komintern'den kominform'a fernando claudin

II

Komintern'den Kominform'a

Stalinizmin Doruğu

CİLT II

FERNANDO CLAUDIN

belge yayınları

BELGE YAYINLARI : 109
KOMİNTERN'DEN KOMİNFORM'A
KOMÜNİST HAREKET

İspanyol Komünisti Fernando Claudin'in **Komintern'den Kominform'a Komünist Hareket** adlı geniş boyutlu çalışmanın ikinci cildinde, önce Komintern'in kapanmasından Kominform'un kuruluşuna kadar geçen dört yıl ele alınıyor. Çin, Fransız ve İtalyan Komünist Partilerinin yükselişi, Doğu Avrupa'daki halk demokrasileri partilerinin oluşumu değerlendiriliyor. Yugoslav ihtilâli ve Kominform'un oluşumu konularından sonra, Çin devrimi ile doğuda inisiyatifin ele geçirilmesi irdeleniyor. Claudin'in çalışmasıyla önemli bir boşluğu doldurduğuna inanıyoruz.

BELGE YAYINLARI : 109
Birinci Baskı Aralık 1990

THE COMMUNIST MOVEMENT, From Comintern to Cominform, Cilt II, STALİNİZMİN DORUĞU / Monthly Review Press, New York 1975 / Türkçesi Yavuz ALOGAN / Redaksiyon : R. Zaralı / Dizgi - Baskı : YAYLACIK / Kapak Düzeni : Yusuf Aslan / Kapak Baskı Orhan Ofset / BELGE - ULUSLARARASI YAYINCILIK Başmusahip Sokak, Talas Han 16/302 Cağaloğlu İSTANBUL / Tel : 511 63 20

Fernando Claudin

KOMiNTERN'DEN KOMiNFORM'A

Cilt II

Stalinizmin Doruğu

Türkçesi : Yavuz ALOGAN

5

Devrim ve Etki Alanları

Çin'deki kurtuluş hareketini desteklemek mi? Peki neden? Tehlikeli olmaz mı? Bizi diğer ülkeler ile çatışmaya götürmez mi? Öteki «ileri» güçler ile birlikte Çin'de «etki alanları» kursaydık ve Çin'den kendi çıkarımız için bir şeyler alsaydık daha iyi olmaz mıydı? Bu hem yararlı hem de güvenli olurdu... Almanya'da kurtuluş hareketini desteklemek mi? Riske değer mi? İtilâf Devletleri ile Versailles Anlaşması konusunda anlaşmak ve tazminat yoluyla bir şeyler sağlamak için pazarlık yapmak daha iyi olmaz mı? İran, Türkiye ve Afganistan ile dostluğu sürdürmek mi? Uğraşmaya değer mi Büyük Güçler'in biri veya diğeri ile «etki alanları»nı restore etmek daha iyi olmaz mı? Ve devamı ve benzeri.

Bu, Ekim devriminin dış politikasını tasfiye etmeye çalışan yeni tip milliyetçi «düşünme tarzı»dır...

Bu, milliyetçilik ve dejenerasyon politikası, proletaryanın uluslararası politikasının bütünüyle tasfiye edilmesinin yoludur. Ülkemiz, bu hastalığa yakalanan insanlar için, dünya devrimci hareketi denilen bütünün bir parçası olarak değil, bu hareketin başlangıcı ve sonu olarak görülüyor. Bütün ülkelerin çıkarlarının ülkemizin çıkarlarına kurban edilmesi gerektiğine inanıyorlar.

STALİN, 1925

KOMİNTERN'DEN KOMİNFORM'A

Komintern'in kapatılması ile Kominform'un[1] kurulması arasında geçen dört yıl, Komünist hareket için, özellikle başlıca savaş alanları olan Avrupa ve Asya'da muazzam bir yayılma dönemi idi. Büyük karışıklıktan çıkan dünyada, 1945'in sonunda, Sovyet sınırlarının ötesinde on dört milyon örgütlü Komünist vardı. Oysa bu sayı savaşın hemen öncesinde en fazla bir milyondu ve Alman-Sovyet paktı döneminde çok daha azdı —sayı vermek imkânsızdır, fakat özellikle Avrupa'daki azalma çok ağır bir durum yaratıyordu[2]. En çarpıcı istisnayı Birleşik Devletler'in oluşturduğu bu genel artış içinde bazı partiler belirgin biçimde öne çıktılar. Bunlar, Sovyetler Birliği'ndeki partiye (ve daha sonraki yıllarda Vietnam ve Küba partilerine) ek olarak dünya Komünist hareketinin duyarlı noktaları olacaklardı. Bu partiler, Çin partisi, Avrupa'daki «halk demokrasileri»nin partileri, Fransız ve İtalyan partileri idi.

Çin partisi Japonya'ya karşı savaş sırasında üye sayısını 1937'de 40 000'den 1945'te 1 200 000'e çıkardı ve konumunu büyük Asya devriminin lideri olarak güçlendirdi. 1947'nin sonunda 2 700 000 üyesi vardı ve

---

1. Eylül 1947'de kurulan «Komünist Partileri Enformasyon Bürosu»nun Rusça kısaltılmışı.

2. Bu sayılar ve Komünist partilerin üyeliği hakkında aşağıda verilenler için kaynak şunlardır: Önceki bölümlerde sözü edilen B. Lazitch'in, **Les Parties communistes d'Europe** başlıklı kitabı (buradaki veriler Komünist hareketin resmî dokümanlarından alınmıştır) ve uluslararası işçi hareketi ile ulusal kurtuluş hareketleri üzerine bir gurup Sovyet yazarının bir araya getirdiği ve SBKP parti okulunda el kitabı olarak kullanılan **Istoria miezhdunarodnovo rabochevo i natsionalnoosvoboditelnovo dvishenia,** Misl, Moskova. Bu çalışma üç ciltlir. Biz 1966'da yayımlanan, 1939-55 dönemini kapsayan üçüncü cildi kullandık. Buradan **History of the Revolutionary Movement** (Misl) olarak alıntı yapılacak.

aynı yılın yazında, Stalin'in Kominform'u kurmaya karar vermesinden kısa süre önce, kurtuluş ordusu Kuomintang'a karşı saldırıya geçti. İç savaşta belirli bir dönüm noktası meydana geldi. Devrimin zaferi ufukta görünüyordu[3]

Savaş patladığında, geleceğin «halk demokrasileri»ndeki bütün Komünist partileri gizli çalışıyorlardı ve Çekoslovakya partisi dışında yıllarca zayıf bir varlık göstermişlerdi. Örgütlü güçleri birkaç yüz militana indirgendi; Romanya ve Macaristan'da politik etkileri zayıftı. Polonya partisi otuzların sonundaki Stalinist tasfiyeler ve baskılar yüzünden neredeyse yok edilmişti ve bu tasfiyeler daha az ölçüde olmakla birlikte Yugoslavya, Macaristan ve Romanya partilerini de etkilemişti. 1947'de bu partilerin toplam üye sayısı yedi milyonun üzerindeydi ve iktidar neredeyse ellerinde, uzanabilecekleri yerdeydi.

Fransa ve İtalya gelişmiş kapitalist dünyadaki iki köklü Komünist partisini barındırıyordu. İtalyan partisi 1943'te 5 000 üyeden 1946'da 2 000 000 üyeye sıçradı. Fransız partisi, daha ılımlı bir ölçüde, savaş patladığında 300 000'den (Nazi-Sovyet paktı sırasında bu sayının çok az bir miktarı kaldı) 1946'da yaklaşık bir milyona çıktı. İkisi de işçi sınıfı içinde hegemonik partiler haline geldi ve etkilerini diğer toplumsal kesimlere yaydılar; özellikle entellektüeller arasında güçlendiler. İkisi de 1947'de kurtuluşun ardından kurulan hükümetlerde yer aldı.

Diğer Komünist partilerinin sayısal büyüklükleri ve daha çok politik etkinlikleri yukarda belirttiğimiz düzeylerin altında kaldı fakat bazı durumlarda dikkat çekici oldu. Gelişmiş kapitalist mıntıkadaki yedi küçük Avrupa ülkesinde (İsveç, Norveç, Danimarka, Hollanda, İsviçre, Avusturya ve Finlandiya) aktif Komü-

3. Hu Chiao-mu, **Thirty Years of the Communist Party of China**, s. 76, 88 (1937 ve 1945 rakamları); Mao Zedung, **Selected Works**, c. 4, Pekin, 1961.

nistlerin toplam sayısı savaş patlak verdiğinde 100 000 'in altındayken 1946-7'de yaklaşık 600 000'e çıktı. Ve, 1939'da 18 000 üyeye sahip her zaman zayıf İngiliz partisi 1944'te 50 000'e ulaştı[4]. Avusturya, Finlandiya, Belçika, Danimarka ve Norveç Komünist partileri savaşın hemen sonrasında kurulan hükümetlere katıldılar.

Yunanistan Komünist Partisi (1935'te 17 500 üye, 1945'te 72 500) savaş sırasında Ulusal Kurtuluş Cephesi (EAS) ve halk ordusu (ELAMS)nun başlıca örgütleyicisi ve lideri haline geldi. Ancak, Aralık 1944'te İngiliz ordusunun son anda yaptığı müdahale (aynı yılın Ekim ayında imzalanan gizli Stalin-Churchill anlaşması uyarınca)[5] devrimin zaferini önledi. 1946'da Yunanistan Komünist Partisi, Kominform'un kurulmasıyla aynı sırada, 1947'nin son aylarında en üst noktasına ulaşan bir silahlı mücadele örgütledi. İspanyol Komünist Partisi, Akdeniz'in öteki ucunda geniş bir gerilla savaşına destek veriyor ve örgütünü Faşist terör altında yeniden kuruyordu.

Asya'da, Hindistan Komünist Partisi üye sayısını 1943'te 16 000'den 1948'de 90 000'e çıkardı. Savaştan önce yer altında mücadele eden, ağır bir baskıya maruz kalan ve en çok bin kadar örgütlü militana sahip olan Japon partisi 1946'da 2 000 000 oy ve mecliste beş

---

4. Ülkelere göre artışlar şöyledir:

Avusturya	16 000	(1935)	150 000	(1948)
Danimarka	9 000	(1939)	75 000	(1945)
Norveç	5 272	(1933)	45 000	(1946)
İsveç	19 000	(1939)	48 000	(1946)
Finlandiya	1 200	(1944)	150 000	(1946)
Hollanda	10 000	(1938)	33 000	(1946)
Büyük Britanya	17 746	(1939)	47 513	(1944)

Belçika partisinin savaştan önceki üye sayısını bilmiyorum, ama bu sayının çok düşük olduğunu biliyorum. Kasım 1945'te partinin 100000'den fazla militanı vardı.

5. Ek. not 45. (Daktiloya çekilmiş bu metinde s. 248. Çevirenin notu.)

sandalye ve 1949'da 3 000 000 oy ve meclisteki sandalyelerin beşte üçünü kazandı (parti üye sayısı hakkında istatistik yok). Aynı olgu hemen bütün Asya ülkelerinde görülebilir: Küçük Komünist hücreler gelişti ve daha önce var olmayan partiler kuruldu. Vietnam Komünist Partisi kahramanca mücadelesine başladı. Komünist etki, daha küçük çaplı olmakla birlikte, Orta Doğu ülkelerinde de gelişti (İran ve Suriye). İranlı Komünistler 1946'da kısa bir süre için hükümette yer aldılar.

Latin Amerikan partileri 1939'da toplam 90 000 üyeye sahipti. 1947'de bu sayı yaklaşık yarım milyona ulaştı. Aralarında en fazla dikkati çeken Brezilya, Şili ve Küba Komünist partileri idi. 1945-7'de yaklaşık üye sayıları, sırasıyla, 200 000, 60 000 ve 40 000 kadardı. Şili ve Küba Komünistleri bir dönem hükümetlerde yer aldılar ve uluslararası Komünist hareket Brezilya partisine büyük umutlar bağladı. «Brezilya kısa sürede Amerikan Rusya'sı olabilir,» deyişi çok tutuluyordu.

Savaştan sonraki ilk yıllarda Komünist hareketin bu genel gelişmesi içindeki en önemli istisna, yukarda da belirtildiği gibi, Birleşik Devletler idi. Dünya kapitalist süper gücü Marksizm'e karşı bağışıklığını korudu ve zayıf Komünist Partisi sadece 1944'te kısa süren bir gelişme gösterdi. Bu sırada, partinin genel sekreteri Earl Browder, partiyi, «savaş sonrası dönemde kapitalist rejimin etkin işleyişini sağlamak için işbirliğine» hazır, belirsiz bir «Komünist Politik Birlik»e dönüştürdü[6]. Yine de, Birleşik Devletler'de bile, Komü-

6. Browder'ın Kuzey Amerikan Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne raporu, alıntı, Jacques Duclos. «A propos de la dissolution du Parti communiste amèrican», **Nuestra Bandera** (İspanyol Komünist Partisi'nin yayın organı), 3 (1945), Toulouse, s. 27-8. Browder'ın yeni Komünist Politik Birlik'e 22 Mayıs 1944'te sunduğu rapor şöyle pasajlar içerir: «Eski bölünmelerin ve eski önyargıların üzerine çıkmayı öğrenmeliyiz, eski düşmanlar arasında kardeşliği geliştirmeliyiz. Partiler ara-

nist Partisi'nin krizine rağmen, işçi hareketinde sola doğru hafif bir kayış görülebiliyordu. Amerikan İşçi Federasyonu Dünya Sendikalar Federasyonu'nun kuruluşuna katılmayı reddetti, fakat Amerikan proletaryasının öteki büyük sendika gurubu, Sanayi İşçileri Kongresi, Sovyet sendikaları ve Komünistlerin önderliğindeki diğer sendika grupları ile birlikte WFTU'ya katıldı.

Sendika birliği ulus düzeyinde geniş çapta sağlandı ve Şubat 1945'te WFTU'nun kurulması ile birlikte Ekim devriminden beri ilk kez dünya çapında birlik gerçekleştirildi. İşçi hareketindeki redikalleşmenin bir diğer belirtisi Sosyal Demokrat partiler içinde sol kanatların ve Komünistler ile ortak eyleme uygun eğilimlerin gelişmesi idi.

İşçi hareketi güçlerinin ve Komünist partilerinin bu dünya çapındaki saflaşmalarının merkezinde, şimdi yeni bir prestije sahip olan ve Ekim devriminden doğan devlet ve toplum yer alıyordu. Sovyet sistemi Troçki'nin kötümser kehanetlerini boşa çıkarmış ve büyük sınavdan daha güçlü çıkmıştı. Dünya kamu oyu SSCB'nin Hitler emperyalizminin yenilgiye uğratılmasındaki belirleyici katkısını kabul ediyordu. Sovyet askeri zaferlerinin işçiler ve her kıtadan halklar

---

sındaki eski sınırları geçmeliyiz, eski sınıf antagonizmalarını aşmalıyız. New Deal taraftarları ile eskinin taraftarları arasındaki eski düşmanlığı yıkmalı ve Amerikalı yurtseverler arasında şimdiye kadar olandan daha güçlü bir birlik kurmalıyız.» (**Nuestra Bandera** 1944 -, 7, Mexico, s. 33). Bu aşırı reformist çizgi sayesinde Komünist Politik Birlik üye sayısını arttırabildi —Kuzey Amerikalı Komünistlerin sağladıkları bilgiye göre üye sayısı yaklaşık 100 000'e ulaştı— ve bazı büyük sendikalarda bir etki yaratabildi. Moskova Nisan 1945'te Browder'ın çizgisini mahkûm etti —daha sonra göreceğimiz nedenlerden ötürü— ve Komünist Parti izleyen aylarda yeniden kuruldu, fakat çok sayıda militan sendikalardaki mevzilerini hızla kaybeden partiye dönmediler.

üzerinde yarattığı etki Ekim devriminin yarattığı yankı ile kıyaslanabilir, fakat bir farkla: Sovyetler Birliği artık örnek alınacak bir sosyalist devrimden daha fazla bir şey olarak görünüyordu. Toplumların Komünizm'den uzak, geniş kesimleri için SSCB, bütün ilerlemeci amaçların, halkların bağımsızlığının ve ülkeler arasında barışın üstün şampiyonu idi. Komünist partileri Sovyetler Birliği'nin yenilenmesinden ve artan prestijinden yararlandılar. Nazi işgaline karşı mücadelede oynadıkları önemli rolün yanı sıra bu durum, söz konusu dönemde gösterdikleri gelişmenin başlıca nedenlerinden biriydi.

Komünistler ve onlarla birlikte işçi hareketinin en radikal gurupları dünya çapında devrim umutları hakkında çoşkulu bir iyimserlik ile doluydular. Sovyet askerî gücünün etkileyici biçimde kanıtlanması, sosyalizm için verilen mücadelenin, gerek silahlı mücadele verilen ülkelerde (Çin, Yunanistan), gerek Kızıl Ordu'nun koruması altındaki ülkelerde (Doğu Avrupa) ve gerekse yeni bir yolun, burjuva demokrasisi mekanizmasını kullanmak suretiyle devletin ele geçirilmesi yolunun izlendiği ülkelerde (Fransa ve İtalya) nihaî olarak kazanılacağına dair sınırsız bir güven verdi. Komünistler silahlı ya da barışçı her türlü devrimci eylemin sosyalizmin «yenilmez kalesi»nden destek sağlayacağına ikna oldular. Yunan ayaklanmasına karşı geliştirilen İngiliz-Amerikan müdahalesinin cezasız bırakılmasının iyi bir belirti olmadığı doğruydu, fakat bu falsolu nota, bütün görünümü karartmaya yetmedi. Yugoslavya'nın Yunanlı partizanlara yardım ettiğini herkes biliyordu ve Yugoslavya'nın arkasında büyük Sovyet gücünün yer aldığından kim kuşkulanabilirdi? Bu uluslararası gericiliğin yükselen çığlığı değil miydi?

Kısaca, savaş-arası dönemin ters akıntısından sonra, dünya devriminin yürüyüşüne karşı konulmaz bir güçle yeniden başladığı görülüyordu. Yürüyüşün gelişmiş kapitalist ülkelerin önünde (Çekoslovakya'-

nın doğu bölgesi ve Doğu Almanya hariç) şimdilik durakladığı doğruydu. İzlediği yol bu kez de Marx'ın betimlediği yola benzemiyordu. Fakat, Fransa ve İtalya'daki partilerin muazzam gelişmesi, Sosyal Demokrat partiler ve işçi hareketi içinde gelişen sol-kanat eğilimler, Britanya'da İşçi Partisi'nin zaferi; bütün bu belirtiler, sosyalizmin kapitalizmin beşiğinde patlayacağını göstermiyor muydu? Churchill'in seçimlerde yenilgiye uğradığını haber alan Vandenberg günlüğüne şunları yazıyordu: «Bütün dünyanın sola doğru yürüyeceğini sanıyorum.»[7]

Komünizm'in bu yıllardaki gerçek ya da görünüşteki başarıları, Stalin'in liderliği altında gelişen ve otuzların Stalinist parti liderleri tarafından yayılan duruma makul bir görünüm sağlanmasına doğal olarak yardımcı oldu. Troçki'nin yönelttiği eleştirilerin geçersiz kaldığı görülüyordu. Komünistlerin ve SSCB halkının savaş sırasında gösterdikleri dayanma gücü, kahramanlık ve savaşçı nitelikler karşısında Sovyet sisteminin dejenere bir bürokrasi olduğuna kim inanırdı? Tek ülkede sosyalizm teorisi ve onun stratejik sonuçları, dünya liderliğinde Sovyet Komünist Partisinin rolü, Komünist partileri içinde savaşçı etkinliğin optimum koşulu olarak monolitik yapı; bütün bunlar ve Komünist Enternasyonal zamanında savunulan diğer tezler, «tarihin yargısı» tarafından bütünüyle doğrulanmamış mıydı? Troçkizm'in ve Buharinizm'in ezilmesi, Moskova duruşmaları, Stalinist baskının bütün örnekleri, Alman-Sovyet paktı, devrimci hareketin devletin yüksek çıkarlarına sistematik olarak boyun eğdirilmesi, Enternasyonal'in «büyük ittifak» uğruna feda edilmesi, Stalin'in dehası ile zekice yorumladığı «tarihsel zorunluluk»un amansız talepleri değil miydi? Stalin'in dünya politikasının bütününe hâkim olan büyük güç milliyetçiliği Sovyet ordularının kazandık-

7. **The Private Papers of Senator Vandenberg**, Gollancz, Londra. 1953, s. 219.

ları zaferlerin kurtarıcı muhtevası sayesinde yeterince gizlendi.

Stalin'in tezlerinin ve kararlarının bu ampirik «doğrulanması» Enternasyonal'in kurduğu hücreler temelinde inşa olan yeni Komünistler ordusu üzerinde doğrudan etki yarattı. Bu durum, hareketin kıdemlileri arasında «dünya partisi» zamanında geliştirilen refleksleri güçlendirdi, onlara, önceki davranışları için yeni ve başarılı ideolojik gerekçeler kazandırdı; yeni gelenler arasında, aynı reflekslerin hızla benimsenmesini, devralınan mirasın aksiyomatik kabulünü kolaylaştırdı. Bu yolla, Stalinist dönemde Komintern'e aşılanan eleştiri dışı ve doğmatik kafa yapısı yeni oluşumlara iletildi. 1945'ten sonra, yukarda verilen sayıların da gösterdiği gibi, bu oluşumlar her partinin etkin çoğunluğunu meydana getirdi. Dünya atom çağına giriyordu. Yeni bir teknik ve bilimsel devrim başlıyordu. Kapitalizmin gelişmesi, eski sömürgelerin kurtulmaları ve yeni ülkelerde «sosyalizmin inşası» ile birlikte yeni sorunlar ortaya çıkıyordu. Ve Komünist hareketin teorik fikirleri asla İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen on yıldaki kadar zayıf olmamıştı. Bu dönemde hareketin dinselleştirilmesi en yüksek noktasına ulaştı. Stalin tanrılaştırıldı; bir ders kitabı olan **Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik) Tarihi** Komünistlerin incili haline getirildi. İyi Komünist'in Marx veya Lenin'in çalışmaları ile kafasını yormasına gerek yoktu, çünkü Stalin Marksizm'in özünü damıtmıştı. Bilinmesi gereken her şey, bu küçük kitapta, gerek bilginlerin gerekse «basit insanlar»ın, herkesin, Komünizm'in yüksek yolunu duraksamadan izleyebilmesini sağlayacak, «anlaşılır» ve «derin» bir tarzda yazılıydı. 1945'ten itibaren «halkların babası»nın bu armağanı bütün dillerde milyonlarca baskı yaptı.

İkinci Dünya Savaşı'nda büyük Sovyet zaferi, Stalinist bir örneklik ve doğmatizm için yeni ideolojik ve politik bahaneler sağladı, fakat bununla birlikte, sa-

vaş ve Stalin'in kendi politikası buna karşı işleyen faktörlere ve süreçlere yol açtı.

Faşizm'e karşı savaş halkların ulusal duygularını ve bağımsız bir ulusal hayat yaşama arzularını kabartmıştı; bu durum onları ulusal haklarına yönelik herhangi bir saldırıya karşı duyarlı hale getirdi. Mihver'e karşı mücadelede oynadıkları rol bakımından, Komünist partileri, uyanan ulusal duyguların ve hedeflerin kendilerine «bulaşması»ndan kaçınamazlardı. Stalin'in «büyük ittifak»ı kurtarmaya yönelik politikası da ,onları, pek çok durumda, formüle etmekten tamamen vazgeçmeseler de, toplumsal devrim hedeflerini daha düşük bir düzeye indirmeye götürdü. Sonuç, «ulusal» ve «yurtsever» ögelerin partilerin tavırlarında ve militanların formasyonlarında (unutulmamalı ki, yeni üyeler bütün Komünist partilerinde çoğunluğu oluşturuyorlardı) olağanüstü bir ağırlık kazanması ve çoğu kez açıktan milliyetçi bir ton alması idi.

«Milliyetçilik» üzerindeki bu vurgu, mantıksal olarak, Stalin'in politikasının temelini oluşturan Büyük Rus şovenizmi ile çelişen bir öz taşıyordu. Yine de, milliyetçilik ile oportünizmin bu bileşimi SSCB ile Hitler'e karşı savaşan kapitalist ülkeler arasındaki ittifakın korunmasına yaradığı sürece, çelişkinin üstü örtülü kaldı. Ne var ki, Komünist partileri, Çin'de, Yugoslavya'da ve Yunanistan'da olduğu gibi ulusal duygular ile devrimci hedefleri bizzat birleştirdikleri zaman, çelişki derhal açığa çıktı, çünkü bu devrimci ulusal politika Stalin'in büyük stratejisi için zorluklar yarattı.

Komünist partilerinin, Komintern'in kapatılmasıyla resmen onaylanan «ulusallaştırılma»sı, derece derece, Stalinist yapı için endişe uyandıran özellikler kazandı. Bütün partiler, bazı örneklerde samimi olarak, bazılarında «Makyavelyan» bir ruhla, kendilerini Moskova'nın liderliği altında görmeye devam ettiler. Sovyet partisinin öncü rolünü veya Stalin'in yanılmaz

bilgeliğini sorgulamadılar, fakat, olayların zorlaması ve ulusal koşulların farklılığı yüzünden kendi çıkarlarına göre hareket etmek ve daha fazla inisiyatif kullanmak zorunda kaldılar.

Disiplinsizliğin ve doktrinden sapmanın ilk belirtileri ortaya çıkıyordu. Çinli Komünistler Chang Kayşek'le anlaşmaya vararak Stalin'in baskısını kabul etmiş göründüler, fakat verdikleri devrimci savaşı düzenli olarak sürdürdüler. 1946'nın sonunda Vietnamlı Komünistler Fransız sömürgeciliğinden kurtulmak için savaşmaya başladılar. Bu da, Stalin'in o sırada izlediği politika ile eşit ölçüde çelişiyordu. Fransa ve İtalya'daki Komünist partileri, sosyalizme giden, Sovyet değil de «Fransız» ve «İtalyan» olan özgün bir yoldan söz etmeye başladılar. Birleşik Devletler'de parti içinde önemli bir gurubun izlediği Earl Browder açıkça reformizme geçti ve 1946'da aforoz edildi. Fakat Stalin'i en fazla rahatsız eden, Avrupa kampında meydana gelen olaylar, özellikle de Yugoslavya'daki gelişmeler idi.

Komintern'in kapatılmasından Kominform'un kurulmasına kadar geçen dönem içinde Komünist hareketin iç durumu karmaşık ve çelişkindi. Stalinist yapının ideolojik ve politik temelleri karşılıklı olarak birbirini güçlendiriyordu ve Stalin ile Sovyet Komünist partisinin prestiji ve otoritesi görülmemiş oranlara vardı, ama aynı zamanda, merkezkaç eğilimler gelişmeye başladı ve hareketin monolitik yapısına yönelik bir tehdit oluşturan düşmancа tutumlar ortaya çıktı. 1948 Yugoslav ayaklanması dünya çapındaki Stalinist yapıda ilk büyük gediği açtı ve Rus milliyetçiliği ile kendi ulusal durumunda köklenen devrimci hareketler arasındaki çelişkinin temelde muhalif karakterini açığa vurdu. Yugoslav ayaklanması, Komünist hareket içinde yaşadığı tam tecrit durumu nedeniyle, aynı zamanda, monolitik yapının ideolojik ve politik pençesinin hâlâ bir bütün olarak hareketin üzerinde uyguladığı muazzam gücü açığa çıkardı. Yugoslav «sap-

masi»na karşı mücadele, bu pençeye bir süre için artan bir saldırganlık kazandırarak onun daha da katılaşmasına yol açtı.

Yugoslav olayından önce bile, savaştan çıkan hareketin monolitik yapısı Komintern kıdemlilerinin alışık oldukları zeminde bir sınavdan geçmişti. Bu anti-Faşist ittifaklar içindeki krizin neden olduğu büyük 1947 «dönüş»ü idi. Bu kriz Stalin'in 1941'den beri, gerek uluslararası düzeyde «büyük ittifak»a bakışta ve gerekse ulusal düzeyde, Komünist partilerinin çoğunluğunun politikalarında izlediği oportünist tutumu bütünüyle açığa vurdu. Bu «dönüş», partiler ile, izlenecek politika, savaşın kritik dönemi ve bunun hemen ardından gelecek dönem ve bundan sonra ne yapılması gerektiği hakkında ciddî bir tartışmaya girilmeksizin gerçekleştirildi. Stalin ve en yakın yardımcıları tarafından kararlaştırılmış ve izlenen prosedüre karşı tek bir itiraz yöneltilmeksizin, Sovyet tezlerine ve emirlerine ters düşüldüğünü gösteren en ufak bir belirti olmaksızın bütün Komünist harekete empoze edilmişti.

Bu emirlerin arasında Kominform'un kurulması da vardı. Komünist hareket kurulmasına en ufak bir katkıda bulunmaksızın bir günden diğerine yeni bir liderlik merkezi ile karşı karşıya kaldı. Her şey 1947'de Polonya'da yapılan gizli bir toplantıda kararlaştırıldı. Yeni bir örgütün kurulması için yapılan bu toplantıya, Stalin'in isteği üzerine dokuz partinin temsilcileri katıldı. Bunlar, Sovyetler Birliği, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Fransa ve İtalya partileri idi[8] Bu partilerin

8. «Gizli» sözcüğü toplantının illerde de duyurulmaması, yapılan tartışmaların sıkı bir gizlilik içinde tutulması ve katılanların, daha sonra Stalin veya kendi partileri ile anlaşmazlığa düşenler dışında (Yugoslavlar ve İtalyan E. Reale) asla açıklanmaması anlamına geliyor. Ekim başında kısa bir tebliğ yayımlandı. Burada toplantının yapıldığı bildiriliyordu. Daha

merkez organları bile bu toplantıda ele alınan konuları —yeni ulusararası durum, Komünist hareketin bu yeni durum karşısında izleyeceği politika, Kominform'un kurulması vb.— ileri düzeyde tartışmadılar.

Bir sonraki bölümde Komünist hareketin Kominform'un kurulduğu toplantıda benimsenen yeni çizgisinin yol açtığı sorunları tartışacağız. Bundan önce, 1947 «dönüş»üne yol açan süreci çözümlemek yerinde olacak. Polonya'daki toplantının tartışmak zorunda kaldığı sorun ile başlamamız gerekiyor. Yapılan tartışma eksikti, esas unsuru —Stalin'in politikaları— ele almıyordu ve şu esas sorunu kabul etmekte isteksizdi: Fransa ve İtalya'da devrimin hedefine ulaşamaması sorunu. Polonya toplantısı, 1947'deki duruma kaçınılmaz biçimde yol açan politik süreç içindeki esas unsuru oluşturması nedeniyle, gönülsüzce olsa da bu zor problemi ele almak zorundaydı. 1947'de ortaya çıkan durumda, «büyük ittifak»ın körüklediği büyük hayaller «soğuk savaş»a dönüşerek eridi ve Avrupa'da sosyalizme barışçı, demokratik ve parlamenter yoldan geçme umutlarının ne kadar boş olduğu açığa çıktı.

HEDEFİNE ULAŞMAYAN DEVRİM (FRANSA)

Açıktır ki, 1945 koşullarında, Elbe'deki Kızıl Ordu ile birlikte, Fransa ve İtalya'da ortaya çıkan «devrimci olanak»ın kabul edilmesi, kıta Avrupası'nda devrimin zaferi ve dünya güçler dengesinde savaştan güçlenerek çıkmış yegâne büyük kapitalist ülkenin, Amerikan emperyalizminin aleyhine radikal bir değişiklik anlamına gelebilirdi. Buna karşılık, bu olanağın boşa çıkmasının dünya devrimci hareketinin ileriye doğru gelişmesi üzerindeki olumsuz etkisini abartmak

---

sonra bazı rapor metinleri, uygun biçimde gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş olarak, yayımlandı.

imkânsızdır. Bu durum, abartmaksızın, Alman devriminin 1918-19'da uğradığı yenilginin sonuçları ile kıyaslanabilir.

Kasım 1937'de Dimitrov, «Dünya nerede olacaktı?» diye soruyordu, «eğer, Ekim sosyalist devriminden sonra, 1919-20 döneminde, Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya proletaryaları devrimci atılımlarının yarı yolunda durmamış olsalardı. 1918 Alman ve Avusturya devrimleri tamamlanmış olsaydı ve eğer, devrimin zaferinden sonra proletarya diktatörlüğü Avrupa'nın merkezinde, yüksek düzeyde gelişmiş sanayi ülkelerinde kurulmuş olsaydı, dünya nerede olacaktı?»[9] Pratikte, 1944-5'te Fransa ve İtalya'daki yükselen devrimci dalga için de aynı şey söylenebilir. Doğal olarak Dimitrov «kendi burjuvazileri ile birleşen» Sosyal Demokrat liderleri proletaryanın «devrimci atılımlarının yarı yolunda durması»nın sebebi olarak teşhis etmekte duraksamaz. O halde, 1944-5'te Fransız ve İtalyan proletaryalarının devrimci atılımlarını «yarı yolda» durduran neydi?

O sırada, proletaryanın geniş kitlesi Komünist partilerinin liderliği altındaydı. Ve, Togliatti'nin daha sonra dediği gibi, sadece proletarya değil: «İşçi sınıfının büyük çoğunluğu ve kamu oyunun işçi sınıfı dışında kalan önemli bir kesimi Marksistlerden esinlenen ileri işçi partileri ile birlikte tavır alıyor. Bu (gelişme) ülkemizdeki durumu, tıpkı Fransa'daki durum gibi, diğer Batı Avrupa ülkelerinden farklılaştırdı.»[10] Diğer bir deyişle, 1944-5'te, ancak Komünist partileri proletaryanın devrimci hareketini durdurabilirlerdi ve pratikte yaptıkları da budur. Bu nedenle asıl soru, «Kim frenledi?» sorusu değil, «Fransa ve İtalya'daki Komünist partilerinin tavrı proletaryanın ve devrimin

9. Dimitrov, **Oeuvres choisies, Editions Sociales, Paris,** s. 195.

10. **VII Congresso del Partito Communista İtaliano (resoconte), Cultura Sociale,** 1951, s. 22.

çıkarları açısından meşru muydu?» sorusudur. Bu soruya verilecek yanıt, direniş ve kurtuluş sırasında bu iki partinin izledikleri politikaların, kısaca olsa da, çözümlenmesini gerektirir. Fransız partisinden başlayalım.

Alman-Sovyet Paktı ve Fransız Komünist Partisi

Fransız Komünist Partisi legalite koşullarında savaşa giren yegâne Komünist partisidir. Üç yüz bin militana ve işçi sınıfı içinde çoğunluk etkisine sahipti. Savaşa anti-Faşizm bayrağını dalgalandırarak girdi. Hitler'in Almanyası, **voilà l'ennemi** (işte düşman)! Parti, Daladier ve Fransız sağının teslimiyetçi politikasını, Hitler'e karşı mücadelenin ayrılmaz bir parçası olarak lanetledi. En gerici unsurlar şiddetle Komünist Parti'nin kapatılmasını istediler, çünkü onu Almanya ile anlaşmaya en büyük engel olarak görüyorlardı. Alman-Sovyet paktı bombası tam bu koşullarda Fransız partisinin liderlerini tam bir şaşkınlığa düşürerek patladı. (Doğal olarak Stalin diğer ülkelerin, hattâ en doğrudan etkilenecek ülkelerin bile, Komünist liderlerinin dikkatini çekmemişti.) Parti liderliğinin ilk tepkisi, paktı, barışı korumak için son çaba olarak göstermek oldu, fakat Hitler saldırısına karşı ulusal savunmaya verdiği desteği korudu. 1 Eylül 1939'da parlamentodaki Komünist gurup oy birliği ile, «Bütün Komünistlerin Hitlerci Faşist saldırıya karşı cephede yer alma konusundaki sarsılmaz kararlılıklarını» ilan etti ve 1 Eylül'de Komünist milletvekilleri savaş kredilerine oy verdiler[11].

---

11. **Histoire du PUF** (Unir), I, s. 236. (Bk. Notlar, Bölüm I, not 18.) Marcel Cachin'in Senato'daki bütün «meslektaşlar»ına 6 Eylül tarihli mektubu şu pasajı içeriyordu: «Bir kez daha tekrarlıyoruz ki, Fransız Komünistler barışa yöneltilen bu caniyane tehdidin failini (Hitler) ezmek için verilen savaşın ön safındadırlar ve orada olacaklardır. Başta Maurice Thorez olmak üzere orduya yazılan milletvekilleri birliklerine katılmış

Hükümet Komünist basını ve 26 Eylül'de partinin kendisini yasakladı. Teslimiyeti saf ve basit bir mesele olarak görmeyen burjuva partilerinin ülke savunmasını örgütleme yeteneksizlikleri karşısında PCF bu cezalandırmayı kendi yararına çevirebilir, Hitler saldırısına karşı direniş çizgisini kararlılıkla savunmaya devam ederek ve kendi politikası ile Sovyet politikası arasında açık bir ayırım yaparak bunu burjuvazinin güçsüzlüğü veya ihanetine karşı mücadele ile birleştirebilirdi.

Fakat partinin pozisyonu kısa sürede Moskova'nınkiyle kayıtsız şartsız aynı çizgiye geldi. Polonya'yı desteklemenin Fransa'nın hakkı olduğu ilan edildikten ve Polonya'ya destek amacıyla herhangi bir müdahale için hükümetin istediği askerî kredilere oy verdikten sonra, parti şu bildirimde bulundu: «Toprak ağalarının Polonya'sı desteği hak etmiyor.» Ve Kızıl Ordu'nun Doğu Polonya'yı işgali memnunlukla karşılandı. SSCB'nin Baltık ülkelerini işgali de benzer argümanlar kullanılarak haklı çıkarıldı. Her iki eylem de Almanya'yı hedef alan askerî önlemler olarak savunulabilirdi, fakat PCF liderliği Sovyet diplomatlarının gizemli tarzını devraldılar. Molotov, Fransa ve Büyük Britanya'yı saldırgan ülkeler olarak ve Almanya'yı en barışçı niyetlerden esinlenmiş olarak betimlediği zaman, parti bu görüşü benimsedi. Tahrif edilen gerçeklikten uzak olmanın yanı sıra, bu, Fransa koşullarında intihar demekti. Böylelikle PCF, gerici güçlere, kendisini ulusal ihanetin partisi olarak gösterebilecekleri ideal argümanlar sağlıyordu. Fransız burjuvazisi iki avantaj sağlıyordu: Komünistlerin teoritini arttırabili-

---

durumdadırlar» (ibid., s. 237). Kitap Alman-Sovyet paktının parti içinde ve partinin yakın müttefikleri arasında yarattığı şaşkınlığı betimler. Örneğin, Pierro Cot basına duyurdu ki, Stalin «Hitler'in müttefiki olmuştu... İşçiler bile 'Sovyet İhaneti' hakkında Komünist yoldaşlarına şikâyette bulunuyorlardı.» (İbid., s. 231).

yor, baskı yapmayı daha da kolaylaştırıyor ve aynı zamanda, burjuvazinin teslimiyet politikasını gizleyebiliyordu.

Parti, ulusal felaket tamamlandığında ve işgal başladığında da, tavrını sürdürdü. Vichy'e saldırdı ama Yugoslav ve Yunanlı Komünistler gibi ulusal kurtuluş amacını benimsemedi veya ulusal devrimci ve anti-Faşist bir savaş örgütlemedi. Ulusal kurtuluş bayrağını de Gaulle gibi burjuva milliyetçiliğin tipik temsilcilerinin ellerine bıraktı. Fransız Komünist Partisi'nin Alman-Sovyet paktı döneminde Moskova'ya kör bir uysallıkla itaat etmesi, sonunda, üç ciddi dezavantaja yol açtı. Birincisi, partinin, Fransız devletinin çöküşüyle başlayan avantajdan yararlanmasını ve ulusal duyguları devrim yönünde kanalize etmesini önledi. İkincisi, ulusal kurtuluş mücadelesinde inisiyatifi burjuva milliyetçilerin ellerine bıraktı. Üçüncüsü, bu iki faktörün bir sonucu olarak, partinin baskı altına alınmasını kolaylaştırdı[12].

---

12. İki faktör daha baskıyı teşvik etti: ulusal ve yerel politikalarda yirmi yıl legal faaliyetten sonra partinin yeraltı faaliyetine hazır olmaması ve daha sonra, yenilginin ardından, Alman-Sovyet paktı nedeni ile işgal yetkililerinin partinin faaliyetlerine bir ölçüde hoşgörülü olacağı umudu. Mayıs 1941'de parti Hitler'in Vichy hükümetindeki resmî temsilcisi olan «Ekselansları Büyükelçi Otto Azetz»e gönderilmek üzere, aşağıdaki basılı metni taşıyan bir posta kartı hazırladı:

> «Ekselansları,
>
> «Savaşa karşı çıkan ve Ekim 1939'dan itibaren parlamentoda tartışılmadıkça hiçbir barış teklifinin reddedilemeyeceğini ısrarla belirten Komünist milletvekilleri yüzlerce yıllık hapis cezalarına çarptırıldılar ve Alman ajanları gibi muamele gördüler.
>
> «Aralarında, aşağıda adı geçenler Maison-Carrère (Cezayir) de hapsedildiler ve Sahra çölüne sürülme tehdidine uğratıldılar: (milletvekillerinden oluşan bir liste, ardından bir liste daha) halkın kendilerine verdiği yetkiyi kullanmak için illegalite

Önemle belirtmek gerekir ki, bu dönemde parti, burjuva Fransa'nın yaşadığı görülmemiş krize devrimci bir partinin bulabileceği yegâne çözümün bir sosyalist devrim olduğunu savundu. Mart 1941'de dağıtımı

koşullarında yaşamak zorunda bırakılanlar (Thorez ve diğerleri, ardından Paris'te Santè hapisanesinde bulunanların bir listesi. Metin devam eder) Komünist milletvekilleri utanç verici Versailles Antlaşması'na karşı yirmi yıl savaştıktan, Rhineland ve Ruhr'un işgaline karşılığında hapis yattıkları eylemlerle karşı çıktıktan sonra savaşa karşı olmayı bir şeref sayarlar.

«Bu bir skandal ve bir adaletsizliktir. Hapistekiler derhal serbest bırakılmalıdır.

«Ekselansları, onların bir an önce salıverilmelerini sağlamak için bütün yetkilerinizi kullanmanız, sizin görevinizdir.

«Bu olmazsa halk ayaklanacak ve onları özgürlüğe kavuşturacaktır.» Bu metin yorum gerektirmez, ama olayın en olağanüstü özelliği, parti militanlarına ve sempatizanlarına bu posta kartlarını kendi isimleri ve adresleri ile imzalamalarının tavsiye edilmesi idi yine **Histoire**'ye göre. Bu kartı imzalayanlar tavsiyeye uydukları için kendi özgürlüklerinden hattâ canlarından oldular (ibid., s. 50).

Alman işgal yetkililerinden sempatik tavır görme hakkında beslenen hayallerin bir diğer örneği **L'Humanitè**'yi legal olarak basma girişimi idi. Bu girişim PCF tarihinin ilgili cildinde (bk. c. II, s. 24-8) ayrıntılı olarak betimlenir. PCF liderliği bu olayı uzun süre gizlemeye çalıştı. Ta ki direniş sırasındaki parti tarihi Jacques Duclos'nun kurduğu bir komisyon tarafından yakın zamanda basılana kadar. Kitap basıldığı sırada olay nihayet kabul edilmişti.

Histoire du PCF (Unir)'nin yazarları L'Humanitè'yi legalize etme girişimlerini ve bu dönemde parti liderliğinin yaptığı diğer benzer hareketleri şunun bir kanıtı olarak yorumlarlar: «Komünist Enternasyonal'in Stalin tarafından yönlendirilen yürütmesi Hitler ordularının işgal ettiği ülkelerde Komünist partilerine legal faaliyet izni verildiğini görmeyi umuyordu» (c. II, s. 23).

yapılan **Pour le salut du peuple français** (Fransız Halkının Selameti İçin) başlıklı bir politik dokümanda, küçük mücadelelerin, «halkın cumhuriyetini, yeni Fransa'yı, kapitalist sömürüden kurtulmuş Fransa'yı, ekmek, özgürlük ve barışın olacağı sosyalist Fransa'yı yaratacak büyük toplumsal savaşlar» için yolu hazırlayacağı söylenir. Fakat, Hitler ordularının işgal ettiği bir Fransa'da bir kurtuluş savaşı için çağrıda bulunmaksızın bir sosyalist devrimden söz etmek anlamsızdı. Ve yine parti, bir «halk hükümeti»nin sadece Vicy hükümetine karşı mücadeleden çıkabileceğini ima ediyordu. Doküman, işgalciye karşı mücadelenin örgütlenmesi hakkında tek söz etmeksizin işçileri, köylüleri, orta sınıfları, entellektüelleri ve diğerlerini, «Vicy hükümetindeki kapitalist kliği silip süpürecek ve halka, halkın hükümetine yol açacak günlük eyleme ve kitle hareketlerine hazırlık için geniş bir savaş cephesinin metodik örgütlenmesi için bütün enerjilerini kullanmaya» çağırdı.

Dokümanda yer alan programın birinci maddesi ulusal bağımsızlığın bu hükümet tarafından müzakere edileceğini ima eder:

«Ulusal kurtuluş ve savaş tutsaklarının serbest bırakılması: Bu görevi yerine getirmek için halk hükümeti bütün halklarla barışçı ilişkiler kurmak amacıyla gerekli bütün adımları atacaktır. Bu, Fransız halkının güveni, diğer halkların sempatisi ve Sovyetler Birliği'nin dostluğu sayesinde kazanılan iktidarın vereceği karşılık olacaktır.»

İkinci maddede şöyle denir:

«Fransız ve Alman halkları arasında, Fransız Komünistleri ve halk tarafından Versailles Antlaşması'na karşı, Ruhr havzasının işgaline karşı ve bir halkın diğeri tarafından ezilmesine karşı gerçekleştirilen eylemin anısına. kardeşçe ilişkilerin kurulması.»

Doküman böyle ilişkilerin kurulması için Hitler rejiminin yıkılması gerektiği hakkında bir şey söylemez. Bu politikanın, o dönemde Avrupa'nın tamamını kont-

rol altında tutan Nazi Almanyası ile Sovyetler Birliği arasında kalıcı bir global düzenlemenin kabul edilmesinden başka anlamı olabilir miydi? PCF'nin pozisyonu, bu sırada Sovyet hükümetinin Nazi Almanyası ile vardığı uzlaşmayı güçlendirme girişimleriyle, yukarda gördüğümüz gibi, Sovyet tarihçileri tarafından da kabul edilen bir politikayla yakından ilişkili değil miydi? Son bir ayrıntı vermek yerinde olur: Adı geçen doküman SSCB'deki Maurice Thorez tarafından hazırlanmıştı[13].

Sosyalist bir Fransa için mücadele, kuşkusuz, proletaryanın devrimci partisinin Fransa'nın içinde bulunduğu tarihsel kriz durumunda benimsemesi gereken amaç idi. Fakat bu amaç, Fransız Komünist Partisi liderliğine «solcu» bir örtü olarak hizmet etti. Bu örtünün gerisinde, Sovyet hükümetinin politikası ile çatışmamak için, krizin sosyalist bir çözümüne, Nazi işgaline karşı, ulusal, anti-Faşist ve devrimci bir savaşa götürebilecek yegâne çizgiyi reddeden bir politika yer alıyordu. Yukarda adı geçen doküman böyle bir çağrı yapmamakla kalmaz, satır aralarında bu çizgiye muhalefet açıkça okunur. Fransız halkı, denir, «bütün savaş kışkırtıcılarının çağrılarını kararlılıkla reddeder... ve bir diğer emperyalist savaşa katılmayacaktır.»[14]

Sosyalist Alternatifin Reddedilmesi

Nazi askerleri Sovyet sınırını geçtikleri anda Fransız Komünist Partisi de kendisini «savaş kışkırtıcıları»ndan ayıran görülmez sınırı geçti ve kararlı bir tavırla ulusal bağımsızlık için «mücadelenin başında»

13. **Histoire du PCF** (Unir), II, 59-61, 68, 12. notta belirtilen PCF'nin direniş sırasındaki resmî tarihi (**Le Parti communiste français dans la Rèsistance**, Editions Sociales, 1967) bu dokümana veya **Histoire du PCF (Unir)**'de başvurulan diğer bir çok dokümana veya olgulara değinmez.

14. İbid.

yer aldı. Fakat, açıktır ki, bu adımı atmakta duraksaması ve daha önce izlediği politikanın yankıları kaçınılmaz biçimde itibarını azalttı. Şimdi, tam iki yıl süren «bekleme» den sonra parti, de Gaulle'ün şimdilik herhangi bir silahlı eyleme karşı çıkan karargâhının tedbirli tutumunu eleştiriyordu. PCF riskleri ve kayıpları hesaplamadan derhal silahlı eylem çağrısında bulundu ve bu eylemi örgütledi. Komünistlerin inisiyatifi, yiğitliği ve örgütleme kapasiteleri, derece derece, halkın sempatisini kazandı. İşçiler, öğrenciler ve entellektüeller arasında savaşmaya en çok istekli olanlar partiye geri döndüler.

Ne var ki, politik düzeyde parti, savaşın başında yaptığı hatanın tam tersi olan bir başka hataya düştü. İlk dönemde, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler Fransız halkının düşmanları olarak betimlenmişken, 22 Haziran'dan itibaren Komünist propaganda, şimdi büyük demokratik ülkeler ve müttefikler haline gelen bu iki güce yönelik eleştirileri ansızın durdurdu. 22 Haziran'a kadar de Gaulle sadece İngiliz iş çevrelerinin bir ajanı olmuş ve Gaullizm «temelde gerici ve anti-demokratik» bir hareket olarak betimlenmişti. Gaullizm'in amacı, «bir İngiliz zaferi durumunda Fransa'nın bütün özgürlüğünü» yağmalamaktı[15].

Doğal olarak 22 Haziran'dan sonra de Gaulle bir müttefik haline geldi ve Gaullizm'in «gerici, anti-demokratik özü»ne yönelik eleştiriler PCF dokümanlarından kayboldu. Ne var ki, parti, General'e yönelik tedbirli tutumunu uzun süre sürdürdü. Mayıs 1942'de Molotov Londra'da de Gaulle'le bir tartışma yaptı. De Gaulle'ün Rusya'nın ikinci bir cephenin açılması talebini destekleyeceği konusunda garanti vermesi üzerine Molotov General'le aynı görüşte olduğunu ilan etti. Bütün Fransızlar ve Fransız sömürgelerindeki halk-

15. **Histoire du PCF (Unir), II**, s. 60.

lar onun liderliği altında birleşmeliydiler[16]. İzleyen aylarda, PCF Londra komitesine katıldı ve Fernand Grenier'yi bu komiteye temsilci olarak atadı. 10 Ocak 1943'te PCF Merkez Komitesi'ne gönderdiği bir mektupta de Gaulle, onların komiteye katılmalarına dikkati çekti ve belirsizliğe yer bırakmayacak şekilde, partinin Gaullist liderliğe bağımlı olması ilkesini şart koştu. Mektupta şöyle deniyordu:

«Komünist Parti'nin ulusal komiteye katılma kararını kendi adına arzeden Fernand Grenier'nin gelişi, partinin, oluşturduğunuz ve ilham verdiğiniz nizamî olmayan yiğit birlikleri Fransız kuvvetlerinin Başkomutanı olarak benim emrime vermeye hazır oluşu; bütün bunlar, Fransız birliğinin belirtileridir... Eminim ki, tayin ettiğim temsilciler, PCF liderlerinde, bir fedakârlık ruhu yaratmak için işbirliğine gönüllülük ve örgütlerinizde halen var olan vefalı disiplini bulacaklardır.»

Ve aynı ayın 21'inde Grenier **L'Humanitè**'de şunları yazıyordu: «Direnişin standardını yükseltmekte başı çeken General de Gaulle'e güvenimizi ilan etmek suretiyle Fransızların duygularını yansıtıyoruz.»[17] Şubat'ta Vichy tarafından Cezayir hapisanesinde tutulan Komünist milletvekilleri salıverildiler. Milletvekilleri, Cezayir'in 11 Kasım 1942'den beri İngiliz-Ameri-

---

16. Andrè Fontaine, **History of the Cold War: From the October Revolution to the Korean War, 1917,-1950,** Secker and Warburg New York ve Londra, 1968, s. 195.

17. **Histoire du PCF (Unir), II,** s. 134-136. **Le Parti communiste français dans la Rèsistance,** parti ile de Gaulle'ün temsilcileri arasındaki ilişkilerin 1942 yazı gibi erken bir tarihte, yani de Gaulle-Molotov görüşmesinden hemen sonra kurulduğunu belirtir, ama kitap bu toplantının taşıdığı öneme değinmez. De Gaulle'ün parti liderliğine mektubu yayımlanmıştır; ancak de Gaulle'ün partinin kendi saflarında işleyen «vefalı disiplin»in aynısını kendisine de göstereceğine güven duyduğunu ifade ettiği pasaj metinden çıkarılmıştır. Fernand Grenier'nin **L'Humanitè**'deki makalesinden de söz edilmemektedir.

kan birliklerinin elinde bulunmasına rağmen hapiste tutuluyorlardı. Ve aynı yılın Haziran'ında —bariz bir çakışmayla Komintern'in dağıtılmasını izleyen birkaç gün içinde— yakın zamanda kurulan ve karargâhı Cezayir'de bulunan Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi (CFLN) Daladier'nin Komünist Parti'yi yasa dışı ilan etmek için çıkardığı Eylül 1939 kararnamesini iptal etti. Başında General de Gaulle'ün ve Giraud'nun bulunduğu CFLN'nin bileşimi daha gerici olamazdı. Jacques Duclos'nun başkanlığındaki bir komisyonun yazdığı **Histoire de la Rèsistance** (Direniş Tarihi)'a göre CFLN «kendilerine 'direniş savaşçısı' kimliği sağlamak ve çıkarlarını güvence altına almak için burjuvazi tarafından gönderilmiş adamları» bir araya getiriyordu. Ama bu durum PCF liderliğinin CFLN'nin oluşumunu şu sözlerle selamlamasını engellemedi:

«Bütün Fransızlar, anavatan topraklarında zor ve şerefli bir mücadeleyi başarıyla sürdüren yurtseverlerin maddî ve moral bakımlardan desteklenmesi, Fransa'nın Hitler'e karşı verilen savaşa, bütün kaynaklar, denizaşırı Fransa'nın enerji ve arzusu seferber edilerek aktif katılımının örgütlenmesi için Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'ne güveniyorlar.»[18]

Bu dönemde PCF, CFLN'ye katılmayı kendi politikası açısından temel bir mesele olarak görüyor ve komitenin bir platformu kabul etmesini şart koşuyordu. Bu platformun en ileri talebi şuydu: «Bütün Fransızların enerjilerini harekete geçirecek ve kurtuluş savaşına tam katılım için coşku yaratacak demokratik ve toplumsal politikaların geliştirilmesi.» Bu genel deklarasyon oldukça uzlaştırıcıydı ve ayrıca, üst burjuvazinin temsilcilerinin «direniş savaşçıları kimliği» kazanmalarına yardımcı bile olabilirdi. Buna rağmen, de Gaulle, kuşkusuz, mutlak liderlik ilkesini sert biçimde kanıtlamak için, her türlü koşulu reddetti. Hattâ CFLN'ye katılacak parti temsilcilerinin bizzat parti

18. **Le PCF dans la Rèsistance**, s. 234-6.

tarafından belirlenmesine izin vermedi. Onları ancak de Gaulle atayabilirdi. Sonunda parti, General tarafından hiçbir uzlaşma kabul edilmeksizin CFLN'ye katıldı[19].

Partinin bu sırada kendi güçlerini ulusal cephede çok aktif biçimde geliştirdiği (bu sırada güç kazanan partinin yönettiği birleşik bir hareket) doğrudur. Ülke içindeki direnişte farklı örgütlerin ve eğilimlerin koordinasyonunu savunuyordu. 1945 baharı bu süreçte önemli bir aşamaydı. MUR (Mouvement Uni de la Rèsistance), Çombat, Franc-Tireur, Libèration ve yer altında yeniden kurulan CGT'yi birleştirdi ve 27 Mayıs'ta, Ulusal Direniş Konseyi (CNR), bütün örgütleri ve eğilimleri temsil edecek şekilde kuruldu. Bu örgütün kurulması için yapılan tartışmalar sırasında özellikle ilginç bir sorun çıktı. Direniş hareketi içinde örgütlü olan yegâne parti Komünist Parti idi. Başlangıçta de Gaulle partinin CFLN'de temsil edilmesini istemedi. Ne var ki, bu isteğin olanaksızlığını anladığında bir başka çözüm aradı. Bu çözüm Duclos'nun tarihinde şöyle betimlenir: «Komünist Parti'yi 'direnişin partisi' ünvanına sahip tek parti olarak bırakmamak için (de Gaulle) diğer politik grupların komitede temsil edilmelerini (önerdi). «Eski partilerin yeniden kurulması, hem «müttefiklerin gözünde Gaullist davanın güçlenmesi»ni sağlayacak, hem de «Komünist nüfusa yegâne etkin engel» oluşturacaktı. Duclos devam eder:

«Ne var ki, bu hareket, direniş hareketlerinden gelen şiddetli bir muhalefetle karşılandı. Vichy rejimi pek çok politikacının itibarını düşürmüştü. Bütün partilerden direniş örgütlerine tek tek üye olan kişiler

19. Bk. Jacques Fauvet, **Histoire du PCF**, II, s. 127-8. Bu versiyona göre, sonunda parti kendisi ile de Gaulle arasında en ufak bir resmî uzlaşmayı bile güvenceye almadan hükümete katıldı; ve **Le PCF dans la Rèsistance** uzlaşma konusunda sessiz kalarak bu iddiayı üstü kapalı biçimde doğrualr. Böyle bir uzlaşma var olsaydı kesinlikle belirtirdi (bk. s. 237-8).

varsa da, Komünistler dışında yer altında yeniden örgütlenmiş parti yoktu... Direniş hareketleri partilerin yeniden ortaya çıkarılmasına kararlılıkla karşı durdular.»

Gizli gazete **Dèfense de la France** şunları yazıyordu:

«Komünistlerin kurtuluş komitesinde temsil edilmelerinin doğru ve uygun olduğu görülüyor, çünkü onlar ortak mücadeleye aktif olarak katılıyorlar, fakat eski hareketlerden temsilcilerin varlığını kabul etmek zor olacaktır.»

Hiç kuşkusuz, hayatî bir sorun söz konusuydu. Buradan mücadelenin sonucunda ne olacağı temel sorunu ortaya çıktı. Alternatifler, ülkeyi ulusal bir felakete sürükleyen geleneksel politik sisteme dönmek veya Komünistlere öncü durumu verecek. direniş ruhundan esinlenmiş, yeni, birleşik bir gücün oluşturulması idi. Bu, partiyi gelişen akımın başına geçirecek ve ona Fransız toplumunun radikal dönüşümünde önderlik sağlayacak eşsiz bir fırsattı. Fakat parti için geçmiş ağır bastı ve Gaullist öneriyi destekledi. Duclos bu eylemi şu sözlerle açıklar:

«Fransa'da politik hayatın geleneksel olarak geniş akımlar içinde ifadesini bulduğu ve bunun Fransız burjuva demokrasisinin karakteristik özelliklerinden biri olduğu bir gerçektir. Politik kayıtsızlık ve partilerin mahkûm edilmesi Fransa'da daima gericiliğin elindeki silahlar olmuştur. Bu bakımdan ve ulusal mücadelede hızlı ve etkin birliğe ulaşma ihtiyacından ötürü, Komünist Parti CNR'nin Jean Moulin'in önerdiği ilkeler üzerinde kurulmasını kabul etti. Moulin, Londra komitesine raporunda Komünist Parti'nin birlik arzusuna boyun eğdi.»[20]

Duclos'nun sözünü ettiği «karakteristik özellikler», gerçekten, yerleşmiş ve itiraz kabul etmez bir «gerçek» idi. İkinci ve aynı ölçüde itiraz kabul etmez

20. **Le PCF dans la Rèsistance**, s. 241-2.

bir «gerçek», gericiliğin, Sosyal Demokrat ve radikal küçük burjuva politik partilerin güçsüzlüğünden bir çok kez yararlanmış olmasıydı. Fakat, Duclos'nun argümanlarında yer almayan bir üçüncü, ve yine tartışma kabul etmez gerçek, politik partilerin, «Fransız burjuva demokrasisi»nin. tarihlerinin en büyük çöküşünü yaşamış olmaları idi. Ve direniş hareketi içinde güçlenen, bütün bunları reddeden gericilik değil, yeni devrimci güçlerdi. Diğer bir deyişle, gericilik, «Burjuva demokrasisinin karakteristik özellikleri»ne umutsuzca sarılıyordu. Dördüncü itiraz kabul etmez gerçek —daha sonraki olaylar tarafından kanıtlandı— Gaullist çözümü desteklemek suretiyle PCF'nin Fransız kapitalizminin restorasyonuna yol açıyor olması idi. Londra komitesinin buna karşılık ödediği bedel bütünüyle haklı çıkarıldı. Gerçekten de, ulusal mücadele içinde hızlı ve etkin birliği güvence altına almak gerekliydi, fakat her şey bu mücadelenin nasıl anlaşılacağına ve ikinci olarak, nasıl bir yön alması gerektiğine bağlıydı. Bu yolun geleneksel burjuva demokrasisinin restorasyonuna götürmesi halinde, kesinlikle en «etkili»si, de Gaulle'ün PCF'nin desteği ile seçtiği «birlik» olacaktı. Bu tip«birlik» sayesinde —Stalin aslında bunu dayatmaya çalışıyordu Yugoslav Komünistleri kendi direnişlerini geleneksel monarşinin restorasyonuna yöneltebilirlerdi ve «etki alanları»nın belirlenmesinden çıkmayan ve bu bölünmelere rağmen zafer kazanan yegâne Avrupa devrimi gerçekleşmeyebilirdi.

1943'te ve özellikle 1944'ün ilk aylarında, birleşik direniş şebekesi bütün Fransa'da güç kazandı ve bu şebeke içinde Komünistler kendilerine örgütsel meselelerde liderlik fırsatı sağlayan anahtar konumları ele geçirdiler. Fakat ilerdeki belirleyici savaşlarda önderlik etme, devrime doğru önderlik etme ve Fransız toplumu içinde başarı kazanma yeteneği, sadece, direniş aygıtları içindeki pozisyonlara veya silahlı mücadeleyi örgütleme yeteneğine (parti bu konuda, İspanyol Ko-

münist Partisi gibi, sahip olduğu yeteneği mükemmel biçimde kanıtlanmıştı) ve hattâ Komünistlerin aynı ölçüde örnek oluşturdukları fedakârlık ruhuna ve savaşta yiğitliğe bağlı değildi. (PCF «martirler partisi» unvanına lâyıktı, ama ne yazık ki, «devrim partisi» unvanını pek hak etmiyordu.) Bütün bunlar yeterli değildi. Bunlara eklenmesi ve ilk planda eklenmesi gereken, politik bir çizgi ve parti liderliği içinde böyle bir devrimci dönüşüm isteği idi.

Ulusal ayaklanma ve bunu izleyen Normandiya'ya müttefik çıkarması iktidar sorununa gerçeklik kazandırdı. Fransa'nın Paris dahil büyük bir kısmı, müttefik ordularının doğrudan yardımı olmaksızın, kitlelerin yardımı ile silahlı direniş güçleri tarafından kurtarıldı. Kurtuluş komiteleri hemen her yerde iktidar organları haline geldiler ve yurtsever milisler gerçek kitle örgütleri olduklarını kanıtladılar[21]. Komünist Parti bu büyük halk ayaklanmasında başlıca güç idi. Prestij ve etkinlik bakımından, sendikalarda ve fabrikalarda, kurtuluş komitelerinde ve yurtsever milislerinde, entellektüeller ve gençler arasında veya direniş sırasında oluşturulan silahlı güçler arasında rakibi yoktu[22]. Tek başına bu gerçek durumun devrimci karak-

21. **Le PCF dans la Rèsistance** (s. 286-328) ulusal ayaklanma hakkında ayrıntılı bir değerlendirmeyi içerir. Bu değerlendirme, Fransa'nın önemli bir kısmının «silahlı ve silahsız halk kitlesi»nin eylemi sayesinde kurtarıldığını açık biçimde gösterir (s. 329). Eisenhower Fransız direniş savaşçılarının Normandiya'ya çıkarma yapan müttefik güçlerinin çabalarına katkısını on beş tümenin eylemine benzetir. Ne var ki bu askerî eşitlik, direnişin silahlı eylemleri bakımından ancak müttefik saldırısı ile eşgüdüm içinde hesaba katılır. Partizanların dört yıllık eyleminin ve geometrik dizi ile artan politik faaliyetin işgalcilerin morali ve gücü üzerinde yarattığı kümülatif etki düşünülmez. Ne de çıkarmayı izleyen muazzam politik ayaklanmanın etkisi hesaba katılır.

22. Jacques Fauvet PCF'nin kurtuluşun hemen öncesinde temsil ettiği şey hakkında şunu söyler: PCF «Fransa»daki dire-

terini gösterir. Bu karakter olaylar tarafından doğrulanmış olmasa bile, Komünist Parti, kitlelerin gözünde devrimin partisi idi. Vichy hükümeti ve işgalcinin iktidarı çöktüğünde, umutlarını devrim fikri ve Sovyetler Birliği ile, onun prestiği ile —bu, durumun bir diğer temel unsuru idi— birleştirdikleri partiye bağlamış olan proletarya çoğunluğu ve diğer emekçi toplumsal grupların geniş kesimleri, Fransız halkı arasında, daha önce asla kazanılmamış bir etkinliğe ulaştılar.

Memoirs (Anılar)'ında da görüldüğü gibi, de Gaulle tamamen farkındaydı ki, «savaşan unsurların liderliği Komünistlerin ellerinde idi.» PCF'nin kurtuluş anının sağlayacağı avantajdan direniş güçlerini iktidara getirmek için yararlanacağına inanıyordu ve çok sonra, bütün kanıtları dikkate alarak bu niyetten söz etmeye devam etti.

«Savaşın yol açtığı karışıklıktan yararlanarak; partiye halen bağlı olanlardan başka, üyelerinin çoğu iktidar ayartısına kapılabilen Ulusal Direniş Konseyi'ni etkisiz hale getirerek; çektikleri zulmün, uğradıkları kayıpların ve gösterdikleri yiğitliğin pek çok çevrelerde onlara kazandırmış olduğu sempatiden yararlanarak, yasa ve düzen yokluğunun halkta uyandırdığı endişeyi istismar ederek; nihayet General de Gaulle'e bağlı olduklarını söylemelerinin yarattığı belirsizlikten yararlanarak, Cumhuriyet ilan edecek. kamu düzenini sağlayacak ve adalet dağıtacak bir çeşit Komün olarak ayaklanmanın başında görünmek istediler.»[23]

---

niş hareketlerinin en güçlüsü, en dirençlisi ve bütün ülkeyi kaplayan tek (direniş hareketi)» idi (**Histoire du PCF, II, s. 59**). Ve Andrè Fontaine'e göre, bizzat kurtuluş hareketinde «iktidar, ülkenin çeşitli kesimlerinde onun etki alanı içinde idi» op. cit., s. 197).

23. De Gaulle, **War Memoirs: Unity**, Weidenfeld and Nicholson, Londra, 1955, s. 292-3.

De Gaulle'ün Komünistlere atfettiği bu plan gerçekte yoktu. Fakat bunun mükemmel bir plan olduğunu kabul etmek gerekir. De Gaulle partinin elindeki kartları ve onların nasıl bir beceriyle kullanılabileceğini açıkça görüyordu. Bu durumda gerçek bir devrimci partinin ilgilenmesi gereken, proletaryanın iktidarı ele geçirmesi için soyut bir plan değil, direnişin, ama Londra veya Cezayir'deki direnişin değil, gerçek direnişin iktidarı ele geçirmesi idi. Bu, de Gaulle'e doğrudan meydan okumak anlamına gelmez, de Gaulle'ü direnişe meydan okumaya zorlardı. «Kurtarıcı» İngiliz-Amerikan ordularına meydan okuma anlamına da gelmez, fakat bu orduları, direnişin iktidarı ile bir oldu bitti karşısında bırakırdı ve bu iktidara yönelik herhangi bir saldırı karşısında kurtuluşun güçlendirdiği ulusal duygular harekete geçirilirdi. Böylece, 1944 Fransası'nda sosyalist devrime doğru ilk adımlar atılabilirdi. De Gaulle bunu mükemmel biçimde anladı. Ne yazık ki, Fransız Komünist Partisi Genel Sekreteri değildi.

Durumun ciddiyetini fark eden de Gaulle becerikli bir manevra yaptı. Mekanizmasını kurmaya ve kurtuluş komitelerinin yetkisini kısıtlamaya başladı. Komünistlerin direnmeden çekileceklerini anladığı zaman daha güvenle ilerledi ve sonunda, Komünistler arasında «ebedî Fransa»nın restorasyonunda diğerlerinden daha etkin işbirliği yapabileceği büyük «yurtsever» gücü bulduğunu şaşırarak keşfetti. Süreç hızlandı.

De Gaulle hükümetinin kurulmasını izleyen ilk aylarda PCF liderliği, kendiliğinden kitle hareketinin ve kendi saflarındaki canlı devrimci akımların baskısı altında, kurtuluş komitelerini ve yurtsever milisleri savunan, fakat kararlı bir kitle eylemi geliştirmek veya Fransız toplumunun demokratik-sosyalist dönüşümü temel sorununu ortaya atmak için hiçbir şey yapmayan, belirsiz bir politik çizgi izledi. 27 Ekim 1944'de Duclos bir parti toplantısında şunları söyledi: «Yurt-

sever milisler halk kitlelerinin askeri eğitimini aktif olarak üstlenirken cumhuriyetçi düzenin uyanık bekçileri olarak kalmalıdırlar.» Her bölgedeki milisin bin kadar «yurttaş-asker»i kapsaması gerektiğini, ve sürekli bir mevzi, silah ve cephane stoku ile birlikte kurtuluş komitelerinin otoritesi altında yer almalarını ekledi.

Ertesi gün de Gaulle milisleri dağıtan bir kararnameyi imzalayarak karşılık verdi. İki Komünist bakan protesto ettiler ama, hükümette kaldılar. Parti liderliği, milis örgütünün korunması, silahların teslim edilmemesi, gizli stokların oluşturulması vb. konusunda örgüt içi emirler verdi, fakat General'in niyetleri arasında yer aldığı açıkça görülen direniş güçlerine doğrudan saldırı karşısında halkı seferber etmedi[24]. De Gaulle bir eliyle verdiğini öteki eliyle aldı. 6 Kasım'da Thorez için af çıkarıldığını ilan eden bir kararname **Journal officiel**'in sayfalarında göründü. De Gaulle

24. **L'Histoire du PCF (Unir)**'de Duclos'nun konuşmasına yapılan bir referans vardır (II, s. 246). O sırada sorumluluk gerektiren görevlerde ve her tür «solculuk»tan uzak bulunan parti militanlarının yazdığı bu çalışmadaki değerlendirme her türlü belirsizliğin ötesinde açıkça ortaya koyar ki, partinin üye kitlesi ve genelde halk kitlesi, parti liderliğine, izlediği politikaya saldırgan bir karakter vermesi için güçlü biçimde baskı yapıyordu. Kurtuluş komiteleri içinde, iktidar organları olarak sahip oldukları rolde ısrar etme şeklinde bir eğilim gelişiyordu. Ekim 1944'te Fransa'nın güneyindeki kırk **département** (idarî bölge) taki kurtuluş komitelerine mensup delegeler Avignon'da toplandılar ve «Ulusal Direniş Konseyi'nin eylem programını açıklamak ve bu programı yerel koşullara uygun biçimde ayrıntılı olarak ele almak ve yerel komitelerin bileşimini ve eylemlerini halk oyuna tabi kılmak üzere kasaba ve köylerdeki yurtsever meclislerini toplantıya çağırmaya» karar verdiler. Halk Meclisleri'nin toplantıları daha sonra Paris'te gerçekleşti, fakat hareket parti liderliğinin genel çizgisinin bir sonucu olarak öldü. Daha sonra göreceğimiz gibi bu çizgi, kurtuluş komitelerinin merkezi hükümete kesinlikle boyun eğmelerini gerektiriyordu.

anılarında bu hareketi tartışırken şöyle yazar: «Thorez bana bir çok ricada bulundu. Dikkatle düşündükten sonra bu merhamet hareketini gerçekleştirmeye karar verdim. Geçmişteki koşullar, bu zamana kadar gerçekleşen olaylar ve bugünün ihtiyaçları dikkate alındığında, inanıyorum ki, M. Thorez'in Komünist Parti liderliğine geri dönmesi, aslında, dezavantajlarından daha fazla avantajlar sağlayabilir.» General'in betimlediği gibi, bugünün ihtiyaçları «Komünistlerin pençelerini budamak» ve «onları, kullandıkları yetkilerden ve teşhir ettikleri silahlardan yoksun bırakmak» idi. Thorez'in dönüşünün sağlayacağı «avantajlar» üzerine yaptığı hesabın doğruluğu kanıtlanabilirdi. Partinin Genel Sekreter'i 27 Kasım'da Fransa'ya döndü. Belli başlı ilk sloganı şuydu: «Tek devlet, tek polis gücü, tek ordu.» De Gaulle durumu yorumladı: «Fransa'ya döndüğü andan beri Thorez 'yurtsever milisler'in izlerinin temizlenmesine yardımcı olmaktadır. Kurtuluş komitelerinin istismar etme girişimlerine ve aşırı heyecanlı grupların giriştikleri şiddet hareketlerine karşı çıktı.»[25]

Ve gerçekte, Thorez gelir gelmez, parti örgütlerine milisleri dağıtma ve silahları teslim etme emirleri verildi. 21 Ocak 1945'te Merkez Komitesi'ne verdiği raporda Thorez, milislerin ve bütün «nizamî olmayan» silahlı grupların dağıtılmasını açıktan savundu. Bunlar, Hitler ve Vichy'nin taraftarlarına karşı ayaklanmadan önce ve bu ayaklanma esnasında haklı görülebilirken, diyordu, şimdi yasa ve düzen, düzenli polis güçleri tarafından sağlanmalıdır. Aynı raporda Thorez, yerel kurtuluş komitelerinin ve bunların bölümlerinin, resmî yönetim aygıtlarının yerlerini alma girişiminde bulunmamaları gerektiğini (14 Aralık 1944'te

25. **Histoire du PCF** (Unir), II, s. 247-51. Bu kitabı yazanlara göre Thores, de Gaulle'ün anılarında yer alan bu iddiaları —ve diğer pekçoğunu— asla yalanlamadı.

Vélodrome d'Hiver parti şubesinin örgütlediği bir mitingdeki konuşmasında yaptığı gibi) savundu[26].

De Gaulle'ün Thorez'i bağışlamak için seçtiği an sadece iç politika motifleri tarafından belirlenmiş değildi. General Moskova'yı ziyarete hazırlanıyordu ve oraya «Thorez olayı» çözümlenmeden gitmek zorunda kalması can sıkıcı olacaktı. Öte yandan, Stalin'in bu önemli müridine bir af bağışlamak mükemmel bir başlangıç olurdu. Her şey çok iyi düzenlendi. 6 Kasım'da kararname yayımlandı, aynı ayın 27'sinde Thorez Paris'e geldi ve 2 Aralık'ta de Gaulle Moskova'da Stalin ile buluştu. General'in hedefi SSCB ile ikili bir pakt imzalamak suretiyle Büyük Britanya ve Birleşik Devletler karşısında konumunu güçlendirmekti. İnce manevralardan sonra bunu başardı. Thorez'e bağışlanan af de Gaulle ile Stalin'in anlaşmasını kolaylaştırdıysa, Fransız-Sovyet paktı da de Gaulle ile Thorez'in anlaşmasını kolaylaştırdı. Yeni Fransız devletinin otoritesinin her hangi biçimde kısıtlanmasına karşı, 21 Ocak 1945'te toplanan Merkez Komitesi'nde öne sürülen ikna edici argümanlar, Moskova görüşmelerinin mutlu sonucu ile tamamen ilgisiz olamazdı[27].

---

26. M. Thores, Oeuvres, c. 20, s. 181-2, 187-8.

27. De Gaulle seyahatini şöyle açıklıyordu: «Komünist Parti'den bir yıllık mühlet sağlamak için durumu ele almam gerekiyordu. Moskova'ya gitmek ve orada bir antlaşma imzalamak zorunda kaldım (alıntı, Fauvet, op. cit., s. 148). Fauvet'-ve'nin ısrarla belirttiği gibi seyahatin tek açıklaması bu olamazdı, ama kuşkusuz başlıca amaçlarından biri idi. Fakat Fauvet'nin, Fransa'ya vardığında Thorez'in kurtuluş komitelerinin gücünü arttırmaktan, milisleri muhafaza etmekten vb. yana olduğu ve çizgisini ancak de Gaulle'ün Stalin'le görüşmesinden sonra değiştirdiği şeklindeki görüşü hakkında hiç bir kanıt bulamıyorum. Aslında, Fransa'ya varır varmaz (hattâ daha önce Moskova Radyosu'ndaki demeçlerinde) Thorez, eski burjuva demokratik devletin restorasyonunu sağlamak için direnişten ve kurtuluştan çıkan bağımsız iktidarın ortadan kaldırılmasını destekledi. Döner dönmez ortaya attığı formül, «tek devlet, tek polis gücü, tek ordu,» bunun yeterince açık bir kanıtıdır (His-

«La France èternelle» (Ebedî Fransa)in Restorasyonu

Parti, kurtuluş komitelerinin «zorbaca eğilimler»inin ve «yurtsever milislerin son kalıntıları»nın tasfiyesinde etkin işbirliği yaparken, aynı zamanda, direnişin kontrolu altındaki silahlı güçleri Gaullist ve müttefik yüksek komutanlığının emrine verdi ve onları, Thorez'in Fransız topraklarına ayak bastığı andan itibaren kurulmasını heyecanla savunduğu Fransız «büyük ordu»suna kattı. Bir diğer deyişle, parti, direniş sırasında kurulan silahlı halk güçlerini tasfiye etti. Yeni bir halk iktidarı için direniş ve kurtuluş sırasında oluşturulan politik ve askerî temellerin bu genel yıkımı ile aynı zamanda, parti, **la France èternelle**'in restorasyonu (ebedî Fransa'nın yeniden kurulması) için verilen bir başka savaşa —kötü şöhretli «üretim için savaş»— girişti. Bu savaş Paris'in kuşatılmasından hemen sonra başladı.

10 Eylül 1944'te sendika militanlarının bir toplantısına sunulan bir raporda, Benoît Frachon, işçileri, «ağır sanayimizi **daha rasyonel** temellerde yeniden inşa etmeye ve **tam kapasite çalışmasını** sağlamaya» çağırdı. Yeniden inşa, diye açıklıyordu, «malî ve sanayi oligarşilerin yararına olmamalı,» ama bu, «kabul edebilecekleri hükümetin kurulması için halka danışılması zamanı geldiğinde» çözümlenebilecek bir sorundu. O zaman geldiğinde, «tröstlerin kaldırılması ve onların egemenliklerinin yerine ulusa hizmet eden bir

---

toire du PCF (Unir), II, s. 247). Fakat hem partinin hem de halkın içinde bulunduğu ruhsal durum nedeni ile basiretli olmak gerekiyordu. Thorez kurtuluş komitelerinin rolünü övmekle işe başladı, ama aynı zamanda bunların yeni devlet organlarına itaat etmeleri gerektiğini ısrarla belirtiyordu. 14 Aralık 1944'te Vèlodrome d'Hiver'deki toplantıda yaptığı konuşmanın argümanı buydu. De Gaulle-Stalin antlaşmasını bu politik çizgiyi sertleştirmek ve ona, Merkez Komitesi'nin Ocak toplantısında aldığı son ve açık biçimi vermek için kullandı.

ekonominin geçirilmesi için uygun yöntemler hakkında fikirlerimizi söyleyeceğiz,» diyordu. Ama işçiler, şimdilik, «yeniden inşa»dan kimin yararlanacağı hakkında oy sandıklarından çıkacak son sözü beklemeden sıkı çalışmalıdırlar. Aynı zamanda Komünist Parti'nin bir lideri olan CGT Sekreteri «yurtsever üretim komiteleri» kurulmasını önerdi.

Bu sırada işçiler küçük bir ücret artışı sağlamışlardı. Bu artış, CGT'nin henüz yer altındayken yaptığı % 50 oranındaki artış talebine kıyasla çok ılımlıydı. Bu sırada fiyatlar da yükselmişti. Frachon, raporunda, «Bu sırada» (kurtuluş ile Mart 1945 arasında), diyordu, «işçi sınıfı saflarında haklı bir hoşnutsuzluk yayıldı. Buna rağmen grevler olmadıysa, bu tamamen işçilerin güçlü bir **ulusal** görev duygusuna sahip olmalarından, CGT'nin ve onun militanlarının otoritesinden dolayıdır.»[28] Partinin, Thorez'in liderliği altında, Komünist veya CGT'li işçiler arasında «güçlü bir ulusal görev duygusu» yerleştirmek için var gücüyle çalıştığı aslında doğruydu. İlk aşamalarda öne sürülen başlıca mazeret «savaş çabası» ve Almanya'nın uğradığı yenilginin henüz tamamlanmamış olması gerçeği idi. Aslında, savaşın sonucu, Stalin'in 6 Kasım 1944 konuşmasında belirttiği gibi, belli olmuştu ve Fransız silah üretiminin artık pek az etkisi olabilirdi. Henüz belli olmayan, Fransız işçilerinin mücadele ve fedakârlıklarının Fransız kapitalizminin «daha rasyonel temellerde» pekiştirilmesi ile veya «ulusun hizmetinde bir ekonomi» ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı sorunu idi. Betimlediğimiz bağlam içinde «savaş çabası» ikinci alternatifi dayatabilecek güçlerin ancak felce uğratılmalarına ve demoralize edlimelerine yardım edebilirdi. Almanya'nın yenilgisi «üretim savaşı»ndan kopmaya yol açmadı; bunun yerine, onu en üst noktaya ulaştırdı.

---

28. Benoit Franchon'un raporları hakkında bk. **Histoire du PCF (Unir)**, II, s. 262-4.

Thorez, Komünistler kadar, bir burjuva hükümete katılan Sosyal Demokrat partiler tarafından da her zaman kullanılan, bu yüzden de çok yeni olmayan bir başka argüman buldu. Thorez, işçiler şu sırada aşırı taleplerde bulunmamalı ve grev yapmamalı, diyordu; çünkü bunlar, içinde sosyalist bakanların yer alacakları bir hükümet için zorluklar çıkaracak ve zengin burjuvazinin işine yarayacaktı. Haziran 1945' te Onuncu Parti Kongresi'ne raporunda Thorez, Sosyal demokrat ardıllarından ve çağdaşlarından daha iyisini ortaya koyamadı:

«Ülkemiz için ölümcül tehlike nerede yatar? Üretim alanında... Eğer tröstler ve onların ajanları yeniden inşa ve üretim çabasına karşı çıkıyorlarsa, bunun anlamı, söz konusu çabanın tröstlere rağmen ve onlara karşı çalışmanın ve üretmenin halkın ve işçi sınıfının çıkarına olduğudur.»

«Tröstler ve onların ajanları»nın, işçilerin «çalışma ve üretme» arzularına karşı çıkmak niyetinde olmadıkları kuşkusuzdu ve Thorez Kongre'ye, tröstlerin bu sözde niyetleri hakkında tek bir ikna edici delil bile gösteremedi. Öte yandan, tröstleri en az memnun edecek şey, Thorez'in partinin uzun vadeli amacı olarak ortaya koyduğu «tröstlü demokrasiyi kaldırma» fikri idi. Ama, bunun için de çok fazla endişelenmeye gerek yoktu; çünkü bu, parlamenter legalite sayesinde, otorite ve istikrar koşulları içinde ulaşılabilecek bir amaç idi. Thorez aynı raporda, «Ülkemiz için en umut verici bakış açısı,» diyordu, «otorite ve istikrar için en iyi koşulları sağlayacak geniş bir ulusal ve demokratik birlik hükümeti için uygun zamanı kollamaktır.» Büyük Fransa ancak bu yolla güvence altına alınabilirdi; çünkü ancak bu yolla üretim başarılı biçimde geliştirilebilirdi ve Thorez'in sözleri ile, «Bugün mal üretimimizin miktarı, kalitesi ve dünya pazarındaki yerimiz Fransa'nın büyüklüğünün ölçüsüdür. Halk, «kurtuluş savaşı için nasıl seferber olduysa, üretim savaşı için de öyle seferber olmalıdır. Görev, bü-

yük Fransa'yı yeniden inşa etmek, Fransa'nın bağımsızlığının maddi koşullarını sözcüklerin ötesinde sağlamaktır.» Buradaki ima, parti içinde veya dışında, PCF liderliğinin izlediği çizgiyi eleştirmek için «devrimci ifadeler»i kullananlara yöneltilmişti. «Sözlerle açıkça ifade etmeseler de, devrimci çizgiden vazgeçebileceğimizi düşünen birkaç sekterin solcu fikirleri ile savaşmalıyız.» Bereket, Merkez Komite, Thorez'in uzak görüşlü liderliği altında, «demokrasiyi ve işçi sınıfının en ileri unsurlarını halkı bölmek için maceralara itmeye çalışan gerici planı» boşa çıkarmıştı. Rapor boyunca, Thorez, «devrim» ve «devrimci» kavramlarını sadece alçaltıcı anlamda kullanır. Merkez Komite'de yaptığı Ocak ayı konuşmasında, bu kavram ile Vichy rejiminin kullandığı «ulusal devrim» kavramı arasında paralellik kurarak, «devrim» kavramının kullanılmasını eleştirme aşamasına vardı:

«Biz Komünistler şu anda sadece sosyalist veya Komünist taleplerde bulunmamalıyız. Bunu 'devrim' sözcüğünü sürekli kullananların soğuk karşılamaları tehlikesini göze alarak söylüyorum. Bu sözcük belli bir popülariteye sahip, fakat Hitler'in himayesi altında geçen dört yıllık 'ulusal devrim', anlamlarından boşalmış bazı terimlerin yol açtığı demagojik istismara karşı halkı uyardı.»

Thorez, «Hitlerci-Troçkistler» terimini devreye soktu ve partiyi bütün «bölücü unsurlar, mesele çıkaranlar, düşman ajanları ve sol-kanat sözlerin ardında gizlenen Hitlerci-Troçkistler»den kurtarmak ve bunları açığa çıkartmak için uyanık olmaya çağırdı[29].

«Üretim için savaş», Thorez'in Nord kesimindeki madencilik bölgelerine yaptığı ziyaret ile birlikte en üst noktasına vardı. Parti'nin ve CGT'nin kampanyasına rağmen madenciler, bazı durumlarda, greve git-

29. Bk. Thorez, **Oeuvres**, c. 21, s. 57, 100, 118, 127-9 ve c. 20, s. 183.

mişlerdi ve Thorez bu grevlere katılmış olan Komünistleri azarladı. 21 Temmuz 1945'te Waziers'teki bir Komünist madenciler toplantısında yaptığı konuşmada şunları söyledi:

«Değerli yoldaşlarım, sorumluluk duygusuna sahip insanlar olan sizlere şimdi sorunu açacağım. Merkez Komite adına ve Parti Kongresi'nin kararları adına size dürüstçe söylüyorum ki, en ufak bir grevi bile onaylayamayız, özellikle, bu grev, Bethune madenlerinde geçen hafta yapılan grev gibi, sendikanın çevresinde ve sendikaya muhalefet içinde gerçekleştirilmiş ise.»

Grevin bir sonucu olarak 300 000 ton kömür kaybedilmişti ve Thorez bağırıyordu: «Bu bir rezalettir, bir utançtır! Sendikaya ve madencilerin çıkarlarına büyük zarar veriyor.»[30] «Waziers konuşması»ndan bir yıl sonra Thorez, ortaya çıkan sonuçlar nedeniyle kendi kendisini kutluyordu:

«Kömür üretimi % 50'nin üzerinde arttı. Günde 160 000 tonun üzerine çıkarak, savaş öncesi düzeyi % 8 aştık. Bu muazzam bir başarıdır. Sovyetler Birliği dışında böylesine gurur verici bir sonuca ulaşan tek ülke Fransa'dır... Terlerini ve emeklerini esirgemeyen madencilerimizi kutlamalıyız.»[31] (Thorez'in bu dönemde yaptığı konuşmaları okumak Fransa'nın sosyalizmi inşa etmekte olduğu ve işçiler için merkezî görevin kendi kontrolları altındaki bir ekonomiyi geliştirmek olduğu izlenimini verir.)

Aralık'ta Kamu Hizmetinde Çalışan İşçiler Birliği bir uyarı grevi örgütlemeye karar verdiler ve buna hazırlık olarak Vèlodrome d'Hiver'de dev bir miting gerçekleşti. Konuşmacılar, SFIO'nunkiler bile, genel grev yapmak gerektiği konusunda ısrar ettiler. Buna sadece CGT'nin Komünist liderlerinden Henry Raynaud karşı çıktı. «Şimdiki koşullarda,» diyordu Raynaud,

30. Thorez, **Oeuvres choisies** (1966), c. 2, s. 399.
31. Thorez, **Oeuvres**, c. 22, s. 141.

«bir genel grev felaket olacaktır. Bu, demiryollarını kapamak suretiyle ülkeyi aç bırakacaktır. İki gün sonra Thorez, Bakanlar Konseyi'ne dayanılamayacak baskılara yol açmanın hatalı olacağını anlattı ve Maliye Bakanı'nın önerilerinin birkaç düzeltmeyle kabul edilmesi gerektiğini söyledi[32]. Günümüz Kübalı Komünistlerinin dilini kullanarak, Fransız Komünist Partisi'nin «üretim yılı» ilan edeceği o yıla, yani 1945 yılına anılarında değinirken de Gaulle şunları yazar:

«Thorez'e gelince, Komünist davayı ilerletmek için gösterdiği çabalarda bile, pek çok durumda, ulusal çıkarlara hizmet edecek. Ne pahasına olursa olsun, iş ve üretimde azamiye ulaşılması için çağrıda bulunuyor. Onu anlamaya çalışacağım. Fransa'ya hizmet edilirse memnun olurum.»[33]

Kısa sürede, «Komünist dava»nın fazla ilerlemediği, gerçekte, Fransa'ya, daha çok da Fransız burjuvazisine hizmet edildiği anlaşılacaktı.

Haziran 1946'da Thorez Merkez Komite'ye şu duyuruda bulunmak zorunda kaldı: (Tartışılan durum, Komünistler ve Sosyalistlerin destekledikleri taslak anayasanın ve 2 Haziran'da yapılan seçimlerin Meclis'in açıkça sağa kaydığını gösteren sonuçlarının bir referandum ile reddedilmesi idi.)

«Durum çok ciddîdir. Bu pozisyona ulaşmak ve mümkünse bizi daha da geriletmek için Fransız burjuvazisi, uzun tecrübesinden aldığı güçle ve büyük manevra kapasitesiyle, bütün adamlarını ve bütün kaynaklarını beceriyle kullandı. Kurtuluş sırasında burjuvazi halk hareketine doğrudan saldırıda bulunmadı; onu saptırmaya, gevşetmeye ve bölmeye çalıştı. Direniş güçlerinin birliğini önlediler ve Ulusal Direniş Komitesi'nin, yerel ve bölgesel kurtuluş komitelerinin etkisini derece derece azalttılar.»[34]

---

32. Fauvet'nin versiyonu budur, **Histoire du PCF**, II, s. 172.
33. De Gaulle, op. cit.
34. Thorez, **Oeuvres**, c. 22, s. 105.

Böyle bir ifade kullanılmasının sebepleri şunlardı: (a) Kurtuluştan sonra, Komünistlerin hükümetin bir bölümünü oluşturdukları iki yıl içinde, Fransa'da ilerleme kaydeden, direnişten kaynaklanan halk hareketi değil, ekonomik pozisyonunu güçlendiren ve politik etkinliğini yeniden kazanan zengin burjuvazi idi. Thorez'in, işçileri daha ağır ve daha uzun süreli çalıştırmak ve kemerlerini sıktırmak suretiyle tröstlere karşı izlediği özgün savaş taktiği tröstlerin güçlenmesine yol açmıştı. Kitle hareketinin durdurulması, ulusal birliği tehlikeye sokmamak için legal düzene saldırabilecek eylemlerden uzak durma kararı, burjuva diktatörlüğünün ulus çapında restorasyonuna yol açmıştı. Orta gurupları ürkütmemek için proleter taleplerin yavaşlatılması, bütün bu grupların sağa, burjuva partilerine doğru kaymalarına yol açmıştı. Bu partiler, şimdi, proletarya partisinin korkaklığının ve zayıflığının tam tersine, artan bir kararlılık sergiliyorlardı. Bunu bizzat Thorez raporunda teslim ediyordu. Bir «yeni demokrasi»ye sadece parlamenter çoğunluğu kazanarak ulaşma yolu, «eski demokrasi»nin, burjuva Fransa'nın geleneksel demokrasisinin en kötü biçiminin restorasyonuna yol açmıştı. Komünist parlamenter kretenizm (duraklama) şimdi Sosyal Demokrat parlamenter kretenizm gibi, aynı acı sonuçlara boyun eğiyordu.

PCF liderliğinin iki partinin oluşturduğu parlamenter çoğunluk temelinde bir Sosyalist-Komünist hükümet kurma başarısızlığının sorumluluğunu SFIO'ya yükleme girişimi faydasızdı. Herkes biliyordu ki, sağkanat Sosyalistler böyle bir olanağı, güçlü bir kitle hareketi tarafından zorlanmadıkça asla kabul etmeyeceklerdi ve Thorez liderliği kurtuluştan kaynaklanan kitle hareketinin doğarken boğulduğunu Sosyalistlere göstermişti. Bir Sosyalist-Komünist hükümeti samimi olarak destekleyebilecek sol-kanat sosyalist ve sendika militanları bile böyle bir formülün onları beklemede tutacağı hakkında haklı kuşkularını ifade ettiler.

Bu sırada Thorez'in, Fransa'nın Sosyalizm'e Bolşeviklerinkinden farklı bir yoldan geçmesinin mümkün olduğuna dair çeşitli referanslar yaptığı doğrudur, fakat fırsat düştükçe yapılan bu değinmeler herhangi bir ciddî teorik çalışma ile desteklenmedi ve aslında, Kızıl Ordu'nun ve Sovyet iktidarının oynadıkları rolde ufak bir değişiklik ile Doğu Avrupa halk demokrasilerinin ortaya koyduğu tecrübe kapsamında yorumlandılar. Ayrıca, Fransız Komünist Partisi'nin Stalin'e ve onun doğmalarına bağlılığı o kadar açıktı ki Thorez'in bu konuyla ürkekçe oynamasını taktik bir manevradan başka şey olarak görmek gerçekten zordu[35].

(b) «Kurtuluş sırasında burjuvazi(nin) halk hareketine doğrudan saldırıda bulunmadı(ğını)», fakat onu «saptırmaya, gevşetmeye ve bölmeye» çalıştığını teslim etmek suretiyle Thorez, parti içinde ve dışında, ulusal ayaklanmadan çıkan güçlü halk ve işçi hareketini geliştirebilecek saldırgan bir devrimci politika talep edenlerin argümanlarını benimsemiş oluyordu. «Zengin burjuvazi» bu harekete doğrudan saldırmaya

---

35. **L'Histoire du PCF** (Unir)'nin yazarları PCF ile SFIO arasında, iki partinin birleşmesi sorunu üzerine yapılan görüşmeler hakkında aşağıdaki versiyonu verirler. Kasım 1944'te SFIO şu ifadeyi içeren bir karar metni yayımladı: «Sosyalist Parti yeraltı mücadelesi sırasında Fransız Komünist Partisi'ne yaptığı birlik önerisini ciddiyetle tekrarlar.» Kısa süre sonra bir «anlaşma komitesi» kuruldu. Bu komitenin başlıca görevi Sosyalist-Komünist birliği için koşulları hazırlamak üzere bir memorandum yazmaktı. Komünist delegelerin bu komiteye önerileri, General de Gaulle ile anlaşmaya varırlarken ve hükümette yer alırlarken verdikleri ilke tavizleri ile ters düşen, resmî bir kararlılık taşıyordu. Sosyalistler ile birlik anlaşmasının SSCB'nin pozisyonunu kayıtsız şartsız onaylayan ve Komünist Parti'nin (Bolşevikler) üstünlüğünü kabul eden bir paragrafı içermesi gerektiği üzerinde ısrarla duruyorlardı. Kısaca, Sosyalistlerin, Sovyet Komünist Partisi'ne ve Stalin'e sadık Komünistler haline gelmeleri gerekiyordu op. cit., II, s. 254-5).

cesaret edememiş idiyse, bunun nedeni, hareketin devrimci potansiyelini hissetmiş olması idi. Peki, «Ulusal direniş Komitesi'nin, yerel ve bölgesel kurtuluş komitelerinin etkinliğini derece derece azaltmış» olan kimdi? «Zengin burjuvazi» veya Moskova'dan döndüğü andan itibaren Thorez tarafından oluşturulan ve empoze edilen politika değil mi? Raporunun bir diğer bölümünde Thorez, yine «şeytanca taktikler» (burjuva güçlerinin)den söz eder. «Ağustos 1944'te doğrudan saldıramadıkları halkı denetlemeyi ve saptırmayı tasarlayanlar şimdi kendilerini övünecek kadar güçlü hissediyorlar.»[36] Burjuvazi için övünmekten daha mantıklı ne olabilirdi? Komünist Parti Genel Sekreteri'nin burjuva gericiliğinin «şeytanca taktikleri»ne böylesine garip biçimde adapta edilmiş bir politikaya kredi talep etmesi bundan daha az mantıklı idi.

Yine de Thorez, kurtuluştan beri izlenen ve tamamen doğru olduğunu düşündüğü çizgiyi savundu. Bazı küçük hatalar ortaya çıkmışsa, bunlar şubelerin ve federasyonların çalışmasında bulunabilirdi. Thorez, hiç sorumluluğu yokmuş gibi tam bir kayıtsızlıkla «parlamenter hayallerden kopmayan bazı yoldaşlar»ı eleştirdi. Ne var ki, rapor bağlamında bu eleştiri, sola yöneltilen asıl saldırıyı dengelemekten başka bir işleve sahip değildi. İzlenen çizgiye duyulan hoşnutsuzluk parti içinde yaygın hale gelmişti ve Thorez olabildiğince küçültmeye çalışmakla birlikte bu durumu kabul etmek zorunda kaldı. Bazı örnekler verdi. Bunlardan biri Yonne'daki bir hücreden gönderilen ve «hükümetle işbirliği yaptığı ve birbiri ardına tavizler verdiği» için liderliği eleştiren bir karar; diğeri ise, Hautes-Pyrènèes'den gönderilen ve liderliği «gericilikle işbirliği ve anti-demokratik yasalara destek vermek» ile suçlayan bir başka karardı. Thorez partiyi bu tutumlara kararlılıkla karşı çıkmaya çağırdı. Bunları savunanlar anlamamışlardı ki, «biz bir hükümet par-

36. Thorez, **Oeuvres**, c. 22, s. 207.

tisi haline geldik; onlar, genel çizgimizin sorgulanması için çağrı yapıyorlar. Thorez, inat edenleri ikna etmek için, PCF'nin kurtuluş sırasında izlediği politikayı haklı çıkarmak için yıllarca kullanılacak büyük argümanı ,o karşı çıkılamaz argümanı (bildiğim kadarıyla ilk kez kamu oyu önünde) üretti. Bu politikayı eleştirenler, diyordu Thorez, «Amerikalı gazeteci Walter Lippman'ın makalesinden bir şey anlamadılar. Lippman, **Le Figaro**'da, Komünistlerin Fransa'da iktidarı ele geçirmeleri halinde İngiliz-Amerikan birliklerinin müdahale etmeye hazır olduklarını yazdı.»[37] Bu üst perdeden ve ilk bakışta çok sağlam görünen mazerete daha sonra döneceğim. Şimdilik PCF'nin hükümetten ayrılana kadar izlediği politikanın kısaca değerlendirilmesini sonuçlandıralım.

Ne ortaya çıkan «ciddî durum» ne de parti üyeleri arasındaki hoşnutsuzluk —geleneksel ideolojik gözdağı verme yöntemleri ve idarî önlemlerle kolayca ezildi— parti liderliğinin politikasını değiştirmesi için yeterli oldu. Yukarda geçen Merkez Komite toplantısından kısa süre sonra, Thorez, kömür üretimindeki artışı yukardaki sözlerle övdü. Bu artış madencilerin «ter ve emek»i sayesinde gerçekleştirilmişti. Parti, kendi üyelerinin bakanı oldukları hükümetin ücretleri dondurma emrine boyun eğdi.

Böyle bir bağlamda bir derecelendirmeden söz edilebilirse, bu politikanın en rezil yönü PCF'nin Fransız sömürgeciliğinin ezdiği halkların mücadelesine karşı aldığı tavırdı. Molotov'un Mayıs 1942'de de Gaulle ile yaptığı toplantıda Fransız sömürgelerindeki bütün halkların de Gaulle'ün liderliğine boyun eğmeleri gerektiğini kabul etmesinden itibaren, PCF'nin politikası, Fransız Birliği içindeki sömürgelerin bir derece özel veya resmî bağımsızlık ile elde tutulmasını talep etmeye başladı. Bu konuda parti, Halk Cephesi sırasında izlediği politikayı sürdürmekten başka bir şey yapmı-

37. ibid., s. 132.

yordu. Onuncu Kongre'ye (Haziran 1945) raporunda Thorez partinin politikasını şu sözler ile yeniden tanımladı: «sömürge halkları ile Fransız halkları arasında, özgürlük, güven ve kardeşlik içinde birliğin koşullarını yaratmak. «Parti, kendi kaderini serbestçe tayin ilkesini benimsemeye devam ediyordu; fakat, «boşanma hakkı boşanma zorunluluğu anlamına gelmez» idi.

Bu sömürge politikasının pratik sonucu —Stuttgart Kongresi'nde bir «sosyalist» sömürge politikasını savunan Van Kol ve İkinci Enternasyonal'in diğer liderlikleri tarafından duraksamadan kabul edilebilecek bir politika— partinin, kurtuluştan 1947'ye kadar birbirini izleyen bütün sömürgeci baskı uygulamaları ile birleşmesi oldu. Mayıs 1945'te binlerce Cezayirlinin öldürüldüğü Constantin bölgesinde[38] vahşet boyutundaki baskıdan sonra Komünist bakanlar hükümette yer almaya devam ettiler ve Onuncu Kongre'de, katliamdan bir ay sonra Thorez şunları söyledi:

«Demokrasiden söz ederken, demokrasi taleplerinden birinin sömürge halklarına yönelik daha geniş ve daha kapsayıcı bir tavır olduğunu unutamayız. Arlesde olduğu gibi, sömürge halklarının meşru taleplerini, önce, bizzat bu yoksul halkların çıkarlarına ve ikinci olarak Fransa'nın çıkarlarına uygun biçimde kabul etmemiz gerektiğini söylüyoruz. Cezayir'de, geçen ayın acı olaylarından sonra, en acil görev, besin maddesi tedarikini sağlamak, olağanüstü durumu kaldırmak, Vichy'nin atadığı resmî görevlileri azletmek ve iki yıl boyunca düşmanı besledikten sonra açlık grevlerini kışkırtan hainleri cezalandırmaktır. Fransa'da henüz askere çağrılmayan yaş guruplarına dahil Cezayirli

38. **History of the Revolutionary Movement** (Misl) —bk. not: 2— sayıyı 40 000 olarak verir. Bu kitabın yazarları Cezayir ayaklanmasının Fransız emperyalistleri tarafından ezilmesine, hükümette Komünist bakanların varlığından söz etmeksizin değinirler.

askerleri, NCO'ları ve subayları dağıtmalı ve evlerine göndermeliyiz ve, nihayet, 7 Mart 1944 emrini Cezayir'deki demokratik özgürlükler için de uygulamalıyız.»

Bütün bunlar şu sonuçtan ayrıydı: «Demokratik bir Fransa, oluşum süreci içindeki Cezayir ulusunun gelişmesine yardımcı olmalıdır.» PCF bir Cezayir ulusunun varlığını kabul etmiyordu. Bu «oluşum» tamamlanana kadar, Cezayirliler, tıpkı Faslılar ve Tunuslular gibi, Thorez'e göre, Fransa ile birleşik kalmalıydılar: «Kuzey Afrika halklarının çıkarlarının Fransa halkının çıkarları ile bir olduğunu belirtmekten asla vazgeçmedik.» (Bunun hemen ardından, «boşanma hakkı boşanma zorunluluğu anlamına gelmez» sözlerinin geldiği düşünülrse bu sözlerin anlamı ortaya çıkar.) Thorez, aynı zamanda, bağımsızlık talep eden Suriye ve Lübnan halklarına karşı yakın zamanda girişilen baskı hareketlerini kınadı. Parti, onların kendi kaderlerini tayin hakkını destekliyor, fakat boşanma hakkında söylediklerini de onlara hatırlatıyordu. Bu yüzdendir ki, Thorez, bu ülkelere uygulanan baskıdan söz ederken şöyle diyordu: «Geleneksel prestijimize ve Yakın Doğu'da ülkemizin çıkarlarına indirilen ağır darbeyi kınıyoruz.»[39]

Ve tam o sırada, 1946'nın sonunda Vietnam olayı patlak verdi. Fransız ordusunun, ülkenin güneyindeki sömürge rejimini yeniden kurduğu bir sırada (PCF'nin en ufak bir protesto eylemi örgütlemediği koşullarda), donanma, 23 Kasım 1946'da Haipong'u bombaladı ve Fransız emperyalizminin Vietnam halkına karşı savaşı başladı. PCF pasif tutumunu sürdürdü ve hattâ bir süre için —Komünist kaynaklara göre— savaşın sorumluluğunu «Vietnamlı başbelaları»na atfedip edemeyeceğini düşündü. Vietnam halkına karşı sömürge

39. Thorez, **Oeuvres choisies,** c. 2, s. 351-2. (Arles'ten söz edilmesi savaştan önce bu şehri elde tutan PCF'nin Dokuzuncu Kongresi'ne bir imadır.)

savaşı, içinde beş Komünist bakanın bulunduğu bir hükümet tarafından altı ay boyunca sürdürüldü. Bu bakanlardan biri, partinin Genel Sekreteri ve Madenciler Konseyi'nin İkinci Başkanı idi. Bu hükümetin savunma bakanlığını, Ocak 1947'den beri, yani dört aydır, bir Komünist yapıyordu. Mart'ta Ulusal Meclis, sömürge savaşı için askerî kredileri oyladığı zaman, Komünist gurup boş oy verdi, fakat bakanlar «hükümet dayanışması»nı korumak için lehte oy kullandılar ve hükümet tarafından savaşın yönetilmesi için atanan yeni Büyük Elçi (High Commissioner)'ye verilen emirleri onayladılar[40]. Jacques Fauvet'ye göre Duclos, «bakanlararası dayanışma»yı sürdürme ağırlıklı bir argüman kullandı: Dört büyük gücün (SSCB, ABD, Britanya ve Fransa) konferansı Moskova'da başlamak üzereydi ve «dışişleri bakanımız Fransa'nın davasını savunacak» idi[41]. Vietnam davası bekleyebilirdi.

Konferans devam ederken, Fransız birlikleri Madagaskar'daki bir ayaklanmayı iki yıl önce Constantin'de kullandıkları bir yöntemle bastırdılar[42]. Parti

---

40. Fauvet, op. cit., II, s. 194-5. «Vietnamlı başbelaları»nı savaşın sorumlusu haline getirme girişimi **L'Histoire du PCF (Unir)**'de belirtilmiştir, III, s. 31. Herkesin bildiği gibi, Vietnam'ın bağımsızlığı ve ülkenin tamamında Demokratik Cumhuriyet'in ilanı, Ağustos 1945'te Komünist Partisi'nin önderliğinde muzaffer halk ayaklanmasının sonucu idi. Fransızların sömürgeci saldırısı, aslında, aynı yılın güzünde başladı. Japonları silahsızlandırma bahanesi ile çıkarma yapan Fransız birlikleri Saygon'u yeniden işgal ettiler ve Cumhuriyetçi yetkilileri kırsal bölgelere çekilmeye zorladılar. 1946 yılı boyunca yapılan provokasyonlar ve alınan önlemler sömürge rejimini hızla restore etme amacını güdüyordu. 6 000 kişinin ölümüne neden olan Haypong bombardımanı açıktan savaşa geçişi belirler.

41. Bk. Fauvet, op. cit., II, s. 195.

42. 29 Mart 1947'de Fransız yetkililer Madagaskar'daki ulusal kurtuluş harekatini ezmek için kanlı çatışmaları kışkırttılar. Halk adanın birçok yerinde ayaklanmalarla karşılık verdi. Ayaklanma vahşi biçimde ezildi ve kurtuluş hareketinin,

birkaç resmî protesto ile yetindi ve hapsedilen Madagaskarlı milletvekillerinin dokunulmazlığına saygı gösterilmesini talep etti. Önemli olan, «bakanlararası dayanışma»yı korumaktı, çünkü Moskova konferansında «Fransa davası»nı savunabilmesi için Bidault'un birleşik bir ulus adına konuşabilmesi gerekiyordu. Madagaskar davası, Vietnam davası gibi bekleyebilirdi.

Thorez ve Duclos için böylesine değerli olan «Fransa davası», bu durumda, yenilgiye uğramış bir Almanya'ya karşı muzaffer bir Fransa'nın talepleri gibi, açıkça tanımlanmış bir öze sahipti. PCF'nin Fransız burjuvazisi ile ilişkilerindeki bütün esnekliği, «Alman sorunu» ortaya çıktığı zaman esneksizliğe dönüştü. Thorez'in bu konudaki politikasının temelini bir «ilke» oluşturuyordu: «Alman halkı, Hitler'in diğer halklara karşı verdiği imha savaşında onu izlediği için ezici bir sorumluluk altındadır... Sonuçlarına katlanmalıdır; bunu ödemelidir.»

Burada, diğer «ezici sorumluluklar»ın tarihten kazınarak çıkarıldığı görülüyor: Versailles Barışı'nı hoşgörüyle karşıladıkları için Fransa ve Büyük Britanya halklarının, Münih'e yol açan bütün politikaların sorumluluğu, Hitler'in iktidara gelmesine yol açan bir politika izledikleri için iki Enternasyonal'in sorumluluğu, Avrupa'daki olayların gidişatını değiştirmek için 1936'daki büyük fırsatı kaçıran ve İspanyol cumhuriyetinin yenilgisine yol açan bir politika izlediği için Stalin'in sorumluluğu vb.

Thorez'in bu sıradaki endişesi şuydu: Versailles Barışı Almanlardan para olarak tazminat talep etme hatâsı işlemişti; oysa bu sırada «aynî tazminatlar ve ilk planda Alman iş gücü kullanma»yı talep etmek çok daha etkin olacaktı. PCF, Ruhr'un uluslararasılaştırılmasını ve Saar'ın Fransız ekonomisine entegrasyonu-

---

aralarında Fransız parlamentosunun dört milletvekilinin de bulunduğu liderleri ölüm cezasına çarptırıldılar.

nu talep etti. Ruhr kömürü Fransa'nın ekonomik yeniden inşasına yardım etmeliydi. Bütün bunlar «Almanya'nın uzun süreli işgali» ile garanti edilecekti. Yine de abartmaya gerek yok. Thorez yurtseverliğinde gerçekçiydi. «Almanya'da ağır sanayinin biraz geliştirilmesine karşı değiliz,» diye açıklar. «Biz çocuk değiliz. Almanya'yı ilkel bir kabile düzeyine indiremeyeceğimizi biliyoruz ama, bir miktar teminat istiyoruz.» Öte yandan Thorez, «Alman iş gücünün kullanılması ısrarında esnek değildi. Kuzey'deki maden bölgelerine yaptığı seyahat sırasında, Alman mahkûmlardan daha fazla iş alınması konusunda ısrar etti. Reuter ile, 15 Aralık 1946 tarihli **Daily Mail**'de yayımlanan röportajında İngilizlerin bu konuda gösterdikleri yumuşaklığı sert bir dille eleştirdi: «İngilizlerin Almanları çalıştıracak yerde, onlara karşı yufka yürekli davrandıkları izlenimini edindim.»[43]

Thorez'in PCF Genel Sekreteri olmasından bu yana ilk kez, Stalin ile arasında açık bir ayrılık ortaya çıktı. Bu sansasyonel olay Fransa'daki devrimci mücadelenin herhangi bir sorunu ile ilgili değildi; ne de, Stalin'in, Roosevelt ve Churchill gibi her bir Avrupa halkının kaderini şövalyece belirlemesinin ve Fransa'nın kapitalist bölgede kalmasına karar vermesinin, Fransız Komünistlerinde yarattığı şoktan kaynaklanıyordu. Ayrılık Ruhr konusundaydı. Yukarda geçen Reuter röportajında Thorez şunu açıkça kabul ediyordu: «Sovyet dostlarımız, 'Ruhr'un müttefikler arası kontrolu'ndan söz ediyorlar. Biz ise 'Ruhr'un uluslararasılaştırılması'ndan söz ediyoruz. Uzlaştırıcı bir formül bulmalıyız.»

Anlaşmazlık, birkaç ay önce, Molotov'un Almanya'nın parçalanmasına ve Saar'ın Fransız kontroluna verilmesine sert biçimde karşı çıktığı bir diğer dörtlü

---

43. Thorez, **Oeuvres choisies**, c. 21, s. 63-4 (Onuncu Kongre'ye rapor, Haziran 1945); **Oeuvres choisies**, c. 2, s. 452; **Oeuvres**, c. 23, s. 10, 115.

konferansta, patlak vermişti. PCF tavrını sürdürdü ve Lèon Blum'un şu iğneleyici iltifatına hak kazandı: «Komünist yoldaşlarımız, milliyetçiliklerinin gerçek bir Fransız milliyetçiliği olduğunu, canlı, sağlam ve derin köklere sahip olduğunu —bu patlamaya bile dayanabilecek kadar derin kökler— eylemleri ile göstermek için, bu fırsatı çok meşru bir biçimde yakaladılar.»[44] Aslında, PCF'nin «dış politikası» ile Sovyetler Birliği'ninki arasındaki farklılık sınırlı bir öneme sahipti: Alman emperyalizminin yeniden canlanmasını önleme yöntemleri hakkında bir anlaşmazlıktı ve sorunun kalıcılığını etkilemiyordu. Yöntem sorununda bile, iki tavır arasındaki ortak nokta, her ikisinin de uluslararası bir devrimci bakış açısına sahip olmamalarıydı. Bu durum, oğulun babadan bağımsız olmak için yaptığı ilk jestin milliyetçilik alanında olması gerçeğinden bağımsız değildi. Her durumda, çok daha büyük önem taşıyan anlaşmazlıklar, Fransa'nın oluşum halindeki «Komünist» milliyetçiliği ile SSCB'nin çok güçlü «Komünist» milliyetçiliği arasındaki küçük çatışma tohumunu, kısa sürede saf dışı bıraktı.

Gerçek şuydu ki, «büyük ittifak» artık pratikte yoktu. Amerikan emperyalizmi kendini sıkı biçimde dünya hakimiyetini kurmaya kaptırmıştı. Boyun eğdirmek için Avrupa burjuvazisine dolar büyüsünü sundu. Aynı zamanda, ona, «kızıl tehlike» ye karşı askeri koruma sağladı —ve o sırada atom bombasına sadece kendisi sahipti. Ve Thorez ile Duclos, «bakanlararası dayanışma» uğruna, Bidault'un «ulusal birlik»i destekleyerek «Fransa davasını savunması»na

44. Thorez, **Oeuvres**, c. 23, s. 9. Lèon Blum'dan yapılan alıntı Fauvet'den alınmıştır, op. cit., c. II, s. 185. Fauvet'nin kitabının aynı sayfasında, **Cahiers du communisme**'in 17 Temmuz 1946 sayısında yer alan ve Sosyalistleri Alman sorununa yaklaşımlarında «enternasyonalizm»in taleplerine öncelik verdikleri için eleştiren («bu dönemde sorunlar önce Fransız milliyetçi bakış açısından çözülmelidir») bir makaleye değinilmektedir.

izin vermek için serbestçe tavizler —ne çeşit tavizler olduğunu yukarda gördük— verirlerken, Fransa Dışişleri Bakanı, Bevin ve Marshall ile Ruhr kömürü hakkında ayrı bir anlaşma imzalıyordu. Fransız burjuvazisi, «Marshall Planı» olarak bilinen büyüye karşılık olarak «Almanya ile ilgili talepler»den vazgeçti ve kararlı bir tutumla Amerikan bloğu ile entegrasyona doğru döndü. Fakat Birleşik Devletler, dolarları ile işe karışmadan önce, Komünist partilerin Avrupa'nın burjuva hükümetlerinden ayrılmaları gerektiği konusunda ısrar etti.

Pratikte operasyon, büyük zorluklarla karşılaşılmadan kolayca halledildi. Her durumda, yeni efendinin buyruklarını gizlemek için farklı bir bahane kullanıldı. Buna rağmen her yerde sonucun aynı olduğu görülüyordu. 19 Mart'ta Spaak Belçikalı Komünistleri dışlayan bir hükümet kurdu. 5 Mayıs'ta Ramadier, Fransız meslektaşlarını azletti ve aynı ayın 30'unda De Gasperi, İtalyan Komünistleri dışlayarak hükümetini yeniden kurdu.

Fransa örneğinde, öne sürülen bahane, Renault fabrikalarındaki büyük grev idi. CGT ve Komünist Parti'nin «ulusal birlik» ve «Fransa'nın büyüklüğü» uğruna izledikleri anti-grev politikanın ve «üretim savaşı»nın devam ettiği ve içinde Sosyalist ve Komünist bakanların çoğunlukta oldukları bir hükümetin yönetimi altında ücretlerin dondurulması ile sonuçlanan üç yılın sonunda, işçilerde kendileri için bir «savaş» vermeleri gerektiği şeklinde bir bilinç şekillenmeye başladı. CGT, Mart 1947'de bir dizi ılımlı talebin öne sürülmesi ile ortaya çıkan hoşnutsuzluğu nötralize etmeye çalıştı, fakat hiçbir gerçek eylemde bulunmadı ve sadece işçilerin cesaretlerini kırmaya çalıştı. 25 Nisan'da Renault işçileri greve gittiler. Grev görünüşte Troçkistler tarafından başlatılmıştı. Derhal Sosyalist ve Hıristiyan sendikaların üyeleri tarafından desteklendi. Hükümet çevrelerinde PCF grevi başlatmak ile suçlandı ve Ramadier hükümetin ekonomik ve

sosyal politikasını Ulusal Meclis'in güvenine sundu. Binlerce grevci işçi ile, greve katılmayanlar arasında ise derin ve gittikçe artan bir huzursuzluk ile karşı karşıya kalan parti, işçiler arasındaki şöhretini kaybetmeksizin ve Renault grevine katılan sol-kanadının pozisyonunu daha da zayıflatmaksızın, böylesine bariz bir ücret dondurma politikasını onaylayamazdı. Ramadier iç baskıların örtüsü altında Amerikan emirlerine itaat etmek için fırsattan yararlanırken, PCF, bir hamlede iki darbe indirme şansını kaçırmadı. Bir yanda, Amerikan politikasını kabul etme yönünde tehlikeli bir adım atan (parti liderliği bu tavrın bakanlararası bir kriz yaratacağını düşündü) hükümetin içinde bir kriz yaratmayı, öte yanda, proletaryanın çıkarlarını savunan parti olarak imajını yenilemeyi umdu.

İlk plan başarısızlığa uğradı. Ramadier, hükümetini, Komünist bakanları dışlayarak kurmaktan başka şey yapmadı (böylece temel problemin iç değil, dış politikayla ilgili olduğunu ortaya koyuyordu). Fakat hükümetin ekonomik politikasına karşı verilen oylar, partinin kitleleri bu politikaya karşı seferber etmek niyetinde olduğu anlamına gelmiyordu. Jacques Duclos, parlamentoda, Ramadier'nin grevlerin artacağı korkusunu giderdi: «Ancak aptallar şu anda bir genel grevden söz ederler.»[45] Dahası, parti, kendini bir «hükümet partisi» olarak ortaya koydu. Bidault, Bevin ile Marshall arasında Ruhr kömürü konusundaki anlaşmanın tehlikeli, fakat geri dönülmez olmayan bir episod olduğunu düşünmeye devam etti. Moskova'nın Haziran sonunda Marshall Planı'na katılmayı reddetmesinden sonra bile PCF liderliği inatla «büyük ittifak»ın devam ettiği hakkındaki hayallerini sürdürmekte ısrar etti. Bu «büyük ittifak»ın yarattığı mutluluk verici etki PCF'nin yaklaşık üç yıl bir «hükümet partisi» olmasına izin vermişti. Ve Eylül sonunda Kominform

45. Alıntı, Fauvet, op. cit., II, s. 198

toplanana kadar, değişiklik yapma zamanının geldiği kabul edilmedi.

Bu arada Thorez, partiye yaklaşık üç yıldır gerçek bir «hükümet partisi» olduğuna dair verilen reddedilmez güvenceleri tekrarlamaktan asla bıkmadı. Diğer Cumhuriyetçi partilerin bu durumun önemini küçümsemelerinden sürekli yakındı. 8 Haziran 1947' den bir örnek:

«1944'te genel üretim indeksi, savaş öncesi 100'e karşılık 35 idi. 1946'nın sonunda bu sayı 90 oldu. Peki ilk savaştan sonra? 1919'da üretim indeksi çok daha düşüktü; 57'deydi. 1920'de 62, 1921'de 55, 1922'de 78; 1923'te 88'e vardı. Bir diğer deyişle ülke, işçi sınıfı sayesinde iki yıl içinde yenilendi; oysa, zorlukların daha az olmasına rağmen, son savaşın ardından aynı sonuca ulaşmak beş yılı gerektirdi.

«İşçi sınıfının ve partimizin büyük yararı, biz Komünistlerin, işçi sınıfına gitmemiz ve ona söylenmesi gerekenleri söylememizdir. Retorik yapmaksızın, demiryolu işçileri ile, madenciler ile konuştuk. Fakat bir Sosyalist kongrede birlikten söz ettiğimiz zaman, şimdiki Çalışma Bakanı şöyle dedi: 'Kömür üretimi için birlik? Sosyalizm bu mu?'

«Fakat 1914-18 savaşından sonra, işçi sınıfının hayat standardı yükseldi. 1921'de, savaş öncesine kıyasla perakende fiyat indeksi 337, ücret indeksi ise 472 idi. Bu, ücretlerin satın alma gücünde % 40 artış anlamına geliyordu. Trend 1925 mali krizi ertesine kadar ters dönmedi. Bugünkü durum nedir? Ekim 1944' te, fiyatlar 291'e ve ücretler 321'e yükselmişti. Ekim 1946'da, fiyatlar 851'e, ücretler 417'ye varmıştı. Bu, 1937'ye kıyasla, ücretlerin gerçek satın alma gücünde % 50 azaldığı anlamına gelir.»[46]

Bir diğer deyişle, Komünist Parti'nin 1944'ten 1947' ye kadar hükümette kalması, kapitalist ekonominin

46. Thorez, **Oeuvres**, c. 23, s. 121-2 (PCF'nin Seine federasyonu meclisinde konuşma).

restorasyonuna daha müsait, kitlelerin maddî koşullarına ise, 1919-21'in gerici hükümetinin yaptıklarından bile daha az müsait etkiler yaratmıştı[47]. 1919-21'de işçi sınıfının yaşama koşullarını savunmak için, grevler dahil ateşli bir mücadeleye girdiği, oysa 1944-6'da PCF eliyle grevlere karşı ve üretim artışını savunan sloganları uysalca kabul ettiği hatırlanırsa, bu karşıtlıkta esrarengiz bir şey yoktur. Burjuvazi Komünist Partiye büyük bir haksızlık yapmıştı. Cachin'in Onbirinci Kongre'de (Haziran 1947) Thorez'i kastederek sorduğu şu soruyu anlamak kolaydır: «Böyle bir devlet adamını feda etme çılgınlığını neden yaptılar?»[48] Aslında, Amerikalı politikacıların Avrupa işlerini küçümseme karakteristiği ve Fransızların Amerikalı politikacılara karşı açığa vurdukları gurursuzluk böyle bir «çılgınlık»ı gerektirmişti.

HEDEFİNE ULAŞAMAYAN DEVRİM (İTALYA)

Genel çizgisine bakılırsa, İtalyan Komünist Partisi'nin (PCI), direniş, kurtuluş ve savaşı hemen izleyen yıllardaki politikası Fransız partisininkinden önemli bir farklılık göstermiyordu. Bu çizgi, Stalin'in büyük stratejisinin Komünist partilerine dikte ettiği ve Komintern'in son karar metnine yansıyan çizginin İtalyan versiyonu idi. Ne var ki, uygulamada bazı önemli farklılıklar görüldü. Bunlar kısmen, İtalya'daki objektif sorunların yapısı ve kısmen de İtalyan partisi ile onu yöneten gurubun özellikleri tarafından belirlendi.

PCI'nin Moskova'ya kaçınılmaz boyun eğişi, asla, Thorez'in liderliği altında PCF'nin boyun eğmişliğini belirleyen mutlaklığa sahip değildi. PCI, Gramsci ve Bordiga'nın partisi idi. Farklı politik pozisyonlarına rağmen her ikisi de, Moskova merkezinin karşısında

47. Alıntı, Fauvet, op. cit., II, s. 199.
48. ibid.

partinin özerkliği ve kişiliği için verilen mücadelede birleşti. Togliatti partiyi Komintern sistemine katmış olsa bile, bu gelenek ve en önemlisi Gramsci'nin etkisi, asla, bütünüyle bozulamadı. Togliatti'nin entellektüel formasyonu ve karmaşık kişiliği Stalin'in modeline adapte olmasını güçleştirdi. Uzlaşma ve manevra konusunda sahip olduğu yüksek kişisel kapasite ve yine, Komintern'de yüksek bir görevde bulunması sayesinde Togliatti, Sovyet liderliğine boyun eğme ile İtalyan durumunun gerektirdikleri —görebildiği kadarıyla— arasındaki zor dengeyi korumayı başardı. İncelemekte olduğumuz dönem içinde, bu dengenin korunması, Stalin'in büyük stratejisi ile Togliatti'nin İtalyan sorunlarına bakışı arasındaki temel uyuşma sayesinde kolaylaştı. Bu dönemde de birkaç küçük «akortsuzluk»un ortaya çıkmasına rağmen, esas ayrılıklar, daha sonra geldi.

Alman-Sovyet paktı ve PCI'nin Komintern'in görüşlerini kabul etmesi, Sovyet partisi ile ortak çalışma anlaşmasına mal oldu, fakat bunun partinin politikaları ve ülkedeki durum üzerinde yarattığı etkiler Fransız partisi üzerindeki etkilerden daha azdı. PCI, önceki yıllar boyunca kendini yer altı çalışmasına uydurmuştu ve en önemlisi, Alman saldırısı ile yüz yüze değildi. İç politikada izlediği çizgide kopma yoktu; onun «Vichy»si Faşist devlet idi ve parti faaliyeti keskin biçimde anti-Faşist olmaya devam etti. Haziran 1940'da İtalya savaşa girdiğinde, parti, Mussolini hükümetini, «halkı Alman emperyalizmine satmak» ile suçladı. Mayıs 1941'de, bir diğer parti dokümanı Alman emperyalizmine şiddetle saldırıyor ve ne Büyük Britanya'nın ne de Fransa'nın İtalya'ya karşı bir tehdit oluşturduğunu ilan ediyordu. Parti, Almanya ile imzalanan paktın geçersiz sayılması ve Alman birliklerinin İtalya'dan çıkarılması için çağrı yaptı[49]. Bu açı-

49. Togliatti, **Le Parti communiste italien,** Maspero, Paris, 1961, s. 109-10.

dan bakıldığında görülecektir ki, partinin pozisyonu, bir yanda Alman emperyalizmi, diğer yanda, Müttefikler konusunda, aynı dönemde Fransız Komünistlerinin aldıkları tutumdan farklı idi.

Salerno Hattı

Sovyetler Birliği'nin savaşa girmesi Sosyalistler ile eylem birliğini amaçlayan paktın (Ekim 1941) hızla restorasyonunu ve bunun anti-Faşist «Adalet ve Özgürlük» gurubunu (kısa süre sonra adı Eylem Partisi olarak değişti) kapsamasını mümkün kıldı. 1942'de anti-Faşist mücadele esas olarak Kuzey İtalya'da gelişiyordu. 1943 baharında Torino işçileri, Milano ve Cenova'ya yayılan ve 100 000'den fazla işçiyi kapsayan güçlü bir grev dalgasına yol açan bir inisiyatif gösterdiler. Almanların Stalingrad önünde yenilgiye uğraması, İngiliz ve Amerikalıların Sicilya'ya çıkarma yapmaları ve kuzeydeki grevler, İtalyan burjuvazisinin hâkim guruplarına Mussolini'den kurtulma ve Müttefiklerin koruması altına girme zamanının geldiğini gösterdi. Doğal olarak, bu gurubun başlıca amacı, rejim krizine devrimci bir çözümü önlemek idi ve Badoglio hükümeti daha başından gerçek yüzünü gösterdi. Bir hükümet genelgesinde aşağıdaki emirler veriliyordu:

«Her hareket daha başında amansızca ezilmelidir... Birlikler, düşmanla karşılaşmaları halinde, savaş düzeni alacaklar ve uyarıda bulunmaksızın, top ve havan topu kullanarak belirli bir mseafeden ateş açacaklardır. Havaya değil, savaşta olduğu gibi hedefe ateş açılacak ve herhangi bir yerde, tecrit edilmiş durumda olsa bile, bir şiddet eylemi olduğunda, sorumlu olanlar derhal cezalandırılacaklardır.»[50]

Fakat diktatörün devrilmesi kitle hareketi üzerindeki son kısıtlamaları kaldırmıştı. Anti-Faşist parti-

50. R. Battaglia, **Storia della Resistenza italiana,** Einaudi, Turin, 1955, s. 83.

ler açığa çıktılar. Resmî sendikalar, her yerde kurulan birleşik anti-Faşist komitelerin atadıkları komiserlerin eline geçti. Politik mahkûmların serbest bırakılmalarını sağlamak için yapılan grevler çoğaldı. Fabrikalarda işçi komisyonları seçildi. Mussolini'nin devrilmesinden sonra İtalya'da seçimle iş başına getirilen ilk kurumlar bunlardı.

Bu sırada İtalya'da yedi tümen bulunduran Almanlar, on sekiz tümen daha gönderdiler ve ülkenin kuzeyi ile merkezini işgal ettiler. Badoglio hükümeti hiçbir savunma önlemi almadı. Öyle anlaşılıyor ki, Kral ve Mareşal ve zengin İtalyan burjuvazisi, Faşist devlet aygıtlarını kullanarak ülke içindeki düşmanla uğraşabilmek için savaştan çıkmayı düşünmüşlerdi. «Kızıl tehlike»ye karşı eşit derecede uyanık olan Almanların ve Müttefiklerin bu operasyonu kabul edeceklerini düşündüler[51]. Almanların tepkisi bu umudu yıktı. Hükümetin müttefik ordularının koruması altında ülkenin güneyine sürgün gitmekten ve kuzey ile orta İtalya'daki anti-Faşist hareketin ezilmesini Almanlara bırakmaktan başka seçeneği kalmadı. 9 Eylül'de, Müttefikler ile yapılan gizli ateş kes anlaşmasının ilan edilmesinden sonra, Kral ve Kraliyet ailesi, Mareşal, generallerle yüksek görevlilerden oluşan bir gurupla birlikte, işgalciye karşı herhangi bir savunma önlemi almadan Roma'dan kaçtılar. Radoglio bir ay geçtikten sonra Almanya'ya savaş ilan etti; 13 Ekim'de müttefik Yüksek Komutanlığı'nın baskısı ile ilk adımı attı. Şimdiki durumda İtalya iki bölgeye ayrılmıştı: Almanların işgalindeki, 1944 baharına kadar yarımadanın kuzeyini ve merkezini kapsayan ve o yılın yazında sadece kuzeyden ibaret kalan bölge ve Müttefikler tarafından işgal edilen, Haziran başında Roma'nın işgaline kadar sadece güneyi kapsayan (cephe Napoli'nin tam kuzeyinden geçiyordu) ve yaz aylarında merkeze doğru yayılmaya başlayan bölge.

---

51. Bk. R. Battaglia ve G. Garritano, **Breve storia della Resistenza italiana,** Editori Riuniti, Roma, 1965, s. 36.

Kasım 1943'ten itibaren, kitle hareketi ve silahlı eylem kuzey bölgesinde büyük önem kazanmaya başladı. Piedmont, Lombardiya, Liguriya ve Toskanya'da şiddetli grevler patlak verdi. Kuzey'deki Komünist liderliği inisiyatifi ve Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin (Komünist, Sosyalist, Liberal ve Hıristiyan Demokrat partileri ve Eylem Partisi'ni kapsıyordu) desteği ile, Almanların işgali altındaki bütün bölgede Mart 1944'te genel grev çağrısı yapıldı. Komünist Parti ve Sosyalist Parti ortak bir bildiri yayımladılar. Harekete bir milyondan fazla işçi katıldı. Bu İkinci Dünya Savaşı sırasında bu türden en önemli olaydı. Torino'daki grev bir hafta sürdü. Grevler ile ve diğer kitle mücadeleleri ile aynı zamanda partizan hareketi hızla gelişti. 1944 yazında savaş birliklerinde yaklaşık 100 000 kişi yer alıyordu. Luigi Longo kuzey İtalya'daki durumu şu sözlerle betimledi:

«Kitle hareketi kapsamında pek çok bölgede **de facto** ikili iktidar durumu vardı: Gittikçe itibar kaybeden Faşist otoritelerin organları ve illegal olarak var olan fakat halk arasında büyük popülariteye sahip olan anti-Faşist yürütme organları. İkili iktidarın var olduğu bu bölgelere ek olarak, bütün bir Nazi işgali döneminde, kuzey İtalya'da, gerek Alman gerekse İtalyan Faşist otoritelerden tamamen kurtarılmış diğer bölgeler vardı. Bu bölgeler, partizan güçlerin korunması altında serbestçe seçilmiş demokratik organlar tarafından kontrol ediliyorlardı.»[52]

Komünistler ve Sosyalistler —birincisi ağırlıklı olarak hâkimdi— bu güçlü hareketi kontrol eden çekirdekleri oluşturdular. Bunların dayandıkları başlıca güç sanayileşmiş İtalya'nın işçi sınıfı idi ve sahip oldukları devrimci ruh Komünist olmayan pek çok ta-

52. Luigi Longo'nun Kominform'un kuruluş konferansına raporu, **Conferencia de informacion de los represantantes de algunos partidos communistas,** Moskova, 1948, s. 227-8. (Bundan sonra **Cominform Conference 1947** olarak geçecek.)

rihçi veya olaylara katılanlar tarafından belirtildi[53]. Fakat, bu halk hareketi sanayileşmiş kuzeyde biçimlenmeye başlarken, tarımsal güneyde İtalyan burjuvazisinin yeni politik iktidar yapısı planlanıyordu.

Mussolini'nin devrilmesinden kısa süre sonra, solkanat liderler Badoglio ile Alman işgaline karşı mücadeleyi örgütlemek için birçok maddede anlaşmaya çalıştılar, fakat Kral ve Mareşal'ın Naziler ile yaptığı gizli anlaşma ve Mareşal'ın halka karşı baskı yapma politikası, her türlü anlaşmayı imkânsız hale getirdi. Roma'nın terk edilmesinden sonra, anti-Faşist güçleri temsil eden ve Alman birliklerine karşı kararlı bir savaşı sürdürmeye istekli bir hükümet oluşturma sorunu acil hale geldi.

Bu arada, «Üç Büyükler» Badoglio hükümetini **de facto** tanıdılar ve 1943 Ekim'inin sonunda yayımlanan **İtalya Üzerine Bildiri**'lerinde İtalyan politik sisteminin demokratikleştirilmesi üzerine birkaç genellemeden sonra,» daima Faşizm'e karşı olmuş halk kesimle-

53. Örneğin, bk. Henri Michel, **Les Mouvements clandestins en Europe**, PUF, Paris, 1965, s. 47-8. PCI'nin otuz beşinci yıl dönümünde yaptığı konuşmada Togliatti bu dönemi şu sözlerle anlatır: «1943'te, Mart'ta, Turinolu işçiler, dehşet verici sömürüye karşı kendilerini savunmak ve Faşist savaş politikasına karşı savaşmak için greve başladılar. Hatırlatmak isterim ki, hareket her aşamasında hazırlıklı, örgütlü ve Komünistlerin, partinin iç merkezini burada, İtalya'da Yoldaş Massola'nın öncülüğünde oluşturan yoldaşların önderliği altında idi. Bu grev Faşist rejime indirilen öldürücü darbelerden biri idi. Bu rejim 25 Temmuz'da nihayet çöktüğünde ve bizler burjuva devletin, askerî örgütü de dahil bütün eski temellerinin çöktüğünü gördüğümüzde, İtalyan tarihinin en büyük halk ayaklanması hareketi başladı. Halk inisiyatifi ele geçirdi, ülkenin geleceğini kendi ellerine aldı. Örgütlendiler, bir ordu kurdular, liderlerini seçtiler, kendi ülkelerini yıkımdan ve felaketten kurtarmak için savaştılar. Oh evet, onlara önderlik eden, cephede olan bizlerdik, biz Komünistler, eski ve yeni savaşçılar» (Togliatti, «35 annèes de lutte pour la liberte et le socislisme», **Cahiers du Parti communiste italien**, 1956, s. 14-15).

rini temsil eden» bir hükümetin kurulması isteklerini özellikle tekrarladılar. 12 Kasım'da **Pravda** Togliatti'nin bir makalesini yayımladı (o sırada Togliatti Sovyetler Birliği'ndeydi, 1944 Şubat'ının sonunda İtalya'ya doğru yola çıktı ve 27 Mart'ta Napoli'ye ayak bastı). Makale şunları kapsıyordu: «Bildiride ortaya konulan önlemler İtalyan halkının çıkarlarına ve arzularına tamamen uygundur. Bu önlemler bir program oluşturuyor. Bu program çevresinde, ülkenin bütün demokratik, anti-Faşist güçleri, ortaya konulan önlemlerin hızla gerçekleştirilmesini sağlamak için birleşmelidirler.»[54] Churchill ve Roosevelt'in temsilcileri tarafından bu programın, özünde, İtalya'da bir burjuva demokrasisi oluşturmayı amaçladığını belirtmeye gerek yoktu. Yeniden inşaya başlamak için, «program», anti-Faşist partiler ile Badoglio hükümeti arasında bir uzlaşma gerektiriyordu.

Moskova Konferansı'nda «Üç Büyükler»in dışişleri bakanlarının vardıkları anlaşmayı çok yakından izleyen Togliatti'nin pozisyonu, İtalya'daki PCI'nin bu konuda sürdürdüğü tavırdan dikkat çekecek kadar farklı idi. Faaliyetini işgal altındaki İtalya'da sürdüren parti liderliğinin bir iç dokümanına göre, Ekim 1943 tarihli çizgi şöyleydi:

«Şimdiki olaylarda işçi sınıfının görevi ve işlevi, ulusal kurtuluş mücadelesinin başına geçmek ve bu mücadele içinde İtalyan halkı içinde bir etkinlik kazanmaktır. Bu sayede parti, gerçek bir halk demokra-

---

54. Togliatti, «L'Italie en guerre contre l'Allemagne», **Pravda**, 12 Kasım 1943. Metin Togliatti'nin Rusça olarak Political Literature Publishing House tarafından basılan **Selected Works**'ünden alınmıştır (Moskova, 1965, c. I, s. 274). Togliatti, makalesinde, üç büyüklerin İtalya hakkındaki deklerasyonlarının, savaş sürdükçe iktidarın müttefik askerî yetkililerinin elinde olacağı hakkında bir taahhütü içerdiği olgusundan söz etmez. İtalyan halkının kendi hükümetini demokratik olarak seçme hakkı zafere kadar ertelenmişti.

sisinin kurulmasında öncü güç haline gelebilecektir. Partinin politikası bu olmalıdır.»

Dokümanda kaçınılması gereken iki hatâdan söz edilir. Biri, direnişin hedefleri ile proletarya devriminin kileri özdeşlemek idi. Bu «çocukluk aşırılığı»na düşmek anlamına gelecekti.

«Fakat oportünizm olarak görülebilecek çok daha ağır bir hatâ, işçi sınıfının içinde aktif olarak yer aldığı karmaşık güçlerin politik liderliği sorununun önemini küçümsemek ve yanlış anlaşılmış bir birlik uğruna Badoglio ve monarşinin temsil ettikleri gerici güçlerin taleplerini kabul etmek olacaktır. Bu guruplar, Faşizme karşı, ulusal kurtuluş için verilen savaşta yardımcı bir rol oynayabilirler ama öncü bir rol oynayamazlar.»[55]

Bu dokümanın, Aralık'ta, yani, Moskova radyosu Togliatti'nin tavrını açıkladıktan sonra, partinin illegal yayınlarında bir makale olarak basılmış olması önemli bir belirtidir. Sosyalist Parti'nin bu dönemdeki politikası PCI'nin sağında değildi. Eylem Partisi bile, direnişin hedeflerinin bir burjuva demokrasisinin kurulması ile sınırlandırılamayacağını ilan etti[56].

---

55. Alıntı, Pietro Secchia, «Movimento operario e lotta di classe alla Fiat nel periodo de la Resistenza», **Rivista storica del socialismo,** 22 (1964).

56. Lelio Basso, 1965'te yazılan bir makalede Mussolini'nin devrilmesinden kısa süre önce Milano'da, Komünist, Sosyalist, Eylem ve Hıristiyan Demokrat Partileri'nin temsilcilerinin hazır bulundukları bir toplantıdan söz eder. «Yoldaş Marchesi»nin (bir PCI temsilcisi) bütünü ile, herhangi bir toplumsal karışıklığa karşı burjuvaziye garantiler vermeye hasredilmiş bir dökümanı okurken duyduğu sıkıntıyı (doküman aynı zamanda anti-Faşist hükümetin savaşın yol açtığı hasarları tazmin edeceğinden söz ederek sanayicileri yatıştırmayı amaçlıyordu) ve Hıristiyan Demokrat temsilcinin dokümanı dinledikten sonra şu masumane yorumda bulunduğunu hatırlıyorum: «Demek biz Hıristiyan Demokratlar Komünistlerin daha solundayız!» (Lelio Basso,» II rapporto tra rivoluzione democratica e rivoluzione

İtalya'nın güneyinde, PCI, Sosyalist Parti ve Eylem Partisi Kral ve Mareşal'a karşı güçlü bir kampanya başlattılar. 1944 Ocak'ının sonuna doğru, Ulusal Kurtuluş Komitesi'nden delegelerin katıldıkları bir anti-Faşist partiler kongresi Bari'de toplandı. (Ulusal Kurtuluş Komitesi, Kral ve Badoglio hükümetinin çatışmasından sonra Eylül 1943'te Roma'da kurulmuştu ve pratik faaliyeti çok sınırlı olsa da kurtuluşa kadar Roma'daki yeraltı karargâhını muhafaza etti.)[57] Eylem Partisi Kongre'ye bir dizi önlem getirdi. Bu önlemler Ulusal Kurtuluş Komitesi delegeleri kadar, Komünist ve Sosyalistler tarafından da desteklendi. Bu önlemler, Kral'ın derhal tahttan ayrılması talebini, kongrenin yasama meclisi seçimine kadar ülkenin meclisi olarak kabul edilmesi önerisini ve Birleşmiş Milletler ile ilişkiden sorumlu bir yürütme cuntasının atanmasını içeriyordu. Liberaller, Benedetto Croce'nin önderliğinde ustalıklı bir manevra yaptılar. Filozof, Kral'ın «Faşizm'in yaşayan temsilcisi» olduğunu kabul etti, fakat Eylem Partisi'nin önerilerinin ancak bir güç sayesinde gerçekleştirilebileceğini vurguladı. Müttefik güçlerinin varlığı açısından bakıldığında bu imkânsızdı. Yegâne çözüm, diyordu, tahttan ayrılması için krala baskı yapmaktır. Kongre duraksadı. Bir yürütme cuntası atadı, ama kendini bir meclis olarak oluşturmadı ve halkı harekete geçirmek için gerekli adımları atmadı.

Bununla birlikte, sol-kanat partiler tavırlarından vazgeçmediler. Churchill'in, Bari Kongresi'nin anti-monarşist ve anti-Badoglio kararlarını alaya aldığı 22 Şu-

---

socialista nella Resistenza», **Critica Marxista**, Temmuz-Ağustos 1965).

57. Alman birliklerinin kuzey ve orta İtalya'yı işgal ettikleri andan itibaren, biri kuzeyde, teoride yüksek otoriteye sahip ama pratikte orta İtalya'daki hareketi denetleyemeyen biri Roma'da ve bir diğeri Napoli'de olmak üzere, ulusal statüye sahip üç kurtuluş komitesi vardı.

bat konuşmasına tepki olarak Napolili işçiler grev çağrısı yaptılar. Askerî otoritelerden gelen muhalefetin bir sonucu olarak, grev, büyük bir kitle mitingi ile yer değiştirdi. Mitingde sadece sol-kanat partilerin temsilcileri konuştu. Miting 12 Mart günü yapıldı. Ayın 14'ünde, hükümete karşı ajitasyon en yüksek noktada iken, Badoglio, hükümetinin SSCB tarafından tanındığını ve iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin yeniden kurulduğunu (Batılı müttefikler henüz bu adımı atmamışlardı) bildirdi.

Togliatti 27 Mart günü Napoli'ye ayak bastığında, durumun genel özellikleri böyleydi. Togliatti «Üç Büyükler»in İtalya politikasını uygulamaya hazırdı. Sol-kanat anti-Faşist partilerin izledikleri politika üzerine sert yargılara sahip olması şaşırtıcı değildir. Yıllar sonra biyografisini yazanlara, o sırada PCI'nin, «Churchill'e karşı mitingler örgütlemek ve diğer anti-Faşist partiler ile birlikte, hükümetin inisiyatifi ile değil de partilerin inisiyatifi ile kitlesel bir danışmayı örgütleme olanağı aramak» suretiyle çok ileri giderek «hiçbir yere varmayan tehlikeli bir yol» izlediğini söyleyecekti[58]. Togliatti, göz açıp kapayıncaya kadar, partiyi yakalandığı çıkışsızlıktan çekip aldı ve onu başarı ve ulusal birlik yoluna soktu. 29 Mart'ta güney mıntıkasındaki parti liderleri toplandı ve Togliatti, «boğayı boynuzlarından yakalayarak», «yasama meclisi toplantıya çağrılana kadar kurumlar sorununun ertelenmesi ve öncelikle, Almanya'ya karşı savaşa katılan bütün politik eğilimlerin birliğini, diğer bir deyişle derhal bir ulusal birlik hükümetinin kurulması»nı önerdi. Söz konusu biyografiye göre, «Önce, bu eğilimlerin çoğu şaşırdı,» fakat Togliatti, «önerilerini

58. Marcella ve Maurizio Ferrara, **Palmiro Togliatti,** Editions Sociales, Paris, 1954, s. 339. Bu kitap bizzat Togliatti tarafından gözden geçirildi ve düzeltildi ve kendisi ile yapılan görüşmelerden ve PCI dokümanlarından hareketle hazırlandı. Bu nedenle kitabın içeriği Togliatti'nin söz konusu olaylarla ilgili görüşleri olarak ele alınabilir.

o kadar açık, o kadar ikna edici biçimde ortaya koydu ki, kimse itiraz edemedi.»[59] Öteki kaynaklara göre, bazı yaşlı parti liderlerini ikna etmek o kadar kolay olmadı. Fakat, Togliatti, becerikli bir polemikçi olmanın yanı sıra, Komünist Enternasyonal'in ve Sovyetler Birliği'nin bütün prestijini arkasına almış durumdaydı. Moskova'dan yeni gelmişti. İtalyan halkı için iyi olanı Stalin'den daha iyi kim bilecekti, Eğer Sovyetler Birliği Badoglio hükümetini tanımış idiyse, durumun bunu gerektirdiğine dair kuşku duyulamazdı[60].

İtalyan Komünist Partisi'nin politika hattındaki değişiklik —PCI tarihinde daha sonra deneceği gibi, **svolta di Salerno**— sonunda, Sosyalistlerin ve Eylem Partisi üyelerinin gösterdikleri direnişin üstesinden gelmeyi mümkün kıldı. III. Victor Emmanuel'in «fedakârlık»ı —Benedetto Croce ve Roosevelt'ten gelen baskıya boyun eğerek yaptı— ve Roma kurtarıldığında tahttan ayrılacağını ve oğlu Umberto'yu Naip olarak atayacağını açıklaması uzlaşmayı kolaylaştırdı. Ama yine de ulusal birlik hükümetinin doğumu çok zor oldu. Liberaller ve Eylem Partisi son anda bütün girişimi neredeyse bozacaklardı. Fakat Togliatti, Badogilo, Sosyalist Lizzardi ve Hıristiyan Demokratlar, Rodino ve Jervolino'nun desteği ile karşı saldırıya geçti; ve duruma bir çözüm bulmak için hükümete bizzat katılmayı kabul etmek zorunda kaldı.» Daha sonra Jervolino belirtti ki, eğer din sorunu ortaya atılmamış olsaydı, bizzat Komünist olabilirdi. Komünist liderin bakanlık görevini kabul etmekle gösterdiği fedakârlığa hayran kalmıştı. «Hükümete katılmayı reddetmiş olsaydınız,» diyordu Togliatti'ye, «onu bir aptallar hükümeti olarak gördüğünüz ve bu yüzden katılmak

59. M. ve M. Ferrara, op. cit., s. 340.

60. Togliatti'nin argümanlarına bir ölçüde karşı çıkarak önceki PCI liderlerini betimleyen değerlendirme, Kominform'un henüz kurulduğu ve PCI'nin izlediği politikanın Kominform toplantılarında eleştirilmekte olduğu bir sırada, SBKP'nin dış seksiyon görevlilerinden gelir.

istemediğiniz söylenecekti.»[61] Bunun anti-Faşist liderlerin oynamakta oldukları belirsiz role bir değinme olup olmadığı belli değildir. Son ana kadar Kral'ı ve Badoglio'yu Faşizm'in kalıntıları olarak lanetledikten ve bunların Almanya'ya karşı savaşı gizlice sabote ettiklerini söyledikten sonra, işgalciye karşı «savaş faaliyeti» adına ve Faşizm'in son kalıntılarını tasfiye etmek için Mareşal Badoglio'nun liderliği altında aynı Kral'ın bakanları olmayı kabul ettiler. Operasyonun kilit adamının kim olduğunu sormak fazla olurdu. Bu, proletaryanın, kendisinin ve Sovyetler Birliği'nin temsilcisi olarak gördüğü kişiydi. Kral'a bağlılık andı içtikten sonra göreve başlayacak olan yeni hükümetin anti-Faşist ve demokratik ideallerinin samimiyetini kendi varlığı ile garanti etmesi gerekiyordu.

PCI dokümanlarında ve partinin resmî bakış açısını yansıtan tarihsel değerlendirmelerde, Badoglio'nun liderliğinde bu ulusal birlik hükümetinin kurulması esas olarak Togliatti'nin yönettiği bir İtalyan operasyonu olarak gösterildi. Aslında bu bir «Üç Büyükler» operasyonu idi ve Sovyet kaynaklarına göre, fikir, Sovyetler Birliği'ne aitti. **Soviet Encyclopedia** bu noktayı çok açık biçimde belirtir: «11 Mart'ta İtalyan hükümeti ile doğrudan ilişki kurmuş olan SSCB'nin inisiyatifi ile, Badoglio kabinesi, 22 Nisan 1944'te anti-Faşist koalisyona dahil altı partinin temsilcilerini kapsayacak şekilde yeniden kuruldu.»[62]

Sovyet bakış açısından bu «inisiyatif»i anlamak

61. M. ve M. Ferrara, op. cit., s. 350.

62. **Bol'shaya Sovyetskayta Entsiklopediya,** 19, s. 86. SBKP'nin yüksek parti okulunda ders kitabı olarak kullanılan çağdaş tarih değerlendirmesinde, mesele daha da kesin biçimde konulur: «Sovyet hükümetinin arzusu ile, İtalya için danışma Komitesi (SSCB, Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Fransa temsilcilerinden oluşuyordu) bütün anti Faşist partilerin temsil edildiği bir hükümetin Mareşal Badoglio **tarafından derhal** oluşturulması hakkında özel bir kararı kabul etti» (**Noveishaya Istoriya,** Bölüm II, Moskova, 1959, s. 582).

kolaydır. Karargâhı Cezayir'de bulunan İtalya için danışma komisyonunda (üç dışişleri bakanının Moskova Konferansı'nda kuruldu) SSCB'nin bir temsilci bulundurmasına rağmen, pratikte iktidarı elinde tutan müttefik askerî komisyonu (içinde Sovyet temsilcisi yoktu) idi. Badoglio'nun diplomatik bakımdan tanınması SSCB'ye doğrudan bir müdahale fırsatı veriyordu ve Badoglio hükümetinin Komünistleri de kapsayacak şekilde yeniden kurulması bu fırsatları arttırdı. Stalin için sorun, PCI'ye İtalyan kapitalizminin krizine devrimci bir çözüm sağlayabilecek bir stratejiyi kabul ettirmek değildi. Stalin'in hesaba katmadığı çözümün gerçekleşeceği giderek açığa çıktı: İtalya müttefik orduları tarafından «kurtarılacaktı». Sorun, İtalyan politik satranç tahtasında Müttefiklerin etkisini önleyebilecek rehinleri bulundurmaktı. (1947'de, Kominform'un kuruluş toplantısında, İtalyan Komünistleri Jdanov tarafından sert biçimde eleştirileceklerdi. Bütün gücünü, Mussolini'nin devrilmesinden sonra oluşan proleter ve halk hareketinin arkasına geçirebilecek devrimci bir politikadan yoksun kalmışlardı; çünkü İtalya'nın Amerikan bloğuna girmesini önleyememişlerdi.) Kuşkusuz, Stalin'in Badoglio hükümetinin yeniden kurulması için gösterdiği inisiyatif, ancak, İngilizlerin ve Amerikalıların onayı ile gerçekleştirilebildi. Özellikle bu sırada, Churchill ve Roosevelt'i tatmin etmek için Stalin'in Tito üzerinde Kral Peter ile geçici bir anlaşma yaptırmak için baskı uyguladığı hatırlanırsa, Churchill ve Roosevelt'in de Kral Victor Emmanuel üzerinde Togliatti ile geçici bir anlaşma yaptırmak için baskı uygulamaları şaşırtıcı olmaz[63]. Oyun aynı idi.

63. Stalin'in Tito'ya yaptığı baskı hakkında kısa bir değerlendirme, aşağıda, Yugoslav devrimi bölümünde bulunuyor.

Ulusal Birlik'ten Hıristiyan Demokrat Tekelciliğe

Böylece «ulusal birlik» yaratıldı. Komünist Parti, «devrimin partisi» ve «düzenin partisi» gibi ikili bir prestijin şanıyla, hızla büyümeye başladı. Eski hâkim sınıfların yeni politik güçleri, daha hızlı olmasa da aynı hızla örgütlenmeye başladılar. Sol-kanat partilerin sağladıkları muazzam garantiyi bu amaç için kullanabiliyorlardı. Bu, geleneksel ideolojiyi, din uyuşturucusunu, özgürlük ve demokrasi için duyulan yeni arzularla, hattâ Sosyalizm ile (kuşkusuz Hıristiyan Sosyalizm) birleştirmek için eşsiz bir fırsat anlamına geliyordu. Eski hâkim sınıfların bu yeni politik güçleri, Faşizm'in kalıntılarını, eski deneyimli sivil bürokrasiyi, daha yaşlı ve daha deneyimli ruhbanlar bürokrasisini, eski devletin silahlı güçlerini vb. özümleyerek hızla büyüdüler. Bu tartışmasız, tam bir gelişmeydi, çünkü, ulusal birliğin, **secondo risorgimento**'nun güneşi, bütün İtalyanların üzerinde, dinsel inanışlarından ve politik sempatilerinden bağımsız olarak parlamaktaydı (sadece Faşistler günahlarının bedeli olarak topluluktan dışlandılar, geri dönmeleri için sadece deri değiştirmeleri gerekiyordu).

Roma'nın kurtuluşundan sonra, ulusal birlik hükümeti, Badoglio'nun yerine Bonomi'yi hükümetin başına geçirerek anti-Faşizm'ini ve demokratik ruhunu kanıtladı. Gençliğinde reformist Sosyal Demokrat olan Bonomi, aşırı sosyal şovenizm nedeniyle 1911'de Sosyalist Parti'den atıldı ve 1921'de Faşizm'e yol açan hükümetlerden birinin lideri oldu. Togliatti'nin bizzat düzelttiği biyografisinde Bonomi hakkında şu değerlendirme vardır:

«Geçen zamana rağmen, onda, işçi sınıfı hareketi içinde aktif olarak yer aldığı ve bu hareketin sorunlarını ve başarılarını bildiği dönemden kalan izler görülebilir. Belki de bu, onu, Komünist politikada, eski reformist olanakçılığının yeni bir biçimini görmeye götürdü. Togliatti'ye duyduğu sempatinin ve iki **adam**

arasında kurulan mükemmel ilişkilerin, ama aynı zamanda sık sık ortaya çıkan ciddî anlaşmazlıkların da, kaynağı buydu. Onun başlıca hatâsı, eski devlet aygıtlarının kaderi ve hükümetin görünüşteki biçimleri hakkında aşırı kaygı duyması idi.»[64]

Aslında Bonomi eski devlet aygıtlarını kıskançlıkla gözetti ve onun başlıca unsurlarını «yeni» yapı içinde sistematik olarak kurdu. Öte yandan, işçi kitlelerinin durumu onu pek az ilgilendiriyordu. Onların görevi, ulusal birlik ruhu içinde, kayıtsızlıkla «savaş çabası»nı desteklemek idi. Doğal olarak bütün partilerin programlarında ağırlıklı olarak yer verdikleri **rinovamento sociale**, (*)düşman yenilgiye uğratıldığında, silahlar susup seçim konuştuğunda, gerçekleştirilmiş olacaktı. Togliatti'nin SSCB'den döndükten sonra halka yaptığı ilk konuşmasında açıkça söylediği gibi, «İtalya işçilerinin bugünkü sorunu Rusya'da yapılanı yapmak değildir.» «Bugünkü» sorun Hitler'in Almanya'sını yenilgiye uğratmaktı. Togliatti'nin, o sıradaki «en devrimci görev» olarak betimlediği bu görevi yerine getirmek için, «müttefik ordularının gerisinde düzeni ve disiplini garanti etmeliyiz.» Yasama meclisi toplandığı zaman temel toplumsal sorunlar ele alınacaktı. Şimdilik parti «kapsamlı tarım reformu» ve diğer toplumsal, ekonomik ve politik reformları kapsayan bir programa sahipti. Bu reformlar «yeni demokrasi» içinde gerçekleştirildikleri zaman, «hırslı, bencil ve çürümüş insanlardan oluşan küçük bir gurup(un) ülkenin bütün servetini kendi elinde toplaması ve bunu özgürlükleri baskı altına almak ve ulusal çıkarlara ters düşen bir politika dayatmak için kullanması» önlenmiş olacaktı. Togliatti «devrimden vazgeçen parti» suçlamasında bulunanlara şu karşılığı veriyordu: «Bizi rahat bırakın. Bu bizim işimiz ve

64. M. ve M. Ferrara, op. cit., s. 362.

(*) Toplumsal yenilenme (ÇN).

bu konuda sizden daha fazla şey biliyoruz.»[65] Ve, gerçekten de, «devrimin dünya partisi»nin en yüksek liderlerinden biri olmuş bir adama bu «iş» hakkında ders vermek küstahlıktan başka bir şey değildi.

Aslında, şunu da vurgulamak gerekir ki, parti, kitlelerin durumlarının iyileştirilmesi. çalışanların ve savaşanların zararına bir azınlığı zenginleştiren kontrolsuz spekülasyonun durdurulması için acil önlemlerin alınması çağrısında bulundu. Fakat Togliatti'nin de belirttiği gibi önde giden spekülatörler çok iyi korunuyordu:

«Kapitalizmin güçleri, sanayicilerin, toprak sahiplerinin ve bankerlerin büyük organizasyonları yerli yerinde duruyor. Faşizm onlara zarar vermedi. Ülkenin ekonomik ve politik hayatını, ulusal dayanışma ruhu içinde işçilerin çıkarlarına hizmet etmeyen, fakat halkın ve ulusun zararına mülk sahibi sınıfın çıkarlarına yarayan bir yöne götürmeye çalışıyorlar.»[66]

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik tahribat ve kaos durumunda kitlelerin durumunu iyileştirmek, ancak, «ulusal dayanışma ruhu»ndan yoksun olan bu kastların çıkarlarına kararlı biçimde saldırıya geçmekle mümkündü, fakat bu da, özellikle ulusal birlik politikasını imkânsız hale getiren bir şeydi. Sendikalar hızla gelişiyorlardı, güneyde güçlü bir köylü hareketi oluşmuştu ve Komünist Parti, Sosyalistler ve bütün anti-Faşist sol her gün biraz daha güçleniyordu. Fakat ulusal birlik politikası bu eylemlerin belirli bir sınırın ötesine geçemeyeceği anlamına geliyordu; eğer geçerse, «hükümet dayanışması» —ve sınıf dayanışması— tehdit altına girmiş olacaktı. 1944'ün sonu gibi erken bir tarihte, kitlelerin Bonomi hükümeti ile uğradıkları düşkırıklığı açıktı.

---

65. Togliatti, «La politica di unità mazionale dei comunisti» (11 Nisan 1944'te yapılan konuşma), **Critica Marxista,** Temmuz-Ekim 1964, s. 24.

66. Togliatti, «Avanti, verso la democrazia!» (24 Eylül 1944 konuşması), ibid., s. 74.

Battaglia ve Garritano'nun, PCI'nin ulusal birlik politikasının doğruluğunu asla sorgulamayan, olguları kaydetmekle yetinen **Storia della Resistenza italiana**'sı (İtalyan Direniş Tarihi) şu noktayı belirtir: «Faşist propagandanın partizanları ve kitleleri muhalefet ve direnişten vazgeçirmek için kullandıkları argümanların biri Gothic Hat'tın güneyinde ortaya çıkmaya başlayan demokratik hükümetin yarattığı düşkırıklığı idi.» («Gothic Hat» Floransa'nın kuzeyinden geçen ve Eylül 1944 ile Nisan 1945 arasında sabit kalan Apenin cephesine verilen isimdi. Neo-Faşist propaganda, Mussolini'nin kukla rejiminin —«Salo cumhuriyeti»— Almanların işgalindeki bölgede kurulduğunu yayıyordu.) Aynı çalışmada şunlar söylenir:

«Düşkırıklığı esas olarak, hükümetin İtalyan halkının yenileşme umutlarını karşılamaması gerçeğinden dolayı idi. Bonomi hükümeti, Kral'a sadık generallerin hükümeti olan Badoglio hükümetinin yerine, CLN'nin ve anti-Faşist partilerin hükümeti olacaktı. Fakat generaller, yenilginin baskısı altında olsa da, Almanlara karşı askeri faaliyete katkıda bulunmak istiyorlardı; Roma'da sahip oldukları etki, kıdemli devlet bürokrasisinin ve Faşist hâkim sınıfın kalıntılarının etkisi ile yer değiştirdi. Faşist hâkim sınıf CLN'nin birliğini ve bizzat hükümeti zayıflatmaya ve demokratik eylemi felce uğratmaya başladı.»[67]

Ne var ki, aslında, hükümetin «demokratik eylem»ini felce uğratan, sadece, kıdemli devlet bürokrasisinin ve Faşist hâkim sınıfın «kalıntıları»nın etkisi değildi. Esas faktör, Hıristiyan Demokrasi'nin ardında toplanan, Kilise'nin bütün aygıtları ve Müttefiklerden destek gören hâkim sınıfların, güney ve orta İtalya'da politik kontrollarını güçlendirmelerinin ve kitleleri pasifleştirmek için daha büyük bir baskı yapmalarının mümkün olduğunu —kuzey İtalya kurtarıldığı zaman direniş içinde örgütlü halk güçlerinin politika sahne-

67. Battaglia ve Garritano, op. cit., s. 192.

sine çıkmalarına karşı bir önlem olarak, aynı zamanda, gerekli— düşünmeleri idi.

Kasım'da, Hıristiyan Demokrat Parti liderliği Komünist Parti'ye karşı şiddetli bir saldırıda bulundu. Onu, «şiddet», «karışıklık» ve «anarşi» çıkarmakla suçluyordu[68]. Bonomi istifasını verdi. Zor bir krizden sonra, ikinci Bonomi hükümeti kuruldu. Sosyalist Parti ve Eylem Partisi, daha az başarılı olmakla birlikte bir önceki hükümetin politikalarını sürdüren yeni hükümete katılmayı reddettiler. Komünist Parti ise, Liberaller ve Hıristiyan Demokratlar ile birlikte hükümette yer almayı kabul etti. Togliatti hükümette başbakan yardımcılığına atandı. Biyografisine göre bu, «esas olarak şerefli ve sembolik» bir görevdi. Fakat kendisi bunu, ulusal birlik politikasının zaferi olarak, krize bir çözüm biçiminde değerlendiriyordu. Bunu anlamak için, diyordu, bir olguyu hatırlamak yeterlidir: Krizin amacı CLN partileri olmaksızın bir hükümet kurmaktı ve yeni hükümetin bütün üyeleri bu partilerden geliyorlardı.

«Başlatmaya çalıştıkları ilk savaşta (anti-demokratik güçler) tamamen yenilgiye uğradılar ve bu savaşta biz önemli bir rol oynadık... CLN partileri ve özellikle bu partilerin en ilerisi onlar tarafından hükümetten çıkarılmalarına izin vermiş olsalardı, zorlukla sağladıkları kazanımları tehlikeye atmış olacaklardı. Yeni devlet aygıtlarını bir kez daha tutucu ve gerici güçlerin ellerine bırakacaklardı.»

Bu çizgiyi izlerken, «savaşın, ulusal birliğin ve yapıcı demokratik eylemin çizgisine, işçi sınıfının ve bizzat partimizin kaderini belirleyecek olan bir çizgiye sadık kaldık.»[69]

Anti-demokratik güçler, Togliatti'nin aynı yerde betimlediği gibi, «gün ışığına çıkmaya cesaret edemeyen karanlık güçlerdir» ve bunların ancak, müttefik-

68. M. ve M. Ferrara, op. cit., s. 369.
69. M. ve M. Ferrara, op. cit., s. 369, 371-2.

ler, ruhbanlar, Liberaller, Hıristiyan Demokratlar veya devlet için çalışanların (sivil bürokrasi, silahlı kuvvetler ve polis) kisvesi altında göründükleri bir gerçektir. Bu dönemde izledikleri taktikler işçi sınıfı partilerini hükümetten dışlamıyordu. Bakanlar arasında Togliatti gibi bir adamın «şerefli ve sembolik» varlığının kendilerine halk nezdinde mükemmel bir mazeret sağlayacağını anlayacak kadar zeki idiler. Bu sayede, devletin ve toplumun bütün yapılarında pozisyonlarını güçlendirmeye devam edebiliyorlardı. Anti-Faşist partilerin, Bonomi'nin bütünlüğünü kıskançlıkla koruduğu devlet aygıtlarını «terk etmeleri»ni asla istemediler. (Hıristiyan Demokratlar ve Liberaller devlet aygıtlarının sarsılmazlığına dinsel bir saygı duyuyorlar ve ayrıca, bu devlet aygıtlarını, öz bakımından hiç fark etmeyecek şekilde yeni unsurlarla «zenginleştirmiş» oluyorlardı. Bu nedenle, Bonomi'nin sol-kanat bakanları, ya devlet mekanizmasının bu şatafatlı tutuculuğuna izin veriyorlar veya ulusal birliğin kutsal yapısının kilit taşı olan hükümetin birliğini tehlikeye atıyorlardı.) Tutucu ve gerici güçlerin çıkarları, özellikle, hâlâ kendi devletleri olan «yeni devlet»in, yeterince güçlenene, ülke tehlikeli politik krizden çıkana kadar, işçi sınıfı ve halkçı partiler tarafından yıkılmamasında idi. İlk Bonomi hükümetinin krizinin gerisindeki temel sorun buydu. İşçi sınıfı partileri ve anti-Faşist sol, Salerno'da sonuçlandırılan ulusal dayanışma anlaşmasına sıkı biçimde bağlı kalmalıydılar.

Hükümet dayanışmasının talepleri (özellikle, müttefik otoritelerine boyun eğmeyi içeriyordu) ile işçi kitlelerinin dayanışması arasındaki dengenin korunmasını sağlamak için, Togliatti'nin bütün manevra kapasitesi, onun Komünist Parti ve İtalyan kitleler ile dialektik ilişkisi, yüksek politik çevreler ile tecrübesi ve en önemlisi, Komünist Parti'nin bütün devrimci prestiji —ve bu partinin anti-reformist bekâreti— gerekiyordu. Hıristiyan Demokratların liderliği tarafından Komünist Parti'ye karşı girişilen kindar saldırı,

Togliatti'nin biyografisinde de betimlendiği gibi, açıkça, bir «muazzam iftira» idi. Sürekli, düzeni ve disiplini korumak gerektiğinden söz eden, İtalyan halkı arasında Müttefikler'in kurtarıcı, demokratik ve barışçı niyetlerine inancı yayan, proleter kitlelere ulusal misyonlarını açıklayan ve bunu Rus proletaryasının 1917'deki misyonu ile karıştırmamalarını sağlayan bir partinin «şiddet,» «karışıklık,» ve «anarşi» çıkarmakla suçlanması sadece bir «muazzam iftira» değil, aynı zamanda, bir saçmalık idi.

Fakat politika politikadır. Hıristiyan Demokrat liderlik müttefikini darıltmayı arzulamıyor, basit bir biçimde, halk kitlelerinin daha ileri gitmelerini önlemek istiyordu. Örneğin kurtuluş komiteleri, yerel ve bölgesel düzeyde, güçlerini arttırmaya, hükümete danışmaksızın inisiyatif göstermeye, kısaca, bir ikili iktidar durumu yaratmaya çalışıyorlar ve böylece rahatsız edici bir eğilim gösteriyorlardı. Fakat Rusya'nın izlediği yol İtalya'da izlenmesi kararlaştırılan yol değildi. Bu eğilimler, kuzey İtalya'nın kurtuluş anı yaklaştıkça, partizan ordusu ile, kurtuluş komitelerinin ve işçi sınıfı partilerinin ağırlığı ile gittikçe artan bir tehlike oluşturuyorlardı. Hükümet krizinden kısa süre önce Komünist Parti, kurtuluş komiteleri konusundaki tavrını açıklamıştı:

«Ulusal kurtuluş komiteleri, bazı yetkililerin yapmaya çalıştığı gibi, belirli bir uzaklıkta durmak yerine, işlevlerini kavramalı ve bunları genişletmelidirler. **Bir iktidar ikileşmesinden sakınmalıdırlar**, fakat bütün demokratik ve anti-Faşist güçlerin ülkenin şu anda muhtaç olduğu örgütlü faaliyete aktif biçimde katılmaları sağlanmalıdır.»[70]

PCI'ye Hıristiyan Demokrat saldırı ve hükümet krizi politik bir gelişme sağlamayı amaçlıyordu. Bu gelişme içinde bir «iktidar ikileşmesi»ne yönelen eğilimler kesin olarak durdurulacak ve demokratik, anti-Fa-

70. M. ve M. Ferrara, op. cit., s. 369 (italikler benim).

şist partilerin «aktif katılımı», kesinlikle, bizzat hükümetin çizdiği sınırlarda kalacaktı. Hükümet krizinin çözümünden hemen sonra okuduğu zafer namesine ters düşecek şekilde, Togliatti, kısa süre sonra şu gerçeği kabul etmek zorunda kaldı: «son hükümet krizi olayları, farklı bir bakış açısından, savaşı sürdürme ve ulusal birliği koruma ihtiyacından doğan yeni bir demokrasiye yönelik harekete bir engel anlamına geliyor.»[71]

Partinin hükümette kalmak için verdiği politik tavizler Gothio Hat'tın güneyi ile sınırlı değildi; bu hattın kuzeyinde verilen tavizler daha da ciddî idi. Pek çok kez ifade edildiği gibi, İtalyan hâkim sınıflarının ve Müttefikler'in en büyük endişeleri, Almanya'nın yenilgisinden sonra kuzeyde devrimci bir patlamanın mümkün olması idi.

Partizan hareketini yok etmeyi hedefleyen ilk hareket, müttefiklerin 1944 güzünde ileri harekâtı ertelemeleri idi. Böylece Alman ve İtalyan Faşist birlikleri kış boyunca direnişe karşı savaşmak için serbest kaldılar. Müttefik güçlerin Başkomutanı General Alexander, partizanlara, bahara kadar bütün operasyonları durdurmalarını, silahlarını gömmelerini ve müttefik karargâhından yapılan radyo yayınlarını dinlemelerini emretti. (Bu emirler radyoda tekrarlandı ve böylece Alman komutanlığı bunların tamamen farkındaydı.)[72] CNLAI (Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi) ve partizan ordusunun genel kurmayı Alexander'in emirlerine aldırmamaya ve mücadeleyi sürdürmeye karar verdi. Fakat CNLAI, aynı zamanda, ulusal birlik çizgisine uygun hareket etti. (PCI'nin kuzey İtalyan liderliği **svolta di Salerno**'yu kabul etmişti ve CNLAI içinde bu karara muhalefet etmeye çalışan Sosyalistler ile Eylem Partisi'ne rağmen, Komü-

71. Togliatti, **Selected Works** (Rusça, bk. not 54), c. I, s. 379.

72. Bk. Battaglia ve Garritano, op. cit., s. 189.

nistler, Liberaller ve Hıristiyan Demokratlar hâkim durumdaydı.)[73] CNLAI, müttefik komutanlığı ve Bonomi hükümeti ile anlaşmaya varmak için, başkente, 7 Aralık'ta «Roma protokolu» denilen belgeyi imzalayan bir delegasyon gönderdi. Partizanlar, savaşın gidişatı üzerine İngiliz ve Amerikan emirlerine itaat etmeyi, bir müttefik «gizli subay»ını partizan ordusunun askeri liderliğine atamayı ve bu subayın emirlerini bölge kurtarılıncaya kadar yerine getirmeyi kabul ettiler. Daha önce adı geçen **Storia della Resistenza italiana**'ya göre,

«Kurtuluş hareketi, bu anlaşma ile, ağır tavizler vermek zorunda kalmış gibi görünüyor; aslında Müttefikler, partizan hareketinin 'devrim yapmayacağı'nı basitçe doğrulattılar. Devrim, onları, açıkça endişelendiriyordu.»

Bu Komünist tarihçiler şöyle devam ederler:

«Aslında, bu Müttefikler için değil, İtalyanlar için bir başarıydı. CNLAI, kendini, kuzey İtalya'da sadece **de facto** değil **de jure** hükümet olarak resmen kabul edilmiş gördü... Müttefiklerin Bonomi hükümetini tanımalarının bir sonucu olarak, CNLAI de işgal altındaki bölgede bu hükümetin 'temsilcisi' olarak tanındı. Böylece iki İtalya arasında bir köprü kuruldu ve güney İtalya'da örgütlü bulunan direnişte düşman güçlerin o zamana kadar önlemeye çalıştıkları bir durum ortaya çıktı.»[74]

Ve böylece, demokratik güçlerin ve işçi sınıfı güçlerinin, güçlü ulusal birlik sembolünün desteği ile, başarıdan başarıya geçtiklerini görüyoruz. Onları hükümetten atmaya çalışan anti-demokratik güçler «tam yenilgi»ye uğradıktan sonra, kendilerini kuzeyin «yasal hükümeti» olarak kabul ettirmeyi —devrim yapmaya niyetli olmadıkları gerçeğinin «basitçe tasdik edilmesi» ile— başardılar. Müttefikler ve Bonomi hü-

73. ibid.
74. ibid., s. 202-3.

kümeti, onların «yasal hükümet» olarak güçlerini Almanlar ile ve Mussolini'nin taraftarları ile savaşırken kullanmalarına cömertçe izin verdiler ve sıra kendilerine gelince Müttefikler, Mossolini'nin taraftarlarına bu «yasal hükümet»i ve onun cesur partizan birliklerini yok etmek için tam özgürlük sağladılar.

Bütün partiler yapılan uzlaşmaya gizli veya açık sadakat göstermek için çaba harcadılar. Müttefikler bahara kadar kabul ettikleri ateşkese dikkatle uyarken, neo-Faşistlerin desteği ile Alman birlikleri, partizan ordusuna karşı birbiri ardısıra saldırıya geçtiler. Gothio Hat'tın güneyi, Bonomi hükümeti ve anti-Faşist partiler, Müttefikler'in bu caniyane komplosuna karşı halkı harekete geçirmek için bir şey yapmadılar. Partizan ordusu ve kuzeyin savaşçı işçi sınıfı, uzun ve zorlu 1944-45 kışı boyunca Faşist saldırılara karşı dayandılar. Bu koşullarda, sadece «yasal hükümet» olduklarını göstermekle kalmadılar, aynı zamanda, sanayileşmiş İtalya'nın gerçek iktidarı olduklarını kanıtladılar[75]. 1945 Nisan'ının ortalarına doğru, Almanya pratikte neredeyse tamamen yenilgiye uğratıldığında, Müttefikler Gothic Hat üzerine saldırıya geçtiler. Partizan ordusu ve işçi sınıfı genel ayaklanmaya önderlik etti. Otoritelere karşı askeri eylemleri ve grevleri birleştirmek suretiyle, müttefik güçleri gelmeden önce, bütün büyük şehirleri ve bölgenin geniş bir kesimini kurtardılar. Durum, direnişin ve kuzey İtalya'daki ayaklanmanın başlıca liderlerinden biri olan Luigi Longo tarafından şöyle betimlendi:

«Nisan başında 300 000'den fazla partizan kuzey İtalya'da savaşmaya başladı ve müttefik birlikleri gel-

75. Kışın sert geçmesinden yararlanan düşman, partizan birliklerini yüksek dağlarda tecrit etmek ve ikmal üsleri ile bağlantılarını kesmek için çok sayıda birlik kullandı. Partizanlar düşman birliklerinin arasından geçerek düzlüklere inmeye karar verdiler. Bu **piamurizzazione (pianura,** «ova» sözcüğünden geliyor) taktiği çok iyi sonuçlar verdi ve sanayi merkezleri ile büyük fabrikalarda silahlı mücadeleye hazır güçleri arttırdı.

meden önce, birbiri ardısıra, Bologna, Modena, Parma, Piacenza, Genova, Torino, Milano, Verona, Padua ve bütün Venedik bölgesini kurtardı. Partizanlar, Almanların tahrip etmeye hazırlandıkları sanayi tesislerini ve iletişim hatlarını kurtardılar, on binlerce tutsak aldılar ve önemli miktarda silah ele geçirmeyi başardılar. Partizanlar her yerde otorite olarak ulusal kurtuluş komiteleri kurdular ve İtalyan Faşizmi'nin başlıca liderlerini cezalandırdılar. Müttefik birlikleri ve yetkilileri gelene kadar, on gün, ulusal kurtuluş komiteleri, kuzey İtalya'nın bütün politik, toplumsal ve ekonomik hayatını yönettiler.»[76]

Böylece on gün, kuzey İtalya işçi sınıfı ve halk kitleleri ,iktidarı ve ülkenin başlıca sanayi işletmelerini denetlemişlerdi. 300 000 örgütlü savaşçıya (bu sayı hızla arttırılabilirdi) ve Almanlardan alınmış önemli miktarda silaha sahiptiler. Doğu sınırı Yugoslav ordusunun tam denetimi altındaydı ve Avusturya sınırında Sovyet ordusu vardı. Ama aynı zamanda, «Roma protokolu», ulusal birlik politikası ve Yalta vardı. Longo'nun Kominform'un kuruluş toplantısına sunduğu raporun bu bölümünün sonu kısadır:

«Müttefik otoriteleri birlikleri ile birlikte kuzeye vardıkları zaman, ulusal kurtuluş komitelerinin atadığı direniş üyelerini önemli görev yerlerinden almaya ve eski yönetim aygıtlarından memurları onların yerlerine geçirmeye başladılar. Ve Roma hükümeti, Müttefikler bütün ülkenin denetimini ellerine geçirir geçirmez, ulusal kurtuluş komitelerinin sorumluluk gerektiren görev yerlerine atadığı bütün insanları, hızla, sözde 'uzmanlar' ile, yani, eski yönetim aygıtlarının memurları ile değiştirdi.»[77]

Bir Sovyet tarihçisi olanlar hakkında daha tam bir değerlendirme yapar:

«İngiliz-Amerikan askerî yönetimi İtalya'nın kuze-

76. Longo'nun raporu, **Cominform Conference 1947**, s. 228-9.

77. ibid., s. 230.

yinde savaş durumu ilan etti. Ulusal kurtuluş komitelerinin yaptıkları bütün demokratik düzenlemeleri kaldırdı ve halkın güvenini kazanmış herkesi, yerlerine gerici memurları geçirerek yönetim hizmetinden azletti. Müsadere edilmiş malları kapitalistlere ve toprak sahiplerine iade etti. İşgalciler partizan müfrezelerini silahsızlandırdılar ve Kuzey İtalya Ulusal Kurtuluş Komitesi'ni dağıttılar.»[78]

Sovyet tarihçisinin atladığı tek şey, İtalya için danışma komisyonunda bir Sovyet temsilcinin bulunmasıdır. Ve, bildiğim kadarıyla, ne komite içinde ne de bir başka yerde, kuzey İtalya'daki «işgalciler»in davranışına karşı tek bir Sovyet protestosu yapılmadı. PCI'nin partizanların silahsızlandırılmasını teşvikte başı çektiği gerçeğine de değinilmiyordu. Togliatti, partinin Beşinci Kongresi'nde (Aralık 1945) bu gerçeği hatırlatıyordu: «Partiler arası mücadelede şiddete başvurmamak için yaptığımız anlaşmada birleşiyoruz. Bu anlaşma hepsinin silahsızlanması çağrısında bulunuyor. Partizan birlikleri ile ilgili önlemler alarak bu kararı ilk uygulayan biz olduk.»[79]

Kuzey İtalya'daki ayaklanma halk içinde coşku ve umuda yol açtı. O sırada, «güney rüzgârı»nın —geleneksel hâkim sınıfların anti-Faşizm altında kamufle edilmiş gerici politikası— «kuzey rüzgârı» tarafından bastırıldığı söyleniyordu. «Kuzey rüzgârı» milyonlarca işçi, köylü ve entellektüelin uzun vadeli toplumsal ve politik değişiklikler için duydukları arzuyu temsil ediyordu. 1945 boyunca bütün sol-kanat anti-Faşist partiler kitle partileri haline geldi. Komünist Parti, üye sayısını, Nisan'da 400 000'den Aralık'ta 1 700 000'e çıkardı. Sosyalist Parti savaşın sonunda 800 000 üyeye sahipti. Radikalleşmiş küçük burjuvazinin ve özellikle önemli entellektüel grupların görüşlerini temsil eden

78. **Noveishaya Istoriya**, s. 538.

79. Togliatti, «Rinnovare L'Italia» (PCI'nin Beşinci Kongresi'ne rapor), **Critica Marxista**, Temmuz-Ekim 1964, s. 66.

Eylem Partisi yaklaşık 250 000 üyeye sahipti. Hıristiyan Demokrasi içinde bile —Togliatti'nin dediği gibi, tek parti içinde, «iki karşıt anlayış» iki ayrı parti durumunda idi— özellikle parti gençliği arasında sol-kanat eğilimler, önemli ölçüde güçleniyordu. İşçi sınıfı içindeki bütün politik eğilimleri birleştiren sendikalar konfederasyonu (CGIL), hızla, beş milyonun üzerinde üyeye sahip olmuştu. Güneyde, güçlü bir köylü ve günlük işçi hareketi gelişiyordu. Kuzeydeki bütün büyük fabrikalarda yönetim komiteleri kuruldu; yasal olarak artık kabul edilmiyor olsalar da, bu komitelerde yer alan işçilerin çoğu, güçlerinin bilincindeydiler ve savaşma ruhuna sahiptiler[80].

Hükümetin ve müttefiklerin kurtuluş komitelerini temizleme hareketlerine ve onları yok etmek için hazırlık yapmalarına rağmen, yerel ve bölgesel düzeyde sol-kanat eğilimlerin çoğunlukta olduğu, bu birleşik anti-Faşist organlar, hayatlarını sürdürmek için kararlı biçimde savaştılar. Bütün silahsızlandırma girişimlerine rağmen pek çok silah gizlenmişti. Partizanlar temelinde geniş çaplı para militer öz savunma örgütlerinin kurulması olanağı her türlü kuşkunun ötesindeydi. Bu, sol-kanat anti-Faşist güçlerin isteğine kalmış bir şeydi. Ayrıca, ülkenin içinde bulunduğu felaket ekonomik durum, acil olarak radikal yapısal reformların gerçekleştirilmesini, büyük sanayicilere, bankacılara ve toprak sahiplerine karşı amansız bir saldırıya geçilmesini, objektif olarak —en azından, ekonomik restorasyon işçilerin yararına olacak idiyse— gerektiriyordu. Ulusal unsur da işin içindeydi; yeni işgalcilerin sömürgeci davranışları, Alman işgal-

80. «Yönetim komiteleri» ayaklanmadan hemen önce kuzey İtalya ulusal kurtuluş komitesinin bir kararı ile kuruldu. Bunlar, işçileri, yönetim kurmayını ve teknisyenleri temsil eden yapılardı ve görevleri, hükümet görevlileri ve mülk sahipleri ile işbirliği içinde firmaları yönetmekti. (Bk. Longo'nun yukarda adı geçen raporu, not 76.)

cilerine karşı verilen savaşın geliştirdiği ulusal duyguları yaralıyordu.

Bu durumda, politik, ekonomik, toplumsal ve örgütsel koşullar, anti-Faşist işçi sınıfının, «anti-Faşist» sağın uzlaşma politikasından, geleneksel hâkim sınıfların politik aygıtından kopmasına, sosyalist öze sahip ileri bir demokrasiyi destekleyen milyonlarca kol işçisini ve entellektüeli harekete geçirecek bir saldırı stratejisine geçilmesine uygundu. «Kuzey rüzgârı», kurtuluş savaşı sırasında ve Nisan ayaklanmasının koruması altında, yeni demokratik iktidarın çoğulcu yeni biçimlerini savunmak ve güçlendirmek için güçlü bir kitle mücadelesi örgütleme olanağını simgeliyordu. Eylem Partisi'nin attığı slogan —«CLN devrimini bitirin»— küçük burjuvazinin geniş bir kesiminin ve özellikle entellektüel ve profesyonel sınıfların, işçi sınıfı ile birlikte demokratik sosyalist bir dönüşüme kadar gitme arzularını yansıtıyordu.

Haziran 1945'te, «kuzey rüzgârı»nın baskısı altında, yeni bir anti-Faşist koalisyon hükümeti kuruldu. Hükümete, Eylem Partisi'nin en dikkati çeken lideri ve kuzey CLN'nin Başkanı F. Parri önderlik ediyordu. Fakat Eylem Partisi üyelerinin muğlak sosyalist pozisyonları bile PCI liderliği tarafından aşırı solcu olarak görüldü. Onsuz sol-kanat koalisyonun ve bir saldırı stratejisine geçişin imkânsız olduğu PCI, Salerno hattının başlattığı ulusal birlik politikasını katı ve kararlı biçimde sürdürmeye devam etti. Partinin, bu kez sola, yeni bir hattın belirlenmesi için çağrı yapan üyeleri «sol maceracılar» olmakla suçlandılar. Resmi teşhislere göre, bunlar, «çocukluk hastalığı»na yakalanmışlardı ve «güçler ilişkisi»nden hiçbir şey anlamıyorlardı.

O dönemde veya daha sonra bu «güçler ilişkisi»ni çözümleyen tek bir PCI dokümanı çıkmadı. İtalyan kapitalizminin içinde bulunduğu krizin sosyalizme götürülmesini imkânsız hale getiren anlayış, PCI tarafından, partinin «objektif gerçeklik»i dikkatle araştırma-

sı temelinde oluşturduğu politikayı bütünüyle haklı çıkaran metafizik bir ilke veya matematiksel bir aksiyon gibi (Fransız kapitalizmi konusunda PCF'nin yaptığı gibi) savunuldu. Fransa ve İtalya'da 1944-5 yıllarında ortaya çıkan bu meşhur «güçler ilişkisi» sorununa daha sonra döneceğiz. Şimdilik belirtmekle yetinelim ki, Togliatti liderliği için bu «ilişki» iki zorunluluğun kabulünü gerektiriyor ve bunların işçi sınıfının ve partinin doğrudan yıkımına yol açacağı kavranmıyordu. Bunlar, anti-Faşist hareketin burjuva kanadı ile koalisyonu sürdürmek ve Müttefikler ile herhangi bir çatışmadan kaçınmak idi. (İkisi de kuşkusuz birbirine bağlıydı, çünkü Müttefikler ile bir çatışma olursa, anti-Faşist sağ ile koalisyonu sürdürmek imkânsız olacaktı.)

Bu çerçeve kabul edildiği andan itibaren, parti, kendini, baskı dışında bir şey yapmamaya mahkûm ederek, inisiyatifi sağa teslim etti. Taleplerde ve önerilerde bulundu, ısrar etti, ama ülkede mayalanmakta olan güçlü işçi sınıfı ve halk hareketini sahneye çıkarmak için hiçbir şey yapmadı. Togliatti'nin 1945 yazında, Parri hükümeti kurulduktan sonra yazdığına göre, İtalya bir «demokratik devrim»den geçiyordu ve işçi sınıfı bir öncü rolünde «ısrarlıydı»:

«İşçi sınıfı ve işçi kitleleri gerçekleşmekte olan demokratik dönüşüme damgalarını vurma şansını **talep ediyorlar** ve eski gerici hâkim sınıfların çöküşü karşısında, demokratik devrimin ortaya getirdiği bütün sorunların çözümünde ve genelde ülke hayatında belirli bir öncü rolü almakta **ısrar ediyorlar. Bu, kaçınılmaz bir sonuç olarak,** işçilerin **ekonomik ve toplumsal kurtuluş** sorunlarının ve buna bağlı bütün sorunların, **demokratik devrimin tamamlanmasından önce bile,** halkın arzularına uygun **bir çözümün başlangıçları** olarak anlaşılması gerektiğini ifade eder.»[81]

Hangi sihirli mekanizma sayesinde, işçi sınıfının

81. **Rinascita,** 5-6 (Mayıs-Haziran 1945) (italikler benim).

«talebi» (demokratik devrim bu sınıfın «damga»sını ve öncü rol oynama «ısrar»ını taşımalıydı «kaçınılmaz sonuç» olarak sosyalist bir devrimin («işçilerin ekonomik ve toplumsal kurtuluşu») başlangıcı olacaktı. Togliatti, bu gizemi, bu metinde veya bir başkasında açıklamadı. Fakat aynı yılın Aralık'ında, pratikte ne olduğunu, işçi sınıfının «ısrar»ının nasıl bir kaderi olduğunu ve işçilerin ekonomik ve toplumsal kurtuluşlarının nasıl gerçekleştirileceğini açıkladı:

«Hükümetin felce uğradığı bir sistemde ilerlemek imkânsızdır (diyordu PCI'nin Beşinci Kongresi'ne raporunda) Her zaman her alanda etkin önlemler almak gerektiği için mantıklı bir demokratik programı uygulayan sol-kanat partiler sürekli şantajla karşılaşırlar. Bu da, onları, hükümetin staletine boyun eğmeye ve hattâ ülkeyi kaosa götüren krizden sakınmak için anti-demokratik önlemleri kabul etmeye zorlar.»[82]

Bu pasajdan «felç» durumunun sadece «mantıklı demokratik program»ı etkilediği çıkar; anti-demokratik önlemler uygulanıyordu, fakat demokratik önlemler sol-kanat partilerin kararlarından veya liderlerinin konuşmalarından öteye gitmiyordu. «Şantaj» karşısında —koalisyon hükümetinin dağılması veya müttefik müdahalesi tehdidi— PCI ve onunla birlikte diğer sol-kanat partiler kendilerini sağın gerici politikasına bıraktılar ve Lenin'in devrimci bir parti için kabul edilebilir gördüğü uzlaşma biçimlerinin arasına katılamayacak türden uzlaşmaları kabul ettiler. Ve ortadaki kararsız guruplar, kitlelerin başına geçecek yetenekte bir partinin yokluğunda, toplumsal krizlerde daima kanıtlanmış olan bir mantığı izleyerek sağa doğru kaymaya başladılar.

Parri hükümetinin krizi Aralık'ta meydana geldi. İşçi sınıfı öncü rol oynamakta «ısrar» ederken, burjuvazi —onun yeniden birleşen eski ve yeni «kastlar»ı— devlet içinde konumunu pekiştirdi ve De Gasperi'yi

82. Togliatti, «Rinnovare l'Italia», s. 99.

hükümetin başına geçirdi. Togliatti'nin biyografi yazıcılarının **Cronache di vita italiana**'sı bunu şu sözlerle betimliyordu: «Kuzey rüzgârı kesin bir engele uğradı. Bütün politik tartışma «monarşi mi, cumhuriyet mi?» sorusunda yoğunlaştı ve Nisan ayaklanmasının yarattığı toplumsal baskı sınırlandırıldı. Kuzey ve güney rüzgârları uzlaştı.»[83] Aslında, Nisan'dan beri bir biçimde politik mücadelenin merkezini oluşturan, rahatsız edici, «kapitalizm mi, sosyalizm mi?» meselesinin yerine, bütün partiler, hâkim sınıflar için daha az tehlikeli ve özellikle güneyin tasarılarını canlandırmaya müsait olan «cumhuriyet mi, monarşi mi?» sorusuna öncelik vermede zımni bir anlaşmaya vardılar. Bu sırada, kurtuluş komitelerinin dağıtılması ve direnişin bütün düzeylerde tasfiye edilmesi sistematik olarak sürdürülüyordu. Burjuva iktidarının asıl merkezleri ve Müttefikler vakit kaybetmediler. «Tasfiyeler»de ileri gidilmedi. Bu arada Komünist Parti Genel Sekreteri, Adalet Bakanlığı'nı örnek bir yetkinlikle yürütmeye devam etti[84].

---

83. Marcella ve Maurizio Ferrara, **Cronache di vita italiana** (1944-1948), Editori Riuniti, Roma, 1960. Alıntı, **Recherches Internationales** (44-5, 1964, s. 205)'de yer alan 7. ve 8. bölümlerin Fransızca çevirisinden yapılmıştır.

84. Togliatti, kurtuluştan, 2 Haziran 1946 seçimlerine kadar Adalet Bakanı idi. Bu bakanlığın başlıca problemi Faşist eylemcilerin ayıklanması ve cezalandırılması idi. Partinin bu konuda tamamen doğru olan politikası, çabaların, üst kademelerde yer alan gerçek suçluların üzerinde yoğunlaştırılması oldu. Ne var ki, bu pek mümkün olamıyordu, çünkü burjuva güçler ve müttefikler temizliği sabote etmek için her türlü aracı kullanıyorlardı. Parti bu sabotaja karşı tam bir savaş veremedi. Maurice Vaussard gibi Hıristiyan Demokrat bir tarihçi bile bunu teslim eder: «Temizlik yüzeysel oldu ise —ve özellikle kuzeyde böyle idi— bu kısmen müttefik ordularının varlığının ve etkisinin, sağ-kanat liberal çevrelerin muhalefetinin bir sonucu olmalıydı ve yine, bu temizliği gerçekleştirmek için atanmış insanların, birbiri ardısıra bu göreve gelen Togliatti ve Nenni'nin, gösterdikleri olanağanüstü hoşgörünün. Belki de, arzuları-

2 Haziran 1946'da oy verenler cumhuriyeti seçtiler ve aynı zamanda Hıristiyan demokrasinin İtalyan politikasındaki hâkimiyeti onaylandı. Salerno toplantısı sırasında Hıristiyan Demokratlar, Badoglio hükümetine katılan anti-Faşist koalisyon partilerinden biri —ama en etkilisi değil— olmuştu. İki yıl süren «ulusal birlik»ten sonra İtalya'daki öncü parti haline gelmişlerdi. Anayasa referandumu ile aynı gün yapılan Yasama Meclisi seçimleri, Hıristiyan Demokratlara, PCI'nin 4 300 000 (% 35.2) ve Sosyalist Parti'nin 4 700 000 (% 20.8) oyuna karşılık, 8 000 000 oy sağladı. Bu sekiz milyon oy, köylülerin ve kent küçük burjuvazisinin çoğunluğunu ve hattâ işçilerin bir bölümünü temsil ediyordu. Bu toplumsal kesim, büyük sanayiciler ve toprak sahipleri tarafından yönlendirilen partiye oy verdiler, çünkü bu parti ile işçi sınıfı partileri arasında toplumsal hedefler bakımından esaslı bir farklılık görmüyorlardı. Öte yandan bu parti, onları, kilise ve din ile barıştırmak avantajına sahipti. Bir PCI liderine göre, Hıristiyan Demokratlar yasama meclisi seçimlerinde kendilerini, «Katolik işçilerin arzularını yansıtan ve **esas olarak Komünist ve Sosyalistlerinkiyle özdeş** toplumsal bir yapısal reformlar programı»na sahip olarak gösterdiler[85]. Togliatti, bu noktayı, seçimlerden hemen sonra vurguladı ve Sosyalistler ile Komünistlerin kendilerini Hıristiyan Demokratlardan yeterince ayırmamakla hatâ yaptıklarını kabul etti.

---

na rağmen, temizlik sonucu boş kalacak görev yerlerine daha iyilerini getirmenin imkansız olacağını düşündüler. Birbirini izleyen aflar, Prens Valario Borghese veya neo-Nazi hareketinin Avrupalı ilderlerinden biri, diplomat Anfuso gibi, en kötü demokrasi düşmanlarının serbest kalmalarını sağladı ve bunların yeniden ortaya çıkmalarına izin verdi» (M. Vaussard, **Histoire de la Dèmocratie-Chretienne,** Editions du Seuil, Paris, 1956, s. 275-6).

85. Emilio Sereni, **II mezzogiorno all'opposizione,** Einaudi. Torino, 1948, s. 60.

Hıristiyan Demokratlar'ın her yerde «ekonomik ve toplumsal programları(nın) Komünistler ve Sosyalistlerinkinden farklı olmadığı»nı ilan etmelerine rağmen, «sol, Hıristiyan Demokratlar'ı cumhuriyet lehine açık tavır almaya çağırmaktan başka bir şey yapmadı.»[86]

Fakat bunda yeni bir şey yoktu. Mussolini'nin devrildiği 1945 boyunca, «kuzey rüzgârı» bütün ülkede estiği sırada, PCI, «ulusal birlik»i ne pahasına olursa olsun koruma endişesi içinde, hâkim sınıfların bu yeni politik demagoji aygıtına yardımcı olmuştu. Kendi «toplumsal program»ını, burjuva demokrasisi ile mükemmel biçimde bağdaşan reformlara indirgemiş ve daha önemlisi, bu reformlar için bile gerçek bir mücadele sürdürmeye çalışmamıştı. Bu belirleyici faktör idi; parti, direnişin oluşturduğu yeni demokratik iktidarı kabul ettirme ve yaygınlaştırma mücadelesini ihmal etti. Direniş sosyalizme doğru gerçek bir yönelişin başlangıcı olabilirdi. Bir diğer deyişle, PCI'nin politikası, kitlelerin, Hıristiyan Demokratlar'ın «ekonomik ve toplumsal program»larını sınavdan geçirmemelerini sağladı.

Yasama Meclisi seçimlerinin, iki işçi sınıfı partisinin birlikte temsil ettiği büyük gücü vurguladığı doğruydu. Bu partilere oy veren seçmenlerin % 40'ı sanayi ve tarım proletaryasının büyük çoğunluğunu, köylülüğün, kent orta sınıflarının ve entellektüellerin önemli kesimlerini kapsıyordu. Fakat seçimlerden sonra bu güçlerin politik süreç içindeki rolleri sönük kalmaya devam etti. Avrupa Hıristiyan Demokrasisi tarihçilerinden Maurice Vaussard'ın yorumu doğrulanıyordu: «Zaman zaman diretmelerine rağmen, temel olarak, sürdürdükleri üçlü politika boyunca Togliatti ve Nenni, daima, Hıristiyan Demokratlar'ın lideri önünde gerilediler.»[87] «Yapısal reformlar» bir kez da-

86. Togliatti, **Selected Works (Rusça)**, I, s. 463.

87. Vaussard, op. cit., s. 275. «'Üçlü politika' hükümetlerin,

ha ertelendi. Aynı yazara göre, anti-Faşist partilerin liderlikleri, seçimlerden önce, Yasama Meclisi'nin işlevlerinin Anayasa taslağını oluşturma ve oylama ile sınırlı olması gerektiğini kabul etmişlerdi. Şunları ekler:

«Kısaca, her şey, iki büyük kitle partisi arasında (PCI ve Hıristiyan Demokratlar) başından beri, De Gasperi'nin kurtuluştan sonra yüz yüze geleceği başlıca iki güçlüğün, barış anlaşması ve yeni anayasa (özellikle, Lateran Antlaşması'nı onaylamak veya onaylamamak arasında seçim yapmak zorunda kalacaktı) konusunda oylamanın, üstesinden gelmesini sağlayacak zımnî bir anlaşma varmış gibi gelişti... De Gasperi barış analşmasının onaylanması için aralarında bir meclis çoğunluğu oluşturan kendi partisinin ve Komünistlerin desteğini sağladı. Aynı çoğunluk, Sosyalistlerin, Eylem Partisi'nin ve pek çok Liberal'in muhalefetine karşı Lateran Antlaşması'ndan ayrılmaz olan Concordat'ın (Papa ile yürütme arasında varılan anlaşma —ÇN—) esasını yeni anlaşmaya kattı, Katolik dinini devlet dini ilan etti, dinî evliliğe yasal geçerlik kazandırdı, boşanmayı yasakladı ve ruhban maaşlarını garanti altına aldı.»[88]

«Üç Büyükler»in dayattıkları barış şartlarının ağırlığı İtalyan kamuoyunda genel bir öfke yaratmıştı ve onaylama, Hıristiyan Demokratların İngiliz ve Amerikalılara ve Komünistlerin Ruslara kesin boyun eğmeleri sağlanmadıkça, ciddî güçlükler yaratabilirdi. Her şey, Vaussard'ın sözünü ettiği açık veya gizli uzlaşmalar gerçekte varmış gibi gelişti. PCI'nin, İtalyan toplumunda Kilise'nin geleneksel rolünün anayasal onaylanmasını kabul ettiğine ve Hıristiyan Demokratların Anayasa'nın «toplumsal muhtevası»nı pazarlık

---

Hıristiyan Demokratlar, Komünistler ve Sosyalistlerden oluşmasını sağlayan sistemdi.

88. Vaussard, op. cit., s. 274, 276.

konusu etmeksizin kabul ettiklerine inanmak güçtür[89]. Bu durum PCI'nin Kilise'ye tanınan imtiyazlardan —İtalyan halkının dini duygularına verilen tavizler olarak haklı çıkarılıyordu— yararlanma umudunu önlemedi. Parti, bu sayede Katolik kitleler arasında etki sağlayabileceğini umuyordu. Hıristiyan Demokratlar ise Anayasa'nın «toplumsal» ilke ve koşullarından yararlanmayı umuyorlardı. Bunlar, İtalyan kapitalizminin restorasyonuna mükemmel bir halkçı hattâ sosyalist görünüş sağlıyordu[90].

---

89. Togliatti'nin biyografi yazarları teslim ederler ki, «anayasaya kazandırılan toplumsal içerik, Hıristiyan Demokrat partinin katılımı ile (yapılan bir) anlaşmanın sonucu olarak (eklendi)» (M. ve M. Ferrara, Togliatti, 389).

90. İtalyan anayasasında yer alan en «ileri» toplumsal ilkeler şunlardır: «İtalya çalışmayı temel alan demokratik bir Cumhuriyet'tir» (Madde 1); «Cumhuriyet'in görevi, yurttaşların özgürlüğünü ve vasıflarını pratikte sınırlamak sureti ile insan kişiliğinin tam gelişmesini ve bütün çalışanların ülkenin politik, ekonomik ve toplumsal örgütlenmesine gerçek anlamda katılmalarını önleyen ekonomik ve toplumsal engelleri kaldırmaktır» (Madde 3); «Çalışan kişi, emeğinin niteliğine ve niceliğine uygun oranda kazanma hakkına sahiptir; bu kazanç, her şart altında, çalışana ve ailesine özgür ve şerefli bir hayat sağlamaya yeterli olmalıdır» (Madde 36); Togliatti'ye göre anayasaya yazılan bu «temel ilkeler», «İtalya'nın eski ekonomik ve politik sisteminde bir dönüşme anlamına gelir» ve «sosyalizm yönünde bir gelişme yolunu işaret eder» (Togliatti, **La Parti communiste italien**, s. 128).

Açıklanmalıdır ki, «sosyalizm yönünde gelişme yolu» esas olarak üst İtalyan burjuvazisini ve Vatikan'ı temsil eden ve altı ay sonra Komünist bakanları hükümetten ayrılmaya zorlayan parti tarafından onaylandı. Çeşitli makalelerin ve özellikle birincisinin incelenmesi gösterir ki, bu «toplumsal içerik» —1936 İspanyol anayasasında da olduğu gibi— bir çift anlamlılık üzerinde duruyordu. «Çalışan» ve «çalışma» kavramları, işçiyi, kapitalisti, çalışan köylüyü ve büyük toprak sahibini ve bunların ayrı ayrı «çalışma»larını birbirinden farklı görmeksizin kullanılıyordu. Cahiers de la Fondation Nationale des Sciences

Togliatti, Beşinci Kongre'ye raporunda, «Ülkemizde gelişmekte olan demokratik devrim, ilk aşamasında, bir yasama meclisine götürecektir,» demişti. Daha sonraki aşamalarda, sosyalizme doğru ilerleme «temsilî bir parlamenter sistem temelinde örgütlenen cumhuriyet'in çerçevesi içinde yapılacaktı. Bu sistemde, «toplumsal muhtevalı bütün reformlar demokratik yöntemlere saygı ile gerçekleştirilecek» idi[91]. Ama, aslında, Yasama Meclisi'nin sembolleştirdiği, Mussolini'nin tasfiyesi ile birlikte İtalyan hâkim sınıflarının başlattıkları büyük politik operasyonun sonu idi. 1947'nin başında ortaya çıkan duruma değinirken, **Cronache di vita italiana**, şöyle der: «En kötüsü halledildi; devrim ve kuzey rüzgârı durdurulmuştu. Şimdi gemiyi sağa çevirmek için sert biçimde dümen kırmak gerekiyordu. Bu durum, sol-kanat güçlerin hükümete her türlü katılımını bertaraf etti.»[92]

De Gasperi, Mayıs 1947'de, Washington'ı ziyaretinden kısa süre sonra, Komünist bakanları azletti. Togliatti'nin biyografi yazıcılarına göre, bu kararın haksız ve hatâlı olduğu görülüyordu. Komünistlerin hükümetteki varlığının «bir güvenlik ve istikrar unsuru» olduğu kanıtlanmıştı:

«Togliatti Adalet Bakanı olmuştu ve gericiliğin kan dökme kehanetine rağmen, barışa önemli bir katkıda bulunan bir af gerçekleştirilmişti... Scoccimarro ve Pesenti Maliye ve Hazine Bakanları idiler ve lira, çökecek yerde, iyileşme gösterdi. Gullo Tarım Bakanı idi ve ondan hoşlanmayan yegâne kesin güneyin meşhur baronları oldu. İlk kez onlara karşı, büyük toprak işletmelerine karşı, önlemler uygulandı. Bu önlemler Faşizm'den önce on yıllardır, güney İtalyan

---

Politiques Paris, 1950) tarafından yayımlanan İtalyan anayasası üzerine bir denemeler koleksiyonu bu belirsizliği çok açık biçimde ortaya koyar.

91. Togliatti, «Rinnovare l'Italia», s. 115-17.

92. **Recherches Internationales**, 44-45, Paris, 1964, s. 228.

burjuvazisinin bir kısmı tarafından bile gerekli görülmüştü.»[93]

Togliatti yapılan hareketi şu sözlerle yorumladı:

«Zeki ve yetenekli bir hasım bizi hükümetten almazdı. Tam aksine, deklare edilmiş amaçlarımız bakımından, verilmiş sözlerimizi yerine getirmemizi sağlardı, bizi bunlara itmeye cesaret ederdi. Kurtulamayacağımız veya ancak ezilerek kurtulabileceğimiz bir durum yaratırdı. Bunu anlamak ve yapmak için zeki olmak gerekiyordu. Oysa De Gasperi ortalama, hattâ ortalamanın de altında biridir.»[94]

Bu itiraf partinin hedefleri ve deklerasyonları hakkında bir şeyler söylüyor. De Gasperi'nin zekâsı hakkındaki infial ise oldukça kaba idi. Mümkündür ki, Truman'ın sert müdahalesi olmasaydı, De Gasperi PCI'nin «ulusal birlik» politikasından daha fazla yararlanabilirdi. Fakat onun, İtalyan burjuvazisi tarafından kendisine verilen görevi yerine getirmek için bu durumu çok iyi kullandığını kabul etmemek, bilerek yapılan bir haksızlıktır. De Gasperi, eski İtalyan hâkim sınıflarının ona gösterdikleri güveni ve bağladıkları umutları boşa çıkarmadı. Modern İtalya'nın yaşadığı en büyük ulusal çöküntü, İtalyan kapitalizminin en ağır politik, toplumsal ve ekonomik krizi sırasında İtalyan proletaryasının kendi temsilcilerine güvendiği ve umut bağladığı söylenebilir mi? Devrimci partinin tarihsel misyonu «İtalyan mucizesi»nin ekonomik ve politik koşullarının hazırlanmasına katkıda bulunmak mıydı?

İtalyan işçilerinin küçümsenemeyecek bir dizi zafer kazandıkları doğrudur: Faşizm'in yerine burjuva demokrasisi, anakronistik bir monarşinin yerine bir burjuva anayasasının olabileceği kadar ilerici bir anayasaya sahip bir demokratik cumhuriyet ve bir dizi toplumsal ilerleme. Bütün bunlar, Alman proletar-

93. ibid., s. 227.

94. Alıntı, M. ve M. Ferrara, **Togliatti**, s. 388-9.

yasının Sosyal Demokratlar'ın önderliğinde, «demokratik devrim»den sağladıklarına benziyordu. Bunun daha azı kesinlikle uygun değildir. Ama yine de, bu örnekte «neden Livorno bölünmesi?», Fransa örneğinde ise «Neden Tours?» diye sormak gerekir.

İZİNSİZ DEVRİMLER: FRANSIZ VE İTALYAN OPORTÜNİZMİNE ELEŞTİRİLER

Kominform'un kuruluş toplantısında, Fransa ve İtalya Komünist Partileri'nin politikası, diğer yedi partinin temsilcileri tarafından oportünizm olarak şiddetle eleştirildi. Duclos ve Longo kendilerini bir mahkemenin karşısında buldular. Bu mahkeme, onları, «hükümetçiler», «parlamentarizm», legalizm ve «sağ-kanat oportünizm»i karakterize eden diğer «izm»ler ile suçladı. Duclos'nun toplantı sırasında aldığı tavır Fransız liderlerin gafil avlandıklarını ortaya koydu. Öte yandan, Togliatti, bir şeylerden kuşkulanmış olmalıydı; çünkü PCI delegasyonuna aşağıdaki tavsiyede bulundu: «İktidarı ele geçirememekle veya hükümetten alınmamıza yol açmakla suçlanırsak, onlara, sadece kendi çıkarlarımızdan ötürü değil, aynı zamanda Sovyetler'in çıkarlarından ötürü, İtalya'yı yeni bir Yunanistan'a çeviremeyeceğimizi söyleyelim.»[95]

Aslında Fransızların ve İtalyanların yüz yüze geldikleri iki eleştiri vardı. Birincisi Yugoslavlar tarafından yapılıyordu ve samimi olarak devrimci özellikler taşıyordu. İkincisi Sovyetler'den geliyordu. Onların rahatsızlığı Fransız ve İtalyan partilerinin devrim şansını kaçırmış olmalarından değil, ülkelerinin, Amerikan emperyalizminin yeni anti-Sovyet stratejisine katılmalarını önleyememiş olmalarından kaynaklanıyordu. Hattâ Stalin, Thorez ve Togliatti'nin hükümete ge-

95. E. Reale, **Avec Jacques Duclos au blanc des accusès à la rèunion constitutive du Cominform,** Plon, Paris, 1959, s. 4.

ri dönmek için eski anti-Faşist koalisyonun diğer partilerine taviz verme noktasına gelmiş olmalarından endişe ediyordu. Bu endişe temelsiz değildi, çünkü bir Batılı tarihçinin pitoresk şekilde «Komünist bakanların pencereden fırlatılıp atılmaları» dediği şeyden sonra, Thorez PCF'yi bir hükümet partisi imiş gibi temsil etmeye devam etti ve Togliatti sol-kanat partiler ile Hıristiyan Demokratlar'ın yeni bir hükümet kurmalarını önerdi[96]. Oysa Stalin, bu partilerın, Marshall Planı'na ve Fransa ile İtalya'nın Amerikan bloğuna katılmasının diğer aşamalarına karşı sert bir mücadele vermelerine ihtiyaç duyuyordu.

Sovyetler Fransız ve İtalyanların tasarladıkları gibi hareket edecek, iyi bir pozisyonda değildi. Temel olarak, Thorez ve Togliatti, «büyük ittifak» döneminde Stalin'in emirlerini harfiyen uygulamaktan başka bir şey yapmamışlardı. Günah işlemişlerse, bu sadece aşırıya kaçmalarının sonucuydu. Yine de, muhtemelen, Jdanov ve Malenkov'un Fransızların ve İtalyanların oportünizmlerinin eleştirisinde baş rolü Yugoslav delegelerinin oynamasını önermelerinin sebebi bu değildi. Kardelj ve Djilas'ın daha sonra söylediklerine bakılırsa, Sovyetler «Yugoslav partisi ile Fransa ve İtalya partileri arasında bir uçurum yaratmak» istiyordu[97]. Daha sonraki olayların bunu doğruladığı görüldü, fakat her durumda, daha güçlü iki motif Sovyetler'i bu prosedürü kabul etmeye teşvik etti.

Önce, her şey basiretli olmayı gerektiriyordu; Batı Komünizmi'nin bu iki büyük partisinin liderlerinin tepkisinden emin olamazlardı. Bu liderler prestije ve ulusal planda öneme sahiptiler. Kapitalist dünyanın bu en güçlü iki Komünist Partisi ile çatışmak hiç bir amaca hizmet etmeyecekti. Ayrıca Sovyetler, kapita-

96. ibid., s. 135.

97. V. Dedijer, **Tito Speaks**, Weidenfeld and Nicholson, Londra, 1953, s. 304.

list dünyadan Amerikan planlarına karşı mücadelede önemli bir katkı bekliyorlardı.

İkincisi, Yugoslav partisi, örnek devrimci eyleminin kendisine kazandırdığı otorite nedeniyle savcılık rolü için ideal bir adaydı. Ayrıca Yugoslav liderleri bu yönde biraz itmek gerekiyordu. Savaş sırasında ve savaştan hemen sonraki dönemde, bu liderler, çeşitli kereler, PCI'yi politikasını değiştirmeye zorlamışlardı. İtalya'da devrimin gerilemesi Yugoslav devrimi için ciddî bir tehlike idi. Bu devrim, aynı zamanda, İngiliz ve Amerikalıların Yunanistan'a müdahalesi yüzünden güneyden de tehdit ediliyordu.

Kominform'un kuruluş toplantısında Fransız ve İtalyanlara yöneltilen eleştirilere devam etmeden önce, Yugoslav Komünist Partisi'nin kurtuluş savaşından önce ve sonra izlediği politikanın başlıca özelliklerini ve Sovyet liderlerinin bu politikaya muhalefetini şematik biçimde betimlemek yararlı olacak. Yugoslav eleştirisinin anlamını daha iyi kavramak ve Sovyet liderlerinin manevra yeteneklerini değerlendirmek için bu iki konuda bilgilenmek gerekiyor. Sovyetler, Stalin'e muhalif bir çizgi izleyen Yugoslavların pozisyonlarını, Stalinist çizginin doğrudan sonucu olan Fransız ve İtalyanların oportünist pozisyonlarını düzeltmek için kullandı. Düzeltme, kuşkusuz, Stalin'in yeni uluslararası politikasının gerektirdiği yönde idi. Bu politikanın sonucu —daha sonra göreceğimiz gibi— oportünizmin bir biçiminden diğerine bir geçiş olarak, İtalya ve Fransa'da devrimin hedefine varmamasına yol açan sebeplerin analizini tamamlamak için Yugoslav ve Yunan deneylerini değerlendirmeliyiz.

Zafere Ulaşan Devrim (Yugoslavya) Ve Boğulan Devrim (Yunanistan)

Yugoslav Komünist Partisi liderliği, Alman işgalinin ilk gününden itibaren, ulusal kurtuluşu ve ülke-

nin devrimci dönüşümünü birbirine sıkıca bağlayan bir politika oluşturdu ve uyguladı[98]. İkinci hedefe, işgalci karşısında zafer kazanıldıktan sonra değil savaşın gidişatı içinde ulaşılması öngörüldü. Kurtarılan her bölgede, halkın ve direniş savaşçılarının doğrudan katılımı ile oluşturulan yapılar temelinde halk iktidarı kuruldu.

Bu devrimci yönelimin en karakteristik özelliği, programın radikalliğinden çok, bu yeni halk iktidarının inşası idi. Program, sosyalizme geçişe yönelmiş olsa da, bir bütün olarak, ılımlı bir yapıda idi. Savaş hattı boyunca gerçekleştirilen tarım devrimi programın doğrudan hedefini oluşturuyordu. Fransa ve İtalya'dakine benzemeyen anti-Faşist birlik şu temelde anlaşılıyordu: İşgalci ile işbirliği yapanlar, monarşi sisteminin restorasyonundan yana olanlar, burjuva parlamenter demokrasinin politik çerçevesi içinde kapitalist sistemi korumak isteyenler dışında, programın hedeflerini ve bu hedeflere ulaşan yöntemlerini be-

98. Yugoslav Komünistlerinin politikası ve Stalin'in müdahalesi hakkındaki bu kısa analiz esas olarak Kardelj'in Yugoslav partisinin faaliyeti hakkında Kominform'un kuruluş toplantısına raporunu temel alır (**Cominform Conference 1947,** s. 41-69); ayrıca, Dedijer'in kitabı (**Tito Speaks**) ve Frenc Fejtö, **Histoire des dèmocraties populaires,** Editions du Seuil, Paris, 1969, I, s. 66-9. Yukarda, not 2'de sözü geçen el kitabının ortaya koyduğu Sovyet versiyonunu da değerlendirdim. Sovyet versiyonu Stalin'in bu dönemde Yugoslavların devrimci politika çizgisini değiştirmek için yaptığı müdahalelere değinmez. Yine de bu politikanın doğru olduğunu üstü kapalı olarak teslim eder.

İlginçtir ki, **Recherches Internationales**'in 1964'te çıkan ve kurtuluş ile «soğuk savaş»ın başlangıcı arasındaki dönemi kapsayan 44. ve 45. sayıları, Fransa, İtalya, Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya ve diğerleri hakkında değerlendirmeleri kapsar, ama Yugoslavya hakkında tek bir satır yoktur. Fransız Komünist Partisi Yugoslav halkının kurtuluş sırasında verdiği devrimci mücadele örneğini hatırlamamayı tercih eder. PCF'nin izlediği politikaya ters düşmek çok mantıksız olacaktı.

nimsediğini açıklayan, bütün partiler, guruplar, eğilimler ve bireyler anti-Faşist birlik içinde yer aldılar.

Bu durumda, kurtuluş savaşı kaçınılmaz olarak, burjuvaziye ve büyük toprak sahiplerine karşı bir iç savaş biçimini aldı. Bu çapta bir mücadele, benimsenen devrimci hedeflere uygun düzeyde kaynakları gerektiriyordu. Küçük partizan müfrezelerinin, sürpriz saldırıların, düşmana karşı yıpratma savaşlarının, devrimin kaderini belirlemek bakımından yetersiz kaldığı görüldü. Bunlar, Fransa ve İtalya'da yapıldığı gibi, büyük güçlere bağlı orduların harekâtları için zemin hazırlamaya ve bunları kolaylaştırmaya yetebilirdi, ama halkın kendi geleceğini tayin etmesini sağlamazdı. Bu durumda, Yugoslav Komünist Partisi, daha başından itibaren, sadece işgalciyi yenilgiye uğratmakla kalmayacak aynı zamanda müttefiklerin saygısını kazanabilecek bir düzenli devrimci ordu oluşturma sorunu ile uğraşacaktı. Muazzam güçlüklere rağmen gerçekleştirilen bu yaklaşım Yugoslav devriminin zaferindeki kilit faktörlerden biri idi[99]

Thorez ve Togliatti gibi adamların mantığında, Yugoslav Komünistlerinin politikası tam bir macera-

---

99. Raporunda (önceki notta sözü geçen rapor) Kardelj 1941'in sonu ve 1942'nin başı gibi erken bir tarihte, partizan güçleri karargâhının en iyi birlikleri ve en iyi adamları nasıl seçmeye başladığını ve onları belirli bir bölge ile bağı olmayan fakat tek bir harekât planına uyum sağlayabilen taktik tugaylara nasıl yerleştirdiğini anlatır. Bu tugaylar daha sonra tümenler ve kolordular haline getirildi. Disiplinleri, askerî deneyimleri, savaş güçleri ve askerî yöntemleri ile bu devrimci düzenli ordu, yine de önemli bir rol oynamaya devam eden partizan oluşumlarından tamamen ayrıldı. İki mücadele biçiminin birleştirilmesi Yugoslav devrimci savaşının karakteristiklerinden biri idi. Yugoslav halkı Fransa veya İtalya'dakinden daha az güçlü olmayan bir düşman ile yüz yüze geliyordu. Almanlar daima, İtalyanları, Bulgarları ve diğer yabancı birlikleri, işgalcinin desteğindeki çeşitli kukla yetkililerin silahlı güçlerini ve Mihailovic'in Çetniklerini kullanıyorlardı.

cılık idi. Feshedilene kadar, yani, Yugoslavya'daki mücadelenin en zor dönemlerinde Komintern'in öncü çevrelerine hâkim olan görüş de buydu. Mümkün olan en geniş sayıda müttefiki düşmana karşı birleştirmek yerine, izlenen politika, onları düşmanın kollarına atmış olmuyor muydu? Albay Draza Mihailovic ve Çetnikler en geniş sayıda müttefiki birleştirme çizgisi izlediler. Çetnikler Londra'da sürgünde kurulan ve «Üç Büyükler» tarafından tanınan kraliyet hükümetinin ülke içindeki askerî kolunu oluşturuyordu; Mihailovic ise, Ocak 1942'de Kral Peter tarafından Savunma Bakanlığı'na atanmıştı. Yugoslav Albay'ın daha sonra işbirlikçi bir çizgi izlemesinin nedeni, Hitler'e daha az muhalif ya da de Gaulle veya Badoglio'dan daha az yurtsever olması değil, Komünist Parti'nin, Fransa ve İtalya partilerinin daha başında terk ettikleri devrimci hedefleri işin başından itibaren izlemiş olması idi. Tito, işgalciye karşı ortak eylemde Mihailovic ile anlaşmak için bir çok girişimde bulundu. Fakat Kral Peter'in Savunma Bakanı, kitlelerin devrimci arzularını meşru kabul eden bir politik temelde anlaşmayı, doğal olarak, kabul etmedi. Bir yanda, oluşum halindeki halk iktidarı ve onun kurtuluş ordusu, öte yanda, Komünistlerin müttefik olarak kabul edilebileceği Salerno tipi bir ulusal birlik politikasını benimseyan sağ-kanat güçler arasındaki anlaşmazlık Yugoslav Komünist Partisi'ni ve Halk Kurtuluş Cephesi'ni (birleşik anti-Faşist hareketin istediği gibi) tecrit edemedi. Tam tersi oldu: Komünist Parti ve Halk Kurtuluş Cephesi Mihailovic'i ve onun Çetniklerini tecrit etti. Çetnikler, gerici hedeflerini, direniş savaşçılarının fedakârlık ve bakhramanlıklarına karşılık savundukları eski sömürücü toplumsal sistemi muhafaza etme isteklerini, halkın önünde açığa vurmak zorunda kaldılar.

Devrimci ordunun güçlenmesi ve kurtarılmış bölgelerde yeni iktidarın kurulması Mihailovic'i, gittikçe daha fazla, işgalciler ile gizli —ve bazan açık— ittifak

kurmaya itti. Bu ise, onun, gittikçe daha fazla itibar kaybetmesine ve tecrit olmasına yol açtı. Bir diğer sonuç, Londra'da sürgünde bulunan kraliyet hükümetinin (başlıca burjuva liberal ve Sosyal Demokrat liderler bu hükümete bağlanmışlardı) ülke içindeki askeri üssünü kaybetmesi oldu. Bu sonuç Churchill için de geçerliydi.

Yugoslav Komünistlerinin bu politikası. daha başından itibaren, «büyük ittifak» üzerinde rahatsız edici bir etki yarattı ve bu yüzden Stalin'in sert muhalefetine uğradı. Müttefik liderler, Yugoslav Komünistlerin Moskova'dan gelen emirlere itaat etmeksizin böyle bir politika izleyebileceklerini düşünemiyorlardı. Tito'nun Mihailovic ile anlaşmasını sağlamak için Sovyet hükümetine sürekli baskı yaptılar. Stalin onları memnun etmeye çalıştı. Yugoslav Komünist liderliğinin, kurtuluş ordusu ile Çetnikler arasında süren iç savaş hakkında Moskova'ya düzenli olarak bilgi vermesine rağmen, Sovyet propagandası Mihailovic'i bütün Yugoslav direniş güçlerinin komutanı olarak tanıttı, Komünistlerin ve Halk Kurtuluş Ordusu'nun rolünü ve kurtarılmış bölgelerde yeni bir devrimci iktidarın oluşumunu görmezlikten geldi. Aşağıdaki örnek 5 Mart 1942 tarihini taşıyor:

«Gönderdiğiniz bütün bilginin incelenmesi şu izlenimi vermektedir ki, Büyük Britanya ve Yugoslav hükümetinin taraftarları, partizan hareketinin Komünist bir karakter kazanmakta olduğu ve Yugoslavya'nın Sovyetleştirilmesinin amaçlandığı kuşkularında belli bir haklılığa sahiptirler. Örneğin, neden özel bir Proleter Tugayı kurma ihtiyacı duydunuz? Kuşkusuz, şu anki temel ve acil görev, bütün anti-Nazi akımları birleştirmek, işgalcileri ezmek ve ulusal kurtuluşu sağlamaktır.

«Büyük Britanya taraftarlarının partizan müfrezelerine karşı silahlı birlikler oluşturmakta oldukları gerçeği nasıl açıklanabilir? Komünistler ve Komünist sempatizanlar dışında, işgalciye karşı ortak mücade-

leye girebileceğiniz başka Yugoslav yurtseverleri yok mu?[100]

«Londra ve Yugoslav hükümetlerinin işgalciler ile aynı safta yer aldıklarını kabul etmek zordur. Burada büyük bir yanlış anlama olmalı. Taktiklerinizi ve bu arada eylemlerinizi dikkatle gözden geçirmenizi, kendi adınıza bütün yaptıklarınızın ortak amaca —işgalcilerin ve sözde fatihlerin kovulması— ulaşmak için Yugoslavya'da Hitler ve Mussolini'nin bütün düşmanlarının gerçek bir birleşik cephesini sağlayabilmek olduğunu açıklığa kavuşturmanızı, dürüstçe, rica ediyoruz. Yapılması gereken başka şey olursa, derhal önlemler almalı ve bize bilgi vermelisiniz.»[101]

Tito'dan, mücadelesini «sadece ulusal bakış açısı(ndan değil) ama aynı zamanda uluslararası bakış açısından, İngiliz-Sovyet-Amerikan koalisyonu açısından» değerlendirmesi de istendi. Aslında yanlış anlama yoktu; tamamen farklı iki politika vardı. Biri Moskova'nın politikası idi; buna göre, Nazi Almanyası'na karşı savaş ulusal bağımsızlıktan ve nihayet burjuva demokrasisinden başka bir hedef gözetmemeliydi. Öteki, ulusal bağımsızlık ve demokrasi mücadelesini sosyalist devrim ile birleştiren Yugoslav Komünistlerinin politikası idi. Bu, onların politikasını daha az «ulusal» hale getirmiyor, aksine, Fransız ve İtalyan Komünistlerinkinden daha derin biçimde ulusal hale getiriyordu.

Yugoslav Komünist Partisi, mücadeleye, kesinlikle, «uluslararası bakış açısından, İngiliz-Sovyet-Amerikan koalisyonu açısından» da bakıyordu. Fakat bu «bakış açısı» Stalin'inkinden farklı idi. Yugoslav Komünistlerinin bakış açısını yansıtıyordu. Kısa süre içinde görüleceği gibi, İngilizlerin ve Amerikalıların manevraları karşısında zekice manevralar yapabiliyorlardı; onları hem Yugoslav devrimi gerçeği ile yüz

100. Dedijer, **Tito Speaks**, s. 178.
101. ibid., s. 179.

yüze bırakmayı hem de onlardan yardım sağlamayı başardılar. Bu anlamda, büyük lidere, parlak bir devrimci taktik dersi verdiler —fakat bize Yugoslav sorunundan çok daha fazla şey söyleyen bu Stalin— Dimitrov dokümanına daha sonra döneceğiz.

Moskova'nın kullandığı bir diğer baskı biçimi Yugoslav savaşçıların silah ve cephane isteklerini reddetmesi idi. Teknik güçlükler mazeret gösterildi. Teknik güçlükler kesinlikle önemliydi, fakat —daha sonra, kraliyet hükümetinin arşivleri Belgrad'ın eline geçtikten sonra anlaşılacağı gibi— kurtuluş ordusuna silah ve cephane göndermeyi tam da reddettikleri sırada Sovyetler, Çetniklere askeri ikmal sağlıyorlar ve Mihailovic'in karargâhına askeri bir heyet göndermek istiyorlardı[102]. Kurtuluş ordusu, dışardan herhangi bir yardım almaksızın iki yıldan fazla bir süre, aynı anda, hem Alman ve İtalyan ordularına karşı —altı büyük saldırıda bulundular— hem Nedic ve Pavelic'in birliklerine (Sırp ve Hırvat vatan hainleri) karşı ve hem de Mihailovic'in Çetniklerine karşı savaştılar.

1942 güzünde kurtuluş ordusu dokuz tümenlik iki kolorduya ayrılan ve 150 000 savaşçıdan oluşan (toplam otu zaltı tugay ve yetmiş tabur) bir güce sahip olduğu zaman Yugoslavya Anti-Faşist Ulusal Kurtuluş Konseyi (AVNOJ) Bosna'nın yeni kurtarılmış başkenti Bilhac'ta toplanmaya ve bir geçici hükümet kurmaya karar verdi. Moskova bu fikre şiddetle karşı çıktı. Yugoslavlar bu kez geri çekildiler, fakat bir yıl sonra ilerlemeye karar verdiler. Ekim 1943'te, SSCB, Büyük Britanya ve ABD'nin dışişleri bakanlarının konferansı Moskova'da toplandığı zaman, Tito üç hükümete bir memorandum göndererek AVNOJ'un ne Kral'ı ne de Londra'da sürgündeki hükümeti tanıdığını bildirdi. Kendisini Yugoslav halkının yegâne temsilcisi olarak görüyor, kurtuluş komiteleri temelinde demokratik bir cumhuriyet kurmayı amaçlıyordu. Kon-

102. ibid., s. 179.

ferans mesajı görmezlikten geldi ve Kral Peter'in hükümetini Yugoslavya'nın yegâne yasal temsilcisi olarak tanımaya devam etti. Buna karşılık Yugoslav devrimcileri AVNOJ'un ikinci bir Ulusal Meclis'i için çağrıda bulundular ve yeni devletin kuruluşunu yasallaştırdılar.

Stalin, Roosevelt ve Churchill Tahran'daki konferansta iken ve dünyanın etki alanlarına bölünüşü başladığında, Yugoslavya'nın her köşesinde kurulan kurtuluş komitelerinden gelen delegeler Bosna krallarının esni başkenti Jajce'de toplandılar ve sürgündeki Londra hükümetinin azledildiğini ilan ettiler. Kral Peter ve Karageorgevic hanedanının üyeleri «daimi sürgün»e mahkûm edildiler (Meclis onların Yugoslavya'ya herhangi bir biçimde dönmelerini oy birliği ile yasakladı). Ne var ki, monarşik ve cumhuriyetçi sistemler arasında seçim sorunu savaş sonrasına bırakıldı. (Yugoslav Komünistleri Müttefiklerin karşısında çok iyi manevra yapabildiler, fakat İtalyanların aksine yeni halk iktidarını güvence altına almakla işe başladılar; müzakereler daha sonra yapılabilirdi.) Meclis yeni devlete federal bir yapı kazandırmayı karar verdi ve geçici bir hükümet seçti.

Bu kararlarla ilgili haberler Moskova'ya vardığında Stalin'in öfkesi patladı. Manuilsky Tito'ya bir mesaj gönderdi: «şef» «son derece sinirli» idi «ve bunun SSCB'yi arkadan hançerlemek ve Tahran konferansına karşı bir manevra olduğunu söylüyordu.» Sovyet topraklarından yayın yapan «Özgür Yugoslavya» radyosu derhal özgürlüğe son verdi ve Jajce Meclisi'nin Kral Peter'in dönüşünü yasaklama kararını yayımlayamadı. Yugoslav Komünistlerinin Moskova'daki temsilcisi tarafından hazırlanan yayın programları sansür edildi[103].

Ama bu arada, gerçek güçler dengesi, Mihailovic'in itibarsızlığı ve güçsüzlüğü ve kurtuluş ordusunun

103. ibid., s. 207.

sahip olduğu güç hakkında yeterli bilgi sağlayan Londra ve Washington, olgulara boyun eğmeye ve Tito ile bir uzlaşma sağlamaya karar verdi. Ancak o zaman Sovyet hükümeti Jajce Meclisi'nin kararlarını kabul etti. Molotov bu durumu çarpıcı biçimde açığa çıkaran bir duyuruda bulundu:

«Yugoslavya'da Büyük Britanya ve Birleşik Devletler tarafından kabul edilmiş bulunan olaylar, Sovyet hükümeti tarafından, Yugoslav halkının Hitler Almanyası'na karşı mücadeledeki başarısına katkıda bulunabilecek olaylar olarak değerlendiriliyor. Bu olaylar, Yugoslav liderlerin ülkenin bütün güçlerini dikkat çekici bir tarzda birleştirebildiğini gösteren bir belirtidir.»[104] Aslında bu «dikkat çekici tarz»ın Moskova'nın iki buçuk yıldır zorla dayatmaya çalıştığı tarzla hiçbir ilgisi yoktu.

Sovyet hükümeti, aynı zamanda, Tito'nun karargâhına askerî bir heyet göndermeye karar verdi —bu arada İngilizler ve Amerikalılar göndermişlerdi— ve 1944'ün ilk aylarında, Yugoslavlar, birkaç uçak dahil, Sovyet silahları almaya başladılar. İngilizler ve Amerikalılar 1943'ün sonunda Tito'ya silah göndermeye başlamışlardı. Bir yanda Churchill, öte yanda Stalin, Komünistleri sürgündeki hükümet ile uzlaştırmak için yaptıkları politik ve diplomatik baskıyı arttırdılar. Churchill, yolu hazırlamak için, sürgündeki hükümetin lideri olan Bozidar Puric'i «daha demokratik» görünen Subasic ile değiştirdi. Mihailovic Savunma Bakanlığı'ndan alındı ve İngiliz hükümeti Çetniklere yapılan her türlü yardımı askıya aldığını ilan etti. Yugoslav parti liderliği, İngiltere'den ve Sovyetler'den gelen bu ortak baskı karşısında manevra yaptı. Ağustos 1944'te Tito, sürgündeki hükümet ile ülke içinde kurulan hükümet arasında, «karma hükümet» kurma anlayışı ile uzlaşma sağlamak için Subasic ile bir anlaşmaya vardı. Tito bu konuda şöyle diyordu: «Bu an-

104. ibid., s. 208.

laşma üzerinde karara vardık, çünkü gücümüzü ve halkın büyük çoğunluğunun bizimle birlikte olduğunu biliyoruz... Dahası, güçlü bir orduya sahibiz. Bu, hasımlarımızın hayal bile edemeyecekleri kadar büyük bir ordudur.»[105]

Kasım sonunda Stalin Tito ile buluştu ve Kral Peter'in geri dönmesini, Sırp burjuvazisine tavizler verilmesini kabul ettirmek için ona baskı yaptı, fakat Yugoslav liderin tavrında deişiklik yapmayı başaramadı. «Britanya, Yugoslavya'ya asker çıkarırsa ne yapacaksınız?» diye sordu Stalin. Tito karşılık verdi: «Elimizdeki her türlü araçla direneceğiz.» Stalin bu kararlı yanıtı soğuk bir sessizlikle karşıladı.

Birkaç gün sonra, meşhur Churchill-Stalin toplantısı yapıldı ve Balkanlar'da «etki» (alanlarının) bölünmesi gerçekleşti. Stalin, Tito'ya tek kelime söylemeksizin Majestelerinin Başbakanı ile Yugoslavya'yı da etki alanlarına katmak için anlaştı[106]. Bu anlaşma Yalta'da onaylanmakla kalmadı daha da ayrıntılı hale getirildi. 12 Şubat 1945'te, Rus ve İngiliz askerî misyonları Belgrad'da, Yugoslav liderine, üç hükümet başkanının 10 Şubat oturumunda Mareşal Tito'ya aşağıdaki «tavsiyeler»de bulunmaya karar verdiklerini bildirdiler: (a) Yeni bir hükümetin kurulması için Tito-Subasic anlaşması derhal yapılacaktı; (b) hükümet kurulduktan sonra şu bildirimde bulunacaktı: (1) AVNOJ, düşmanla hiçbir şekilde uzlaşmamış Yugoslav Ulusal Meclisi üyelerini tanıyacaktı ve böylece kurulan yeni politik yapı, Geçici Meclis adını alacaktı; (2) AVNOJ'un çıkardığı yasalar daha sonra Yasama Meclisi'nin onayına sunulacaktı[107].

Bu karar, özellikle, Mihver yanlısı Stojadinoviç re-

---

105. Fejto, op. cit., s. 79; Dedijer, op. cit., s. 220-24.

106. Stalin ile Tito arasındaki toplantının değerlendirilmesi için, Dedijer, op. cit., s. 232-5. Balkanlar'da «etki alanları»nın ayrılması üzerine bk. aşağıda not 45.

107. Dedijer, op. cit., s. 237.

jimi sırasında seçilmiş olan 1938 Meclisi üyelerinin Geçici Meclis'e katılmaları zorunluluğu, partizanların bütün kanatları arasında büyük bir hoşnutsuzluk yarattı. Fakat Yugoslav liderler bir kez daha ustaca manevra yaptılar. Esas meselelerde taviz vermemek, fakat devrimi pekiştirmek ve en önemlisi orduyu güçlendirmek amacıyla zaman kazanmak için ayrıntılarda uzlaşmak üzere kararlılığı basiret ile birleştirmek gerektiğini çok açık biçimde gördüler. Özellikle, 1944'ün sonundan itibaren, İngiliz Keşif Gücü'nün Yunan direnişine karşı giriştiği savaş harekâtı karşısında Moskova'nın pasif kalması, «Britanya Yugoslavya'ya asker çıkarırsa ne yapacaksınız?» sorusuna Tito'nun verdiği yanıt karşısında Stalin'in meşum sessizliğinin ne anlama geldiğini gösteriyordu. Bu yüzden, Yugoslav Komünist Partisi liderliği Yalta «tavsiyeleri»ni «uygulamaya» karar verdi. Fakat bunu o şekilde yaptı ki, halk güçleri ellerindeki iktidardan hiç bir şekilde vazgeçmediler; Churchill ile Yugoslav burjuvazisi eski toplumsal düzenin restore edilebileceği umutlarını sürdürebiliyorlardı. Yugoslav burjuva politikacılarından önemli bir gurubun (aralarında Sosyal Demokrat liderler de eksik değildi) Tito-Subasic uzlaşmasını kabul etmedikleri ve İngiliz emperyalizminin en gerici çevrelerinin desteği ile Yugoslavya'da düzeni restore etmek için İngiliz-Amerikan ordusunun gönderilmesi için Londra'ya açık çağrıda bulundukları da unutulmamalı[108].

Yugoslav Komünist liderliğin benimsediği taktiklerin etkili olduğu görüldü ve Yugoslav devrimi 1945 boyunca pekişti. Subasic ve eski hâkim sınıfların «karma» hükümetindeki diğer temsilciler —bu arada Churchill-Stalin anlaşması gereğince etkinin % 50'si Britanya'ya ayrılmıştı— Truva atı yönteminin işlemeyeceğini anladıkları zaman, bakanlık görevlerinden istifa ettiler. Fakat İngiliz ve Amerikalılar Yugoslav

108. Fejto, op. cit., s. 83.

sorununa «Yunan» reçetesini uygulamakta çok geç kalmışlardı.

Bu çalışma kapsamında Yunan deneyine ağırlık vermeyecek sadece birkaç olguya dikkat çekmekle yetineceğiz. Yunan direnişi Yugoslavya'daki ile aynı devrimci karaktere sahipti ve ülke içinde önemli bir destekten yararlanıyordu. 1944 sonunda hareket ülkenin kontrolunu ele geçirdi. Fakat Yunan Komünist Partisi'ni liderliği Moskova'dan gelen baskıya Yugoslav partisinin gösterdiği kararlılıkla direnmeyi başaramadı. «Ulusal Birlik» politikasına ağır tavizler verdi. Müttefikler ile uzlaşmayı kabul etti ve böylece İngiliz ordusunun Yunan direnişine müdahalesini kolaylaştırdı. Geri kalanı, Ekim 1944 Stalin-Churchill anlaşması yaptı. 7 Kasım 1944'te Churchill, Eden'e aşağıdaki emirleri gönderdi:

«Bence, Yunanistan'da eylem özgürlüğü için Rusya'ya ödemek zorunda olduğumuz fiyatı öderken, M. Papandreou yönetimindeki Helenik Kraliyet Ordusu'nu desteklemek için İngiliz birliklerini kullanmakta duraksamamalıyız... EAM'la bir çatışma olacağını kuvvetle tahmi nediyorum; zemin iyi seçilmişse bundan kaçınmamalıyız.»[109]

İngiliz birlikleri ile direniş güçleri arasındaki savaş 1944 Aralık'ının başından, 12 Şubat 1945'e, Varkiza anlaşmasına yol açan ateşkes imzalanana kadar devam etti. Bu anlaşma, daha sonra Yunan partisi tarafından, «kabul edilemez bir uzlaşma, temelde, İngiliz emperyalistleri ve Yunan gericiliği karşısında bir teslimiyet» olarak değerlendirildi[110].

---

109. Alıntı, Basile Darivas, «De la rèsistance à la guerre civile en Grèce», **Recherches Internationales,** 44-45 (1964). Churchill'in telgrafı bu yayın organının 268. sayfasında yer alır. Bu PCF yayın organının, en ufak bir itirazda bulunmaksızın, Stalin'in Churchill'i «Yunanistan'da serbest» bıraktığını yine Churchill'in tanıklığına başvurarak ortaya koyması ilginçtir.

110. Yunanistan Komünist Partisi'nin Sekizinci Kongresi

22 Aralık'ta Churchill, İngiliz tanklarının koruması altında, Atina'ya girebildi ve direniş liderleri ile yaptığı bir toplantıda —onları teslim almak için— İngilizlerin, Başkan Roosevelt ve Mareşal Stalin'in onayı ile Yunanistan'a girmiş olduklarını söyledi. Sovyet misyonunun başı (Atina halkı İngiliz birlikleri ile savaşırken, partizanların kuşattığı İngiliz karargâhında oturmuştu) bu toplantıda hazır bulundu ve Stalin'in sözlerini doğruladı. İki yıl sonra, direniş ile kraliyet hükümeti arasındaki görüşmeler kesildiğinde ve İngiliz hava kuvvetleri Atina'nın dış semtlerini bombalamaya başladığında, Sovyet hükümeti Yunan kraliyet hükümetine bir büyükelçi atadı. Ve Yalta Konferansı'nda, İngiliz müdahale güçleri ile direniş güçleri arasında savaş sona ermek üzereyken, Stalin, «İngiliz hükümetinin Yunanistan'daki politikasına güven duyuyorum,» dedi[111].

Varkiza anlaşması, İngiliz emperyalistleri ve Yunan gericiliği tarafından, kraliyet iktidarını yeniden kurmak ve işçi sınıfı ile demokratik güçlere karşı vahşi bir baskı sürecini başlatmak için kullanıldı. 1946'nın sonunda, Yunan Komünist Partisi ve diğer direniş gu-

---

1944'te ve 1945'in başında yapılan şu hataların listesini çıkardı:

«(1) Mayıs 1944'te **Lübnan Anlaşması**: bu anlaşma ile İngiliz emperyalistlerine ve zengin Yunan oligarşisine, eski sistemi restore etmekte ve Yunan halkını kendi geleceğini belirlemkten men etmekte maddî olarak yardımcı olan kabul edilemez tavizler verdik.

«(2) **Caserta anlaşması**: bu anlaşma Yunan silahlı kuvvetlerini İngiliz General Scobie'nin komutası altına soktu.

«(3) Parti liderliğinin İngiliz emperyalistleri ve onların hizmetkârları tarafından bize dayatılan **Aralık savaşı** için politik, ideolojik, örgütsel ve askerî hazırlığının olmaması.

«(4) **Varkiza anlaşması:** İngiliz emperyalistlerine ve Yunan gericiliğine teslimiyete varan kabul edilemez bir uzlaşma idi.» (**Eight Congress of the GPC** (Yunanca), Paris, 1961, s. 99.)

111. Alıntı, Andrè Kedros, **La Resistance grecque**, Laffont, Paris, 1967.

rupları yeniden silahlı mücadele açmaya karar verdiler ve içsavaş başladı. Ortaya çıkan durumla başa çıkamayacak kadar zayıf olduğunu hisseden İngiliz emperyalizmi Amerikan emperyalizmine polislik etme rolünden vazgeçti. 12 Mart 1947'de Truman, Birleşik Devletler'in, «Truman doktrini»nin ilk uygulaması olarak, Yunanistan ve Türkiye'nin «korunması»nı üstlendiğini ilan etti.

Fransız Ve İtalyan Oportünizmine Yugoslav Eleştirisi

Belgrad'daki Komünist liderler Yankee emperyalizminin Yunanistan'a silahlı müdahalesini Yugoslav devrimine doğrudan bir tehdit olarak değerlendirdiler. Fransa ve İtalya'da, Amerikan askeri aşılanmasının eşlik ettiği gerici politik gelişmeyi de aynı tarzda ele aldılar. Kominform'un kuruluş toplantısında, Kardelj ve Djilas'ın Fransız ve İtalyan komünistlerinin izledikleri politikalara yönelttikleri eleştirinin bağlamı budur. Bu eleştirilerin nasıl formüle edildikleri hâlâ bir sırdır. Fakat Yugoslavların daha sonra yaptıkları açıklamalardan ve özellikle Reale'nin (Longo ile birlikte PCI'yi temsil ediyordu) 1957'de yayımlanan notlarından kesin bir fikir edinmek mümkündür. Ek olarak, bu bilgi, Konferans'ın yayımlanan rapor ve dokümanlarında, özellikle Kardelj'in Yugoslav partisinin faaliyetleri üzerine raporunda yer alan dolaylı referanslarla karşılaştırılabilir[112]. Aşağıdaki değerlendirmenin temelini bu kaynaklar oluşturuyor.

Yugoslavlar, savaş sırasında ve Nazizm'e karşı zaferden sonra, uluslararası Komünist hareket içinde,

112. E. Reale'nin kitabına, Kardelj'in raporuna ve Dedijer'in Tito üzerine kitabına referanslar için bk. yukarda not 95 ve 98. Kardelj'in raporu Fransız ve İtalyan Komünist partilerinden söz etmeksizin, Yugoslav Komünistlerinin politikasını savunmak sureti ile, bu partilerin üstü kapalı bir eleştirisini yapar. Bu dolaylı eleştiri ile doğrudan eleştirinin Reale'nin notlarında verilen versiyonu arasında temel bir uyuşma vardır.

en tam ifadesini «Browderizm»de bulan, Marksizm-Leninizm'i revize etme yönünde bir eğilimin geliştiğini hissettiler. Bu görüşe göre, savaşın sonu bir barışçı gelişme döneminin, sınıf mücadelesinin gerek ulusal gerekse uluslararası planda yatıştığı bir dönemin başlangıcı idi. Yugoslavlara göre, Fransa ve İtalya Komünist partilerinin politikaları, bu eğilimin özel bir ifadesi idi. İşçi sınıfının, iktidarı, barışçı, yasal ve parlamenter bir yoldan ele geçirme olanağına duyulan inanç bu anlayışın hareket noktasını oluşturuyordu. Bir ölçüde bu, Sosyal Demokratlar'ın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra benimsedikleri görüşün bir tekrarı idi. İtalyan ve Fransız Komünistleri, içinde yer aldıkları hükümetleri, bir halk demokrasisinin başlangıcı olarak görmüşlerdi. Yugoslavlara göre bu ağır bir hata idi.

Bu görüşler sürdürülürken, Komünistleri hükümetten atmak için gerekli tertibat gizlice hazırlanmaktaydı. Burjuvazi kendi çıkarı gereği Komünistler ile işbirliği yapmıştı, çünkü ne kadar zayıf olduğunu hissetmişti. Komünistler kilit noktaları ele geçirmek için bu durumdan yararlanabilirlerdi, ama bunu yapmamışlardı. Tam aksine, burjuvazi ile işbirliğinin halk demokrasisinin başlangıcı anlamına geldiği teorisinden hareketle (halk demokrasisi legal ve parlamenter araçlar kullanılarak bu işbirliği temelinde gelişecekti), kitleleri silahsızlandırmaktan, Hıristiyan Demokrasi, diğer burjuva partileri ve Sosyal Demokrasi hakkında hayaller yaymaktan başka bir şey yapmadılar. Fransız ve İtalyan Komünistleri, burjuvazi ve Sosyal Demokrasi ile balayının uzun süremeyeceğini anlamalıydılar. Artık mücadeleden başka bir şey olamazdı. Bu mücadele içinde zafer, en büyük cesareti gösterenlerin, en açık görüşlere sahip olanların, parlamenter koalisyonlar hakkında en az hayalci olanların ve iktidarı ele geçirmek için kitlelerin desteğini kazanabilenlerin olacaktı.

İtalyan yoldaşlar ile savaş sırasında çok yakın iliş-

kiler içindeydik, diyorlardı Yugoslavlar. Onları, bizim deneyimizi, ülkemizin büyük bir kısmını kurtarmamızı ve bir ordu kurmamızı sağlayan yaklaşımı incelemeye davet ettik. Fakat ayaklanma çizgisi izlemek istemiyorlardı. Güney ile bağlantının kesilmemesi için, İtalya'nın kuzeyindeki devrimci gelişmeleri frenlemek gerektiğini söylediler. Togliatti, Komünistlerin iktidarı ülkenin ancak bir bölümünde ele geçirebileceklerine, bunun da ülkenin bölünmesi, birliğini ve bağımsızlığını kaybetmesi ile sonuçlanacağına inanıyordu.

Silahlı mücadeleye katılmaya ve gerçek bir halk iktidarı kurmaya hazır olan bütün eğilimleri birleştiren, kitle desteğine sahip örgütler kurarak aşağıdan bir anti-Faşist birlik yaratacak yerde, Fransız ve İtalyan Komünist liderler, işçi sınıfını ve burjuvaziyi temsil eden farklı partilerin eşit temsili temelinde yukardan bir anti-Faşist cephe oluşturma hatasını işlediler. Oysa, bu partilerden bazılarının amacı, silahlı mücadeleyi sınırlamak veya durdurmak ve ülkenin gerek bir dönüşüm geçirmesini engellemek idi. Kardelj'in Yugoslav partisinin faaliyetleri üzerine yayımlanan metni, Fransız ve İtalyan Komünistlerine açık bir değinmede bulunan aşağıdaki bölümü içeriyor:

«Bazıları, ulusal kurtuluş komiteleri kurmanın ve halk çoğunluğunun devrimci ve demokratik taleplerini yerine getirmenin, bazı toplumsal kesimlerin ve bazı politik grupların anti-Faşist cepheden uzaklaşmaları ile sonuçlanacağını iddia ettiler. Yugoslav Komünist Partisi bu görüşlerle kararlı biçimde savaştı. Yugoslav halk cephesi bu görüşleri kabul etmiş olsaydı, kitlelerin desteğini kazanamazdı ya da halkın çoğunluğu silaha sarılmak istemez ve fedakârlık göstererek savaşmazdı. Böylesine büyük bir azimle savaştılarsa, bunun sebebi, ulusal kurtuluş kadar, kendi demokratik ve toplumsal idealleri uğruna savaştıklarını bilmeleri idi. Pratik gösterdi ki, ulusal kurtuluş hareketi ile demokratik halk devrimi süreci arasındaki, ulusal bir ayaklanmanın savaşçı ruhunu zayıflatmaktan uzak

olan birlik, halk çoğunluğu üzerinde olağanüstü bir cazibe sağladı.»[113]

Yugoslavlar, PCF'yi, 1944'ün sonunda ve 1945'in başında direniş güçlerinin silahsızlandırılmasına ve dağıtılmasına izin verdikleri ve yardımcı oldukları için sert biçimde eleştirdiler. Fransız liderlerin argümanlarını kabul etmediler. Bu argümanlara göre, o sırada savaş sona ermemişti ve de Gaulle'ün politikasına karşı sert bir eylem Müttefikler ile karşı karşıya kalmak anlamına gelecekti. Bu ise, Britanya, Birleşik Devletler ve Sovyetler Birliği arasındaki ilişkilerin kötüleşmesine yol açabilirdi. Yugoslavlar bu argümanın hatalı olduğunu ısrarla belirttiler. Çünkü Sovyetler Bilriği'ne en etkili yardım, Fransız halkı arasında Amerikan etkisini azaltmak suretiyle yapılabilirdi. Benzer eleştiriler, kuzey İtalya'daki ayaklanmayı izleyen aylarda sürdürdükleri politikadan ötürü İtalyanlara yöneltildi. Kardelj ve Djilas, Almanya'ya karşı savaş sona ermeden İngliizlere karşı silah kullanmak istemeyen Yunanlıların davranışını kendi eylemleri ile kıyasladılar. Yugoslav Komünistleri, Kral Peter ve Çetniklerin müttefikler tarafından desteklenen hükümetine karşı savaşmışlardı. Yugoslavlar, Fransız ve İtalyan Komünist liderlerin İngiliz ve Amerikalılara yönelik genel tavırlarını da eleştirdiler. İngiliz-Amerikan politikasını pratikte açıkça mahkûm etmeyi becerememişlerdi. Bu da, emperyalizmin konumunu düzeltmesini kolaylaştırmıştı. Yine Fransız ve İtalyan Komünist liderleri, «demokrasi», emperyalizm ve emperyalizmin «iyileşmesi» hakkında besledikleri hayaller ve bu hayalleri kitlelere de yaymaları yüzünden eleştirdiler.

Fransız ve İtalyan Komünistleri, aynı zamanda, 1946'nın sonundan beri Yunanistan'da savaşmakta olan Komünistlere ve diğer sol-kanat güçlere etkin destek sağlamamakla suçlandılar. Yugoslavlar, Fran-

113. Kardelj'in raporu, **Cominform Conference 1947**, s. 52.

sızların ve İtalyanların bu mücadeleyi desteklemediklerini iddia ettiler; çünkü bu partilerin liderlikleri, Yunan iç savaşının halk güçleri açısından kaybedilmiş bir dava olduğuna ve çok kısa sürede sona ereceğine inanıyorlardı. Fransız ve İtalyan liderlerin argümanı, emperyalistlerin kendi ülkelerinde Yunanistan'daki gibi bir durum yaratmak istedikleri şeklindeydi. Böylece, emperyalistler bu ülkelerdeki demokrasi ve işçi sınıfı güçlerini ezmek için iyi bir şans yakalamış olacaklardı. Kardelj bu argümanın hatalı olduğunu söyledi. Durum tam tersineydi: Amerikalılar Fransa ve İtalya'da benzer bir mücadelenin gelişmesinden korkuyorlardı; çünkü bu, kendi pozisyonları açısından ağır bir tehdit oluşturacaktı. Yugoslav Komünist Partisi delegeleri, Kominform'un kuruluş toplantısının Yunan halkının mücadelesine etkin yardım sağlama yollarını araştırmasını önerdiler, fakat destek bulamadılar.

Yugoslav Komünist Partisi'nin, Fransa ve İtalya Komünist Partilerinin 1941-47 döneminde izledikleri politikaya yönelttiği eleştiriler, esas olarak, buydu. Eldeki bilgiden çıkarılabildiği kadarıyla, Gomulka'nın Yugoslavlarınkine yakın görüş ifade eden tek kişi olduğu görülüyor. Fransız ve İtalyan Komünistlerinin, kurtuluş sırasında, ülkelerinde radikal değişiklik sağlayacak bir fırsata sahip olduklarını, fakat bunu kullanmadıklarını ileri sürdü. Polonyalı Komünist, «işgal yönetiminin işgalcinin kovulması ile aynı zamanda yıkıldığı»nı ve bu aşamanın «yeni devlet aygıtını oluşturmak» için «belirleyici dönem» olduğunu söyledi. Bunun için, «Sovyet ordusunun kurtardığı ülkelerde, Anglo-Sakson orduların girdikleri ülkelerden daha uygun koşullar» olsa bile, bu ikinci guruba giren ülkelerde, «özellikle işçi sınıfı partilerinin ulusal kurtuluş mücadelesinin örgütlenmesine aktif olarak katıldıkları ve partizan birliklerini kontrol ettikleri yerlerde (yani, Fransa ve İtalya'da) yeni devletin örgütlen-

mesinde önemli değişiklikler sağlayabilecek ciddî olanaklar» vardı[114].

Jdanov ve Malenkov, yukarda gördüğümüz gibi ihtiyatlı bir tutum aldılar ve eleştirilerini, iki partinin, hükümetten atıldıktan sonra, kitleleri kendi hükümetlerinin Amerikan yanlısı politikalarına karşı harekete geçirecek yerde, hükümetçi ve parlamentarist bir tutumu sürdürmeye devam etmesi olgusunda yoğunlaştırdılar. Toplantıda hazır bulunan diğerleri, tavırlarını, Sovyet delegelerine uydurdular. Hiç biri Yugoslavların yönelttikleri eleştirilere itiraz etmedi, ama bu eleştirilere yol açan hayatî sorunları da ele almadılar.

Fransızlar ve İtalyanlar, kuşkusuz, iki ayrı bakış açısından iki farklı eleştiriye uğradıklarını anladılar. Bunlardan sadece Stalin'in sözcüsünün yaptığı eleştiriyi ciddiye almak gerekiyordu. Devrimin Fransa ve İtalya'da yenilgiye uğrama sebepleri üzerine köklü bir analiz yapma ihtiyacı yoktu; bu sonuca yol açan, Jdanov'un önerdiği «çizgi»nin kabul edilmesi idi. Longo ve Duclos, partilerinin, hükümet içi eylemle kitle eylemini yeterince birleştirmemek suretiyle birçok oportünist hatâ işlediklerini genel bir tarzda kabul ederek özeleştiri yaptılar. Yeni Amerikan politikasının kapsamını ve Komünistlerin hükümetten alınmalarının Washington'ın yeni anti-Sovyet politikasının bir sonucu olduğunu zamanında kavramayı başaramadıklarını kabul ettiler. Marshall Planı'na karşı canlı bir mücadele yürütmeye, Stalin ve Jdanov'un ısrar ettikleri yeni politikayı kesinlikle uygulamaya söz verdiler. Böylece «tartışma» sona erdi ve bir sonraki soruna geçildi.

Bu sonuca ulaşıldıktan sonra, Sovyetler, Fransız ve İtalyan oportünizminin daha derin bir eleştirisi için en ufak bir istek duymadılar. Diğerleri de duymadı.

---

114. Gomulka'nın Polonya partisinin faaliyeti üzerine raporu, **Cominform Conference 1947**, s. 52.

Toplantıya katılanların hepsi sorunların yeterince farkındaydılar ve Yugoslavya'nın yönelttiği eleştirilerin, «büyük ittifak» döneminde Stalin'in Komünist hareket zorla kabul ettirdiği politikanın eleştirisini özellikle kapsadığını anlamışlardı. Hepsi de, sorunun bu yanının bir tabu olduğunu biliyorlardı. Longo ve Duclos, bu argümanı, kendilerini savunmak ve Yugoslavları onlar aracılığı ile Stalin'in politikasını eleştirmekle suçlamak için kullanabilirlerdi. Fakat, Kardelj ve Djilas, Jdanov ve Malenkov'la uyum içinde hareket ettikleri için, böyle bir «savunma» geri tepebilirdi. Özel bir görüşmede, Longo, Kardelj ve Djilas'a, İtalyan partisinin savaş sırasında izlediği politikanın Moskova tarafından dikte ettirilmiş olduğunu açıkladı, fakat kurbanların bir yanda. yargıç ve savcının öte yanda yer aldığı resmî toplantılarda kimse Moskova'nın bu rolünü gündeme getirmedi[115].

«Büyük ittifak» bozuldukça, Moskova'nın politikası ile Yugoslav devriminin çıkarları arasındaki anlaşmazlık konularının dağılmakta olduğu görüldü. «Üç Büyükler» arasında balayı sürerken, Yugoslavların devrimci uyuşmazlıkları Moskova'da «olumsuz» bir faktör olarak görülüyordu, ama Londra ve Washington yeni anti-Sovyet haçlı seferine başladıklarında bu faktör ansızın «olumlu» bir faktöre dönüştü. Önemli bir güç olan ordusu ve stratejik coğrafî konumu ile

115. Dedijer, gördüğümüz gibi, Jdanov'un «destek» verdiği Yugoslav eleştirilerine karşı Duclosnun ve Longo'nun tepkilerini şu şekilde değerlendirir: «Duclos ve Longo Yugoslav delegasyonunun tavrına farklı tepki gösterdiler: Duclos öfkeli idi ve patlamaya hazır biçimde herhangi biri ile konuşmayı reddetti. Toplantıdan sonra parka çekildi ve yere değmeyen kısa bacaklarını rahatsız rahatsız sallayarak tek başına bir bankta oturdu. Longo, tam aksine, eleştirilerini daha ayrıntılı dinlemek için Yugoslav delegasyonu ile bir toplantı yapmak istedi. İtalyan partisinin savaş zamanında izlediği politikaya gelince, diyordu. Moskova'nın emirlerine uygun biçimde sürdürüldü.» (**Tito Speaks**, s. 305.)

partizanların Yugoslavyası, Stalin'in inşa etmeye başladığı Avrupa savunma sisteminde önemli bir halka haline geldi. Ve öte yanda, «Truman doktrini»nin Yugoslav devrimine yönelttiği tehdit karşısında, Sovyet korumasının Tito ve taraftarları için çok daha gerekli olduğu görüldü.

Ne var ki, bu politik birleşmenin çok zayıf bir temelde olduğu kısa sürede anlaşıldı. Yugoslavya uyuşmazlığı yeni Sovyet politikasının talepleri ile bağdaştığı ölçüde Sovyetler için yararlıydı. Fakat Yugoslavların Balkanlar'da kendi hedefleri vardı ve bunlar Sovyet diplomasisininkilerle uyuşmuyordu. Ayrıca, Stalin'in Avrupa için ileri karakollar oluşturma planı Yugoslavya'nın ulusal bağımsızlık isteği ile çatıştı. Bununla birlikte, Kominform'un kurulması sırasında Ruslar ile çatışmak Yugoslavların çıkarına değildi. Tam aksi geçerliydi. Yugoslavların Fransız ve İtalyan Komünist partilerinin izledikleri politikaları eleştirirken üstü kapalı biçimde Stalin'in de önceki politikalarını eleştirmeleri (Stalin'le kesin kopuşmadan sonra Yugoslavlar aksini iddia etmiş olsalar da) muhtemelen kasıtlı değildi. Bu eleştirel muhteva, basit biçimde, Fransız ve İtalyan Komünistlerinin izledikleri politikanın Stalin'in büyük stratejisine sadakatten başka bir şey olmaması gerçeğinin objektif sonucu idi.

Fransızlara ve İtalyanlara yöneltilen Yugoslav eleştirilerinin zayıf noktalarından biri, kilit sorunun, Stalin'in «büyük ittifak» döneminde izlediği politikanın ele alınmaması idi. Bu politikanın analizi yapılmadan, Fransa ve İtalya'da ortaya çıkan devrimci potansiyelin kullanılmama nedenlerinin açığa çıkarılmaya çalışılması anlamsızdı. Bu politikaya, kısmi olmakla birlikte, kitap boyunca pek çok kez değinildi. Fransa, İtalya ve Yugoslavya Komünist Partilerinin politikalarının incelendiği ve Yunanistan'daki durumun kısaca ele alındığı daha sonraki bölümlerde ,Moskova'dan gelen tavsiye ve emirlerin özgül ve yerel etkileri kaydedildi. Komintern'in kapatılmasına yol açan sebepler

ile ilgili incelememiz ve bu kitabın birinci bölümündeki diğer pasajlar da Stalin'in bu politikasının bazı genel özelliklerine değinmekte[116]. Ne var ki, buraya kadar konuyu kapsamlı biçiminde ele almadık. Batı Avrupa'da devrimin başarısızlığa uğrama nedenleri ve süreci hakkında kapsamlı bir anlayış edinmek istiyorsak, kapsamlı bir inceleme yapmamız gerekir. Aşağıdaki bölüm bunu amaçlıyor.

«BÜYÜK İTTİFAK»TAN «İKİ KAMP»A

Stalin'in İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği politika, daha önceki bölümlerde değindiğimiz, iki esas stratejik kurala dayanıyordu[117]. Rus devrimi ile başlayan devrimci hareketin duraklamasından sonra 1920 lerin sonuna doğru formüle edilen ve «tek ülkede sosyalizm» teorisinden çıkan birincisi, dünyanın herhangi bir yerindeki devrimci hareketin Sovyet devletinin çıkarlarına bağımlı kılınması şeklinde tanımlanabilir. Alman proletaryasının Nazizm tarafından yenilgiye uğratılmasından sonra 1930'larda ortaya çıkan ikincisi, Batı proletaryasının devrimci kapasitesine duyulan güvensizliğin sonucuydu ve emperyalist güçler arasındaki çelişkilerden yararlanmaya öncelik verilmesine ve her türlü devrimci eylemin bu önceliğe bağımlı hale getirilmesine yol açtı. Batı proletaryasının devrim yapma yeteneksizliği açısından, ikinci kural, birincinin pratik uygulanmasından başka şey değildir. Başlıca hedef Sovyet devletinin güvenliğinin sağlanması olduğu için ve SSCB dışında devrim ihtimal dışı görüldüğü için, açık kalan yegâne yol, emperyalistler arası rekabetlerden yararlanılması idi.

Bu ikiil altın kuralın tipik bir uygulama örneği,

116. Bk. s. 20-32.

117. Bk. alt bölümler: «Revizyonist olarak Stalin» ve «Halk Cephesi Deneyi».

Stalin'in İspanyol devrimine ve Fransız Halk Cephesi'ne yönelik politikası idi. Ne var ki, ilk geniş çaplı uygulama Stalin'in İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıç aşamasındaki politikası idi. Uygulanan kural bu sırada en yüksek sonucunu verdi ve Faşizm ile önemli bir pakt imzalamak ve özellikle bu paktı kolaylaştırmak için Faşizm'e karşı kitle mücadelesini sınırlandırmak gibi korkunç bir adımın atılması ile durmadı[118]. Aynı ilkeler, Sovyet topraklarının Nazi ordularınca işgalinden sonra da Stalin'in bütün politikasına hâkim olmaya devam etti. Anti-Hitler koalisyonun kavranış tarzı, askeri harekâtlarda işbirliği anlayışına hâkim olan politik motifler. savaş sırasında belirlenen politik hedeflerin muhtevası, Komünist Partilerine verilen rol, «büyük ittifak» sırasında Stalin'in politikasının başlıca bütün yönleri, bu iki kurala sıkıca bağlıdır.

1935 Fransız-Sovyet paktı ile Yalta anlaşması arasında geçen on yıl boyunca, başlıca amaç, yani Sovyet devletinin güvenliği, Lenin zamanındakinden çok uzak bir anlam kazandı. 1930'ların ikinci yarısında, bu, esas olarak, Avrupa'da **status quo**'nun, bir diğer deyişle, Versailles Antlaşması sisteminin korunması anlamına geliyordu. Alman-Sovyet paktı döneminde, Sovyet devletinin güvenliği, bölgesel yayılmayı, sınırların revizyonunu, ilhakı ve «etki alanları»nın kazanılmasını kapsamaya başladı. Mihver güçlerine karşı savaş sırasında bu yeni muhteva —bunun emperyalist ve sömürgeci esası, yıllar boyunca, Çekoslovakya'nın işgaline kadar tam olarak açığa çıkarılmadı— tam bir hâkimiyet kazandı. «En yüksek hedef» Stalin'in politikasında özgül bir biçim aldı: Amerikan emperyalizmi ile dünyanın ortak kontrolunu sağlayacak kalıcı bir uzlaşma arayışı.

Mihver güçlere karşı verilen savaş Faşist rejimin ve Naziler ile Japon emperyalizminin bir dizi ülkede kurduğu ve diğerlerine de yaymaya çalıştığı ulusal

118. Bk. alt bölüm, «Son Perde.»

baskının yıkılmasına yol açtığı andan itibaren ilerici ve kurtuluşçu bir muhteva kazandı. Faşizme karşı mücadele hareketi, Faşizm'i kendi egemenliklerini sürdürmek için kullanan hâkim sınıflar ile çatışmaya yol açtığında ve proleter sınıfları eyleme çektiğinde veya onlara silah ve iktidar bilinci sağladığında, verilmekte olan savaş devrimci bir savaşa dönüşme eğilimi gösterdi. Fakat Stalin'in politikası, Roosevelt ve Churchill'in izledikleri politika kadar bile, bu muhtevaya sadık değildi. Roosevelt ve Churchill, halkların özgürlüğü ve bağımsızlığı hakkında deklarasyonlarına ve vaadlerine rağmen, esas olarak emperyalist hedefleri gözettiler (ve Roosevelt'in daha liberal pozisyonu Amerikan politikasının emperyalist özünü nötralize etmedi). Öte yandan, Stalin, benzer deklarasyon ve vaatler ile, Sovyet devletinin liderliğinde devrimci Ekim proletaryasının yerini almış olan bürokratik sınıfın hedeflerini gözetiyordu. Bütün Rusların ve tutucu bürokratların sembolü olan yeni otokrat, kendi ülkesinde kestiği devrimi öteki ülkelere götüremezdi; SSCB'deki işçilerden esirgedikleri özgürlük ve demokrasiyi öteki ülkelerde teşvik edemezlerdi. Stalin'in dış politikası, iç politikasının yansımasından başka şey olamazdı. Sovyet orduları, tıpkı Müttefik orduları gibi, Faşist rejimleri yıktıkları ve Nazi emperyalizmini ezdikleri ölçüde kurtuluşçu bir işlevi yerine getirdiler, ama aynı zamanda, yeni bir baskı biçimi kurdular. İngilizler ve Amerikalılar kapitalizmin desteklenmesini, kendi dünya egemenliklerinin kurulmasını veya savunulmasını, farklı biçimler altında sömürgeciliğin devamını istediler. Sovyet orduları ise Stalinist modelin kopyası olan yeni bir toplumsal düzenin kurulmasını istediler. Bu modelde, kapitalist özel mülkiyetin feshedilmesi, üretim araçlarının bizzat işçiler tarafından ele geçirilmesi anlamına değil, onların yeni bir imtiyazlı toplumsal gurup tarafından sömürülmeleri anlamına geliyordu. Bu bürokratik egemenliğin temeli, ideolojik mistifikasyon (gizemlileştirme), politik öz-

gürlüklerin ortadan kaldırılması ve tarihteki en muazzam polis aygıtı idi. Sovyet orduları, aynı zamanda, egemenlik ve yayılma için, Büyük Rus milliyetçiliğinin planlarını taşıyorlardı. Lenin'in Büyük Rus milliyetçiliğinin Ekim devriminin bayrağı altında ortaya çıkacağı korkusunu, zaman haklı çıkarmıştı.

Büyük Mistifikasyon

Kuşkusuz, savaşın kurtuluşçu ve anti-Faşist hedefleri açıkça ilan edilirken, İngiliz ve Amerikan kapitalistlerinin ve Stalinist bürokrasinin «öteki» amaçlarının dikkatle gizlenmesi gerekiyordu. Tarih kadar eski olan, en şerefsiz eylemleri en asil ideallerin ardında gizleme sanatında, her üç lider de kendi deneyimine sahipti ve Stalin'inki seçkin meslektaşlarınınki kadar zengindi. Derhal bir «ortak dil» buldular. Aralarındaki kaçınılmaz zorlukların ilkeleri etkilemesi gerekmiyordu. Ayaklar altına aldıkları ilkeleri övme konusunda üçü her zaman anlaştılar. Aralarındaki farklılıklar, dünyanın yeni bölünmesinden en büyük avantajı sağlamak için gösterilen çok doğal bir eğilimden kökleniyordu. Kuşkusuz, üçünden biri yara aldığını hissettiği anda kutsal ilkeleri bir yana bırakacak ve diğerlerini bu ilkeleri ihlal etmekle suçlayacaktı. Fakat her üç taraf için de doyurucu anlaşmalara vardıkları zaman, birbirlerinin asil niyetler beslediklerine tanık oldular.

Bu konuda en önemli rolü Stalin oynadı. Sosyalizmin ve Ekim devriminin sembolü olarak bütün dünyadaki işçi kitleleri arasında sahip olduğu muazzam itibar, kapitalizmin ikinci büyük dünya krizi sırasında emperyalizmin temsilcilerine ölçülemeyecek kadar büyük bir hizmet sağladı. Birinci kriz sırasında, Wilson, Clemenceau ve Lloyd George böyle bir şansa sahip değildiler. Savaş sırasında Stalin'in açıktan yaptığı müdahaleler ve Sovyet propagandasının üç büyük güç arasındaki ilişkiler ve anlaşmalar hakkında yap-

tığı değerlendirmeler, SSCB'nin kapitalist ve emperyalist müttefiklerinin demokratik ve kurtuluşçu niyetleri hakkındaki hayallerin milyonlarca insan arasında yayılmasına büyük katkıda bulundu. Komünist partilerinin propagandası, bazı istisnalarla, aynı etkiye sahipti. Aynı şey bu partilerin müttefikler politikası için de söylenebilir. Halkların bu şekilde aldatılması, İngiliz ve Amerikan kapitalizmi ile Sovyet bürokrasisi arasında «etki alanları»nın belirlenmesini ve ekonomik, politik ve stratejik çıkarların mübadelesini, kurbanların azamî ölçüde uysal olmasını sağlayacak şekilde gerçekleştirmenin gerekli koşulu idi.

Jdanov, 1947'de, Kominform'un kuruluş toplantısına raporunda dünyanın iki kampa bölündüğünü ilan ettiği ve dünkü müttefikleri «açgözlü emperyalistler» olarak betimlediği zaman, bu radikal değişikliği biraz açıklamaktan kaçınamazdı. Daha bir gün önce, Stalin öteki süper güç ile dünya çapında bir anlayış birliğine güven duyduğunu ifade etmişti. (Aralık 1946'da ABD ile SSCB arasında varılan geniş çaplı anlaşmayı «mükemmel biçimde makul» olarak betimledi[119]. Dünyanın iki bloğa ayrılması ve Sovyet ve Komünist propagandanın beş yıldır yeni, demokratik ve barışçı bir dünyanın kurulmasına çalışan ortaklar olarak gösterdiği Müttefiklerin açgözlü emperyalistlere veya Amerikan emperyalizminin ajanlarına dönüşmesi (Sosyal Demokratlar veya Avrupa'daki burjuva partiler örneklerinde olduğu gibi) 1947 yazında sihir ile gerçekleşmiş olamazdı. Bölünme ve dönüşmanın bir tarihi olmalıydı. Bu nedenle Stalin'in sözcüleri, kendilerini, «büyük ittifak» döneminin yeni bir versiyonunu üretmek zorunda hissettiler. Bu da eşit derecede mistifikasyon içeriyordu, fakat daha önce dikkatle gizlenen-

119. «Notes et èludes documentaires» (**Documentation française**, 5 Mayıs 1951, s. 6). Elliott Roosevelt'in Mareşal Stalin'le 21 Aralık 1946 tarihli röportajı için bk. **Daily Mail**, 22 Ocak 1947.

leri biraz açığa vurdu. Emperyalist güçlerin SSCB ile ittifak kurmadaki gerçek amaçları bu kez açığa çıktı, fakat Stalinist politikanın izlediği hedefler gizli kalmaya devam etti.

Dokuz partinin kabul ettiği deklarasyonda, savaş sırasında, «Anti-Hitler koalisyonu kampında, savaşın hedefleri ve savaştan sonra dünyanın organizasyonu için yerine getirilmesi gereken görevlerin tanımı hakkında bir ayrılık olmuştu» deniliyordu. Sovyetler Birliği, demokrasi, ulusal bağımsızlık ve bütün halklara barış garanti etmek niyetinde iken ve halkların kendi kaderlerini tayin ilkesine tam bir saygı gösterirken, Birleşik Devletler ile Büyük Britanya'nın hedefi «rakipleri (Almanya ve Japonya) pazarlardan tasfiye etmek ve kendi egemenliklerini kurmak» idi. Bu güçler «emperyalizmi güçlendirmek ve demokrasiyi kısmak» niyetinde idiler[120]

Bu 1947 değerlendirmesi, savaş sırasındaki versiyon ile gelişiyordu. O sırada Stalin üç büyük gücün amaçları arasında temel bir özdeşlik olduğunu ısrarla belirtmişti. Kasım 1944'te, Almanya'nın yenilgisi ufukta görüldüğünde ve «dünyanın organizasyonu» acil hale geldiğinde ,Stalin, bu kritik dönemde Sovyet hükümetinin ve Komünist partilerinin bütün stratejilerinin eksenini oluşturacak şu tezi formüle etti: «SSCB, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki ittifak, rastlantısal, geçici kaygılar üzerinde değil, hayati ve uzun vadeli çıkarlar üzerinde kurulmuştur.»[121] İki batılı gücün savaş sırasındaki hedefleri Kominform deklarasyonunda tanımlandığı gibi idiyse —ki bu konuda kuşku duyulamaz— Stalin'in

120. Dokuz parti bildirisi, **Cominform Conference 1947**, s. 6.

121. Stalin, **War Speeches, Orders of the Day and Answer to Foreign Press Correspondents During the Great Patriotic War**, 3 Temmuz 1941-22 Haziran 1945, Hutchinson, Londra, 1946, s. 112.

1944 tezi hatalı idi. Veya, SSCB'nin Kremlin'de belirlenen «hayatî ve uzun vadeli çıkarları», savaş sırasında ilan edilenlerden ve Kominform deklarasyonlarında belirtilenlerden çok farklı anlamlar taşıyordu.

Bu hipoteze mümkün bir alternatif, Stalin'in 1944-45'te, emperyalist güçlerin gerçek çıkarları ve hedefleri hakkında ağır bir hata yapmış olduğudur. Ama Stalin'in Marksizmi o kadar ham değildi. Daha sonra, bu açıklamanın yapıldığı durumu incelerken göreceğimiz gibi, Stalin bir gerçekliği ifade ediyordu; «Üç Büyükler» arasındaki gizli anlaşmalar uzun bir yol katetmişti. Büyük stratejistin hatası, yapılan anlaşmaların SSCB'nin yönetici bürokrasisi ile İngiliz Amerikan kapitalizmi arasında ittifak için ve özellikle de Amerikan süper-gücü ile ittifak için, sağlam bir temel sağladığına inanmak idi.

1947'deki uluslararası durum, bir kez, Moskova'nın saf niyetleri ile Londra ve Washington'ın kötü niyetleri arasındaki çelişkilerin sonucu olarak açıklandığında, Kominform toplantısı, bu kötü adamların böylesine dikkat çekici bir hızla eski burjuva güçlerini nasıl pekiştirebildiklerini açıklama görevi ile yüz yüze geldi. O burjuva güçler ki, savaşa yol açmışlar ve şu veya bu biçimde Batı Avrupa'da Faşizm'i teşvik etmişlerdi. Açıklama, Komünist bakanların, Paris, Roma ve Brüksel'deki hükümetlerden sessizce azledilmelerini, emperyalist güçlerin yeni sömürge savaşlarına girişme yeteneklerini kapsamak, bir diğer deyişle, Amerikan emperyalizminin liderliği altında kapitalizm güçlerinin, Faşizm'e karşı kazanılan büyük zaferden iki yıl sonra işçi sınıfı ve demokrasi güçlerine saldıracak bir pozisyona nasıl geldiklerini göstermek zorundaydı. Jdanov'a göre, İkinci Dünya Savaşının sonuçları, «iki sistem arasındaki —kapitalist ve sosyalist— güçler ilişkisinde Sosyalizm'in yararına ani bir değişme» meydana getirmişti. «Dünya kapitalist sistemi yeni bir sert darbe yedi... İşçi sınıfının prestiji ve etkisi halk arasında kıyaslanamayacak kadar arttı...

Komünist Partileri önemli ölçüde güçlendiler.»[122] Ama, eğer durum gerçekten böyle idiyse, neden burjuva bakanlar değil de Komünist bakanlar görevden alınmışlardı? Anti-Faşist zaferin sonuçları bakımından inisiyatifi ele geçiren neden devrimci güçler değil de, kapitalizmin dünya çapındaki güçleri idi?

Gördüğümüz gibi, Kominform toplantısının gizli bölümünde ele alınan bu yakışıksız durumdan çıkış yolu, Fransız ve İtalyan Komünist partilerini günah keçisi olarak kullanmak idi. Ne var ki, yayınlanmış dokümanlarda Longo ve Duclo'nun Müttefik ordularının, partilerinin daha da ilerlemesine engel olduğu yolundaki çok ihtiyatlı imalar dışında, işçi sınıfı ve demokratik hareketin yükselen dalgasının neden bu kadar çabuk durdurulduğu, burjuva ve emperyalist güçlerin karşı saldırılarının neden bu kadar çabuk ve kolay olduğu sorusuna, bu canalıcı soruya verilmesi gereken yanıt ihmal edildi. Bununla birlikte, Jdanov'un raporu ve toplantıda kabul edilen bildiri büyük önemde bir olguya işaret eder. Jdanov, savaş sırasında İngiliz-Amerikan emperyalistleri, «Sovyetler Birliği'ne ve demokratik güçlere açıktan müdahale etmeye cesaret edemediler,» diyordu, «çünkü, bütün dünyada halk kitlelerinin onlara sempati duyduklarını tamamen anlamışlardı; fakat savaşın sona ermesinden hemen önceki aylarda, durum, değişmeye başlıyordu. Ve bildiride, savaş sonrası döneme değinilirken, emperyalist güçlerin amaçlarına ulaşmak için «politik tecrübesi olmayan insanları aldatmak ve tuzağa düşürmek amacıyla bir liberalizm ve barış maskesi taktıkları» söylenir[123]. Fakat Kominform dokümanlarında bu olgu belirtilirken —bu belirtilmeksizin 1945-1947'deki olaylar kesinlikle açıklanamazdı— hemen akla gelen sorudan kaçınılır: «bütün dünyadaki halk kitleleri»

122. Jdanov'un raporu, **Cominform Conference 1947**, s. 12-14.

123. **Cominform Conference 1947**, s. 7 ve 22.

nin tam desteğinden, Komünist partileri ve işçi sınıfının «önemli ölçüde güçlenmiş» olmasından yararlanan, prestiji ve etkisi «kıyaslanamayacak ölçüde artmış olan Sovyet liderleri, emperyalist güçlerin kurnazca hazırlanmış öç alma planlarını önlemek için ne yaptılar? Gericiliğin, kurtuluş, demokrasi ve barış maskesini kullanmasını ve böylece kitlelerin önemli bir bölümünü aldatmasını ve Faşizm'in yenilgisi tam sağlandığı bir sırada saldırıya geçmesini önlemek için ne yaptılar? Stalin'in «büyük ittifak» döneminde müttefik emperyalist güçlerin gerçek amaçları hakkında halkları uyarmaya çalışan bir ifadesini, emirlerinden birini almak, bu konuda bir alıntı yapmak mümkün olsaydı ve eğer Komünist hareketin Stalin'in çizgisi ile uyum içinde izlediği politikada bu yönde en ufak bir belirti olsaydı, bunlar, Komünform'un kuruluş toplantısının dokümanlarında ve daha sonraki yıllarda, kuşkusuz, vurgulanarak kullanılırdı ve bunlar, Stalin'in ve Komünist hareketin olayların gidişatını önceden görmüş olduklarını ve emperyalizmin planlarını durdurmak için mümkün olan her şeyi yaptıklarını reddedilemez biçimde kanıtlardı.

Kuşku duyulamaz ki, «maske» çok önemli idi. Kendilerini, demokrasinin savunucuları ve Faşizm'in düşmanları, halkların bağımsızlığının ve tam bir barışın savunucuları olarak gösteren, burjuva ve emperyalist güçler, gerçekten de, «politik tecrübeye sahip olmayan insanlar»ı ve kendini tecrübeli gören pek çoğunu aldatmayı başardılar. Büyük dünya krizi sırasında, savaşın dehşeti ve Nazizm'in cinayetleri devam ederken «politik tecrübeye sahip olmayan» milyonlarca insan, savaşsız ve baskısız yeni bir toplumsal sistem kurma umudu içinde aktif hale geldi. Bu insanların gözünde Komünist partileri tarihte görülmemiş bir devrimci potansiyele sahipti; bu partiler savaş sırasında onların politik bilinç düzeylerini yükseltebiliyorlardı. Yine bu partiler, onların, izlenen politikaların ve toplumun gerçek yüzünü anlamalarına yardımcı olabiliyor ve

onlara, o meşhur «maske»nin ardında halkın arzularından çok farklı hedefler izleyen güçleri gösterebiliyorlardı. Ne var ki, savaşın ilk gününden itibaren Komünist hareketin, kapitalist sistemin ikinci genel krizine devrimci bir sonuç sağlamayı esas hedef olarak olan bir strateji izlememesi halinde bunun bir anlamı olmayacaktı.

Böyle bir stratejide belirleyici faktör, ancak, halk kitlelerinin, onların politik bilincinin ve örgütlenmelerinin güçlendirilmesi olabilirdi. Bu stratejide, Komünist partilerinin ve Sovyet devletinin bütün faaliyeti bu faktörün harekete geçirilmesine yöneltilmiş olmalıydı. Emperyalistler arası çelişkilerden veya her ülkede Faşist güçler ile «demokrat» burjuvazi arasındaki çelişkilerden yararlanmak, proleter güçlerin ve halk güçlerinin geliştirilmesinde ve sürekli olarak güçlendirilmesinde sadece yardımcı bir unsur olarak görülebilirdi. Oysa, Komünist hareketin izlediği politikayı belirleyen Stalin'in stratejisi, Sovyet bürokrasisinin stratejisi bunun tam tersiydi. Daha önce belirttiğimiz gibi, bu stratejinin temelini, emperyalistler arası çelişkilerden yararlanmaya mutlak öncelik vermek ve halk güçlerinin eylemlerini bu önceliğin gereklerine tabi kılmak oluşturuyordu. Hitler'in Almanyası ile zımni ittifak döneminde, bu strateji, Faşizm'e karşı mücadelenin sınırlandırılmasına, demokrasi standardının, anti-Faşizm'in ve ulusal bağımsızlığın Almanya'nın burjuva ve emperyalist düşmanlarına terk edilmesine yansıtıldı. Anti-Nazi güçler ile ittifak döneminde, aynı strateji, halk kitlelerinin eyleminin, bu güçlerin kabul edebilecekleri ölçülerde tutulabilmesi için sınırlandırılmasına yansıtıldı. Bu tavır, zorunlu olarak, İngiliz-Amerikan emperyalizminin gerçek amaçlarının ve halkları aldatmak için onunla yapılan zımni işbirliğinin kitlelerden gizlenmesini gerektirdi.

Bu kadar da değil. Sovyet liderlerinin esas amacı —dünyanın «etki alanları»na bölünmesi ve Washington hükümeti ile uzlaşma yolu ile bu bölünmenin pe-

kiştirilmesi— emperyalist güçlerin gerçek amaçlarının halklardan gizlenmesinden daha fazlasını gerektirdi; onların görünüşteki amaçlarının onaylanmasını gerektirdi, çünkü bu SSCB'nin görünüşteki amaçlarını itibarlı hale getirmenin tek yolu idi. Bir diğer deyişle, bu, üç büyük gücün «hayati ve sürekli çıkarlar»ının özdeşliğini haklı çıkarmanın tek yolu idi. SSCB'nin emperyalist yöntemler kullanmaya başladığını ne pahasına olursa olsun gizlemek gerektiği ve Stalinist bürokrasiyi koruyan mitin dağılmaması için, Birleşik Devletler ve Britanya bu emperyalist yöntemleri kaldırmış gibi davranmak da gerekiyordu.

Earl Browder'ın, Tahran Konferansı'ndan hemen sonra öne sürdüğü teoriler Sovyet ve Komünist propagandasının o sırada söylediklerinin açık ve aşırı bir formülasyonu idi. Browder'in Ocak 1944'teki tavrı ile daha önemli Komünist liderlerin görüşleri arasındaki ortak temel açıktır: «Kapitalizm ile Komünizm yarının barışçı toplumuna doğru birlikte yürümeye başladılar» (Browder); «Burada, Kırım'da yaptığımız toplantı, bu savaşta Birleşmiş Milletler'in zaferini mümkün ve kesin hale getiren amaç ve eylem birliğini, barış için sürdürme ve güçlendirme konusundaki ortak kararlılığımızı doğruladı» (Şubat 1945'te Stalin'in imzaladığı Yalta deklerasyonu); «Büyük demokratik güçler herkes için barış ve adaleti garanti edecek şekilde bütün dünyanın yeniden örgütlenmesine önderlik etmelidirler» (İtalyan Komünist Partisi'nin Beşinci Kongre kararı, Ocak 1946)

Bunların söylenmesinin üzerinden bir yıl geçmeden Browder'ın aşırı ifadelerinin —özellikle, «araç»ın, partinin kaldırılması ile ilgili olanı, bu onun öldürücü suçu idi— Duclos aracılığı ile Stalin tarafından mahkûm edilmesi önemli bir ayrıntıdır. Ve daha da önemlisi, bu mahkûm etme tavrının, ölümünden birkaç gün önce Roosevelt'in, Sovyet lideri Polonya hükümeti ile ilgili taleplerini yumuşatmazsa iki ülke ilişkilerinin

bozulacağı yolunda Stalin'e bir tehdit yöneltmesinden kısa süre sonra alınmasıdır[124].

«Etki Alanları»nın Kurulması

Dünyanın «etki alanları»na bölünmesinin Yalta'da mı yoksa «Üç Büyükler» arasında daha önce yapılan görüşmelerde mi gerçekleştirildiği, yoksa bunun askerî harekâtların yarattığı ve «soğuk savaş» sırasında kristalize olan **de facto** bir durumun sonucu mu olduğu hâlâ tartışılıyor. (Gerçek sadece Sovyet yayınları tarafından reddedilir. Oysa Moskova'nın Batılı güçlerin yayımlaması nedeniyle açıklamak zorunda kaldığı bir sürü doküman —Stalin, Churchill ve Roosevelt arasında geçen konuşmalar, Tahran ve Yalta Konferanslarının kayıtları vb.— vardır.)[125] Bence, bu dönemle ilgili bütün bilgiler, meşhur «bölünme»nin, savaşın

---

124. SSCB Dışişleri Bakanlığı, **Stalin's Correspondence with Churchill, Attlee, Roosevelt and Truman 1941 1945,** Londra, 1958, II, s. 202 (Roosevelt'ten gelen ve Stalin'in 1 Nisan 1945'te aldığı kişisel ve çok gizli mesaj).

125. General de Gaulle Yalta'da «etki alanları»nın bölünmesi üzerine çok iyi bilinen tavrını doğruladığı zaman, Dışişleri Bakanlığı 25 Ağustos 1968'de bir resmî bildiri yayımladı. Bildiride, Kırım Konferansı'nda «etki alanlarının ne doğrudan ne de dolaylı tartışılmamış olduğu» iddia ediliyordu. **Le Monde** 25-26 Ağustos 1968 tarihinde Yalta anlaşmasının tam metnini yayımlayarak Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü desteklemeye çalıştı. Bu anlaşma —üç büyük gücün bütün aleni anlaşmaları gibi— hedefleri arasında, bu «bölümme» gerçekliğini halklardan gizleme amacını da taşıyordu. Metin bu «bölünme» nin bazı yönlerini açıkça belirttiği zaman iki anlamlı ifadeler kullanılır ve yine, Konferans sırasında yapılan gizli anlaşmazlıklar bilmezlikten gelinir. Birinci tekniğe bir örnek Yalta anlaşmalarının resmî metninde Yugoslavya'ya yapılan referanstır. Burada Tito ve Subasic'e kendi aralarında vardıkları anlaşmayı (yukarda belirtildi) derhal yürürlüğe koymalarının tavsiye edildiği belirtilir; ama bu anlaşmanın, Ekim 1944'te Churchill ile Stalin arasında Yugoslavya'da «etki alanları»nın gizlice bö-

başlangıcından 1947'ye kadar geçen döneme yayılan bir dizi eylem ve kararlar aracılığıyla derece derece gerçekleştirildiği sonucunu destekler. «Soğuk Savaş» sırasında Avrupa'da hâlâ aynı durumu karakterize eden bir istikrar vardır. («Üç Büyükler»in planlarının ulusal devrimci hareketlerin hamlesi nedeniyle geçersiz kaldığı üçüncü dünyada durum tamamen farklıydı.) Bölünme, askerî harekâtlar ve diplomatik görüşmeler, partilerin ve istihbarat örgütlerinin faaliyetleri ile gerçekleştirilen bir politika idi. Sovyetler Birliği açısından bu politikanın başlangıç tarihi belirlenebilir: süreç, Alman-Sovyet paktının gizli maddeleri ile başlar. SSCB'ye Nazi saldırısından sonra «etki alanları» sorunu «Üç Büyükler» arasındaki görüşmelerde ortaya atıldı ve üç gücün gerçek amaçları hakkında propaganda yolu ile yayılan bir gizemlileştirme buna eşlik etti.

Nazi Almanyası SSCB'ye saldırdığında ve böylece Alman-Sovyet paktının Komünist partilerinin ve halk kitlelerinin eylemleri üzerindeki baskısı kalktığında, Roosevelt ve Churchill, Stalin ile yarışmanın politik aciliyetini anladılar. Stalin 3 Temmuz konuşmasında şöyle diyordu: «Anavatanımızı savunma savaşımız Avrupa ve Amerika halklarının bağımsızlık ve demokratik özgürlükler uğruna verdikleri mücadele ile kaynaşacaktır.» (Buradaki «Amerika» Birleşik Devletler an-

---

lünmesi için yapılan anlaşmanın gizli maddeleri uyarınca, bir yandan Yugoslavlara Stalin'in gizli baskısı, öte yanda Roosevelt ve Churchill'in baskısı ile zorla kabul ettirilmeye çalışıldığı hakkında hiç bir ipucu verilmez. Aynısı, Polonya ve diğer pek çok örnek için söylenebilir. Garip olan, Komünistlerin, Yalta veya diğer «Üç Büyükler» konferanslarının resmî metinlerini Dışişleri Bakanlığı ile aynı tarzda okuyup anlamalarıdır. Örneğin, Sergio Segre'nin 4 Mayıs 1968 tarihli **Critica Marxista**'daki makalesindeki yaklaşımı ve yine, E. Ragionieri'nin, Editori Riuniti tarafından 1965'te yayınlanan ve «Üç Büyükler»in Tahran ve Yalta toplantılarının resmî değerlendirmelerini içeren bir kitaba yazdığı önsözdeki yaklaşımı budur.

lamına geliyor.) 14 Ağustos 1941'de yayımlanan ve Atlantik Antalşması olarak bilinen ilkeler bildirgesinde, en geniş sömürge imparatorluğunun ve en büyük kapitalist gücün lideri vakur bir tutumla ilan ediyordu ki,

«... Onların ülkesi, bölgesel veya bir başka şekilde genişlemeye çalışmıyor.

«... Halkların serbestçe ifade edilmiş arzuları ile uyuşmayan bölgesel değişiklikler görmek istemiyorlar.

bütün halkların yönetiminde yaşayacakları hükümet biçimini seçme haklarına saygı gösteriyorlar; ve bu halkların zorla yoksun bırakıldıkları egemenlik haklarının ve kendi hükümetlerinin iade edildiğini görmek istiyorlar.

«... kendi yükümlülüklerini yerine getirmeye, küçük ya da büyük, muzaffer ya da yenilgiye uğramış bütün ülkelerin, ekonomik refahları için gerekli olan dünya ticaretinden ve ham maddelerinden, daha ileride, eşit şartlarda yararlanmalarına gayret edecekler,»

ve «bütün ülkelerdeki bütün insanların yokluktan ve korkudan uzak özgürlük içinde yaşayabilecekleri güvenliği sağlayacak... bir barış» vaadediyordu.

Yıllar sonra çok Stalinist Sovyet tarihçi Deborin şunları yazıyordu: «Atlantik Anltaşması'nın demokratik amblemi, Kuzey Amerikan ve Britanya hükümet çevrelerinin gerçek emperyalist amaçlarını gizleme niyeti taşıyordu.»[126] Bu durum, 14 Ağustos 1941'den itibaren Stalin ve Deborinler için apaçık ortadaydı, ama Sovyet hükümetini 24 Eylül'de Atlantik Antlaşması'na bağlılık deklarasyonu yayımlamaktan alıkoymadı. Birleşik Devletler'den yardım sağlamak için bu jestin gerekli olduğu ve emperyalizmin gerçek amaçlarını açığa vurma zamanının henüz gelmediği kabul edilse

126. Deborin, **La segunda guerra mundial**, İspanyolca bs., Moskova, 1961, s. 214.

bile, Sovyet hükümeti, kardeşçe bir uslupla yeni müttefiklerine, ortak düşmana karşı en büyük sayıda müttefik sağlamak için sömürgelere ulusal bağımsızlık garanti etmelerini veya en azından bunu vaad etmelerini pekâlâ önerebilirdi. Bu çok daha kolay olabilirdi, çünkü Roosevelt'in izlediği politika anti-emperyalist duygulardan hareket etmiyor, Kuzey Amerikan kapitalizminin o zamana kadar bir Avrupa rezervi olarak kalan sömürge dünyasına nüfuz etmesini kolaylaştırma yönünde gelişiyordu. Fakat Sovyet hükümeti Anglo-Sakson emperyalistlerinin «demokratik amblem»ini dünya halklarının gözü önünde, ihtiyatlı bir tutumla olsa da test etme fırsatını kullanmadı. Aralık 1941'de Stalin-Eden görüşmesi bunun sebebini anlamamızı sağlıyor.

Stalin Avrupa haritasının değiştirilmesi için ilk fikrini, gizleme girişiminde bulunmaksızın açıkladı —Britanya emperyalizminin bu seçkin temsilcisini paylaşımı tartışma konusunda ideal bir partner olarak gördüğüne kuşku yok. Doğu Prusya —Rusya'nın ilhak ettiği topraklara karşılık Polonya'yı tazmin etmek için— ve aynı zamanda Rhineland ve belki de Bavyera Almanya'dan alınacaktı. Avusturya'ya bağımsızlık verilebilir ve Sudetland Çekoslovakya'ya iade edilebilirdi. İtalyan Faşizmi'nin kazandığı «etki alanı» Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında bölünebilirdi (Stalin Türkiye'deki boğazlarda üs sağlamayı umuyordu) ve Fransa'nın büyük bir güç olarak yeniden ortaya çıkmaması halinde Büyük Britanya, Polonya ve Dunkerk'teki üsleri, Belçika, Hollanda, Norveç ve Danimarka'dakileri de elde tutabilirdi. Stalin, Majesteleri'nin Hükümeti'ne tanıdığı bu samimî imtiyazın karşılığı olarak tek bir şey istiyordu: Büyük Britanya, Stalin ile Hitler arasında 1939 paktının gizli maddeleri uyarınca «etki alanları»nın bölünmesi sayesinde oluşturulan Sovyet sınırlarını derhal kabul edecekti. Stalin'in açıkladığı İngiliz Sovyet ittifak anlaşmasının sadece iki bölümü biliniyordu; biri, savaş sıra-

sındaki askerî ittifak ile, diğeri, zaferden sonra Avrupa sorunlarının çözümü ile ilgili idi. Açıklanan bu iki dokümana Büyük Britanya'nın 1941'deki Sovyet sınırlarını kabul ettiğini gösteren gizli bir protokol eklenmiş olmalı. Eden bu önerilere karşı çıktı ve Atlantik Antlaşması'nı öne çıkardı. Stalin karşılık verdi: «Atlantik Antlaşması'nın dünya hâkimiyeti kurmaya çalışanlara yöneltildiğini sanıyordum. Şimdi, Antlaşma'nın SSCB'ye yöneltildiği görülüyor.»[127]

History of the Cold War adlı kitabında bu öğretici sahneyi yorumlayan Andrè Fontaine, Eden'in, Sovyet iktidarının ilk kararlarını Stalin'e hatırlatmış olabileceğini belirtir. Bunlar, gizli diplomasiyi reddetme ve Çarların gizli anlaşmalarını yayımlama kararlarıdır. Kuşkusuz, Eden o kadar boşboğaz değildi. Sovyet diplomasisinin Çarlık'ın babadan kalma usta işi yöntemlerine belirsiz bir dönüş yapması onu ancak memnun edebilirdi. Bir anlayış için ilk esas buydu. Stalin'in Atlantik Antlaşmasını yorumlayışı, aslında, onu yazanların görüşleri ile mükemmel bir uyum içindeydi. Antlaşma sadece dünya hâkimiyetinin yeni taliplilerine yöneltılmişti, İngiliz sömürgeciliğinin veya Amerikan emperyalizminin ezdiği halklara karşı veya eski Çarlık imparatorluğundaki halkların Büyük Rus milliyetçiliğine boyun eğdirilmesine karşı değil. Eden'in bunu kullanması bir polemik hilesinden başka şey değildi ve İngiliz bakan Stalin'in kendisini sert biçimde paylayacağını gayet iyi biliyordu. Aslında kendisi, Finlandiya, Baltık ülkeleri, Polonya'nın doğu bölgeleri, Besarabya ve Bukovina halklarının kendi kaderlerini seçme konusunda özgür olmadıkları gerçeği karşısında tamamen kayıtsızdı. İlgilendiği tek şey Britanya emperyalizminin Doğu Avrupa'daki geleneksel çıkarlarını korumaktı.

Görüldüğü gibi, «Üç Büyükler» arasında «etki

127. Eden, **The Reckoning,** Cassell, Londra ve New York, 1965, s. 296; cf. Fontaine, op. cit., s. 179.

alanları»nın paylaşılması görüşmeleri «büyük ittifak»ın ilk günü başladı ve bunları kamufle etmek, halkları aldatmak için tasarlanan kamuoyuna açık faaliyetler ile dikkatli bir eşzamanlılık içinde sürdürüldü. Eden ile Stalin arasındaki görüşmelerden kısa süre sonra, Birleşmiş Milletler deklarasyonu yayımlandı (1 Ocak 1942). Deklarasyon Atlantik Antlaşması'nı onayladı ve Büyük Britanya, Birleşik Devletler ve SSCB'nin yanı sıra diğer ülkelerin ve imzasına açıldı. Bu ülkelerin isimleri, tek başına, ilk iki imzacının dokümanda ilan edilen ilkelere bağlılığını açık bir biçimde kanıtlar: Hindistan, Panama, Haiti, Kuba, Dominik Cumhuriyeti vb. Bir yanda gizli görüşmelerdeki dönüşleri ve duraksamaları, öte yanda konunun kamuoyu önünde gizemlileştirilmesini, bunun Moskova'nın Komünist harekete dayattığı politikalarla yakın bağlantılarını izlemeyeceğiz. Konuyla ilgili bazı önemli olaylar üzerinde durmakla yetineceğiz.

Mayıs 1942'de İngiliz-Sovyet ittifak anlaşması, yirmi yıllık bir dönem için imzalandı. Burada 1941 Sovyet sınırlarının Büyük Britanya tarafından tanındığı belirtilmiyordu, fakat bu Rusların taleplerinden vazgeçtikleri anlamına gelmiyordu. Bunlar sadece ertelenmişti. Askerî durumun zorluğu Stalin'in bu geçici ve görünüşteki tavizini açıklar. Gerçek tavizi, Hindistan Komünist Partisi'nin politikasında görebileceğimiz gibi, başka alanda idi.

Büyük Britanya ile Almanya arasında savaşın patlak vermesi üzerine, Gandi ve Kongre Partisi, şu ifadede özetlenen tavrı almıştı: «Hindistan, kendisi özgürlükten yoksunken, kendisini demokratik özgürlükler için verildiği söylenen bir savaşın içinde göremez.» Hintliler Rusya savaşa girdikten sonra bile bu tavra sıkıca bağlı kaldılar. Ulusal bağımsızlık mücadelesini şiddetlendirmek için İngiliz emperyalizminin pozisyonundan yararlandılar. Ulusal burjuvazi bu «Leninist» taktiği benimserken, Hindistan Komünist Partisi Sosyal Demokrat bir taktiği benimsedi: İngiliz emperya-

lizmini, bu emperyalizmi Alman rakibine karşı desteklemeyanlısı olduğunu ilan etti. 1942 yazında, sömürge yetkilileri ulusal harekete karşı vahşi bir baskı politikasına başladılar. Gandi'yi ve Kongre Partisi'nin yönetici üyelerini tutukladılar ve partinin bütün faaliyetlerini yasakladılar. Aynı zamanda, 1934'ten beri illegal faaliyet gösteren Komünist Partisi'ni yasallaştırdılar[128].

Yine Mayıs 1942'de Molotov ile de Gaulle arasında yukarda değinilen görüşme yapıldı[129]. General'in, bu arada İngiliz ve Amerikalıların da ikinci bir cephenin açılması şeklindeki Sovyet talebini desteklemeleri karşılığında, Sovyet Bakan, direnişi ve Fransız sömürgelerini General'in otoritesini kabul etme konusunda ikna etmek için Moskova'nın arabuluculuğunu teklif etti. Bundan kısa süre önce Fransız Komünist Partisi'nin de Gaulle'e ve Fransız Birliği'nin savunulmasına boyun eğme politikası başlamıştı.

Bu yıl boyunca Sovyet hükümeti, İngiliz emperyalizminin Yugoslavya'daki araçlarını, Londra'da sürgünde bulunan kraliyet hükümetini ve Mihailovic'in Çetniklerini destekledi. Devrimci politikalarını terk etmeleri, «ulusal birlik» konusunda Fransızlar ve İtalyanlar gibi tavır almalarını sağlamak için Tito'nun partizan güçleri üzerinde büyük bir baskı yaptı.

Ocak 1943'te, Stalingrad'da kazanılan zafer askeri durumda belirgin bir düzelme sağladığı sırada, Stalin, 1941 sınırları konusunda yaptığı baskıyı tekrarladı. Mart'ta Amerikalılar ve İngilizler, Carelia (Finlandiya), Besarabya ve Bukovina konusunda tavizler vermeyi kabul ettiler, fakat Eden aracılığıyla muhalefeti sürdürdüler. Roosevelt her şeyi kabul edebileceklerini, ama Rusların da tavizler vermesi gerektiğini söyle-

128. **History of the International Working-Class Movement,** SBKP yüksek parti okulunun el kitabı (bk. yukarda not 102), s. 43-4.

129. Bk. s. 11.

di[130]. Bu tavizlerin biri Kuzey Amerikan basını ve resmî kuruluşları tarafından açıklandı. Stalin, her türlü «dünya devrimini kışkırtma» fikrinden son olarak vazgeçeceğine dair daha özel ve daha güvenilir garantiler verecekti.

Son derece güvenilir bir yayın organı olan **New York Times** 20 Kasım 1942'de, Sovyet liderinin bu yönde dikkate değer bir ilerleme kaydettiğini bildirdi: «Stalin'in sloganları... dünya proleterlerini birleşmeye zorlayan Marksist sloganlar değil, yurtseverlik, özgürlük ve anavatan hakkında sloganlardır. Ne var ki, bu yeterli değildi ve ittifakların tersine dönmesi korkusuna yol açıyordu. **New York Times**, «Troçkist proleter dünya devrimi ideolojisinden esinlenmiş (bir- Komünist Enternasyonal»in var olmaya devam etmesi halinde Hitler Almanyası'nın bir çok ülkeyi SSCB'ye karşı bir haçlı seferinde birleşmeye ikna edebileceğini yazıyordu.

9 Mart 1943'te, haklı olarak SSCB ile işbirliğinin en güçlü taraftarlarından biri olarak bilinen Başkan Yardımcısı Wallace, «Eğer Rusya, Troçkist dünya devrimini kışkırtma fikrini tekrar benimserse savaş kaçınılmaz olur,» diyordu[131].

Gördüğümüz gibi bu ricalar işitildi. Burada, bu kitabın birinci cildinde ortaya konulan Komintern'in kapatılması analizini tekrarlamaya gerek yok. Bu kapatma olayı, sadece «Troçkist» dünya devrimi fikrinin değil (sorunun bu şekilde konuluşu mesajın gönderildiği adam için durumu kolaylaştırmayı amaçlayan bir Amerikalı kurnazlığı idi-, kapitalist sistemin geçmekte olduğu müthiş krizi devrimci bir sonuca ulaştırma fikrinin de kaldırıldığını simgeliyordu. Ne var ki, böyle bir sonuç için gerekli koşulların hiç biri önceden bilinmiyordu; bunlar, tamamen olmasa da büyük çap-

130. Fontaine, op. cit., s. 182.

131. Alıntı, Pierre Brouè, **Le parti bolchevique**, Editions de Minuit, Paris, 1963, s. 433-4.

ta, savaş devam ederken ileri güçlerin aldıkları yöne bağlıydı. Komintern'in son sözleri ile belirtilen yön, proletarya ve kitlelerin amaçlarında bir sınırlama, onların üç büyük gücün «sürekli ve hayatî çıkarları» ile uzlaşması anlamına geliyordu. Neyin kabul edilebileceğine dair yapılan özel ve pratik tanımlamayı, halklara kendi fikirlerini açıklama konusunda en ufak bir şans verilmeksizin «Üç Büyükler» arasında yapılan gizli anlaşmalar izledi. Daha kesin koymak gerekirse, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'in burjuva sınıfları (ve onların aracılığıyla Nazilerin işgal ettiği bir çok Avrupa ülkesindekiler) iki Batılı liderin kararlarını etkileme konusunda önemli fırsatlara sahiptiler; oysa, Avrupa'nın proleter sınıfları ve sömürge halkları, çıkarlarının yüksek temsilcisi olan tek bir adamın kararlarını etkileyebilecek araçlara sahip değildiler. Bu Komünist partileri için tek şans bağımsız bir devrimci politika benimsemek olabilirdi, fakat bu partilerin liderleri uzun süredir Kremlin'in tartışmasız vasalları haline gelmişlerdi. Tito istisnası sadece kuralı doğrular. Bunun bir sonucu olarak, Komünist kitleler dahil bütün kitleler için, savaş boyunca ideolojik ve politik olarak «büyük ittifak» ve «ulusal birlik» ruhuna, kapitalist ülkelerde sınıf işbirliğine, sömürgelerin ezilen halkları ile metropol kapitalist ülkeler arasında işbirliğine şartlanmak mümkün oldu.

1936'da Troçki, 1935 Fransız-Sovyet paktı hakkında yazarken ve Lenin'e başvururken şunları yazıyordu:

«Fransız-Sovyet paktının yararları ve zararları nasıl yargılanırsa yargılansın, hiç bir ciddî devrimci devlet adamı, Sovyet devletinin kendi dokunulmazlığı için şu ya da bu emperyalizm ile geçici anlaşmalar yoluyla ek destekler arama hakkını inkâr edemez. Yapılması gereken, bu kısmî ve taktik anlaşmaları tarihsel güçlerin genel sistemi içindeki yerini açık ve berrak biçimde kitlelere göstermektir. Fransa ile Almanya arasındaki antagonizmden özellikle yararlanmak

için burjuva müttefiki veya geçici olarak Milletler Cemiyeti perdesi ardında gizlenen emperyalist bileşimi idealize etmenin en küçük bir gereği bile yoktur. Ancak, yalnız Sovyet diplomasisi değil, onu adım adım izleyen Komünist Enternasyonal de Moskova'nın episodik müttefiklerini sistemli olarak 'barış dostları' diye resmetmekte, 'kollektif güvenlik' ve 'silahsızlanma' gibi sloganlarla işçileri aldatmakta ve böylece emekçi sınıfların içinde emperyalistlerin politik ajanı haline gelmektedir.»[132]

Troçki, katledilmemiş olsaydı, otuzların «idealizasyonu»nun, kırkların «idealizasyonu»na kıyasla ürkekçe bir girişimden, hattâ çocukça bir yalandan başka şey olmadığını görebilirdi. Aynı ölçü kitlelerin aldanmasına da uygulanabilirdi. «Büyük ittifak», «Birleşmiş Milletler» olarak kamufle edilen emperyalist bileşim, Avrupa burjuvazisi ile ittifak, şadece Mihver güçlerin yenilgisinden sonra ortaya çıkacak sorunları çözmeye değil, aynı zamanda, barış, demokrasi, ulusal bağımsızlık ve sosyal adaletin kurulmasına da muktedir her derde deva (bir çözüm) haline geldi. Buradaki kavramlar —uygun idealizasyonlar olarak— her türlü sınıfsal özden boşaltılarak en soyut biçimlerde ortaya atıldı.

Büyük Amerikan gazeteleri Komintern'in kapatılmasını sevinçle karşıladılar. Bu olayda, «Stalingrat ve Cap Bon zaferlerinden daha önemli bir diplomatik zafer» görüyorlardı. Öncü yazarlar, «Dünya artık rahat bir nefes alabilir,» diye yazıyorlardı. «Troçki'nin eski deliliğinden vazgeçildi. Marx'ın rüyası sona erdi.» **Chicago Tribune** şöyle yazıyordu: «Stalin Marksist itikadın dervişlerini gömdü. Dünya hâkimiyeti ve evrensel devrim isteyen Bolşevikleri cezalandırdı.» Amerikan hükümetinin sözcüsü olarak davranan **New York Times** bu büyük kararı özel önlemlerin izlemesi için çağ-

132. Troçki, **The Revolution Betrayed**, Faber and Faber, Londra, 1937, s. 189.

rıda bulundu. Moskova Polonyalı yurtseverleri terk etmeli, Yugoslav partizanlar Londra'da sürgünde bulunan hükümeti tanımalı, Fransız Komünistler «gerçek birlik»e katılmalıydılar[133]. İlk talep boşunaydı, çünkü Stalin «Polonya sorunu» üzerine kalıcı bir taviz vermeye hazır değildi. Batılıların Yugoslavlarla ilgili talepleri sadece görünüşte karşılandı, ama buradaki hatâ Stalin'in değil, Tito'nundu. Öte yandan, Fransız (ve İtalyan) Komünistlerin «gerçek birlik»e katılmaları, büyük Amerikan gazetesinin ve onun danışmanlarının en gizli arzularını yerine getirdi.

Tarihin treni lokomotifini (Marx devrimin lokomotif olduğunu söylemişti) kaybettikten sonra «Üç Büyükler»e «sürekli ve hayati çıkarlar»ını barış içinde özel kararlara dönüştürme yolu açıldı, en azından bu açgözlü operasyon «büyük kondüktör»ün kontroluna girene kadar.

Bu yeni açılımın ilk kilometre taşı, Ekim 1943'te Moskova'da toplanan SSCB, Büyük Britanya ve ABD Dışişleri Bakanlarının (Çan Kay-şek'in önemsiz bir rolde temsili ile birlikte) konferansı idi. Bu konferansın sonunda yayımlanan bildiri, ancak, üç büyük güç arasında «en yakın işbirliği ve yardımlaşma»nın muhafaza edilmesi halinde, düşmanlıklar bir kez son bulduğunda, «barışı koruma(nın) ve halkların tam bir politik, ekonomik ve toplumsal refahını sağlama(nın)» mümkün olacağını vurguluyordu.

Diğer önlemler arasında, konferans, Mussolini'nin devrilmesinden sonra İtalya'da kurulan yeni politik sistemi ve Badoglio hükümetinin Mihver güçlerine savaş ilanını kararlaştırdı. Bu, «Üç Büyükler»in Atlantik Antlaşması'nda belirlenen ve SSCB tarafından kabul edilen ilkelerin uygulanışını nasıl anladıklarını göstermek için mükemmel bir fırsattı. İtalyan halkına, savaş sona erince, «kendi hükümetlerinin nihai biçimini» belirleme hakkını vermeyi kabul ettiler. O za-

133. Alıntı, Broué, op. cit., s. 434-5.

mana kadar bütün alanlarda gerçek iktidar sadece askeri harekâtların yürütülmesi ile ilgili olmayan bir biçimde, müttefik askeri yetkililerinde kalacaktı. Bu zaman içinde —Müttefikler sürenin uzayacağını düşünüyorlardı ve gerçekten de iki yıl sürdü— İtalyan halkı istediği hükümeti nihai olarak seçme hakkını elde tutacaktı. Bu arada müttefik yetkilileri İtalyan halkının arzularını belirleyecek politik yapıları oluşturma ve halkın kendisine tanınan hakkı kullanırken yapabileceği sürprizleri önleme hakkını kullandı.

Bu politik gelişmeyi sağlamak için tasarlanan ilk özel önlem Badoglio'yu başlıca anti-Faşist güçlerin arzularına karşı hükümetin lideri olarak tutma kararı idi. Togliatti'nin prestijinin ve politik hünerinin, İtalyan Komünistlerinin ve bütün İtalyan solunun «Üç Büyükler»in planına boyun eğmelerine ve onların, **New York Times**'ın zorladığı «gerçek birlik» yoluna girmelerine nasıl belirleyici bir katkıda bulunduğunu gördük (**Times** yalnızca Fransız Komünistlerini kast etti, çünkü başyazı Mussolini'nin devrilmesinden hemen önce yazılmıştı.)

«İtalyan sorunu» üzerine Sovyet tavrı, «Fransız sorunu» üzerine tavrı ile birlikte (de Gaulle'ün desteklenmesi ve Fransız Komünist Partisi'nin onun liderliğine bağımlı hale getirilmesi) Stalin'in «etki alanları»nın paylaşımındaki seçimini doğruladı. «Etki alanları» Stalin-Eden görüşmelerinde kısmen açığa çıkmış bulunuyordu. Bunlar Doğu'yu elde tutmak için Batı'da tavizler (diplomatik ve politik) olarak özetlenebilir. Aslında, «paylaşım»ı temel alan bir stratejide başka seçenek yoktu, çünkü stratejinin aracı halk kitlelerinin eylemi değil, orduların hareketi idi. Eğer Stalin'in stratejisi Avrupa'daki devrimci mücadeleyi başlıca faktör olarak içermiş olsaydı, Faşizm'in yıkılmasından sonra İtalya'da ortaya çıkan durum mükemmel bir fırsat sağlayabilirdi. 1943 baharında Kuzey İtalya'yı sarsan grevler dalgası ve yaz aylarındaki muazzam kitle hareketi İtalyan toplumunun yaşadığı

krizin devrimci bir krize dönüşmeye hazır olduğunu açık biçimde gösterdi ve bu, izleyen aylarda, Komünistlerin, Sosyalistlerin ve Eylem Partisi üyelerinin etkisi altındaki partizan hareketinin olağanüstü hızlı gelişmesi ve işgal altındaki bölgede bir milyon işçinin etkin genel grevi ile doğrulandı[134]

Bir yanda Müttefikler ile İtalyan burjuvazisi, öte yanda İtalyan işçileri arasındaki yegâne gerçek birleşme noktası Hitler Almanyası'na karşı mücadele idi. Bu mücadele, ya krizin devrimci özünün Yugoslavya'daki gibi güçlenmesine yardımcı olabilirdi, ya da, tam aksine, krizin sulandırılmasına. Bu, temel olarak, İtalyan toplumundaki ileri güçlerin alacakları yöne bağlıydı, fakat Sovyetler Birliği'nin pozisyonu bu yönü önemli ölçüde etkileyebildi. Stalin, Birleşmiş Mliletler'in ilkeler bildirgesine sıkıca bağlı kalarak ve Almanya'ya karşı tam bir savaş sürdürme gereğini öne çıkararak, sadece gizli görüşmelerde değil açık olarak da, ortak düşmana karşı mücadelede muazzam örnek vermiş bir halkın tam ve bağlantısız egemenliğinin derhal kabulünü, bu halkın kurtarılmış bölgede ve diğer bölgelerde doğrudan seçme hakkının kabulünü, demokratik olarak seçilmiş hükümet organlarını ve bunların halkın demokratik özgürlükleri sınırsız olarak kullanmasıyla seçilmesini talep edebilirdi. «Ancak bu yolla,» diyebilirdi Stalin, «ancak İtalyan halkı kendi geleceğini kendisinin belirleyebileceğini bilirse, bu moralle savaşırsa, enerjisi ve inisiyatifi en yüksek noktaya ulaşır ve müttefik ordularının harekâtlarına azami katkıyı sağlar. İtalyan halkına bu yaklaşım Avrupa'nın diğer halklarına üç büyük gücün ilan ettiği hedeflerde samimi olduğunu kanıtlayacak ve aynı çizgiyi izleme konusunda onları cesaretlendirecektir. Alman halkına şunu söyleyebileceğiz ki,

134. Togliatti'nin, kitle hareketi, partizan hareketi ve İtalyan devletinin bu dönemdeki krizi hakkında görüşleri için bk., yukarda, not 53.

İtalyan halkının Mussolini'ye yaptığını Hitler'e yaparlarsa, üç büyük güç yeni demokratik Almanya'nın bağımsızlığını ve egemenliğini derhal kabul edecektir.» Böyle bir tavır, Sovyetler Birliği'ne sempati ve İtalya'daki gerçek demokratik ve yurtsever güçlerin desteğini kazandıracak ve en önemlisi, Londra ve Washington'ın izledikleri politikanın açığa çıkmasına yardımcı olacaktı. Böyle bir tavır diğer Avrupa halkları üzerinde de aynı etkiyi yaratacaktı. Fakat «İtalyan sorunu»nda Stalin, Müttefiklerin oyununu oynadı, PCI de Stalin'in.

Bu örnekte, de Gaulle'e yönelik tavrında veya Komintern'i kapatışında olduğu gibi, Stalin'in ilkesel mazereti —Sovyet tarihçilerinin bir çok varyantı ile tekrarlandı ve eşzamanda kendi politikalarını mazur göstermek için Batılı Komünist liderlerce yankılandı— Almanya üzerinde zaferin kazanılması için ne pahasına olursa olsun ittifakların bozulmasından sakınmak gerektiği idi. Bu mazeret Stalin'in savaşın sonuna kadar izlediği politikanın bütününü kapsadığı için, O'nun iki büyük müttefikinin gerici ve emperyalist amaçlarına verdiği tavizlerin kataloğunu tamamlamadan bunu incelemeyeceğiz.

Dışişleri bakanlarının zemini belirlemelerinden sonra «Üç Büyükler» 1943'ün sonunda Tahran'da bir araya gelebildiler. Ortak bildiride şu satırlar okunuyor:

«Diplomatik danışmanlarımızla birlikte geleceğin sorunlarını inceledik. Halkları, bizim kendi halklarımız gibi akıl ve yürekleriyle kendilerini, tiranlığın ve köleliğin, baskının ve hoşgörüsüzlüğün yok edilmesine adamış olan bütün ulusların işbirliğine ve aktif katılımına çalışacağız. Dünya demokratik uluslar ailesine katılmayı seçerlerse, onları memnunlukla karşılayacağız.»

Tiranlığın ve köleliğin, baskının ve hoşgörüsüzlüğün nihayet yasaklanmış olacağı barışçı ve demokratik bir dünyanın kurulacağı şeklindeki bu heybetli

vaat Stalin'in imzasının üzerinde yer aldığına göre, Avrupa ve dünya işçileri Roosevelt ve Churchill'in samimiyeti hakkında neden kuşku duysunlardı? «Büyük ittifak» çerçevesinde «ulusal birlik» politikası Fransa ve İtalya'nın Komünistleri tarafından icra edildi ve sağlam bir zemin sağladı. Almanya birkaç yenilgiye uğratıldığında genel bir demokratik ve barışçı çözüm olacağı için, esas olan, savaşın kazanılmasında —ne tür olursa olsun— çıkarı olan herkesin çabalarını yoğunlaştırmaları ve birleştirmeleri idi. İtalya'da, müttefik karargâhlarının yüksek komutanı altında bu birleşme ve yoğunlaşmaya karşı çıkmak için sebep var mıydı? Eğer savaştan sonra halk sosyalizm isterse, bu, barışçı ve demokratik yoldan, oylama ile sağlanabilirdi. Buna karşı olan çıkarlar bu kitlesel isteğin önünde çökecekti. Bu, en azından, «Üç Büyükler»in vaadiydi. İnatçı burjuvazi kendi güçlü arzularında diretebilir miydi?

«Üç Büyükler» dünyanın önünde cömert hedeflerini açıkça ortaya koyarlarken, Tahran Konferansı'nda bu hedeflere ayrıntılı pratik biçim kazandırma şeklindeki ince görevlerini gizlice sürdürdüler. Stalin'e taviz vermek için Roosevelt ve Churchill Curzon Hattı'nı Polonya ile SSCB arasındaki sınır olarak kabul ettiler. Karşılığında Polonya'ya Oder'e kadar uzanan Alman toprakları verilecekti. Stalin kabul etti, fakat ortaklarına Königsberg ve çevresini elde tutarsa çok memnun olacağını belirtti. Churchill bunda karşı çıkılacak bir şey görmedi: Pripet bataklıkları karşılığında Silezya'nın zengin sanayi bölgelerini almak Polonyalıları çok memnun edecekti. Churchill ve Roosevelt, Rusların sıcak denizlere girme isteklerinin tamamen makul ve doğal olduğunu kabul ettiler ve Roosevelt Stalin'e Port Arthur ve Dairen'i yeniden ele geçirebileceğini özellikle belirtti. Bu limanlar, daha önce Çarlar tarafından Çin'den, Rus-Japon savaşı sırasında Japonlar tarafından Çarlardan alınmışlardı. SSCB'nin işgal ettiği Finlandiya toprakları konusunda Stalin,

bunlardan vazgeçmeyi reddetti. Churchill küstah bir tavırla, 1917'de Sovyetler'in «ne ilhak ne tazminat» diyen bir barıştan yana olduklarını açıklamış olduklarını hatırlattı. Stalin'in «geniş bir tebessümle» verdiği yanıt şuydu: «Bir Muhafazakâr haline geldiğini size söyledim.»[135] Almanya konusunda «Üç Büyükler» ülkenin bölünmesini kararlaştırdılar. Tartışma bunun nasıl yapılacağı üzerinde yoğunlaştı. Ne var ki, Tahran'da tartışılan esas sorun ikinci cephe sorunuydu. İlk bakışta bu saf anlamda askerî bir sorun olarak görülüyordu, ama aslında bu, «etki alanları»nın paylaşılmasının esaslı bir aşaması idi.

İkinci bir cephenin açılması konusunda Amerikalılar ile İngilizler arasında ayrılıklar çıktı. Amerikalılar cephenin Fransa'da açılmasından yanaydılar, çünkü, Sovyet tarihçi Deborin'e göre, Batı Avrupa'da Birleşik Devletler'in etkinliğini sağlamak ve İngilizlerin pozisyonunu zayıflatmak istiyorlardı. İngilizler cephenin Balkanlar'da açılmasını önerdiler, çünkü, yine aynı tarihçilere göre, bu bölgede kendi çıkarlarını güvence altına almaya ve «Sovyet saldırısı»nı önlemeye çalışıyorlardı. Tahran Konferansı'nda Churchill Balkan planı üzerinde ısrar etti, «fakat SSCB delegasyonu bu planın Almanya'nın mümkün olduğu kadar çabuk yenilgiye uğratılması ile ilgili olmadığını ve aslında başka amaçlar taşıdığını kanıtladı.»[136] Aslında, bizzat Deborin'in verdiği daha ayrıntılı değerlen-

---

135. Bk. Fontaine, op. cit., s. 188. Stalin'in şakası Churchill'in **History of the Second Worl War**'ından alınmıştır (c. 5, s. 72). «Halkların Babası» ne kadar haklı olduğunu bilmiyordu.

136. Deborin, op. cit., s. 371 ve 399. Deborin, değerlendirmesinde, zamanın Dışişleri Bakanı Cordell Hull'un anılarını temel alır. Hull'a göre, Quebec Konferansında Churchill ikinci bir cephenin Balkanlar'da açılmasını istemişti, çünkü bu bölgeye «bir Sovyet akını» önemli «İngiliz ve Kuzey Amerikan çıkarları»nı tehdit edecekti. (Hull, **Memoirs**, Hodder and Stonghton, Londra, 1948, s. 1231.)

dirmenin ortaya koyduğu ve Tahran Konferansı'nın eldeki kayıtlarının da doğruladığı gibi, Sovyet delegasyonu Britanya'nın «başka amaçlar»ından hiçbir şekilde söz etmedi ve kendini sadece sorunun askeri etkinlik açısından tartışılması ile sınırladı. İkinci cephenin Fransa'da açılması lehine kanıt olarak ortaya getirilen ve Amerikalılara tam destek sağlayan şartlar vardı. Her iki durumda da, Stalin temel bir seçenek üzerinde hareket ediyordu. Bunun, kendisini bir hamlede iki amaca ulaştırabileceğini umuyordu. Doğu Avrupada hareket serbestliği kazanacak ve Almanya ile Japonya'nın yenilgisinden sonra emperyalist güçler arasında ciddî bölünmelere yol açacağını umduğu çelişkinin, savaş yüzünden iyice zayıflamış Avrupa'nın eski sömürge devletleri ile dünyanın sömürülmesinde bunların yerini almak isteyen Amerikan süper gücü arasındaki çelişkinin derinleşmesine «katkı»da bulunacaktı.

Stalin'in Doğu'da ellerinin serbest kalmasını sağlamak için Batı'da müttefiklerine verdiği başlıca tavizler arasında, özellikle uğursuz olanı, İspanya ile ilgilidir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Churchill ve Roosevelt 1936 ve 1939 yılları arasında izledikleri İspanya politikasını sürdürdüler. Roosevelt'in 8 Kasım 1942'de Müttefikler'in Kuzey Afrika'ya çıkarma yaptıkları sırada Franko'ya yazdığı mektup basit bir taktik manevra değil, sabit bir politikanın ifadesi idi. Mektupta kendisini «samimi dostumuz,» diye takdim ediyor ve «onu Birleşik Devletler'de korkulacak bir şeyi olmadığına temin ediyordu.» Aynısı Churchill'in 24 Mayıs 1944'te Avam Kamarası'nda kullandığı alaycı ifade için geçerlidir. Buna göre, İspanya'nın içişleri sadece İspanya'yı ilgilendiren bir mesele idi.

Anti-Hitler koalisyonun ilk gününden itibaren Stalin, Roosevelt ve Churchill'in İspanya politikasına razı oldu. Atlantik Antlaşmasının ilkelerini onaylayan 24 Eylül 1941 tarihli Sovyet bildirisinde İspanya'ya hiç değinilmiyordu. Sovyet savaş dokümanlarının hiç bi-

rinde veya Stalin'in herhangi bir bildirisinde de bu konudan söz edilmez. Aynı sessizlik, Stalin'in Avrupa haritasını değiştirme girişimine başladığı 1941'in sonundaki Stalin-Eden toplantısından Tahran ve dışişleri bakanlarının toplantısına, oradan Yalta'ya kadar «Üç Büyükler» arasında yapılan görüşmelerin kayıtlarında da görülecektir. Franko'nun Faşist diktatörlüğü dokunulmaz kalmaya devam etti.

Stalin'in, açık ve katı bir tutum almak için Frankoizm sorunundaki kadar sağlam politik motiflere sahip olduğu pek az Avrupa meselesi vardı. Sadece İspanyol halkı üç yıllık mücadele içinde Mihver güçlere karşı direnen halk olduğu için değil; Frankoizm bu güçlerin silahlı müdahalelerinin ürünü olduğu için de değil; şu basit nedenden ötürü ki, Franko Sovyetler Birliği ile savaş halindeydi: «Mavi Tümen» Sovyet topraklarını işgal eden gücün bir parçasıydı. Ayrıca, Sovyetler Birliği'nin Franko İspanyası'na savaş ilanı ve sürgündeki Cumhuriyetçi hükümetin Nazi işgalindeki ülkelerden sürülen diğer hükümetler gibi yegâne yasal hükümet olarak tanınması ısrarı, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler dahil anti-Hitler koalisyon içindeki geniş halk kitleleri arasında destek bulacak iki eylem idi.

Ama Stalin savaş sırasında İspanyol Cumhuriyeti'ne yardım etmek için en ufak bir çaba göstermedi. Faşizm karşısında zafer kazanılmasının bu uğurda en fazla kan döken halklardan birinin de yararına olması için en ufak bir girişimde bulunmadı. İspanya'da Faşist diktatörlüğün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra iktidarda kalması Stalin'in «etki alanları»nın paylaşılması politikasının en açık sonuçlarından biridir. Potsdam'da Sovyet inisiyatifi ile Franko rejimini Birleşmiş Milletler'den çıkarmak gibi gülünç bir kararın alınması da, o rejimin Mihver felaketini yaşatabilmesi olgusu bakımından Kremlin'in tarih önündeki ağır sorumluluğunu azaltmaya yeterli değildir.

Ama şimdi ikinci cephe sorununa dönelim. Stalin

Haziran 1941'den itibaren sürekli ikinci bir cephenin açılmasını istemiş, bunu, Almanya üzerinde zafer kazanmanın başlıca koşulu olarak göstermişti. Bunu öylesine önemli görüyordu ki, birinci kitapta belirttiğimiz gibi Komintern'in feshedilmesinin pratik, doğrudan hedefi, bu ikinci cephenin açılması anlaşmasına giden yolun hazırlanması idi. Ve Stalin'in, İtalya, Fransa ve İspanya konusunda müttefik politikasına verdiği tavizler, yukarda gördüğümüz gibi daha geniş etkilere sahip bir planı gizlese de, bu sonuca yöneltildi. 1 Mayıs 1944'te verdiği «günlük emir»de Stalin, Almanya'nın yenilgisinin ancak Batı Avrupa'da ikinci bir cephenin açılması halinde mümkün olduğunu kuvvetle belirtti. Normandiya çıkarmasından sonra «Almanya'ya karşı ortak eylemler konusunda Tahran Konferansı'nda alınan karar»ın yerine getirilmesindeki «kararlılık»ı sürekli övdü. «Bu kararın parlak biçimde yürürlüğe konulması» diyordu Stalin, «anti-Hitler koalisyon cephesinin pekiştirilmesinin çarpıcı göstergelerinden biri»dir[137].

Kremlin'i izleyen Komünist partileri üç yıl boyunca ikinci bir cephenin açılması için şiddetli bir kampanya yürütmüşlerdi. Bu yüzden, çıkartma anında Komünist basının, olayı, «bütün insanlığın her gün sabırsızlıkla sorduğu ve beklediği şeyin gerçekleşmesi» olarak selamlaması pek şaşırtıcı değildir[138]. 1947'den itibaren, «büyük ittifak» çöktükten sonra ve yeni Sovyet dış politikasının taleplerinin baskısı ve gerçeklerin ışığı altında —bu arada ikinci cephenin ardındaki niyetler tamamen açığa çıkmıştı— Kremlin kendi yarattığı bu efsaneyi yıkmak zorunda kaldı. Sovyet tarihçilerine, tarihin bu yüzeyini açığa çıkarma izni verildi; kuşkusuz, Moskova'nın «büyük ittifak» döneminde izlediği politika hakkında bu eleştirinin yol açabileceği can

137. Stalin, **War Speeches**, s. 94-5, III.

138. İspanyol Komünist Partisi'nin yayın organı **Nuestra Bandera**'daki başmakale, 30 Haziran 1944.

alıcı soruları ihmal etme koşulu ile, Sovyet tarihçilerinin hâlâ elden ele dolaşan uyarlamaları aşağıdaki üç noktada özetlenebilir:

1. Avrupa'daki askerî harekâtlarda İngiliz-Amerikan stratejisine hâkim olan fikir Almanya ile SSCB'nin mümkün olduğu kadar birbirini zayıflatmalarını sağlamak ve bu arada müttefik askerî gücünü, uygun anda taze güçler ile müdahale edebilmek ve emperyalizmin çıkarlarına uygun bir çeşit barışı dayatmak için azamî ölçüde geliştirmek idi. SSCB'ye yapılan askerî yardım ve besin maddesi ikmali bir Alman zaferini önlemek ve bu 'uygun an' gelene kadar Alman-Sovyet düellosunu uzatmak için kesin olarak gerekli idi.

2. 1943 boyunca bu hesapların hatâlı olduğu ortaya çıktı. Stalingrat'taki zaferden ve Sovyet ordusunun 1943 baharında ve yazında düşmana ağır darbeler indirmesinden sonra, Sovyetler Birliği'nin askerî potansiyeli, gerek silah üretimi gerekse insan kaynaklarının seferber edilmesi gerekse orduların savaşma ruhu bakımından her geçen gün biraz daha artarken, Almanya'nın savaş yorgunluğu açık hale geldi. Aynı zamanda, işgal edilen ülkelerdeki direniş hareketinin boyutu İngiliz-Amerikan liderleri ciddî biçimde endişelendirdi. «Bu koşullarda, Kuzey Fransa'da bir ikinci cephenin açılmasının daha fazla ertelenmesi Birleşik Devletler'in savaş sonrası pozisyonunun ağır biçimde zayıflaması tehlikesini taşıyacaktı. İngiliz ve Amerikan liderleri ciddî biçimde endişelendirdi. «Bu koşullarda, Kuzey Fransa'da bir ikinci cephenin açılmasının daha fazla ertelenmesi Birleşik Devletler'in savaş sonrası pozisyonunun ağır biçimde zayıflaması tehlikesini taşıyacaktı. İngiliz ve Amerikan liderler Ağustos 1943'te Quebec Konferansı'nda oluşturdukları politikada kesin bir değişiklik yapmak zorunda kaldılar.»[139] Bu toplantıda Churchill, ikinci cephenin Bal-

139. I. Maisky, «Le Problème du second front», **Recherches Internationales**, 9-10, Paris, 1958, s. 239.

kanlar'da açılmasındaki İngiliz çıkarını kanıtlamaya çalıştı, ama Amerikalılar kendi çıkarlarına uygun kararı dayattılar. Bu karar alındıktan sonra Roosevelt ve Churchill Tahran'a hareket ettiler. Orada İngiltere Başbakanı bir kez daha Balkan planını savundu, ama Roosevelt ve Stalin Fransa'ya çıkarma yapılması konusunda tam bir anlayış birliğine vardılar.

3. 1944'ün ilk aylarında, «Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'nı yenilgiye uğratabilecek ve Fransa dahil Avrupa ülkelerini kendi güçleriyle kurtarabilecek yetenekte olduğu açığa çıktı.»[140] Ek olarak, «Fransız halkının Alman işgalcilere karşı genel bir ayaklanmaya dönüşme eğilimi gösteren kurtuluş mücadelesi dünya gericiliğini endişelendirmeye başlamıştı.» Bu gelişmenin Londra ve Washington'daki son tereddütleri de ortadan kaldırdığı görüldü ve Normandiya kıyılarına müttefik çıkartması «Batı Avrupa ülkelerinin demokratikleştirilmesini önleme ve Batı'ya giden yolu Sovyet ordusuna kapama» amacıyla gerçekleştirildi[141].

Tarihin bu Sovyet yorumu Batılı dokümanların tam bir analizine dayanır ve orduları kıtaya ayak bastıkları andan itibaren Avrupa'daki Amerikan emperyalistleri tarafından uygulanan politika tarafından desteklenir. Sovyet tarihçileri bu özgül sorunda gerçeğe saygı gösterebildiler —«parti kararı»na tabi bir görüşün kaçınılmaz basitleştirmelerini ve propaganda unsurlarını görmezlikten gelirsek—, çünkü 1947'den sonra Moskova tarihin bu bölümü hakkında yalan söylemeye devam etme gereği duymadı. Aksine, yukarda belirtilen nedenlerden ötürü, bu konuda gerçeği açığa vurmak zorundaydı. Sovyet tarihçileri, bu noktadan. Londra ve Washington'daki askeri ve politik kararlara kaçınılmaz olarak hâkim olması gereken sınıf çıkarı gibi güvenilir bir aracı kullanabildiler. Eğer İngiliz-Amerikan stratejisi Sovyetler Birliği'nin

140. **Bol'shaya Sovyetskaya Entsiklopediya,** 7, s. 181.
141. Deborin, op. cit., s. 425.

güçlenmesini ve Avrupa işçi sınıfı partilerinin iktidara gelmesini sağlama arzusundan esinlenmiş olsaydı bu gerçekten anlamsız olacaktı.

1943'ün sonunda ve 1944'ün başında SSCB'nin Almanya'yı yenilgiye uğratabileceği ve Avrupa'yı sadece kendisinin ve ulusal direniş hareketlerinin gücüyle kurtarabileceği görüşünü Sovyetler tek başına savunmuyordu. Kasım 1943'te Roosevelt, «gelecek baharda, Rusya şimdiki gibi ilerliyor olursa, ikinci bir cephe belki gereksiz olacak,» diye düşünüyordu[142]. Ve Mayıs 1944'te Roosevelt'in Kurmay Başkanı Amiral Leahy, o sıradaki güçler ilişkisi hakkında bir raporda, «büyük ittifak»ta bir kopma ve Sovyetler Birliği ile bir savaş durumunda Birleşik Devletler'in en fazla Büyük Britanya'yı savunabileceğini, ama Sovyetler Birliği'ni yenilgiye uğratamayacağını ortaya koydu. «Bir diğer deyişle kendimizi kazanamayacağımız bir savaşa girmiş durumda bulacağız.»[143] Yine burada, Sovyetler Birliği Uzakdoğu cephesini 1941 Sovyet-Japon paktı ile güvence altına almışken, Birleşik Devletler'in bu aşamada Japonlara karşı savaşın en şiddetli aşamalarından birinde olduğu hatırlatılmalıdır.

Bu nedenle ikinci cephe, Stalin'in iddia ettiği gibi Almanya'nın yenilgisi için değil Batı Avrupa'da ortaya çıkan sosyalist devrim tehlikesini önlemek için gerekli bir koşul idi. Bu, Avrupa'da «etki alanları»nın paylaşılmasında basit bir aşama, ama kuşkusuz en önemlilerinden biri idi. Bu hedef «büyük ittifak»ın biçimlenmeye başladığı andan, ikinci cephe sorununa yaklaştığı güne kadar Stalin'e esin kaynağı oldu. Avrupa halklarına kurtuluşlarının öncelikle kendi si-

142. Roosevelt'in oğlu, başkanın bu görüşü, Kahire Konferansı'nda İngiltere Başbakanı ile bir görüşme sırasında ifade ettiğini kaydeder (22 Kasım 1943) (Elliott Roosevelt, **As He Saw It**, Duell, Sloan and Pearce, New York, 1946, s. 156).

143. BD Dışişleri Bakanlığı, **The Conferences of Malta and Yalta**, Washington, 1959, s. 539 ff.

lahlı mücadelelerinin sonucu olacağı, kendi kaderlerini tayin etmenin yegâne yolunun bu olduğu açıklanacak yerde ve bir ulusal kurtuluş ordusunun kurulduğu, kurtarılmış bölgelerde halk iktidarının oluşturulduğu Yugoslavya örnek gösterilecek, Fransa, İtalya ve diğer ülkelerdeki direnişler bu yola sevk edilecek yerde, ikinci cephe için Stalin'in öne sürdüğü argümanlar ve Sovyet propagandası —Komünist partilerinin propaganda ve politikalarında yankılandığı gibi— İngiliz ve Amerikan ordularının kurtarıcı ve demokratik misyonları hakkında beslenen hayalleri teşvik etti ve silahlı direniş hareketlerinin yardımcı ve ikincil güçler olarak düşünülmesi eğilimlerini cesaretlendirdi.

Bu tavrın bir özelliği, askerî durumun Sovyet ordularının daha fazla lehine olduğu bir sırada daha kuvvetle savunulması idi. İkinci bir cephenin açılması ihtiyacı üzerine en sert Sovyet bildirileri, Sovyet ordularının en zor durumda oldukları 1941 veya 1941'den itibaren değil, 1943 baharında, Komintern'in kapatılması ile aynı tarihte ortaya çıktı ve o yılın sonuna doğru daha da sertleşti. Bu fikri savunmak bakımından en güçlü bildiri, yukarda değinilen, 1 Mayıs 1944 tarihli «günlük emir»de yer alıyordu. Bu bildiride Stalin, Sovyet ordusunun işgalciyi anavatanın sınırlarının ötesine itmeye hazır olduğunu duyurduktan sonra, Avrupa halklarını kurtarma görevinin, «Sovyetler Birliği, Büyük Britanya ve ABD'nin ortak çabaları, birliklerimizin doğrudan ve müttefiklerimizin birliklerinin de batıdan birlikte indirecekleri darbeler» olmaksızın yerine getirilemeyeceğini ekledi. Stalin ısrar ediyordu: «Ancak bu birleşik darbenin Hitler Almanyası'nı tamamen ezebileceğinden kuşku duyulamaz.»[144]

Bu bildirge müttefik çıkartmasından hemen önce Batı'daki Komünist partilerine bir tavsiye —ve Stalin'den gelen bir emir— niteliği taşıyordu: direniş güçleri-

144. Stalin, **War Speeches**, s. 94-5.

nin her türlü eylemi ve bütün ulusal politik hedefler İngiliz-Amerikan güçlerinin eylemlerine ve hedeflerine bağımlı olmalıdır. Ve bu, Yunan Komünist Partisi'ni Varkiza teslimiyetine götüren kural idi —yukarda gördüğümüz gibi Fransa ve İtalya'daki Komünist partileri tarafından da titizlikle uygulandı.

Almanya'nın askeri yenilgisi ve işgal altındaki ülkelerin kurtarılması için mutlak bir zorunluluk olarak ikinci cephenin açılması ısrarının şiddetlendirilmesine paralel olarak Stalin Avrupa solundan talep ettiği müttefiklere boyun eğmenin ideolojik mazeretini de vurguladı. «Büyük ittifak» içinde sağlanan birliğin gün geçtikçe daha güçlenmekte olduğunu, «Üç Büyükler» arasında daha büyük çıkar ve hedef birliğinin sağlandığını ısrarla belirtti. Koalisyon içindeki çelişkiler arttığı oranda —Jdanov'un 1947'de hatırlattığı, Sovyet ve Batılı tarihçilerin daha sonra ortaya koydukları gibi Alman emperyalizminin yenilgisi ufukta göründüğü an başka türlüsü olamazdı, çünkü Almanya'ya karşı mücadele, koalisyonu bir arada tutan yegâne güçtü— ve bu kaçınılmaz süreç geliştiği oranda, Stalin, gizemlileştirmenin dozunu arttırdı.

9 Ekim 1944'te, Sovyet orduları Sovyet sınırını geçmeye, Romanya ve Bulgaristan'a sızmaya başladıklarında, Stalin ve Churchill Balkanlar'daki ayrı ayrı etki oranları üzerinde anlaştılar. Esasında, Churchill, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'da istediğini yapması için Stalin'i serbest bıraktı. Şu şartla ki, Stalin de Churchill'i Yunanistan'da serbest bırakacak ve Yugoslavya'da % 50 «etki»ye sahip olmasına —«Halkların Babası»nın cömertçe kabul ettiği bir şart— izin verecekti[145]. 6 Kasım'da, Ekim Devrimi'nin yıldönümün-

145. Kuşkusuz, Avrupa'nın «etki alanları»na bölünmesi genel olarak İkinci Dünya Savaşı koşullarına uygun diplomatik biçimler gözetilerek yapıldı; bir diğer deyişle, ulusların bağımsızlığına, halkların kendi geleceklerini belirleme haklarına vb. saygı gösterildiği belirtilerek haklı çıkarıldı. Ne var ki, zaman

de yaptığı konuşmada Stalin «Üç Büyükler»in birliğini övdü ve bunun uzun süre yaşayacağı kehanetinde bulundu. SSCB ile iki büyük kapitalist ülke arasındaki ittifakın «rastlantısal ve geçici» motifler temelinde de-

---

zaman daha doğrudan bir dil kullanıldı. Aşağıdaki sadece bir örnektir. Churchill 9 Ekim 1944 günü Stalin ile yaptığı görüşmeyi değerlendiriyor:

«Uygun bir anı kollayarak şöyle dedim: 'Şimdi Balkanlar'daki meselelerimizi ele alalım. Orduları-nız Romanya ve Bulgaristan'da bulunuyor. Orada çıkarlarımız, misyonlarımız ve ajanlarımız var. Gelin, küçük ölçeklerde karşıt amaçlar gütmeyelim. Britanya ve Rusya'yı ilgilendirdiği kadarı ile, size Romanya üzerinde % 90, bize de Yunanistan üzerinde % 90 egemenlik desek ve Yugoslavya için de karşılıklı olarak % 50 oranını kabul etsek nasıl olur? Söylediklerim tercüme edilirken yarım sayfa üzerine şunları yazdım:

Romanya
Rusya % 90
Diğerleri % 10
Yunanistan
Büyük Britanya % 90 (ABD ile anlaşmalı olarak)
Rusya % 10
Yugoslavya % 50-50
Macaristan % 50-50
Bulgaristan
Rusya % 75
Diğerleri % 25

«Tercüme işi bittiği zaman kâğıdı Stalin'e uzattım. Kısa bir sessizlik oldu. Stalin mavi kalemini aldı, kâğıdın üzerine kalın bir «kabul» işareti yaptı ve bana doğru uzattı. Her şey bir an içinde olup bitmişti.

«... Daha sonra uzun bir sessizlik oldu. Kurşun kalemle yazılmış kâğıt masanın orta yerinde duruyordu. Sessizliği bozarak şöyle dedim: «Milyonlarca insanın kaderini böyle sıradan bir kâğıt parçası üzerinde belirlememiz bir tür istihza olarak düşü-

gil «hayatî ve uzun vadeli çıkarlar» temelinde gerçekleştiği görüşünü en açık biçimde bu konuşmada ifade etti. Doğal olarak, diyordu Stalin, zaman zaman ayrılıkalr çıkar, ama «şaşırtıcı olan ayrılıkların olması değil, bunların çok az olması ve pratikte her durumda bir kural olarak bunların büyük güçler arasında birlik ve işbirliği ruhu ile çözümlenmesidir. Mesele ayrılıkların olması değil, bunların üç büyük gücün oluşturduğu birliğin çıkarlarının sınırlarını aşmaması ve uzun vadede bu birliğin çıkarlarına uygun olarak çözümlenmesidir.»

Bu görüşlerin desteğinde ikinci cephe tartışmalarına ve Birleşmiş Milletler Örgütü'nün gelecekteki yapısı hakkında daha yeni tartışmalara değindikten sonra Stalin şunu ekledi:

«Birleşmiş Milletler cephesinin pekiştirilmesinin daha çarpıcı bir göstergesi İngiliz hükümetinin başı

---

nülebilir. Kâğıdı yakalım.» 'Hayır, sizde kalsın,' dedi Stalin.» (Churchill, op. cit., VI, s. 19.)

İkinci cephe hakkındaki tartışma «bölme» sorununu bir kez daha gündeme getirdi. İngilizler savaş boyunca, kolayca anlaşılabilir nedenlerden ötürü, ikinci cephenin Balkanlar'da açılması üzerinde ısrar ettiler. Sovyetler ise, yine anlaşılabilir nedenlerden ötürü, aynı kararlılıkla buna karşı çıktılar. Her iki taraf da askerî etkinlik ile ilgili argümanlar kullandı, ama esas mesele, hangi bölgelerin hangi tarafın kontrolu altında kalacağı idi.

Vurgulanması gereken nokta şudur ki, Ruslar Churchill'in versiyonunu asla reddetmediler. Andre Fontaine, «Üç Büyükler» arasındaki gizli yazışmaların Rusça baskısının Churchill'den Stalin'e gönderilen bir mesajı atladığına işaret eder (op. cit., s. 246). Burada Churchill Rusların Balkanlar'da «etki mıntıkaları»nın bölünmesini Ekim 1944'te kabul ettiklerini üstü kapalı biçimde Stalin'e hatırlatır. Ne var ki, Rusça baskı Churchill'den Stalin'e 28 Nisan 1945 tarihli bir mesaja yer verir. Mesajda şöyle denilmektedir: «Yine belirtmeliyim ki, Yugoslavyadaki olayların gidişatı, ülkelerimizin çıkarlarının % 50-50 oranlarında bölünmesine uygun değildir. «Stalin'in yanıtında Churchill'in bu şikâyetine itiraz yoktur.

Mr. Churchill ve İngiltere Dışişleri Bakanı Mr. Eden ile bir dostluk atmosferi içinde ve mükemmel bir ittifak ruhu ile yakın zamanda Moskova'da gerçekleştirilen görüşmelerdir.»[146]

Böylece, Balkanlar'da «etki alanları» paylaşımının gizlice tamamlandığı anlaşılan görüşmeler, bu arada Stalin'in Churchill'e İngiliz donanması, tankları ve hava kuvvetleri ile Yunan halkına saldırma «özgürlük»ü sağlaması, gizli diplomasinin ve bir halkın kendi kaderini tayin hakkını ihlalin bu tipik örneği —Stalin'in Eden'e 7 Kasım tarihli[147] telgrafının gösterdiği gibi— Stalin tarafından —Ekim Devrimi'nin yıldönümü münasebetiyle— üç büyük güç arasındaki birliğin en çarpıcı kanıtı olarak gösterildi.

Yunan direnişine karşı silahlı İngiliz müdahalesi Büyük Britanya ve Birleşik Devletler'de liberal görüşlüler ve işçi sınıfı çevrelerinde güçlü bir muhalefete yol açtı. Aralarında **London Times**'ın da bulunduğu önde giden gazeteler bunu onaylamadıklarını ifade ettiler. Harekât, sendikalar, İşçi Partisi'nin bütün parlamenter üyeleri ve Liberaller'in bir kesimi tarafından mahkûm edildi. Yapılan güven oylamasında Churchill Avam Kamarası'ndaki 615 üyenin sadece 279'undan oy sağladı. Oğlunun tanıklığına göre İngiliz yöntemleri Roosevelt'i hayrete düşürdü ve Dışişleri Bakanlığı, Birleşik Devletler'in halkların kendi geleceklerini tayin haklarını onayladığını ve herhangi bir ülkenin iç işlerine herhangi bir müdahaleye karşı olduğunu ortaya koyan bir resmî bildiri yayımladı[148].

---

146. Stalin, **War Speeches**, s. III.

147. Bk., yukarda, s. 50-51 (İngilizce metinde s. 380; daktiloya çekilmiş bu çeviri metinde s. 50-51 - Çevirenin notu)

148. Bk. Fontaine, op. cit., s. 220. Yaklaşan seçimler dikkate alındığında Yunanistan'daki olayları kullanmak İşçi muhalefetinin çıkarına uygundu. İşçi Partisi, Churchill'i yenilgiye uğrattıktan sonra Yunanistan'da aynı politikayı izledi. Amerikalı liderler ise, yerlerini almak için İngilizleri Yunanistan'dan çıkarmaya hazırlanıyorlardı.

Bütün bunlar, politik durumun Yunan demokrasisini destekleyen bir Sovyet jesti için son derece uygun olduğu anlamına gelir. Faşizm'e karşı savaşın bu son aşamasında Churchill'inki gibi açıktan gerici eylemler büyük bir nefret uyandırmaktan başka bir şeye yol açamazdı ve SSCB Batı halkları arasında büyük prestije sahipti. Ayrıca, askeri durum da daha iyi olamazdı. Sovyet orduları Ekim'de Yunanistan, Yugoslavya ve Bulgaristan sınırlarına varmışlardı ve son Alman güçleri Yunan yarımadasını tamamen direnişin kontroluna bırakarak tahliye etmek zorunda kalmışlardı. Pire'ye çıkarma yapan İngiliz birlikleri bulundukları yerden daha fazlasını denetim altında tutmuyorlardı. Churchill ile Stalin arasındaki gizli anlaşma yapılmış olmasaydı, birkaç Sovyet birliğinin İngiliz keşif gücü ile «birleşmek» için güneyden Atina'ya doğru ilerlemesini hiçbir şey engelleyemezdi. Bu askeri varlık Churchill'in planını bozabilirdi. Fakat Stalin Yunan direnişini savunmak için tek bir askeri veya politik hareket yapmadı. İngiliz tankları ve uçakları Atina halkını makinalı tüfek ateşine tutarken, otuz gün boyunca bir suçlu sessizliğini sürdürdü, hattâ Varkiza teslimiyetini kabul etmeleri için —o sıradaki güçler dengesinin kaçınılmaz sonucu olmaktan çok uzaktı— Yunan Komünist liderlerine baskı yaptı[149]

149. Kurtuluşun hemen öncesinde EAM (Ulusal Kurtuluş Cephesi) saflarında örgütlü 1 500 000'den fazla kadın ve erkeğe sahipti. Atina'daki savaşı betimlerken Fontaine şöyle der: «ELAS zafere kıl payı mesafede idi... Christmas'ta bizzat (Churchill) Atina'ya geldi. Bunu yapmak sureti ile ELAS ayaklanmasının yenilgisini garantiye aldığının farkında bile değildi. Aslında ELAS o gün Hotel Great Britain'i havaya uçurmayı planlamıştı. Otel İngiliz-Yunan askeri kurmayının ve otoritesi bu binanın ancak birkaç yüz metre kare dışına taşabilen Papandreou «hükümeti»nin karargâhı idi. Patlamanın yaratacağı karışıklıktan yararlanılarak genel bir saldıraya geçilecekti. ELAS Churchill'in varlığı ve ELAS temsilcileri ile görüşmeyi kabul etmesi nedeni ile planından vazgeçti» (op. cit., s. 216).

Churchill çok sayıda tank ve uçağı Yunan direnişine karşı verdiği küçük savaşa sürerken, von Rundstedt Ardenler'deki müttefik cephesini yardı ve İngiliz-Amerikan ordularını yeni bir Dunkerk ile tehdit etti[150]. (Atina'ya İngiliz saldırısı 5 Aralık'ta, Belçika'ya Alman saldırısı 16'sında başladı ve her ikisi de Ocak ayı ortasına kadar devam etti.) 6 Ocak'ta Churchill Stalin'e bir mesaj gönderdi. Onu Ocak sonu için planlanan Sovyet saldırısını başlatmaya zorluyordu; çünkü, müttefiklerin esas cephede yüz yüze geldikleri tehlikeli durumu rahatlatmak gerekiyordu. Stalin, müttefik ordularının neden Apenin cephesine saldırmadıklarını ve zırhlı birlikler ile uçakların bu cepheye gönderilecek yerde neden Yunanistan'da Yunan halkına karşı kullanıldıklarını sorabilirdi. Apenin cephesine saldırmaları halinde müttefik orduları Alman işgali altındaki bölgede faal olan partizan ordusunun güçlü desteğinden de yararlanabilirdi. Stalin bunları soracak yerde, Churchill'e derhal bir cevap gönderdi ve doğu cephesinde uçak ve topçu kullanımını zorlaştıran kötü hava koşullarına rağmen Sovyet ordusunun saldırıya geçeceğine söz verdi. Stalin telgrafında, «Müttefiklerimizin kahraman güçlerini desteklemek için gücümüzün yettiği her şeyi yapacağımıza emin olunuz,» diyordu[151]. General Guderian'ın anılarına göre, Sovyet ordusu 1200 km. lik cephede saldırıya geçtikten beş gün sonra Hitler'in, «güçlerin doğuya transferi için hazırlık yapılabilmesi için batı cephesi savunmaya geçme-

---

EAM'ı gerçekte yıkıma uğratan şey, Churchill'le bir uzlaşma sağlamak ve böylece Stalin'in politikasını uygulamak için Yunan Komünist Partisi liderlerinin duydukları sabırsızlıktı.

150. Sovyet tarihçilerine göre, Alman planı, müttefik ordularının esas ikmal üssü olan Antwerp limanını ele geçirmek, bu orduların en önemlisini ikmalsiz bırakarak yok etmek ve böylece Müttefikler'in planlı saldırısını imkânsız hale getirmekti.

151. **Stalin's Correspondence with Churchill,**... I, s. 295.

lidir» görüşünü nihayet kabul etmek zorunda kaldığı muhakkak[152].

Resmî Sovyet tarihinin açıkladığı gibi, müttefik ordularının, «Almanya için emperyalist planlarını tamamlamak, gerici güçleri topyekûn imhadan kurtarmak, Batı Avrupa ülkelerinin demokratikleştirilmesini önlemek ve Batı yolunu Sovyet ordusuna kapamak» için kıtaya çıkarma yaptıklarını Stalin çok iyi ve uzunca bir süredir biliyordu — ve Yunanistan'daki olaylar bunu doğruladı[153]. Stalin, 18 Aralık'ta, von Rundstedt'-

152. Guderian, **Panzer Leader,** Michael Joseph, Londra, 1952, s. 393.

153. Deborin, op. cit., s. 425. Sovyet tarihçileri, mantıksal olarak, gizli dokümanları ve olayların içinde yer alan belli başlı İngiliz ve Amerikalılar'ın anılarını, müttefiklerin aslında bu hedefleri belirlediklerini doğrulayan kanıtlar olarak kullanırlar. Ne var ki, Sovyet tarihçileri bu kaynakları sadece doğrulama amacı ile kullanırlar. Sovyet resmi tarihinin asıl analiz temeli Stalin'in ve Sovyet liderlerinin savaş sırasında tanık oldukları olgular ve eylemler ve o sırada bu olgulara ve eylemlere, İngiliz ve Amerikalı liderlerin temsli ettikleri sınıf çıkarlarının ışığında verilen yorumdur. Resmi bakış açısının en yetkin örneklerinden birini, sık sık alıntı yaptığımız Deborin'in Tuğgeneral I. Zubkov ile birlikte yazdığı kitabını ele alalım. (Referanslar İspanyolca baskıyadır.)

S. 337 ve devamında Müttefiklerin 1942 yılı için, Kuzey Afrika, İtalya ve Balkanlar'daki harekat planlarının analizi vardır. Bu analiz, Amerikan basını üzerine yapılacak basit bir incelemenin, bu planların gerisinde iki ülkenin tekelci gruplarının çıkarlarını görmeyi mümkün kıldığını ortaya koyar. Sayfa 344'te, çıkarmalardan sonra Kuzey Afrika'da «Birleşik Devletler'in Fransız gericiliğine, Nazi Almanyası'nın uşaklarına desteği»nden söz edildiğini görüyoruz. Sayfa 350'de Walter Lippmann'ın 1943 makalelerine değiniliyor. Bu makalelerde, Birleşik Devletler'in dünya hakimiyeti aracı olarak bir «Atlantik topluluğu» fikri ortaya atılıyordu. Bu sırada herkesin sağlayabileceği bilgiler temelinde Londra ve Washington hükümetlerinin Fransa'ya sağladıkları açık koruma s. 354'te belirtiliyor. Sayfa 395'te müttefik askerî yetkililerinin güney İtalya'daki kurtarılmış bölgelerde sağladıkları denetim bir sömürge sistemi

in büyük saldırısının başlamasından iki gün sonra İngilterenin birliklerini, aksi yönde, Ardenlerde müttefik pozisyonunu rahatlatmak için Apeninler'de saldırı amacıyla Yunanistan'dan Italya'ya kaydıracak yerde, İtalya'dan Yunanistan'a kaydırmış olduğunu biliyordu[154]. Stalin, Almanya karşısında zafer kazanmak için batı cephesinin artık gerekli olmadığını ve 1944'ün başından beri olmadığını, biliyordu; Sovyet ordularının Avrupa'daki direniş hareketlerinin yardımıyla nihai kararı dayatabileceğini biliyordu. Ama Stalin «kahraman müttefik güçleri»ne yardım etmek için verilen Sovyet kayıplarında —uçak ve topçu kullanımını zorlaştıran kötü hava koşullarında saldırıya geçmenin ve batı cephesine yerleşmiş Alman birliklerinin önemli bir kısmını doğuya çekmenin kaçınılmaz sonucu olarak— önemli bir artış olduğunu kabul etmekte duraksamadı. Böyle bir durumda Stalin, İngiliz ve Amerikan ordularının Almanya'nın içlerine doğru ilerlemesini kolaylaştıracak, Yunan direniş savaşçılarına karşı girişilecek harekâtları da eşit derecede kolaylaştıra-

olarak betimleniyor. Sayfa 399'da, Sovyet delegasyonunun Tahran Konferansı'nda İngilizlerin Balkanlar'a çıkarma planına karşı çıktığı, çünkü İngilizlerin gerçek amaçlarının —Deborin' in s. 337 vd. nda açıkladığı gibi— «bu halklara İngiliz emperyalizminin sömürge yönetimini empoze etmek ve anti-Sovyet **cordon sanitaire**'i (karantina kordonu) yeniden kurmak» olduğu açıklanıyor. Normandiya çıkarmasında Müttefikler'in gerçek amaçları hakkında metinde yer alan pasaj s. 425'ten alınmıştır. Sayfa 474 vd. nda Yunanistan'a İngiliz müdahalesinin çok sert bir eleştirisi vardır: «Yunanistan'ın İngiliz birlikleri tarafından işgali dünyanın her yerinde demokrat kamuoyunda derin bir öfke yarattı.5 (Geçerken önemli bir ayrıntıyı belirtmeliyiz: Deborin bu genel öfkenin Sovyet basınına veya Sovyet resmî dokümanlarına yansıma tarzı hakkında hiç bir kanıt göstermiyor —bu olabilseydi kesinlikle kullanırdı—.)

154. Stalin'in, askerî birliklerin Yunanistan'a İtalya'nın yardımı ile nakledildiğini bilmesi gerekir, çünkü Atina'da İngiliz keşif gücünün karargâhına yakın bir Sovyet askerî misyonu vardı.

cak ve Fransa ile Almanya'daki müttefik birliklerine bu ülkelerdeki burjuva sistemini tehdit eden direnişin her türlü eylemini karşılamak için daha büyük hareket özgürlüğü sağlayacak bir kararı almakta da duraksamadı.

Resmî yorumu tekrarlayan Sovyet tarihçiler Stalin'in 7 Kasım 1945 kararını haklı çıkarırlar; bu yönde davranmak suretiyle Sovyet hükümeti, «üzerine aldığı yükümlülükleri, kendini gözetmeden, kararlılıkla ve şerefle yerine getiriyordu ve müttefiklerine gerekli yardımı sağlıyordu» derler[155]. «Kendini gözetmezlik» ve «şeref» sözcüklerini bir yana bırakırsak, haklı çıkarmak için kullanılan bu savunmacı dilin Stalin'in eyleminin gerçek muhtevasını tam anlamıyla betimlediği görülür. Stalin, gerçekten de, emperyalist müttefikleri karşısındaki «yükümlülüklerini kararlılıkla yerine getiriyor» idi; özellikle Avrupa devrimi görevini yerine getiremediği ölçüde.

Ne var ki, yukardaki gibi birkaç müphem sözcüğü bir yana bırakırsak, Sovyet resmî tarihi Stalin'in 7 Ocak 1945 tarihli kararını belirleyen sebepleri doğrudan açıklamaz. Stalin'in bütün politikasının ışığında mükemmel biçimde anlaşılabilir genel motifler varken —«üstlenilen yükümlülükler»— kararın alındığı anın özelliğinden köklenen kaygıların da bir rol oynadıkları kesindir. Sovyet tarihçiler bunları açığa vurmazlar, ama bunları, Ardenler'deki Alman saldırısının özel bir amaçla planlandığını vurgulayarak üstü kapalı biçimde belirtirler. Ani bir darbe indirerek Almanlar, müttefiklere, çıkarlarının ayrı bir barışın sağlanmasında olduğunu göstermek istiyorlardı[156]. Stalin, bu «cömert» jest ile, kıtadaki İngiliz-Amerikan çıkarlarının gerçekleşmesi bakımından böylesi ve cömertçe sunulan bir yardımın ne kadar avantajlı olacağını müttefiklerine göstermek niyetindeydi. Bir diğer de-

155. Deborin, op. cit., s. 485.
156. Deborin, op. cit., s. 481.

yişle Stalin ayrı bir barış yapılması tehdidini savuşturmak istiyordu. Ama, daha sonra göreceğimiz gibi, Sovyet «etki alanları»nın kabul edilmesi ile ilgili sorunlar işin içine girdiği zaman bu tür riskleri göze almaktan korkmadı. Ayrı bir barış ihtimalini savuşturmak için tavizler vermeye hazırdı. şu şartla ki, bunlar ancak, İngiliz ve Amerikalıların «etki alanları»ndaki devrimci hareketlerin çıkarlarını etkileyeceklerdi, kendi «etki alanları»ndaki devrimci hareketlerin çıkarlarını değil.

«Üç Büyükler» Şubat başında Yalta'da toplandıkları zaman Avrupa'nın paylaşılması neredeyse başlamıştı. Yukarda belirtilen noktalardan ayrı olarak, 1944 yılı içinde Almanya'nın işgali altındaki bölgeler sorununda bir ön anlaşmaya varılmıştı. Anlaşma Yalta'da zorlukla karşılaşılmaksızın onaylandı; çünkü, kuşkusuz «Üç Büyükler» bunu geçici ve Almanya için uzun vadeli planları ile bağdaşabilir buluyorlardı. Elbe çizgisi Sovyet devletinin en hırslı güvenlik taleplerini tatmin ediyordu ve Stalin ile generalleri de böyle düşünüyorlardı. (Engels 1853'te, Pan-Slavist mitten yararlanan Rus yayılmacılığının «doğal sınırlar»ına gelene kadar tatmin edilemeyeceğini yazarken dikkat çekici bir öngörü göstermişti. Bu «doğal sınırlar» az çok Danzig'ten çizilen bir hattâ, Danzig veya Stettin'den Trieste'ye çizilen bir hattâ tekabül ediyordu[157]. Öte yandan, İngiliz ve Amerikan kapitalistleri Almanya'nın en üst düzeyde sanayileşmiş bölgelerini ellerine geçirebilecekleri için doğal olarak memnundular.

«Etki alanları»nın sınır çizgisi pratikte kararlaştırılmış olsa bile Batılı müttefiklerin Sovyet Rusya'nın kontrolu altındaki bölgedeki «etki payları» denilebilecek sorun Avrupa'nın geri kalan kısmı için çözülmeyi bekliyordu. Stalin İngiliz Amerikan kontrolunda bulunan bölgedeki bazı «etki payları»nı Komünist parti-

157. Engels, «The Question of What is Really Happening in Turkey.»

leri ve bu partilerin Fransa, İtalya ve diğer ülkelerdeki hükümetlere katılmaları yoluyla kontrol ettiği sürece, Roosevelt ve Churchill'in Doğu Avrupa'da Sovyet kontrolunu kabul etmeleri bu ülkelerde politik ve ekonomik dayanaklara sahip olma fikrinden tamamen vazgeçtikleri anlamına gelmiyordu. Gizli Stalin-Churchill anlaşması, örneğin, «bölgeler» ve «paylar» ayırımını getirdi. Yunanistan kesin olarak İngiliz-Amerikan kontrolu altında bir bölge olarak kalacaktı; Bulgaristan, Romanya ve Macaristan ise Sovyet kontrolu altındaki bölgedeydi. Fakat Yunanlı Komünistler Britanya ve ABD'nin vasalı olan monarşik devletin organlarında % 10 oranında etki hakkına sahipti. Böyle ılımlı bir orana razı olsalardı Churchill onları bombalarla ikna etme zorunluluğu duymayacaktı. Bu argümanlar güçlerini bir kez gösterdiklerinde —sadece Atina'da 13 000 ulusal kurtuluş ordusu askeri öldü— ve Yunanlı Komünistler Varkiza anlaşması ile ELAS'ın ülke çapında silahsızlanmasını kabul ettiklerinde, Stalin ile anlaşmasına sadık kalan Churchill Yunan Komünist Partisi'nin yasal olarak vasat bir yer edinmesine karşı çıkmadı. II. George ve General Plastiras'ın sembolize ettikleri demokratik düzen içinde varılan uzlaşma Yunan Komünist Partisi'nin bu yasal konumu almasına izin veriyordu.

Churchill Yunanistan konusunda Stalin ile birlikte kararlaştırdığı oranlara titizlikle saygı gösterdi. Stalin de Sovyet etki alanı içindeki ülkelerde titizlikle aynı şeyi uygulamaktaydı. Yugoslavya ve Polonya bakımından sorun Yalta'da pratik anlaşmalarla çözümlendi. Yugoslavya ile ilgili olarak «Üç Büyükler» kendilerini açık bir tavsiye ile sınırladılar Buna göre Tito-Subasic anlaşmasının hızla gerçekleştirilmesi gerekiyordu[158]. Yalta'daki güç sorun, daha önceki görüşmelerde olduğu gibi, Polonya idi.

158. Bk., yukarda, s. 49-50 (İngilizce metinde s. 378; daktiloya çekilmiş bu çeviri metinde s. 49-50. Çevirenin notu).

Stalin Polonya'yı Sovyet devletinin güvenliğini koruyacak savunma zincirindeki merkez halka olarak görüyordu. Yeni Polonya devletinin Kremlin'e bütün alanlarda güvence vermek zorunda olmasının nedeni de buydu. Ne var ki, Polonya'da gerçek anlamda Sovyet yanlısı güçler zayıftı. Alman-Sovyet paktı döneminde Stalin Polonya ulusuna ve halkına düşman gibi davranmıştı. Kullandığı yöntemler betimlenemeyecek kadar kötüydü ve bunlar tahmin edileceği gibi Polonya milliyetçiliğinin keskinleşmesine yol açtı. Bu milliyetçilik duygusu ancak Polonya'nın Almanya'dan duyduğu korku ile kıyaslanabilirdi. Küçük Komünist guruplar bile Stalin'in darbelerinden kurtulamamışlardı[159]. Sonuç olarak Polonya direnişinin başlıca güçlerinin burjuva ve Sosyal Demokrat partilerın çevresinde oluşturulması şaşırtıcı değildir. Bu partiler 1939 gibi erken bir tarihte Londra'da bir sürgün hükümeti kurmuşlardı. Bu hükümet Batılı müttefikler tarafından Polonya'nın yasal hükümeti olarak tanındı.

Böylece, kayıtsız şartsız Sovyet yanlısı olması ge-

159. F. Fejto, op. cit., I, s. 57. 1939'da Sovyet birliklerinin işgalinden kısa süre sonra doğu Polonya'nın «hızla ve vahşi biçimde Sovyetleştirilmesi» hakkında şu ayrıntılar verilir: bütün Polonya, Ukrayna, Byelorusya ve Musevi partilerinin kapatılması; binlerce Sosyalist'in ve Tarım Partisi üyesinin tutuklanması; 1 200 000 Polonya yurttaşının sınırdışı edilmesi ve Polonya ordusuna mensup 250 000 askerin hapse atılması. Sınırdışı edilen Polonyalılar Almanya'nın SSCB'ye saldırmasından sonra serbest kaldılar, ama bunların 200 000'i kayboldu. 1941'de serbest kalan bazı politik liderler tekrar tutuklandılar; aralarında Musevi Sosyalist Partisi, **Bund**'un önde giden iki lideri, Henryk Erlich ve Victor Adler de vardı. Naziler Batı'yı işgal ettiklerinde bu iki lider doğu Polonya'ya geçmeye çalışmışlardı. 1941'de Sovyet hükümetinin bir anti-Faşist dünya Musevi komitesi oluşturma önerisini kabul ettiler ve Stalin'e bir tüzük taslağı gönderdiler. Ekim 1941'de Moskova'nın boşaltılmasından sonra Stalin'in yanıtını beklemek üzere Kyubyişev'e gbnderildiler. 3 Aralık'ta tutuklandılar ve idam edildiler.

reken Polonya devletinin —savunma sisteminde emin bir halka— güvenliğini sağlama ihtiyacı yüzünden Stalin, ister burjuva demokrasisi ister proleter demokrasisi olsun herhangi bir demokratik sürece en ufak bir taviz bile veremezdi. Ancak, otoriter önlemlerle, Sovyet güvenlik servislerinin özellikle ordu ve polis eliyle uyguladığı katı kontrol altında bir devlet aygıtının kurulmasına güvenebilirdi. Bunu sağlamak için, diğer önlemlerin yanı sıra örgütlü ve silahlı direniş güçlerini tahrip etmek gerekiyordu. Bunlar oldukça güçlüydüler ve burjuva veya Sosyal Demokrat liderlerin kontrolu altında bulunuyorlardı. Bu liderlerin, onları erken doğan 1944 Varşova ayaklanmasına götüren politik dargörüşlülükleri Stalin'in tasarılarını kolaylaştırdı. Alman birlikleri, İngiliz birliklerinin kısa bir süre sonra Yunan devrimci direnişine yapacakları şeyi, Polonya ulusal direnişine yapmayı görev edindiler[160]. Her durumda, Polonya halkının büyük çoğunlukla bu ülkenin Rus savunma sistemine girmesine karşı duydukları düşmanlığın yarattığı temel sorun çözümlenmeden kaldı. Roosevelt ve Churchill Stalin'in öne sürdüğü «güvenlik» motiflerine büyük tavizler vermeye hazırdılar, fakat yeni Polonya'da bir «etki payı» için ısrar ettiler ve demokrasinin görünüşte korunması için ek bir baskı yaptılar. Her ikisi de, savaşın

160. Op. cit., s. 56-57. Burada sürgündeki hükümet ile bağlantılı olan Polonya direnişinin önemi hakkında ayrıntılar verilir. 1 Ağustos 1944'te, sürgündeki hükümetin emirleri üzerine Direniş, Varşova ayaklanmasını başlattı. Ayaklanmanın amacı başkenti kurtarmak ve yakında bulunan Sovyet birlikleri varmadan önce kendi otoritesini kurmaktı. Ayaklanma sırasında Sovyet birlikleri Vistul'ün karşı kıyısına, Varşova'nın eteklerine ulaştılar ve artık Almanları bombalamadılar ve saldırıya geçmediler. Oysa direnişin başlattığı ayaklanma ile işbirliği içinde bir saldırı Almanları yenilgiye uğratabilirdi. Varşova halkı iki ay süren savaştan sonra kentlerinin harabeleri arasında teslim olmak zorunda bırakıldılar. Sovyetler pasifliklerini teknik nedenler ile mazur gösterdiler.

başından beri Polonya davasına sempati besleyen kamu oyundan gelen ağır bir baskı altında bulunuyorlardı. Sonunda Yalta'da Stalin'i, Kremlin'de kurulan ve Sovyet ordusu tarafından Varşova'ya yerleştirilen geçici hükümeti sürgündeki hükümeti destekleyen birkaç kişiyle genişletmeye ikna etmeyi başardılar. Son yönetim yeni geçici hükümetin mümkün olduğu kadar çabuk örgütleyeceği genel seçimde ortaya çıkacaktı.

Batılı «İki Büyük», Doğu'daki meslektaşlarının yükümlülüğünü yerine getirme konusunda en ufak bir niyet beslemediğini öğrendiklerinde ülkelerinin başkentlerine çok zor dönmüşlerdi. Stalin, yeni Polonya hükümetinin «Sovyetler Birliği'ne dostça davranmak niyetinde olduklarını kanıtlamış, Sovyet devleti ile dürüst ve samimi biçimde işbirliği yapmaya istekli kişiler» ile sınırlanması gereği üzerinde ısrar ediyordu[161]. Polonya hükümetine katılacak adayların kafasında Sovyetler Birliği'ne yönelik dostça dürüstlük ve samimiyetin derecesini bizzat Stalin'den başka kim belirleyebilirdi? Stalin öne sürdüğü koşulların kabul edilmesi konusunda haklı olarak ısrar etti. Bu Batı «pay»ını Yunanistan'daki Sovyet «etki payı»ndan çok daha küçültmekle tehdit eden bir adımdı. İki Batılı lider şiddetle tepki gösterdi. Stalin'e gönderdiği son mesajların birinde Roosevelt «yarı kapalı biçimde şimdiki Varşova rejiminin devamı ile sonuçlanacak» her türlü çözümün «büyük ittifak»ın dağılmasına yol açabileceği yolunda üstü kapalı bir uyarıda bulundu[162]. Tam bu sırada Churchill de Sovyet liderine benzer bir mesaj gönderdi.

Bu dağılma tehditi, çok önemli bir olayla, Naziler ile Batılı müttefikler arasında ayrı bir barış olanağının ilk kez gerçeklik kazanması ile birleşerek güçlenmiş olsa bile Stalin kımıldamayacaktı. Mart ortalarında müttefik Yüksek Komutanlığı temsilcileri İsviçre'-

161. **Stalin's Correspondence with Churchill**,..., I, s. 347.
162. ibid., II, s. 202; Fontaine, op. cit., s. 236.

de Alman Yüksek Komutanlığı temsilcileri ile gizli görüşmelerde bulunmuşlardı. Batılı güçler, kuşkusuz, Sovyetler'in öteki taraftan bilgi alacaklarından korktukları için Kuzey İtalya'yı işgal eden Alman ordusunun teslim olma ihtimali üzerine görüşmelerin yapıldığı bahanesiyle Moskova'yı bilgilendirdikleri sırada ilişkiler henüz başlamıştı. Sovyet hükümeti görüşmelere katılmak istedi, fakat İngilizler ve Amerikalılar reddettiler. Bu durum ancak Moskova'nın kuşkularını arttırabilirdi. Roosevelt'e 3 Nisan tarihli bir mesajında (Roosevelt'in Polonya hakkında Stalin'e mesajı 1 Nisan tarihini taşıyordu), Sovyet lideri İsviçre'deki görüşmelerin «Almanlar ile bir anlaşma»ya kesinlikle yol açmış olduğunu iddia etti. «Böylelikle Batı cephesindeki Alman Komutanı Mareşal Kesselring İngiliz-Amerikan birliklerine cepheyi açacak ve onların doğuya hareket etmelerini sağlayacak. Bu arada İngilizler ve Amerikalılar, buna karşılık, ateşkes şartlarını Almanlar lehine kolaylaştırmaya söz verdiler.» Stalin devamla şöyle diyordu: «Şu anda elimizde bulunan bilgi, Almanlar'ın Batı cephesinde İngiltere ve Amerika'ya karşı savaşı, aslında, durdurduklarını göstermektedir. Aynı zamanda Rusya'ya, Britanya ve ABD'nin müttefikine karşı savaşa devam ediyorlar.»[163]

Bu endişe verici belirtiler birkaç gün sonra Roosevelt'in ölmesi ve yerini Truman'ın alması ile kötüleşti. Truman 1944'te **New York Times**'a görüşünün, Birleşik Devletler'in Almanya ve Rusya dışında hangi taraf kazanacaksa onu desteklemesi, olduğunu söylemişti[164]. Ama Stalin Polonya konusunda yine de taviz vermedi. Truman ve Churchill'e 24 Nisan tarihli bir mesajında, görüşünü, görülmemiş bir kurnazlıkla ortaya koydu. Buna göre, «Üç Büyükler», ulusal güvenlikleri bakımından hayatî gördükleri ülkelerde kurulacak

163. **Stalin's Correspondence with Churchill...**, II, s. 206.
164. Alıntı, Fontaine, op. cit., s. 239.

hükümet biçimini, diğerlerinden müdahale olmaksızın kararlaştırmalıydılar:

«Akılda tutulması gereken bir diğer durum Polonya'nın Sovyetler Birliği ile sınır komşusu olmasıdır ki, aynı şey, Büyük Britanya veya ABD için söylenemez.

«... Sizler, Sovyetler Birliği'nin Polonya'da kendisine dostça davranacak bir hükümet aramaya hakkı olduğunu, Sovyetler Birliği'nin Polonya'da kendisine düşman bir hükümetin varlığını istemeyeceğini, anlaşılan, kabul etmiyorsunuz... Yunanistan'da gerçekten temsili bir hükümetin kurulup kurulmadığını veya Belçika hükümetinin gerçekten demokratik olup olmadığını bilmiyorum. Bu hükümetler kurulurken Sovyetler Birliği'ne danışılmadı; Sovyetler Birliği de bu meselelere karışmaya hakkı olduğunu iddia etmedi, çünkü Belçika ve Yunanistan'ın Büyük Britanya'nın güvenliği için ne kadar önemli olduğunu anlıyor. Polonya tartışılırken güvenlik bakımından Sovyetler Birliği'nin çıkarlarını gözönünde bulundurmak için neden hiç bir girişimde bulunulmadığını ise anlıyamıyorum.»[165]

Stalin, Churchill'in Yunanistan'da sahip olduğu «özgürlük»ü diplomatik cephede sağlamak için savaşırken, aynı zamanda, Sovyet ordusuna ve güvenlik servislerine Komünist olmayan direnişin faaliyetlerinin metodik tasfiyesine başlama emrini verdi. Şu yöntemleri kullanmakta duraksamadı: direnişin başlıca politik ve askerî liderleri Sovyet askerî yetkilileri tarafından dostça görüşmelerde bulunmak için davet ediliyorlardı; kendilerine yolculuk sırasında ve daha sonra güvenlik garantisi veriliyordu. Toplantı için kararlaştırılan yere vardıklarında hepsi tutuklanıyorlar ve Moskova'da gizlice hapsediliyorlardı. Aylar sonra bir Sovyet askerî mahkemesinin önüne çıkarılıyorlar ve Sovyet ordusuna karşı sabotaj girişimi suçundan

165. **Stalin's Correspondence with Churchill...**, I, s. 331. Direniş 1944-5 kışında Belçika'da da sert biçimde bastırılmıştı.

on yıl hapse mahkûm ediliyorlardı. Pek çok yöresel direniş lideri aynı şekilde tutuklandı ve yargılanmadan idam edildi[166].

Ortaya konulan ödül tarihin Sovyet savunma sisteminin parçası olarak tayin etmiş olduğu ülkeler üzerinde Moskova'nın kontrol sağlaması ise Stalin'in «büyük ittifak»ı tehlikeye atmakta duraksamadığı görülecektir. Ne var ki, aynı zamanda ve Stalin'in emirleriyle Thorez, ittifakların bozulması tehlikesinden hareketle, direnişi silahsızlandırıyor ve Komünist Partiyi de Gaulle'ün liderliğine teslim ediyordu. Kuzey İtalya'daki muazzam direniş hareketinin silahlarını Müttefikler'e teslim etmesinin ve Yunanlı Komünistler'in ELAS'ın silahsızlandırılmasını kabul etmelerinin ardında yatan bahane de buydu. Stalin Sovyet savunma sistemi üzerindeki egemenliği uğruna Batılı müttefikler ile çatışma riskini göze almayı meşru kabul ediyor ve aynı zamanda, İngiliz-Amerikan «etki alanı» içinde kalan Komünistler'in benzer bir çatışmaya yol açabilecek herhangi bir devrimci eylemde bulunmalarının bir suç olarak kabul edilmesi gerektiği üzerinde ısrar ediyordu. Eğer böyle bir eylem İngilizlerin veya Amerikalıların silahlı müdahalesini kışkırtsa idi, Sovyet askerî yardımına güvenilemezdi (Batı müdahalesi Sovyet savunmasını etkilemediği sürece): Yunanistan bir uyarı idi.

Avrupa'daki etki «alanlar»ı veya «paylar»ı sorunu Yalta'da, Almanya, Polonya ve Yugoslavya örnekleri dışında ayrıntılı olarak tartışılmadı. (Almanya konusunda sadece işgal bölgesi sınırlarının belirlenmediğini, bunların bölünmesi konusunda da anlaşmaya varıldığını ve bunun incelenmesi için bir «üçler» komitesi kurulduğunu önemle belirtmek gerekir.)[167] Diğer Avrupa ülkeleri konusunda, üç büyük güç «ortak ka-

166. Bk. K.S. Karol, **Visa for Poland**, MacGibbon and Kee, Londra, 1959, s. 82.

167. Bu Protokol'un 3. Maddesi idi. Plan daha sonra iptal edildi.

rarla, gerekli yerlerde» birlikte müdahale için izlenecek normlar üzerinde anlaştı. Aslında, Avrupa'nın paylaşılmasıyla bağıntılı önceki bütün uzlaşmalar yenilendi.

Ne var ki, Yalta'da Avrupa sorunlarının incelenmesinden daha fazlası yapıldı. Gizli bir protokol, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki düşmanlıkların bitmesinden kısa süre sonra Japonya'ya karşı savaşa girebilmesini sağlıyordu ve Japonya bir kez yenilgiye uğratıldığında «Rusya'nın 1904'te Japonya'nın haince saldırısı ile ihlal edilen eski hakları» iade edilecekti. Sovyetler Birliği Sakalin'i ve bütün komşu adaları yeniden ele geçirecekti; Çin Port Arthur'u Sovyetler Birliği'ne bırakacaktı ve Dairen uluslararasılaştırılacaktı; Doğu Çin ve Güney Mançurya demiryolları ortak bir Çin-Sovyet şirketi tarafından işletilecekti. Kısaca Sovyetler Birliği Çin'deki «etki alanları»nın Batılı güçler arasında bölünmesi sırasında Çarlık'ın bir zamanlar Uzakdoğu'da sağlamış olduğu üsleri ve ayrıcalıkları tekrar ele geçirecekti. Bunun fazlası Japonya'ya ait olan Kuril adaları olacaktı. Üç Dışişleri Bakanı arasında Yalta'da o sırada İngiliz ve Sovyet «etki alanları»na bölünmüş olan İran hakkında da görüşmeler yapıldı ve Moskova Boğazlar'da sağlanacak kontrolda bir pay umuyordu.

Böylece Yalta sadece Avrupa'da değil bütün dünyada «etki alanları»nın bölünmesinde önemli bir aşama oldu. Aynı zamanda, bu bölünmeyi gizleyen büyük gizemlileştirmenin en yüksek noktası idi ve «Üç Büyükler»i barışın, demokrasinin ve halkların ulusal bağımsızlığının koruyucu melekleri olarak gösterdi. Yüz milyonlarca insan ve onların arasındaki milyonlarca Komünist, Churchill, Roosevelt ve Stalin'in imzaladıkları o heybetli deklerasyona kesinlikle inandılar:

«Burada, Kırım'da yaptığımız toplantı, Birleşmiş Milletler'in bu savaştaki zaferini mümkün ve kesin kılan amaç ve eylem birliğini barış içinde korumak ve güçlendirmek için ortak kararlılığımızı bir kez daha

gösterdi. Bunun, hükümetlerimizin halklarımıza ve dünyanın bütün halklarına borçlu oldukları kutsal bir yükümlülük olduğuna inanıyoruz.

«İnsanlığın en yüce arzusu —Atlantik Antlaşması'ndaki sözcükler ile «bütün kıtalardaki bütün insanların korkudan ve yoksulluktan uzak özgürlük içinde yaşayabilmelerini» sağlayacak bir güvenlik ve kalıcı barış—, ancak, üç ülke arasında ve bütün barış sever uluslar arasında devam eden ve gelişen işbirliği ve anlayış sayesinde gerçekleştirilebilir.»

Stalin Oportünizminin Çöküşü

Yukarda belirtildiği gibi, Yalta'yı izleyen haftalarda, «Üç Büyükler»in davranışı «güvenlik ve kalıcı barış»ı sağlamak amacı ile «amaç ve eylem birliği»ni, «devam eden ve gelişen işbirliği ve anlayış»ı korumak için «ortak kararlılıkları»nın açık bir göstergesidir. Batılı güçler Stalin'i Polonya hakkındaki anlaşmaya bağlı olmamakla suçlamadılar. Stalin Batılı güçleri Almanya ile ayrı görüşmeler yaptıkları için suçladı. Her gün yeni gerilim sebepleri getirdi. Churchill özellikle saldırgan davranıyordu. Amerikalı liderleri o zamana kadar bizzat kendisinin kahraman ve sadık bir müttefik olarak yücelttiği Sovyetler Birliği'nin «hür dünya için öldürücü bir tehlike» olduğu konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Almanya'nın teslim olmasından dört gün sonra Truman'a şunları yazıyordu: «Onların cephesine demir bir perde inmiştir. Ardında neler olup bittiğini bilmiyoruz. «Roosevelt'in halefine Stalin'den yeni tavizler, Yalta anlaşmalarına göre Sovyet işgal bölgesi içinde kalan Alman topraklarını, koparmadan Amerikan ordularını tahliye etmemesini önerdi[168]. (Amerikalılar Ruslar'dan önce gelerek bu toprakları işgal etmişlerdi, çünkü Almanlar yolu açık bırakmışlardı.)

Churchill'in bu sıradaki sinirli saldırganlığı İngi-

168. Bk. Fontaine, op. cit., s. 243.

liz pozisyonunun zayıflığını yansıtıyordu. «Öldürücü bir tehlike» aslında İngiliz emperyalizminin Baltık ve Doğu Avrupa'daki, Balkanlar ve Boğazlar'daki ve Ortadoğu'daki çıkarlarını tehdit ediyordu. Bu, İngiliz dış politikasının sürekli önceliğini, herhangi bir gücün kıtaya hâkimiyetini önleyecek bir Avrupa güç dengesinin korunmasını tehdit ediyordu. İngiltere'nin Sovyet kontrolundaki bölgedeki «etki payları», Amerikan koruması olmadıkça yokolma tehlikesi içindeydi. Churchill, aynı zamanda, iki «süper güç'ün imperial çıkarları hesaba katmadan veya bu çıkarlar pahasına dünya çapında bir anlaşmaya varabileceklerinden korkuyordu. Amerikalılar ile İngilizler arasında, Sovyetler ile Amerikalılar arasında olduğu kadar çelişki vardı ve Stalin bunlara güveniyordu. Churchill diplomasisinin, Sovyetler Birliği ile Birleşik Devletler arasındaki ilişkileri zehirlemek için en küçük fırsatı bile kullanması bu yüzdendi.

Fransa gibi Büyük Britanya'nın da başlıca hırsı kendi sömürge imparatorluğunu korumaktı. Oysa güçlü Amerikan kapitalist sisteminin hedefi dünyaya yayılmasını önleyen bütün engelleri yıkmaktı. Roosevelt'in idealizminin pratikteki anlamı bundan başka bir şey değildi. Yalta'dan birkaç ay önce Kongre'nin iki meclisine ortak bir toplantı için başvuran Roosevelt'in Dışişleri Bakanı Cordell Hull ciddiyet ve vakarla şunu ilan ediyordu: «Artık, müttefikler için, güç dengesi için etki alanlarına veya mutsuz geçmişte olduğu gibi ulusların sayesinde güvenliklerini korumaya veya çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışacakları özel düzenlemelere ihtiyaç olmayacak.»[169] Savaşın bu tükettiği bu açık dünya Amerikan süper kapitalizmi için ideal dünya idi: savaş sırasında üretimi iki katına çıkan dev Amerikan sanayi aygıtının rüyalarının pazarı ve biriktirdiği geniş sermaye hacmına eşit bir yatı-

169. Alıntı, Robert Murphy, **Diplomat Among Warriors,** Collins, Londra, 1964, s. 259.

rın alanı. Etki alanlarına bölünmüş bir dünya yerine dünya çapında tek bir etki alanı, Amerikan alanı olacaktı. Roosevelt ve meslektaşları bu görünüme Sovyetler Birliği ile işbirliğini de katmışlardı; onlara göre Amerikan endüstrisinin SSCB'nin yeniden inşasına katkısı her iki ülkenin yararına olacak ve Sovyet rejiminin politik eğitimine yansıtılacaktı. Bu yararlı desteğin bir sonucu olarak, «tek ülkede sosyalizm» Roosevelt'in dünyasına yumuşak biçimde uyum sağlayabilecekti.

Savaş sırasında Stalin'in gösterdiği iyi niyetin kanıtları, Komintern'in kapatılması, Komünist partilerinin izledikleri «ulusal birlik» politikası, Yankee emperyalizmine karşı mücadele eden Latin Amerikan Komünist partilerinin terk edilmesi vb. Roosevelt ve meslektaşlarını **pax Americana**'nın geçerliğine inanmaya teşvik etti. Ne var ki, Stalin'in **Realpolitik**'inin öteki yüzü Roosevelt'in görüşüyle çatıştı. Bu, her şeyden çok Stalin'in yukarda alıntı yapılan 24 Nisan tarihli dokümanda ortaya koyduğu doktrin için geçerliydi. Doküman Polonya sorunu üzerineydi ve 1939' dan itibaren Baltık ülkelerinde, Besarabya ve geri kalan kısımda uygulandı. Bu doktrine göre «Üç Büyükler»in her biri kendi güvenliği için hayatî gördüğü ülkeler ile istediğini yapabilirdi. Roosevelt'in idealizmi, «büyük Amerikan demokrasisi»nin güvenliği gerektirdiği zaman, Kuba, Porto Riko, Filipinler, Meksika vb. gibi ülkeler bakımından bunun istisnaları olarak kabul edildi. Ama amaç «komünist totaliterlik»in veya «Britanya emperyalizmi»nin güvenliğini garanti etmek olduğu zaman, bunlar kabul edilemezlerdi.

Bununla birlikte Amerikalı liderler, Stalin'in **Realpolitik**'inin bu kabul edilemez yönünün bir kopma veya Sovyet hükümeti ile temel bir uzlaşma sağlama girişiminden tamame nvazgeçmek için yeterli bir motif olduğunu şimdilik düşünmüyorlardı. Diğer esaslı faktörleri akılda tuttular. Önce, 1943'ten beri Kuzey Amerikan liderleri için yeni bir süper güç ile yüz yüze

bulundukları apaçık ortadaydı. Bu süper güç, aslında ekonomik gelişme bakımından Birleşik Devletler'in gerisindeydi, fakat Avrupa kıtasında açık bir askeri üstünlüğe sahipti. Yalta Konferansı sırasında Amerikalı generaller, SSCB ile bir çatışma durumunda Sovyet ordularının Atlantik kıyılarına varacaklarını biliyorlardı[170]. SSCB'nin askeri üstünlüğünün yanısıra bir diğer ağırlıklı avantaja güvenebileceğini de biliyorlardı: Almanya'nın yenilğiye uğratılması Sovyet askeri gücünün büyük kısmını serbest bırakmışken, Amerikan askeri gücünün geniş bir bölümü hâlâ Pasifik'teki savaş ile meşgul bulunuyordu. 1945'in başında Washington'da, Avrupa'daki güçlerin bir kısmının Pasifik'e kaydırılmasının gerekli olacağı, Japonya ile savaşın uzun bir süre devam edebileceği ve Sovyetler Birliği'nin bu savaşa girmesinin belirleyici olmasa da istenebilir olduğu düşünüldü. (Amerikalı liderler, Çin'de savaşan Japon ordusunun zamanı gelince, nihai darbeyi daha zor ve daha pahalı hale getirecek şekilde Japonya'ya geri dönmesinden korkuyorlardı.)

Ve Amerikan hükümetini Moskova ile Uzak Doğu'da bir anlaşma sağlamaya zorlayan bir diğer önemli sorun vardı. Bu sorun Çin idi. Washington'ın Pasifik savaşındaki başlıca amaçlarından biri Çhang Kay-şek rejimini pekiştirmek idi. Bu rejime göre Amerikan kapitalizmine Çin'de ekonomik sızma ve politik kontrol sağlanabilirdi. Eğer Çinli Komünistler Kuomintang burjuvazisi ile işbirliğine, İtalyan ve Fransız Komünistlerinin kendi burjuvazileri ile işbirliğinde gösterdikleri aynı sadakat ve tevazu ruhuyla devam ederlerse, bu girişimin başarısı önemli ölçüde kolaylaştırılmış olacaktı. Bu amaca ulaşmak için Washington'-

170. Bk. yukarda, s. 73-74 (İngilizce metinde, s. 412-13; daktiloya çekilmiş bu çeviri metinde s. 73-74. Çevirenin notu). Truman'a 12 Mayıs mesajında Churchill şunu öne sürüyordu: «Kuzey Denizi ve Atlantik sularını seçerlerse Ruslar çok kısa süre içinde ilerleyebilecekler» (Fontaine, op. cit., s. 243-4).

ın Stalin'e iyi davranması gerekiyordu. Bu yüzden, 1945'in ilk yarısında, atom bombasının patlamasından ve Japonya'nın teslim olmasından önce, Polonya'daki durumdan ve Doğu Avrupa'daki diğer sorunlardan kaynaklanan gerilimlere rağmen Amerikan hükümetinin Moskova ile anlaşmak için ezici sebepleri vardı.

Washington'ı Moskova'ya yönelik bir uzlaşma politikasına zorlayan aynı faktörler, Truman ve takımının içgüdüsel anti-Komünizm'ine rağmen, 1945 bahar ve yazında Avrupa'daki bütün güçler dengesinin, iç koşulların da uygun olduğu ülkelerde cesur bir devrimci politika lehine değişmekte olduğunu daha açık biçimde gösterdi. Devrimci harekete karşı bir İngiliz-Amerikan askeri müdahalesi durumunda Sovyetler Birliği belirleyici bir askeri yardımda bulunmak için olağanüstü uygun bir askeri ve stratejik pozisyonda bulunuyordu. Fakat Stalin'in politikasının bakış açısından bu iki faktör —stratejik ve askeri avantaj ile Moskova'nın İngiliz-Amerikan «etki alanı» olarak kabul ettiği bölgelerdeki devrimci olanaklar— Washington'ın Avrupa savunma engelini ve diğer Sovyet taleplerini (Boğazlarda üs, Kuzey İran'da bir etki alanı, Türkiye'de çıkarlar vb.) kabul etmesini sağlamak için kullanılmaktaydı. İlk faktör, Avrupa'daki tampon bölgenin, askeri bakımdan sağlam, tamamlanmış bir olgu olduğu anlamına geliyordu. Ne var ki, Stalin'in amacı bu olguyu kabul ettirmek ve bunu Birleşik Devletler ile dünya çapında genel bir anlaşmanın parçası haline getirmek idi. Bu anlaşma şartları altında Amerikan kredisi ve endüstrisi şimdiye kadar Roosevelt takımının planlarını izleyen SSCB'nin inşasına katkıda bulunacaktı; ama bu koşullarda SSCB politik bağımlılıktan kaçınacak, Birleşik Devletler'in politik üstünlüğünü değil, dünyanın iki taraflı kontrolunu sağlama eğilimi gösterecekti.

Batı'da ve güney Avrupa'da var olan devrimci olanaklardan veya Çin'dekilerden yararlanmama kararı, Komintern kapatıldığı sırada sadece bir manevra ola-

rak yorumlanabilecek bir karar, şimdi kalıcılık kazandı. Şimdi bu, Avrupa savunması ve diğer Sovyet taleplerinin kabul edilmesinin karşılığı olarak yeterli, pratik, gerçek bir taviz —gerçek bir devrim tehlikesi karşısında Amerikalılar için çok değerli— biçiminde göründü. Amerikan emperyalizmi ile dünyanın gerçek anlamda bölüşülmesini sağlamak için —Yalta deklerasyonunda «güvenli ve kalıcı bir barış»a yapılan göndermelerin gerçek anlamı buydu— Stalin bütün kartları ve daha çok, büyük stratejistin elinden hiç eksik olmayan, emperyalistlerarası çelişkiler kartını kullandı. Stalin, Japonya ile Almanya bir kez saf dışı kalınca, dünyaya yayılmak isteyen Amerikan kapitalizmi ile sömürge imparatorluklarını elde tutmak isteyen Büyük Britanya, Fransa, Belçika ve Hollanda arasındaki çelişkilerin büyüyebileceğini hesaplıyordu.

17 Temmuz'da açılan Potsdam Konferansı yine de Sovyetler Birliği'ne uygun bir stratejik ve askerî bağlam içinde kalıyordu ve sonuçlarının Stalin'in planladığı yönde bir adım olduğu görüldü. Amerikalılar Polonya sorununda genellikle geri çekildiler —Stalin'den önemsiz tavizler alarak— ve Sovyet yörüngesindeki diğer ülkelerde meydana gelen olaylar hakkında zayıf protestolarda bulunmaktan başka bir şey yapmadılar.

Ne var ki, Konferansın hemen öncesinde Stalin'in benimsediği modelin objektif öncülerini ve dünya politikasının bütün gidişatını kalıcı olarak değiştiren bir olay meydana geldi. 16 Temmuz'da Amerikan atom bombası Alamogordo çölünde başarıyla denenmişti. Hiroşima (6 Ağustos) ve Nagasaki (9 Ağustos)'nin göstereceği gibi Birleşik Devletler'in artık Japonya'yı yenmek için Sovyet yardımına ihtiyacı yoktu. Tokyo ayın 14'ünde teslim oldu. Gizli Yalta anlaşması uyarınca SSCB, Almanya'nın düşmesinin üzerinden üç ay geçmeden, 8 Ağustos'ta, Japonya'ya savaş ilan etmek zorunda kaldı. Bu tarihe kadar SSCB bu konudaki yükümlülüklerini hâlâ yerine getirmemişti, fakat Moskova'nın kusursuz bir mazereti vardı. Yalta anlaşması

Japonya'nın 1905'te ele geçirdiği üs ve imtiyazların SSCB'ye «iadesi»nin Chang Kay-şek'in ulusal Çin hükümeti tarafından onaylanması gerektiğini karara bağlamıştı. Çinliler bunu reddetmişler ve 8 Ağustos'a kadar onay vermemişlerdi. Bu Stalin'in mükemmel biçimde işine geliyordu, çünkü ona, Birleşik Devletler ile görüşmelerde Pasifik savaşında Sovyet tavrı gibi önemli bir kartı elde tutma olanağı sağlıyordu. Fakat Hiroşima yeni silahın ne kadar etkili olduğunu gösterdi. Stalin artık Yalta anlaşmasını onaylamak için Chang Kay-şek'i beklemedi. 8 Ağustos günü saat 17.00' de Sovyetler Birliği Japonya'ya savaş ilan etti. 14 Ağustos'ta, sadece Yalta'da tasarlanan topraklar değil, ek olarak 38. paralele kadar bütün Mançurya ve Kore Sovyetler'in eline geçti.

Atom bombası tekeli Washington'ın politikasında ayrıcalık sağlayan bir faktör haline geldi. Truman, Birleşik Devletler'in, «dünyanın en güçlü ulusu, belki de, tarihin en güçlü ulusu» haline geldiğini ilan etmekte gecikmedi[171]. Amerikan emperyalizmi dünya hâkimiyeti yönünde kesin bir adım atmıştı. Ne var ki, bu bir miktar basiretli olmayı dışlamıyordu, çünkü Amerikalı generaller atom bombasının bir çok Sovyet merkezini yeni Hiroşimalar haline getirebileceğini ama Sovyet ordusunun Elbe'den Manş'a kadar ilerlemesini çok zor önleyeceğini gayet iyi biliyorlardı. Churchill'in Fulton konuşmasına verdiği karşılıkta Stalin «Doğu Avrupa'ya karşı yeni bir askeri sefer»in müdahaleciler için mutsuz sonuçlara yol açacağı uyarısında bulundu: «Kesinlikle söyleyebiliriz ki, yirmi altı yıl önce uğradıkları gibi yenilgiye uğrayacaklardır.»[172] Bu uyarı Washington'da ciddiye alındı ve Truman SSCB'yi sınırlarından vazgeçirmek için kendisini bombayı kullanmaya zorlayanların tavsiyelerine uymadı. Ken-

171. **The Times**, 10 Ağustos 1945.

172. Stalin'in bir **Pravda** muhabirine demeci (**Nuestra Bandera** 5 (1946)

nan'ın «containment» 'düşman bir ülkenin daha güçlü ve etkili olmasını önlemek için savaş dışı araçlara başvurma ilkesi —ÇN—) dediği politika seçildi.

Yine de Stalin Birleşik Devletler ile karşılıklı bir anlayış sağlamak için gerekli objektif temelin var olmaya devam ettiği görüşündeydi. «Yeni bir savaş tehlikesinin gerçek olduğuna inanmıyorum,» diyordu Eylül 1946'da. «Atom bombasının, bazı politik liderlerin bizi inandırmaya çalıştıkları gibi zorlayıcı bir gücü temsil ettiğini düşünmüyorum. Atom bombası «zayıf» olanı korkutmak için tasarlanmıştır, fakat bir savaşın sonucunu tayin etmek için yeterli olamaz.» Ayrıca, «tekel uzun sürmeyebilir... Azalmayan uluslararası işbirliğinin ancak artabileceği kanaatindeyim.» Bir diğer deyişle bomba güşler ilişkisinde hiç bir temel değişiklik sağlamadı ve daha çok geçici bir avantaj oldu; bu yüzden, çözüm hâlâ anlaşmada yatıyordu.

Bir ay sonra Birleşik Devletler ile SSCB arasındaki gerilimin artıp artmadığı sorusuna kesin bir «hayır» ile yanıt verdi. Aralık 1946'da, SSCB ile Birleşik Devletler arasında işbirliğinin mümkün olup olmadığını soran Roosevelt'in oğluna yanıt verirken Stalin şöyle diyordu: «Evet, elbette mümkün. Sadece mümkün değil, aynı zamanda, izlenecek yegâne akıllıca yol ve tamamen imkân dahilinde.» Stalin'e göre Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler ile önemli bir ticarî gelişme ve Amerikan kredileri dahil uzun vadeli bir ekonomik anlaşma yapmaya hazırdı. Sovyet katkısının başlıca unsuru olarak Stalin «Uzak Doğu sorunlarında Birleşik Devletler ile ortak bir politika izlemek» önerisinde bulunuyordu[173].

Aslında Stalin'in elde tuttuğu en önemli kartlardan biri Çin'di. Japonya'nın teslim olmasından sonra Çinli Komünistlere Chang Kay-şek ile anlaşmaya var-

173. **«Interviews du marèchal Staline (1925-1951)», La Documentation française,** 5 Mayıs 1951, s. 3-7.

maları için baskı yapmıştı[174] ve «Üç Büyükler'in Dışişleri Bakanları»nın Aralık 1945'te toplanan konferansında, «demokratik güçlerin ulusal hükümet organlarına geniş katılımı temelinde, bir ulusal hükümetin kontrolu altında birleşik ve demokratik bir Çin'in gerekliliği ve iç karışıklıkların sona ermesi üzerine» karara varıldı. (Buradaki «demokratik unsurlar» ifadesi ile Komünistler, «ulusal hükümet organları» ile Kuomintang ve ordusu —Komünist silahlı güçler bu organlara katılacaklardı— «iç karışıklıklar» ile Kuomintang ile Komünistler arasındaki mücadele kast ediliyordu.) Aslında bu Fransa ve İtalya'da olduğu gibi «ulusal birlik» tipinde bir çözüm idi. Bu çözüm, Çin burjuvazisinin liderliğini ve ülkenin bir burjuva demokrasisine doğru gelişmesini sağlayacaktı.

Fakat Çinli Komünistler, Stalin'in baskısına rağmen bu çözümü kabul etmeyeceklerdi. Ve 1946'da Chang Kay-şek Amerikan uçaklarının teknisyenlerinin ve parasının yardımı ile, halk ordusuna karşı geniş çaplı bir saldırıya geçti. 1946'nin sonunda olaylar Chang Kay-şek ve koruyucuları için çok kötü biçimde gelişiyordu ve Stalin'in Roosevelt'in oğlu ile konuşurken yaptığı «Uzak Doğu sorunlarında Birleşik Devletler ile ortak politika izleme» önerisi çok özel bir anlam kazandı: iç savaşa ortak çıkarlar (Rus ve Amerikan) açısından tatmin edici olacak bir çözüm bulmak amacıyla Çinli Komünistlere baskı yapmak. Ne var ki, Washington'da Stalin'in ikili bir oyun oynadığı düşünülüyordu: Çinli Komünistlerin bağımsız bir çizgi izlemekte olduklarına kim inanabilirdi? Yine de gerçek buydu. ÇKP liderliği içindeki sınırlı bir guruba Nisan 1946'da verdiği bir iç dokümanda Mao, uluslararası durumu analiz ediyor ve SSCB ile Birleşik Devletler arasında bir uzlaşmaya varılmasını mümkün görüyordu. Ne var ki, bu uzlaşma, diyordu, «kapitalist

174. Dedijer, op. cit., s. 331; Djilas, op. cit., Londra, 1969, s. 141.

dünyanın farklı ülkelerindeki halkların bu nedenle kendi ülkelerinde uzlaşmalara girmelerini gerektirmez. «Gerici güçlerin amacı, diye ekliyordu,» kararlı biçimde yıkabildikleri bütün demokratik güçleri yıkmak, şimdi yıkamadıklarını daha sonra yıkmak için hazırlanmaktır.» Bu durum karşısında, «demokratik halk güçleri aynı ilkeyi gerici güçlere uygulamalılar.» Çin basımında yer alan bir nota göre, bu dokümanda Mao, Birleşik Devletler — Kuomintang bloğu tarafından başlatılan saldırıyı devrimci bir savaş ile karşılamakta duraksayan «bazı yoldaşlar»ı eleştiriyordu[175]. Bu «yoldaşlar»ı Stalin'in Aralık 1945'te üç büyük güç arasında varılan anlaşmadan çıkan çizgisini destekleyenler olarak alabiliriz.

Potsdam ile Marshall Planı'nın açıklanması arasında geçen iki yıl içinde, atom «şemsiyesi»nin korunması altında «containment» politikası ve doların esirgenmemesi ilk sonuçlarını vermeye başladı. Yunanistan'da uygulanan terör Komünistleri bir kez daha silahlı mücadele yolunu tutmaya zorladı. Fransa ve İtalya'da kapitalist devletin askeri ve sivil kurumları hızla yeniden inşa edildi. Ve işçi sınıfı hareketi —gördüğümüz gibi— zeminini kaybetti. Moskova Kuzey İran'dan birliklerini çekmek zorunda kaldı ve Türkiye'deki boğazlarda talep ettiği askeri üssü sağlayamadı. Uzak Doğu'da Sovyetler, Amerika'nın himayesi altına giren Japonya'ya yapılan müdahaleden tamamen dışlandı. Yine de, Batılı müttefikler Sovyet planlarına en ağır darbeyi Almanya'da indirdiler. Moskova Ruhr'un dört güç tarafından kontrol altına alınmasını sağlayamadı. Bu yapılsaydı, işgal bölgelerinde Batılı müttefiklerin güçü önemli ölçüde sınırlanacak ve Sovyet «etkisi»nin Almanya'nın bütününü kapsaması için gerekli adım atılmış olacaktı. (Bunun için Stalin, Fransa ve Büyük Britanya'nın askeri zayıflığına, Roosevelt'in Yalta'da ima ettiği şekilde Amerikan birliklerinin kı-

175. Mao Zedung, op. cit., IV.

sa sürede tahliyesine güveniyordu. Ne var ki, Atom «şemsiyesi»nin koruması altında Truman, Batı Almanya'yı Amerikan emperyalizminin Avrupa'daki esas kalesi haline getirmeyi tercih etti.)

«Truman doktrini» Mart 1947'de açıklandı ve Amerikalılara, Yunanistan ve Türkiye'ye yerleşmek, Orta Doğu ve Doğu Akdeniz'e hâkim olmak, bu önemli stratejik bölgelerde polislik görevini İngilizlerden almak için bir bahane sağladı. Marshall Planı ile Washington Alman ekonomik gücünün hızla yeniden inşası için temel oluşturdu ve Kuzey Amerika endüstrisi için dev bir pazar açmanın yanısıra Avrupa burjuva hükümetlerinin bağımlılıklarını tamamladı. Paris'te, Roma'da ve Brüksel'de, büyük velinimetin emirleri derhal yerine getiriliyordu. Komünist bakanlar azledildi ve «demokratik ve parlamenter legalite içinde sosyalizme doğru ilerleme»ye teklifsizce son verildi. Washington, doların cazibesinin bazı Halk Demokrasileri'ni çekebileceği olasılığını da dışlamadı. Marshall önerisinin Varşova ve Prag'taki hükümetler tarafından ilk planda müsait karşılanması, bu umudun temelsiz olmadığını gösterdi. Fakat Stalin'in buna meydan verebileceğini düşünmek vahim bir yanlış anlama idi.

1947 yazında Stalin, Lenin zamanından beri Sovyet devletinin dikkatle ve başarıyla sakındığı bir tuzağa, bütün kapitalist ülkelerin anti-Sovyet blok oluşturdukları bir duruma düştüğünü fark etti. 1947'de ortaya çıkan bu durumun bir diğer özelliği de, bu bloğun tarihin en güçlü ülkesinin liderliği altında biçimlenmekte oluşu idi. Bunun Stalin'in sağlamaya çalıştığı «barış» için bir felaket olduğu kuşku götürmezdi. Bu «barış» dünyanın, dünya çapında bir Sovyet-Amerikan anlaşması temelinde «etki alanları»na bölünmesini sağlayacaktı. Bu, iki «süper gücün işbirliğini mümkün hale getirmek ve tek ülkede «Komünizmin barışçı inşası»nı sağlamak için, devrimci mücadeleden vazgeçilmesi ve dünya çapında sınıf işbirliği pratiği temelinde «barış»ın iflası idi. .Eylül 1946'da Stalin görüşü-

nü ilk kez ortaya koydu: «Tek ülkede Komünizm akla gayet uygundur, özellikle Sovyetler Birliği gibi bir ülkede.»)[176]

Her zamanki pragmatizmi ile Stalin, savaştan sonra ortaya çıkan yeni durumu dünya savaşları arasında ve ikinci savaş sırasında emperyalist çelişkilerin oynadığı role yansıtmıştı. Bütün bu dönemler boyunca Stalin'in projesinin köşetaşı, daha önce belirttiğimiz gibi, bu çelişkilerden yararlanmak ve gerek kapitalist ülkelerde gerekse sömürgelerde devrimci olanakların toptan bu yararlanmaya tabi kılınması olmuştu. Sovyet devletinin çıkarları açısından, yani milliyetçi bir bakış açısından bu stratejinin son derece etkin olduğu ortadaydı. Bununla birlikte, kapitalist sistemin ikinci büyük dünya krizi, Faşizmin yenilgisi, Alman ve Japon emperyalizmlerinin ezilmesi, beraberinde, hem kapitalist metropol ülkelerde hem de sömürgelerde devrimci mücadelenin yeni bir yükselişini getirdi. Stalin'in Komünist partilerin çoğu tarafından izlenen politikasının yol açtığı kısıtlama altında bile —Komintern'in «vasiyetnamesi»nde özetlenen politika— bu hareket, demokrat ve anti-Faşist olsa dahi burjuvaziyi her yerde endişelendirmeye, devrimci tehditi önlemek için ulusal çelişkiler ve sömürgelerin yarattığı çelişkiler karşısında onları birleştirmeye yeterliydi.

Sonuçta Stalin'in, Almanya ve Japonya bir kez yenilgiye uğradığında, Birleşik Devletler ile Avrupalı sömürgeci ülkeler arasındaki mücadelenin dünya meselelerine hâkim olacağı kehaneti boşa çıktı. Stalin'in politikasının devrimci harekete koyduğu frenin, işçi sınıfının ve demokratik güçlerin mücadele ruhunu Atlantik'in her iki yakasındaki burjuvaziyi endişelendirmesini önlemekte yetersiz kaldığı ortaya çıktı. Ama bu fren mücadele ruhunu bir ölçüde azaltmaya yetti. Öyle ki, en büyük güce ulaştığı gelişmiş kapitalist ülkelerde (Fransa ve İtalya) bile bu ruhun, sadece radi-

176. **«Interviews du marèchal Staline (1845-1951)»**, s. 4.

kal politik değişimi zorlamak bakımından değil, bu ülkelerin Birleşik Devletler'in önderliğinde anti-Sovyet bloğun bir parçası haline gelmelerini önlemek bakımından da güçsüz olduğu ortaya çıktı. Bir diğer deyişle, Komünist partilerinin Stalin'in stratejisine bağımlı hale getirilmeleri, sonunda, bu stratejiyi haklı çıkarmak için özgün olarak geliştirilen tasarıların tam tersi sonuçlar vermiş, Sovyet devletinin güvenliğine yönelik bir tehdit haline gelmişti.

SORULAR VE TAHMİNLER

«Hür dünya»nın şampiyonluğunu yapan ve Stalin'in, sayesinde uydularını elde ettiği «hileler»i ve dünya stratejisinin diğer amaçlarını belirtmekten hoşlanan bazı Batılı tarihçilerin ve politikacıların yargıları, sadece objektif olmak bakımından eksiklik değil, aynı zamanda nankörlük taşırlar. Eğer «hür dünya» kriz içinde en iyi çiçeklerinden bazılarını kaybetmedi ise, bunu Stalin'e borçlu olduğu kuşku götürmez. Tarihin izleyebileceği yol üzerine, uygulanmamış bir hipotezin doğrulanamayacağı açıktır. Eğer Sovyet lideri —aynı zamanda dünya Komünist ordusunun en yüksek komutanı— stratejisinin öncelikleri arasına Avrupa devrimini koymuş olsaydı devrim kaçınılmaz olarak zafere ulaşırdı, diye düşünmek boşa vakit harcamak olur. Öte yandan, Stalin'in, O'nun politikasını sadakatle uygulayan Batılı Komünist liderlerin yardımı ile, İngiliz-Amerikan kapitalizmi liderlerinin 1939'dan itibaren yüz yüze geldikleri zor problemin —Avrupa kapitalizminin hayat merkezlerinde devrim tehlikesini savuştururken tehlikeli Alman rakiplerinin nasıl yenilgiye uğratılacağı— çözümüne değerli bir katkıda bulunduğu, kesinlikle öne sürülebilir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde gördüğümüz gibi Troçki, İkinci Dünya Savaşı'nın sonucu olarak Avrupa'da ortaya çıkacak devrimci durum hakkında aşı-

rı iyimser bir görüşe sahipti. Bu iyimserlik, kapitalizmin durumundan, onun üretici güçleri geliştirmek için sahip olduğu tarihsel kapasiteyi kaybettiği görüşünden kaynaklanıyordu. Ne var ki, Troçki'nin İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa çapında bir devrim ile sonuçlanacağı kehaneti aşırı bir fantezi değildi. Burjuvazinin savaşın ilk gününden itibaren anladığı gerçek bir olanağı ifade ediyordu. Bu olanak, Troçki'nin postule ettiği gibi —Lenin'in Birinci Dünya Savaşı sırasındaki hatalı analizini tekrarlıyordu— kapitalizmin, sınır aşamasına ulaşması olgusundan değil, yapılarını «yeniden düzenlemek» ve yeni bir gelişme aşamasına geçmek için benimsemek zorunda kaldığı yöntemden kaynaklanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı kapitalist ve emperyalist sistemin bütün tarihinde yaşadığı en ağır kriz idi. Aynı zamanda, bu savaş, devamı sırasında ve hemen sonra, sistemin bir bütün olarak hâlâ sahip olduğu canlılığı, onun sanayi, teknik ve bilimsel yapılarının muazzam potansiyelini, kitleleri manüple etme ve onları sistemin yaşaması için gerekli olan değerlere, ideolojilere ve politik tutumlara bağlı tutma yeteneğini görülmemiş biçimde açığa vurdu. Eski hâkim sınıfların politik zekâsını, manevra yeteneğini, yüzyılların deneyiminden çıkan ürünü ortaya koydu. 1914-18 savaşı ve 1929 ekonomik krizi gibi, İkinci Dünya Savaşı da —çok daha geniş çapta— kapitalizmin «ölüm sancıları»nın daha uzun süre devam edeceğini gösterdi. (Cançekişmenin uzaması, resmî Marksizm'e, bunu derin bir periyodizasyon şeması ile doldurmak için gerekli zamanı ve fırsatı verdi. Önce, kapitalizmin genel krizinin 1914-18 savaşı ve Rus Devrimi ile başladığı iddia edildi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, aynı sabırla, savaş arası dönemin «genel kriz»in sadece «birinci aşaması» olduğuna karar verildi. Birinci aşamaya, 1939-45 savaşı ile başlayan bir ikinci aşama izledi. 1960'da ikinci aşamanın sona erdiği, «üçüncü» aşamanın başladığı görüşü hâkim oldu.

Ne var ki, kapitalizmin global canlılığı, üç ayrı güç merkezi, Almanya, Japonya ve hepsinden çok Birleşik Devletler üzerinde kurulu sistemin hareketi ile kesin bir çatışmaya giren kemikleşmiş yapıları kapsadı. Eski İngiliz-Fransız kapitalizminin geniş sömürge bölgeleri ile güney ve doğu Avrupa'nın geri bölgeleri üzerinde gerçekleştirdiği denetim bu merkezlerin yayılma potansiyeline ciddî bir engel idi. En değerli çıkarları tehdit altında olan İngiliz-Fransız kapitalizmi mücadele etmeksizin boyun eğmeye hazır değildi. Latin Amerika'da geniş yayılma alanlarını elde tutan, İngiliz-Fransız sömürge bölgelerine daha kolay ulaşabilen Amerikan kapitalizmi için sorun, kendini, savaşa girmek biçiminde ortaya koymadı. Oysa, Alman ve Japon kapitalizmi için açık olan tek yol savaşın geleneksel yolu idi.

Başlıca beş kapitalist gücün bakış açısından İkinci Dünya Savaşı, tıpkı birincisi gibi, pazarlar, sömürgeler ve hammaddeler için verilen bir savaştı ve aynı zamanda bu, sistemin bir bütün olarak yeni bir aşamaya, tekelci devlet kapitalizmi aşamasına geçmesi anlamına geliyordu. Bu yeni aşamanın başını çeken üç büyük gücün sadece İngiliz-Fransız bölgesinde değil (ek olarak Hollanda ve Belçika'nın sömürge bölgelerinde) Sovyet bölgesi üzerinde de tasarıları vardı. Birleşik Devletler'in bu hedefe gelecekteki kurbanları ile ittifak yolu ile ulaşmaya çalışması, tehlikeli rakiplerinin ise bunu askerî fetih ile yapmaya çalışması olgusu, Birleşik Devletler'e büyük askerî ve politik avantajlar sağladı; ama her iki tarafın amaçlarının niteliğinde önemli bir fark yaratmadı.

1917-20 yıllarının deneyiminden sonra burjuvazi, bütün ülkelerde, sistemin dehşet verici mantığının şimdi bir kez daha gerekli hale getirdiği müthiş operasyonun taşıdığı tehlikenin tamamen farkındaydı. Sovyet devletinin, ordusu ve Komünist Enternasyonal'i ile birlikte varlığı göz önüne alındığında tehlike çok daha büyüyordu. Savaşın patlaması ile birlikte

Avrupa'daki devrimci hareketlerin yenilgiye uğratıldıkları ve Avrupa kıtasının hemen her ülkesinde yer altına itildikleri doğruydu; ama kitleler bu yeni katliamın etkilerine nasıl bir tepki göstereceklerdi? Hâlâ var olan Komünist hücreler durumdan yararlanmayacaklar mıydı? Daha önemlisi, 1917'de Bolşevikler sadece bir avuç devrimciden ibarettiler.

Her burjuvazi bu bilinmeyen faktörleri, kendi ülkesinin iç durumunun ışığında farklı biçimlerde gördü. Alman kapitalizmi, işçi hareketi ve Komünist Parti ezilmiş olduğu için kendinden emindi. Askerî zafer sayesinde devrimin benzer araçlarının ve tohumlarının Avrupa'nın geri kalan kısmında ezileceğini düşünüyordu. İşçi hareketini çok güçsüz hale getirdiği için Japon kapitalizmi de benzer görüşteydi. Birleşik Devletler, tamamen farklı bir temelde —proletaryanın kapitalist dünya ile reformist bir tarzda eşitsiz bütünleşmesi— savaş sınavı karşısında öteki güçlerden çok daha uygun bir pozisyondaydı. İngiliz burjuvazisi, 1926 genel grevinin vurguladığı gibi, aynı güveni duyamıyordu, ama en azından İşçi Partisi sağlam bir garanti veriyordu. Bu durum Fransa'da çok farklı biçimde ortaya çıktı. Sanayi kapitalizmi sisteminde Fransa'nın en zayıf halkayı oluşturduğu açıktı. Politik ve ekonomik yapıların eskiliğine, 1936 toplumsal patlamasının gösterdiği gibi proletaryanın radikalleşmesi, işçi hareketi içinde Komünist Parti'nin hegemonik bir pozisyon kazanması ve Komünist etkinin geniş entellektüel guruplar ve diğer toplumsal sektörler arasında yayılması, ekleniyordu. Fransız Komünist Partisi'nin halk cephesi döneminde gösterdiği örnek ılımlılık burjuvazinin korkusunu gidermeye yetmedi: bu geçici bir taktik miydi, yoksa partide temel bir değişiklik mi? Faşizm altında önemli bir kapitalist gelişme gerçekleştiren İtalya burjuvazinin sağlamlığı açısından bilinmiyordu. Durumunun Almanya'nınki kadar güvenli olmadığı açıktı, ama Fransız Komünizmi gibi

rahatsız edici bir unsuru içermediği de açıkça görülüyordu.

Kapitalist sanayi bölgesinin dışında, dünya savaşının etkisi altında devrimci krize dönüşebilecek sayısız durum vardı: Asya sömürgeleri, Latin Amerika cumhuriyetleri, doğu ve güney Avrupa'nın geri ülkeleri. Dünya kapitalizmi açısından en ciddi ve en açık tehdit, SSCB'nin savaşa girmesi bir yana, Faşist yenilginin (ve Sovyet zaferinin) Fransa'da bir proletarya devrimi ile aynı zamana rastlaması olasılığında yatıyordu. Fransa'da devrim, bütün Avrupa kıtasında devrim ile sonuçlanabilecek bir sürecin başlangıcını belirleyecekti. İngiliz ve Amerikan burjuvazileri bu tehlikenin tamamen farkındaydılar ve bütün politikaları, savaş boyunca bütün stratejik planları ve askeri operasyonları, özellikle çatışmanın son aşamalarında, Avrupa'ya ulaşan ilk askeri güç olarak Sovyetler Birliği'nin zafere hazırlandığı, varlığını her yerde duyurdu bir sırada, bu durumdan derin biçimde etkilendi. Bu dönemde Fransız direnişi, daha çok Komünistlerin önderliğinde önemli bir güç olarak ortaya çıktı. devrim olanağı İtalya'da açıkça görülebiliyordu ve devrim, Yugoslavya ile Yunanistan'da bir olgu halini aldı.

Amerikalılar ve İngilizler iki temel hedefte anlaştılar: rakiplerinin yenilgiye uğratılması ve kapitalist, sanayici Avrupa'nın proletarya devriminden kurtarılması. Yine, doğal olarak, dünyanın diğer yerlerinde, özellikle Çin'de devrim tehditini önlemek veya ezmek gerektiği hakkında da görüş birliği içindeydiler. Bu sonuçlara ulaşmak için gerekli araçlar hakkında ayrılabiliyorlardı, ama sonuçlar konusunda görüşleri özdeşti. Çıkar çelişmeleri daha çok sömürge sorunu ile bağlantılı olarak ortaya çıktı, ama bu acil bir problem olmaktan çok gelecek ile ilgili bir sorundu. Çıkarların en önemli hedeflerde ortak olması, Britanya imparatorluğunun Birleşik Devletler'e gittikçe artan bağımlılığı ile birlikte, İngiliz-Amerikan ittifakı için sağlam bir bağ idi. Problemin zorluğu ilkesel hedefler arasın-

daki çelişkide yatıyordu; çünkü, Nazi Almanyası'nın yenilgisi Avrupa'da bir devrim için gerekli koşuldu ve anti-Faşist savaşın iç mantığı Avrupa kıtasındaki halklara devrim yönünü gösteriyordu. Pasifik savaşında İngiliz-Amerikan ittifakı, özellikle Çin'de bağlantılı olarak benzer bir problem ile yüz yüze geldi. Ne var ki, Washington ve Londra'daki liderlerin kafasında, Uzak Doğu problemi Avrupa'daki problemden daha az dramatik idi. O sırada, Çin Komünistlerinin ve Asya'daki diğer devrimci hareketlerin şansını azımsıyorlardı.

Avrupa'da devrimi önleme gereği, Büyük Britanya ve Birleşik Devletler hükümetlerini mantıksal olarak, Almanya ile bir uzlaşma aramaya zorladı ve bilindiği gibi, bu güçler savaş patlak verene kadar bütün çabalarını bu yönde yoğunlaştırdılar. Fakat Alman emperyalizminin mantığı tamamen farklı idi. O'nun için, Avrupa kıtasında ve Britanya Adaları'nda askeri zafer aynı anda iki hedefe ulaşmasını sağlayabilecekti: Avrupa'da devrim tehdidini uzun bir dönem için ortadan kaldırmak ve gelecekteki yayılma için bir ekonomik ve politik temel sağlamak. Alman emperyalizminin bu planı, İngilizler ve Amerikalılar için, Avrupa devrimi olasılığına kıyasla daha önemsiz bir tehdit değildi, hattâ daha doğrudan ve kesin bir tehdit idi. Hayatî çıkarlarını korumak için Almanya'yı yenilgiye uğratmak gibi kaçınılmaz bir zorunluluk ile yüz yüze gelen İngiliz-Amerikan ittifakı, Almanya'nın yenilgisini Fransa'da kapitalizmin korunması ile birleştirebilecek bir başka yol aramak zorunda kaldı: Sovyet devleti ile ve Komünist hareket ile uzun vadeli bir anlaşma. Bu olanak kendini ilk kez Halk Cephesi zamanında gösterdi, ama Sovyetler'in bu yönde ne kadar ileri gidebileceklerini gösteren ilk önemli belirti Alman-Sovyet paktı idi. Bu paktın desteklenmesi için Kremlin, Komünist partileri anti-Faşist stratejilerini terk etmeye zorlamakta duraksamadı. Yine de, bu eylem ikna edici değildi, çünkü Sovyetler Birliği Alman-

ya ile bu paktı zayıf bir pozisyonda imzalamıştı ve bu nedenle, örneğin Nazilerin yenilgiye uğramaları halinde yararlanabileceği güçlü bir pozisyonda Sovyet tavrını tahmin etmek için yeterli bir temel değildi. Fakat İngilizlerin ve Amerikalıların, her ne kadar bunu, SSCB'yi Almanya ile düellosunda azami ölçüde zayıflatacak bir tarzda davranmayı gerektiren elementer bir basiretle birleştirmiş olsalar da, bu çizgiye alternatifleri yoktu.

Deney, gördüğümüz gibi, Washington ve Londra'nın arzuladığı uzlaşmanın gayet mümkün olduğunu gösterecekti. Bu uzlaşma onların Avrupa'daki başlıca hedefleri, Almanya'nın yenilgiye uğratılması ve kıtasal devrimin önlenmesi, arasındaki çelişkinin üstesinden gelmelerini sağladı. Asya'da daha az başarılı oldular, ama bunun sorumluluğu Stalin'de değildi.

1943'ten itibaren Avrupa'daki anti-Faşist savaşı devrimci bir sonuca ulaştırma olanağı dört ülkede. Fransa, İtalya, Yugoslavya ve Yunanistan'da açıkça görülüyordu. Aynı zamanda, Almanya'nın yenilgisi, Sovyet ordularının bu yenilgide oynadıkları önemli rol ile birlikte, ufukta göründü. Sovyet ordularının genel saldırısı o yılın yaz ayları boyunca bütün cephelerde hızla gelişti. O yıl, İngiliz ve Amerikan basınının uyarılarda bulunduğu, İngiliz ve Amerikan koalisyonu liderlerinin Komintern'in kapatılmasını ve Komünist partilerinin devrim umudunu dışlayan bir politik çizgiyi açıkça kabul etmelerini talep ettikleri yıldı. Yine aynı yıl içinde Stalin bu talepleri isteyerek kabul etti, çünkü bunlar stratejik ve politik hedeflerini etkilemiyorlardı. Ayrıca bunlar müttefikler ile görüşmelerde pazarlık için kullanılabilirlerdi. Yugoslav Komünistleri Moskova'nın emirlerine direndiler; Yunanlı Komünistler duraksadılar ve 1944'te Moskova'ya kendileri için öldürücü sonuçlar doğuran tavizler verdiler. Thorez ve Tugliatti Stalin'in çizgisini kayıtsız şartsız kabul ettiler, çünkü bu çizgi bu iki liderin politik görüşlerinde Halk Cephesi zamanında başlayan neo-refor-

mist dönüş ile uyuşuyordu. Bu iki parti içinde bu görüşler ile biçimlenmiş öncü guruplar hiç bir direniş gösteremediler. Fransa ve İtalya'da devrimci gelişme olanağı bu noktadan ciddi bir tehdite uğradı. Lenin'in «Nisan Tezleri» Bolşevik Partisi tarafından reddedilmiş olsaydı, 1917'de Rusya'da da böyle bir pozisyon ortaya çıkardı. Bu durumda burjuva devrimi kendini şu ya da bu biçimde pekiştirecekti, ama proletarya devrimi gerçekleştirilemeyecekti ve tarihçiler ve devrimciler, yirmi beş yıl sonra Fransa ve İtalya hakkında yaptıkları gibi, gerçekte devrim olanağının olup olmadığını, Lenin'in bir sol maceracı olup olmadığını tartışıp duracaklardı[177].

Tartışmanın en ufak bir çözümlenme belirtisi göstermeksizin devam etmesi basit gerçeği, tarih biliminin meşhur olanağı geçerli gördüğünün yeterli bir ka-

177. Paris'te Mayıs 1968 «olayları», sorunu yeniden ortaya çıkardı. **L'Humanitè** 1944-45'te devrimin mümkün olduğunu, fakat partinin Stalin'in muhalefeti ve Amerikan müdahalesi korkusu yüzünden bundan vazgeçtiğini öne süren bir Komünist'in mektubuna yanıt vermek zorunda kaldı. (Bk. Marcel Veyrier'in 24 Ocak 1969 tarihli **L'Humanitè**'deki makalesi.) Sartre **Der Spiegel**'le bir röportajda sorunu tartıştı. Bu tartışma **Les Communistes ont peur de la rèvolution** başlığı altında Didier tarafından (Paris, 1968) bir broşür olarak yayımlandı. Sartre'a göre Komünistler'in 1944-5'te vazgeçmelerinin nedeni basit biçimde şuydu: «amaçları bir devrimi başlatmak değildi» (s. 14).

Sorun, çok daha marjinal bir tarzda olmakla birlikte, 1965 te **Critica Marxista**'da yer alan ulusal halk cephesi politikası tartışması sırasında İtalya'da da ele alındı. Asla bir aşırı olmayan Lelio Basso, Yalta anlaşmasının Sosyalist bir neticeyi zorlaştırdığını teslim ediyor ve şöyle devam ediyordu: «Fakat 1945' in ardından sosyalizm ile 'restorasyon' arasında sınırsız bir çözümler sahası vardı ve hâlâ sanıyorum ki, bunların arasında işçi sınıfı hareketi, anti-faşist birliği savunmak uğruna restorasyonu kolaylaştıran bir dizi uzlaşmayı direnişten önce ve sonra kabul etmeseydi, sayesinde önemli bir ilerleme sağlayabileceği bir çözümü bulabilirdi» (**Critica Marxista**, Temmuz-Ağustos 1965, s. 17).

nıtıdır. Fransız ve İtalyan burjuvazilerinin ve onların Amerikalı koruyucularının bu yıllarda duydukları korku fantezi değildi. Risorgimento'dan çıkmış olan burjuva İtalya 1943'te başlayandan daha ciddi bir ulusal kriz görmemişti. Aynı şey Paris Komünü'nden bu yana Fransa için de söylenebilir. 1940 ulusal felaketi Fransız kapitalizminin zayıflığını gün ışığına çıkarmıştı. Devlet iflas etti ve işgalcinin hizmetinde karikatür bir devlet ile yer değiştirdi. Utanç verici bir yenilgi ve Alman işgali savaşın getirdiği felaketleri arttırdı.

Bütün bunların sebebi açıktı: zamanı geçmiş toplumsal ve ekonomik yapılar, çürümüş ve güçsüz parlamentarizm, sömürge paraziti ve teknik gerilik. Hâkim sınıflar ve onların politik gurupları itibarlarını kaybetmişlerdi. Felaketin bütün sorumluluğu onların üzerindeydi. Fakat Fransız burjuvazisi açısından durumun en ciddî yanı proletaryada ve toplumun diğer kesimlerinde açık bir sola kayıştı. Kitlelerin, 1939-41 döneminde anlamsız politikalar izlemesine rağmen hızla Komünist Parti'ye dönmelerinin ve partinin direnişte öncü durumuna gelmesinin nedeni, kitlelerin şaşkınlığı devam ederken, en aktif ve ileri kesimlerin burjuva sisteminin krizine radikal bir çözüm arıyor olmaları idi.

Aynı fenomen İtalya'da da açığa çıktı. Faşist rejimin ulusal krizden sorumluluğu, içinden çıkalamayacak biçimde büyük sanayicilere ve toprak sahiplerine aitti. Bunlar, on beş yıl süren diktatörlük içinde, İtalyan kapitalizminin başlıca zayıflığının, güneyin azgelişmişliğinin üstesinden gelebilecek yetenekte olmadıklarını göstermişler ve ülkeyi, sömürge maceralarına ve emperyalist savaşlara sürüklemişlerdi. Ne var ki, bizzat Faşist diktatörlüğün kendisi, Risorgimento'dan çıkan İtalyan burjuva demokrasisinin güçsüzlüğünün de sonucu ve kanıtıydı. Yarımadanın hâkim sınıfları bu iki hükümet biçiminde de başarısızlığa uğramıştı ve Mussolini'nin devrilmesinden sonra gelen

muazzam kitle hareketi ve Komünist Parti'nin çarpıcı ilerleyişi, Fransa'dakinden bile daha keskin biçimde, ulusal krizin devrimci çözümüne yönelik eğilimin bir yansıması idi.

Bu iki ülkenin tarihinde, bu kadar güçlü veya burjuva düzene objektif olarak bu kadar meydan okuyan gerçek hareketler asla olmamıştı. İşçi kitlesi, entellektüeller, bütün toplum, yeni bir toplumsal sınıfın hâkimiyeti için yeni bir ekonominin yeni bir devletin gerekli olduğunu, daha önce asla, böylesine örnek bir deneyden geçerek yaşamamıştı. Komünist Parti **raison d'être**'ini (varlık sebebi) kaybetmeden sosyalist alternatifi düşünemez miydi? Gerçek hareket tarafından olayların içinde ifade edilen eleştiriyi politik teori ve eylem düzeyine taşımadan böyle bir fırsatın kaçırılmasına izin verebilir miydi?

Burada, sorunun iki yönü birbirinden ayrılmalıdır. Bir yön, objektif durumun, ortak deneyin, kitlelerin politik bilincini yükseltmek ve bilinçli bir devrimci değişme arzusu yaratmak için tam anlamıyla incelenmesi, bu değişimi sağlayabilecek güçleri örgütleyebilecek ve hazırlayabilecek taktiklerin ve bir stratejinin oluşturulmasıdır. Bu değişimde, ilkesel hedef, iktidarın **Komünist Parti tarafından değil, sosyalist bir alternatifi desteklemeye istekli bütün toplumsal ve politik güçlerin bir bileşimi tarafından** ele geçirilmesidir. Bu, Fransa ve İtalya'da 1940-45'te görüldüğü şekilde radikal bir ulusal kriz durumunda bir devrimci Marksist partinin kaçamayacağı bir görev idi.

Bu, sorunun diğer yönünden, böyle bir çizginin devrimin zaferi ile sonuçlanıp sonuçlanmayacağı sorusundan bağımsızdı. Bu soruya bizzat eylem çizgisi dışında yanıt verilemezdi; ancak eylem, diğer faktörler ile birlikte, uygun durumu, belirleyici bir adım atmayı sağlayacak güçler ilişkisini, iktidarın ele geçirilmesini sağlayabilirdi. (Nisan 1917'de Bolşeviklerin kaçınılmaz olarak iktidarı ele geçirmelerini sağlayacak uygun koşulları kimse garanti edemezdi; Lenin de bunu

asla iddia etmedi. Nisan politikası Ekim'deki koşulların ortaya çıkmasını sağlayan yegâne faktör değildi, ama bu politika olmasaydı söz konusu koşullar asla varolmayacaktı.) Fransa ve İtalya'daki Komünist partilerinin İkinci Dünya Savaşı sırasında partilerinin çizgisini Moskova'dan kontrol eden liderleri, Stalin'in doğrudan denetimi altında, Birleşik Devletler ve Büyük Britanya'nın SSCB'nin müttefikleri haline geldikleri gün, sorunu «çözdüler.» Fransa ve İtalya'da sosyalist bir sonuca ulaşılamazdı; hedef burjuva demokrasisinin restorasyonu olacaktı.

Böyle bir feragat, Komünistlerin düşündüklerini ve açıklamaya devam ettiklerini pratikte böyle bir reddediş, kıyaslanabilir ağırlıkta teorik ve pratik mazeretleri gerektiriyordu. Savaşın devamı boyunca, zaman zaman öne sürülen bütün diğerlerini kapsayan mazeret şu şemaya indirgenebilirdi: (a) Hitler Almanyası'nın zaferi Sovyetler Birliği'nin yıkılması ve Avrupa'daki işçi sınıfı hareketinin çok uzun bir dönem ezilmesi anlamına gelecekti; (b) bu nedenle, başlıca hedef, Almanya karşısında zafer kazanmak olmalıydı; (c) Almanya'nın yenilgisini sağlamak için gerekli koşul anti-Hitler koalisyonun pekişmesini sağlamaktı; (d) Sosyalist bir perspektif sorununu getirmek, iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi hedefini benimsemek, kaçınılmaz olarak Batılı müttefikler ile çatışmaya yol açacak, bu da zafer şansını tehlikeye atacaktı; (e) bu yüzden, şimdiki aşamada sosyalist alternatifi düşünmek imkânsızdı.

Bu akıl yürütme, su götürmez biçimde, kendini, basit bir sağduyunun ürünü olarak ortaya koydu. Ancak katılaşmış solcular, Troçkistler ve diğer sorumsuz unsurlar —Thorez'in dilinde «Hitlerci-Troçkistler»— bu temel gerçekleri sorgulayabilirlerdi. Daha çok İtalya ve Fransa'daki aktif Komünistlerin çoğunluğunu bu sağduyuyu kabul etmeye götüren motifler yukarda ifade edildi. (a) ve (b) önermelerinin doğruluğu sugötürmez. Öte yandan, (c- ve bundan çıkan (d) ve (e)

önermeleri oldukça tartışmalı bir tezi içeriyordu. Bu önermeler, anti-Hitler koalisyonun sağlamlığının —bu koalisyon Birleşik Devletler ile Büyük Britanya'nın Sovyetler Birliği ile ittifakı, Almanya'nın Avrupalı burjuva hasımlarının işçi sınıfı ve anti-Faşist hareket ile ittifakı olarak anlaşılıyordu— zafer için vazgeçilmez bir koşul olduğunu ortaya koyuyorlardı. Bu anlayış, savaş boyunca Sovyetler Birliği'nin Avrupa halklarının kurtuluş hareketi ile, Almanya'nın yenilgisini sağlayabilecek ve İngiliz-Amerikan emperyalistlerinin planlarını altüst edecek bir ittifakı temelinde yeni bir güçler ilişkisinin gelişebilmesi olanağını dışlıyordu. Bu olanağın a **priori** dışlanması, bunun yaratılmasını sağlayabilecek bir politikanın reddedilmesine yansıdı. Resmî Sovyet tarihinin kabul ettiği gibi, müttefiklerin kıtaya çıkmasının Almanya'nın yenilgisini sağlamak için artık gerekli olmadığı bir sırada, bu olanak, 1943'in sonundan ve 1944'ün başından itibarne elle tutulacak kadar açıktı. Başlıca hedef Batı Avrupa'yı devrimden kurtarmaktı. Fransız ve İtalyan Komünist partileri farklı bir politika izlemiş olsalardı, onlar da Yugoslav Komünistleri gibi davranmış olsalardı, bu hedefe ulaşılabilir miydi?

İki cephede mücadele etme olanağı 1941'den itibaren Yugoslavya'da pratik olarak kanıtlanmıştı. Baş düşman Faşist işgalci ve onun hizmetindeki vatan hainleri idi. İkinci hedef, savaş ederken, burjuvazinin ve büyük toprak sahiplerinin rejimini restore etmeye, ülkenin İngiliz-Amerikan emperyalizmine bağımlılığını sağlamaya çalışan ve müttefik durumunda olan düşmandı. Bu stratejinin savaş sırasında Hitler'e karşı izlenen strateji kadar etkin olduğu anlaşılmıştı. Buna karşı yapılan girişimler şu basit sağduyu adına haklı çıkarılmaya çalışılmıştı: Yugoslav kurtuluş ordusunun işgalciye karşı giriştiği operasyonların boyutu Fransız ve İtalyan direnişlerinin giriştiği operasyonların boyutunu çok aştı. Bir paradoks olarak, basit sağduyunun esinlediği strateji, başlıca mazereti, yani işgalciye kar-

şı savaşta daha büyük bir etkinlik sağlanması bakımından geri tepti. Fransız ve İtalyan Komünist partilerinin Batılı müttefiklerin ve ulusal burjuvazinin politikası ile çatışmaktan kaçınmak için ulusal kurtuluş savaşına devrimci bir muhteva kazandırmayı reddetmelerinin pratik etkisi, sadece müttefiklerin ve burjuvazinin burjuva düzeni restore etmelerini kolaylaştırmakla kalmadı, aynı zamanda, halk arasındaki, ancak devrimci istek, toplumsal kurtuluş ve işçi iktidarı için mücadele etme bilinci ile harekete geçirilebilecek enerji ve güçleri işgalciye karşı seferber edebilme konusunda başarısızlığa uğranmasına yol açtı. Önceki sayfalarda, sağduyuya dayanan bu mantığın Fransa ve İtalya'daki Komünist Partilerini, kendilerini, proletaryayı ve solun bütün güçlerini Batılı müttefiklerin liderliğine ve direnişin, işçi sınıfı ve halk güçlerinin katılımını en aza indirme politikası güden burjuva kanadına nasıl boyun eğdirdiğini ayrıntılı olarak gördük. Daha geniş olduğu için daha güçlü olmak zorunda olan «ulusal birlik» Yugoslavya'daki mücadele içinde yaratılan devrimci ulusal birlikten, pratikte hem daha dar hem daha zayıf olduğunu kanıtladı.

Açıklamak gerekir ki. çatışma tipi ve bunun ortak eyleme bağlanma tarzı, Avrupa'da ve diğer kesimlerde ve her bir ülkede savaşın gelişmesi ile birlikte değişecekti. Mücadele için ilk zorunluluk politik olmak, özellikle devrimci güçler için uygun olmayan koşullarda silahlı çatışmadan mümkün olduğu kadar kaçınmaktı. Yugoslavlar politik bir zekâ örneği gösterdiler. Bu model içinde, açık politik mücadeleyi ortak eylemler ile, Çetnikler ile silahlı mücadeleyi Kraliyet hükümeti ve Müttefikler ile yapılan müzakereler ile birleştirerek, çatışmanın ve ortak eylemin dialektiğini kavradılar. Aynı zamanda, kendi iktidarlarını ve devrimci bir orduyu kurarlarken, ihtiyar İngiliz tilkisinin zorla alamayacağını görüşmeler yolu ile alabileceğini düşünmesini sağladılar. Batılı müttefiklerin sundukla-

rı silahları Sovyet ikmalinden önce alınayı bile başardılar.

Fransız ve İtalyan Komünistleri için sorun —devrimci bir politika ile ilgilendikleri farzedilirse— kuşkusuz, Yugoslav stratejisini taklit etmek değil, kendi çatışma ve ortak eylem stratejilerini oluşturmak idi. Bununla birlikte Yugoslav örneği bu çeşit taktikler için bazı önemli koşulları gerektiriyordu. Bunların birincisi, işçi sınıfı ve sol kanat anti-Faşist güçlerin bağımsız bir hareket içinde kendi programı ve tamamen kendine bağlı özerk silahlı güçler ile birlikte oluşmaları idi; ikincisi, Hitler'e karşı savaş boyunca yeni bir halk iktidarının yaratılması ve koşullar izin verdiği ölçüde kitlelerin yeni iktidarı doğrudan katılımlarının sağlanması idi. Aynı ölçüde önemli diğer yönlerden de söz edilebilirdi, ama bu Yugoslavya'da mücadele eden kesim içinde yapıldı. Fransa ve İtalya'daki durumun benzer bir çizgiyi imkânsız hale getirdiği gerçekten doğru muydu?

Kominform'un kuruluş toplantısında Yugoslav eleştirileri karşısında Fransız ve İtalyan Komünist liderlerin bunun imkânsızlığını göstermeye çalışmamaları anlamlıdır. İktidarı ele geçirmeye çalışmaları halinde İngiliz ve Amerikan ordularının bunu önlemek için müdahale edeceklerini iddia ederek sorunun özünü ortaya koydular. Bu gerçekten sorunun özünü ortaya koyuyordu, çünkü sadece iktidarı ele geçirmeye çalışmamakla değil 1941 gibi erken bir tarihten itibaren bunun tam aksi bir politikayı, burjuva demokrasisinin restore edilmesi ve burjuva müttefiklere boyun eğilmesini gerektiren bir politikayı izlemekle eleştiriliyorlardı. İngiliz ve Amerikan ordularının müdahale tehlikesi Fransa'da 1944 yazına kadar ortaya çıkmadı. Fransız Komünist Partisi'ni son üç yıl içinde, burjuva Fransa'nın görülmemiş krizini sosyalist bir sonuca ulaştıracak bir mücadele için işçi sınıfını ideolojik ve politik olarak hazırlayacak bir politika izlemekten alıkoyan neydi: Direnişi Gaullist liderliğe ve burjuva

partilerinin eski sistemine bağlamaya yardım edecek yerde, neden direniş içinde ortaya çıkan aksi yöndeki eğilimleri desteklemedi ve onlara önderlik etmedi? Gaullism'in temsil ettiği eski iktidarın restorasyonu ile yüz yüze geldiği zaman, neden, direnişten çıkacak ve işçi kitlelerini temel alacak yeni bir iktidarın kurulması için ona karşı savaşmadı? Pek çok belirti devrimci akımın derinliğini gösteriyordu (bu sırada kitleler Komünist Parti'nin devrimin partisi olduğuna inanıyorlardı). Bu üç yıl boyunca PCF'nin izlediği aşırı oportünist politikaya rağmen, kurtuluş, Komünist olmayan tarihçilerin de kabul ettikleri gibi, pek çok bölgede işçi sınıfı ve halk güçlerinin iktidara ulaşabilecek durumda oldukları anlamına geliyordu; kitleler Komünist Parti'de toplanıyorlar, Sosyalist Parti, sendikalar ve diğer örgütlerde sol-kanat hareketleri destekliyorlardı. Geriye doğru bakıldığında bütün bu belirtiler çarpıcı biçimde gösteriyordu ki, bir önceki dönemde farklı bir politika izlenmiş olsaydı, haraketin bilinç düzeyi, savaşma ruhu ve radikal bir değişimi zorlama arzusu çok daha güçlü olacaktı. Ama, kurtuluştan sonraki aylar içinde hareketin ulaştığı düzeyde bile, devrimci hedeflere yönelme olanağı yok muydu? Bu, PCF liderlerinin daima kaçtıkları bir sorudur. Sol-Kanat eleştirilere daima, iktidarı ele geçirmeye uygun koşullar bileşiminin var olmadığı yanıtını verdiler ve vermeye devam ettiler[178] Ne var ki, esas soru

178. Bu sorunu en geniş biçimde tartışan Fransız Komünist Partisi dokümanı, politik komitenin 3 Ekim 1952'de Andrè Marty ve Charles Tillon olayı ile ilgili olarak kabul ettiği dokümandır (**Cahiers du Communisme**, 10, 1952). Bu iki parti lideri ile çıkan çatışma, direniş sırasında ve kurtuluştan sonraki dönemde izlenen politika hakkındaki ayrılıktan köklendi. Esas nokta, Marthy ve Tillon'un (ikincisi direnişin askerî liderlerinden biri olmuştu) partinin oportünist bir politika izlemiş olduğunu ve fırsatların sağladığı avantajı kullanmadığını hissetmeleri idi. PCF liderliği bu tartışmayı her zamanki yöntemleri ile bastırdı ve partiden ihraç edilen Marthy'e karşı rezilce iftiralar

bu değildi. Soru, sadece partinin değil bir bütün olarak direnişin devrimci kanadının iktidarı ele geçirmesine uygun koşulların yaratılması olanağını ortadan

---

kullandı. Tillon üye olarak kaldı ama politik olarak yok edildi. Politik komitenin dokümanı şu sözleri içerir: «Charles Tillon yakınlarda Drancy'de yapılan bir toplantıda, bizim 28 Mayıs'ta iktidarı ele geçirmek istediğimiz için suçlu görülmemizin gülünç olduğunu söyledi. O'na göre 1944'te iktidarı ele geçirebilirdik, ama taahhütlerimizi yerine getirmek için bunu yapmadık. Charles Tillon, bu ifade ile, partinin gerçeği açıklayacak yerde, ki bu gerçek 1944'te işçi sınıfının iktidarı ele geçirmesi için gerekli koşulların olmadığıdır, işçi sınıfının ve halkın bilgisi olmaksızın, açıklanmamış taahhütlerde bulunmuş olduğunu ima etti.»

Politik komite şu açıklamayı yaptı:

«Ağustos 1944'te savaş henüz sona ermemişti. Sovyetler Birliği'ne karşı bir kapitalist güçler cephesi oluşturmak için ittifakların ters çevrilmesi mümkündü. Bir bahane verilmiş olsaydı, Fransa'ya son anda savaşçı olarak gelen Amerikalılar Sovyet ordusunun batıya doğru ilerleyeceğinden korktukları için, sosyalizmin ülkesine karşı uluslararası kapitalizmin bütün güçlerini harekete geçirmek için, Avrupa'da Hitler ile ve Asya'da Japonya ile bir ittifak kurmakta duraksamazlardı.

«Fransa'da, etkisinin önemli ölçüde artmış olmasına rağmen parti, Hitler'e karşı savaşı sürdürmekten başka bir çizgi izlemiş olsaydı derhal tecrit edilecekti ve sonuç kanlı bir başarısızlık olacaktı. De Gaulle'e işçi sınıfını ezmek için İngiliz ve Amerikan ordularını kullanmak; Pètain'le anlaşmak ve Gestapo'nun uğursuz faaliyetini sürdürmek için bir bahane verilmiş olacaktı.

«Parti'nin akıllı ve uzak görüşlü politikası buna izin vermedi. Komünistler maceracı değil, devrimcidirler.» Daha ilerde şu sözleri görüyoruz: «Sovyetler Birliği'ne yönelik tavırları, Komünist partilerinin denektaşıdır, gerek proleter enternasyonalizmi ve gerekse mantıklı bir ulusal bağımsızlık politikası bakımından.»

Bu argümanlara burada yanıt vermeye gerek yok, çünkü bu kitabın amacı budur. Ama politik komitenin polemik yöntemlerinden bir ikisi üzerinde durulabilir.

(a) Komite, sorunu, Ağustos 1944'te iktidarı ele geçirme

kaldıran bir politikanın bizzat parti tarafından izlenmesi olgusunda yatar. Onların politikası itfaiyenin yangın karşısında izlediği politika idi. Paris'in kurtarılması ile Almanya'nın teslim olması arasında geçen (yaklaşık bir yıl) dönem içinde Komünist Parti ve sendikalar dışında, gelişen kitle hareketini kontrol altına alabilecek bir güç yoktu. Kurtuluş komitelerini ve yurtsever milisleri dağıtan Gaullist politikaya karşılık (bu örgütler direnişin yarattığı ikili iktidarın emb-

---

sorunu olarak ortaya koyuyor. Oysa, Nisan 1945'e kadar beklenmiş olsaydı, bu durum kimseyi endişelendirmeyecekti. Çünkü bu sırada ittifakların ters dönme tehlikesi ortadan kalkmıştı ve iktidarı ele geçirme girişimi kuzey İtalya'daki büyük ayaklanma ile çakışabilirdi. Fakat partinin Ağustos 1944'te yapmaya başlaması gereken şey, kurtuluşun ortaya çıkardığı muazzam kitle hareketini güçlendirmek ve yaymaktı: Bir diğer deyiş ile, uygun bir anda iktidarın ele geçirilmesi için koşulları hazırlamak.

(b) Sorun, sanki ikilem, iktidarı ele geçirmek veya Almanya'ya karşı savaşa devam etmekmiş gibi konuluyor, iktidarı ele geçirmenin mümkün olduğu kabul edilirse, neden bu, Almanya'ya karşı savaşın sonu anlamına gelsin ve bu savaş, yeni iktidarı savunmak ve Hitlerizm'i nihai olarak yenilgiye uğratmak için, bir halk savaşına, bir devrimci savaşa neden dönüştürülmesin? Ve en önemlisi, Hitler'e karşı savaşa devam etmenin, direnişin silahlı güçlerini dağıtarak ve kurtuluş komitelerini sadece dekoratif bir role indirgeyerek, parti liderliğini, de Gaulle'ün ve Amerikalıların otoritesi altına sokmaktan başka bir yolu yok muydu?

(c) İttifakların ters dönmesi fikri, Roosevelt ile Hitler ve Japonya arasında ve de Gaulle ile Pètain arasında bir ittifak 1944-5 koşullarında apaçık ortaya çıkan bir operasyonmuş gibi, sunuluyor. Amerikalıların ve de Gaulle'ün tecrit olması değil, sadece partinin tecrit olması tehlikesi görülüyor.

Parti, politikasının anahtarını şu ifade ile bilinçsiz biçimde açığa vuruyor: «Sovyetler Birliği'ne yönelik tavırları, Komünist partilerinin denek taşıdır.» Thorez'in, kurtuluşun sağladığı devrimci olanakların birazını keşfetmesini meneden, Sovyetler Birliği olmasa bile, en azından Stalin'di.

riyosu durumundaydılar) PCF, grevler, fabrika işgalleri, kitle gösterileri ve başka eylem biçimleri örgütleyebilirdi. Kurtuluş komitelerinin, sanayide işçi iktidarının organları tarafından desteklenen doğrudan kitle organlarına dönüştürülmesini sağlayabilirdi. Parti bu tip hareketleri geliştirecek, solu bir sosyalist demokrasi programı çevresinde birleştirecek güce sahipti. İktidar sorunu, gerçekçi olarak ancak kitle hareketini güçlendirmeyi, Gaullism ve Müttefikler hakkındaki hayalleri vb. (bir önceki dönemde bizzat parti tarafından yaratılan hayaller) dağıtmayı amaçlayan bir politika bağlamında düşünülebilirdi.

Fakat PCF'nin politikası, gördüğümüz gibi, tamamen farklı idi. Parti, direnişin tasfiyesinde de Gaulle ile birleşti, işçi sınıfına kapitalist ekonomiyi restore etmek için kemerleri sıkması gerekeceğini söyledi; Fransız sömürgelerindeki kurtuluş hareketini geriletti —bu belki hepsinden daha kötüydü—; barışçı, parlamenter yol hakkında hayaller yaydı; Müttefikleri idealize etmeye devam etti. Bu, Fransız Sosyal Demokrasisi'nin geleneksel reformist, milliyetçi politikasının yeni bir versiyonu idi.

İtalya'da, Hitler'e karşı savaşı sosyalist bir sonuca ulaşmak için mücadele ile dialektik olarak birleştiren bir politika oluşturma olanağı Mussolini'nin devrilmesi ile birlikte aktüel hale geldi; Togliatti'nin sözleri ile[179]. burjuvazinin eski temelleri askerî örgütü ile birlikte çöktü ve İtalyan tarihindeki en büyük halk ayaklanması başladı. Bu ayaklanmaya esas olarak Komünistler, Sosyalistler ve ilerici entellektüeller önderlik ediyordu. 1944'te Togliatti Napoli'ye ayak bastığı zaman, anti-Faşizm ve Kral, Badoglio ve Müttefikler arasındaki çatışmaya karmaşık biçimde yansıyan iki politika arasında seçim yapma gereği belirmeye başladı. Bir politika, işçi sınıfı partilerini ve küçük burjuva solu monarşiye, geleneksel sağa ve Müttefikler'e kar-

179. Bk., yukarda, not. 53.

şı birleştirme girişiminde bulundu; diğeri, müttefik askerî yetkililerinin tam komutası ve «Önce savaşı kazanalım» sloganı altında çelişkileri zayıflatmak, sol ve sağın, işçi sınıfı ve burjuvazinin daha yakın birliğini oluşturmak için çalıştı. İlk politik çizgi Gramsci'nin tartıştığı yeni «tarihsel blok»un oluşmasına yol açabilirdi. İkincisi, «ulusal birlik» politikası, aslında, eski hâkim sınıfların görevini kolaylaştırdı ve sonuç olarak İtalyan kapitalizminin restorasyonuna ve modernleşmesine götürdü.

Eski hâkim sınıfların oyununu bozabilecek olan «ulusal birlik» değil, Mussolini'nin düşmesinden itibaren apaçık ortaya çıkmış olan «ulusal farklılaşma» idi. İtalya'nın toplumsal ve politik yenilenmesi için, onun ulusal bağımsızlığı için gerçekten mücadele eden güçler, ve İtalya'yı yeni bir emperyalizmin boyunduruğuna sokmak amacı ile büyük sanayicilerin ve toprak sahiplerinin geri dönmelerine çalışan güçler, kitlelere açıklanabilirdi. «Ulusal birlik», Togliatti'nin iddialarına rağmen, işçi sınıfına öncü rolü vermedi; ona ancak bu rolle ilgili bir yanılsama verdi. Gerçek kontrol ötekilerin elindeydi. Kendini gerçek bir hegemonik sınıf haline getirmek için işçi sınıfı, ulusal kurtuluş sorununu, güneyde ve adalarda tarım devrimi ile **sosyalist** demokrasi için mücadele ile **eylem içinde** birleştirmek zorundaydı. Togliatti'nin stratejisi —İspanya devrimci savaşı sırasında Komintern'in kabul ettiği stratejinin yeniden üretilmiş biçimi— devrimci hareket, toplumsal ve politik yapıların ağır krizi, kitlelerin uyanışı bu hedefleri tek bir devrimci süreç içinde birleştirme eğilimi gösterdiği bir sırada bunları ortadan kaldırdı. Müttefiklerin çıkarma yapması ile kuzeydeki ayaklanma arasında geçen iki yıl boyunca PCI köylü kitlelerinin toprak mücadelesini örgütlemek için hiçbir şey yapmadı ve sosyalist bir çözüm için kuzeydeki büyük proletarya hareketi içinde oluşmaya başlayan savaş lehindeki eğilimlere karşı çıktı. «Ulusal birlik» politikası, koalisyon hükümetinin dağılmasını ve İn-

giliz-Amerikan askeri yetkilileri ile herhangi bir çatışmayı önlemek için, pratikte, kitle hareketini durdurmaktan ibaretti.

Kendini her düzeyde özerk bir güç olarak ortaya koyan kitle hareketi, kendi programı ile, geleneksel iktidarın derece derece oluşan restorasyonunu nihai olarak önleyebilecek yegâne güç idi. Müttefiklerin askeri varlığı, kuşkusuz, Yugoslavların kullandıklarından farklı yöntemleri, esas olarak politik bir çatışma tipini gerektirebilirdi. Fakat İngiliz-Amerikan askeri yetkililerinin varlığı ve tavrı, öte yandan, işçi sınıfı ve anti-Faşist solun, İtalyan egemenliğinin ve halkın kendi hükümet organlarını serbestçe seçme hakkının tam ve sınırsız kabulü şeklindeki kurtuluş savaşı talebinin uyandırdığı ulusal bilinci arttırmak için kullanabileceği önemli bir ders idi. Ayrıca, İngiliz, Amerikan askeri yetkilileri İtalya'nın içişlerine karışmamaya söz vermişlerdi.

Toprak ve diğer devrimci değişiklikler için savaş ile birlikte yürütülecek bir stratejinin geliştirilmesine esas engel İtalya'nın içinde bulunduğu koşullarda yer almıyordu. Engel, PCI liderliğinin Moskova'nın belirlediği çizgiye boyun eğmesinde idi. Böyle bir strateji ikili iktidarın temellerini genişletebilir ve Müttefikler ile sağın politik tecritini arttırabilirdi. İşçi sınıfı partileri ve anti-Faşist güçlerin güçlü bir bağımsız hareketini yaratabilir ve kuzeydeki büyük proletarya ayaklanmasının güneydeki devrimci hareket ile bağ kurmasını sağlayabilirdi. Eğer Yugoslav Komünistler Mart 1942'de Dimitrov'un mesajında yer alan Stalin'in emirlerini yerine getirmiş olsalardı, benzer «engeller» Yugoslavya'da da ortaya çıkabilirdi.

Togliatti ve Thorez politikalarını haklı çıkarmak için birkaç kez Yunanistan örneğine başvurdular. Ne var ki, Yunanistan direnişinin felaketi, eğer Yunanlı Komünist liderler Sovyet baskısına direnmiş ve ülkenin neredeyse tamamı kendi kontrolları altındayken ve düzenli bir halk ordusunun desteği arkalarındayd-

ken teslim olmamış olsalardı, Stalin'in inanılmaz ihanetine rağmen, önlenebilirdi. On sekiz ay sonra, çok daha uygunsuz koşullarda, yeniden mücadeleye başladılar ve Amerikan müdahalesinin boyutunu hiç etkilemeyen ve 1948'de fiilen son bulan bir dış yardımla üç yıl dayanabildiler. Eğer Yunanlı Komünist liderler Aralık 1944'te ve Ocak 1945'te Stalin'e aldırmamış olsalardı, İngiliz keşif gücü kendini hiç de cazip olmayan bir durumda bulacaktı.

1945'in ilk aylarında Almanya neredeyse yenilgiye uğramak üzereydi. Sovyet orduları, Bulgaristan, Romanya ve Polonya'dan önemli miktarda askerî gücü kendine katarak —ve kuşkusuz Yugoslav kurtuluş ordusu da buna dahildi— Avrupa'daki Batılı müttefik güçler üzerinde kesin bir askerî üstünlük sağladı. Birleşik Devletler, Pasifik'te daha ne kadar süreceği kesinlikle belli olmayan bir savaşa girmiş durumdaydı. O sırada direnişin demokratik ve reformcu ideallerinin kitleler arasında yarattığı coşku en üst düzeye ulaşmıştı. Eğer bu durumda Fransa ve İtalya'daki işçi sınıfı hareketleri bir demokratik ve sosyalist değişim programı ile («Komünist» iktidar veya bir «Sovyet» programı değil) işçilerin ve bütün solun gücünü arkasına alarak saldırıya geçseydi ne olurdu? Batı müdahale eder miydi? Roosevelt veya Truman Avrupa solunun baş düşmanı olarak Hitler'in rolünü devralmanın politik sonuçlarını göze alabilir miydi? Askerî bakış açısından girişimde bulunabilirler miydi? (Bu tehlike küçümsenemezdi; tıpkı 1917'de Alman ordularının müdahale tehlikesini küçümsemenin imkânsız oluşu gibi. Nitekim Alman orduları harekete geçtiler ve neredeyse Rus Devrimi'ni ezeceklerdi. Bir devrimin bütün tehlikelere karşı güvenli olmasını düşünmek zordur. Ne var ki, 1944-45 devriminde dikkate değer bir farklılık vardı. Buradaki gerçek tehlike, kapitalist orduların müdahale olasılığından değil, Ekim devriminin taşıyıcıları olarak, görülen orduların büyük olasılıkla müdahale etmeyi başaramamalarından geliyordu. Yuna-

nistan'da olan budur. Öte yandan, kabul etmek gerekir ki, bizzat Yunanistan örneği o günkü koşullar içinde böyle operasyonların ne kadar güç olduğunu gösterir.)

Yine de, geçmişte neyin olup neyin olamayacağı hakkında tahminlere ve sorulara son vermeli. Tarih, Yalta'da, «etki alanları» paylaşıldığı zaman belirlendi. Stalin, ortaya çıkan yapayı, azgelişmiş ülkelerde geleceğin birkaç döneği dışında direniş ile karşılaşmaksızın Komünist partilerine kabul ettirdi. Kapitalizmin merkezlerinde Komünist neo-reformizm «büyük ittifak» ile uygun adım yürüdü.

Stalin'in İkinci Dünya Savaşı sırasında izlediği stratejinin analizine başlarken bu stratejiyi en fazla etkileyen faktörlerden birine değinmiştik. Şimdi bu konu üzerinde biraz daha durmalıyız. Sovyet bürokrasisinin dış politikası iç politikasının bir biçimde yansımasından başka bir şey yapamazdı. Ekim devriminin en iyi temsilcilerinin temizlenmesinden sonra, proletarya demokrasisinin yıkılmasından ve halkın yıllarca politik hayattan yoksun bırakılmasından sonra, yoksulluk ve polis diktatörlüğü rejimini yeniden yürürlüğe koyarak Sovyet işçilerinin gözünde sosyalist idealin, kısaca sosyalizmin itibarını düşürdükten sonra, devrimci ruhu canlı tutabilecek, uluslararası bir sınıf bilincini oluşturabilecek kaynakları kirlettikten sonra, Sovyet liderleri, Hitler Almanyası'na karşı savaşa devrimci veya sosyalist bir karakter kazandıramazlardı. Bu olgu daha önce analiz ettiğimiz bütün diğer nedenlerden (stratejik kaygılar, «büyük ittifak»ın korunmasındaki çıkar vb.) bağımsız idi. Bu sebepler de iç durum tarafından güçlü biçimde koşullandırıldı. Bu yönde devam ederek ve kendi ideolojik mistifikasyonlarını ve politik oportünizmlerini biçimlendiren toplumsal bilinç tipinden hareket ederek, Stalinist liderler savaşa, ancak verebilecekleri karakteri yani bir yurtseverlik savaşı karakterini verdiler. Hitlerizm, öncelikle, geleneksel düşmanın yeni yüzü, Be-

likaia Rossiia'ya —yeni ulusal marşta denildiği gibi— saldırmaya cüret eden «Teuton» (üstün ırk olma iddiasındaki Cermen) idi; Alman işçi sınıfı hareketinin ve İspanyol devriminin mezar kazıcısı değil. Büyükelçi Harriman'la görüşürken, bir samimiyet anında Stalin, «Onlar bizim için savaşmıyorlar,» demişti, «Rus Anavatanı için savaşıyorlar.»[180]

Milyonlarca mujiğin ve işçi-mujiğin kafasında Stalin miti büyük Çarlar'ın miti ile karıştı, geleneksel yurtseverlik ile, geçmişin şan ve şerefleri ile, dinin yeniden canlandırılması ile birleşti. Stalin ve parti yeni devlete yurtseverlik aşılamak için her aracı başarıyla kullandılar ve Lenin'e her fırsatta, yeni Lenin'in prestijini arttırmak için törensel olarak başvuruldu. Savaşın uluslararası hedefleri açısından Sovyet liderleri, müttefik kapitalist güçlerin ilan ettikleri hedeflere, Avrupa halklarının ulusal kurtuluşu ve demokrasi hedeflerine tek bir virgül bile eklemediler.

Daha doğrusu, devrimci, hattâ ilerici bile olmayan bir unsur eklediler: pan-Slavizm, Slav halklarının birliği için çağrı. Bu çağrının amacı, geleneksel pan-Cermanizm düşmanına karşı bir savaş çığlığı olarak yaptığı doğrudan etki dışında, gelecekteki koruyucu engelin inşasına ideolojik olarak hazırlanmak idi. Avrupa, birincisinin sona ermesinden yirmi yıl sonra ikinci büyük felaketten geçiyordu. Ulusal sınırların, üretici güçlerin gelişmesini engelleyen, uzun süreli bir barışı imkânsız kılan, sürekli bir düşmanlık ve çatışma kaynağı oluşturan bir anakronizm haline geldiği apaçık ortadaydı. Avrupa proletaryasını sosyalist Avrupa Birleşik Devletleri için savaşmaya çağırma vakti gelmemiş miydi? Bu fikir 1914-18 savaşı başladığında Bolşevik partisi tarafından öne sürülmüş ve 1923'te Ko-

180. Alıntı, Amerikalı tarihçi Joseph R. Starobine'in, «Origins of the Cold War: the Communist Dimension», **Foreign Affairs**, Temmuz 1969, s. 685.

mintern tarafından savunulmuştu[181]. Ama Slav fikri Avrupa sosyalizmi fikrinin yerini aldı. Slavlar birleşmeliydiler; diğer Avrupa halkları kendi ulusal kabuklarının içinde kalabilirlerdi.

Stalin'in politikasının, diğer yazarlar —özellikle Isaac Deutscher— tarafından ayrıntılı olarak incelenen bu yönleri üzerinde durmayacağız[182]. Deutscher oldukça önemli bir diğer sorunu ortaya attı. Avrupada sosyalist bir devrimin zaferi Rus devriminin tecrit durumunun sona ermesi anlamına gelecekti, ama Stalin Sovyet sisteminin ve sosyalizmin sanayileşmiş kapitalizm bölgeleri ile birleşmesinin yaratacağı etkilerden korktu. Bunun, tecrit durumunda inşa edilen bürokratik ve totaliter sistemin politik ve ideolojik temellerini tehlikeye sokacağını düşündü ve haksız değildi. Sistem üzerinde yarattığı objektif etkiden ayrı olarak, tecrit durumu, sistemin yaşaması ve onun hâkim sınıfının imtiyazları için gerekli bir koşul haline gelmişti. Daha sonraki gelişmeler Deutscher'in görüşünü doğruladı. Stalin ve izleyicileri Sovyet toplumunu sadece Batı'dan değil, «sosyalist kamp»ın diğer ülkelerinden de tecrit durumunda tutmak için her çaba-

---

181. Bk. Troçki, **The Third International after Lenin**, Pioneer Publishers, New York, 1936.

182. Bk., **Stalin**, Bölüm 12, Son kitabı, **The Unfinished Revolution** (OUP, Londra, 1967)' da Deutscher şöyle der: «Uluslararası bir iç savaş dünya savaşının içinde, muazzam toplumsal devrimci potansiyelleri ile birlikte gözler önüne serildi. Ne var ki, Stalinizm, konvensiyonel güvenliğe, **raison d'ètat**'ya ve kutsal ulusal egoizme sarılmaya devam etti. Savaş bir Avrupa iç savaşı olarak değil bir «Anavatan Savaşı», yeni bir 1812 olarak verildi. Nazizm'e uluslararası sosyalizm ve devrim fikri ile karşı durulmayacaktı. Stalin bu fikrin, müdahale savaşları sırasında olduğu gibi, ordularının savaş gücünü arttıracağına veya düşman ordularını etkileyebileceğine ve dağıtabileceğine inanmıyordu. Ayrıca, Avrupa'da Komünistlerin önderlik ettiği çeşitli direniş hareketlerini sosyalizm için değil, sadece ulusal kurtuluş için savaşmaya teşvik etti» (s. 73)

yı harcadılar. «Rusya ile 'Halk demokrasileri» arasında gerçek bir irtibat —serbest seyahat ve serbest fikir alışverişi— kolayca, Rusya içinde bir diğer karışıklık kaynağı haline gelebilirdi. Bu yüzden Stalin, biri Rusya'yı kendi etki alanından, diğeri ise onu Batı'dan ayıran iki «demir perde»yi korumak zorundaydı.»[183]

Gördüğümüz gibi, talihsiz Avrupa proletarya devrimi 1940'ların büyük krizi içinde kendi yolunu bulmak için pek çok engelin üstesinden gelmek zorundaydı. Yüzyılın ikinci on yılının sonunda zafer burjuvaziden bağımsız bir sosyalist partinin yokluğu nedeniyle gerçekleşmedi. Beşinci on yılın başlangıcında zafer hem burjuvaziden ve hem de «sosyalizmin anavatanı»ndan bağımsız bir partiyi gerektirecekti.

«Ulusal birlik» politikasının başlıca mazereti 1945 baharında Almanya'nın teslim olması ile ortadan kalktı, fakat Komünist partilerinin Fransa ve İtalya'daki burjuva hükümetleri ile işbirliği (aynı şey birçok diğer Avrupa kapitalist ülkesinde de oldu) devam etti ve gördüğümüz gibi, kapitalist ekonominin ve onun politik üstyapılarının restorasyonuna katkıda bulundu. Şimdi yeni bir mazeret gerekiyordu ve bu seferki mazeret, sadece veya esas olarak taktik olamazdı.

Bu ihtiyacı karşılamak için, bir başka acil gereği, Sovyet ordularının kurtardığı ülkelerde kurulmaya başlanan rejimleri tanımlama gereğini yerine getirmek amacıyla yaratılan «yeni demokrasi» veya «halk demokrasisi» doktrini kullanıldı. Paradoks şuydu: Fransa ve İtalya'da —«işçi sınıfı ve müttefikleri gerici güçlerden daha iyi örgütlendiler ve tekelci kapitalizmin hâkim gurupları ile onun politik ajanları üzerinde açık bir üstünlüğe sahiptiler»[184] denilen yerde (alın-

183. Deutscher, **Stalin,** Penguin Books, Harmondworth, düzeltilmiş bs., 1966, s. 549.

184. Pavlenko ve V. Kniajinsky, **International Relations after the Second World War,** SSCB Bilimler Akademisi Dünya

tı Sovyet tarihçilerinden)— devrim beceri ile ve hassas biçimde önlenmişken, Doğu Avrupa ülkelerinde devrim, Batı'da önü kesilen aynı **raison d'ètat** (yönetme nedeni) tarafından teşvik edilmişti. Savunma engelinin kapitalist yapılar üzerinde inşa edilemeyeceği açıktı. Bu devrim ile, onun ortaya çıkardığı doktrin ve bu doktrinin Batı Avrupa Komünist partilerinin neo-reformizmi için bir mazeret olarak kullanılışı ile bir sonraki bölümde ilgileneceğiz.

Faşizmin tarihsel yenilgisi, Yugoslav devrimi, Sovyet orduları tarafından kurtarılmalarının bir sonucu olarak diğer Doğu Avrupa ülkelerinde başlayan devrimci süreç ve uydu sistemin oluşması, SSCB'nin bir dünya sistemi olarak ortaya çıkması: Bütün bunlar, Avrupa'da devrimin boşa çıkmasının sosyalizm uğruna daha sonraki mücadele için yarattığı ağır sonuçları Komünistlerden —o dönemde bu bölümün başında betimlediğimiz coşkulu rüyayı yaşıyorlardı— gizledi. Kısa süre sonra, Çin devrimi ve daha sonra eski sömürge sisteminin çöküşü benzer bir etki yarattı. Ama, olaylara tarihsel bir perspektiften bakarsak, uluslararası burjuvazinin kazandığı bu zaferin, Avrupa Komünizmi'nin en büyük etkiye sahip olduğu bir anda —Ekim devriminden itibaren geçen yarım yüzyıl içinde ortaya çıkan en uygun konjonktürde— geri çekilmesinin dünya olaylarının daha sonraki gidişatı üzerinde meşum bir etki yarattığı çok açık biçimde görülebilir. Bu, Komünist Enternasyonal'in ideolojik çöküşünün sonuncu ve en vahim eseri idi ve Komünist hareketin şimdiki krizinin de başlıca objektif sebeplerinden biridir.

Ekonomisi ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü, 1962 (Rusça). Pasaj, **Recherches Internationales'te** yayımlanan Bölüm 13'ten alınmıştır (44-45 (1964), s. 57).

6

Kominform

UYDU DEVRİMLER

Sovyet savunma engelinin parçası haline gelecek beş Doğu Avrupa ülkesi Sovyet ordusu tarafından kurtarıldıkları sırada birbirlerinden önemli ölçüde farklıydılar. Çekoslovakya'nın sanayi bakımından gelişmişliği, kendi aralarında da sanayi ve tarım dengesi bakımından farklılık gösteren diğer dördünün hâkim tarımsal karakteri ile zıtlık oluşturuyordu. Polonya, Çekoslovakya ve Bulgaristan Slav ülkeleri idi; fakat Rus korkusu Polonya halkına hâkim iken, Çekler ve Bulgarlar güçlü biçimde Rus yanlısı idiler. Romanya ve Macaristan'ın Rusya ile pek az kültürel veya etnik bağı vardı. Çekoslovakya'da Sovyetler Birliği'ne duyulan sempatiye, direniş sırasında ülkenin başlıca politik partisi haline gelmeyi başaran geleneksel olarak etkin bir Komünist partisinin varlığı eşlik ediyordu. Bulgar Komünistleri daha küçük çapta güçlü geleneklere sahiptiler. Oldukça önemli bir partizan hareketi örgütlemişlerdi ve kurtuluş sırasında en aktif ve en iyi örgütlenmiş politik güç durumundaydılar. Öte yandan, Polonya, Romanya ve Macaristan Komünist partileri hâlâ kitleler arasında fazla etkisi olmayan küçük örgütler idi. Çekoslovakya yirmi yıllık parlamenter demokrasi deneyine sahipti; oysa diğer ülkeler aradaki dönemi ya tamamen ya da kısmen, gerici, yarı-

faşist diktatörlük rejimleri altında geçirmişlerdi. Polonya ve Çekoslovakya kazanan, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan ise kaybeden tarafta olmuşlardı. Her bölgedeki önemli farklılıkların uzun bir listesi çıkarılabilirdi.

Bu beş ülkedeki Komünist partilerinin neredeyse aynı zamanda (1947-8) iktidara gelmeleri ve aynı tip bir sosyo politik sistemi benimsemeleri olgusu bu gelişmelerdeki belirleyici faktörlerin içsel olmadıklarını gösterir. Çekoslovakya'da işçi sınıfı ülkenin kurtuluşu sırasında iktidarı ele geçirebilir ve esas olarak demokratik bir temel üzerinde sosyalist devrimi başlatabilirdi. H. Ripka'nın açıkça belirttiği gibi, Çekoslovakya'da zor olan devrim değil, onun ertelenmesi idi[1]. Dev-

1. H. Ripka, **Le Coup de Prague,** Plon, Paris, 1949, s. 33 vd. Bütün Çekoslovak politik partileri ve Batılı hükümetler tarafından tamamen normal ve özgür olarak değerlendirilen Mayıs 1946 seçimlerinde, Komünist Parti Çekoslovakya'nın tamamındaki oyların % 38'ini aldı. Bohemia-Moravia'da % 40'tan fazla oy sağladı. 300 milletvekilinin 115'i Komünist, 55'i Ulusal Sosyalist (Benes), 47'si Halkçı Parti üyesi ve 36'sı Sosyal Demokrat idi. Geri kalanını küçük guruplar paylaştı. Temmuz 1946'da Gottwald'un liderliği altında yeni bir hükümet kuruldu.

Parlamentodaki temsil, güçler ilişkisi hakkında kısmî bir fikirden daha fazlasını vermiyordu. Kurtuluş sırasında yerel ve bölgesel düzeyde yeni yönetici organlar kurulmuştu. Bu organlar ulusal komiteler olarak biliniyordu ve çeşitli politik partilerin temsilcileri kadar, sendikaların ve diğer örgütlerin temsilcilerini de kapsıyordu. Prag'da daha kurulmadan önce Beneş hükümeti tarafından yasallaştırıldılar. 1946-7'de ulusal komitelerin üç bölge başkanı Komünist idi. 163 bölge ulusal komitesinin 128'i ve 11 512 yerel ulusal komitenin 6350'si Komünistlerin önderliğinde bulunuyordu. Buna, partinin İçişleri Bakanlığı'nı, işçi milisini, ordunun büyük kısmını ve askerî liderleri denetlemesi ve sendikalar ile diğer kitle örgütlerine hâkim olması olgusu eklendiğinde, Ripka'nın ifadesinin tam olarak olguları yansıttığı görülecektir. (Seçimler ve ulusal komiteler ile ilgili ayrıntılar, Çek Komünist Partisi Genel Sekreteri Slansky'nin, Eylül 1947'de, Kominform'un kuruluşuna sunduğu rapordan alınmıştır.)

rimin farklı biçimler almasını gerektiren farklı bir bağlamın varlığına rağmen, Bulgaristan'da da benzer bir durum vardı.

Ne var ki, Polonya'da geniş kapsamlı politik güçler ve mevcut koşullar ancak bir burjuva demokrasisi için temel sağlıyordu. Komünizm ve sosyalizm bu burjuva demokrasisi içinde kitlelerin desteğini kazanmak için çalışabilirdi. Macaristan ve Romanya'da da durum buydu. Sovyetler Birliği, bu üç ülkede sosyalizm için savaşanları emperyalist güçlerin bir müdahalesine karşı koruyabilir ve onların eylemde bulunmalarını kolaylaştırabilirdi. Çünkü ancak onların eylemi halkın arzusunun sonucu ve ifadesi olan bir devrimci değişikliği meydana getirebilirdi.

Bununla birlikte, bu üç örnekte, Sovyet ordusu kendisini halkın arzusunun yerine geçirdi. Ordu, gerçek iktidarı ilk önce «demokratik ve parlamenter» biçimler altında maskeleyerek ele geçirdi ve stratejik noktaları (ordu ve polisin komutasını, iletişim araçlarını vb.) Komünistlerin eline teslim etti. Rakosi'nin daha sonra kabul ettiği gibi, kurtuluş anından itibaren parti, «siyasi polis, AVO'nun mutlak kontrolunu ele geçirdi... Kontrolunu tamamen elde tuttuğumuz ve güçleri oranında koalisyon içinde yer alan partiler ile paylaşmayı katı biçimde reddettiğimiz yegâne kurum buydu.»[2] Ordu sorunu, yine Rakosi'ye göre, gücü minimuma indirilerek (silah bırakma şartları altında bile Macaristan'ın razı olduğu 70 000 sayısı yerine sadece 12 000 kişi) ve bütün ülkeye dağıtılarak çözüldü. «Kızıl Ordu'nun varlığı,» diyordu Rakosi, «Komünist etki altında ordunun çoğunluğunu kazanmak için vermek zorunda olduğumuz mücadelenin önemini azaltı... Macar ordusunun güçlendirilmesine 1948'e, Komünist Parti'nin Savunma Bakanlığı'nı ele geçirmesine

2. Alıntı, F. Fetjo, **Histoire des dèmocraties populaires,** s. 107, Rakosi'nin 1952'de Macaristan Komünist partisinin teorik yayın organında yayımlanan bir makalesinden.

kadar başlanmadı.»[3] Fakat Rakosi, parti 1945 seçimlerinin gösterdiği gibi (bu seçimlerde Komünist Parti, Küçük Mülk sahipleri Partisi'nin % 57'si dahil koalisyonda yer alan diğer partilerin % 85'ine karşılık % 15 oy aldı) küçük bir azınlık durumundayken nasıl olup da, Savunma Bakanlığı'nın kontrolunu sağlayana kadar siyasî polisi tam bir denetim altına alabildiğini ve aslında orduyu feshettiğini asla açıklamadı[4]. Romanya ve Polonya'da Komünist Parti ilk birkaç ay içinde ordunun kontrolunu ele geçirdi.

«Devrim ihracı saçmadır. Her ülke, eğer isterse, kendi devrimini yapar ve eğer devrim yapmak istemezse devrim olmaz.» Stalin 1936'da Amerikalı bir gazetecinin sorusuna bu yanıtı veriyordu[5]. Tam iki yıl sonra bu «çılgınlık» Baltık ülkelerinde, Polonya'nın doğu bölgelerinde, Besarabya ve Bukovina'da denendi ve o zaman farklı bir ışık altında görülebildi. 1945'ten itibaren Polonya, Macaristan ve Romanya bir kurtarıcı - işgalciden kaynaklanan bir iktidar tarafından yu-

3. ibid., s. 108.

4. ibid., s. 107. «Sovyet yetkililer Macaristan'da kendilerini politik bakımdan liberal ve hoşgörülü, ekonomik konularda ise sert, gösterdiler. Olayların gidişatı, Macaristan'a kendi güvenlik mıntıkalarının dışında yer alan bir ülke olarak baktıkları için, Yalta anlaşmalarına, ne Romanya ne de Bulgaristan'da uygulanamayacaklarını hissettikleri anlaşmalara, saygılarını kanıtlamak istedikleri izlenimini verdi.» (ibid., s. 106) Bu seçimlerden sonra, Sovyet ve Birleşik Devletler hükümetleri arasındaki ilişkilerin kötüleşmesi ile birlikte her şey hızla değişti. Aralık 1946'da Küçük Mülk Sahipleri Partisi'nin liderleri rejime karşı komplo düzenlemekle suçlandılar. Parti'nin parlamentodaki gerekli oyların % 57'sine sahip olan gurubu Genel Sekreterleri Bela Kovacs'ın parlamenter dokunulmazlığını kaldırmayı reddettiler. Bunun üzerine Sovyet askerî yetkililer doğrudan müdahale ederek, Şubat 1947'de Kovacs'ı «Kızıl Ordu'nun güvenliğine karşı fesat» suçlaması ile tutukladılar. Bk. ibid., s. 194.

5. Stalin, **Interview between J. Stalin and Roy Howard, Mart 1**, 1936, Moskova, 1936, s. 7.

kardan gerçekleştirilen «ihraç edilmiş devrim»in klasik örnekleri haline geldi. Bu durum söz konusu gücün toplumsal dönüşüm görevlerini (tarım reformu, sanayi kuruluşlarının kamulaştırılması, yeniden inşa vb.) oldukça ilerici —ve bazı bakımlardan devrimci— biçimde yerine getirmesini engellemedi. Bu durum bir süre için ona işçi kitlelerinin, entellektüeller ve diğer toplumsal guruplar arasında yer alan çok sayıda insanın desteğini kazandırdı. Ferenc Fejto, **Histoire des democraties populaires**'te, «1945-7 yıllarında Doğu Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen reformlar bütün demokratik partilerin az çok aktif ve az çok samimi desteğinin eşlik ettiği ulusal bir kazanım olarak görülebilir,» der[6]. Komünist etki ve örgütlenmenin büyüdüğünü söyleyen aynı yazar —Komünistleri tuttuğundan kuşku duyulamaz— bu durumu basit bir biçimde Sovyet ordusunun varlığı ile açıklamaz. Ona göre, bu, Komünistlerin bu görevleri yerine getirebilecek en kararlı ve en dinamik unsurlar, başlıca harekete geçiriciler olmaları gerçeğinden ötürü idi. Fakat halkın gittikçe daha fazla farkına vardığı bir olgu, Komünist Parti'nin bir yabancı güce bağımlılığı, bu faziletleri gölgeliyordu; parti Moskova'nın esareti altındaydı. Belli başlı kararlar ve gittikçe daha az önemli olanları da, Varşova, Budapeşte, Bükreş, Sofya veya daha büyük bir özerkliğe sahip olan Prag'da değil Moskova'da alınıyordu.

Hitlerizme karşı savaş esas olarak milliyetçilik bayrağı altında sürdürülmüştü ve kurtuluş yurtseverlik duygularını yükseltmişti. Ama Slav birliği sloganları, Prag ve Sofya'da, özgür ve egemen halkların birliği olarak anlaşıldı. Kurtarıcılara karşı en büyük sempatiyi duyanlar bile, eskisinin yerini alan bir «sosyalist» etiket altında dahi yeni bir boyunduruk altına girmeye tahammül edemezlerdi. 1945-7 döneminde, bu yeni bağımsızlığın ağırlığı özellikle, yukarda belirtti-

6. **Fejtö,** op. cit., s. 127.

ğimiz nedenlerden ötürü Polonya'da ve kaybedenlerin tarafında yer alan Macaristan ve Romanya'da hissedildi. Bulgaristan her ne kadar bu kategori içinde yer alıyor idiyse de, halkın Rus yanlısı tutumu ve Komünist Parti'nin büyüklüğü Moskova'dan özel bir muamele görmesini sağladı. Ne var ki, asker ve polis yönetimi altında yaşayan Romanya ve Macaristan, bu iki ülkede üslenen Sovyet birliklerinin desteklenmesi için ve başka bahanelerle, tazminat olarak alınan ekonomik haraç ile ezildi. Ülkedeki başlıca işletmeler ve banka depozitleri biçimindeki Alman mülkü Sovyet devletinin eline geçti[7].

Sovyet çıkarları işe karıştığında diğer politik guruplar ile yurtseverlikte yarışamayacakları için yerel Komünistler diğer Halk Demokrasileri ile yarış halinde kendilerini gerçek yurtseverler olarak göstermeye çalıştılar. Doğu bölgelerinin kaybedilmesini mazur göstermek zorunda kalan Polonyalı Komünistler sadece anti-Alman duyguların şampiyonları haline gelmekle kalmadılar, aynı zamanda Teschen (Cieszyn) bölgesi hakkında yapılan tartışmalarda Çekler ile aralarına en sert çizgiyi çektiler. Buthenia'yı SSCB'ye vermek zorunda kalan Çek Komünistler bu tartışmada Polonyalılar kadar uzlaşmazlık gösterdiler ve Slovakya'daki Macar azınlıklar sorununda Macarlara yönelik uzlaşmaz bir tavır aldılar. (Sonunda Slovakya'da yaşayan yarım milyon Macarı, Macaristan'da yaşayan daha az sayıda ama yine de önemli sayıda Slovak ile «mübadele» etmek gerekti.) SSCB'nin Besarabya ve Bukovina'yı ilhak etmesini (Alman-Sovyet pak-

7. Fejtö'nün yer verdiği hesaplara göre, Romanya SSCB'ye tazminat olarak 1 milyar dolar ve ardından bir 950 milyon dolar ödemişti. Macaristan'da, 1946'da ülkenin toplam üretiminin % 65'i tazminat ödemelerine ayrıldı. Bu sorunun diğer ayrıntıları ve ortak şirketlerin kurulması meselesi için, bk., Fejtö, op. cit., s. 136-7, 154-7. Daha ayrıntılı ve özel bir inceleme için bk., Jan Marczewsky, **Planification et croissance èconomique des dèmocraties populaires,** I, PUF, Paris, 1956, s. 218-32.

tının korunması için gerçekleştirildi) savunmak zorunda kalan Romen Komünistler Transvilvanya konusunda Macarlara karşı (bütün bu bölgesel ayarlamalardan en zararlı çıkanlar onlardı) yurtseverliklerini gösterdiler. Bulgar Komünistler Makedonya sorunu kapsamında Dobruca ve Sırbistan konusunda (Tito'nun aforoz edilmesinden sonra) Romenlere karşı yurtseverliklerini göstermek için bir şansa sahip oldular. Moskova bütün bu anlaşmazlıklarda hakem gibi davrandı[8].

Doğu Avrupa'nın dönüşümündeki büyük «düzenleyici», kuşkusuz, Stalin'in politikası idi. Bu politikanın amacı SSCB'nin Batı sınırlarını savunmak ve Moskova'nın sosyalizmin inşası için uygun gördüğü ekonomik alanı büyütmek için bu bölgedeki bütün ülkeleri politik ve askeri bir sistem içinde bir araya getirmek idi. Bu, Kremlin'e yeterli politik garantiler verecek rejimlerin kurulması anlamına geliyordu.

Ele aldığımız bu aşamada Stalin, bu rejimlerin kurulmasını Birleşik Devletler ile sürekli bir global anlaşmaya varma girişimi ile bağdaştırmaya çalıştı. Gerçek iktidar Sovyetler Birliği'nin kendisi için güvenli görebileceği ellerde kalacaktı. Ama bu, Yalta deklerasyonunda, Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Potsdam anlaşmaları gibi diğer dokümanlarda belirlenen biçimsel demokrasi ilkelerini mümkün olduğu kadar gösterişli bir biçimde gözlemek bakımından da Stalin'e uygundu. Kapitalistlere ve toprak sahiplerine karşı alınan önlemlerin esası Sovyetler Birliği ile ittifaka girmek ve onun ekonomik yörüngesi ile bütünleşmek istemeyen düşman sınıfların temellerini yıkmaktan ibaret değildi; aynı zamanda Sovyet yanlısı grupların iktidarda kalması için gerekli toplumsal temeli yaratmaktı. Yine Stalin'in çıkarı, bu önlemle-

8. Teschen hakkında Çek-Polonya anlaşmazlığı için bk., Fejtö, op. cit., s. 114; Slovakya'daki Macar azınlıklar ve Transilvanya sorunları için bk., ibid., s. 116-17, 127-8.

rin genelde kapitalist sisteme veya özel girişime bir saldırı olarak görünmemesinde idi.

«Büyük ittifak» politikasından köklenen bu kaygılara, Sovyet rejiminin kazandığı karakteristiklerden kaynaklanan oldukça önemli bir diğeri eklenmelidir. Bu, komşu ülkelerde başlayan devrimci sürecin, gerçek anlamda emekçi halktan kaynaklanan ve onların kontrolu altında olan politik ve ekonomik denetleme organları ile birlikte bir sosyalist demokrasiyi üretmesine izin vermiyordu. Ancak bu çeşit bir süreç kitlelerin enerjilerini ve fikirlerini hızla harekete geçirebilir ve toplayabilir, onları eğitebilir, onları eski hâkim sınıfların ideolojik etkisinden kurtarabilir, emperyalizmin politikalarına karşı sağlam bir engel oluşturabilir ve böylece de SSCB'ye en güçlü savunma sistemini sağlayabilirdi. Ne var ki, ne Sovyet bürokrasisi ne de Stalin döneminde oluşan Komünist partileri içindeki öncü guruplar böyle bir süreçle bağdaşabilirdi. Yugoslav çizgisinin —bir ölçüde bu yönde atılmış bir adımdı— oluşturduğu istisna ile kural doğrulanır ve bunun yansıttığı şey, ulusal devrimci savaş sırasında, yeni karakteristiklere sahip bir öncü gurubun oluşmasından başka bir şey değildi[9].

İncelemekte olduğumuz kaygılar bir bütün olarak, bu Halk Demokrasileri'nin ekonomik ve politik yapılarını geniş çapta belirledi. Bunlar Çekoslovakya'da Sosyalist devrimin «ertelenmesi»ni ve onun Gottwald'ın «demokratik ulusal devrim» olarak tanımladığı şeyle yer değiştirmesini belirledi. Bunlar, Bulgaristan'da, Dimitrov'un hükümetin başında olmasına ve iktida-

9. Tito savaşın başında pek az tanınan bir liderdi. Moskova ile radyo hatları dışında hiç bir ilişkisi olmadan partiye ve kurtuluş hareketine önderlik etmesi olgusu, Tito'nun tavrını yeterince açıklar. Daha önceki deneylerinden, Komintern'deyken katılmış olduğu tartışmalardan ve SSCB'deki durum hakkındaki bilgilerinden bir ölçüde etkilenecekti. Dedijer'in Tito biyografisi, bir «kişilik kültü»nün reddedilemez izlerini taşımasına rağmen, bu bakış açısından çok ilginçtir.

rın az veya çok Komünistlerin ve diğer sol-kanat grupların elinde olmasına rağmen, partinin görev olarak sosyalizmin inşasını değil, «demokratik parlamenter sistemin pekiştirilmesi»ni benimsemesi olgusunu belirledi[10]. Bu kaygılardan hareketle «demokratik ulusal devrim», iktidarın Komünistlerin gerçek denetimi altında olduğu, fakat Komünistlerin de bu iktidarı kullanmalarını sağlayacak gerçek bir politik temelden yoksun oldukları Polonya, Romanya ve Macaristan'a ihraç edildi ve sahte bir parlamentarizm görüntüsü ardına gizlendi. Komünistler, önceki gerici partiler gibi seçim düşkünleri haline gelmek zorunda kaldılar; ama bu yöntem bile Macaristan'daki Küçük Mülk Sahipleri Partisi ve Bulgaristan'da Petrov'un Tarım Partisi gibi başlıca burjuva güçlerin katılmayı reddettikleri partileri «yeni demokrasi»ye kanalize etmek için yeterli olmadı. Sovyet gizli servisinin uzmanlık yardımı ile, bu partilere karşı girişilen baskıyı mazur göstermek için komploların hazırlanması gerekiyordu. Parlamenter sistem, kısa süre içinde, bu beş ülke içinde biraz özerkliğe sahip tek ülke durumunda olan Çekoslovakya'da bile bir maskaralığa dönüştü.

Sovyet ordusu tarafından kurtarılmalarından sonra Doğu Avrupa ülkelerinin izledikleri yol Komünist partileri için tamamen yeni idi. En yakın örnek —ve bir «Halk Demokrasisi»nin ilk örneği olarak gösterilecekti— 1936-9 İspanyol Cumhuriyeti idi, ama, bu örneğin iç savaşın ve dış müdahalenin olağanüstü koşulları altında meydana gelmesi olgusundan ayrı olarak, Doğu Avrupa'daki Halk Demokrasileri'nde belirleyici olan faktörden, Sovyet ordusunun varlığından yoksun idi. Bu yıllarda «Marksist-Leninist» doktrin açısından «Halk Demokrasileri»nin yapısını ve geliş-

10. Dimitrov, 1946'da hükümet liderliğini ele aldığı zaman şöyle diyordu: «Acil görevimiz Sosyalizm'in gerçekleşmesi veya bir Sovyet sisteminin yürürlüğe konulması değil, parlamenter demokrasinin pekiştirilmesidir» (alıntı, Fejtö, op. cit., s 126).

mesini belirlemek için yapılan açıklamalar temelden bozuktu, çünkü bu faktörün hayatî rolü, Sovyet diplomasisi veya kapitalist iktidarların propaganda ve stratejisi hakkındaki argümanlar hesaba katılmaksızın düşünülemez ve çözümlenemezdi.

Esasları bakımından, «Halk Demokrasisi» teorisi şu argümanı temel alıyordu: Mali ve toprak sahibi oligarşinin politik iktidarı, onu mülksüzleştirme ve kamulaştırma yolu ile ekonomik temelinden koparan kurtuluş sayesinde bir kez tahrip edildikten sonra, işçi sınıfı, küçük köylü mülk sahibi ve orta burjuvazi arasında uzun vadeli sanayi, ticari ve tarımsal işbirliği sosyalizme dereceli bir geçişin parçası olarak mümkün hale geldi. Ulusallaştırılmış sektör büyümeye, kapitalist sektör zayıflamaya devam edecekti ve küçük köylüler, bütün ekonomi sosyalist bir temel üzerinde durana kadar kooperatif üretim biçimlerine dereceli olarak ve iradî bir biçimde geçecekti. Sınıf mücadelesi devam edecek, fakat demokratik parlamenter sistem içinde barışçı ve evrimci biçimler alacaktı.

Bu gelişme tipinin, işçi sınıfı (yani Komünist Parti) hükümet koalisyonu içinde kontrolu ele aldığı ve dünya çapındaki yeni güçler ilişkisi Sovyetler Birliği'nin bu yola giren ülkeleri emperyalizmin herhangi bir müdahalesinden korumasını sağladığı andan itibaren garanti altına alınmış olacağı iddia edildi. Sosyalizm'e giden bu yol —diyorlardı Sovyet teorisyenleri ve Halk Demokrasileri'nin Komünist liderleri— Sovyetler'in izlediği yoldan farklı idi ve SSCB'de sosyalizmin kesin inşası ve İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet devletinin zaferi tarafından yaratılan «yeni tarihsel koşullar»ın bir sonucu olarak açılmıştı.

Şu iddiayı öne sürmekte Dimitrov herkesin önündeydi: «Sosyalizme geçiş için proletarya diktatörlüğü esastı (1919'da)»; şimdi ise, «pek çok ülkede, sosyalizmin gerçekleştirilmesi sorunu, kendini, işçi sınıfı ve köylüler, zanaatkârlar, entellektüeller ve halkın diğer ilerici kesimleri arasında bir işbirliği sorunu olarak

ortaya koyuyor.»[11] («Halkın diğer ilerici kesimleri», kuşkusuz, temsilcileri, «ulusal cephe»nin ve «demokratik halk hükümeti»nin veya genel olarak denildiği gibi «halk hükümeti»nin bir kesimini oluşturan, sanayi, ticarî ve tarımsal burjuvazi idi.) Bu, 1945 ve 1946 yıllarında SSCB ile Birleşik Devletler arasında global bir anlaşma umudu devam ettiği sürece hâkim görüş idi.

«Soğuk savaş»ın başlaması ve hem «büyük ittifak» hem de «küçük ittifak» için beslenen hayallerin boşa çıkması ile birlikte ihtiyar Dimitrov özeleştirisini yapmak zorunda kaldı. Proletarya diktatörlüğünün kırklarda, yirmilerde olduğu gibi zorunlu olarak devam ettiğini ve Sovyet sisteminden farklı olan «Halk Demokrasisi»nin aynı zamanda proletarya diktatörlüğü işlevlerini yerine getirdiğini kabul etti[12]. «Proletarya diktatörlüğü işlevleri»nin Sovyet anlamında kavrandığını, her türlü proleterya demokrasisinin ortadan kaldırılması, Komünist partinin veya daha kesin olarak onun öncü gurubunun diktatörlüğü anlamına geldiğini belirtmek gereksiz. «Halk Demokrasisi» ile Sovyet sistemi arasında kalan tek fark parlamenter sistemin bir karikatürünün bir politik «çoğulculuk» parodisi biçiminde muhafaza edilmesi idi.

Bu görüş —1947 dönüşünden önce, başlangıç biçiminde— Fransa ve İtalya Komünist partileri tarafından, Almanya'nın yenilgisi daha önceki taktik zeminlerini ortadan kaldırdıktan sonra, burjuva hükümetlerine katılmalarına doktrinel bir mazeret olarak kabul edildi. «Ulusal birlik» hükümetleri «Halk Demok-

---

11. Alıntı, Bulgaristan Komünist Partisi liderlerinden Chervenkov'un Kominform'un kuruluş toplantısına raporu, bu toplantının Foreign Languages Publishing House tarafından Moskova'da yayımlanan dokümanları içinde, İspanyolca, s. 185.

12. Dimitrov, **Informe all V. Congreso del Partido,** 19 Aralık 1948, İspanyol Komünist yayıncılar, Nuestro Pueblo tarafından **La Bulgaria de hoy** başlığı altında yayımlandı. Bk. s. 52.

rasisi»ne yönelik bir ilk adım, ulusallaştırma ise tekelci kapitalizme karşı bir ilk darbe olarak görülecekti. Komünist Parti ve müttefikleri bir kez genel oy hakkı ile devletin kontrolunu ele geçirdiklerinde, ulusallaştırılmış sektör sosyalist bir karakter kazanmaya başlayacaktı ve dereceli olarak genişletilecekti. Devlet artık kapitalist oligarşinin hizmetinde olmayacak, Halk Demokrasisi'nin devletine dönüşecekti. Bu model doğal olarak dünyada yeni güçler dengesi fikri ile birleştirildi. Buna göre SSCB ile ABD arasında Yalta ruhu ile yapılan işbirliği nihayet hâkim olacaktı. Eğer Halk Komünist Parti'ye ve onun müttefiklerine çoğunlukla oy verirse, kapitalist güçler halkın arzusuna saygı göstermek zorunda kalacaklardı.

Böylece, Doğu'da yerleştiği görülen gelişme modeli, bunu mümkün kılan faktörlerden bir soyutlama süreci ile Batı'ya transfer edildi. Komünist partilerinin kazandıkları veya kazanma sürecinde oldukları, demokratik ve parlamenter araçlar ile devletin kontrolunu sağladıkları ve aynı araçlar ile iktidarı elde tuttukları şeklinde bir sahte tavır vardı.

Bunun bir örneği Thorez'in PCF'nin Seine federasyonu meclisine 8 Haziran 1947 tarihinde gönderdiği bir raporda görülebilir. Burada «yeni demokrasi» kapsamlı biçimde ele alınmaktadır. Polonya ve Macaristan'a, bir diğer deyişle gerçekten serbest seçimlerin yapılması halinde Komünistlerin bir gün bile iktidarı elde tutamayacakları iki ülkeye değinirken Thorez iddia ediyordu ki, bu ülkelerdeki «halk hükümeti» «demokratik seçimler, az ya da çok bizdekine benzer prosedürler ile demokratik olarak seçilmiş bir parlamento» temelinde «halk hükümeti»ni muhafaza ediyordu[13].

Batılı Komünist liderlerin sadece militanlar kitlesini mi yoksa kendilerini mi aldattıklarını söylemek zordur. Her ne idiyse, sosyalizme giden yolda kendilerine eşlik ettikleri söylenen diğer politik grupları

13. Thorez, **Oeuvres**, c. 23, s. 133.

aldatmadılar. Komünist neo-reformizmin güçsüzlüğü ilk planda ulusal ve uluslararası olarak sınıf mücadelesinin dialektiğinden geldi. Mücadele yeni doktrinel şemaya uymayı reddetti ve «demokrat burjuvazi»den ayrı olarak, işçi sınıfı hareketi içindeki diğer reformist grupların Doğu Avrupa'da meydana getirdikleri olaylar tarafından kışkırtılan gericilik sayesinde daha da şiddetlendi.

Bu noktada bu fikirlerin teorik bir eleştirisine girişmeyeceğiz. «Soğuk savaş» pratik eleştirinin işlevini yerine getirdi. Teorik eleştiriler, daha büyük bir teorik duyarlıkla geliştirildikleri Sovyet Komünist Partisi'nin Yirminci Kongresi'ne kadar bir daha ortaya çıkmadılar. Bu dönemi incelerken konuya tekrar döneceğiz. Şimdilik, «Halk Demokrasisi» doktrininin, Batılı versiyonu bakımından kapitalist toplumun yapılarının dinamiği ve sınıflarının davranışı hakkında yeni sonuçlar üretebilecek bir analizi temel almadığını belirtmek yeterlidir. Doktrin, dünyadaki yeni güçler ilişkisinden başka hiçbir somut veriyi temel almaksızın en pragmatik anlamda düş gücünü yükseltti. Resmî teologların bu konularda yaptıkları değerlendirmenin olayların gerçek gidişatı tarafından yalanlandığı kısa sürede görüldü. Fransa ve İtalya'daki güçlü Komünist partileri, direniş göstermeksizin, kendi ülkelerindeki hükümetlerden teklifsizce çıkarıldılar ve Batı Avrupa «Halk Demokrasi»sine yönelecek yerde kapitalizmin yeni bir gelişmesine doğru kaydı. Amerikan kapitalizmi Batı Avrupa'da sağlam bir üs inşa etti.

Doğu'daki sınıf mücadelesi keskinleşti. Amerikan süper gücü tarafından teşvik edilen burjuva sınıflar ekonomik temellerini zayıflatan her türlü reforma, Komünist partilerinin artan politik tekeline, muhalefetlerini her türlü aracı kullanarak şiddetlendirdiler. Amerikan emperyalizminin ekonomik saldırısı, Marshall Planı'nın serabı ile Yalta ve kurtuluş dönemi sırasında rüyası görülen saf çizginin saçmalığını ortaya koydu. Halk Demokrasileri'nin dünya kapitalizmi kar-

şısındaki hassas durumu açıkça ortaya çıktı. Bu ülkelerin ekonomileri Batı ile ticarete ağır biçimde bağımlı idiler ve bu bağımlılık yeniden inşaya geçildiği zaman ağır biçimde hissedilmeye başlandı.

Örneğin Çekoslovakya'da 1946'nın son dört ayı ile 1947'nin ilk dört ayı arasında SSCB'den yapılan ithalat yarı yarıya azaldı ve SSCB'ye ihracat üçte bire düştü. Aynı dönem içinde Birleşik Devletler'den yapılan ithalat üç misli ve bu ülkeye yapılan ihracat yarı yarıya arttı. 1947'nin ilk dört ayında SSCB Çekoslovakya'nın dış ticaretinde hem ihracat hem de ithalat bakımından altıncı sırayı alıyordu. Bu eğilim, gördüğümüz gibi, büyümeye devam etti[14]. Bu olgular karşısında ve gerek ulusal gerekse uluslararası gelişmeler hakkında hâlâ var olan hayaller temelinde Çek hükümetinin 4 Temmuz 1947'de Marshall Planı'nı tartışmak için toplanan Paris Konferansı'na katılmaya neden karar verdiğini anlamak kolaydır.

Diğer Halk Demokrasileri'nde de benzer eğilimler görüldü. 1945'te SSCB Polonya ihraç ürünlerinin % 93'ünü alıyor ve bu ülkenin ithalatının % 91'ini karşılıyordu. Bu oranlar 1946'da % 50 ve % 70 idi[15]. Polonyalı Komünistler de Amerikan yardımı önerilerini tartışma yanlısı olduklarını bildirdiler. Bu tür eğilimler, kuşkusuz, bir uydu sistemin inşası ile, en azından Stalin'in kavradığı biçimde, uyuşmuyordu. 8 Temmuz 1947'de Polonya hükümeti Paris Konferansı'na katılmayı düşünürken Moskova radyosu Polonya'nın katılmayı reddettiğini bildirdi. Aynı gün bir Çek heyeti Moskova'ya hareket etti. Burada Stalin sorunu en azından açık biçimde ortaya koydu: Marshall Planı SSCB'yi tecrit etmek niyetini taşıdığı için, bunu konuşmaya bile gerek yoktu.

Uydu sistemin tutarlılığını tehdit eden diğer eğilimler de bu sırada ortaya çıktı. SSCB'ye boyun eğme-

14. Fejto, op. cit., s. 180.
15. İbid., s. 179.

lerine ve muhtemelen durumu sorgulama niyeti taşımamalarına rağmen birçok Halk Demokrasisi ikili bağlantılar ve ittifak anlaşmaları için planlar yaptı. Özellikle Yugoslavya bir çekim merkezi olarak ortaya çıktı. Bir Balkan federasyonu, Karadeniz'den Adriyatik'e kadar uzanacak ve Tito tarafından yöneltilecek bir devletin oluşturulması (Tito bu sırada bağımsızlığını kanıtlamış durumdaydı) için hazırlanan Yugoslav planı Stalin'in öldürücü kuşkulalarını uyandırmaya yeterli oldu[16].

Böylece, 1947 yazında gerek uydularda ve gerekse Batı Avrupa'da durumun gösterdiği gelişme ve Washington'ın kabul ettiği yeni ve dürüst anti-Sovyet çizgi Kremlin'in gerek Sovyet dış politikası gerekse Doğu ve Batı'daki Komünist partilerinin politikası bakımından izlediği bir önceki politikada kesin bir revizyon yapmasına yol açtı. «Vidaları sıkıştırmak» gerekli hale geldi. Kominform'un kurulması bu gerekliliğin bir sonucu idi.

KOMİNFORM VE YENİ TAKTİKLER

Stalin yeni dünya durumuna kendi mantığı ile tepki gösterdi. Şimdi şöhretinin zirvesinde, yirmi yıldır Sovyet devletine, partisine ve uluslararası Komünist harekete empoze ettiği otokratik yöntemlerden ve yanılmazlığından emin olan Stalin, bir anda, izlenen politikada çok ileri gidildiğini ve hareketin eleştirel analizinin yeni sorunlar yarattığını düşünemezdi. Olimpos tepesinden olaylara bakarken, Komintern'in son kongresinde yapıldığı gibi kararların kollektif olarak alındığı görüntüsünü vermek için bir dünya kongresi veya konferansı toplamak gibi bir formaliteden geçme gereğini bile duymadı. Şimdi ihtiyaç duyduğu şey, kendi kafasındaki özgül sonuçlar bakımından ya-

16. Bk., ibid., I, Bölüm 4.

rarlı gördüğü partilerin temsilcilerini bir araya toplamak idi. Sovyet partisine ek olarak Halk Demokrasileri'nin partileri ve kapitalist dünyanın belli başlı iki partisi, kapatılana kadar Komintern yürütmesi tarafından oynanan rolü, yani Sovyet liderliğinin kararlaştırdığı çizgiyi bir bütün olarak Komünist harekete empoze etme rolünü devralmaya yeterli bir temsili yapıyı Stalin'e, kendi düşüncesine göre, sağladı. Ek olarak, Kominform'un bileşimi çok kesin kaygılar tarafından belirlendi. Stalin'in Amerikan saldırısına verdiği karşılığın başlıca çizgisi Sovyet kontrolu altındaki monolitik bir blok içinde uydu ülkeler oluşturmak idi. Bu ülkelerin partileri, bu nedenle, Polonya'daki gizli toplantıya davet edildiler. İkinci olarak Stalin'in o zamanki durumda başlıca savaş alanı Avrupa idi ve buradaki birbirine yakından bağlı iki hedefi vardı: Uyduların hassas durumunu ortadan kaldırmak ve Batı Almanya dahil bütün Batı Avrupa ülkelerini Washington'ın önderliğinde tek bir blok içinde birleştirmek biçimindeki Amerikan planının başarısını önlemek. Bu durum, bu bölgenin en önemli iki partisinin Polonya toplantısında hazır bulunmasını açıklar.

Daha önce gördüğümüz gibi, bu iki parti Kremlin'in politikasına bağlılıklarından kaynaklanan hatâların günah keçileri haline getirildiler ve oportünist hatâlarını düzeltmeleri için bir fırsat olarak kendilerine özel bir görev, Batı Avrupa'da Amerikan planlarını bozma görevi verildi. Öte yandan, sömürge dünyasından hiçbir Komünist partisi, hattâ Çin Komünist Partisi bile, Kominform'un kuruluş konferansına davet edilmedi. O sırada Amerikan müdahalesine karşı silahlı mücadele içinde bulunan Yunanistan Komünist Partisi de davet edilmedi.

Bu yoklukların basit bir nedeni vardır. Stalin'in amacı, «hür dünya» politikacılarının o sırada savundukları görüşün aksine, Amerikan emperyalizmine karşı dünya çapında bir devrimci mücadele başlatmak değildi. Stratejik hedefi aynı idi sadece taktik-

leri değişmişti. Stalin, «sert» bir çizgi izlemek sureti ile Washington'ı dünyanın iki süper güç tarafından ikili kontrolunu garanti eden dünya çapında bir uzlaşma çerçevesi içinde «etki alanları»nı kabul etmeye zorlamak niyetinde idi. Bu anlaşmaya varmak için Stalin'in vermeye hazır olduğu tavizler sömürge dünyası ve özellikle Uzak Doğu ile ilgiliydi. Yunanistan'a gelince, onu zaten Churchill'e bırakmıştı; Amerikalılara teslim edilmesi halinde itiraz edecek değildi.

Bütün bu nüanslar Jdanov'un Stalin adına dokuz partinin konferansına sunduğu rapora yansımıştır. Bu rapor Stalin'in ölümüne kadar Komünist hareketin izlediği çizgi bakımından özel bir öneme sahiptir. Komintern'in kapatılması ile Kominform'un kurulması arasında Komünist partilerin izleyecekleri taktik ve stratejik çizgilerin 1943 kararında tanımlanması gibi, gelecek beş yılın taktik ve stratejik çizgileri Jdanov'un raporu ve rapordaki ana fikirlerin özetlenmesinden başka bir anlam taşımayan dokuz partinin bildirisi tarafından tanımlandı. 1953'ten sonra Kominform pratikte ortadan kalktı (Nisan 1956'ya kadar resmen dağıtılmamasına rağmen) ve Sovyet dış politikasındaki yeni dönüşe karşılık olarak Komünist hareketin genel çizgisinde bir değişiklik görülebildi.

Stalin'in savaştan çıkacak dünya hakkındaki öngörülerinin —birleşik ve «iki büyük güç»ün güvenli işbirliğinin denetimi altında bir dünya— neden doğrulanmadığını açıklayan tek bir ifadenin bile yer almadığı Jdanov raporunun ana bölümünde, savaştan sonra dünyanın iki «kamp»a, «bir yanda emperyalist ve anti-demokratik kamp, öte yanda, anti-emperyalist demokratik kamp»a bölünmüş olduğu öne sürüldü[17] Em-

17. Jdanov'un raporunun, **Cominform Conference 1947** içinde dokuz partinin bildirisi ve bu partilerin temsilcilerinin raporları ile birlikte yayımlanan resmî metninden alınmıştır. İzleyen bütün referanslar ve alıntılar bu kaynağa aittir. İtalikler eklendi.

peryalist kampta, «temel öncü güç Birleşik Devletler» dir,» Büyük Britanya ile Fransa ile «Birleşik Devletler'in uyduları olan» üyelerdir. Daha sonra «destekleyici» rolü oynayan ülkelerin listesi gelir: «Emperyalist kamp, Belçika ve Hollanda gibi sömürge devletleri, Türkiye ve Yunanistan gibi gerici ve anti-demokratik rejimlere sahip ülkeler ve örneğin, Orta Doğu, Güney Amerika ve Çin gibi Birleşik Devletler'e politik ve ekonomik bakımdan bağımlı ülkeler tarafından destekleniyor.» Son olarak emperyalist kamp, «her ülkedeki gerici ve anti-demokratik güçlerden» ve «dünün askeri hasımlarından (Almanya ve Japonya) destek görüyor.»

Anti-emperyalist kamp içinde «**üs** SSCB ve yeni demokrasi ülkelerinden ibarettir»; bu kampın «taraftarlar»ı Endonezya ve Vietnam, «sempatizanlar»ı Hindistan, Mısır ve Suriye'dir. «Anti-emperyalist kamp her ülkedeki işçi sınıfından ve demokratik hareketten, kardeş Komünist partilerden, bütün sömürge ve bağımlı ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketlerinden, her ülkede var olan bütün demokratik ve ilerici güçlerin yardımından **destek alır.**» Bu kampta, **«öncü rolü Sovyetler Birliği ve onun dış politikası sağlar.»**

«Kamp» teriminin ilk planda bir devletler bloğunu ifade ettiği görülecektir. Bu ülkelerde örgütlenmiş olmayan toplumsal ve politik güçler sadece bağımlı ve denge sağlayan bir rol oynarlar. Her kamp kendi «öncü» ülkesinin çevresinde inşa edilir; bu öncü ülkenin, artı, doğrudan liderin kontrolu altındaki ülkelerin oluşturdukları bir üsse sahiptir ve diğer politik ve toplumsal güçlerin «desteği»ne güvenebilir. Anti-emperyalist kamp içindeki «üs»sün dışındaki Komünist partileri ağırlık yapan bir rol oynarlar. Ve aslında Kremlin'in belirlediği çizgiyi uygularken yerine getirdikleri işlev bu tanımı çok yakından izliyordu.

Jdanov'un formüllerinde bu iki kampın stratejik hedefleri şöyle idi; emperyalist kampın amaçları «emperyalizmi güçlendirmek, yeni bir emperyalist savaş

için hazırlanmak ve sosyalizm ile demokrasiye karşı mücadele etmek»; öte yandan, anti-emperyalist kampın amaçları «emperyalizmin yayılması ve yeni savaşlar tehditi»ne karşı savaşmak, «demokrasiyi güçlendirmek ve Faşizm'in izlerini temizlemek»tir. Anti-emperyalist kampın «temel görev»i «uzun süreli bir demokratik barışı sağlamak» biçiminde betimlenir.

Ne Jdanov'un raporunda ne de dokuz partinin deklarasyonunda, kapitalist ülkelerde daha doğrudan hedefler ile bağlantılı olarak sosyalizm için mücadele hakkında herhangi bir ifade —uzun vadeli bir hedef olarak bile— yer alır. Bunun Komintern'in kapatılmasından sonra Komünist hareketin dünya stratejisi hakkında yapılan ilk tanımlama olduğunu hatırlarsak bu atlama rastlantı olarak görülemez; diğer önemli ve anlamlı atlamalar dikkate alındığında bunun bir rastlantı olma ihtimalinin daha da azaldığı görülür. Kominform kurulduğu sırada her bakımdan gelişmekte olan ve sosyalist devrime önderlik etme umudunu en dolaysız biçimde ortaya koyan iki devrimci eylem tam bir sessizlik ile geçiştirildi. Bunlar Çin iç savaşı ve Yunanistan ayaklanması idi. Bunların derin etkileri hakkında yapılan bir analiz yoktu; bunlar diğer halklara örnek olarak gösterilmediler; Komünist partileri ve dünyadaki demokratik güçler Çin ve Yunanistan'daki savaşçılar ile dayanışmaya çağrılmadılar.

Amerikalıların her iki çatışmaya da doğrudan karıştıkları olgusu göz önünde bulundurulduğunda bu sessizlik daha da anlamlı hale gelir. Jdanov uzun raporunda Amerika'nın Çin ve Yunanistan'a müdahalesinde, ilgili Komünist partilerinin devrimci tepkisinden söz etmeksizin, sadece dört satır ayırdı. Buna karşılık, raporunun büyük bir bölümü Marshall planının suçlanmasına ayrılmıştı. Marshall planının başlıca amaçlarını şöyle betimliyordu:

«Önce, yoksul düşmüş muzaffer ülkelere değil, Alman kapitalistlerine yardım sağlamak... yeni demokrasi ülkelerinde emperyalizmin gücünü restore etmek

ve onları Sovyetler Birliği ile yakın ekonomik ve askeri işbirliğinden vazgeçmeye zorlamak... anlaşmalar yolu ile Birleşik Devletler'e bağlı bir ülkeler bloğu oluşturmak ve Avrupa ülkelerinin önce ekonomik sonra politik bağımsızlıklarından vazgeçmleerinin bedeli olarak Kuzey Amerikan kredisi sağlamak.»

Kısaca, Jdanov'a göre Marshall Planı SSCB'nin Yalta'dan beri sağlamaya çalıştığı geniş çaplı ekonomik yardımın Washington tarafından reddedilmesi anlamına geliyordu. Bunun anlamı, Amerikan politikasının uydu bloğun bağlılığına bir tehdit oluşturması ve Birleşik Devletler'in Avrupa'da, özellikle de Almanya'da Rus etkisinin yayılmasına karşı bir engel dikme niyetinde olması idi. Sonuç olarak Stalin'in uluslararası Komünizm'i ve onun müttefiklerini «Avrupa'nın köleleştirilmesi planı»na karşı seferber etmesine yol açan gerçek motifler tam bir açıklık ile görülür. Jdanov raporunun Fransız ve İtalyan Komünist partilerine düşen şu görevi vurgulayarak son bulmasının sebebi de budur. «Ülkelerinin ulusal bağımsızlığını ve egemenliğini, savunma bayrağını kaldırmalıdırlar. «Eğer bu partiler,» ulusal şeref ve bağımsızlık davasını savunmak isteyen bütün güçlerin başına geçmeyi» başarabilirler ise, «Avrupa'nın köleleştirilmesini amaçlayan hiçbir plan başarıya ulaşamayacaktır.»

Komintern'i fesheden ve Avrupa felaketine sosyalist bir çözüm bulma mücadelesinin terk edildiğini gösteren 1944 kararı bir yana bırakılırsa, Komünist hareketin tarihinde dünya devrimci hareketinin Sovyet dış politikasının taleplerine boyun eğmesini Jdanov'un raporu kadar açık biçimde gösteren pek az doküman vardır. Yunanistan ve Çin'deki (Vietnamlıların kurtuluş savaşına sadece iki satır ayrılmıştı) iç savaşlar konusunda sessiz kalınması sadece Stalin'in dünyanın bu bölümünde tavizler verme isteğinden ötürü değildir. Bu aynı zamanda «savaş sonrası dönemin temel görevi»nin tanımından, barışın korunmasından çıkar. Jdanov'a göre, SSCB «Komünist toplumun yaratılma-

sı için en uygun koşulların yaratılması ile ilgilenir,» ve «bu koşullardan biri dışta barıştır.» Fakat Sovyet hükümeti Jdanov'un Kominform'a raporundan birkaç gün önce Vişinski'nin Birleşmiş Milletler'de kullandığı sözcükler ile, «şimdiki durumda yeni bir savaş **kesinlikle** bir dünya savaşına dönüşür,» görüşüne inanıyordu[18]. Bu nedenle, yöresel savaşlar «SSCB'de Komünizm'in kurulması» şeklindeki «temel görev» bakımından ciddî bir tehlike idiler. Yunanistan'da ve Çin'deki gibi devrimci savaşlar, bu yüzden, emperyalizme karşı mücadelenin bilinen biçimleri değillerdi. Sovyetler Birliği'nin bir diğer çatışmaya karışması riskini taşıyorlardı. Jdanov'un raporunda bunlardan söz edilmemesinin, Yunanlı savaşçılara Sovyetler Birliği'nden yardım gönderilmemesinin ve bu hareketin sonunda ezilmesinin sebebi budur. Ve bir gün Çinliler kendi zaferleri ile Komünist hareketi şaşırttılar. Bu onların kendi güçleri ile, Stalin'in tavsiyesini hiçe sayarak kazandıkları bir zaferdi. Stalin'in tavsiyesi onları Chang Kay-şek ve Amerikalılar ile uzlaşmaya itecekti.

Korunması gereken barış, kuşkusuz, altı yıl süren savaştan sonra halkların güçlü biçimde arzuladıkları bir şeydi, ama kısa süre içinde katı gerçek gösterdi ki, SSCB «Komünizm'i inşa etmek» için **kendi** barışına ihtiyaç duyarken, dünyanın pek çok bölgesindeki halklar sömürge köleliğinden kurtulmak için **kendi** savaşlarına ihtiyaç duyuyorlardı; başka çıkış yolları yoktu. Bu, gerektirdiği bütün fedakârlıklara rağmen onların «temel görevi» idi. Ayrıca, yöresel bir savaşın kesinlikle bir dünya savaşına dönüşeceği doğması bilimsel bir temelden yoksundu ve olaylar bu doğmanın zayıflığını göstereceklerdi. Hiç bir süper güç yeni bir dünya savaşı felaketini başlatmak için en ufak bir arzu bile duymuyordu; yöresel stratejik veya politik sonuç-

18. Visinski'nin konuşma metni için; Fransa'da yayımlanan bir İspanyol Komünist Partisi gazetesi, **Mundo Obrero**, 25 Eylül 1946 (italikler eklendi).

lar için bir savaşı göze alıyorlardı, ama daha fazlasını değil. Bununla birlikte, doğma, birkaç teslimiyet ve pek çok oportünizm göstergesi için bir bahane olarak kullanıldı.

Stalin'in Komünist hareketin önünde açtığı üç kanatlı resmin diğer ikisi «ulusal bağımsızlık» ve «demokrasi» idi. Komünistlerin görevi «ulusal şeref ve bağımsızlık davasını savunmaya istekli bütün güçler»i birleştirmek idi. Aynı zamanda, «ulusal şeref»i hiçe sayarak kendilerini Amerikalıların hizmetine sokan Avrupalı liberalleri ve sosyal demokratları azarlarken Jdanov, Avrupa burjuvazilerine kendi çıkarlarına yönelik tehditi Amerikan planlarının temsil ettiğini açıklamak için çaba gösterdi. Komünizm'den gelen tamamen hayali bir tehdite karşı sizleri savunma bahanesi altında, diyordu onlara, Amerikan kapitalistleri Avrupa pazarlarını ele geçirmeye ve sizi sömürgelerden atmaya çalışıyorlar. Bu, burjuvazinin bir kesiminin, maddi çıkarları ile ulusal şeref ve bağımsızlık gibi asil fikirler arasındaki yakın bağlantıyı kavrayabilecek olan kesimin, Amerikalıların yırtıcı planlarına karşı Komünistler ile ortak bir dava güdebilmeleri olanağının var olduğu anlamına geliyordu. Komünist partileri bu olanağın tamamını kullanmalıydılar. Jdanov'un analizinin özü budur. Ama, bu olanağın bir gerçeklik haline gelmesi için, üç kanatlı resmin üçüncüsünün, yani demokrasinin, soluk pembenin ötesine geçmemesi gerekiyordu. Bunu kırmızıya doğru itmek, kapitalizme açıkça sosyalist bir alternatif önermek, «Komünist tehdit»in doğrulanması olacaktı. Bu durumda Amerikan politikası tamamen haklı çıkacaktı. Bir sosyalist devrim umudunun Stalin'in yeni çizgisinde yer almamasının sebebi de budur. Tıpkı bir önceki dönemde, bu umudun, «büyük ittifak»ı bozmamak için tasfiye edilmiş olması gibi.

Stalin'in iktidara yerleşmesinden beri stratejisinin köşe taşı haline getirdiği şeye hâlâ sadık olduğu kolayca görülebilir. 1947'de Komünist hareket için be-

lirlediği politik çizgi, burjuvazi ile proletarya arasındaki çelişkiden çok emperyalistler ve kapitalistler arası çelişkilerin kullanılmasına öncelik vermeye devam etti. Bu ikinci gurup çelişkiler Avrupa burjuvazisinin devrimden duyduğu korku ve dolar beklentisi yüzünden bir süre için ortadan kalktığı zaman, Komünist partilerinin başlıca görevi bunları yeniden canlandırmak oldu. Amerikan planları ile uyuşan merkezci ve Sosyal Demokrat politikacıları yenilgiye uğratmak için daha güçlü yöntemlerin kullanılması gerekecekti ve bir önceki dönemin pratiğinin aksine, ekonomik alanda sınıf mücadelesini bu amaç için teşvik etmek yararlı olabilirdi.

Ne var ki, stratejik hedef, ulusal birliği Amerikan yayılmasının tehdit ettiği burjuva kesimi ile birlikte yeniden kurmak, barış ve ulusal bağımsızlık için bir «geniş cephe» yaratmak idi. Bu çizgi, kuşkusuz, uydu ülkerin Komünist partilerini ilgilendirmiyordu. Burada, bir sonraki bölümde göreceğiniz gibi, «sosyalizm»e doğru yürüyüş, idarî ve baskıcı önlemler ile süreci zorlayarak ve «anti emperyalist kamp»ın «üs»süne monolitik bir yapı kazandırmak için iktidardaki Komünist liderleri bütünüyle Moskova'nın hizmetine sokarak, hızlandırılacaktı.

Bu strateji Amerikan saldırısını karşılamak ve SSCB'ye atom silahlarını yakalamak için zaman kazandırmak anlamına geliyordu ve nihaî amaç, Birleşik Devletler'i Stalin'in uğraştığı büyük uzlaşmayı kabul etmeye zorlayacak yeni bir dünya güçler dengesi idi. Bizzat karşı saldırı ilanının Amerika'nın fikrini değiştirmesine ve politikasında keskin bir değişiklik yapmasına yol açması olasılığı da gözden uzak tutulmuyordu. Jdanov'un raporu Washington'ın sıkılı yumruğun ardındaki uzatılmış eli görmesine izin verecek şekilde, beceriyle, nüanslandırılmıştı.

Amacın, büyük kapitalist kalenin üslerine saldırmak değil, onun yayılmasını daha ılımlı biçimde sınırlamak olduğu kesinlikle açıktır ve bu raporda ayrıntı-

lı olarak yer almaktadır. (Sömürge devrimlerinin, sanayileşmiş bölgelerde sosyalist devrimlerin veya Birleşik Devletler'deki sınıf mücadelesinin sorunları hakkında herhangi bir tartışmanın olmayışının sebebi budur.) Daha sonra Jdanov, uzmanların yeterince anlayabilecekleri biçimde, bu yayılmanın Sovyet çıkarları —Avrupa'daki uyduları— için hoşgörülemez olduğu alanı belirtti. Bu çıkarların, yani Almanya'nın önceliğini belirten bir anlaşma yapılırsa iyi olurdu. Diğerlerine gelince, Stalin'in sözcüsü kendisini Kuzey Amerikalıların hâkim oldukları bölgeleri (Japonya ve Latin Amerika) ve hâkim olmak istedikleri bölgeleri (İngiliz, Fransız ve Alman sömürgeleri, Çin, Yunanistan, Türkiye vb.), buradaki Sovyet taleplerine en ufak bir referansta bulunmaksızın ve buralarda gelişen devrimci mücadelelere hiç ilgi göstermeksizin, işaret etmekle sınırladı. Örneğin, Latin Amerika konusunda Jdanov raporunun taşıdığı anlam Molotov'un birkaç ay sonraki bir demeci ile tamamen açığa çıktı. Molotov, Doğu Avrupa'da Sovyetler Birliği'nin izlediği politikanın uluslararası gerginliği arttırdığı şeklindeki bir Amerikan suçlamasına karşılık olarak şöyle diyordu: «Amerika Birleşik Devletleri'nin de komşu ülkeler ile —örneğin, Kanada, Meksika ve diğer Amerika ülkeleri— ilişkilerini güçlendirmek için tamamen anlaşılabilir bir politika izlemekte olduğu biliniyor.»[19] Bir diğer deyiş ile, «Birbirimizin etki alanına saygı gösterirsek her şey yolunda gider.»

Jdanov'un Yunanistan ve Çin'deki devrimci savaş konusundaki sessizliği, Sovyetler'in gerek Orda Doğu'da gerekse Uzak Doğu'daki Amerikan çıkarları konusunda aldığı olumlu tavrın diplomatik bakımdan vurgulanmasına eşit idi. Bu özellikle, Stalin'in Aralık 1946'da «Uzak Doğu sorunlarında Birleşik Devletler ile ortak bir politika» önerisinin hâlâ geçerli olduğu

19. Moskova'daki Birleşik Devletler büyükelçisine mesaj, 9 Mayıs 1948 (**The Times**, 11 Mayıs 1948).

anlamına geliyordu[20]. Kuşkusuz, bir koşul vardı. Birleşik Devletler Avrupa'da hâkimiyet iddialarından vazgeçmeliydi. Jdanov, «SSCB ile farklı sistemlere sahip ülkeler arasında işbirliği olanağı» konusunda ısrarlı idi; «şu şartla ki, karşılıklılık ilkesi gözetilmelidir ve anlaşmalara uyulmalıdır.» «Herkes biliyor ki,» diye ekliyordu, «SSCB üzerine aldığı yükümlülüklere daima sadık kalmıştır ve sadık kalmaya devam ediyor. Sovyetler Birliği işbirliği konusunda duyduğu istek ve arzuyu göstermiştir. «Bir diğer deyiş ile, SSCB ile Birleşik Devletler arasında işbirliği, Yalta, Potsdam ve diğer anlaşmalar temelinde mümkün olmaya devam etmekteddir. Jdanov önemli bir açıklama ekledi. «Sovyet hükümeti, hızlı yeniden ekonomik inşanın bir aracı olarak yabancı kredilerin, özellikle Kuzey Amerikan kredilerinin kullanılmasına asla karşı çıkmamıştır.» Sovyet hükümetinin öne sürdüğü yegâne koşul bu tür kredilerin, «bir yük olmaması ve borç veren ülkenin borç alan ülkeyi ekonomik ve politik bakımdan köleleştirmesine yol açmaması» idi. Bir diğer deyiş ile, SSCB'ye düşman bloklar yaratma veya uydu sistemin birliğini zayıflatma eğilimi taşımayan revizyondan geçirilmiş ve düzeltilmiş bir Marshall Planı için kapı hâlâ açıktı.

O sırada Birleşik Devletler'de Roosevelt'in Başkan Yardımcılığı'nı yapmış olan Henry Wallace'ın çevresinde toplanan liberal çevreler Jdanov'un raporunda kodlanmış biçimde yer alan mesajı tamamen anladılar. Stalin'in işbirliği önerisinin ele alınması gerektiğini ama ne yazık ki bunun boşa çıkacağını kamuoyuna anlatmaya çalıştılar[21]. Amerikan hâkim sınıfları

20. Bk., yukarda, s. 86-87 (İngilizce metinde, s. 431; daktiloya çekilmiş bu türkçe çeviri metinde, s. 86-87. Çevirenin notu.)

21. 13 Mayıs'ta Sovyet basını Henry Wallace'ın Stalin'e bir açık mektubunu yayımladı. Mektupta Wallace'ın anlaşmaya varılması bakımından önemli gördüğü sorunlar sıralanıyordu. Stalin 17 Mayıs'ta imzalı bir bildiri ile karşılık verdi. Burada

dünyaya bir **pax Americana** empoze edecek veya, aynı anlama gelmek üzere, savaşın ürettiği etki alanlarını kendi yararlarına değiştirecek kadar güçlü olduklarını hissediyorlardı.

BATIDAKİ KOMÜNİST HAREKETİN GENEL GERİ ÇEKİLİŞİ

Jdanov'un raporu ve Kominform'un kurulması —İlk bakışta, 1943'te gömülen «Kızıl Lazarus»un yeniden cezalandırılması— burjuva çevrelerde, Truman doktrininin ilan ettiği gibi savunulması Birleşik Devletler tarafından fedakârca üstlenilmiş olan «özgür halklar»a yöneltilmiş bir tehdit olarak anlaşıldı. Bu olaylar, bu tür çevrelerde dünya çapında bir devrimci saldırının ilanı olarak görüldü. Stalin'in önerdiği temeller üzerinde genel görüşmeyi bir kez reddetmelerinden sonra bu versiyona inanmak emperyalist liderlerin çıkarlarına tamamen uygundu. «Kızıl tehlike» heyulası dünyadaki tutucu güçleri Amerikan kontrolu altında birleştirmek için mükemmel bir ideolojik mazeret oluşturdu.

Aslında, Stalin'in yeni politikası karakter bakı-

Wallace'ın mektubu «barışı güçlendirmek, uluslararası işbirliğini normalleştirmek ve demokrasiyi garantilemek» için gösterilen çabalar arasında yakın zamanın «en önemli dokümanı» olarak betimleniyor ve bol miktarda övgüde bulunuluyordu. Stalin, Wallace'ın önerdiği programın bir anlaşma için temel oluşturabileceğini belirtti. Dışişleri Bakanlığı, Wallace'ın inisiyatifinden önce ve bağımsız olarak Sovyet niyetlerini araştırmıştı. Bu, 4 ve 19 Mayıs tarihleri arasında Moskova ve Washington hükümetlerinin uluslararası gerilimden ötürü birbirlerini suçladıkları ve ayrılıklarının boyutunu gösterdikleri bir notalar alışverişine yol açan bir adım oldu. Stalin'in bildirisi ve Sovyet notaları Moskova'nın genel bir anlaşmaya varılması için güçlü bir arzu duyduğunu ortaya koyar. Bu değerlendirme **Mundo Obrero**'da yayımlanan metinleri temel alır (13, 20 ve 27 Mayıs 1948).

mından esas olarak savunmacı idi. Başlıca amacı, anti-Sovyet blokların pekiştirilmesini önlemeye çalışırken, Orta ve Doğu Avrupa'da ve Uzak Doğu'da kazanılan mevziyi güçlendirmekti. Kapitalist dünyadaki Komünist partilerinin görevi, anti-emperyalist kampın «üs»sü için «destek» rolünü gerçekleştirirken, Jdanov'un raporunda belirtildiği gibi, «emperyalist saldırı ve yayılma planlarına **direnişin** öncülüğünü almak» idi. Bu yeni «direniş» Washington'ın «hegemonik» iddiaları karşısında ulusal şeref ve bağımsızlığına düşkün bir burjuva demokrasisi yaratan ütopyasından başka bir stratejik hedefe sahip değildi. Bu, yeni politikaya özel bir «saldırı» tonu, Amerikan politikasının ve onun daima fikir yoksunu Sosyal Demokrat «uşaklar»ının suçlanmasına yönelik sözle bir şiddet kazandırdı. (Sözel şiddetin bu yönü bakımından yeni politika, Komintern'in «üçüncü dönem»inin o eski güzel günlerini, «Sosyal Faşizm» günlerini yeniden canlandırdı.) Ayrıca hükümet ile işbirliği yıllarında neredeyse unutulmuş olan mücadele biçimleri —grevler, gösteriler ve hattâ otoriteler ile çatışma— yeniden kullanılmaya başlandı. Fakat bir politikanın saldırmacı veya savunmacı özü basit biçimde kullanılan taktikler ile belirlenmez ve sözel şiddet her politikaya hizmet edebilir— veya daha çok ters teper.

Batı Avrupa'da 1947 güzünde başlayan ve 1949 sonuna kadar devam eden (bu tarihten sonra, en yüksek noktaya 1950-55'te varan İtalya dışında dikkat çekici bir düşüş oldu) artan grev hareketleri işverenlerin ve devletin saldırısı karşısında işçi sınıfının savunma eyleminin bir ifadesi idi. Böylece temel çıkarlarını Avrupa kapitalist ekonomisinin 1950'lerin başında gerçekleştirilen «kalkış»ı için hazırlık oluşturan rasyonalizasyon önlemlerine karşı savunma girişiminde bulundular[22]. Kendilerini muhalefette ve Amerikan politikasının hizmetine girmiş olan «üçüncü güç» hükümetle-

22. Bk. **History of the Revolutionary Movement (Misl)**, Bölüm 2, s. 421, not 2.

rine karşı kitleleri seferber etme girişimi içinde bulan Komünist partileri, 1945-47 döneminde yaptıkları gibi işçi mücadelelerini frenlemeye çalışacak yerde bu mücadelenin liderliğini ele geçirmeye çalıştılar. Çok küçük başarılar ile, bu mücadeleleri, «barış ve ulusal bağımsızlığın savunulması», Marshall Planı'na karşı çıkılması ve atom bombasının yasaklanması kampanyaları ile birleştirmek için çaba gösterdiler.

1947 güzünde Fransa'yı iki milyondan fazla işçinin katıldığı bir grevler dalgası kapladı. Kominform kararları tam da bu hareketin gerçekleştirildiği sırada açıklandığı için hükümet bir «Komünist komplo» ile karşı karşıya olduğunu düşündü ve ülkeyi olağanüstü duruma geçirdi. 8 000 yedek askere çağrıldı, güvenlik güçlerinin güvenilmez görülen birlikleri dağıtıldı ve işçi sınıfına karşı bir dizi önlem alındı. Çeşitli kentlerde, işçiler ile baskı güçleri arasında, dört ölü, yüzlerce yaralı ve binlerce işçinin tutuklanması ile sonuçlanan çatışmalar patlak verdi.

Kuşkusuz, Komünist bir komplo yoktu; kendisini üç yıl önceki devrim uçurumunun kıyısında sanan burjuvazinin duyduğu korkudan başka bir şey yoktu. Aslında Fransız Komünist Partisi Kominform toplantısında oportünizm günahlarından ötürü uğradığı eleştirinin sıkıntısını çekiyordu. Parti bu fırsatı, Fransa'daki durum uygun olmasa bile Sovyet politikası gerektirdiğinde sert bir çizgi izleyebileceğini Moskova'ya göstermek için kullanmak istedi. Grevlere politik bir karakter kazandırmaya çalıştı ve CGT liderliğini —içindeki sosyalist gurubun arzularına rağmen— hareketin hedefleri arasına «Marshall Planı'nda yer alan ekonomik hâkimiyet planına karşı» ve «ülkemizde suç ortakları bulan yeni savaş kışkırtıcılarına karşı» mücadele hedeflerini koyması için zorladı[23]. Bu sloganlar grevci kitlede pek az, nüfusun geri kalan kısmında ise çok daha az yankı uyandırdı. PCF'nin daha yakın za-

23. CGT konfederal komitesinin kararı, 14 Kasım 1947.

manda SSCB ile birlikte Fransa'nın büyük müttefikleri, barışın ve halkların bağımsızlığının şampiyonları olarak betimlediği insanların, bugünden yarına, Fransa'yı köleleştirmek isteyen uğursuz savaş kışkırtıcıları haline gelebileceklerine kim inanırdı? Büyük müttefikin dolarları hasta Fransız ekonomisinin düzelmesine neden yardım edemiyordu? Daha düne kadar Fransız kapitalizminin ekonomik restorasyonunu işçi sınıfının Bir Numaralı Görevi olarak gösteren aynı Fransız Komünist Partisi değil miydi?

PCF grevi politize etmeyi başaramadı, ama Lèon Blum'a Komünist Parti'nin Sovyet politikasına otomatik bağımlılığını kanıtlamak ve sendikal harekette bir çatlak yaratmak için muazzam argümanlar sağladı[24]. Birkaç ay sonra **Force Ouvrière** yarım milyon CGT üyesini çekerek bir sosyalist sendika kongresi olarak kendini oluşturdu. 9 Aralık'ta CGT, başlıca ekonomik taleplerin hiç birinin gerçekleştirilmesini sağlamaksızın işbaşı yapma emri verdi. Bir yıl sonra madenciler tekrar greve gittiler ve hükümet aynı karşılığı verdi: maden ocaklarının birlikler tarafından işgali, kitlesel tutuklamalar vb. 1947 güzündeki gibi hükümet, bu kez İçişleri Bakanı, Sosyalist Jules Moch'un kişiliğinde Komünist Parti'yi Kominform'un emirlerine uymak ve iktidarı ele geçirmeye hazırlanmak ile suçladı[25]. Propaganda bakımından etkili olmakla birlikte, suçlamanın iktidarı ele geçirme bölümü saçma idi. Thorez'e bağlı liderliğin amacı hükümete azamî zorluk çıkarmak Berlin'deki Sovyet kuşatmasının en yüksek noktada olduğu bir sırada Amerikalıları endişelendirmek idi ve sonucun ne olacağı o sırada bilinmiyordu. Madencilerin ekonomik temeldeki grevi onlara mükemmel bir fırsat verdi ve çok sayıda grevci işe dönmeyi desteklemeye başlarken grevi uzatmaya hattâ sertleştirmeye çalış-

24. Bk. SFIO yayını, **Le Populaire**, 24 Aralık 1947.

25. Bk. J. Fauvet, **Histoire du Parti communiste français**, II, s. 212

malarının sebebi buydu[26]. 1944-45'te emekçi nüfusun büyük kitlesi şiddetli bir çalkantı içinde işçi sınıfının ileri guruplarını izlemişti; o zaman proletarya güçlü bir pozisyonda idi. Thorez, madencileri ve diğer işçi guruplarını güçlerini kullanmamaya, grev yapmamaya, ama ekonomik inşa için burjuvazi ile işbirliği yapmaya çağırmıştı. 1948'de, kitleler toplumsal yenilenme umutlarında uğradıkları düşkırıklığının bir sonucu olarak pasifliğe girdikleri zaman, Thorez, Jdanov'un Kominform toplantısında kullandığı sözcükler ile madencilere seslendi: «Şu anda işçi sınıfının yüz yüze bulunduğu esas tehlike, kendi gücünü olduğundan az, düşmanın gücünü ise olduğundan fazla değerlendirmektedir.»[27] Jdanov bu ifadeyi 1947'de, Avrupa'da politik durum neredeyse tamamen değiştiği zaman, kullanmıştı. Thorez bunu 1948'de tekrarlıyordu. O sırada politik gerileme, tecrit olan madenci grevinin de gösterdiği gibi, çok daha güçlenmişti. 1947 ile 1951 arasında, büyük kapitalist şirketlerin Fransa ulusal geliri içindeki kâr oranları % 36'dan % 48'e çıkmış; bu arada gelir oranları % 47'den % 33'e düşmüştü. İşverenlerin ve devletin saldırısı bütün amaçları bakımından başarıya ulaştı ve bunun en önemli sebebi işçi sınıfının bu dönemde gücünü olduğundan az değerlendirmesi değil, Stalin'in politikasını kayıtsız şartsız uygulayan Komünist Parti'nin 1944-45'te sınıfın gücünü olduğundan az değerlendirmesi idi.

İtalyan Komünist Partisi de Jdanov'un tanımladığı Stalin'in yeni politikasına boyun eğdi, ama Fransız Komünist Partisi kadar mekanik biçimde değil. İşçiler

26. Resmî **Histoire du Parti communiste français** (Paris, 1964), partinin bu tavrı aldığını üstü kapalı biçimde kabul eder ve olumsuz etkilerini teslim eder: «Grevcilerin bir kısmı hareketin sona ermesini istedi. Grev dereceli olarak **sekter hatalara giden** bir azınlıklar grevine dönüştü. **Hareketin devamında ısrar**, sekiz hafta süren bir grevden sonra işlerine dönen GGT'li madencilerin tecritine yol açtı.» (s. 519, italikler eklendi).

27. Alıntı, Fauvet, op. cit., II, s. 212.

ve köylüler arasında verdiği mücadeleyi geliştirmek için çaba harcadı, ama olayları zorlamaya çalışmadan, 1948 seçimlerinin gösterdiği gibi politik trendin sağın lehine gelişmekte olduğu olgusunu gözden kaçırmadan. Bu seçimlerde Hıristiyan Demokratlar oyların % 48'ini ve sandalyelerin mutlak çoğunluğunu kazandılar. Ayrıca, Fransız partisinin aksine İtalyan Komünistleri, kendilerine düşman bir azınlığın zemin kazanmakta olmasına rağmen, Sosyalist Parti'nin çoğunluğu ile dayanışmaya güvenebiliyorlardı.

Temmuz 1948'de Togliatti'ye yapılan suikast doğrudan ve kitlesel bir tepkiye yol açtı: sekiz milyon işçi ülkeyi iki gün felce uğratan etkili bir genel grev başlattı. Parti içindeki bazı guruplar greve bir ayaklanma karakteri kazandırmayı önerdiler, ama liderlik —bilincini kaybetmeden önce bizzat Togliatti'nin yaptığı tavsiyeye uyarak— o sırada böyle bir hareketin maceracılık olacağına karar verdi. Haklı olabilirlerdi, ama yine de Temmuz patlaması, geriye doğru bakıldığında, PCI liderliğinin 1943-5'te ortaya çıkan benzersiz durumda kullanmayı reddettiği devrimci potansiyelin ne kadar güçlü olduğunu gösterdi.

Tıpkı PCF gibi, İtalyan partisi de bütün dikkatini Kominform'un talep ettiği, barış ve atom bombasının yasaklanması için, Marshall Planı ve Atlantik Paktı'na karşı seferberlikler üzerinde topladı. Bununla birlikte, bir önceki dönemin reformist bakış açısını muhafaza ederken, İtalyan toplumunun özgül sorunlarını belirli bir duyarlık ile görebildi. İlk aşamalarda —Tito'nun mahkum edilmesinden önce—, Togliatti'nin kendini Kominform'dan uzak tutmak istediği izlenimini edinmek bile mümkündü. Ocak 1948'de partinin Altıncı Kongresi'ne sunduğu rapor henüz kurulan yeni örgüte pek değinmiyordu. Değindiği zaman da, Kominform'un Komintern olmadığını vurguluyor ve şöyle diyordu: «Avrupa'nın farklı ülkelerinde demokratik hareketin gelişme yolları aynı olamaz.» Togliatti şunu da diyordu: «Bizim gönüllü ve kardeşçe işbirliğimiz (Ko-

minform içinde) şimdilik bir danışmacı karaktere sahiptir.»

Batı Komünizmi'nin iki büyük partisi «soğuk savaş»ın getirdiği tehlikelere ve Sovyet politikasına bağımlılıklarının olumsuz etkilerine şu veya bu biçimde karşı durabildiler, fakat öteki, daha zayıf partiler ağır krizlerden geçtiler. Belçika, Hollanda, Avusturya, İsviçre vb. gibi İskandinav ülkelerindeki Komünist partilerinin kurtuluştan sonra sağladıkları göreli başarı çok çabuk sona erdi. İspanyol Komünist Partisi, Birleşik Devletler'in açık korumasına sahip Franko diktatörlüğünden ağır bir darbe yedi ve burada, bütün işçi sınıfına ve demokratik muhalefete karşı girişilen baskı vahşi biçimde şiddetlendirildi. Uluslararası bir yardım ve özellikle Sovyetler Birliği'nden herhangi bir yardım görmeyen —Amerikalılar kralcı hükümeti vargüçleri ile desteklerlerken Yunanlı Komünistler Ağustos 1949'da silahlı mücadeleden vazgeçmek zorunda kaldılar. Latin Amerika ve bazı Asya ülkelerindeki Komünist partilerin uğradıkları hasar ağırdı.

Bir sonraki bölümde kapitalist dünyadaki Komünist hareketin «soğuk savaş» yıllarında genel geri çekilişine döneceğiz. Ne var ki, bu dönemin genel değerlendirmesini yapmadan önce —dönemin, engellerden ayrı olarak Çin devriminin büyük zaferini ve Vietnamlıların zaferine bir başlangıcı içerdiğini belirttik— Komünist hareketin bu yıllarda ve daha sonra izlediği çizginin anlaşılması bakımından büyük önem taşıyan olayları, eğilimleri ve fenomenleri içinde barındıran üç durumu sıra ile analiz edeceğiz. Bunların ilki, Sovyet-Yugoslav bölünmesi ve bunun diğer Komünist partileri ve uyduların evrimi üzerinde yarattığı etkilerdir. İkincisi Çin devriminin zaferidir. Sonuncusu, «soğuk savaş» dönemi sırasında Komünist hareketin merkezî görevi haline gelen meşhur «barış için mücadele»dir.

7

Yugoslav İhlâli

«Kutsal Anamız Katolik Kilisesi'ne itaat ve hizmetin dışında kalan, hatalarında ve sapkınlıklarında sabit olan herkes, dindar ve iman eden Hıristiyanları Kutsal İnanç'ımızdan uzaklaştırmaya çalıştığı için, gerçek çarenin, sapkınlar ve şüpheli kişiler ile bütün ilişkilerden sakınmak, dünyanın bu bölümünde Kutsal İnanç ve Katolik Dini'ne böylesine büyük bir saldırı tehlikesini savuşturmak üzere onların hatalarını köklerinden söküp atmak olduğuna karar verdik.

«Ülkelerimizin ve mülklerimizin Genel Apostolik Engizitör'ü, Engizisyon Genel Konseyi üyelerinin onayı ile ve Biz'e danıştıktan sonra, bu yeni eyaletlerde Kutsal Engizisyon Bürosu'nu kurmaya karar verdi.»

II. PHILIP, 25 Ocak 1569

UYDULARDA BÜROKRATİK POLİS DİKTATÖRLÜĞÜNÜN KURULUŞU

Stalin, Halk Demokrasilerinin Komünist partilerine, iktidarın ele geçirilmesini tamamlama, Sovyet yörüngesine girmeye düşman bütün gurupları, ister Batılı güçler ile ilişki halinde, ister iki «kamp» arasında tereddüt ediyor olsunlar, politika sahnesinden tasfiye etme görevi vermişti. 1947'nin son aylarında ve 1948 boyunca bu görev hızla ön plana çıkarıldı. Sorun aslında büyük zorluklar taşımıyordu, çünkü devletin

kontrolu halen partinin elinde idi ve Sovyet ordusu ya olay yerinde ya da yakında bulunuyordu. Polonya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da ve Slovakya'da, büyük tarım partileri 1947 boyunca eylem dışı kaldılar. Köylüler ve kent küçük burjuvazisi arasında çok geniş bir toplumsal tabana sahip olan bu partiler, geleneksel olarak liberal burjuvazinin başlıca politik araçları olmuşlardı, ama 1945'ten sonra, mülksüzleştirilmiş eski oligarşilerin kalıntıları için bir sığınak olarak hareket etmeye başlamışlardı. Batılı güçler ile bağlantıları vardı. Onları, demokratik parlamenter taktikler kullanarak tasfiye etmek mümkün değildi ve Komünist partileri yeni tip bir doğrudan demokrasi denemeye istekli olmdıkları için «komplo»lara başvurmak zorunda kaldılar. İçişleri Bakanlığı'nın kontrolu ve Sovyet gizli servislerinin etkin yardımı, bu tarım partilerinin liderlerinin Batılı güçlerin temsilcileri ile sürdürdükleri ilişkilerden onları rejime karşı casusluk ile suçlamak için yararlanmayı kolaylaştırdı. Böylelikle bu partilerin başlıca politik simaları tutuklandı, ağır hapis cezalarına veya idam cezasına çarptırıldı. Diğerleri zamanında sürgüne gitmeyi başardılar[1].

Kominform'un kurulmasından sonra Halk Demokrasilerinin Komünist partilerinin bir iktidar tekeline doğru hızla ilerlemeye başlamaları sırasında, en hayret verici olay «Prag darbesi» olarak bilinen olay idi. Komünist Parti'nin işçi sınıfının büyük çoğunluğuna sahip olduğu Çekoslovakya'da —işçi sınıfı, ülkenin yüksek sanayileşme düzeyinin bir sonucu olarak başlıca toplumsal gücü oluşturuyordu— burjuva partileri, bir paradoks olarak, kendi kimliklerini ve bağlılıklarını diğer Halk Demokrasilerindeki burjuva partilerine kıyasla çok daha sağlam biçimde koruyorlardı. Bu paradoksun nedenlerine daha önce değinildi. Sovyet tampon bölgesinde yer alan diğer ülkelerde Komünist —dolayısı ile Sovyet— liderliği gerçekten işleyen bir

1. Bk., F. Fejto, op, cit., I, s. 194.

parlamenter demokrasi sistemi ile bağdaştırmanın imkânsız olduğu ortaya çıktı; ama bu, Çekoslovakya'da, tam da güçlü bir Komünist etkinin ve kalabalık bir işçi sınıfının varlığından ötürü mümkündü —SSCB ile Birleşik Devletler arasında bir kopma olmadığı ve iç devrimin, görünüşte, liberal burjuvazinin kabul edebileceği sınırların içinde kaldığı sürece. İlk koşul ve bununla birlikte ikincisi de ortadan kalktığında, sistem içinde bir kriz kaçınılmazdı. Burjuva partileri Mayıs 1948'de yapılması kararlaştırılan parlamento seçimlerinde avantaj sağlayabileceklerine inanıyorlardı. Bizzat Komünistlerin yaptıkları araştırmalar seçimlerde oy kaybedeceklerini gösteriyordu[2]. Fakat Çek Komünist Partisi böyle bir riskten kaçınmak için adımlar attı. Kitleler arasında politik eyleme hız verdi ve ulusal polis sistemi üzerindeki kontrolunu sıkılaştırdı. (Diğer Halk Demokrasilerinde olduğu gibi, parti, İçişleri Bakanlığı'nı 1945'ten beri kontrol altında tutuyordu.-

20 Şubat'ta, Ulusal Sosyalist .Benes), Çek Halkçı ve Slovak Demokratik partilerine mensup on iki bakan, sekiz Komünist polisin Prag'da üst düzey görevlere atanmasını protesto için istifalarını verdiler. Sosyal Demokrat bakanların kendilerini izleyeceklerini ve Başkan Benes'in, bakanlık krizini, Komünistleri polis atamalarından vazgeçmeye zorlamak için kullanabileceğini umuyorlardı. Ne var ki, Komünist Parti'nin harekete geçirdiği işçilerden ve sendikalardan gelen baskı altında, Sosyalist Parti'nin merkezci liderliği kendi sol kanadının tavrını benimsedi ve temsilcilerini hükümette tuttu. Komünist Parti burjuva partilerinin manevrasına kitlelere başvurarak karşılık verdi. Onları, işyerlerinde, semtlerde ve köylerde örgütlenmeye ve eylem komiteleri kurmaya ve polis tarafın-

1. ibid., s. 209. Yine, bk., Amber Bousouglou'nun makalesi, «Comment la Tchècoslovaquie passe du regime parlementaire à la dèmocratie populaire», **Le Monde**, 23 Şubat 1968.

dan o sırada derhal silahlandırılan işçi milisleri kurmaya çağırdı. Başkan Benes'i «gericilerin olmadığı» bir Gottwald hükümeti kurmaya zorlamak için her yerde mitingler ve gösteriler örgütledi. Tanınmış anti-Komünistler ve SSCB'nin muhalifleri ülke çapında tutuklandılar. Komünist Parti, Ulusal Cephe'yi kendi kontrolu altındaki sendikalar, gençlik örgütleri, kooperatifler ve diğer kitle ve meslek örgütleri ile genişletti.

Bu «genişleme» sayesinde —burjuva partileri ve Sosyalist Parti buna daima var güçleri ile karşı çıkmışlardı— Komünist Ulusal Cephe Yürütme Komitesi üzerinde tam bir kontrol sağladı. Ulusal Cephe şimdi, politik partilerin temizlenmesi ve SSCB ile bağların güçlendirilmesi çağrısında bulunan bir programı benimsemişti. Başlıca liderleri Komünist olan ordu (Savunma Bakanı Svoboda bir Komünist sempatizanı idi) olayların gidişatını sempatik bir tavırla gözlüyordu. Sosyal Demokrat liderlik —karargâhları Komünistlerin desteğindeki sol-kanat Sosyalistler tarafından işgal edilmişti— Komünistlerin önerdikleri çözüm kapsamında işbirliği yapmak için ileri doğru bir adım attı. Benes 25 Şubat'ta çekildi ve Gottwald'dan yeni hükümeti kurmasını istedi. Yeni hükümet içinde yer alan burjuva partilerinin temsilcileri şimdi bir dekordan başka şey değildi.

Olayların içsel gelişmesi açık biçimde görülebilir. Komünistlere iktidarın tam kontrolunu kazandıran, parlamenter demokrasinin serbest işleyişi değil, parlamento dışı güçlerini, kitleleri, polisi ve orduyu sonuna kadar kullanmaları idi. Prüzsüz gelişen operasyon, aynı zamanda, kuzey, doğu ve güney sınırlarında güvence altına alındı. (Sovyet Dışişleri Bakanı vekilinin krizin hemen öncesinde Prag'a gelmesi Sovyet «varlık»ı hakkında kuşkuya yer bırakmaz.) Fakat Gottwald, neler olduğunu açıklayacak yerde veya basit biçimde işçilerin 1945'te «ertelenen» devrimi gerçekleştirme hakkına sahip olduklarını söyleyecek yer-

de —Komünist Parti işçi sınıfının bilinçli temsilcisidir, görüşünü temel alarak— şunu iddia etti: «hükümetin düzenlenmesi ve yeniden kurulması tam bir anayasal, demokratik ve parlamenter anlamda gerçekleştirilmiştir.»[3]

Kurgu, seçimler ile doğrulandı. Seçimler 30 Mayıs'ta planlandığı gibi gerçekleşti. Sadece «küçük» bir değişiklik yapıldı: Sadece bir aday listesi, Ulusal Cephe'nin listesi vardı. Kuşkusuz, bu liste yürütme tarafından hazırlanmıştı. Böylece Komünist Parti mutlak bir çoğunluk sağlamış oldu. Tek liste oyların % 88.92' sini aldı. Benes 6 Haziran'da istifa etti ve ayın 14'ünde Gottwald Cumhuriyet'in Başkanlığı'na getirildi.

İlerde, Sovyet Komünist Partisi'nin Yirminci Kongresi'nden sonra, Çek kurgusu sosyalist bir devrimin barışçı ve parlamenter yollar ile mümkün olduğunu ortaya koyan bir örnek olarak kullanılacaktı. «Komünistler,» diyordu Mikoyan, «sadece kendilerine yakın olan diğer işçi partileri ile değil, aynı zamanda, Ulusal Cephe'yi destekleyen burjuva partileri ile bir ittifak kurarak iktidara geldiler. Çekoslovakya halkı devrimin barışçı yollarla yayılması yöntemi ile zafer kazandı.»[4]

Komünist Partileri'nin bu sonuncu iktidarı ele geçirme başarısı, yine resmî çizgiye göre, Halk Demokrasileri'ndeki rejimlerin şimdi proletarya diktatörlüğü işlevlerini yerine getirmeye başladıkları anlamına geliyordu. Ne var ki, Stalinist dönemde geçerli olan doğmatik proletarya diktatörlüğü anlayışı, tek bir işçi sınıfı partisinin, Marksist-Leninist partinin önderlik etmesini gerektiriyordu. Kominform döneminde Marksizm'in «yaratıcı gelişmesi», uygun biçimde temizlen-

3. Gottwald'un ulusal yasama meclisinde yaptığı konuşma, 10 Mart «948 (**Nuestra Bandera**'nın İspanyolca versiyonundan alınmıştır, 25 («948), s. 247(.

4. **XX'e Congrès du PC de l'Union sovietique, Cahiers du Communisme,** Paris, 1956, s. 260.

miş, itaatkâr ve hiçbir gerçek güce sahip olmayan küçük burjuvazinin ve tarım partilerinin ulusal cepheler içindeki varlıklarının kabul edilmesinden öteye geçmedi. Bunun, Komünist Parti'nin etkisini küçük burjuvazi arasında yaymasını kolaylaştıracağı sanılıyordu. (Deney, bu Makyavelyenizmin kendi varatıcıları dışında kimseyi kandırmadığını gösterdi.) Doğma, Sosyal Demokrat partiler veya onların sol kanatları için kullanılana benzer bir yönteme izin vermedi. Onlar için çözüm, kuşkusuz, üyeleri arasında uygun bir temizlik yaptıktan sonra, Komünist Parti ile birleşmeye zorlamak idi.

Kominform toplantısından kısa süre önce Gomulka, Sosyalist-Komünist birlik üzerine bir makale yazdı. Burada, sorunun mekanik veya bürokratik çözümüne karşı çıktığını ilan etti:

«Hiçbir mekanik birlik ideolojik birliğin yerini alamaz. Mekanik birlik PSP ve POP'un, aralarında var olan farklılıklara dikkat etmeksizin, bu farklılıkların toplumsal sebeplerini analiz etmeksizin, hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için kullanacakları yöntemleri tanımlamaksızın birleşmeleri anlamına gelir... Gayet iyi biliyoruz ki, tek bir işçi sınıfı partisinin oluşturulması uzun vadeli bir ideolojik süreçtir.»[5]

Bu sırada Dimitrov ve diğer Komünist liderler de aynı görüşe sahiptiler. Halk Demokrasileri'ndeki Sosyalist partilerin iç durumları da, birleşmeye götürebilecek «ideolojik süreç»in kısa süreli olabileceği beklentisini vermiyordu. 1947'nin sonunda, sol kanatların pozisyonu, Çekoslovakya ve Macaristan'daki Sosyalist partilerin kongrelerinde görüldüğü gibi, zayıflatılmıştı ve hattâ sol kanatların, sosyalizmi inşa yöntemleri, parti içi disiplin ve diğer önemli meselelerde, temel sorunlarda, Komünist partileri ile ciddi ayrılıkları vardı.

5. **Nuestra Bandera**'da yayımlanan İspanyolca versiyondan alınmıştır, 19 (1947). Pasajlar s. 608 ve 614'ten alınmıştır.

Özellikle Sovyet partisine boyun eğmeyi kabul etmiyorlardı.

Ne var ki, Ocak 1948'den itibaren Halk Demokrasileri'ndeki bütün Sosyalist partiler sihirli bir değnek ile dokunulmuş gibi Komünist Parti ile birleşme isteklerini ifade ettiler: Ocakta Romenler, Nisan'da Çekler, Haziran'da Macarlar, Aralık'ta Polonyalılar ve Bulgarlar. Garip olaylar oluyordu. Macaristan Sosyalist Partisi'nin Yirmibeşinci Kongresi, 1947'nin sonunda gerekli çoğunluk ile Komünistler ile birleşmeyi reddetti; altı ay sonra Yirmi altıncı Kongre birleşmeyi oybirliği ile onayladı. Kasım 1949'da toplanan Kominform toplantısında Togliatti «işçi sınıfı birliği»nin sorunları hakkında bir rapor hazırladı. Bu raporu temel alan kararda şu belirtiliyordu:

«İşçi sınıfı birliği bakımından Halk Demokrasileri'ndeki kazanımlar kaydedildi: Birleşik işçi sınıfı partileri, birleşik sendikalar, birleşik kooperatif, gençlik, kadın ve diğer örgütler kuruldu.»

Bu «kazanımlar», diye açıklıyordu Togliatti, «sağ-kanat Sosyal Demokratlar'a karşı, onları teşhir ederek ve tecrit ederek, önderlik gerektiren görevlerden alarak ve onları Sosyalist partilerin saflarından çıkararak, açık ve kararlı bir mücadele» yürütülmeden gerçekleştirilemezdi. «Bu görev, bazan yavaş ve kararsız biçimde olmakla birlikte, Komünistler'in etkin yardımı ile sol-kanat Sosyalistler tarafından yerine getirildi.»[6]

Togliatti ayrıntılara girmedi ve dönemin Komünist dokümanlarında da, bu «kararlı» mücadelenin gerçekleşme koşullarına veya «sağ-kanat Sosyal Demokratlar»ı önderlik gerektiren görevlerden alma ve hattâ Sosyalist partilerden ihraç etme yöntemlerine hiçbir şekilde yer verilmedi. Açık bir fikir mücadelesi gerçekleşmiş olsaydı, kararlar birleşme gereğine ikna

6. **For a lasting Peace, For a People's Democracy** (Moskova, 1950, s. 17 ve 69)'de yayımlanan **Meeting of the Information Bureau of the Communist Parties in Hungary in the Latter Half of November 1949.**

olmuş Sosyalist militanlar tarafından özgürce alınmış olsaydı, açıktır ki Togliatti, böylesine önemli bir deneyi ayrıntılı olarak analiz etme fırsatını kaçırmazdı.

Fakat Komünistlerin sol-kanat Sosyalistlerin yavaşlığını ve kararsızlığını hızlandırmak için sağladıkları «etkin yardım»ın tarihi yazılmayı bekliyor. Kaynaklar çeşitli ülkelerin politik arşivlerinde bulunacaktır, çünkü —söylemeye gerek var mı?— sihirli değnek, birleşmeye muhalif olan herkesin Sosyalist partilerden çıkarılmasından başka bir şey değildi. Bu temizlik baskı ve gözdağı lie gerçekleştirildi. Bunun ayrıntıları hapsedilen veya sürgüne gönderilen tanınmış Sosyalist kişilerin verdikleri örnekler ile, ancak, bilinir[7]. Bu operasyona katılan Sosyal Demokrat liderlerin bazıları Stalinizm'e adepte oldular, ama diğerleri derhal hapisliğe veya politik sürgüne uğratıldılar.

Burjuvazinin politik güçlerinin tasfiyesi ve «sosyalizmin inşası»na başlandığının ilan edilmesi, ilk aşamalarda, proleter kitlelerin veya en azından geniş proleter guruplarının ve oldukça büyük sayıda entellektüelin umutlarını yükselterek destek kazandı. Proletarya diktatörlüğü «halkçı demokratik» bir biçim içinde, tam da demokratik olmadığını ve hattâ «Sovyet» biçiminden de daha az halkçı olduğunu kanıtladı. Diğer nedenler arasında, Halk Demokrasileri'nde dış güce bağımlılığı cisimleştirdiği için daha az halkçı idi. Kendisine proletaryanın temsilcisi diyen bürokrasi ve polis kontrolu sistemi, proletaryayı kendi ülkesinde her türlü politik katılımdan yoksun bırakırken daha gizli bir sistemin denetimi altında idi. Bu sistemin görevi Sovyet savunma engelinin monolitik birliğini muhafaza etmek idi.

İnançsızlar bir kez zararsız hale getirildikten sonra, imparatorluğun bu yeni eyaletlerindeki başlıca tehlike sapkınlık idi. Dönemin Büyük Engizitör'ü Beria

7. Bk. Fejto, op. cit., s. 202-3

bütün sonuçları göze alarak eyleme geçti. Temizleyenler temizlenmeye başlandı.

ÇİZGİ DIŞI DEVRİM

28 Haziran 1948'de Yugoslav Komünist Partisi liderini mahkûm eden Kominform kararı Halk Demokrasileri'nde yayımlandı. Haberler, ertesi günü **Le Monde**'da yazıldığı gibi, her yerde «bir bombayı aratmayan» bir etki yarattı. Önceki aylarda Batı basını Moskova ile Belgrad arasındaki zorluklar hakkında söylentilere yer vermişti. (Örneğin, Şubat'ta **Le Figaro** Romanya Komünist Partisi'nin bütün camekânlardan Stalin, Dimitrov ve Groza'nınkiyle birlikte duran Tito resimlerinin indirilmesi için emir verdiğini bildirdi.)[8] Ne var ki, hiç kimse anlaşmazlığın bu boyutlara varabileceğini düşünmemişti. Komünistlerin gözünde bu söylentiler sadece burjuva basınının iftiralarından ibaret idi. Stalin'in anlaşmazlığı anlattığı —ya da bunu nasıl anladığını— kişiler sadece diğer yedi partinin izinde giden liderleri idi. Bunlar da, Sovyet ve Yugoslav partileri ile birlikte Kominform'u oluşturuyorlardı. Dünya Komünist hareketinin geri kalan kısmı haberleri herkes gibi gazetede okuyordu.

Komintern kararını incelemeden önce hemen krizin bugün elde bulunan bilgiden çıkan başlıca önceliklerini belirteceğiz. Bütün bu sorunların incelenmesi bakımından bir engel olarak Sovyet arşivlerinin tarihçilere hâlâ kapalı olması nedeni ile, bu bilgi yine de yetersizdir.[9] Daha önce gördüğümüz gibi[10], Yugoslav

8. **Le Figaro,** 12 Şubat 1948. O sırada Groza Romanya bakanlar konseyinin başkanı idi.

9. Buradaki değerlendirme, esas olarak, Stalin ile Tito arasında Mart-Mayıs 1948 tarihli yazışmaları temel alır. Yugoslavlar tarafından, İngilizce dahil, çeşitli dillerde yayımlanmıştır. İngilizce basım, **The Correspondence between the Central Com-**

Komünistleri'nin politikası ile Stalin'in stratejisi arasında savaş sırasında çıkan çatışma, Moskova ile Washington arasındaki ilişkilerin keskin biçimde kötüleştiği bir sırada, özellikle 1946'dan sonra. iki ülke arasında meydana gelen bir yakınlaşma tarafından izlendi. Bununla birlikte, savaş döneminin ciddî ayrılıkları 1948 krizinin ilk belirtileri olarak görülmelidir. Çünkü bu ayrılıklar, Yugoslav liderliğinin özerklik arzusunu, Moskova'da ve Komünist hareket içindeki «öncü parti» ve yedeği arasında sürdürülmesi gereken ilişkiler şeklindeki anlayış ile bağdaştırmanın zorluğunu açığa vurdu. Eğer Moskova'da enternasyonalist bir tavır hâkim olsaydı, doğal olarak Yugoslavya'nın özerklik arzusu ile bağdaşan milliyetçi yön etkisini kaybedecekti. Bunun yerine, Büyük Rus milliyetçiliği ile çatışma bütün bunları daha da keskinleştirdi. Yugoslavya'nın kurtuluşu ile 1948 kopuşuna yol açan krizin başlangıcı arasında, iki milliyetçilik arasındaki gizil çatışma kendini birçok önemli olay ve sorunda gösterdi. Bunların çoğu sadece öncü grupların üyeleri tarafından biliniyordu ve krizin keskin aşamasına veya kopuşma sonrasına kadar açık biçimde ortaya konulmadı.

---

mittee of the Communist Party of Yugoslavia and the Central Committee of the All-Union Communist Party (B), Belgrad, 1948. Yazışmaların bir diğer çevirisi Royal Institute of International Affairs tarafından bir broşür olarak yayımlanmıştır: **The Soviet-Yugoslav Dispute,** Londra and New York, 1948. İkincisi, aynı zamanda, Yugoslavya'yı mahkûm eden 1948 tarihli Kominform kararının metnini içerir ve Yugoslav broşüründe tartışmanın ortaya çıkışı hakkında Yugoslavların bakış açısından bir değerlendirme yer alır. Burada başvurulan yazışmalar metni, RIAI metni ve Claudin'in Fransızca versiyonu (Yugoslavlar tarafından yayımlanmıştır) ile karşılaştırılarak, daha iyi bir anlam sağlamak için bazı yerleri değiştirilen (değişiklikler köşeli paranteze alınmıştır) Yugoslav broşürüne aittir.

Yine bk., Dedijer, **Tito Speaks, Djilas, Conversations with Stalin**, ve Fejto, **Histoire des dèmocraties populaires.**

10. Bk., yukarda, s. 55.

1944'ün sonunda, Belgrad'ın kurtarılmasından sonra, Sovyet askerleri tarafından halka yönelik pek çok şiddet ve kötü muamele olayları oldu. Komünistler dahil devrimci kitleler bunu anlayamıyorlardı. Suçluların neden en ağır cezalara çarptırılmadıklarını anlamak daha da zordu. Mesele önemli bir politik sorun haline geldi. Bizzat Tito ve Yugoslav liderler, sorunu, Sovyet askeri misyonunun başı Genaral Korneyev'e açmak zorunda kaldılar.

General'in ilk tepkisi, bu adımı, Kızıl Ordu'ya yönelik bir hakaret olarak tanımlamak oldu. Tartışma sırasında Yugoslav liderlerden biri, İngiliz askeri misyonu üyelerinin bu tür aşırılıklarda bulunmadıkları ve halkın aradaki farkı görmeye başladığı olgusundan hareketle, olayın çok daha büyük bir politik anlam kazanmakta olduğunu açıkladı. Bu açıklama General Korneyev'in öfke patlamasına yol açtı; bu, Kızıl Ordu'nun kapitalist ülkelerin orduları ile kıyaslanması anlamına geliyordu ve General için bağışlanmaz bir hakaret idi[11].

Daha sonraki yıllarda Stalin bu olayı Yugoslav liderlerin önünde pek çok kez gündeme getirdi ve 1948'de bu olay Yugoslavların anti-Sovyet tavırlarının «kanıtlar»ından biri haline getirildi[12]. Bazı Sovyet birliklerinin kötü davranış örnekleri —çoğunluğun olumlu tavrına rağmen— diğer ülkelerde, dikkat çekici biçimde Macaristan'da ve kuşkusuz «fetih hakkı»nın geniş

11. Djilas, op. cit., s. 97-100.

12. Yugoslavya'da bulunan Sovyet sivil ve askeri uzmanlarına yönelik bir dizi düşmanca davranıştan ötürü (buna tekrar döneceğiz) Yugoslavların suçlanmalarından sonra, 27 Mart 1948 tarihli mektubunda Stalin şöyle yazıyordu: «Bu olguların ışığında, PCY'nin bir Merkez Komitesi toplantısında Djilas'ın yaptığı meşhur konuşmada, Sovyet subaylarının İngiliz ordusunun subaylarına kıyasla ahlaki bakımdan düşük olduklarını iddia ederek Kızıl Ordu'ya hakaret etmesi bütünüyle anlaşılabilir hale geliyor. PCY'nin Merkez Komitesi üyelerinden Djilas'ın sözlerine hiçbir itirazın gelmediği gayet iyi biliniyor.»

çapta uygulandığı Almanya'da görülmüştü. Ne var ki, bu ülkelerin hiç birinde Komünist liderler meseleyi Sovyet askeri yetkililerine açmaya cesaret edemediler.

1945'te bir diğer anlamlı olay, bu kez dışişlerinde meydana geldi. Nisan'da Yugoslavya SSCB ile karşılıklı bir yardım anlaşması imzalamıştı. Kısa süre sonra, İngiliz-Amerikan birlikleri Yugoslav partizanların yerleşmiş oldukları Trieste'ye girdiler. Washington ve Londra Tito'ya Trieste'yi boşaltmasını emreden bir ultimatom verdiler. Yugoslav lider boş yere Sovyet ordusundan yardım istedi. Mayıs sonunda Slovenya'nın başkenti Liubliana'da bir konuşma yaptı. Batı basınında Yugoslavya'nın Trieste'yi SSCB'ye teslim etmek istediğine dair çıkan haberlere değinen Tito ısrarla şunu belirtti: «Söylenen ve yazılan her ne olursa olsun, hiç kimseye bağımlı olmak istemiyoruz... Bozuk para olmak istemeyiz; bir etki alanları politikasına karıştırılmak istemeyiz.» Kremlin'den gelen emirler üzerine Belgrad'daki Sovyet Büyükelçisi derhal Yugoslav liderlere, hükümetinin bu konuşmayı «Sovyetler Birliği'ne yönelik düşmanca bir davranış» olarak gördüğünü ve gelecekteki benzer bir davranışın Moskova tarafından alenen kınanacağını bildirdi[13].

1945'ten sonra Moskova ile Belgrad arasındaki anlaşmazlık ekonomik sorunlara yayıldı. Yugoslav parti liderliği içinde iki eğilim oluştu. Maliye ve Sanayi Bakanları'nın temsil ettikleri azınlık (Zujovic ve aynı zamanda planlama komisyonu başkanı olan Hebrang) Sovyet görüşünü yansıttılar. Çoğunluğa, Tito, Kardelj ve diğerleri önderlik ediyordu. İlk gurup, ülkenin kredi, kalifiye işçi ve teknisyen eksikliği nedeniyle ve yine «SSCB'nin yüksek çıkarları» görüşü ile yavaş ekonomik gelişme yanlısı idi. İkinci gurup, işçilerin coşkusunu harekete geçirerek, kredi ve Sovyet teknik yardı-

13. Bk., Fejto, op. cit., s. 85-6.

mı sağlayarak hızlı bir sanayileşme programı hazırlanmasını istiyordu[14].

Bu arada Yugoslavlar Moskova'nın önerdiği «ekonomik yardım» biçimlerinin bazılarına ve özellikle «ortak işletmeler»e karşı çıktılar. Görünüşte Stalin bu son noktadan vazgeçti ve Yugoslav liderler ile görüşme sırasında şunu kabul etti: «ortak işletmeler bağımlı ülkeler ile bir işbirliği biçimi idi, bağımsız dost ülkeler ile değil.» Fakat gerilim, Sovyet kredilerinin şartları ve iki ülke arasındaki, Yugoslav liderlerin ulusal ekonomik gelişmeleri bakımından çok zararlı buldukları sabit ticaret fiyatları gibi diğer sorunlarda devam etti[15].

Sovyet-Yugoslav krizinde önemli rol oynayan bir diğer sorun Balkan ve Tuna federasyonu idi. 1944 gibi erken bir tarihte Tito ve Dimitrov, bir önceki bölümde değinilen milliyetçi tavırlardan uzaklaşarak, bir Balkan federasyonu kurmayı tasarlamaya başlamışlardı. Federasyonun yapısı hakkında ayrılıklar çıktı ve ek olarak İngiliz ve Amerikalılar muhalefetlerini bildirdiler. Bu fikri ilke olarak onaylayan Stalin —aslında, daha sonra görüleceği gibi bu işe pek memnun olmamıştı— bu muhalefetten Bulgarların ve Yugoslavların bütün görüşmeleri askıya almalarını istemek için yararlandı. Bütün bunlar 1947'de yeniden ele alındı. Temmuz sonunda toplanan, iki ülke liderlerinin de yer aldığı Bled Konferansı pratikte federasyonun temeli anlamına gelen bir dizi anlaşma —biri de gümrük birliği— üretti[16]. Ne var ki, esaslı bir noktada hâlâ ayrılıklar vardı: Federasyon Yugoslavların istediği gibi sekiz eşit cumhuriyetten mi oluşmalıydı (federal Yugos-

14. ibid., s. 165-70.

15. Bk. Jan Marczewsky, **Planification et croissance èconomiquesdes dèmocraties populaires,** Bibliotheque de la Science Economique, Paris, 1956, I, s. 227-9.

16. Resmî bildirinin **Mundo Obrero**'da yayımlanan İspanyolca versiyonu kullanıldı, 7 Ağustos 1947.

lavya devletini oluşturan yedincisi, artı, Bulgaristan cumhuriyeti) yoksa Bulgarların istedikleri gibi iki ülkeden mi (Yugoslavya ve Bulgaristan) oluşmalıydı, Bulgarların istedikleri, Yugoslav federasyonunu oluşturan cumhuriyetleri Bulgaristan cumhuriyetine kıyasla daha aşağı bir pozisyona yerleştirebilirdi. Ocak 1948'de Dimitrov sansasyonel bir bildiri ile çok daha hırslı bir projeyi, bütün Halk Demokrasileri, artı, Yunanistan'ı kapsayan bir Balkan ve Tuna federasyonu veya konfederasyonu kurulmasını, ana hatları ile ortaya koydu. (Aralık 1947'de kuzey Yunanistan dağlarında Markos'un devrimci hükümeti kurulmuştu ve Yunanistan'ın Dimitrov'un planına girişi, açıkça, ayaklanmanın başarıya ulaşacağı tahminini temel alıyordu. Dimitrov, bu sorun «konferanslarımızda henüz tartışılmamıştır» diye açıklamada bulundu.

«Olgunlaştığı zaman, ve mutlaka olgunlaşmalıdır, halklarımız, Halk Demokrasileri, Romanya, Bulgaristan, Yugoslavya, Arnavutluk, Çekoslovakya, Polonya, Macaristan ve Yunanistan —evet, Yunanistan— bunu kuracaklardır. Bunun nasıl olacağına —federasyon veya konfederasyon— ne zaman ve nasıl kurulacağına karar verecek olan onlardır. Söyleyebileceğimiz şudur ki, halklarımız bu sorunun çözümü için çalışmaya başlamış bulunmaktadırlar.»[17]

Bu bildiri Moskova'da, **Pravda**'da görüldü. Fakat birkaç gün sonra (29 Ocak) gazete Sovyet liderliğinin tam muhalefetini belirten yarı-resmî bir not yayımladı:

«Yoldaş Dimitrov'un diğer ülkelerin gazetelerinde yayımlanan bildirisini **Pravda**'nın yayımlamaması imkânsız idi, fakat bu, **Pravda** editörlerinin, adı geçen ülkeler arasında bir federasyon veya gümrük birliği sorunu hakkında Yoldaş Dimitrov ile aynı fikirde oldukları anlamına gelmez. Aksine, **Pravda** editörleri, bu

17. Alıntı, Dedijer, op. cit., s. 323 (çeviride bazı küçük değişiklikler yapıldı).

ülkelerin bir çeşit oldukça belirsiz ve yapay bir federasyon, konfederasyon veya gümrük birliğine ihtiyaçları olmadığına inanıyorlar.»

Dünya Komünist hareketinde kendisinden sonra gelen en seçkin simaya yönelik bu aleni paylamanın yayımlanması ile aynı zamanda Stalin Bulgar ve Yugoslav liderleri acilen bir araya getirdi. Toplantı 10 Şubat'ta yapıldı. Dimitrov ve Kardelj tutumlarını savunmaya çalıştılar. Stalin tartışmaya izin vermeyecekti. Emirlerini verdi. Dimitrov ile alay etti: «Ne yaparsan yap bir sokak kadını gibi çarpık konuşuyorsun. Hâlâ Komintern Sekreteri imişsin gibi dünyayı şaşırtmak istiyorsun.» Bir Balkan ve Tuna federasyonu planına karşılık, özgün Bulgar planına göre bir Bulgar-Yugoslav federasyonunun derhal kurulması üzerinde ısrar etti. Bu plan gerçekleştirildiğinde yeni federasyonun Arnavutluk'u ilhak etmesini emretti. Ertesi günü, Molotov Kardelj ile bir araya geldi ve ona Yugoslav hükümetinin dış politikada bir adım atmadan önce Sovyet hükümetine danışmasını öngören bir dokümanı imzalaması için verdi[18]. Bu toplantı Yugoslavlara yönelik saldırının başlangıcını belirledi. Saldırı önce gizli tutuldu; ilk açık belirtisi **Le Figaro** tarafından ortaya konuldu: Bükreş'teki dükkânların camekânlarından Tito'nun portresi ansızın yok olmuştu.

Stalin'in Dimitrov-Tito planına muhalefeti açıklama gerektirmez. Bağımsız bir Halk Demokrasileri fikri Stalin'in bütün planlarına doğrudan karşı idi ve

---

18. Sovyet-Yugoslav-Bulgar toplantısının anlatımı **Tito Speaks** (s. 324-33'/te yer alır. Yugoslavlara göre Stalin, Bulgar-Yugoslav federasyonunun Bulgar planı temelinde derhal kurulması için baskı yapıyordu .çünkü bunu, Yugoslav halkları federasyonunun sağlamış olduğu birliği yıkmanın bir yolu olarak görüyordu (ibid., s. 332). Daha önce Stalin, Yugoslavları Arnavutluk'u «yutmak» için teşvik etmişti, ama aynı zamanda Sovyet gizli servisi Arnavutluk'taki Yugoslavlara karşı entrika çeviriyordu ibid., s. 320, 313).

planın ortaya koyduğu ilginç soru, bunun nasıl hazırlanabildiği ve Dimitrov tarafından açıkça ortaya konulabildiği idi. Belirli bir yanıt verebilmek için yeterli bilgi henüz yoktur ama en azından, eski Komünist liderin tavrının, tıpkı Tito ve Gomulka'nınki gibi —bir çeşit Halk Demokrasileri federasyonu fikrine taraftar oldukları görülür—[19] büyük koruyucuya karşı bir özerklik hareketinin Doğu Avrupa ülkelerinin önder çevrelerinde oluşmaya başladığını açıkça gösterir. Bir federasyon fikri, kuşkusu sosyalizme giden, Sovyetler Birliği'ninkinden farklı yeni yolları izlemek gerektiği fikri ile bağıntılı idi. Bu fikir bir önceki dönemde de formüle edilmişti ve başlıca teorisyeni —bu teorik gelişmeden söz edilebilirse— bizzat Dimitrov idi.

Moskova'daki üçlü toplantıda (Sovyetler, Bulgarlar ve Yugoslavlar arasında) Balkan ve Tuna federasyonu sorunu Yunanistan sorunu ile bağıntılı olarak ortaya çıktı. Yugoslavlar ve Arnavutlar Yunanlı Komünistlerin silahlı mücadelesini ellerinden geldiği kadar, kararlı biçimde destekliyorlardı. Moskova toplantısından kısa süre önce Arnavutluk hükümeti Yugoslav hükümetinden Yunanistan-Arnavutluk sınırına iki tümen göndermesini istemişti. Belgrad sempatik bir karşılık verdi, fakat Molotov, Yugoslavlara Sovyet hükümetinin buna tamamen karşı olduğunu bildirdi ve Belgrad ile Tiran'ın bu planı ertelememeleri halinde bu tavrını açıklayacağı tehditinde bulundu. 10 Şubat'ta yapılan toplantıda Stalin, hiçbir kaçamağa başvurmaksızın Yunanistan'daki silahlı mücadelenin geleceğinin olmadığını ve Yugoslavların Yunanlı Komünistlere yardımı kesmeleri gerektiğini bildirdi. Amerikan emperyalizminin Yunanistan'daki kaynaklarına bakılırsa, Sovyet askerî yardımı olmadan devrimci güçlerin kazanamayacakları açıktı. Ve Stalin bu bölgede olan-

19. Yugoslavlar ve Bulgarlar'la yaptığı toplantıda, Polonyalı liderlerin Dimitrov-Tito planını övmüş olduklarını bizzat Stalin açıkladı (ibid., s. 326).

lara karışmayı reddediyordu. (Jdanov'un Kominform toplantısındaki raporu bu konuda yeterince açıktır.) Yunanistan'ın bir Balkan ve Tuna federasyonu planına sokulması, buna rağmen, Komünist hareketin Yunanlı savaşçılara yardımı arttırmaya hazır olduğunun açıkça ilan edilmesi anlamına geldi. Bu Washington'a yönelik bir meydan okuma idi ve Stalin'in stratejisi ile uyuşmuyordu.

Bu dönem boyunca, kurtuluştan 1948'deki kopuşa kadar, Moskova ile Belgrad arasında bir diğer gizli ama en ciddî çatışma meydana geldi. Bu çatışma diğerlerinden çok daha saklı ve gizli kaldı —yapısı gereği— ama çatışma içindeki temel sorun burada açığa çıktı: Yugoslavya bağımsız bir ülke miydi, yoksa «sosyalist» bir sömürge mi? Bu çatışma 1945'ten itibaren Yugosalv ve Sovyet gizli servislerinin katıldıkları bir yeraltı savaşı idi.

Sovyetler her çevrede ve en çok Yugoslav Komünist Partisi'nin öncü çevrelerinde, hükümette, ordu ve poliste, ekonomik örgütlerde ve diplomatik kesimlerde ajanlar toplayarak kendi şebekelerini örgütlemişlerdi. Yugoslavlar bu durumu önlemeye, Sovyet şebekesini açığa çıkarmaya ve gözaltında tutmaya çalıştılar. Aslında bu eski bir hikâye idi, ama ilk kez Sosyalist olduğunu iddia eden iki ülke ve Komünist olduğunu iddia eden iki parti arasında gerçekleşiyordu.

Sovyet tarafında atılan ilk adım Yugoslav Komünistleri'nin kendi halklarına ve partilerine olan sadakatlarının üstesinden gelmeyi amaçlıyordu. Yugoslav Komünistler bu değerlere sadece ideoloji ve ulusal duygu ile değil aynı zamanda dört yıl süren bir kurtuluş savaşının dökülen kanları ve fedakârlıkları ile bağlı idiler. Her Komünist'in devrimci davanın en yüksek ifadesi olarak gördüğü Sovyetler Birliği'ne de sadakatle bağlıydılar. Sovyet ajanları şu tür argümanlar kullanıyorlardı: «Düşman en önemli liderler arasında bulunabilir (burada Troçki, Buharin ve diğerlerinin durumunu kastediyorlardı); asla tam anlamıyla

emin olamayız. O halde Sovyetler Birliği gibi daha üst düzeyde ve tecrübeli bir örgüte güvenmek tercih edilmelidir. «Beria'nın adamları genellikle Tito'dan söz ediyorlardı ama bu, O'nun yakın çevresinin de gözaltında tutulması gereken «şüpheli unsurlar» taşıdığı anlamına geliyordu[20].

Bu tür şeyler diğer Halk Demokrasileri'nde de oluyordu. Şu farkla ki, buralarda Komünist Partileri direniş göstermediler. Yugoslav liderlerin, Moskova'nın ideolojisi ve politikaları çevresindeki uydu sistemin monolitik birliğini muhafaza etmekten sorumlu bu gizli sisteme gösterdikleri direniş, kuşkusuz, Kremlin ile Yugoslav partisi arasındaki kopuşmanın başlıca sebeplerinden biri idi.

Bütün bu olaylar, savaşın sona ermesinden itibaren Stalin'in Yugoslavları ezmek için bir yol bulmakla meşgul olmasının sebebini açıklar. Politik duruma göre, uyarıları ve ani talepleri uzlaşma girişimleri ve tavizler ile birleştiren, çeşitli yöntemler uyguladı. 1946'da Stalin, özel bir ortamda, Dimitrov, Thorez, Togliatti ve La Pasionaira'yı kötülerken Tito'nun faziletlerini överek —içten veya değil— O'nun gururunu okşadı[21] Jdanov Yugoslav Komünistleri'nin devrimci bir

---

20. Alıntı, 1951'de yayımlanan ve Sovyet gizli servislerinin faaliyeti hakkında bir dizi kanıt içeren Yugoslav «mavi kitap»ından yapılmıştır.

21. Yugoslav liderleri için verilen bir akşam yemeğinde Stalin, Togliatti'nin, iyi bir makale yazabilen bir teorisyen olduğunu, fakat bir ulusa önderlik edebilecek yeteneğe sahip olmadığını söyledi. Thorez'in ise ciddî bir zaafı vardı: «Isırmayan bir köpek bile, birini korkutmak istediği zaman dişlerini gösterir. Thorez bu kadarını bile yapamaz.» La Pasionaria «işbirliği yapamaz ve zor koşullarda partiye önderlik edemez» idi. Stalin, Tito için de şöyle dedi: «Tito başına bir iş gelmemesi için çok dikkatli olmalı. Uzun süre tahammül etmeyeceğim, ama Avrupa için elde kalacak.»

Yugoslav delegasyonu Moskova'da kaldığı sırada Kalinin öldü. Cenaze töreninde Tito ve öteki Yugoslavlar, diğer yaban-

parti olarak kazandıkları prestiji Fransızların ve İtalyanların oportünizmlerini düzeltmek ve onları yeni anti-Amerikan çizginin içine çekmek için kullandı. Kominform kurulduğu sırada Yugoslav partisi Stalin'in emrettiği politik dönüşe en yakın durumda görülüyordu, ama aslında, o zamana kadar gizli kalan çatışmayı açığa çıkaran da bu dönüş oldu. Stalin'in anti-Amerikan stratejisi Washington'ın Sovyet çıkarları açısından hayati kabul edilen bölgelerde ve konularda durdurulması, aynı zamanda, diğer bölgelerde ve konularda Amerikan çıkarlarının üstünlüğünü kabul eden genel bir anlaşmanın açık tutulması için tasarlandı. Bu alanlardan biri güney Balkanlar'dı. Stalin yarımadada kurulan **satus quo**'ya meydan okumak niyetinde değildi. Bu **status quo** Yunanistan'da Amerikan kontrolu, Yugoslavya'nın Makedonya ve Slovenya'daki iddialarının reddedilmesi ve yine Makedonyalıların ulusal birlik isteklerinin reddedilmesi anlamına geliyordu. Öte yandan, Yugoslav dış politikası bu **status quo**'ya muhalefet üzerinde merkezlendi ve böylece Washington ile, Sovyetler Birliği'ni de içine çekecek büyük bir çatışma tehlikesini yarattı. Yugoslav «maceracılık»ı Stalin'in yeni stratejisi için, Fransız ve İtalyan Komünistlerinin hükümet ve parlamento merkezli oportünizmlerinden çok daha ciddi bir tehlike haline geliyordu.

Yine de, bu sorun kopuşmanın ana sebebi olarak görülemez. Eldeki bilgiden hareket edilirse, Yugoslavların sonunda Sovyet dış politikasının taleplerini kabul ettikleri görülüyordu. Kopuşma daha çok uydular konusunda oldu; Yugoslavya'nın bağımsız tavrı Sta-

---

ci ziyaretçiler gibi, Stalin ve politbüro üyelerinin üzerinde durdukları ana standın solunda yer aldılar. «Tören başladığı sırada Stalin ansızın Tito'yu, Politbüro üyelerinin yanına gelmeye ve onlarla birlikte durmaya davet etti. Bütün diğer yabancı misafirler soldaki standın üzerinde kaldılar» **Tito Speaks**, s. 282-3; 285.

lin'in bütünleştirme planları ile uyuşmadı. Bu tavır sadece Yugoslavya'da değil bir bütün olarak planın başarısına yönelik bir tehdit haline gelmişti. Ne var ki, Kominform toplantısından sonra Yugoslav liderler bu soruna yönelik tavırlarında hiçbir değişiklik yapmamışlardı[22]. Dimitrov'un attığı, Balkan ve Tuna federasyonu planı biçimindeki bomba, diğer Halk Demokrasileri arasında enfeksiyon tehlikesinin ne kadar ciddi olduğunu gösterdi[23].

Olaylar Stalin'in sabrını tüketen ve öldürücü kuşkusunu canlandıran noktaya geldi. Daha fazla yayılmasını önlemek için virüsü derhal öldürmek gerekiyordu. Stalin'in kararlılığı, kuşkusuz, yanılmazlığına ve mutlak gücüne duyduğu inançtan da etkileniyordu. Kruşçev'in Yirminci Kongre'de yaptığı «gizli konuşma»da açıkladığı gibi, Stalin, küçük parmağını oynatsa Tito'nun yıkılacağına inanıyordu. Yugoslav Komünistleri'nin, Sovyetler Birliği ile Yugoslavya, Stalin ile Tito arasında seçim yapmak zorunda kalsalar, duraksamadan birincisini seçeceklerine emindi. Kuşkusuz, ona hep duymak istediği bilgileri veren gizli servis bu inancı pekiştiriyordu.

Stalin'in küçük parmağını oynatması, Şubat sonunda Yugoslavlara gönderdiği, ticaret heyetinin Moskova'ya gelmemesi mesajı oldu. Heyet iki ülke arasındaki ticaret anlaşmasını yenilemek için Nisan'da Moskova'ya gidecekti. Pratikte bu, ticari ilişkilerin kesilmesi ve Yugoslavya'nın çok zor bir duruma sokulması anlamına geliyordu, çünkü Yugoslavya'nın bütün dış ticareti Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri ile yapılıyordu. SSCB Yugoslav ihraç ürünlerinin % 50 sini alıyor ve Yugoslavya'ya petrol gibi hayati hammaddeler gönderiyordu.

Yugoslav Komünist Partisi Merkez Komitesi 1 Mart günü toplandı. Moskova'da Stalin ile yaptıkları

22. Bk., Fejto, op. cit., I, s. 225-6.
23. Bk., s. 127-128 ve yukarda 18. not.

toplantıdan henüz dönmüş olan Tito ve Kardelj yeni durumun sonuçlarını açıkladılar. Merkez Komite bütün alanlarda Sovyet baskısına direnmeye karar verdi. Merkez Komite'deki bazı üyelerin Sovyet gizli servisi tarafından tertiplenen ajanlar oldukları ve alınan kararları derhal bildirdikleri daha sonra açığa çıkarıldı.

Bu noktadan itibaren küçük parmak daha tehdit edici hale geldi. 18 Mart'ta Belgrad'daki Sovyet elçisi Tito'ya, Moskova'nın Yugoslav ordusunun modernleştirilmesine yardım olarak gönderilen askeri danışmanların ve görevlilerin geri çekilmesine karar verdiğini bildirdi. Bir sonraki gün sivil gurubun da (mühendisler, teknisyenler, ekonomistler, vb.) ayrıldığı bildirildi. Moskova, ilk hareketi askeri danışmanların ve görevlilerin dostça olmayan muamele ile karşılaştıklarını iddia ederek, ikincisini ise, sivil uzmanların istedikleri «ekonomik bilgiyi» Yugoslav yurttaşlarından alamamaları temelinde mazur göstermeye çalıştı. Sovyet uzmanlarına bu tür bilgilerin ancak Yugoslav Komünist Partisi liderliği veya ilgili bakanlık tarafından sağlanması gerektiğine dair bir emir yayımlanmıştı[24]. Tito derhal Molotov'a yazarak Moskova'nın gösterdiği gerekçeler hakkında duyduğu hayreti ifade etti. Yugoslavların Sovyet danışmanlarına yönelik tavrı, diye yazıyordu, «sadece doğru değil aynı zamanda son derece misafirsever ve kardeşçe» olmuştu. Ekonomik bilgi verme konusundaki karar gerçekten alınmıştı, «çünkü bakanlık bürolarımızdaki her görevli, gerekli ya da gereksiz, herkese bilgi vermekteydiler... Çeşitli insanlar, gerçekten, bazı durumlarda ortak düşmanlarımızın eline geçebilecek şekilde resmi ekonomik sırları dağıttılar.

'(Mesajınızda) iddia edildiği gibi, görevlilerimizin, ekonomik nitelikli çeşitli bilgileri... hükümetimizin ve-

24. Bu ayrıntılar ve bunları izleyenler, yukarda, 9. notta sözü edilen Stalin-Tito yazışmalarından alınmıştır.

ya Merkez Komite'nin onayı olmaksızın... (vermemelerini gerektiren) herhangi bir özel anlaşmadan haberimiz yoktur.» Mektup şöyle son buluyordu:

«Bütün bunlardan şu çıkarılmalıdır ki, yukarda ifade edilen sebepler Sovyet hükümetini bu adımları atmaya yöneltmiş değildir. Arzumuz SSCB hükümetinin gerçek meselenin ne olduğunu dürüstçe ortaya koyması olacaktır; arzumuz, iki ülke arasında dostça olmayan şeyin ne olduğunu, kendi açılarından, bize söylemeleridir...

«SSCB hükümeti çeşitli diğer kişilerden bilgi sağlayana kadar, bu tür bilgilerin yayılmadan elde tutulması gerektiği fikrindeyiz, çünkü bunlar her zaman objektif, doğru ve anlamlı bir örnek sağlamıyorlar.»

Bu mektup, Kominform toplantısına (Haziran'ın ikinci yarısında) ve Yugoslav sapmasını mahkûm eden Kominform kararının (28 Haziran) yayımlanmasına yol açan yazışmaların tırmandırılmasını başlattı.

Stalin 27 Mart'ta Tito'ya yanıt verdi. Tito'nun açıklamalarını «gerçek dışı» ve «son derece yetersiz» diye betimleyerek başladı. Sovyet uzmanlarının diledikleri her konuda «bilgi» alma hakları üzerinde ısrarla durdu ve Yugoslavlar'a karşı yeni suçlamalar içeren bir liste verdi. Yabancı Komünistler'in hareket özgürlüklerine ve istedikleri her türlü bilgiyi gözetim olmaksızın almalarına izin veren bir özgürlüğü sağlamakla tanınmış bir devletin başı olarak Sovyet liderini şaşırtan ilk nokta şuydu: «Sovyet temsilcileri... Yugoslav güvenlik görevlilerinin denetimi ve gözetimi altında tutuluyor... Sovyet temsilcileri ancak burjuva ülkelerinde böyle bir pratik ile karşılaşıyorlar ve burada bile hepsi değil.» Bir diğer suçlama şuydu: «Anti-Sovyet bildiriler Yugoslavya'daki öncü yoldaşlar arasında» dolaşıyordu; «SBKP(B) çökmüştür,» gibi, «SSCB Yugoslavya'ya ekonomik bakımdan hükmetmek istiyor,» gibi, «Kominform SBKP(B)'nin diğer partileri ele geçirmesi için bir araçtır,» «SSCB'deki sosyalizm artık devrimci değildir,» gibi. Gerçeğin bu şekilde çarpı-

tılması, her şeyden çok bunların, eleştirinin dürüst ve açık olmasını engelleyen bir şey olmadığı halde gizli tutulması nedeni ile Stalin'i şaşırtmıştı. Stalin diğer partilerin eleştiri hakkını asla kısıtlamamıştı:

«Her Komünist Parti'nin bu haktan yararlanmasını kayıtsız koşulsuz kabul ederiz. Nitekim Yugoslav Komünist Partisi de, nasıl ki SBKP(B) bir diğer Komünist Parti'yi eleştirme hakkına sahipse, aynı şekilde SBKP(B)'yi eleştirme hakkına sahiptir. Ama Marksizm her eleştirinin açık ve dürüst olmasını, mizansenler ve iftiralar ardında olmamasını gerektirir; eleştirilen eleştirilere karşılık verme olanağından yoksun bırakıldığı zaman... (bu) bir iftira, SBKP(B)'nin itibarını zayıflatmaya yönelik bir girişim (olur). Bu Sovyet sistemini yıkmaya yönelik bir girişimdir.»

Ama «Sovyet sistemi» bunun karşılığını verebilirdi.

«SBKB(B)'ye savaş ilan etmeye niyetlendiği zaman Troçki'nin, aynı zamanda, SBKP(B)'yi ahlak çöküntüsü ile, dar milliyetçilik ile, büyük güç şovenizmi ile işe başladığı unutulmamalıdır. Kuşkusuz, bunları dünya devrimi hakkında sol-kanat ifadeler ile gizledi. Bununla birlikte, bilindiği gibi, bizzat Troçki bir dejenere idi ve daha sonra, ne yaptığını bir kez ortaya koyduktan sonra SBKP(B)'nin ve Sovyetler Birliği'nin candüşmanlarının kampı ile açıkça birleşti.

«Troçki'nin politik karyerinin yeterince öğretici olduğunu düşünüyoruz.»

Yugoslavlar'ı eleştiri haklarını kullanma konusunda böyle cesaretlendirdikten sonra Stalin, Bolşevik Parti'nin Yugoslav Partisi'ni iç işleri ve izlediği politikalar konusunda eleştirme hakkını kullanmaya devam etti. Parti içi demokrasinin eksikliği konusunda büyük endişe gösteriyordu. Parti'nin merkez komitesi seçilmemiş fakat «genişletilmiş» idi. Eleştiri ve özeleştiri yoktu ve en kötüsü, parti kadroları, İçişleri Bakanı Rankovic'in gözetimi altında tutuluyorlardı. Bolşevik Parti içinde asla böyle bir şey olmamıştı ve Stalin, bu

nedenle, diyordu, «böyle bir Komünist parti örgütlenmesini Marksist-Leninist ve Bolşevik olarak düşünemeyişimiz anlaşılabilirdir.»

Yugoslav partisinin izlediği politika konusunda Stalin'in endişesi esas olarak iki noktada yükseliyordu: Birincisi, Yugoslav partisi kulaklara karşı yeterince azimle savaşmıyordu ve bu yüzden Buharinizm'e düşüyordu; ve ikincisi, parti, öncü rolünü açıktan uygulayacağı yerde, bunu Halk Cephesi aracılığı ile yerine getiriyordu. (Yugoslavya'daki, diğer ülkelerdekine benzemeyen Halk Cephesi, bir partiler koalisyonu değil, kurtuluş savaşı sırasında oluşturulmuş bir devrimci programa sahip bir kitle hareketi idi.)

Stalin'in bu mektuptaki saldırısı, Djilas, Vukmanovic, Kidric ve Rankovic üzerinde yoğunlaştı. Bunların adına açıkça yer veriyor ve onları «şüpheli Marksistler» olarak betimliyordu. Bu adamlar, basın ve propaganda bakanlıklarını, orduyu, ekonomiyi ve içişlerini kontrol ediyorlardı. Bir başka deyişle bunlar NKVD'nin sızmasından en fazla endişe duyulan alanlardı. Eğer Tito «Sovyetler Birliği»ne iftira eden bu «şüpheli Marksistler»i görevlerinden alırsa, mesele kapanabilirdi. Adı geçen bakanlar derhal Tito'ya istifalarını verdiler, ama Tito, bu tür tavizlerin nereye götüreceğini bilecek kadar Komintern tecrübesine sahipti.

12 Nisan'da Yugoslav partisinin Merkez Komitesi Stalin'in mektubunu incelemek için toplandı. NKVD ajanları oldukları daha sonra öğrenilen iki üye dışında Merkez Komite sert bir yanıt vermeyi kabul etti. Yanıtta diğer şeylerin yanı sıra şu pasaj vardı: «Bizim, sosyalizmin ülkesi SSCB'ye olan bağlılığımız sizin kendi ülkenize olan bağlılığınızdan hiçbir şekilde daha az değildir. Bu ülkede sosyalizm binlerce en ileri evlatlarının hayatları pahasına kuruluyor.» Asker ve sivil Sovyet uzmanları sorunu üzerine, mektup, 1946'da Yugoslav hükümetinin Sovyet hükümeti tarafından talep edilen aşırı yüksek (Yugoslavlarınkine oran-

la) maaşları uzmanlara ödemekte karşılaştığı güçlükleri Moskova'ya bildirmiş olduğunu hatırlatıyordu. Örneğin, albay veya yarbay rütbesinde bir Sovyet uzmanı kolorduya komuta eden bir Yugoslav generalinden dört kat daha fazla ve bir federal hükümet bakanından üç kat daha fazla gelir sağlıyordu. Merkez Komite'nin bu konuda yorumu şu sözler ile son buluyordu: «... mali bir yük (sadece bu konuda değil) hissediyoruz (ama bu aynı zamanda) politik bakımdan hatâlı; çünkü bunu halkımıza açıklamak zordu.» Yugoslav Merkez Komitesi'nin daha katı muhalefeti NKVD'nin faaliyetleri ile ilgili idi:

«Sovyet istihbarat servisi görevlilerinin sosyalizme doğru ilerlediğimiz bir sırada ülkemizdeki yurttaşları fişlemesini ve bunu (sadece) bir istihbarat servisinin amaçları uğruna yapmasını hatâlı buluyoruz. Buna, ülkemizin çıkarlarına yöneltilmiş (bir hareket) olmaktan başka anlam veremiyoruz. Bu, liderliğimizin ve devlet güvenlik görevlilerimizin protestolarına rağmen yapılıyor... ve buna artık hoşgörü göstermeyeceğimiz bilinmelidir...

«Bazı Sovyet istihbarat servisi görevlilerinin, liderlerimiz hakkında şüphe uyandırdıklarını, onların prestijlerini zayıflattıklarını, onların görevlerini yerine getirecek yetenekte olmadıklarını ve kişiliklerinin şüpheli olduğunu yaydıklarını... gösteren kanıtlara sahibiz... (Bu) kapitalist bir ülkeye karşı bir mücadele (olarak haklı çıkarılamaz)... bu faaliyetin ülke içinde birliğimizi tahribe yönelik olduğunu sonucundan sakınamayız; bunun anlamı, liderliğe duyulan güveni yıkmak ...halkı demoralize etmek... devlet liderliğine duyulan saygıyı azaltmaktır... Bu tür faaliyet, ülkemize yönelik bir sadakat olarak görülemez. Ülkemiz sosyalizme gidiyor ve SSCB'nin en gerçek müttefikidir.

«Sovyet istihbarat servisinin Yugoslavya içinde kendi şebekesini geliştirmesini kabul edemeyiz. Biz... dıştaki kapitalist düşmanlar ve kendi ülkemizdeki sı-

nıf düşmanı (na karşı)... savaşmak için... bir devlet güvenlik servisi örgütledik ve kendi istihbarat servisimize sahibiz. Eğer... Sovyet istihbarat görevlilerinin herhangi bir bilgiye veya bu konuda bir yardıma ihtiyaçları olursa, istedikleri zaman bunu onlara sağlayabiliriz.»[25]

Yugoslav Merkez Komitesi'nin 12 Nisan 1948'deki toplantısı Stalin'in ilk tarihsel yenilgisi idi. İlk kez önemli Komünist partilerinden birinin Merkez Komitesi büyük çoğunlukla O'nun tehditlerini ve emirlerini reddetmişti. İlk kez, sadece bir Komünist parti değil, aynı zamanda Komünistlerin önderliğinde bir devrim ve bir devrimci ülke O'nun Diktası'na karşı direnmiş ve korkunç NKVD'ye meydan okumaya cesaret etmişti. Bankovic'in görevlileri Sovyet ajanı olarak bilinen parti ve devlet görevlilerini tutuklamaya başladıklarında, eylemler sözleri izlemiş oldu. Bu arada parti liderliği en güvenilir militanlarına neler olup bittiğini gizlice bildirdi. Troçki'nin öyküsü yurtsever Yugoslav Komünistleri üzerinde Stalin'in hayal bile edemeyeceği kadar öğretici olmuştu. Ama savaş daha henüz başlıyordu.

Stalin Kominform mekanizmasını harekete geçirdi. Aslında mekanizmayı esas olarak bunun için yaratmıştı. Üye partilere Yugoslavlar'a gönderdiği 27 Mart tarihli mektubun birer kopyasını gönderdi ve Yugoslavlar'ın mektuplarından söz etmeksizin onlardan görüş bildirmelerini istedi. Yugoslav argümanlarını bilmeleri gerekmiyordu. Stalin'in ne düşündüğünü bilmeleri yeterli idi. Moskova bu partileri uyardı. Tavırlarını açıklayacakları dokümanlar Yugoslavlar'a değil sadece Stalin'e gönderilecekti. Yanıtlar yayımlanma-

25. Merkez Komitesi'nin bu toplantısında Rankovic Sovyet gizli servislerinin faaliyetleri hakkında bir rapor sundu. Sovyetler'in kazandıkları ajanların pek çoğu Ekim devriminden sonra Yugoslavya'ya yerleşmiş olan Rus göçmen topluluğunun üyeleri idi. Yani bunlar veya ataları, Beyaz Ruslar'dı.

dı, ama Yugoslav kaynaklarına göre bunlar birbirinin benzeri idiler. Stalin'i kayıtsız şartsız destekliyor ve Yugoslav partisini geri çekilmeye çağırıyorlardı. Özellikle Rakosi'nin yanıtı Yugoslavlar'ı öfkelendirdi. Savaş sırasında Macar Faşist birliklerinin yaptıkları vahşeti hâlâ hatırlıyorlardı. Rakosi Yugoslav Komünist liderlere duyulan güvenden birçok kez şikâyetçi olmuştu. Konu, Macaristan'daki Rus ordusunun davranışı, bu ordunun ülkeyi yağmalamakla, anti-Yahudi eğilimler sergilemekle suçlanması idi. Bulgarların yanıtı pek az farklı oldu— Dimitrov'un Yugoslavlar'ı kararlı olmaya zorlamasına rağmen[26]. İdeolojik formasyonunun ağırlığı ve belki biraz da taktik kaygılar, ihtiyar Leibzig aslanını, Stalin'le kendisini çatışmanın eşiğine getiren her anlaşmazlıkta boyun eğen bir tutum alır hale getirmişti.

Stalin'in bir sonraki mektubu —Yugoslavlar'ın 13 Eylül tarihli mektubuna yanıt— 4 Mayıs tarihini taşıyordu ve tırmanmada yeni bir aşamayı belirledi. Mektupta şu iddia ediliyordu: «Belgrad'daki ABD büyükolçisi kendi evinin efendisi imiş gibi davranıyor.» Ayrıca hükümet ve parti içindeki görev yerleri, «Yugoslav halkının celladı Nedic'in (Yugoslav Vatan haini) arkadaşları ve akrabaları» ile dolu idi. Mektup, ülkenin kurtuluşunda ve devrimin zaferinde Komünistlerin ve Yugoslav devrimci ordusunun rolünü azaltmaya çalışarak ve belirleyici darbeyi Sovyet ordularına atfederek Yugoslavları derin biçimde incitiyordu. Mayıs 1944'e Tito'nun karargâhına Alman saldırısından hemen sonrasına değinen mektupta şöyle deniyordu:

«... Yugoslavya'daki ulusal kurtuluş hareketi ağır

26. 19 Nisan'da Dimitrov bir Bulgar delegasyonunun başında Prag üzerinden Belgrad'a geçti. Djilas O'nu karşılamaya gitti ve Dimitrov fırsattan yararlanarak ona özel olarak şöyle dedi: «Sıkı durun!» Dönüşünde Dimitrov'un Yugoslav liderler ile bir araya gelmesi kararlaştırıldı. Bu arada, Bulgaristan Komünist Partisi'nin Sovyetler Birliği'ni destekleyen yanıtı geldi. Kararlaştırılan toplantı yapılmadı (Dedijer, op. cit., s. 360).

bir krizden geçerken, Sovyet orduları... Yugoslav halkının yardımına koştular, işgalci Alman ordusunun direnişini kırdılar, Belgrad'ı kurtardılar ve böylece Komünist Parti'nin iktidarı (sayesinde ele geçirdiği) koşulları yarattılar.»

Stalin, tarihi yönlendirmedeki geleneksel ustalığı ile, Yugoslav partisini lekelemek ve diğer Kominform partilerini ona karşı çevirmek için, bu kez tarihi çarpıttı —1944 yazında Yugoslav'yada meydana gelen olayların, dört yıl önce bizzat kabul ettiği versiyonunu değiştirerek[27] Yukarı alınan bölüm şu sözlerle son buluyordu: «Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Arnavutluk Komünist partilerinin... yararları ve başarıları, Yugoslav Komünist Partisi'nin yararlarından ve başarılarından hiçbir şekilde daha az değildir.» Fransız ve İtalyan partilerinin Yugoslav partisinden «daha az başarılı» olması olgusu, Sovyet ordusunun 1944'te Yugoslavlar'a sağladığı yardımı onlara sağlayamaması ile açıklanacaktı. Başlıca farklılık, «bu komünist partilerinin liderlikleri (nin) ılımlı davranıyor (olmaları) ve başarılarını yük-

27. Mayıs 1944'te Almanlar Tito'nun karargâhını yok etme girişimi içinde ayrıntılı olarak hazırlanmış bir operasyonu başlattılar. Yugoslav lider az kalsın bir paraşüt birliğinin eline geçiyordu, fakat kaçınayı başardı. Operasyon başarısızlığa uğradı ve partizan karargâhı, arşivini ve radyo istasyonunu kurtarabildi. Alman saldırısı ulusal kurtuluş hareketi ve ordusu içinde bir kriz ile sonuçlanmadı; tam aksine, işgalcinin umutsuz bir durumu değiştirme girişimi olarak görüldü. **Pravda** 4 Haziran'da şu yorumda bulundu: «Mareşal Tito'nun karargâhını ele geçirme girişiminin başarısızlığa uğraması herkesin bildiği bir sırdır. Alman saldırısı Yugoslav ordusunun kahramanca direnişinin bir sonucu olarak geri püskürtüldü. İtalya'da Kesselring takviyeye ihtiyaç duyuyor... Almanlar Yugoslavya'da faaliyet gösteren tümenlerinden birkaçını serbest bırakacaklardı, fakat Mareşal Tito planlarını altüst etti. Yugoslav cephesi çok sayıda Alman gücünü orada tutuyor ve Kesselring'e yardım gönderilmesini imkânsız hale getiriyor.»

sek sesle ilan (etmemeleri)» idi. Oysa Yugoslav liderler, «abartılmış zaferleri ile kulakları parçalamışlar» idi. Daha sonra Stalin eski suçlamaları özetliyordu. Bunlara, Yugoslav Dışişleri Bakanı'nın, Londra'daki elçinin ve diğer birçok görevlinin İngiliz ajanı olduğu gibi yeni bir suçlamayı ekliyordu —en ufak bir kanıt göstermeksizin— ve son olarak şöyle diyordu:

«Yugoslav yoldaşlar... Sovyetler Birliği'nden malzeme ve diğer yardımları talep etme hakkından kendilerini yoksun bırakan böyle bir pozisyonda kalmalarının sebebini açıklamalıdırlar, çünkü Sovyetler Birliği ancak dostlarına yardım edebilir.»

Bu mektubunda Stalin Yugoslavların son mektuplarında yaptıkları öneriyi reddetti. Mektupta Yugoslavlar Sovyet partisinden bir heyeti Yugoslavya'ya gelmeleri ve durumun Moskova'nın betimlediği gibi olmadığını kendi gözleri ile görmeleri için davet ediyorlardı. Stalin, bunun yerine, sorunun Kominform'un önüne getirilmesini önerdi. Yugoslav Merkez Komitesi 9 Mayıs'ta toplandı ve bu öneriyi aşağıdaki sözlerle reddetti:

«Hiç bir ilke sorununda eleştiriden kaçınmayız. Ama bu durumda bir eşitlik hakkından yoksun (bırakıldığımızı) hissediyoruz. Bu yüzden meselenin Kominform Bürosu tarafından ele alınması önerinizi kabul edemiyoruz. Dokuz parti ilk mektubunuzu almış bulunuyorlar. Daha önce bu konuda bize bilgi vermediniz. Bu partiler birer taraf durumundadırlar.»

Merkez Komite toplantısı iki parti lideri ve hükümet üyesinin, Zujovic ve Hebrang'ın durumlarını inceledi. Bunların Stalin'in ajanları olduğu açığa çıkarıldı ve yargılanmaları kararı alındı. Bunun üzerine Moskova'dan bir tehdit telgrafı geldi ve NKVD Zujovic'i kaçırıp uçakla Sovyetler Birliği'ne getirmek için plan hazırladı. Ne var ki, Sovyet ajanları harekete geçtiklerinde çok geç olmuştu; Zujovic artık hapisteydi. 19 Mayıs'ta Kremlin'den gönderilen bir haberci Belgrad'a ulaştı ve Kominform toplantısı için çağrıyı tek-

rarladı. Merkez Komite sorunu bir kez daha tartıştı ve ilk red kararını onayladı.

Daha sonraki Yugoslav açıklamalarına göre, yukarda belirtilen nedenlere ek olarak, heyetin Yugoslavya'ya güven içinde dönebileceği garantisinin olmadığı hissediliyordu. 1937'nin hayaleti herkesin kafasında idi; pek çok Yugoslav Komünisti o yıl Sovyetler Birliği'nde idam edilmişti. Tito, Stalin'in Büyük Rus milliyetçiliğine karşı tavır alan Ukrayna Komünist Partisi Politbüsuna ne olduğunu da unutmamıştı. Stalin onlara bir ders vermek için Molotov'u Kiev'e göndermişti. Politbüro üyelerinin fikirlerini değiştirmeyi başaramayan Molotov Ukrayna Merkez Komitesi plenumunu toplantıya çağırmıştı. Ama Komite kendi politbürosunun aldığı kararı çoğunlukla destekledi. Bunun üzerine Stalin Politbüroyu meseleyi tartışmak için Moskova'ya davet etti. Politbüro üyeleri Moskova'ya varır varmaz NKVD tarafından tutuklandılar ve kısa süre sonra vuruldular. Tito, bir bakıma, otuzların müthiş Stalinist temizliklerinin bir gözlemcisi idi. Bu 1948'de gösterdiği ileri görüşlü tepkilerini açıklar[28].

Stalin şimdi, Yugoslav partisini Kominform kürsüsünün önüne getirme girişimi içinde daha ağır baskı biçimleri kullanıyordu. Son mektubunda (22 Mayıs) Yugoslavlar'ı «Halk Demokrasileri ve Sovyetler Birliği'nin birleşik sosyalist cephesini bozmak» ile suçladı ve ilk kez «ihanet»ten söz etti. Yugoslav liderlik kendi pozisyonunu kararlı biçimde ortaya koydu. 25 Mayıs'ta bütün parti militanlarına tartışma ile ilgili görüş açıklama fırsatı vermek için bir parti kongresi toplamaya karar verdiğini açıkladı. Yerel örgütlerin genel meclisleri hemen her yerde toplandı ve Stalin ile Tito arasındaki yazışmalar okundu. Kongre delegeleri her iki yüz üyeye bir delege şeklinde demokratik biçimde seçildiler. Tass muhabiri Belgrad örgütünün toplantısına davet edildi. Yugoslavlar'ın toplantıya ka-

28. Bk., Dedijer, op. cit., s. 366.

tılmalarından umudu kesen Kominform onların yokluğunda toplandı ve SSCB'nin önerdiği karar metnini kabul etti. Bu metin Stalin'in mektuplarından alınan kritik noktaları özet halinde birleştiriyordu[29]. Yugos-

---

29. Kararın ana bölümü aşağıdadır. Metin, **The Soviet Yugoslav Dispute**'tan (s. 61-70) alınmıştır. Burada, Kominform yayın organı **For a Lasting Peace, For a People's Democracy** (1 Temmuz 1948)'de yayımlanan İngilizce metne yer veriliyor.

Enformasyon Bürosunun Yugoslavya Komünist Partisi'nin Durumu Üzerine Kararı

«(1) Enformasyon Bürosu, CYP liderliğinin son zamanlarda iç ve dış politikanın başlıca sorunları hakkında hatalı bir çizgi, Marksizm-Leninizm'den kopuşu temsil eden bir çizgi izlemiş olduğunu kaydeder. Bu münasebetle, Enformasyon Bürosu, Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesinin hatalı politikasını, özellikle Yoldaş Tito, Kardelj, Djilas ve Rankovic'in hatalı politikasını teşhir etme inisiyatifi gösteren SBKP(B) Merkez Komitesi'nin bu eylemini onaylar.

«(2) Enformasyon Bürosu, Yugoslavya Komünist Partisi liderliğinin Sovyetler Birliği'ne ve SBKP(B)'ye karşı dostça olmayan bir politika islemekte olduğunu ilan eder. Yugoslavya'da Sovyet askeri uzmanlarına leke süren ve Sovyetler Birliği'nin itibarını azaltan haysiyetsiz bir politika icra edildi. Yugoslavya'da Sovyet sivil uzmanları için bir casus rejimi kuruldu; bu uzmanlar Yugoslav devlet güvenlik organlarının gözetimi altına alındılar ve sürekli olarak izlendiler. Enformasyon Bürosu'nda SBKP(B)'nin temsilcisi Yoldaş Yudin ve Sovyetler Birliği'nin Yugoslavya'daki bir çok resmi temsilcisi izlendi ve Yugoslav devlet güvenlik organlarının gözetimi altında tutuldu.

«Bütün bunlar ve benzer olgular, Yugoslavya Komünist Partisi liderlerinin Komünistlere yakışmayan bir tavır almış olduklarını, Sovyetler Birliği'ne burjuva devletlerine davrandıkları gibi davranmak sureti ile, Sovyetler Birliği'nin dış politikasını emperyalist güçlerin dış politikası ile özdeş görmeye başladıklarını, ortaya koymaktadır. Özellikle bu anti-Sovyet tavır nedeni ile, Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi içinde, SBKP(B)'nin dejenerasyonu hakkında, SSCB'nin «dejenerasyonu» vb. hakkında, karşı devrimci Troçkizm'in cephaneliğinden ödünç alınmış rezil bir propaganda sürüyor.

«Enformasyon Bürosu Yugoslavya Komünist Partisi liderle-

lav raporlarına göre Jdanov, Malenkov ve Suslov'un önderlik ettiği Sovyet heyeti mahkûmiyet metnini çok

---

rinin, Marksizm-Leninizm ile bağdaşmayan ve ancak milliyetçilere uygun olan bu anti-Sovyet tavrını lanetler.

«(3) Yugoslavya Komünist Partisi liderleri, iç politikada, işçi sınıfı tavrından ayrılıyorlar ve Marksist sınıflar ve sınıf mücadelesi teorisinden kopuyorlar. Ülkelerinde kapitalist unsurlarda bir gelişme olduğunu, ve sonuç olarak kırsal kesimdeki sınıf mücadelesinde bir keskinleşme olduğunu inkâr ediyorlar. Bu inkâr, sınıf mücadelesinin, Marksizm-Leninizm'in öğrettiği gibi kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminde keskinleşecek yerde, kapitalizmin sosyalizme barışçı biçimde dönüşeceği teorisinin propagandasını yapan Bukharin tipindeki oportünistlerin düşündükleri gibi yatışacağı, şeklindeki oportünist öğretinin doğrudan sonucudur...

«(4) Enformasyon Bürosu, Yugoslavya Komünist Partisi liderliğinin Marksist Leninist parti öğretisini revize etmekte olduğunu dikkate alır. Marksizm-Leninizm teorisine göre, parti, ülkede rehberlik ve öncülük eden esas güçtür. Parti kendisine ait, özgül bir programa sahiptir ve kendisini partili olmayan kitleler arasında eritmez...

«Ne var ki, Yugoslavya'da Komünist Parti değil Halk Cephesi ülkede öncü güç olarak görülmektedir. Yugoslav liderler Komünist Parti'nin rolünü küçültüyorlar ve partiyi, parti olmayan Halk Cephesi içinde aktüel olarak eritiyorlar...

«Yugoslav Komünist Partisi'nin liderleri, Marksist partinin parti olmayan bir kitle örgütü içinde dağıtılması gerektiğini düşünen Rus Menşeviklerinin hatalarını tekrarlıyorlar. Bütün bunlar Yugoslavya Komünist Partisi'nin içinde tasfiye eğilimlerinin varlığını ortaya koyuyor.

«(5) Enformasyon Bürosu, liderliği tarafından parti içinde yaratılan bürokratik rejimin, Yugoslavya Komünist Partisi'nin hayatı ve gelişmesi bakımından felaket olduğunu düşünüyor. Ne parti içi demokrasi, ne seçimler ve ne de parti içinde eleştiri-özeleştiri vardır...

«Yugoslavya Komünist Partisi içinde üyelerin en temel haklarının bastırılması, hatalı önlemlerin parti içinde en ufak eleştirisinin vahşice baskı altına alınması, bütünü ile katlanılmaz bir durumdur...

«Enformasyon Bürosu, böylesine utanç verici, bütünüyle

sert bulan bir çok heyetin direnişi ile karşılaştı. Bu duraksamaları ortadan kaldırmak için Jdanov şunu

---

Türkvari, terörist bir rejimin Komünist Parti içinde hoşgörülemeyeceği kanaatindedir.

«(6) ...Bu eleştiriyi dürüst bir tavırla kabul etme ve bu hataları düzelterek Bolşevik bir çizgi izleme yerine, sınırsız bir hırs, kibir ve gururdan mustarip olan Yugoslavya Komünist Partisi liderleri, bu eleştiriyi hırçınlık ve düşmanlıkla karşıladılar. Bütün bu hataları ayrımsız inkâr ederek anti-parti bir çizgi izlediler, bir partinin kendi hataları hakkındaki tavrı bakımından Marksizm-Leninizm doktrinini ihlal ettiler ve böylece anti-parti hatalarını ağırlaştırdılar.

«Yakın zamanda, SBKP(B) Merkez Komitesi ve kardeş partilerin Yugoslav liderlerin hatalarını eleştirmesinden sonra bu parti, bir çok yeni solcu yasa ithal etmeye çalıştı... Enformasyon Bürosu, Yugoslav liderliğinin bu solcu kararname ve deklarasyonları şimdiki koşullarda demagojik ve uygulanamaz olduğu için, bunların ancak Yugoslavya'da sosyalist insanın bayrağını tehlikeye atabileceği kanaatindedir.

«İşte bu nedenle Enformasyon Bürosu bu tür maceracı taktikleri. haysiyetsiz bir manevra ve izinverilemez bir politik kumar olarak görmektedir...

«(7) (Bu bölümde CYP'nin Kominform toplantısına katılmayı reddetmesi mahkûm ediliyor.)

«(8) Bu durum karşısında, Enformasyon Bürosu, Sovyetler Birliği Komünist Partisi (B) Merkez Komitesi'nin Mart ve Mayıs 1948 tarihleri arasında Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne mektuplarında yer alan Yugoslavya Komünist Partisi'ndeki durum hakkında değerlendirmeyi, bu partinin Merkez Komitesi'nin hatalarının eleştirilmesini ve bu hataların politik analizini tamamen onayladığını ifade eder.

«Enformasyon Bürosu, Marksizm-Leninizm ile bağdaşmayan anti-parti ve anti-Sovyet görüşleri, bütün tavırları ve Enformasyon Bürosu'nun toplantısına katılmayı reddetmeleri nedeni ile, Yugoslav Komünist Partisi liderlerinin, Enformasyon Bürosu ile yakın ilişki içindeki Komünist partilerine karşı çıktıklarına, emperyalizme karşı birleşik cephe yolundan saptıklarına, emekçi halkın uluslararası dayanışması davasına ihanet eden bir çizgi izlediklerine ve bir milliyetçilik tavrı aldıklarına, oybirliği ile karar vermiştir.

bildirdi: «Tito'nun bir emperyalist casusu olduğu hakkında bilgiye sahibiz.»[30]

Bu kategorik suçlama Kominform kararına o anda eklenmiş değildi; önce Komünist hareket içinde zemin hazırlanmış ve «kanıt» oluşturulmuştu. Kominform kararı temelinde açılan ideolojik terörizm kampanyasının işlevi buydu ve bir yıl sonra Rajk'ın yargılanması, 1937-38 Moskova duruşmalarının Troçki'nin başından beri dünya burjuvazisinin casusu olduğunu kanıtlaması gibi, bir «kanıt» sağlayacaktı.

Kararın başında, mahkûmiyetin gerçek sebebi, Yugoslav liderlerin Sovyet denetimine direnmeleri yer alıyordu. Saldırı, kuşkusuz, iyi bir Komünist'in öfke-

---

«Enformasyon Bürosu bu anti-parti politikayı ve Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin tavrını mahkûm eder.

«Bütün bu nedenlerle, Enformasyon Bürosu, Yugoslavya Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin kendisini ve Yugoslav partisini, kardeş Komünist partiler ailesinin dışına, birleşik Komünist cephenin dışına ve sonuç olarak Enformasyon Bürosu saflarının dışına koyduğu kanaatindedir.

«Yugoslav liderler, böyle bir milliyetçi çizginin, ancak, Yugoslavya'nın adi bir burjuva cumhuriyeti halinde yozlaşmasına, bağımsızlığını kaybetmesine ve emperyalist ülkelerin bir kolonisi haline gelmesine yol açabileceğini, açıktır ki, anlamıyorlar veya belki de, anlamazlıktan geliyorlar.

«... Görev (Yugoslavya Komünist Partisi içindeki sağlıklı unsurların), şimdiki liderleri, hatalarını açıkça ve dürüstçe kabul etmeye ve onları düzeltmeye zorlamak; milliyetçilikten kopmak, enternasyonalizme dönmek; ve her yolla, emperyalizme karşı birleşik sosyalist cepheyi pekiştirmektir.

«Yugoslavya Komünist Partisi'nin şimdiki liderlerinin bunu yapacak yetenekte olmadıklarını ortaya koymaları halinde, onların görevi bu liderlerin yerini almak ve partiye yeni bir enternasyonalist liderlik sağlamaktır.»

30. Bk., Dedijer, op. cit., s. 370. Sovyetler, toplantıya katılanlardan biri tarafından Yugoslavlara verilen bu raporu asla inkâr etmedi; ve Tito'ya karşı açılan kampanyanın aldığı yön bunun dolaylı doğrulanmasıdır.

sine yol açmayacak bir tarzda sunuldu: «Sovyet askeri uzmanlarına iftira ve Kızıl Ordu'nun itibarına yönelik saldırı;» «Yugoslav devlet güvenlik örgütleri tarafından gözlenmelerine ve onların ajanları tarafından izlenmelerine izin veren özel bir rutine» uymaya zorlanan Sovyet sivil uzmanlarının cezalandırılması; «karşı-devrimci Troçkizm'in cephaneliği»nden alınan, SSCB Komünist Partisi'nin (Bolşevikler» 'dejenerasyon'a uğraması hakkında iftira propagandası» vb.

Kararın geri kalan kısmı, esas olarak, Yugoslav partisinin işlediği farz edilen politik hataların (partinin anti-Sovyet tavrı hatânın ötesinde, bir cinayet idi) eleştirisine ayrıldı. Burada «anti-Sovyetizm»in Marksizm-Leninizm'den ciddi politik ve teorik sapmalar ile çözülmez biçimde bağlı olduğu kanıtlanmaya çalışılıyordu. Kominform'un kuruluş toplantısında Yugoslav liderler, örgütü oluşturan diğer partilerin temsilcileri gibi, politikalarının bütün yönlerinin ayrıntılı bir açıklamasını yapmışlardı. Ne Sovyet delegeleri ne de diğer partilerin delegeleri en ufak bir eleştiride bile bulunmamışlardı; aksine. Yugoslav partisi bir devrim partisi modeli olarak görülmüştü ve bu parti öyle bir kapasiteye sahipti ki, İtalyan ve Fransız partilerinin oportünizmlerinin tartışılması sırasında savcı gibi davranmıştı. Bir diğer deyişle, 1947'de Kominform Yugoslav partisinin politikasını mükemmel biçimde Marksist-Leninist olarak görüyordu; oysa Haziran 1948'de, aynı politikanın artık böyle olmadığına, milliyetçi, Buharinist, Menşevik, Troçkist ve anti-Sovyet olduğuna karar verildi.

Yugoslav partisi Faşizm'e karşı savaşı kapitalizme karşı bir devrim ile en başarılı biçimde birleştiren yegâne Kominform üyesi idi ve şimdi kendini, ulusal ve uluslararası planda sınıf işbirliği politikası izleyenler tarafından «Marksist sınıflar ve sınıf mücadelesi teorisini feshetmek» ile suçlanıyordu. Kominform kararı Marksist teorinin bir parçası olarak, kapitalizmden sosyalizme geçiş aşamasında sınıf mücadelesinin kaçı-

nılmaz olarak keskinleştiği, Stalinist doğmasını, içeriyor ve bunu hesaba katmadıkları için Yugoslavları mahkûm ediyordu. Kominform'a göre Yugoslav partisi kulaklara karşı kapsamlı bir mücadele vermiyordu. Bu suçlama Stalin'in 27 Mart tarihli mektubunda da görülmüştü ve Yugoslav liderler, kuşkusuz ordoksluğun bu muhafızından gelen eleştirinin etkisi altında derhal sadece kulakları değil, küçük özel ticaret ve sanayiyi de hızla tasfiye edeceklerini bildirme hatâsını işlediler ve Kominform kararında kendilerini sorumsuz maceracılık ile suçlanmış durumda buldular.

İkinci olarak, Kominform, Yugoslav liderliği, Marksist-Leninist parti öncülüğü doktrininde revizyonist olmakla suçladı. Yugoslav Partisi, direnişin sadece burjuva partileri ile yukardan bir koalisyon olarak değil, sosyalist hedefleri olan bir devrimci kitle hareketi olarak da birliğini sağlama bakımından, Yunan partisi bir yana bırakılırsa, Avrupa'nın yegâne Komünist partisi olmuştu. Bu hareketin örgütlü politik ifadesi olan Halk Cephesi hem prestij hem de etkinlik bakımından gelişti ve pek çok durumda Komünist liderler, aslında parti liderliğinin oluşturduğu önerileri ve politikaları ülkeye Komünist Parti'nin değil de Halk Cephesi'nin sunmasını daha elverişli buldular. Pratikte, sadece devrimci mücadele sırasında kazandıkları etkinlik sayesinde değil, aynı zamanda, başta ordu ve polis olmak üzere bütün anahtar pozisyonları denetledikleri için, ülkenin tamamının yönetimini denetliyorlardı. Partinin liderliği elden kaçırması gibi en ufak bir tehlike bile yoktu, ama Stalin, bu olguları, Tito ve beraberindekilerin Yugoslav Komünist Partisi'ni «tasfiye etme» eğilimlerini suçlamak için kullandı.

Üçüncü olarak, Kominform, Yugoslav liderleri parti içinde bir «bürokratik sistem» kurmakla suçladı. Bunun bir sonucu olarak parti, «parti içi demokrasi... seçimler... eleştiri ve özeleştiri» olmaksızın sol bir pozisyonda idi. Bu iç örgütlenme bütün Komünist partileri için ortaktı — örneğin, yönetim organlarının

seçimi, liderliğin belirlediği adayların «seçimi» ile sınırlı idi. Ama Kominform, Yugoslav partisini bunun yegâne sorumlusu haline getirdi ve bunu «utanç verici, bütünüyle Türkvari» (aynen böyle) ve «terörist» olarak betimledi. Bu, Yugoslav partisine Stalin'in Sovyet partisi içinde uzun süre önce kurduğu sistemi oluşturacağı konusunda güvenildiği anlamına geliyordu (Yirminci Kongre'nin birkaç yıl sonra açığa vuracağı gibi). Mektuplarının birinde Stalin, Yugoslavları savaş sona erdiğinden beri kongre toplamadıkları için suçlamıştı. Bu suçlamanın Kominform kararında görülmemesinin nedeni, belki Yugoslavların parti kongresinin toplanması için derhal bir çağrı yapmış olmaları idi. Kuşkusuz, bunun bir diğer nedeni, birilerinin Stalin'e son on yıldır Sovyet partisinin bir kongre bile toplamadığını ve bu yönde bir hazırlık bile yapılmadığını hatırlatmış olmaları idi. (SBKP'nin Dokuzuncu Kongresi, Sekizinci Kongre'den on dört yıl sonra, 1952' nin sonuna kadar toplanmadı.)

Yugoslav Komünist Partisi bir demokrasi modeli değildi —bundan uzaktı— ama bu durumda, devrimin yanı sıra, Stalin'in saldırılarına ancak parti tabanının ve işçi kitlesinin desteğini kazanarak karşı durabileceklerini anlamaları parti liderlerini kurtardı. Yugoslav devriminin radikal yapısının ve benzersizliğinin bir sonucu olarak liderlik bunu yapabildi. Çok iyi bilinir ki, belirleyici faktörün Sovyet ordusu olduğu diğer Doğu Avrupa ülkelerinin aksine Yugoslavya'da, belirleyici faktör, Komünist Partisi'nin örgütlediği ve önderlik ettiği halkın silahlı mücadelesi idi. Diğer Halk Demokrasileri'nin en önemli Komünist liderleri Sovyet Ordusu'nun ardında ülkelerine vardılar; ve Gomulka, Rajk ve diğer birkaç lider kendi ülkelerinde savaşmışlar, ama kurtuluş sırasında Moskova'dan gelenler tarafından derhal çember içine alınmışlardı. Oysa Tito ve yoldaşları direniş savaşçılarının içinde bulundukları tehlikeleri ve yoksunlukları paylaşmışlardı ve bu, karşılıklı bir güven sağlamıştı. Savaş ve devrim lider-

leri aynı ulusal devrimci ruh içinde yoğurarak yeniden biçimlendirmişti. Yugoslav Komünistleri'nin kitlesi kesinlikle diğer ülkelerin Komünistleri kadar yabancılaştırılmıştı; bilinçleri, Ekim devriminin meşhur etiketini taşıyan ideolojik emtiaların fetişizmi ile kararlılmıştı. Stalin'in en fazla değer verdiği şey buydu. Yugoslav parti liderliği partinin yabancılaşmasına yegâne tedavinin gerçeğin kendisi olduğunu anladı. Sorunun bütün unsurlarının ortaya konulması gerekiyordu: Stalin'in mektupları, Kominform'un kararları, Yugoslav yanıtları, gizli servisin faaliyetleri, ticari ilişkilere tek taraflı son verilmesi ve diğerleri. Herkes eylemler ile sözleri kıyaslama fırsatına sahip olmalıydı.

Kominform kararı, Yugoslav Komünistlerine ve halkına Titocu liderliği devirme çağrısı ile son buluyordu. Stalin ve müttefikleri Tito'nun ilk adımının bu dokümanı gizlemek ve dağıtımını engellemek olacağına emindiler. Dokümanda aynı zamanda Yugoslav parti liderlerinin, Merkez Komitesi'nin hatâlı politikasının eleştirisini Yugoslav Komünist Partisi'nden gizleyerek kendi partilerini ve halklarını aldattıkları iddiası yer alıyordu. Bu bölüm yazıldığı sırada, Stalin'in mektubunun Yugoslav partisinin yerel meclislerinde okunmasının üzerinden birkaç hafta geçmişti. Kominform kararının yayımlanmasından hemen sonra, Yugoslav partisinin merkez organı **Borba** tam metni ve Yugoslavların yanıtını içeren sayıyı yarım milyon kadar bastı. **Borba**'nın bu sayısı 30 Haziran'da yayımlandı. 5 Temmuz'da Duclos **L'Humanitè**'de şunları yazıyordu: «Yugoslav liderlerin enformasyon bürosunun karar metnini yayımlamamaları gerçeği, bu liderlerin argümanlarından emin olmadıklarını ve halkın gerçekleri öğrenmesinden korktuklarını gösteriyor.» Paris'teki Yugoslav büyükelçisi, boş yere, **L'Humanitè**'nin editörüne bir düzeltme yayınlaması için çağrıda bulundu. Yugoslav partisini «iç demokrasi»den yoksun olmakla suçlayan Kominform'un üye partilerinin hiçbiri Yugoslav Komünist Partisi Merkez Komitesi'-

nin Kominform kararına yanıtını yayımlamadı. Ne de buna, kendi iç bültenlerinde yer verdiler.

Pek çok Yugoslav Komünisti Stalin'in yanlış bilgilendirildiğine inanıyordu. Stalinist dine bağlı insanlar için, zamanın bütün bilgi kaynaklarına sahip olsalar bile, ansızın seküler Marksizm'e dönüş yapmak kolay değildi. Kremlin'deki papanın şan ve şöhretinin zirvesinde olduğu bir sırada bunu yapmak daha da zordu. Belgrad'da yapılan bir Komünistler toplantısında Stalin'e bir telgraf gönderme kararı alındı: «Size samimi olarak inanıyoruz. Partimize ve Merkez Komitemize karşı yapılan bu haksız suçlamayı yetkinizi kullanarak susturacağınıza inanıyoruz.»[31]

Yugoslav parti liderleri bir süre için bu eğilime saldırmadılar. Stalin mitinin ancak her militanın pratik deneyi sayesinde sökülüp atılabileceğini anladılar. Öte yandan Sovyet liderlerin Yugoslav partisinin ve halkının gösterdiği kararlılık ve çoğunluk olarak ortaya koydukları tepki karşısında gerileyeceklerini ve bir anlaşmaya varılmasına izin vereceklerini umuyorlardı. Yugoslav Komünist Partisi'nin 21 Temmuz'da açılan Beşinci Kongresi bu yanılsamanın hayali altında toplandı. Parti'nin pozisyonunu güçlü biçimde yeniden savunan ve Kominform'un suçlamalarını reddeden Tito şöyle diyordu: «SBKP(B)'nin yoldaş liderlerinin, kararda yer alan her şeyin yanlış olduğunu bir an önce göstermemiz için bize fırsat vereceklerini umuyoruz.»[32] Kongre'de kabul dilen karar metni, Kominform iddianamesini sert biçimde reddederken, Sovyet partisi ile anlaşmazlığa neden olan örgüte yeniden katılmak için Yugoslav Komünist Partisi'ne yetki verdi. Gizli oyla yapılan seçimden sonra —ilk kez bir Komünist Parti bu yöntemi kullanmıştı— Kongre,

---

31. Karşılaştırın, Dedijer, op. cit., s. 373.

32. J. B. Tito, **Political Report of the Central Committee of the Communist Party of Yugoslavia, delivered at the V Congress of the CPY**, Belgrad, 1948, 136.

Stalin, SSCB ve Tito için yapılan tezahüratla oturumunu kapadı.

Stalin'in buna derhal verdiği karşılık Tito'ya karşı bir **coup d'état** örgütlemek oldu. NKVD, kurtuluş savaşı sırasında oynadığı rolden ötürü büyük prestije sahip Genel Kurmay Başkanı'nın da içinde olduğu üç Yugoslav generale güveniyordu. Ama bu üç general diğer subayları kendilerine katılmak için ikna etmeyi başaramadılar ve Sovyetler Birliği'ne başarısız bir kaçış denemesinde bulundular. Genel Kurmay Başkanı bir Yugoslav sınır muhafızı tarafından öldürüldü, diğer ikisi kısa süre sonra tutuklandılar. Bu olay, partinin ve halkın büyük çoğunlukla Tito'nun politikasını desteklemesine rağmen Stalin'in Yugoslav Komünistler arasında taraftar bulabileceğini gösterdi. Çünkü bazı Komünistler Sovyet gizli servisi ile birleşmişlerdi, diğer bazılarına ise Stalinist formasyon bütün diğer kaygıların ötesinde hâkim olmuştu.

Tehlike ile yüz yüze gelen Yugoslav partisi, Stalin'in kullandığı yöntemlere, gizli servise, polise, devletin denetimi altındaki bütün baskı organlarına başvurdu. Daha Kongre'de Tito «partimizin ve halkımızın birliğinin bozulmasına yönelik bütün girişimler»e karşı kararlı direniş çağrısında bulunmuştu ve Kongre'den geçen karar metinlerinde, artan uyanıklık ve parti içi temizlik çağrılarına yer verilmişti.

Ne var ki, parti aynı zamanda insanlara sözler ile eylemleri kıyaslama şansı verdi. Yugoslav liderlere karşı şiddetli bir karalama kampanyası açılmış olan Sovyet radyo yayınları engellenmedi. Stalin'in mektupları geniş çapta yayımlandı. Basında karşı tarafın «argümanlar»ı açıkça reddedildi. Stalin miti Yugoslav Komünistlerinin kafasında derece derece yok oldu ve Güney Slavları'nı Türk boyunduruğundan kurtarma sloganı altında Balkanlar'a yayılma planını yürürlüğe koyan geçmişin Çarları'nı hatırlamaya başladılar. Sovyet propagandasının Rusya ve Sırbistan arasındaki ölümsüz dostluğu yaptığı beceriksizce atıflar Mosko-

va'nın izlediği politikanın tarihsel devamlılığını vurguladı. Macaristan, Romanya ve Bulgaristan sınırlarında tekrar eden olaylar, bu ülkelere yerleşmiş Sovyet birliklerinin yol açtıkları karışıklıklar gibi, etkili oldu. Yugoslav Komünistleri ve halkı, bir çığ gibi üstlerine gelen ideolojik suçlamaların aslında kendileri için çok değerli olan ulusal bağımsızlıklarına yönelik bir tehdit olduğunu yavaş yavaş anlamaya başladılar.

Stalin'i kuvvet kullanmaktan alıkoyan kaygıların ne olduğu hâlâ bilinmiyor. O sırada var olan uluslararası gerilimin önemli bir faktör olduğunu düşünebiliriz. Yugoslavya'ya bir Sovyet müdahelesinin hemen ardından Yunanistan'a müdahalenin genişlemesi şeklinde bir Amerikan müdahalesinin gelmesi olasılığı dışlanamaz. Bu genel bir çatışmaya girme riski taşıyacaktı. Ayrıca Yugoslav ordusu ve bu ordunun gerilla savaşındaki deneyimi de bir yana bırakılamazdı. Stalin'den gelen uyarının Yugoslavların direnişini kolaylaştırdığı kuşkusuzdu. İdeolojik gözdağı ve **coup d'état** girişimlerinin başlangıçta başarısızlığa uğramasına rağmen Stalin'in, durumu gittikçe umutsuzlaşan sapmış bir ülkenin kısa sürede çökeceğine inanmış olması da eşit derecede mümkündür.

Stalin'in saldırısı Batılı güçlerin bir dizi provokasyonu ile de aynı zamana rastladı. 1948'in ilk üç ayında Amerikan uçakları Yugoslav hava sahasını yirmi bir kere ihlal ettiler. İtalya'daki seçim kampanyası sırasında Yugoslavya'daki gerici güçler Amerikalılar ile bağlantı halinde, Yugoslavların İtalyan sınırı yakınında V1 ve V2 roketleri için saldırı alanları hazırladıklarını ve Trieste'ye saldırmak için birlik yığdıklarını iddia ettiler. Birleşik Devletler, Büyük Britanya ve Fransa, İtalya ile yapılan barış anlaşmasının birçok maddesinin değiştirilmesi ve Trieste'nin ona ödül olarak verilmesi için bu durumdan yararlandılar.

Ne var ki, bütün bunların içinde en dramatik olanı ekonomik durumdu. Sovyetler Birliği ile ticari ilişkilerin kesilmesi ve diğer Halk Demokrasileri ile iliş-

kilerin hızla kötüleşmesi, Sovyet teknik yardımının durdurulması ve diğer önlemler, Yugoslavya'yı ya Batılı güçler ile bir uzlaşma aramak ya da mahvolmak durumuna getirdi. Beşinci Kongre'ye raporunda Kardelj Yugoslav partisi'nin Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri ile sağlam bir birleşik cephe çizgisi içinde olma kararını ilan etmiş, aynı zamanda onları, şu soruya açıkça yanıt vermeye zorlamıştı: «Ülkemizi emperyalizmin baskısına terk edecek misiniz?» Kominform kararının yayımlanmasından kısa süre sonra Tuna'da toplanan uluslararası konferansta, Yugoslav delegeler Sovyet temsilcilerini Batılı diplomatlara karşı desteklediler. Ama mesele hızla açığa çıkıyordu: ya Yugoslavya boyun eğecekti ya da Stalin onu pratikte emperyalizme teslim edecekti. Tam bu sırada Kremlin'in orkestra şefliğinde yürütülen şiddetli bir anti-Yugoslavya kampanya, Tito'nun emperyalistler ile işbirliğine hazırlandığını ilan etti. Bu su katılmamış bir tuzaktı: Ya Yugoslav rejimi çökecekti ya da Stalin'in haklı olduğunu ve Tito'nun aslında emperyalizmin bir ajanı olduğunu gösteren «kanıt» sağlanmış olacaktı.

Daha 1949'un ilk aylarında, Sovyet örneğini izleyen Halk Demokrasileri, Yugoslavya ile bütün ticari ilişkilere son vermişlerdi. Şimdi Yugoslav devrimi kendini, Ekim devriminin kapitalist dünya tarafından kuşatılmış ve tecrit edilmiş durumda daha önce yaptığı şeyi yapmak zorunda hissetti: Kapitalist ülkeler ile ticaret yapmak ve onlardan kredi ve teknik yardım sağlamaya çalışmak. Bu politik çizgiyi açıklamak sosyalizmden vazgeçmek anlamına gelmiyordu. Tito bu konuda Bolşeviklerin geçmişte kullandıklarına çok benzeyen argümanlar kullandı. 10 Temmuz 1949'da Pula'da yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu: «Makina satın almak için bakırımızı sattığımız zaman, vicdanlarımızı değil sadece bakırımızı satıyoruz... Batı'dan alacağımız makinalar ile sosyalizmi inşa etmeye devam edeceğiz.»

Kapitalist ülkeler, doğal olarak, Yugoslavya'nın

başvurularına kısa sürede sempatik yanıtlar vereceklerdi. Bu küçük ve geri ülkeyi sosyalizmi kurma iddiasından vazgeçirmeleri gerekmiyordu. Amerikan emperyalizmi ve onun hizmetkârları için mesele Yugoslavya'nın Rus emperyalizmi karşısında kendi bağımsızlığını sağlayabilmesi idi. «Soğuk savaş»ın zirvesinde Stalin onlara «objektif» bir müttefik sağlamıştı. Bazı Batılı yorumcular ve politikacılar endişelerini ifade ettiler: «Titoizm» anti-Stalinist bir Komünizm'in mümkün olduğunu kanıtlayarak Komünizm fikirlerine yeni bir çekicilik kazandırabilirdi. Ama kapitalizmin en zeki unsurları, eski rejimi restore etme girişiminin, Komünistlerin ve Yugoslav halkının devrimci çoğunluğunun katı muhalefeti ile karşılanmakla kalmayacağını aynı zamanda Stalin'e yarar sağlayacağını anlamışlardı. Anti-Tito kampanya bunu günlük olarak kanıtlıyordu. Yugoslavya'nın Batılı ülkeler ile yaptığı her ticaret anlaşması, ülkenin sağladığı her kredi Moskova ve Kominform'un Komünist Partileri tarafından Tito'nun kendisini kapitalizme satmakta olduğunun yeni bir kanıtı olarak algılandı. Kominform kararında, Tito'nun «anti-Sovyet» politikalarının Yugoslavya'yı kaçınılmaz olarak bağımsızlığını kaybetmeye ve emperyalist ülkelerin bir sömürgesi haline gelmeye götüreceği ilan edilmemiş miydi?

Altı yıl sonra, Belgrad'a yaptığı pişmanlık gezisi sırasında Kruşcev şunları söyledi: «Ülkenin pek çok bölgesini ziyaret ettik. İşçiler ile konuştuk ve şunu gördük ki, bizimle ilişkisinin kötüleşmesinin bir sonucu olarak yaşadığı zorluklara rağmen Yugoslavya egemenliğinden vazgeçmemiştir ve emperyalist kamp karşısında tam bağımsızlığını muhafaza etmiştir.»[33]

1949 yazında ve güzünde, Sovyet-Yugoslav ilişkilerindeki kötüleşme kritik bir noktaya vardı ve Sovyet askerî müdahalesi tehdidi giderek arttı. Sovyet

33. 4 Temmuz 1955'te **Pravda**'da yayımlanan metne göre, Kruşçev'in 3 Haziran 1955'te Sofya'da yaptığı konuşma.

gizli servisi tarafından tertip edilen ve Yugoslavya'da yaşayan Beyaz Rusların durumu bir bahane sağladı. Ekim devriminden sonra binlerce Beyaz Rus Yugoslavya'ya yerleşmişti. Yeni rejim kurulduğunda, bunların çoğu SSCB'yi desteklediklerini ilan ettiler ve Moskova hükümeti bunların yaklaşık 6 000'ine Sovyet yurttaşlığı sağladı ve Beria'nın örgütü bunların çoğunu ajan olarak işe aldı. 1949'da Rankovic'in polisi bunların bazılarını tutukladı. Moskova tutuklananları savundu ve Belgrad'a tehdit edici bir nota gönderdi. Nihayet, 18 Ağustos'ta, Yugoslavya'da yaşayan «Sovyet yurttaşları»nın «demokratik görüşleri»ni serbestçe ifade etme haklarına değindi ve rejimin bu hakları engelleme girişimlerini Faşist olarak betimledi.

«Faşist bir sisteme sahip olmayan hiçbir ülkede demokratik görüşlerin ifadesi bir suç olarak görülemez. Yugoslavya'nın şimdiki durumunda bu ülkede var olan Faşist rejimi eleştiren insanların yasadışı tutuklanması ve vahşice cezalandırılmasının zemini budur... Avrupa'da Komünist partilerinin enformasyon bürosunun kararını bir suç dokümanı olarak gören sadece iki hükümet vardır: Yunan ve İspanyol hükümetleri. Bu iki hükümet Faşisttir. Buradan çıkarılabilir ki, Yugoslav hükümeti, enformasyon bürosunun kararını bir suç dokümanı olarak gören, bu kararın dağıtılmasını ve bilinmesini binlerce kişinin hapsedilmesi için yeterli bir sebep kabul eden üçüncü hükümettir.» (Yukarda gördüğümüz gibi, Yugoslavya Komünist Partisi kararın yarım milyon kadar kopyasını bastırıp dağıtmıştı. Karar metni —Stalin'in mektupları ile birlikte —Belgrad'taki her kitapçıda bulunabilirdi. Fakat Sovyet hükümeti için böyle bir olgu yoktu.) Notada Kominform kararının Titoist liderliğin yıkılmasını tavsiye ettiği reddediliyor, sadece Yugoslav Komünistleri'nin parti liderliğinin değiştirileceği bir kongre toplamaya davet edildikleri iddia ediliyordu. Bu iddia son derece uygundu, çünkü dokümanda şöyle bir açıklama yer alıyordu: «Marksist par-

tilerin kongreleri, liderlerini kutsamak için değil, var olan liderliği eleştirel bir bakış açısından incelemek ve eğer gerekiyorsa onu yenilemek veya bir başka liderlik ile değiştirmek için toplanırlar. İç demokrasinin var olduğu bütün Marksist partilerde, bu liderliği değiştirme yöntemi doğal ve son derece normal idi.» SSCB Komünist Partisi'nden daha öteye bakmaya gerek yoktu!

Tutuklanan «Sovyet yurttaşları»na yapılan «kötü muamele»ye gelince, üç örnek betimleniyordu (muhtemelen en aşırı). Birincisinde, mahkûm, «günlerce dövülmüş, iki gün, uyumadan, yiyecek ve su verilmeden tutulmuş» idi. İkincisinde, mahkûm, «altı gün aç bırakılmış» ve «sorgu sırasında bir sopa ile bacaklarına vurulmuş» idi. Üçüncüsünde, mahkûm, «ardarda yirmi iki gün geceleri sorgu vermeye zorlanmış» idi. «Kominform kararı üzerine görüşleri hakkındaki sorulara yanıt vermek zorunda bırakıldı. Bu sorgular sırasında pek çok kez kötü muamele ile karşılaştı ve çeşitli kereler ancak ayakta durabileceği bir hücreye konuldu.» SSCB'de hiç bilinmeyen bu tür akıl almaz yöntemler Stalin'in insanî vicdanını ancak galeyana getirebilirdi: «Böylesine dehşet yaratan ve böylesine vahşi yöntemler kullanan bir rejime Halk Demokrasisi denebilir mi?» diye soruluyordu Sovyet hükümetinin notasında. Nota **şu vurgu** ile son buluyordu: Eğer Yugoslav hükümeti Sovyet taleplerini yerine getirmezse, Sovyet hükümeti «Yugoslavya'daki Sovyet yurttaşlarının haklarını ve çıkarlarını savunmak ve hâlâ serbest dolaşan Faşist şiddetin ajanlarını yakalamak için, diğer, daha etkili araçlara başvurmak zorunda kalacak.»[34] Sovyet hükümetinin kast ettiği, «diğer, daha

34. 25 Ağustos 1949 tarihli **Mundo Obrero**'da yayımlanan Sovyet notasının tam İspanyolca versiyonundan bir çeviridir. Alıntı yapılan pasajlar Belgrad'da tutuklanan «Sovyet yurttaşları»na yapılan muameleyi tam olarak betimliyor. Bu betimlemede bir taraf tutma olsa bile, bunun görünümü kötüleştirmek

etkili araçlar» nelerdi? Bu dönemde SSCB ve Halk Demokrasileri'nin Yugoslavya üzerindeki ablukaları tamamlanmıştı. Karalama kampanyasının sınırlarına vardığı görülüyordu. Göründüğü kadarıyla, askerî müdahaleden başka yol kalmamıştı. Batı basını Yugoslavya'ya sınırı olan Halk Demokrasileri'nde Sovyet birliklerinin hareketi ile ilgili alarm verici raporlar ile ve Birleşik Devletler ile Avrupa ülkelerinin gerektiğinde müdaahleye hazır olduklarını bildiren yarı-resmî bildirileri ile doluydu. Tito bir kez daha Yugoslavya'nın her türlü ihtimali karşılamaya hazır olduğunu bildirdi. O sırada, Sovyet askerî müdahalesi yerine, Rajk duruşması ve Kominform'un Yugoslavya'ya karşı ikinci kararı ortaya çıktı. Ne var ki, bundan önce Tito'nun «ihaneti»nin yeni bir «kanıt»ı devreye sokuldu.

1948'in başında Stalin'in Yugoslav Komünistleri'ne Yunanlı Komünistler'e silah yardımını durdurmalarını emrettiğini görmüştük. Yugoslav partisi buna itaat etmedi, ama Kominform kararı Yunanlı savaşçılara gereken miktarda yardım göndermeyi —yukarda betimlenen olaylardan sonra düşünülebileceği gibi— olağanüstü zorlaştırdı. Kominform kararından itibaren Yugoslavya güçlerini alarm durumunda, Stalin'in askerî müdahaleye karar vermesi halinde harekete geçmeye hazır halde tutmak zorunda kaldı. Kominform kararı Yunan partisi ve partizan ordusu içinde de felaket etkisi yarattı. Dağlarda kurulan devrimci hükümetin başı General Markos dahil pek çok eylemci Yugoslav partisinin mahkûm edilmesini kabul etmediler ve Yunan partisinin Genel Sekreteri Zahariadis'in örgütlediği örgütlü ve geniş bir temizlik hareketine hedef oldular. 1948'in sonunda Zahariadis parti Genel

---

için yapıldığı kolayca düşünülebilir. Artur London, Soljenitsin, Ginsburg'un değerlendirmeleri ve Beria polisinin diğer yöntemleri ile yapılacak bir kıyas Sovyet hükümetinin bu dokümanındaki sinizmi bütünü ile açığa çıkarır.

Sekreterliği görevine silahlı kuvvetler başkanlığı görevini ekledi. Yunan basınının daha sonra kabul ettiği gibi, 1948 güzünde hükümet birliklerinin durumu, Amerikan teknisyenlerine ve silahlarına rağmen, endişe verici idi. O yıl boyunca devrimci ordu birçok dikkat çekici başarılar kazanmıştı. 1948'in sonundan itibaren, Markos'un çekilmesinden ve anti-Yugoslav temizlikten sonra, iç savaşın gidişatı hükümet güçleri lehine keskin bir dönüş yaptı. Bu değişiklik Yunan basını tarafından General Papagos'un askeri başarısına atfediliyordu.

İç savaşın Ağustos 1949'da devrimci güçlerin nihai yenilgiye uğramasına yolaçan yeni yöneliminin Amerikan askerî müdahalesinin artmasının bir sonucu mu olduğu (bu sırada Sovyet yardımı dikkat çekici biçimde azalmaya devam ediyordu), yoksa belirleyici faktörün, bütün bu sözü edilen gelişmelerin bir sonucu olarak devrimci güçlerin iç parçalanması mı olduğu anlaşılamadı[35]. Zahariadis'in Stalin'den aldığı özel bir emirle silahlı mücadelenin iflasını kasten sağlamış olması bile mümkündür. Muhtemelen, her şey —Papagos'un «hüneri» dışında— Yunan devrimini trajik sonuna götürmek için bir araya geldi.

Öte yandan, kesin olan, Zahariadis'in liderliği altındaki Yunanistan Komünist Partisi liderliğinin, Yunan monarşisine ve Amerikalılara karşı savaş yetmiyormuş gibi, Yugoslav partisine karşı bir gizli savaşa ve açık propagandaya sokulmuş olmasıdır. Parti tahminen Kominform emirlerine uyuyordu, çünkü Yunanlı Komünistler'in Komünist hareket içindeki prestijlerinden Yugoslavya'ya karşı açılan iftira kampan-

35. **New York Star**'daki raporlara göre 1949'un ilk yarısında Yunanistan'a sağlanan askerî ikmal 152 uçağı, 7 000 bombayı, 10 000 askerî kamyonu, 3 840 top ve havan topunu, 280 milyon atımlık mühimmatı içeriyordu (Zisis Zographos, «Quelques enseignements de la guerre civile en Grèce», **Revue Internationale**, II, Prag, 1964).

yasını güçlendirmek için yararlanmak Kominform'un çıkarlarına uygundu[36].

1949 yazında, halk ordusunun yenilgisi neredeyse tamamlanmışken, kralcı birlikler Arnavutluk ve Yugoslavya sınırına vardılar. Yaklaşık Temmuz orta-

36. **L'Esprit**, 2 (1950), J. M. Domenach'ın 15 ve 20 Ağustos 1949 tarihleri arasında Makedonya'nın Yugoslavya kesimine kaçan Yunanlı partizanlar ile yaptığı görüşmeleri betimlediği bir makalesini içerir. Partizanların ifadesine göre, Markos'un Ekim 1948'de tasfiye edilmesi, gerillalara danışılmadan gerçekleştirildi. Sadece büyük birliklerin liderleri ile konuşulmuştu. Bu da, iki ay sonrasına (Aralık 1948), Yunanistan partisinin bir konferansı toplanana kadar yapılmadı. Daha sonra gerillalara Markos'un hasta olduğu söylendi. Markos'un «oportünizm»den ötürü tasfiye edildiği haberleri derece derece yayıldı. Zahariadis'in Markos'un yerini alınası halk ordusu üzerinde moral bozucu bir etki yarattı. Zahariadis'in misyonunun silahlı mücadeleye son vermek olduğu şeklinde bir izlenim vardı.

«Titoistler»e karşı mücadele büyük boyutlara vardı. Gerillalarla birlikte savaşan Makedonya asıllı Yunanlılar (yaklaşık 18 000 kişi) Yugoslav federasyonu içinde Makedonya halk cumhuriyetine bağlı bir Büyük Makedonya fikrine sempati duydukları kuşkusu ile önemli komuta kademelerinden alındılar. Zahariadis, Yugoslavya ile partizanların işgalindeki Yunanistan bölgesi arasındaki her türlü ilişkinin yasaklanması için emir verdi. Bir sınır muhafızı, Domenach'a, Nisan 1949'da Zahariadis'in karargâhından Yugoslavya sınırını geçmeye çalışan her kim olursa ateş açılmasını emreden bir telgraf aldığını söyledi. Zahariadis'in 1949 baharında sınırı kapama emri verdiği söyleniyordu.

J. M. Domenach'ın vardığı sonuçlar, Sovyet liderlerinin Yunanistan'da yeni bir Titoizm'in gelişmesinden korktukları ve Yunanistan'daki iç savaşı tehlikeli ve uygunsuz gördükleri şeklinde idi. Bu yüzden Sovyet liderlerinin Sovyet yanlısı Yunanlı Komünist liderlere Yugoslavya'nın yardımını reddetmeyi ve iç savaşa son vermeyi emrettiklerini düşünür. Böylelikle iki şey elde ediyorlardı. Batı ülkelerinin dışişleri bakanlıklarına iyi niyetlerini kanıtladılar ve aynı zamanda, Tito'nun «ihanet»ini öteki Komünist partileri ve dünya kamuoyu önünde lanetleyebildiler.

sında Belgrad hükümeti sınırı kapatmak niyetinde olduğunu bildirdi. Gerekçe olarak Kralcı birliklerin Yugoslav topraklarına tekrarlanan saldırılarını gösteriyordu. Kısa süre sonra, «Hür Yunanistan Radyosu» (Zahariadis'in denetimi altındaydı) Tito'yu sınır bölgesinde hükümet saldırısına yardım etmekle suçladı. Anti-Tito kampanya yeni bir şey keşfetmişti: Tito kendini Amerikalılara ve Yunanlı monarşist-Faşistlere satmıştı; demokratik orduyu sırtından hançerlemişti! 28 Ağustos'ta Moskova radyosu Arnavutluk Savunma Bakanlığı'ndan bir bildiri yayımladı. Bildiride sınırın kapanacağı duyuruluyor ve «barışı korumak için Yunanistan'dan gelen bütün silahlı kişilerin, ister monarşist-faşist, ister demokrat olsunlar, silahsızlandırılacakları» bildiriliyordu. Ne var ki, Moskova'nın denetimindeki bir hükümetten gelen bu hareket bir «arkadan hançerleme» değil sadece «barışı korumak» için alınan bir önlemdi. Stalin'in ölümüne kadar Komünist hareketin resmî versiyonu bir Fransız Komünist gazetesinden alınan şu yorum ile özetlenebilir: «Truman hükümeti, eğer Tito'nun ihaneti Anglo-Sakson emperyalistlerinin son anda askerî zafer kazanmalarını sağlamamış olsaydı, Çin'de kaybettiği gibi Yunanistan'da da kaybedecek idi.»[37] Stalin'in ölümünden sonra Tito'nun «ihaneti» Yunan yenilgisinin resmî açıklamalarından adeta sihirli biçimde yok olduğunun sebepleri iki noktaya indirgendi: Amerikan müdahalesi ve Yunanistan Komünist Partisi'nin Zahariadis'in liderliği altında işlediği hatâlar. Stalin'in ve Kominform'un sorumluluklarının belirlenmesi geleceğe kalır.

Sınır kapatmanın sadece Belgrad'da resmen açıklanan kaygıdan hareketle gerçekleştirilmiş olmaması çok muhtemel görünüyor. Bu hareket diğer iki fonksiyonu da yerine getirdi: Kominform'un emri altında silahlı güçlerin Yugoslav bölgesine girmelerini önle-

37. Pierre Albouy, «La Grèce et la democratie», **La Pensee**, 29 (1950), s. 61.

mek (Arnavutluk örneğinde olduğu gibi bu, Yugoslav yanlısı unsurların girişini önlemeyi amaçlıyordu)[38] ve Sovyet askeri müdahalesi tehditinin endişe verecek kadar yakın görüldüğü bir sırada Washington ile ilişkiyi yumuşatıcı bir jest yapmak. Bu örnekte, diğerlerinde (Yunanistan ve Türkiye ile Balkan paktı gibi) olduğu gibi, Tito ruhunu bakır karşılığında satmadı ise, en azından, olağanüstü esnek davranmak zorunda kaldı.

Fakat Stalin O'na bir alternatif bıraktı mı? Bir bakış açısından, Yugoslav devriminin durumu Ekim devrimininkinden bile daha dramatik idi. Ekim devrimi hiç olmazsa, kapitalist kuşatma karşısında uluslararası devrimci proletaryanın dayanışmasına güvenebiliyordu. Ama, «sosyalist» etiket ardında gizlenmiş Rus emperyalizminin ve Sovyet «mitleri» tarafından tamamen yabancılaştırılmış Komünist hareketin kuşatması karşısında, Yugoslav devrimi için hâlâ açık olan yegâne savunma hareketi, kapitalist emperyalizm ile yeni emperyalizm arasında ortaya çıkmaya başlayan «soğuk savaş»tan yararlanmak idi. Sorunun özü Birleşik Devletler ve onun vasalları ile ve işçi sınıfı hareketinin reformist kanadı ile zımni bir ittifak olsun veya olmasın, ülke içinde sosyalist devrimin gelişmesi ile uyum halinde idi. Bu dolambaçlı yolu keşfe çıkmak veya Stalin'in sömürgeciliğine kurban olmak. Yugoslav devriminin yüz yüze geldiği amansız ikilem işte buydu.

---

38. Yaklaşık 25 000 Yunanlı direniş savaşçısı Yugoslavya'ya kaçtı. Diğer pek çoğu (kesin sayı yoktur) Arnavutluk'a geçti. Yugoslavlar'ın kendi taraflarında, Kominform destekçilerinden gelecek herhangi bir tehdidi karşılamak için tedbir aldıklarını düşünmek akla uygundur.

DURUŞMALAR

1948 kararı ile başlayan ve olayların sağladığı yeni «kanıtlar» ile zamanla zenginleştirilen Kominform propagandasına göre, Yugoslav sapması 1949 yazına kadar aşağıdaki çizgiyi izlemişti. İlk aşamada Tito ve ortakları Marksizm-Leninizm'den milliyetçiliğe geçtiler; bu milliyetçi meyil üzerinde, Sovyetler Birliği ve Bolşevik partisi ile çatışarak (bu, enternasyonalizmin tamamen tasfiyesine varıyordu, çünkü bilindiği gibi, enternasyonalizmin denek taşı bir partinin SSCB'ye yönelik tavrıdır) yeni bir aşamaya, anti-Sovyetizm'e kaydılar, ve nihayet emperyalist kampa yuvarlandılar ve hattâ Faşistlere dönmeye başladılar. Özgün günah açık biçimde milliyetçilik idi. Öte yandan, bu plan Yugoslav liderleri bir başka açıdan, yurtseverler, ulusal bağımsızlık kahramanları olarak gösterme dezevantajını taşıyordu. Plan bir iftira olarak işlevini «olgun» Komünistler açısından doyurucu biçimde yerine getirdi, fakat Halk Demokrasileri'nin Komünist olmayan nüfusu üzerinde talihsiz etkiler yaratabilirdi. Bu nüfusun ulusal duyguları Rus hâkimiyetine karşı ve bu ülkelerdeki Komünist partilere henüz katılmış bazı sıradan Komünistlerin kişiliğinde, ayaklanıyordu.

Rajk duruşması, Tito ve beraberindekilerin sadece asla Marksist veya Komünist olmadıklarını değil, yurtsever bile olmadıklarını «reddedilemez biçimde» kanıtlamayı amaçlıyordu. Daha Hitlerizm'e karşı savaş sırasında Hitlercilerin veya İngiliz-Amerikan gizli servisinin aşağılık ajanlarından başka bir şey değildiler; Yugoslavya'nın egemenliğini ve ulusal bağımsızlığını onlara satmışlardı. Gerek Yugoslavya'da gerekse diğer Halk Demokrasileri'nde gerçek yurtseverlik SSCB'ye sadakat ile ayrılmaz biçimde bağlı ve bu ülkelerin ulusal bağımsızlıklarının son garantisi idi. Bu, Rajk duruşması ile «kanıtlandı». (Moskova duruşmalarının, Torçki, Buharin ve diğerlerinin Alman ve Japon ajanları oldukları hakkında verdiği «kanıtlar»ın,

o dönemde Alman ve Japon saldırganlığı tehlikesi karşısında yurtseverliği zirveye ulaşan pek çok Rus'un gözünde bu insanların itibarını düşürme amacını da taşıdığı, genel olarak gözden kaçırılan bir husustur.)

Laszlo Rajk üniversite öğrencisi olduğu 1930'lardan beri Macaristan Komünist Partisi'nin bir üyesi olmuştu. İspanya'da uluslararası tugaylarda savaşmıştı. İspanyol Cumhuriyeti'nin yenilgiye uğramasından sonra Fransız kamplarında enterne edildi. Direniş sırasında Macaristan Komünist Partisi'nin yeraltı faaliyetine katıldı. Kuruluşundan, hemen hemen Tito'ya karşı Kominform kararının yayımlanmasına kadar geçen süre içinde Macaristan Halk Demokrasisi'nin İçişleri Bakanı idi. Daha sonra Dışişleri bakanı oldu.

15 Haziran 1949'da Macaristan Komünist Partisi (daha doğrusu Macaristan İşçi Partisi) bir bildiri ile Rajk ve Szonyi'nin —bir diğer Komünist lider— «emperyalist güçlerin casusları ve Troçkist ajanlar» olarak partiden çıkarılmış olduklarını duyurdu. Duruşma ayın 17'sinde Budapeşte'deki büyük salonda açıldı. Duruşmalar herkese açıktı, fakat yer sınırlı olduğu için, özel davetiyeler gönderildi. Altmış yabancı gazeteci duruşmalarda hazır bulundu. **Pravda** roman yazarı Boris Polevoi'yi gönderdi. Duruşmalarda diplomatik temsilciler de hazır bulundular. Moskova duruşmalarının bir benzeri olan gösteri pürüzsüz biçimde başladı. Suçlananların hepsi kendilerine ve bu arada başkalarına yüklenen bütün suçları kabul ettiler. Rajk ölüm cezasına çarptırıldı ve kendisi ile birlikte yargılanan üç kişi ile birlikte asıldı. Üniformaya saygı gereği iki askeri liderin cezası kurşuna dizilerek infaz edildi. Diğerleri ağır hapis cezalarına çarptırıldılar.

1956'da, Yirminci Kongre'den sonra Macar yetkililer duruşmaların tam bir maskaralık olduğunu itiraf ettiler. Rajk'ın «itibarı iade edildi.» 300 000 işçi, öğrenci ve entellüktüel Budapeşte caddelerinde yürüyüş yaparak, kendilerine proletaryanın ve sosyalizmin temsilcileri diyen insanların böylesine caniyane bir mas-

karalık düzenlemelerine izin veren sistemin ortadan kaldırılmasını talep ettiler. Kısa süre sonra Rus tankları çökmek üzere olan sistemi kurtarmak için harekete geçti. Macaristan'daki gerici güçlerin ve gerçek emperyalizm ajanlarının, umulacağı gibi, işçilerin ve halkın ayaklanmasından yararlanmaya çalışmaları olgusu, onlara bir fırsat kazandırdı. Fakat Macaristan'a Sovyet silahlı müdahalesinin başlıca nedenlerinden biri, on iki yıl sonra Çekoslovakya'da olduğu gibi —burada, aynı mazeret bulunmadığı için, hiç yoktan bir mazeret bulmaları gerekiyordu— Halk Demokrasileri'nin politik cinayetlerinin açığa çıkmasını önlemek idi. Bu, duruşmaların içyüzünün bazı yönlerinin, özellikle başlıca örgütleyicilerinin, Sovyet liderleri ve onların gizli servislerinin müdahalesi bakımından, hayatta olan birkaç kurbanın açıklamalarına rağmen, neden hâlâ tam olarak anlaşılmadığını açıklar[39]. Ne var ki, bunların anlamı ve politik motivasyonu apaçık ortadadır. Rajk duruşmalarında bizzat savcı bunu mükemmel biçimde betimledi.

«Kesin olarak belirtmek gerekir ki, bu duruşma Laszlo Rajk ve suç ortaklarının yargılanması değildir. Bu, sanık sandalyesinde oturan Tito ve uşaklarının davasıdır. Açıktır ki, Macaristan Halk Mahkemesi Laszlo Rajk ve onun fesatçılar çetesini mahkûm eder-

---

39. Bu soruna daha sonra geleceğiz. Ancak kısmî yönleri açığa çıkaran mevcut bilgiler, esas olarak, Artur London'un **On Trial**'ından (Maodonald, Londra, 1970), Eugen Lobl'ün **Procès à Prague**'ından (Stock, Paris, 1969) ve kısa özgürlük dönemi sırasında Çekoslovakya basınında yer alan çeşitli raporlardan gelmektedir. Ayrıca Rajk davası hakkında bk., Savarius Vincent (Bela Szasz), **Volontaires pour l'èchafaud,** Julliard, Paris. 1963. Rajk davasının resmî versiyonu Mavi Kitap'ta yayımlanmıştır: **Rajk et ses complices devant le tribunal du peuple,** Editeurs Français Rèunis, Paris, 1949. Kostov davası: **Le Proces de Traicho Kostov et de son groupe,** Sofya, 1949. Slansky davası: **Procès des dirigeants du centre de conspiration contre l'Etat, drigè par Rudolph Slanski,** Orbis, Prag, 1953.

ken, aynı zamanda Yugoslavya'nın bu hainlerini, Tito, Rankoviç, Kardelj ve Djilas'ın cinayet çetesini ahlakî ve politik bakımdan mahkûm ediyor. Bu duruşmaların uluslararası önemi işte burada yatar.»

Ferenc Fejtö'nün **Histoire des dèmocraties populaires**'te doğru biçimde gözlemlediği gibi, «Rajk davası yapılamayan Belgrad davasının telafisinden başka bir şey değildi. Rajk davalı olmaktan çok bir tanıktı, Tito'ya karşı açılan davanın baş tanığı.»[40] Rajk «itiraflar»ına kendini anlatarak başladı. Kendisini 1931'den beri —partiye girdiği tarih— Horthy'nin polisinden para alan, sefil, değersiz bir yaratık olarak aşağıladı. İspanya'ya gittiği zaman (iç savaş sırasında tam üç yara almıştı) Faşizm'e karşı savaşmamış, Gestapo hesabına çalışmıtı. Uluslararası tugay üyelerinin kapatıldığı Fransız toplama kamplarında ve yer altındaki Komünist Parti'nin lideri olarak Macar direnişi sırasında da Gestapo ajanı olarak çalışmıştı. Diğer davalılar da kendileri hakkında aynı ölçüde karanlık resimler çizdiler.

Davalılar kendilerini casus ve polis muhbiri olarak tanıttıktan sonra —Stalinist mahkeme nezdinde bu durumun onları itibarlı hale getirdiği görülüyordu— Yugoslav liderlerini, hangi tarihlerde ve hangi koşullarda Gestapo, Fransız İstihbarat Bürosu, İngiliz ve Amerikan casusluk servisleri tarafından kazanıldıklarını anlatarak, suçlamaya başladılar. Bu anlatımlar sırasında uluslararası tugaylar, Fransız toplama kamplarından doğruca Doğu Avrupa ülkelerine gönderilen bir polis ajanları ve casuslar çetesine dönüştürüldü. Bu ülkelerde, yer altındaki Komünist partilerin başında yer alarak, Komünistler arasına polis ajanları ve casuslar sokmaya devam etmişlerdi. Bu öykülerde, özellikle Yugoslav devrimci savaşı Gestapo ajanları tarafından örgütlenmiş ve yönetilmişti. Macar direnişi de benzer durumda idi. Aynı anda hem

40. Fejto, op. cit., I, s. 254.

İngiliz ve Amerikalılar hem de diğer polis güçleri hesabına çalışan bu ajanlar çok yetenekli idiler. Almanlar yenilgiye uğratıldıklarında bu casuslar çetesi Avrupa'daki Amerikan casusluk şebekesinin başı olan Allen Dulles tarafından işe alınmışlardı. Budapeşte duruşması diğer Halk Demokrasileri hakkında ayrıntılar vermedi. Sadece «korkunç emperyalist komplo»nun bu ülkelerde de dal budak salmış olması gerektiği ima edildi. Ortaya sadece birkaç belirti konuldu: Uluslararası tugayların üyeleri, savaştan önce Batı'ya sürgüne giden Komünistler, iç direnişin militanları vb. Bütün bu şüpheliler Yugoslav Komünistleri ile ilişkiyi sürdürmüşlerdi. Yugoslav Komünist demek casus demek ile aynı anlama geliyordu. Halk Demokrasileri'ndeki hangi lider şu veya bu zamanda Yugoslavlar ile ilişki kurmuş değildi?

Bütün bunlar Batılı Komünist liderlere de uygulandı. Eğer Rajk mahkemesinin yöntemi sürdürülmüş olsaydı, Fransa, İtalya, İspanya ve diğer Komünist partilerinin öncü organlarının muhtemelen Halk Demokrasileri'ndeki polis ajanları kadar çürümüş oldukları sonucuna götürebilirdi. Yugoslavya başta olmak üzere, bütün diğer Komünist partilerinin açığa çıkarılmış veya potansiyel casusları ile daha geniş ilişkiler içinde bulunmuş olan Sovyet Komünist Partisi'nin daha yüksek çevreleri ne olacaktı?

Bu hipotezden hareketle, Batılı ve Doğulu bir çok Komünistin geçmişine Rajk, Tito ve diğerlerine yapıldığı gibi, gidilerek —bu mantıkla Komünist Enternasyonal'in Alman casusluk servisi tarafından yaratıldığı sonucuna bile varılabilir— Lenin'in Kayzer'in Almanyası'ndan geçerken mühürlü trenle yaptığı yolculuk bile kuşkuluydu! Böylelikle Stalinist tarihin hâlâ gizli olan bir noktasını, ilk yıllarında Komintern'e neden Zinovyev, Troçki, Buharin gibi uzman Gestapo ajanlarının (!) önderlik ettiğini, açıklamak da mümkün olurdu. Daha sonra, Halk Cepheleri döneminde, Komintern'in İngiliz, Fransız ve Amerikan istihbarat servis-

lerinin eline geçtiği de gösterilebilirdi. Bereket, Budapeşte duruşmasında kullanılan yöntem, çok daha titizlikle hazırlanmış ve bilimsel bir diğer şeyi gizliyordu: Casuslar listesi Yanılmaz Önder'den gelen emirler üzerine Beria'nın bürosunda hazırlanıyordu. Bu nedenle, saf anlamda formel mantığın istenmeyen sonuçlara yol açabilmesi tehlikesi yoktu. Casuslar önce seçiliyorlar, faaliyetleri hakkında «kanıtlar» daha sonra toplanıyordu: İlişkiler, toplantılar, hapisteki dönemler (yani polisle irtibat), liberaller veya sosyal demokratlar ile ilişkiler (daha çok anti-Faşist ittifaklar döneminde ve burjuvazi ile bağlantıların açık kanıtı olarak), Britanya veya Birleşik Devletler'in askeri ve diplomatik misyonları ile temaslar («büyük ittifak» döneminde, doğrudan ya da dolaylı, belirli görev yerlerinde bu tür ilişki kurmayan Komünist lider var mıydı?), emperyalizm ve onun istihbarat servisleri ile ilişkiler bakımından kesin kanıtlar vb. Yanılmaz Önder zekâsının yardımı ile, belirli bir Komünist'in casus olduğuna karar verdiği zaman, kanıt toplamak —Budapeşte mahkemesinde iddianamede denildiği gibi «reddedilemez kanıt»— basit bir mesele idi.

Tek sorun seçmekti. Bu, istihbarat servislerinin, bu alandaki eylemlerine diğerlerindeki kadar hâkim olan bürokratik rutin nedeni ile bazı hatâlar yaptıkları bir konuydu. Öyle ki, örneğin, Rajk'ın Gestapo tarafından Fransız toplama kamplarından Yugoslavya'ya gönderildiklerini söylediği bazı uluslararası tugay gönüllüleri bu kamplarda hiç bulunmamışlardı ve bunlardan biri, Vukmanovic hayatında İspanya'ya gitmemişti. Ne var ki, kullanılan metod, bu küçük bürokratik hatâların dışında, mantık sürecine zaman ve mekân sınırları koymayı ve böylece, çözümlenecek politik ve ideolojik sorunlara göre, istenen bölge ve dönemin kapsanmasını mümkün hale getirdi. O dönem için, Yanılmaz Önder, Komünist hareket içindeki casuslar salgınının uydular ile sınırlı tutulmasına karar

verdi. Bunlar, özellikle, üye olma şerefini reddedenlerdi.

Macaristan'dan iki buçuk ay sonra sıra Bulgaristan'a geldi. 30 Kasım'da Başsavcı «Trayko Kostov'un önderliğindeki casuslar ve caniler gurubu»na karşı iddianameyi yayımladı. Kostov Komünist hareket içinde eski bir devrimci olarak tanınıyordu. Dimitrov ile birlikte Bulgaristan Komünist Partisi'nin kurucusu idi ve bir süre kadar Komintern'de önderlik gerektiren bir görevde bulunmuştu. Otuz yıl süren yer altı faaliyeti, kitle mücadelesi, silahlı ayaklanma ve nihayet Halk Demokrasisi'nde bir liderlik görevi ile yoğrulmuştu. Ne var ki, iddianameye göre Kostov başka biriydi. İlk olarak, Troçkist olarak bir görevi vardı —Rajk ve casus olarak görülen neredeyse bütün diğerleri gibi— «Kariyerinin başlıca özellikleri,» diyordu iddianame, «Bulgar işçi sınıfı ve halkının en kutsal çıkarlarına karşı ikiyüzlülük, ihanet ve caniyane fesattır.»[41] Kostov'un Tito'yu Yugoslav Komünist Partisi içinde öncü görevlere getirmesini Komintern'e tavsiye ettiği açığa çıkarılmıştı. (İddianamedeki yegâne gerçek buydu ve kuşkusuz, aynı zamanda, en ciddî suçlamalardan biriydi.)

Kostov, Rajk gibi başından beri ajan değildi ve 1942'ye kadar kendisini satmamıştı. Kendisine Tito ile ilişki kurmasını tavsiye eden İngiliz istihbarat servisine geçtikten kısa süre sonra, Yugoslav askerî güçlerinin desteği ile Bulgaristan'daki halk iktidarını yıkmak için Tito ile bir anlaşma yapmıştı. (Rajk, Kostov'un Yugoslav silahlı güçlerinin yardımı ile Bulgaristan'daki halk iktidarını yıkmak için Tito ile hazırladığı komployu da açığa çıkarmıştı. Yugoslav güçleri, İngiliz ve Amerikalıların işgalindeki Avusturya topraklarında toplanmış Horthy'nin eski ordu ve polis birliklerinin işbirliği ile kendilerini Macar gibi göstererek mü-

41. 8 Aralık 1949'da **Mundo Obrero**'da yayımlanan iddianamenin İspanyolca versiyonundan alıntı.

dahale edeceklerdi.) Dimitrov'u tutuklamak ve öldürmek için bir fesat planı hazırlanmıştı. Bunlar ve aynı derecede ciddî diğerleri Genel Savcı'nın ortaya koyduğu «olgular» idi.

Kutsal engizisyon ayini 7 Kasım günü —Ekim devriminin yıldönümü— Sofya'da Halk Ordusu merkez karargâhı salonunda açık olarak başladı. Gözlemciler, yabancı gazetecileri, diplomatları ve tabiî «işçi heyetleri»ni kapsıyordu; yapılan, Budapeşte'deki gösterinin tam bir tekrarı idi. Ama ansızın beklenmedik bir şey oldu. Kostov hazırlık «sorgu»sunda yaptığı itirafları geri aldı ve kendisine yüklenen bütün suçlamaları reddetti. Şaşkınlığa düşen mahkeme başkanı, sanki bir bellek kaybı söz konusu imiş gibi, davalının ifadesini yeniden okumasını sağlamak için oturuma ara verilmesini emretti. Ne var ki, mahkeme tekrar toplandığında Kostov bir önceki ifadesinde ısrar etti. Bulgar basını ritüelde meydana gelen bu hoşgörülmez kopuştan hiç söz etmedi. Tass olaydan, Kostov'un davranışını «küstahlık» olarak betimleyen bir demeç içinde söz etti[42]. Budapeştedeki sanıkların aksine, üzerinde uygulanan bütün fiziksel ve manevi işkencelerden sonra kendini toplayacak gücü bulan eski devrimci bu «küstah» tavrı sonuna kadar sürdürdü. Son sözünü söyleme vakti geldiğinde daha önce verdiği ifadeyi güçlü biçimde tekrarladı. Ama bu kez gösterinin yöneticileri önceden uyarılmışlardı. Kostov konuşmakta zorluk çekmeye başlamıştı, çünkü dinleyici sıralarından yükselen çığlıklar ve ıslıklar sesini boğuyordu. Yabancı gazeteciler için hazırlanan dört dilde simultane çeviri sistemi esrarengiz biçimde bozuldu. Masumiyetini bir protesto halinde ifade etmesine rağmen Kostov ölüm cezasına çarptırıldı ve Bulgaristan Halk Demokrasisi üzerinde asılı duran bir kuşkuyu ardında bırakarak idam edildi. Günler sonra bu kuşku dağıtıldı: Basın Kostov'un ölmeden önce yazdığı bir mektubu

42. Bk. Fejto, op. cit., I, s. 262.

yayımladı. Kostov, mektubunda, mahkemede verdiği ifadeden vazgeçiyor ve suçunu tamamen kabul ediyordu. 1956'da Kostov'un itibarı iade edildiği zaman, bu mektubun, mahkemeye sunulan bütün itiraflar ve suçlamalar gibi düzmece olduğu açığa çıkarıldı.

Halk Demokrasileri'nde hainlerin avlanması ve cezalandırılması Stalin'in Yugoslav devrimine karşı başlattığı saldırı ile aynı zamana rastladı. Arnavutluk'ta, Yugoslavlar'a çok yakın olan parti örgütü sekreteri ve İçişleri Bakanı Dodje Kominform kararı yayımlanmadan önce bütün görevlerinden alındı. Partinin diğer tanınmış liderleri ile birlikte yargılandı, mahkûm edildi ve Haziran 1949'da idam edildi. Romanya'da, 1945'ten beri partinin Genel Sekreteri ve daha sonra bu görevine ek olarak Adalet Bakanlığı'na getirilmiş olan Patrascanu 1948 yazında diğer tanınmış militanlar ile birlikte tutuklandı. Aynı yaz Gomulka Polonya partisinin Genel Sekreterliği görevini kaybetti ve diğer suçların yanı sıra, milliyetçilik, tarımın hızlı kollektifleştirilmesine direnmek, uyanık olmamak, entellektüellere hoşgörü göstermek ve en önemlisi SSCB Komünist (Bolşevik) Partisi'nin öncü rolünü kavrayamamak ile suçlandı[43]. Ocak 1949'da, Gomulka, General Spychalski ve diğer liderler partiden çıkarıldılar. Çekoslovakya'da «Titoistler»in ve diğer «sağ-kanat sapmalar»ın temizlenmesi «Prag darbesi»nden hemen sonra başladı —darbe Stalin'in Yugoslavlara saldırısının başlangıcı ile aynı zamana rastlıyordu— ve Parti Genel Sekreteri Slanski'nin liderliği altında aylarca sürdü.

Böylece Tito'ya karşı Kominform kararı ile Rajk davası arasında geçen bir yıl içinde Halk Demokrasileri'nin Komünist Partileri ve devlet kurumları içinde büyük oranlarda temizlik yapıldı; yukarda aktarılan

---

43. Polonya İşçi Partisi merkez komitesinin kararı. 9 Eylül 1948 tarihli **Mundo Obrero**'da yayımlanan tam İspanyolca versiyondan.

ve öncü çevreleri kapsayan örnekler, suçlananların öneminden ötürü kamuya açık olarak gerçekleştirildiler. Görevlerini kaybeden veya partilerden çıkarılan binlerce orta veya alt düzeyde militan hakkında ne kamuya açık ve ne de, kuşkusuz, parti içi rapor yoktur. Ancak davalar ile doğrudan ilişkili parti üyeleri biliniyordu. Büyük temizlik Rajk davası ile birlikte başladı. Bu, bütün Halk Demokrasileri'ndeki operasyonun ve aynı zamanda Yugoslavya'ya karşı şiddetlendirilen kampanyanın temeli olacak politik ve ideolojik platforma son şeklini verdi. Bu iki boyut birbirine yakından bağlıydı.

1949 Kasım'ının ikinci yarısında Kominform'un üçüncü —ve sonuncu— toplantısı yapıldı. Gündemde üç madde vardı: «barışın korunması ve savaş kışkırtıcılarına karşı mücadele». «işçi sınıfının birliği ve Komünist partiler ile işçi partilerinin görevleri» ve «katiller ile casusların iktidarda olduğu Yugoslav Komünist Partisi.»[44] Suslov ve Togliatti bir sonraki bölümde tartışılacak olan ilk iki maddeyi sundu ve Romanya Komünist Partisi Genel Sekreteri Georgiyu-Dej üçüncüsünü sundu. Kominform kararından beri meydana gelen olayları açıklayarak başladı. Özellikle Budapeşte'deki dava, «kararın doğruluğunu ve bu dokümanın dünya devrimci hareketi için taşıdığı olağanüstü teorik ve pratik değeri tam anlamı ile doğrulamış» idi. Bu dokümanın «ustalıklı basireti» ve «bilimsel kavrayışı» onu «bütün dünya devrimci hareketinin yöneliminde ve faaliyetinde tarihsel bir dönüm noktası» haline getirmişti. Komünist partilerinin, «Sosyalizmin anavatanına, Sovyetler Birliği'ne sadakatin enternasyonalizmin denektaşı ve kriteri olduğunu daha derinden özümlemiş hale gelmeleri»ne yardımcı olmuştu. Georgiyu-Dej şunları ekliyordu: «Yol-

44. Bu toplantının tutanaklarından yapılan bütün alıntılar not. 6'da adı geçen broşürden alınmıştır; s. 76, 81-2, 80-81, 79, 95, 94, 28-9.

daş Stalin uluslararası Komünist harekete doğrudan yardım sağlamıştır. Dehası ve öngörüsü ile O, bizi bir çok ideolojik sapma ve yanlış anlamaya karşı uyardı ve bunlara karşı başarı ile savaşmamıza yardımcı oldu. Yoldaş Stalin'in bu yardımı pek çok Marksist partinin kurtuluşu idi.»

Haziran 1948 kararının teorik değeri, bilimsel kalitesi ve dünya devrimci hareketinin tutumlarında ve faaliyetinde tarihsel bir dönüm noktası oluşturması böylece, bir gurup sözde casus ve polis ajanının itirafları ile doğrulanmış oluyordu. Bu itirafların —ve yalnız bunların— temelinde Georgiyu-Dej, Yugoslav Komünist liderlere karşı, savaş sırasında onların aynı anda hem Gestapo'nun hem de İngiliz Amerikan istihbaratının ajanları olduklarını iddia ederek, en grotesk suçlamalarda bulundu. Böylesine ham iddiaların milyonlarca Komünist tarafından gözü kapalı kabul edilmesi olgusu, resmi «Marksizm»in bu dönemde düştüğü seviyeyi gösterir. Georgiyu-Dej'in raporu şu sözlerle devam ediyordu.

«Enformasyon Bürosu kararını yayımladığı zaman, Belgrat'ın Faşist iblisleri haksızlığa kurban gittiklerinden dem vurarak şikâyete başladılar. Ama düşündükleri tek şey, karanlık geçmişlerini ve İngiliz-Amerikan emperyalizmi ile ilişkilerini mümkün olduğu kadar gizlemek idi. Budapeşte duruşması Titokliğini bir yıldırım gibi çarptı.

«Olgular bunun falsolardan ibaret bir durum olmadığını, polis ve burjuva gizli servisleri ile uzun süre işbirliği yapmış bir casuslar, profesyonel muhbirler ve ajan provokatörler çetesi tarafından yönetilen kasıtlı bir karşı-devrimci, anti-Sovyet ve anti-Komünist politika olduğunu kanıtladı. Şimdiki Yugoslav liderlerin pek çoğu daha 1941'de Fransa'daki toplama kamplarından Yugoslavya'ya gönderildiler.

«Churchill, oğlu Randolph'u özel bir görev ile Tito'ya gönderdi. Daha sonra ihtiyar gerici ve SSCB'nin candüşmanı, Tito ile bizzat görüştü. Bundan hemen

sonra. emperyalistler Tito'ya ve kliğine büyük ilgi ve güven gösterdiler.

«Öte yandan, Yugoslav General Popivoda'nın keşfettikleri, Tito Rankovic ve diğerlerinin Nazi işgalcileri ve Gestapo'ya yönelik uzlaşıcı tavırlarının içyüzünü ve yine onların Yugoslav partizanlarına savaşın en ciddi anlarında alçakça ihanetlerini açığa çıkardı.

«Budapeşte'deki duruşmada açığa çıkan olgular, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Romanya Halk Cumhuriyeti ve diğer Halk Demokrasilerinde, Tito, Rankovic, Kardelj, Djilas, Pijade, Gosnjak, Maslaric, Bebler, Mrazovic, Vukmanovio, Koca Popovic, Kidric, Neskovic, Zlatic, Velebit ve diğerlerinin, Rajk, Brankov, Trayko Kostov, Patrascanu ve işbirlikçilerinin İngiliz ve Amerikan emperyalistlerinin gizli servis ajanları olduklarını bütünüyle kanıtlamıştır. Daha İkinci Dünya Savaşı sırasında bu alçak ajanlar ve hainler İngiliz ve Amerikan emperyalistlerinin dünya hâkimiyeti planlarını uygulamaları için destek üsleri hazırlamalarına yardım ediyorlardı. Bu casuslar ve hainler çetesi Komünist ve işçi partilerinin saflarına bir Truva atı gibi sokuldular. Onlar, efendilerinin emirlerine itaat ederek, işçi sınıfının iktidara geldiği ülkelerde parti ve devlet yönetimini ele geçirmek, devrimci hareketi ezmek ve burjuva yönetiminin restorasyonunu sağlamak gibi caniyane bir hedef belirlediler.»

Yugoslavya'yı Churchill ile birlikte tam bir gizlilik içinde bölüşen Stalin şimdi Tito'yu «ihtiyar gerici ve SSCB'nin candüşmanı» ile gizli anlaşma yapmakla suçluyordu. Yugoslav Komünistlerini savaş sırasında emirlerine itaat etmedikleri için, emirlerine uyarak burjuva güçlerine boyun eğecekleri yerde başarılı bir devrimci politika izledikleri için bağışlayamıyordu.

Rapor, Yugoslavya'daki rejimin Faşist olduğunu, güneydoğu Avrupa'da Amerikan istihbaratının karargâhı olduğunu ve SSCB ile Halk Demokrasileri'ne karşı savaşa hazırlanan güçlerin ileri müfrezesini oluş-

turduğunu kesin olarak belirtiyordu. Rapor şu sözler ile son buluyordu:

«Sovyetler Birliği'ne —ilk sosyalist ülke, dünya devrimci hareketinin dayanağı ve halkların barış ve özgürlük mücadelesinin başlıca siperi— büyük Bolşevik partisine, dünya devrimci hareketinin öncü gücüne, insanlığı eğiten öğretmen, halkların barış ve sosyalizm mücadelesinin lideri Yoldaş Stalin'in dehasına daha da bağlanarak, proleter enternasyonalizminin muzaffer bayrağını daha da yükseltelim.»

Böylelikle, Kremlin'in istihbarat servisleri tarafından toplanan ve Budapeşte duruşmasında ortaya konulan meşum casus hikâyeleri —fevkalade eğitici pedagojik işkence yöntemlerinin yardımı ile ezberlenen— «kadroların politik ve ideolojik düzeyini yükseltmek için» Marksist-Leninist eğitim materyali haline geldi. Bu, Georgiyu-Dej'in Kominform yayınından alarak belirttiği gibi, «işçi sınıfı partisi»nin «düşmanı her zaman ve her yerde yakalaması ve hakkından gelmesi» bakımından önemli idi; «düşmanın taktığı maskenin önemi yok.» Önder eğitici on iki yıl önce de, benzer duruşmalar örgütlediğinde, ortaya benzer materyaller koymuştu; ama yeni materyal, Marksizm'i önemli ölçüde zenginleştiriyordu. Otuzların Troçkist ve Buharinist casusları, hemen keşfedilen ve imha edilen bölücü guruptan daha fazlasını yaratmayı başaramamışlardı; tarih, emperyalizmin ve onun istihbarat servislerinin yeraltı çalışması sayesinde neyin kazanılabileceğini hâlâ göstermek durumundaydı. Yugoslavya'nın ve Halk Demokrasileri'nin verdikleri örneklerde, bu servislerin ellerinde bulunan muazzam olanaklar açığa çıkarıldı. Anti-Faşist savaşın ve tek ülkede proletarya devriminin örgütünden ve liderliğinden hiç de aşağı kalmadıklarını göstermişler ve zamanı geldiğinde diğer Halk demokrasileri'ni —Kızıl Ordu tarafından kurulan gerçek Halk Demokrasileri— yıkmak için bir Halk Demokrasisi kurdurmuşlar ve böylece SSCB'ye karşı bir savaşın ve emperyaliz-

min dünya hâkimiyetinin kurulmasının koşullarını hazırlamışlardı. Düşmanın dehası ancak Halklar'ın Rehberi'nin dehası ile kıyaslanabilirdi.

Georgiyu-Dej'in raporu temelinde Kominform'un bu toplantısında kabul edilen yeni karar Komünist partilerine iki temel görev veriyordu:

«Komünist ve işçi partilerinin Enformasyon Bürosu, bu durumda, parayla tutulmuş casuslardan ve canilerden oluşan Tito kliğine karşı savaşın bütün Komünist ve işçi partilerinin enternasyonal görevi olduğunu düşünüyor.

Enformasyon Bürosu, saflarında devrimci uyanıklığı en yüksek düzeye çıkarmaları için, burjuva milliyetçi unsurları ve emperyalizmin hangi bayrak altında gizlenmiş olurlarsa olsun ajanlarını açığa çıkarmak ve defetmek için, bu görevi, Komünist ve işçi partilerinin en önemli görevi olarak görür.»

Georgiyu-Dej aynı zamanda «devrimci uyanıklığı arttırmak» için bir öneriler listesi çıkardı. Birincisi şuydu:

«...kendi partilerimizi Bolşevik düzene sokmalıyız... Bunun başlıca aracı parti üyelerinin soruşturulmasıdır. Bu birçok Halk Demokrasisi'ndeki partilerde yapılmış ve iyi sonuçlar vermiştir.»

Daima kabul görmüş iyi Bolşevik aranır. Unutulmamalı ki düşman, «parti ve hükümet saflarındaki her zaafı ve çatlağı olduğu kadar, Rajk gibi insanları, hoşnutsuzları, milliyetçi unsurları ve karanlık bir geçmişe sahip olanları kullanmaya çalışacaktır.»

İyi Komünistler «ideolojik uyanıklık»ı asla gevşetemezler.

«Onlar proleter enternasyonalizminden bütün sapmalara karşı gerçek Bolşevik uzlaşmazlığını göstermelidirler... Bilimde, edebiyatta, resimde, müzikte ve sinemada, işçi sınıfına yabancı bütün eğilimlere ve kozmopolitanlık propagandasına yönelik uyanık ve uzlaşmaz bir tavır alınmalıdır.»

Kominform toplantısından sonra ve burada tav-

siye edilen tutumlara ve yöntemlere uygun olarak, büyük temizlik, tanınmış yüzlerce lideri ve dev bir sıradan militanlar ve kadrolar kitlesini kapsayarak, Halk Demokrasileri'nin bütün Komünist partilerine yayıldı. Bu geniş operasyon hakkındaki bilgimiz hâlâ çok yetersizdir, ama ortaya konulan olgular biliniyor. Bizzat temizliğin kapsamı dikkat çekicidir[45]. Prag darbesi» sırasında 1 300 000 üyeye sahip bulunan Çek Komünist Partisi 1948'in sonunda iki milyondan fazla idi. Bu sayı 1954'te 1 400 000'den çok değildi. Polonya partisi 1948'de 1 400 000 üyeye sahipti. Bu sayı 1952'de 1 110 000'e indi. Romanya'daki parti 1940'ta bir milyon üyeden 1951'de 700 000 üyeye; Macaristan'daki, Haziran 1948'de 1 200 000'den Şubat 1951'de 850 000'e indi. Bulgaristan partisi Aralık 1948'de 500 000 üyeden 1951'de 300 000'in altına düştü. Bu sayılar temizliğin boyutunu tam olarak yansıtmazlar, çünkü üye yazımları bu dönemde de devam ediyordu. Ferenc Fejtö'ye göre, 1948 ve 1952 arasında bütün bu partilerden çıkarılanların toplam sayısı iki buçuk milyon civarında idi. 125 000 ile 250 000 arasında üye hapsedilmişti. İdam edilenlerin sayısı bilinmiyor.

Kurbanlar arasında çok sayıda lider ve üst düzey görevli vardı: Üç genel sekreter (Kostov, Gomulka, Slanski), bir başkan (Macaristan'da Szakasits), çok sayıda başbakan yardımcısı (Arnavutluk, Bulgaristan, Polonya ve Romanya), onlarca bakan ve önde giden parti lideri, yüzden fazla general vb.[46]. Macaristan'da Rajk duruşmasının ardından gelen iki yıl içinde tutuklananlar, İçişleri Bakanı olarak Rajk'ın yerine getirilen Yanoş Kadar'ı (o sırada Parti'nin Genel Sek-

---

45. Sayılar yuvarlatılmıştır. Bilgiler, Fejto'nun kitabından ve Lazitch'in Avrupa'daki Komünist partileri hakkındaki kitabından alınmıştır. Bu iki tarihçi resmî Komünist parti kayıtlarını kullanırlar.

46. Fejto, op. cit., I, s. 246-7. **Literarni Listi** Çekoslovakya için 30 000 gözaltı sayısı verir (**Le Monde**, 31 Mart 1968).

reteri), yine Rajk'ın yerine Dışişleri Bakanlığı'na getirilen Gyula Kallay'ı, kurtuluştan sonra Başbakanlık Bürosu'nda Devlet Sekreterliği görevine getirilen Losonczi'yi ve diğer tanınmış eylemcileri kapsıyordu. Kadar'ın tutuklanmasından sonra İçişleri Bakanlığı'na getirilen Sandor Zold 1951'de hapisten kurtulmak için intihar etti. (Böyle zamanlarda en tehlikeli yer İçişleri Bakanlığı idi ve bu görevdeki kişi yargılayacağından veya yargılanacağından emin olabilirdi. Romanya'nın eski Komünist liderlerinden Vasili Luca (Maliye Bakanı) ve Teohari Georgescu (İçişleri Bakanı) 1952'de tutuklandılar. Luca ölüm cezasına mahkûm edildi ve sonra cezası tehir edildi. Aynı yıl, Dışişleri Bakanı ve Enternasyonal zamanından beri Komünist hareketin en tanınmış simalarından biri, Ana Pauker, hükümetten ve parti liderliğinden alındı, ama tutuklanmadı.

Polonya'da, daha önce belirtildiği gibi, 1948'de Parti'nin Genel Sekreterliği'nden alınan Gomulka Ocak 1949'da hükümetten çıkarıldı. Aynı yılın Kasım'ında bir diğer eski Komünist lider Kliszko, General Spychalski ve diğerleri gibi, partiden çıkarıldı. 1951'de, büyük bir generaller ve subaylar gurubu casusluk ve ihanet ile suçlanarak yargılandılar. Suçlananların «ifşaatlar»ına göre Gomulka ile Spychalski Polonya'da Titoist bir rejim kurmayı ve Batı bölgelerini Almanya'ya iade etmeyi planlamışlardı. Gomulka suçlu bulunmadı; ne var ki, bu durum 1950'nin sonundan 1956'ya kadar hapiste tutulmasını önlemedi. 1948'de Çek Komünist Partisi, parti Genel Sekreteri Slanski tarafından örgütlenen bir sürgünler dalgasına uğratıldı. Kominform toplantısından sonra yeni bir dalga başladı. «Bu seferki 1948'dekinden çok daha ağır olacak,» diyordu Slanski. Gerçekten de öyle oldu. Slovak partisi içindeki öncü gurubun (Merkez hükümette Dışişleri Bakanı Clementis, bir zamanların temizleyicisi, o sırada Slovak Komiserleri Konsey Başkanı, Husak, Eğitim Komiseri Novomeski ve diğerleri) görevinden

alınması ile başladı ve bizzat Slanski ile Çek partisinin, ihanet, muhbirlik, sabotaj ve Siyonizm ile işbirliği ile suçlanan diğer liderlerinin temizlenmesi ile sona erdi. Mahkemeleri 1952'de yapıldı. Slanski ve hepsi yurtsever Komünistler olan diğer on kişi asıldı[47].

Marksizm'in dejenerasyonu ve onun bir suçlu çıkarma ideolojisine —dinsel özellikler ile birlikte— dönüştürülmesi konusunda güçlü bir broşür yazan Costas Papaioannou, Saint Marcellus ve Saint Peter'in kutsal emanetleri vasıtasıyla cinlerden kurtarılan, ruhunu şeytana satmış birinin itirafından alıntı yapar: «Ben şeytanın uşağı ve müridiyim. Uzun süre cehennemin kapısında bekçilik yaptım, ama yıllar önce, on bir yardımcım ile birlikte, Franklar'ın krallığını tahrip etmeye başladım. Aldığımız emre uyarak, hububatı, şarabı ve insanın kullanması için yeryüzünde üretilen bütün diğer meyvaları harap ettik.» Papaioannou şu yorumda bulunur: «Bir 'Troçkist canavar'ın veya bir 'Yahudi-Titoist'in itiraflarını kim tanımamazlık edebilir. Her şey buradadır: Karanlık geçmiş (cehennemin kapıları, gericilik çukuru), ansızın kalifiye bir sabotör oluvermek; Şeytanca, Troçkist, Titoist veya bir diğer merkezden gelen emirlere alçakça itaat etmek ve hattâ kötü ahlakı düzeltme niyetleri.»[48]

Darağacına çıkarılmadan veya hapisane cehennemine indirilmeden önce ele geçirilen Komünistler'den alınan itiraflar, doğal afetleri ve toplumsal kötülükleri açıklamak ve büyü yolu ile defetmek gibi ikili bir işlevi yerine getiren Ortaçağ'ın şeytan kovma usulleri ile, gerçekten de, garip bir benzerlik taşıyordu. «Sosyalizmi inşa etme» konusunda gerçekleştirilen yeni girişimlerde ortaya çıkan bütün zorluklar, uyduları zayıflatan bütün kötülükler, Rajkların, Kostovların, Go-

47. Fejto duruşmalar ve ihraçlar hakkında ayrıntılı bir değerlendirme verir, op. cit., I, Bölüm V., 3. ve 6. alt bölümler.

48. Costas Papaioannou, **L'Idèologie froide**, J. J. Pauvert, Paris, 1967, s. 141.

mulkaların, Patrascanuların, Slanskilerin ve Şeytan Truman'ın bizzat hizmetkârı olan Yuda Tito'nun hizmetkârlarının şeytanî çetelerinin gizli faaliyeti ile açıklanıyor ve mazur gösteriliyordu. 1936-8'de Sovyet toplumunun ekonomik zorlukları ve politik gerilimleri de, aynı tarzda, Troçkist ve Buharinist çetelerin daha az şeytanca olmayan faaliyeti ile açıklanmıştı. Slanski davasında savcı şöyle diyordu:

«Yurttaş yargıçlar:

«... (Bu cinayetlerdeki- Ahlakî yan bütün dehşeti içinde bize gösterilmiştir. İçinde bulunduğumuz tehlikenin farkındayız. Açığa çıkarılan cinayetler, partimizin, devletimizin ve ekonomimizin pek çok kesimindeki ağır kusurların gerçek sebeplerini anlamamızı sağlamışlardır. Bin vantuzlu bir ahtapot gibi, kanını ve iliğini emmek için Cumhuriyetimizin gövdesine sarıldılar.

«... Bir süre için, partimizin politikasını çarpıtmayı, raporları, sayıları, kadro dosyalarını tahrif etmeyi, Klement Gottwald yönetimindeki parti liderliğini yanıltmayı ve hattâ küstahça bizzat Başkan'ın kendisini yanıltmayı başardılar.»[49]

Geçmişteki ve şimdiki bütün başarısızlıkların gerçek sebepleri hayali canilerin hayali suçlarının yardımı ile ortaya konulduktan ve «insan yüzlü canavarlar» için olağanüstü cezalar talep edildikten sonra savcıların son konuşmaları ve daha çok, bizzat «canavarlar»ın itirafları —bu canavarlar sadece insan yüzlü değildiler, aynı zamanda 'Marksist-Leninist' bir dil kullanıyorlardı— monolitik birliği Stalinist liderlik çevresinde güçlendirme çağrıları ile son buluyordu. Marksizm-Leninizm'in saflığını korumak ve devrimci uyanıklığı arttırmak için mücadele, özeleştirinin uygulanması ve en önemlisi üretim normlarının yerine getirilmesi ve aşılması için mücadele çağrısında bu-

49. Artur London, op. cit., s. 294-5, 303 (çeviri biraz değiştirildi).

lundular. Savcı yukarda alıntı yapılan konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

«Fesatçılar ülkemizin milyonlar kaybetmesine sebep oldular. Yine de Beş Yıllık Plan hedeflerine muzaffer biçimde ulaşıyoruz, kendimiz ve bizden sonraki kuşaklar için yeni bir hayatı, olağanüstü bir hayatı inşa ediyoruz. Milyonlarca işçinin yorulmak bilmez çabaları bir avuç fesatçıyı engelledi. Son günlerde mahkememize işçilerimizin bu emperyalist hainlerin verdikleri zararın mümkün olduğu kadar çabuk onarılması için gösterdikleri kararlılığı ifade eden binlerce öfke dolu mektup geldi... Her zaman daha uyanık, daima kararlı, liderlerine ve Klement Gottwald'a daha yakın olan Komünist Partimiz, muazzam bir gelecek için halkımıza önderlik ediyor.»[50]

Kötü ruhların kovulması ve ele geçirilenlerin yakılması ile birlikte, vadedilmiş topraklara giden yol, Efendi'nin uysal sürüsünün önünde açılır.

Papaioannou, «(Bu mahkemelerde) bizzat rejim hesabına bir çeşit dolaylı, 'sihirli özeleştiri'yi, tarihin, kendi yapısını böylesine inatla reddeden ideolojiden aldığı intikamı neden göremiyoruz?» diye yazar[51]. Sahi, neden göremiyoruz? 1930'larda Sovyet toplumunun hareketi, onun çelişkileri ve çatışmaları —ekonomik darboğazlar da, toplumsal gerilimlerde, parti içinde ve dışında sessiz bir muhalefette yansıyan— artık gizlenemeyecek bir noktaya vardığında veya partinin daima doğru olan politikasının uygulanmasındaki basit hatâlar ile mazur gösterildiğinde, rejim «sihirli» açıklamalara başvurmak zorunda kaldı. Marksist yöntem —Marx'ın yöntemi— kullanılamıyordu, çünkü önyargılar, tabuların olmadığı tam anlamıyla serbest tartışmayı ve araştırmayı engelliyordu; rejim, bu tür koşulların inkârı idi. Kendini Marksist ilkeler temelinde analiz etmek için, önce kendini ortadan kal-

50. Ibid., s. 304 (biraz değiştirildi).
51. Papaioannou, op. cit., s. 140.

dırmak gerekecekti. Kendi ideolojisine, resmî «Marksizm»e de güvenemiyordu, çünkü bu ideolojinin işlevi, çelişkileri açığa çıkarmak için değil gizlemek için, sistemi eleştirmek için değil onu haklı çıkaracak argümanları üretmek için, gerçek hareketi akılcı biçimde yansıtmak ve açıklamak için değil, onu gizemlileştirmek için vardı. Sistemin görmezlikten gelinmesi olanaksız hastalıklarının, onun doğasına, yapılarına ve üstyapılarına yabancı olarak, Sovyet toplumuna yabancı ajanlar tarafından ithal edilmiş olarak, gösterilmesi zorunlu idi.

On yıl sonra benzer bir durum Halk Demokrasileri'nde meydana geldi. Ne «Sovyet» rejimi ne de «Halk Demokrasileri», Yugoslavya ile çatışmanın, Moskova ile uydular arasındaki ilişkilerin, uydularda kurulan politik sistemin gerçek yapısının, bu faktörlerin ekonomik, toplumsal ve diğer etkilerinin bir Marksist analizini yapabildi. Ne de işlevi, otuzlardakinden de daha fazla, saf anlamda savunmacı ve mazur gösterici olan resmî «Marksizm»i kullanabildiler. «Sihirli» açıklamalar bir kez daha canlandırıldı. Tarih, gerçek hareket, bürokratlardan ve onların sinik ideolojisinden bir kez daha öcünü aldı. Birkaç yıl sonra, bir «gizli rapor» ve diğer olaylar ile bu intikam Homerik boyutlar alacaktı.

Stalin'in kullandığı «sihir»in telkin gücü, daha önceki gibi, yöntemlerinin ve manüplasyonlarının gizlenmesine bağlı idi. Bunlar bir kez, kısmen de olsa, açığa çıkartıldıklarında büyü bozuldu ve Marksist dünyaların olabilecek en iyisi olarak yalanlar ve polis denetimi dünyasını benimseyenler arasında bir bilinç değişmesine ve krizine yol açtı. Bununla birlikte, eski itikatlarının yavan kalıntılarına umutsuzca sarılan pek çok kişi vardı ve yeni, saf inanç sahipleri, Marksizm'i öğrenmeye ve yeniden keşfetmeye kararlı olanların veya sonunda umutlarını kaybedenlerin arkalarında bıraktıkları boşlukları doldurmaya başladılar. Ne var ki, bu öykü daha sonra tartışılacak. Şimdilik

sadece Stalin'in kullandığı «sihir»in iç mekanizmalarını tartışacağız.

Arthur London'ın **On Trial**'ı (Dava Üzerine), yazar izlediği mantığın gerektirdiği bütün sonuçları çıkarmasa bile, burada bize olağanüstü ilginç materyal sağlıyor. Bilinen ve mevcut otoriteler tarafından kısmen —sadece kısmen— kabul edilen (yani, ne suçun ne de canilerin olduğu, bizzat davaların bir suç oluşturduğu) şeylerin doğrulanması ve canlandırılması yanı sıra, London'ın tanıklığı, davaların aslında, yukarda onlara atfedilen hedefi benimsediklerini gösterir. Ne var ki, bu yazarın fikrinde daha önemli olan **On Trial**'ın davaların mekanizmasını ortaya koyması ve onların nasıl planlandıklarını ve gerçekleştirildiklerini açığa çıkarmasıdır.

Başlangıç noktası varılmak istenen politik hedefleri yansıtan bir genel şema, daha çok bir senaryo taslağı idi. O sırada başlıca roller için gerekli özelliklere sahip aktörlerin keşfedilmesi için bir tartışma yapıldı. Örneğin, Budapeşte duruşmasında, baş aktörün, Yugoslav Komünist liderler ile pek çok ilişkiye sahip olması, yer altı mücadelesinde aktif görev almış olması, tutuklanmış olması, küçük burjuva kökene sahip olması vb. önemli idi. Soruşturmadan sorumlu görevliler aktif üyelerin ayrıntılı biyografilerinin yer aldığı parti arşivlerine girdikleri için, seçim yapma bakımından büyük sorunlar yoktu. Uygun insanlar bir kez seçildikten sonra, sıra onlara rollerini ezberletmeye geliyordu. Bu amaçla, çok ince fiziksel ve zihinsel işkence biçimleri, seçilen kişinin parti tecrübesi ve formasyonu dikkate alınarak birleştiriliyordu. Bu aşamada, adayın gerekli bütün özellikleri taşıyıp taşımadığı, rolünü iyi ezberleyip ezberlemediği veya sorgucunun ikna edici argümanlarına beklenmedik bir direniş gösterip göstermediği görülebiliyordu. Aktörlerin seçimi derece derece gerçekleştiriliyor ve senaryo, taslakta yer almayan yeni ayrıntıların eklenmesi ile tamamlanıyordu. Bu aşamada, seçilen kişiler, «partinin

iyiliği için» casus, muhbir, dejenere küçük burjuva, Siyonist Yahudi vb. rolü oynamaya çağırılıyorlardı. Mekanizmaya yakasını kaptıranlar ise aktif işbirlikçiler haline geliyorlardı. Yapılan çalışma kollektif hale getiriliyordu. Cellat ve eğitici Komünistler ile suçlu Komünistler tarihin ağını dokumakta ve itirafları formüle etmekte mükemmele ulaşmak için birbirleriyle yarışıyorlardı. Bu yapılırken, belirsiz ifadelerden kaçınmaya özen gösteriliyordu. Örneğin, «şu ve şu tarihlerde Yugoslav falanca ve falanca ile bir toplantı yaptım,» ifadesi daha kesin olabilmesi için şu şekilde değiştiriliyordu: «şu ve şu tarihlerde Titoist casus falanca ve falanca ile bir toplantı yaptım.» İtiraf, muhteva, ifade ve «parti için gerekli» ayrıntılar bakımından gözden geçirildikten sonra yapılması gereken, en ufak bir hata ihtimaline yer bırakmaksızın ve mahkeme başkanının önceden hazırlanmış soruları (mahkeme başkanı kadar sanığın da bu soruları ezberlemesi gerekiyordu) soracağı yerleri ve kuşkusuz bu sorulara verilecek yanıtları unutmadan, hazırlanan ifadeyi ezberlemekten ibaretti. Son olarak oyun —yani duruşma— sahneye konuluyordu. Burada her şey dakik olarak planlanmış, örgütlenmiş ve zamanlanmış oluyordu. Kostov'un Sofya'daki duruşmada ve Krestinski'nin Moskova duruşmalarında yaptığı gibi, kabul edilemeyecek sürprizler, nadirdi. London'ın kitabı, sürecin, bizim sadece çok şematik biçimde değerlendirdiğimiz ayrıntılarına yer veriyor. Yaptığı değerlendirmenin çok önemli bir özelliği, Marksist-Leninist terminolojide «parti eğitimi»nden ne anlaşıldığı ile ilgili bölümdür.

Öykümüzün bu noktasında bu «eğitim»in karakteristik özelliklerini uzun uzun açıklamak gereksizdir. Her Komünist'te bir Marksist devrimci olma inancı Marksizm'e tamamen yabancı görüşler ve tavırlar ile örtüşüyordu. Eğer Marx'ın kendi çalışmasında yer alan düsturu **de omnibus dubitandum** (her şeyden

kuşkulanın)[52] idiyse, onu izleyenlerin bir yüzyıl sonraki düsturu şu şekilde özetlenebilirdi: «Parti daima haklıdır.» Parti arada bir hatâ yapsa da, «Parti ile birlikte hatâ yapmak ona karşı çıkmaktan daha iyidir. «Stalin yanılmazdı, Sovyetler Birliği kutsaldı. Stalin'e ve Bolşevik Partisi'ne —Stalin ile özdeşleniyordu— ve Sovyetler Birliği'ne —Bolşevik Partisi ve Stalin ile özdeşleniyordu— sadakat, iyi militan olmanın başlıca karakteristiği olarak görülüyordu. Yirmi yıldan fazla bir süre, birbirini izleyen Komünist kuşaklar, Marx'çı görünen bütün ifritlerin arındırılması ile, koyunlara uygun bu Marksizm içinde eğitilmişlerdi. Stalin'e ve SSCB'den gelen her şeye körü körüne inanç ile birleşen, Komünist partilerinin iç hayatı, yukardan gelen emirleri eleştirel bir ruhla asla tartışmama alışkanlığı, oy birliği ve monolitik onay gerektiren değişmez norm, Komünistler'in kafalarını öyle bir ölçüde koşullandırdı ve onlarda öylesine şartlı refleksler üretti ki, «Marksist-Leninist» söylem ile kuşatılmış ve Sovyet etiketi taşıyan her türlü mistifikasyon için kolay birer av haline geldiler.

Duruşmaların tekniği bakımından, özellikle önemli bir diğer husus kaydedilmelidir. Bu aynı zamanda «parti eğitimi»nin bir bölümünü, «özeleştiri» yöntemini oluşturuyordu. Eleştiri ve tartışma, liderliğin emirlerini monoton biçimde onaylayarak yorumlama haline getirilerek özgün muhtevalarından boşaltıldıktan sonra, bütün Komünist partilerinde uygulanan şekli ile «özeleştiri»de, pratikte ortak olarak kabul edilen anlamı ile bağlantıyı kaybetti. Militan veya örgüt, genel olarak, kollektif hatalardan ve özellikle liderliğin hatalarından kendini suçlu görüyordu. Günah keçisi rolünü oynuyordu. 1933 felaketinden son-

52. «Her şeyden kuşkulanın.» Bu düstur Marx'ın 1865'te kızlarının hazırladığı bir sorular dizisine verdiği yanıtlardan biridir. Bk., **Memories of Marx and Engels** (Rusça), Moskova, 1956.

ra Alman Komünist Partisi'nin liderliği Stalin'in ve Komintern yürütmesinin hatalarının günah keçisi idi. 1947'de, Kominform'un kuruluş toplantısında, Fransız ve İtalyan Komünist liderler Stalin'in «büyük ittifak» sırasında izlediği politikaların oportünizmi için günah keçisi haline getirildiler. Duruşmalardaki itiraflar ile militanların ve partilerin suçlu hale getirildikleri bu «özeleştiri» hareketleri arasında yakın bir bağlantı vardı. Her iki durumda da, bireyler ve özellikle örgütler kollektif sorumluluğu üstlendiler; bu arada gerçek sorunlar gözden kaçırıldı veya çarpıtıldı ve daha yüksek otoritelerin statüsü abartıldı. Aradaki fark «suçlar»ın yapısında ve duruşmalarda «özeleştiri»nin sağlanması için işkencenin kullanılmış olması gerçeğindendi. «Parti eğitimi» Komünistler'in, partinin «daha yüksek» çıkarları için casus, muhbir vb. rolü oynamalarını sağlamak için gerekli, ama yeterli olmayan bir koşuldu. Aztek tanrılarına layık bu üstün fedakârlıkların ebesi işkence idi. «Parti eğitimi» Komünistleri sadece casus rolü oynamaya değil, bu casusların itiraflarına inanmaya da hazırlamıştı. Çünkü bu itirafların dili, yapısı ve stili her zamanki «özeleştiri» uygulamaları ile çarpıcı bir benzerlik taşıyordu. Hangi rolü oynamaya çağırılacakları tamamen bir talih meselesi idi. London'ın kitabı, «parti eğitimi», «itiraflar»ın oluşturulması ve bunları kabul eden Komünistler'in safdilliği arasındaki bu yakın bağlantıyı dehşet verici biçimde canlandırıyor.

On Trial, kısa süren Çek «baharı» sırasında ortaya çıkan diğer dokümanlar gibi, Yirminci Kongre'den beri dokümanter kanıt yokluğuna rağmen açıkça görülen şeyi, Halk Demokrasileri'ndeki duruşmaların doğrudan Sovyet uzmanları tarafından örgütlendiğini, doğruladı. Gerçekte, bazı davalarda, Kremlin'den gelen önemli şahıslar olaya müdahale etmişlerdi[53].

53. Not. 39'da da belirtildiği gibi, **On Trial**'de ve diğer birinci elden raporlarda yer alan doğrulamalara ve bilgilere rağ-

Sovyet devletinin ve partisinin üzerinde tam bir güce sahip olan, Stalin ve Beria'nın denetimindeki korkunç polis örgütü, Kruşcev'in «gizli rapor»unda teslim etti-

---

men, Sovyet gizli servislerinin ve Sovyet parti liderlerinin yaptıkları müdahalelerin önemli yönleri bilinmemektedir. London, yaptığı görüşmelerden ve kurbanların sağladıkları bilgilerden hareketle, soruşturmaların Sovyet yetkilileri tarafından yapıldığını keşfetmeyi başardı. Örneğin, Alois Samec'in 1956'da itibarının iade edilmesinden sonra yaptığı açıklamalara yer verir. Samec Uluslararası Tugaylar'ın eski bir üyesi idi ve bir süre kadar «Sovyet danışmanları» ile işbirliği yapmıştı. «Rus danışmanlar, Rajk davasından sonra, 1948 gününde Çekoslovakya'ya geldiler. Ülkemizde mutlaka devlete karşı bir fesat oluşumunun bulunduğunu, sosyalist rejimi yıkmak isteyen düşmanların Parti'nin ve hükümetin bütün dallarına sızmış olduğunu söylediler.

«Bize verdikleri emirlere uygun olarak, görevleri veya ilişkileri nedeni ile devlete karşı faaliyet göstermesi 'muhtemel' kişileri tutukladık. Daha sonra kanıt aradık.

«Sovyet danışmanlarından biri, Borissov, sorgulardan sonra suçlu görülen kişinin imzaladığı tutanaklardan her birinin bir kopyasını kendisine vermemi emretti. Bu tutanaklardan birer kopyayı her zaman partinin Genel Sekreteri'nin aldığını belirttiğim zaman, beni sert biçimde azarladı ve bana, emirleri hakkında soru sormamamı söyledi.

«Öteki Sovyet danışmanları, özellikle Likhache ve Smirno ile de ilişkilerim olmuştu. Bu ikisi, herkes, özellikle de, aralarında Salnsky ve Gottwold'un da bulunduğu en üst düzeyde politikacılar hakkında gerekli bilgileri topluyorlardı.» (s. 79)

Sorguları bizzat yapan Çekoslovak polisleri üstlerinin kimliğini açığa vuran sözleri ağızlarından kaçırıyorlardı. Örneğin, «Radek gibi bir adam üç ay dayandı. Sen dört aydır direniyorsun. Daha ne kadar süreceğini sanıyorsun?» (s. 145). London, Radek'in «sorgu»ya direnişi gibi bilgileri Çek polisine ancak bir Sovyet görevlisinin verebileceği sonucunu, haklı olarak, çıkardı. Bu konuya diğer referanslar London'da bulunabilir.

Çek «baharı» sırasında Prag basını, Mikoyan'ın, Slansky davasının bazı aşamalarında kişisel olarak müdahalede bulunduğunu açığa çıkardı.

Sovyet müdahalesi özellikle Polonya'da belirgindi. Gomulka,

ği gibi, aynı zamanda, yerel polis güçlerine yardım ederek, bütün uyduları denetim altında tutuyordu. Bunu, Yugoslavya ile kopma noktasına gelinen yerde, Tito ve beraberindekilerin bu örgütün kendi ülkelerine yerleştirilmesine karşı gösterdikleri direnişte görüyoruz. Halk Demokrasileri'ndeki duruşmaların amaçlarından biri, bu örgütlerin söz konusu ülkelere daha geniş çaplı yerleştirilmelerine karşı her türlü direnişi kırmaktı. «Gizli rapor»un bu noktada sessiz kalması bu yerleşmenin çapının göstergesidir. Bunu açığa çıkarmak uydular üzerinde Sovyet kontrolunun devamına indirilen öldürücü bir darbe olacaktı.

Temmuz 1953'te, beş yıldır devam eden fantastik casus avı Halk Demokrasileri'nde henüz sona ermemişken ve 1 Numaralı uzmanın henüz öldüğü bir sırada, Sovyet Komünist Partisi'nin Merkez Komitesi, emperyalist istihbaratın bir ajanı olan 2 Numaralı uzmanın maskesinin düşürülmüş olduğunu ilan etti. Sovyet liderleri tarafından Kominform partilerinin liderlerine gönderilen güvenilir raporlara göre, Beria'nın bir casus olduğunu gösteren kesin kanıt, tutuklandığı sırada üzerinde bulunan bir mektup idi. Mektup Rankovic'e yazılmıştı ve Beria'nın Tito ile temasının sağlanması isteniyordu[54].

General Spychalski ve diğer Polonyalı Komünist liderler partiden ihraç edliirken (Kasım 1949), Polonya hükümeti Moskova'dan aldığı emir ile Sovyet Mareşalı Rokosovski'yi (Polonya kökenli, fakat Rusya'da eğitim görmüş ve Polonya dilini güçlü bir Rus aksanı ile konuşur) Savunma Bakanı olarak atadı. Rokosovski kendisini Sovyet uzmanları ile kuşattı ve Ağustos 1951'de generaller ve subaylar mahkemesi ile zirveye ulaşan geniş bir temizliği, Polonya ordusu içinde başlattı. Duruşmanın hemen öncesinde, Mareşal Zukov'un eşlik ettiği Molotov, Varşova'ya geldi ve «sağkanat milliyetçiler ile her türlü Titoist»e karşı etkin bir mücadele çağrısında bulunan bir konuşma yaptı.

54. Ek. İtalyan Komünist Partisi'nin eski bir yetkilisinin, Giulio Senica'nın kitabı: **Togliatti e Stalin,** Sugar, Milano, 1961. Senica 12-14 Temmuz 1953'te Moskova'da yapılan gizli bir top-

Büyük Gözleyici'nin denetimi altında «casus» Beria tarafından yönetilen «casuslar»ın ve onların doğrudan veya dolaylı yardımcılarının Büyük Temizlik'i, Halk Demokrasileri'ndeki Komünist partilerin devrimci enerjilerini yok eden politik çizginin —sebep sonuç ilişkisi içinde— başlıca unsurlarından biri idi. Bu rejimlerin önceki yıllarda sahip oldukları enerji, bürokrasiyi aşırıya vardıran, özgürlüğün bütün biçimlerini ortadan kaldıran, yasaları dilediği gibi kullanan Stalinist model içinde dumura uğratıldı. Bu durum, teknolojik ve bilimsel gelişmeyi önledi, ekonomik —ve bütün diğer— analizleri tahrif etti, kültürü «Jdanovizm»in saçmalıklarına hapsetti, savaşma iddiasında olduğu milliyetçiliği sağlamlaştırdı, ortadan kaldıracağını iddia ettiği anti-Rus duyguları besledi ve sosyalist fikirlerin itibarını düşürdü. Sovyet rejiminin sahnelediği oyunları Halk Demokrasileri'ne transfer etti ve buna, bir de, ulusal bağımsızlığın kaybedilmesini ekledi. Yugoslavya'ya karşı girişilen vahşi iftira kampanyası ve Sovyetler'in Halk Demokrasileri'ne keyfi emirler yöneltmesi, proletarya devriminin, eşitlik ve özgürlük temelinde uluslararasında kardeşçe ilişkiler yaratacağı Marksist hipotezinin üzerine kuşku düşürdü.

Bu politik çizgi, Hitlere karşı zaferin kazanılması ile Stalin'in ölümü arasındaki yıllarda SSCB'ye çok

---

lantıyı bildirir. Bu toplantıda İtalyan partisini Pietro Secchia temsil ediyordu. Sovyetler Birliği'ni temsil edenler, Beria'nın Batı'ya tavizler yönünde daha da ileri gidilmesini istediğini, Alman Demokratik Cumhuriyeti'nde sosyalizmin inşasından vazgeçilmesini ve bu ülkenin bir burjuva ülkeye dönüştürülmesini planladığını, söylediler. Beria'nın emperyalizmin gizli servislerinin bir ajanı olarak oynadığı rolün nihai kanıtı olarak, tutuklandığı sırada üzerinde bulunan bir mektubu öne sürdüler. Bu da gösteriyor ki, Beria'nın ihanetinin «kanıtları», bizzat kendisinin Halk Demokrasileri'ndeki binlerce Komünisti hapse veya ölüme göndermek için kullandığı kanıtların aynısı idi.

geniş çapta hâkim oldu. Bu dönemde Stalinist sistemin ağır çelişkileri kötüleşti ve hâkim bürokrasi geleneksel ideolojik yöntemler ve polis baskısı ile bunların üstesinden gelmeye çalıştı. Bu arada Stalin'in kişilik kültü günümüzde bilinen boyutlara yükseltildi. Baskı altındaki iç çelişkiler, Kremlin klikleri arasındaki iktidar mücadelesi, bu meşum ihtiyar adamın ortadan kaybolması ile birlikte şiddetlendi. Bu gelişmeler ve Stalin'in ölümü ile birlikte başlayan kriz, Büyük Sihirbaz'ın çırakları tarafından dikkatle kotarılan Halk Demokrasileri'ndeki kriz ile birlikte, bu kitabın bir sonraki cildinde ele alınacak. Bu krizler Sovyetler Birliğindeki «sistem»in hâlâ işlediğini gösteriyordu. Burada, otuz yıldır efsaneler ve politik «rehberlik» ile uyutulmuş ve her yerde hazır ve nazır olan bir gizli polis şebekesi ile felce uğratılmış ve yıllar süren zorluklar ve fedakârlıklardan sonra bir parça maddi rahatlıktan başka bir şey istemeyen bir halkın içinde, sağlam bir dayanak sağlanmıştı. Öte yandan, Halk Demokrasileri'nde sistemin temelinin çok kırılgan olduğu görülüyordu. Buralarda kriz, özellikle entellektüeller, öğrenciler ve işçi sınıfı arasında, büyük toplumsal gurupları harekete geçirdi. SSCB'deki gibi uzun bir organik süreç tarafından oluşturulmayan, içteki ilerici güçlerin, eski hâkim sınıfların kalıntılarının ve kesin Sovyet taleplerinin birbiriyle çelişen üçlü baskısı ile yüz yüze gelen yönetici bürokrasilerin politik zayıflıklarını açığa çıkardı.

BATILI KOMÜNİST PARTİLERDE TİTOİZME KARŞI KAMPANYA

Kapitalist dünyanın Komünist partileri Kremlin'in örgütlediği büyük ideolojik, politik ve baskıcı operasyonu çoğunlukla benimsediler. Yugoslav Komünist Partisi'ne karşı Kominform kararı yayımlandıktan hemen sonra İtalyan partisinin Merkez Komitesi

kısa bir bildiri yayımladı. Bildiride şöyle deniyordu: «Yoldaş Togliatti ve Secchia'nın Komünist Partileri Enformasyon Bürosu'nun son tpolantısı üzerine raporlarını işittikten sonra, Merkez Komite, enformasyon bürosunun aldığı kararları en ufak bir kayıt koymaksızın, onaylamıştır.» Fransız partisinin Politbüro'su aynı anda benzer bir duyuru yaptı. Denetleyici yapılar, geleneksel pratiğe uyarak bu ciddî kararı sıradan militanlara veya orta kademedeki görevlilere en küçük bir danışmada bulunmaksızın aldılar. Ama en azından bu kararı kendi yargıları temelinde aldıklarını iddia edebilirlerdi, çünkü bilgiyi, Komünform toplantısındaki temsilcilerinden almışlardı. Öte yandan, kapitalist dünyanın diğer partilerinin denetleyici yapıları, Kominform'un yaptığı işe katılmanın veya benimsenen politikayı «tartışma»nın ötesinde bu meseleye karışmadılar. Yugoslavların mahkûm edildiklerini basından öğrendiler, ama bunların hepsi, kısa süre önce model devrimciler olarak gösterilenlerin mahkûm edilişini «kayıt koymaksızın» benzer biçimde onaylayarak, önceden hazırlanmış kararları kabul ettiler. Yugoslav partisinin «casuslar»ın ve «katiller»in elinde olduğunu ve Yugoslav devriminin Faşist hale geldiğini iddia eden ikinci Kominform kararına da aynı tepkiyi gösterdiler. Kapitalist dünyanın bütün Komünist partileri Halk Demokrasileri'ndeki büyük temizliği, birbirini izleyen duruşmalarda alınan kararları, uzun süre devrimci mücadele verdikleri bilinen yüzlerce Komünist'in idam edilmesini, hapsedilmesini ve politik tasfiyesini kayıtsız şartsız onayladılar. Bu insanların «casuslar», emperyalizmin «bekçi köpekleri» ve «Faşist canavarlar» haline gelmesini dünyanın en doğal şeyi gibi kabul ettiler.

Beş yıldan fazla bir süredir Yugoslav sapmasına karşı yürütülen iç ve dış kampanya ve Halk Demokrasileri'nde hain avı kapitalist ülkelerin Komünist partilerinde otuzlu yıllarda yürütülen Troçkizm'e karşı kampanya ile kıyaslandığında önemsiz görünüyordu.

İspanyol Komünist Partisi'nin liderleri olan bizler özellikle utanç verici bir rol oynamak durumunda kaldık. PCE'nin 1936-9 yıllarında verdiği mücadele ile uluslararası Komünist hareket içinde kazandığı prestij, şimdi, İspanyol Komünistleri ve anti-Faşistler ile birlikte omuz omuza savaşarak İspanyol toprağında hayatlarını tehlikeye atanlara karşı yapılan iftira yollu suçlamalara inanılmasına yardımcı oluyordu. PCE'nin resmî sözcüsü şöyle diyordu: «Dostluk taslayan ve kendilerini, İspanya'da özgürlük davasını savunmak için bütün ülkelerden gelen savaşçılar arasında kamufle eden Titoist casuslar cellat Franco'ya yardım ettiler ve İspanyol halkını arkadan hançerlediler. Daha sonra, Fransız toplama kamplarında provokasyon görevlerini sürdüren Titoist casuslar binlerce İspanyol Cumhuriyetçi'nin ölümüne sebep oldular. Hitlerciler, bu alçak Titoist casusları kullanarak en kahraman İspanyol savaşçılarının çoğunu izleyebildiler ve katledebildiler.»[55]

Her Komünist parti Kremlin'in operasyonuna «kendi» katkısını sağladı. Sovyet-Yugoslav anlaşmazlığındaki esas meseleyi kendi tecrübelerinden hareketle bir başkasından çok daha iyi anlayabilecek durumda olan Çinli Komünist liderler bile aynı çizgideydiler. Bu kitabın ilk bölümünde gördüğümüz gibi, Mao'nun Sovyet liderliğine direnişi Tito'nunkinden yıllarca önce olmuştu. Yugoslav devrimci gibi Çin devrimi de başarısını, liderinin, Stalin'e boyun eğmemesine borçlu idi. Stalin, Yugoslavlar'a olduğu gibi Çinliler'e de, burjuva güçlerine ve Stalin'in Amerikan emperyalizmi ile varmaya çalıştığı uzun vadeli uzlaşmanın gereklerine boyun eğen bir ulusal birlik politikası

55. Ignacio Gallicio, «La lutte contre le titisme est un devoir rèvolutionnaire des communistes», **Nuestra Bandera, 4** (1950), s. 176. İspanyol, Fransız, Çin vb. Komünist liderlerinden yapılan aktarmalar (bu konudaki) bu partilerin kendilerini genel anti-Tito kampanyadan ayırdıkları anlamına gelmez. Bu konuda, sorumluluklar geneldir.

ompoze etmeye çalıştı. Ne var ki, 1949'da aynı liderler Yugoslavlar'ı «hainler» ve «dönekler» olarak betimlediler. Eğer Titoist yolu izlemiş olsalardı, «Çin'de ulusal kurtuluşu gerçekleştirmek asla mümkün olmayacaktı.» Bu durumda Çin «emperyalizmin Yugoslavya gibi bir sömürgesi» haline gelecekti[56].

Bununla birlikte, Çin Komünist Partisi'nin bu konudaki tavrı diğer partilerden, özellikle de Avrupalılardan daha ılımlı ve ihtiyatlı idi. Ne var ki, Avrupalı partiler arasında da farklar vardı. «Sosyalist kamp» dışında, anti-Tito kampanyanın şerefi kuşkusuz Fransız Komünist Partisi'ne düşüyordu. Bu alanda sürdürülen faaliyeti özetleyen ve bunun şiddetlendirilmesi için çağrı yapan bir PCF lideri Haziran 1950'de şunları yazıyordu:

«Bir gün geçmiyor ki, basınımızda Yugoslavya'daki durum hakkında raporlar ve makaleler yayımlanmasın. Ne var ki, bu çalışma çoğu kez nitelik bakımından fazla resmî, aceleci ve yöntem bakımından yetersiz oluyor... Basılan metinlerin sadece sayısı değil kalitesi de önemli ölçüde yükseltilmelidir. Basınımız Tito'ya karşı kampanyanın güçlendirilmesini öncelikli bir hedef olarak görmelidir.»[57]

La Yugoslavie sous la terreur de Tito (Tito'nun Terörü Altındaki Yugoslavya) gibi başlıklar taşıyan geniş çaplı bir kitapçık ve broşür yayını basın kampanyasını tamamlıyordu. PCF kendini propaganda ile sınırlamadı. Tito'ya «askerî» malzeme gönderilmesine karşı bir «kitle mücadelesi» örgütledi:

«Tito için pervane imalatına karşı Figeac eylemi ve Nice'de Tito için hazırlanan V2 füze rampaları ko-

56. Liu Şao-chi, «Internationalisme et nationalisme», **Pour une pair durable, pour une dèmocratie populaire**, 1 Haziran 1949. Bu, Kominferm'in resmi organı idi.

57. Georges Cogniot, «Redoublons de vigilance dans la lutte contre la clique de Tito», **Cahiers du Communisme**, 6 (1950), s. 47.

nusunda yapılan eylem sadece bir başlangıçtır... Bu eylemler bütün ülkeye, özellikle, Tito için geniş çapta ısmarlanan elektrik donatımının imal edilmekte olduğu Grenoble gibi bölgelere yayılmalıdır.»[58]

PCF Yugoslav turizmine karşı da bir kampanya örgütledi. Kampanyanın sloganı şuydu: «Kendine saygısı olan tek bir genç işçi, tek bir samimi ilerici öğrenci, tek bir genç demokrat Fransız, tatil için Yugoslavya'ya gitmemelidir!» Ve Fransa'daki Yugoslav sanat sergisi hakkında da şöyle deniyordu:

«Sadece Paris'teki Ortaçağ Yugoslav Sanatı Sergisi değil, aynı zamanda Yugoslav film gösterileri de, Komünistler ve barış taraftarları için, küçük burjuva entellektüel çevreleri hedef alan ve onların tutarsız, kararsız ve saf tavırlarına oynayan, görünüşte tarafsız ve masum olan bu sanatsal propagandanın ardında gizlenen politika türünü en iyi biçimde kanıtlama fırsatları olarak görülmelidir.»

(PCF «barış taraftarları»nı savaş kışkırtıcısı Titoya karşı tavır almaya çağırdı.) Bu metnin yazarı, iyi bir Marksist olan, ancak bilimsel olarak kanıtlanmış olguları ve yasal bakımdan tanımlanmış suçlamaları —Yugoslav sosyalizminin Faşizm'e dönüşmesi, casus Rajk, Kostov ve diğerlerinin cinayetleri gibi— kabul eden bir adamın otoritesi ile, Yugoslav Ortaçağ Sanatı Sergisi'nin gerisindeki şeytanı, anti-Sovyet, emperyalist niyetleri göremeyen Fransız entellektüellerinin safdilliğine ve bönlüğüne şaşıyordu: «Bu muazzam hileleri, kuşkusuz bunun saf anlamda sanat olduğu bahanesi ile hoşgören ve destekleyen bazı Fransız entellektüellerinin bönlüğü insanın yüzünü kızartıyor.»[59] Yugoslav sporu bile Titoist sapmanın tehlikeli bir sila-

58. ibid., s. 48. Yugoslavlar'ın V2 füze rampaları kurduğuna dair sahte rapor 1948'de İtalyan burjuva basınında göründü. Komünist basın bu haberi daha sonra kendi amaçları için kullandı.

59. ibid., s. 49.

hı idi. Ama bereket, Komünist basın spor alanındaki doktrinel katılığını ortaya koymuştu ve parti liderliği bunu kültürel meselelerde izlenen çizgi olarak sundu: «Parti basınımızın Yugoslav spor olayları konusundaki kararlı tavrı, kültürel alanda yapılanları model almalıdır.»[60]

Haziran 1951'de, PCF'nin politik yayın organında, Etienne Fajon, Yugoslavya'nın 1948 kopuşundan itibaren gelişimini ve Halk Demokrasileri'ndeki davalardan çıkarılması gereken dersleri özetledi. Makale, «Bolşevik Parti'nin İleri görüşlülüğü ve Faşist Tito Kliginin Cinayetleri» başlığını taşıyordu ve aşağıdaki gibi bölümler içeriyordu:

«İçerdeki duruma gelince, Tito kliği Halk Demokrasisi sisteminin ilgasını tamamladı... Hükümet geçen yıl, kapitalizmin tam restorasyonunu kolaylaştırmak için, ekonominin devlet sektörünü (iktidar halk düşmanlarının elinde olduğu için artık halkın mülkiyetinde değildi) 'desantralize etti'. İşletmelerin yönetimi sözde 'işçi konseyleri'ne teslim edildi. Bunlar, Yugoslav ekonomisinin içinde bulunduğu çöküntü yüzünden geniş çapta özel sermayeye dayanıyorlar... Yugoslavya'da işçi sınıfı üzerindeki sömürü korkunçtur... Bazı işletmelerde işçilerin % 70'i tüberkülozdur... Her yerde, özellikle proletarya enternasyonalizmine ve ülkelerinin bağımsızlığına sadık kalan Komünistlere karşı kanlı bir baskı uygulanıyor. Bunların binlercesi hapistedir veya ölümüne işkenceye uğratılmışlar veya alçakça yöntemler ile katledilmişlerdir... Belgrad hükümeti, artık bir sömürge durumuna ve Amerikalı mültimilyonerlerin hizmetinde bir üsse indirgenen Yugoslav Cumhuriyetinin bağımsızlığını bütünüyle ortadan kaldırdı... Daha 1949'da, Macaristan'da Rajk ve Bulgaristan'da Kostov davaları Yugoslav hâkim kliğinin gerçek geçmişinin ortaya çıkmasını sağladı; onların, yıllar önce Washington ve Londra'nın enformas-

60. ibid., s. 60.

yon servisleri ile ilişki halinde ucuz casuslar olduklarını kanıtladı. Bu alçaklara, bir üçüncü dünya savaşı için hazırlık yapmanın yanı sıra verilen başlıca görevlerden biri, Halk Demokrasileri'ndeki yeni sisteme karşı komplolar örgütlemek, bu ülkelerde, yerli hainlerin yardımı ile, karşı devrimci hükümet darbeleri hazırlamak ve böylece bu ülkeleri SSCB'ye karşı saldırı üsleri haline getirmek idi. Enformasyon bürosunun kararı tarafından daha doğarken boğulan bu planın kapsamı, Çekoslovakya'da Clementis ve ortaklarının caniyane faaliyetlerinin açığa çıkarılması ile, yakın zamanda, aydınlatıldı.»[61]

Fransız Komünist Partisi'nin «Faşist Tito kliği»ne karşı eyleminin ve duruşmalara verdiği desteğin bu küçük örneği diğer Batılı Komünist partilerin gerçekleştirdikleri benzer faaliyet hakkında bir fikir verir. Ne var ki, yukarda da belirttiğimiz gibi, bu her yerde aynı şiddete sahip değildi. Örneğin, İtalyan Komünist Partisi'nin Titoizm'e karşı kampanyası PCF'ninkinden çok daha az şiddetli idi ve tonu hep daha az saldırgan oldu. Geçmişe doğru bakıldığında İtalyan Komünist Partisinin Titoizm'e karşı eyleminin pek hevesli olmadığı, Fransız Komünist Partisi'nde belirleyici olan Sovyetler Birliği'ne kayıtsız şartsız destek konusunda eksik olduğu söylenebilir. PCI'nin 1951'de toplanan Yedinci Kongre raporu soruna sadece bir yerde değinir. En açık ifade Togliatti'ye aittir, ama neredeyse bütün diğer yazılarda Titoizm sorununa çok az yer verilir[62]. Bu, rahatlıkla, İtalyan Komünist Partisi'ni diğer büyük batılı Komünist partilerinden ayıran bazı tipik özelliklerinin ve iç politik kaygılara, özellikle de Sosyalistler ile dayanışmaya verdiği önemin bir yansıması olarak görülebilir. PCF'nin bu konuda kaybedeceği

61. **Cahiers du Communisme**, 6 (1951), s. 657-9.

62. **VII Congresso del Partito communista italiano (resoconto)**, 1954. Bu koleksiyon Kongre'den yaklaşık elli konuşmayı içerir.

hiçbir şey yoktu. çünkü içinde bulunduğu tecrit durumu daha tam olamazdı. Bu, özellikle Avrupa'da ve Amerika'da çoğu Komünist partisinin durumu idi. Kremlin politikasının. en geri ve baskıcı özellikleri içinde, bütünüyle kölece boyun eğmiş araçları olarak davranmak suretiyle Batılı Komünist partiler kendi tecrit durumlarını arttırdılar. «Soğuk savaş» ve McCarthycilik yıllarında, Stalinist «McCarthycilik»e bağlılıkları, onları, geniş demokrat ve ilerici işçi guruplarının gözünde moral ve politik otoriteden yoksun bıraktı. Savaş tehlikesine karşı mücadele bile, Yugoslavya'nın «sosyalist kamp» ile sınırları üzerinde Stalin'in politikalarının yarattığı patlayıcı durumu gizleme amacıyla gerçekleştirilen bir mistifikasyon olarak, bu ülkenin Amerikan emperyalizminin başlıca üsleri arasına sokulduğu andan itibaren, geçersizleştirildi.

Yine de, bu partilerin içinde, monolitik yapılarına, üyelerinin, Tito, Rajk, Kostov, Gomulka ve diğerlerinin «ihaneti» konusunda gösterdikleri safdilliğe ve parti formasyonunun yukarda incelenen karakteristiklerine rağmen, kuşku, pek çok Komünistin içini kemirmeye başladı. Bu kuşku, dolaylı ve çarpıtılmış bir tarzda, liderlerin konuşmalarına yansımaya başladı. «Militanlar ve parti örgütleri, daima var olan aşılmaz bir engelden bu polis sızması girişimlerine kadar uzun bir yol oluştururlar,» diyordu Thorez, PCF'nin Onüçüncü Kongresi'ne raporunda.

«İşçiler, kendi doğal dürüstlükleri içinde, sınıf düşmanlarının başvuracakları casusluk ve provokasyon yöntemlerini hayal bile edemezler. Pek çok yoldaş, muhbirlerin rezil görevlerini yerine getirmek için istismar ettikleri bir saflık ve safdillik gösterirler. Buna rağmen, Rajk ve Kostov hainlerinin davaları, bu casusların ve liderleri Tito'nun uzun süredir İngiliz-Amerikan enformasyon servislerinden para aldıklarını gösterdi... Şimdiki hükümetlerin ve onların Amerikalı patronlarının işçi sınıfı hareketinin ve demokratik hareketin içine ajanlarını yerleştirmeye çalışma-

dıklarına inanabilir miyiz? Onların Titoist yardımcılarını ve Troçkist bölücü guruplarını kullandıklarını görmüyor muyuz?»[63]

Tienne Fajon Genel Sekreter'in bu düşüncelerinden hareketle yapılması gereken eylemi açıkladı:

«Parti içinde bir Troçkist ajanın veya bir diğer polis casusunun bulunduğu her defasında, duraksamaksızın, kamuoyu önünde, geniş çaplı bir politik açıklama kampanyası ile harekete geçmeliyiz. Cayma durumları karşısında uyanık olmalıyız. Bunlar sadece düşman ajanlarına daima öğretilen ikili oyunun kurallarıdır.»[64]

Tito, Rajk, Kostov, Gomulka ve diğerlerinin verdikleri örnekler parti içine polis sızmasının araştırılmasında model olacaktı. Bu tehdite —her devrimci militan bunu anlayabilirdi— karşı verilmesi gereken mücadele her türlü kuşku ve muhalefet belirtisini, özellikle Stalin'in politikasına duyulan kuşkuyu ezmek için kullanıldı. Entellektüellere yönelik PCF yayın organında belirtildiği gibi, Tito ve diğer «casuslar»ın durumu, «ihanetin bir Komünist'in SSCB'ye kayıtsız şartsız sadakati sorgulamaya başladığı anda nasıl başladığı»nı gösteriyordu[65]

Bu ideolojik terörizm, «casus humması» ve polis provokasyonu ortamı içinde, «sosyalist kamp»ta olanlar hakkında kuşku besleyen Komünistler casus ve ajan provokatör kategorisine girmemek için sessiz kalmayı seçtiler. Yeni başlayan veya bir önceki dönemde başlamış olan ve Tito sorunu ile hiçbir ilişkisi olmayan iç tartışmalar bile, Stalin'in uzakgörüşlü uyanıklığı sayesinde keşfedilen, emperyalist istihbaratın «büyük komplo»sunun bir parçası olarak betimleniyordu. Örneğin İspanyol Komünist Partisi içinde Cumhuriyet'in yenilgiye uğraması ile 1949 arasında bu konuda bir çok örnek yaşandı:

63. **Cahiers du Communisme,** 5 (1950), s. 29.
64. ibid., 6 (1951), s. 66.
65. **La Nouvelle Critique,** 25 (1951), s. 19.

«Yugoslavya'da Faşist Tito çetesi, Macaristan'da Rajk ve ortaklarının davası ve şimdi de Bulgaristan'da Kostov'a yapılan suçlamalar, İngiliz-Amerikan enformasyon servislerinin verdiğimiz savaş sırasında ajanlarını Komünist partilere sızdırmak için muazzam çabalar harcadıklarını gösteriyor. Bunlar, söz konusu servislerin Gestapo'nun eline düşen korkak ve döneklerden ve hainlerden topladığı ajanları partiye soktuklarını gösteriyor. Benzer olaylar İspanya'da da oldu. Parti, düşman ajanı haline gelen Monzon, Trilla ve diğerlerinin verdikleri benzer örneklere aşinadır. Düşman, bir süre için bunlara 'direniş savaşçısı' ve 'kahraman' havası verebileceği olağanüstü koşullardan yararlandı. Onları Merkez Komitesi'ne ve partinin politik bürosuna sızmaya zorladı. Aslında, bir süre için onlar, Fransa, Kuzey Afrika ve hattâ İspanya'da kendlierini parti örgütleri liderliğine yükseltmeyi başardılar. Eğer parti ve liderliği bu hainlerin karşısında, zaaf gösterse idi, onları atmak için kararlı önlemler almasa idi, neler olmazdı? Bunlar İspanyol Titoları, Rajkları, Kostovları olacaklardı... Daha önce Hernandez ve Castro çevresindeki ajanlar gurubu ile, daha da önce Katalonya'daki PSU içinde, del Barrio, Serra Pamies, Victor Colomer, Ferrer ve ortakları ile olan, tam da budur. Parti ve liderliği, temizliklerin partiyi güçlendirdiği bilinci içinde, bu istenmeyenleri silip atmakta duraksamadı. Bu tür dejenere ve çürümüş unsurların parti içinde kalmalarına izin vermiş olsalardı, eğer onlar ile uzlaşsalardı, bugün bize nasıl önderlik edilecekti?... bizi Komünist ve işçi partilerinin cephesi ile, Bolşevik parti ve büyük Stalin ile özdeşleyen Marksist-Leninist-Stalinist devrimci ilkelerimiz tarafından mı, yoksa, Franco'nun ve Anglo-Sakson istihbarat servislerinin gangsterleri ve maceracıları tarafından mı?... Yanıt açıktır: Rajk ve Kostov benzerlerini, düşmanın ajanlarını temizlemek sureti ile parti daha güçlü ve daha sağlam hale gelmiştir. Son olarak hain Comorera'nın PSUC (Katalonya Bir-

leşik Sosyalist Partisi) saflarından atılması bu yönde atılan bir diğer adımdır. Bu yolda hareket etmek suretiyle partimiz Bolşevik Parti'nin öğretisine ve örneğine sadakat gösteriyor.»[66]

Bu «örnekler» listesinde, halka asla açıklanmasa da, daha sonra kabul edileceği gibi, hiçbir ihanet yoktu. Verilen örneklerden sadece biri, Enrique Castro, yıllar sonra Franco'yu destekledi. Politik ayrılıklar, liderlik için iç mücadeleler veya kişisel çürüme sorunları vardı, ama bunlar ne casusluk ile ne de polis tertipleri ile ilgili idi —en azından bu konuda ortaya konulmuş bulgular yoktu. Bu adamların bazılarının direniş savaşçıları olarak kazandıkları şöhret, düşman tarafından oluşturulmadı, başarıları ve hataları ile içinde yer aldıkları partiden geldi.

Saflarında Titoist, anti-Sovyet veya milliyetçi ajan veya polis casusu keşfetmeyi başaramayan pek az Komünist partisi vardı ve sanki mahkeme örgütlemekte iktidarda bulunan partiler ile yarışamıyorlarmış gibi, kapitalizmin belirli koşullarının izin verdiği ölçüde ellerinden geleni yaptılar. Bu çarpıcı örnek, Andrè Marty ve Charles Tillon olayı idi. Bu olay 1952'nin sonuna doğru Fransız partisini sarstı. Marty ve Tillon partinin politik bürosunun üyeleri idi ve Fransız denizcilerinin yeni Sovyet Cumhuriyeti'ni desteklemek için Karadeniz'de gerçekleştirdikleri ayaklanmaya katıldıkları ve yine İspanyol iç savaşında yer aldıkları

66. **Mundo Obrero**, 8 Aralık 1949. Monzon İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa ve İspanya'da parti örgütünün başında idi. Savaşın sonunda Franco'nun polisi tarafından tutuklandı ve yıllarca hapiste kaldı. Yirminci Kongre'den sonra Dolores Ibarruri ona, kendisine yönelik suçlamaların sahte olduğunu teslim eden bir kişisel mektup yazdı. Ama Monzon asla kamuoyu önünde aklanmadı. Catalonia PSU'nun eski genel sekreteri Comorera hakkında, anısını yaşatmak için arkadaşları tarafından yayımlanmış bir broşür vardır: **Aportacio a la historia politica, social a nacional de la classe obrera de Catalunya**, Paris, 1969.

için büyük bir prestij kazanmışlardı. Tillon Fransız direnişinin silahlı güçlerinin başlıca örgütleyicilerinden biri idi. Her ikisine de «ağır suçlamalar» yöneltildi. Özetle şu suçları işlemişlerdi: «Partinin Genel Sekreteri Yoldaş Maurice Thorez'in Stalinist politik liderliğini sorgulamış»lardı; partinin diğer faziletleri arasında yer alan «Sovyetler Birliği'ne kayıtsız şartsız ve şaşmaz biçimde bağlılık» tutumunun garantisi olan lidere karşı fraksiyoncu bir fesat örgütlemişlerdi[67] Bu iki adam —kendilerini suçlayanlara bakılırsa— anti-Sovyet milliyetçilik konusunda endişe verici belirtiler taşıyorlardı ve bu doğal olarak onları Tito ile aynı zemine kaydırıyordu. «Görüşleri Tito'nunkilere çok benziyor.» «Marty'nin —Sovyetler Birliği'ne karşı— uygun görülemeyecek ölçüde beslediği kuşkular»ın belirtileri arasında, Moskova'ya 1949'da yaptığı ziyaret sırasında «sosyalist devletin güvenlik organları hakkında kuşku göstermesi» belirtiliyordu[68]. İhtiyar Marty «itiraf» ta bulunmayı reddettiği için, politik büro onun bir polis casusu olduğuna karar verdi ve böylece Marty partiden çıkarıldı. Tillon sıradan parti üyeliğine indirildi ve politik tecrite mahkûm edildi.

Bu görülmemiş örneklerin yanı sıra PCF daha az önemli başka örnekler de verdi; Lysenkonun biyolojik teorileri hakkında kuşku yaydığı için anti-Sovyetizm ile suçlanan Profesör Marcel Prenant gibi. Bu dönemde Stalinist yöntemler ile çatışmaya başlayan bir gurup militanın (aralarında Marcel Prenant ve diğer tanınmış direniş savaşçıları vardı- yazdığı **Histoire du PCF** (PCF Tarihi) parti içindeki durumu şöyle betimler:

«İftiraya uğrama korkusu militanları sessizliğe

67. PCF politik büro dokümanı, 3 Ekim 1952, **Cahiers du Communisme,** 10 (1952), s. 953. Andrè Marty, politbüronun kendisine yönelttiği iftira ve suçlamaların sahteliğini açığa çıkaran ve politik tavrını açıklayan bir kitap yazdı (**L'Affaire Marty,** Editions des Deux Rives, Paris, 1955).

68. **Histoire du PCF (Unir),** III, s. 98-100.

yöneltti. Görevden alma, yargılama ve geçici ihraç pek çok yoldaş arasında kuşkulara yol açtı. Kuşku duyan herkes için bu, uzun bir moral martirliğin başlangıcı idi. O her bakımdan suçlanıyor ve ne yaparsa yapsın çökertiliyordu. Eğer kendisinden talep edildiği gibi özeleştiri yapmayı kabul ederse, kendisine yöneltilen suçlama için malzeme sağlıyordu. Eğer işlemediği hata ve suçlardan ötürü kendini suçlamayı reddederse 'özeleştiri yapmaya direnmek' bilinçli bir anti-Komünizm ajanı olduğuna kanıt gösteriliyordu. Halk Demokrasileri'nde ve SSCB'de 'tahkikat komisyonları' suçlamalar hakkındaki 'soruşturma'yı işkence ve ölüm ile yaparken, (Fransa'da) partinin merkez denetleme komisyonu 'bulgular'ı ilan ediyor ve suçlanan militanı şerefsiz bir ihraç noktasına getiriyordu.»[69]

Diğer ülkelerde olduğu gibi Fransa'da da pek çok militan sessizce partiyi terk etti; diğerleri baskılanmış kuşkuları ile kaldılar. Bu kuşkular kısa süre sonra dramatik biçimde doğrulanacaktı. Ne var ki, genelde, sadece birkaç entellektüel bu durumu onaylamadıklarını açıkça ifade etme ve partiden istifa etme tavrını aldılar[70].

Komünist olmayan sol-kanat entellektüeller arasında Komünist partilerinin ve SSCB'nin izlediği bu çizgi büyük bir çoğunluk ile onaylanmıyordu. Savaş sırasında ve savaştan sonraki birkaç yıl içinde Avrupadaki Komünist partileri entellektüel çevrelerde etkilerini önemli ölçüde arttırmışlardı. Stalinist engizisyonun yeniden ortaya çıkması ani bir tepkiye yol açtı. Jdanovizm'in, yargılamaların ve Yugoslavya'ya karşı yalan kampanyasının zirvesinde SSCB'deki toplama kampları hakkında ilk rapor ortaya çıktı. Ortaya çı-

69. ibid., s. 63-4.

70. Bk. David Caute, **Communisme and the French Intellectuals,** Deutsch, Londra, 1964. Caute, s. 175-87'de, Titoizm ve duruşmalar zamanında, Komünist Fransız entellektüellerinin ve Komünist olmayan sol entelijensiya'nın tepkilerini betimler.

kan bileşim, partinin at gözlüğü ile korunmayan bağımsız bir düşünürün, böyle fenomenleri üretebilen ve içerebilen bir rejimin ve politik bir partinin yapısı hakkında kuşku duyması için yeterli idi. Koestler'in **Le Zèro et l'Infini** (Sıfır ve Sonsuzluk) kitabının Fransızca baskısının 400 000'den fazla satması önemli bir belirti idi[71].

Otuzlarda başlayan, savaş ve savaş sonrası dönemde şiddetlenen Stalin kültü 1948'den sonra mistik bir aşk tonu kazanmaya başladı ve böylece Komünist hareket ile Ortaçağ Kilisesi arasında bu dönemde görülen benzerliğe yeni bir çeşni kattı. Georgiyu-Dej'in «Katillerin ve Casusların İktidarda Olduğu Yugoslav Komünist Partisi» raporunun sonu bunun özellikle güzel bir örneğidir. Bu raporun sunulduğu Kominform toplantısı Stalin'in yetmişinci doğum gününün hemen öncesinde (Aralık 1949) yapıldı. Düşmana karşı açılan aforoz kampanyalarının nakledilmesi Kurtarıcı'nın şiddetle yüceltilmesi ile birleştirildi. (Georgiyu-Dej'in belirtiler raporunda şöyle deniyordu: «Yoldaş Stalin(in) dehası ve anlayışı pek çok Marksist partinin kurtuluşu idi.») Gezegenin her köşesinden gelen armağan yüklü kervanlar Kremlin'e vardı. Molotov'un ve Malenkov'un ve Malenkov'un bu muazzam olay hakkında yazdıkları makaleler Rehber'in yeryüzünde yaptığı seyahati ve ölümsüz başarılarını betimledikten sonra şöyle son buluyordu:

«Ülkemizin işçilerinin Yoldaş Stalin'in bilge liderliğine duydukları güven işte bu yüzden böylesine sınırsızdır; Stalin'in esinine duydukları bağlılık işte bu yüzden böylesine güçlüdür; Sovyet halkının ve bütün dünya işçilerinin Yoldaş Stalin'e duydukları sevgi işte bu yüzden böylesine sonsuzdur... Sovyetler Birliği halkları ve dünyanın bütün halklarından yüz milyonlarca kişi gözlerini şükran duyguları ile Yoldaş Stalin'e çeviriyorlar. İlerici insanlık Yoldaş Stalin'de ken-

71. Bk., Caute, op. cit., s. 186.

di rehberini ve sevgili ustasını görüyor ve güven duyuyor, çünkü biliyor ki, Lenin ve Stalin'in davası yenilmezdir.»[72]

PCF'nin Onikinci Kongresi'nde Thorez bir alkış fırtınası içinde haykırıyordu: «Yetmişinci doğum gününü neşeyle kutladığımız lider ve dost Stalin için kalbi sevgi ile dolup taşmayan insan Komünist olabilir mi!»[73] Bu yılların sayısız methiyeleri arasında, partiye hâkim olan bağnazlığı, Picasso'nun **Les Lettres Françaises**'de basılan Stalin portresine yöneltilen üzücü eleştiriden daha iyi özetleyen bir şey yoktur:

«Yoldaş Stalin'in her fotoğrafında görülebilen iyiliği ve insan sevgisini bu resmin neresi ifade ediyor?... (Resim) Stalin'in kişiliğini donatan zekâ ve kardeşliği yansıtmayı bütün olarak başaramıyor... (Resim) sevgili arkadaşımız, hepimizin babası, her şeyden çok sevdiğimiz, ölümüne bile asla inanamayacağımız o insan hakkında beslediğimiz duyguların hiçbirini ifade etmiyor. Stalin'in ölümsüz yüzünü en yüksek derecede ayırt edici kılan o asalet ve şevkat hiç yok... Sevgili Stalinimizin portrelerinde öylesine açık olan şevk, tebessüm, zekâ tek kelime ile insanlık, nerede?... Picasso, Komünistler ve partimizin dostları arasında yanlış anlama ve karışıklık çıkarma tehlikesi içindedir.»[74]

Şikâyetin özü şuydu: O zamana kadar, iyi Komünistler için her şey mükemmel biçimde basitleştirilmişti ve ne yazık ki, büyük sanatçının saygı nedir bilmez dehası, bu alanda bir kargaşalığa yol açabilirdi.

Birkaç gün sonra normal olarak hiçbir Komünist'in inanamayacağı bir rapor dikkatleri Picasso'nun kaleminden çıkan sönük yüzden bir başka yöne çevirdi. SSCB İçişleri Bakanlığı'nın 4 Nisan tarihli bildirisi, Sovyet rejimine karşı komplo hazırlamakla suçla-

72. **Pravda**, 21 Aralık 1949.
73. **Cahiers du Communisme**, Mayıs 1950, s. 24.
74. **Les Lettres Françaises**, 24 Mart 1953.

nan ve birkaç ay önce tutuklanan önde giden tıp uzmanlarının itibarlarının iade edildiğini ve serbest bırakıldıklarını duyurdu. Olay 3 Ocak'ta duyurulmuştu. **Pravda**'ya göre bir çok kez Lenin Nişanı ile donatılmış, Sovyet tıbbının bu öncü temsilcileri, Jdanov ve diğer parti liderlerini tedavi etmek için ellerinden geleni yapacak yerde, kullandıkları tıbbî yöntemler ile onları kasten öldürme girişiminde bulunduklarını ve daha sonra Stalin ve bazı askerî liderleri öldürme hazırlıklarına başladıklarını itiraf etmişlerdi. Çoğu Yahudi idi ve Siyonizm ile Amerikan istihbaratı hesabına çalıştıklarını itiraf ediyorlardı[75] Şimdi bütün bun-

---

75. 13 Ocak bildirisinde dokuz doktorun ismi ayrı ayrı yer alır. Aralarında, Gorki. Peşkov, Kuybişev ve diğerlerinin «katledilmesi» ile ilgili Bukharin davasında tıp uzmanı olarak yer alan Vinogradov da vardı. Doktorların beşi Musevi örgütü «Joint» kanalı ile Amerikan istihbaratı hesabına çalıştıklarını kabul ettiler. Üçü İstihbarat Servisi (CIA) ajanı olduğunu itiraf etti. Kısa süre sonra Dr. Lydia Timashuk'a katil doktor-casusların maskesinin düşmesine yardımcı olduğu için madalya verildi. Sovyet basını O'nu bir ulusal kahraman olarak gösterdi. 4 Nisan bildirisinde on üç isim geçiyordu. Bunların altısı 13 Ocak listesinde yer almamıştı. Ocak listesinde yer alan, ama Nisan listesinde olmayan iki doktorun akıbeti bilinmiyor. İşkence altında öldürülmüş olmaları mümkündür. Belki, Dr. Timashuk gibi, Beria'nın ajanları idiler.

Olayı inceleyen çeşitli kremlinolojistlerin (Leonard Schapiro, Harrison Salisbury, Wolfgang Leonhard) görüşüne göre, hayatının son aylarında Stalin yeni ve daha geniş kapsamlı bir tasfiye hazırlıyordu. Molotov'un karısı ve Mikoyan'ın iki oğlu, doktorlara yönelik suçlamalar ile bağlantılı olarak tutuklanıp Moskova dışına sürüldüler. Alt düzeydeki bütün liderler tehdidi hissediyorlardı. Stalin de herkes tarafından tehdit edildiğini hissediyordu. Doktorlar olayı «öncü parti» nin en yüksek alanlarında Stalin'in ölümü ile beklenmedik bir yön kazanan (hangi koşullarda gerçekleştiği hâlâ tam olarak açıklanmamıştır) şiddetli mücadelenin ilk aşaması olarak görülebilirdi. Ölümünden kısa süre önce Stalin'le bir araya gelen meşhur Hintli bakan Krişma Menon, diktatörün bir kâğıdın üzerine kurt başla-

lar bir yalandı ve 4 Nisan bildirisinde bu itirafların işkence ile, «yasal kuralların ihlali ile» alındığı söyleniyordu. Özellikle, çalışma sırasında cinayet işleyebilecek doktorlar görüntüsüne pek inanmayan doktorlar arasında yer alan birkaç istisna dışında, çoğu Komünist böyle bir komplonun varlığına inanmıştı. Bunu **Pravda** yazmıştı; gerçeğin kendisi konuşmuştu. Sovyet adaleti —adaletin kendisi— bunu ilan etmişti. Ayrıca, önü alınamayan fesatlar ile geçen beş yıl sonra, bu bir adet haline gelmişti. Eğer pek çok parlak geçmişe sahip seçkin Komünist «insan yüzlü canavarlar»dan başka bir şey değilse, «insan yüzlü ve stetoskoplu canavarlar» neden olmasındı? Komünistler'in 4 Nisan bildirisinde inanamadıkları şey buydu ve bu Picasso'nun resminden çok daha büyük bir karışıklığa yol açacağa benziyordu. Sovyet rejiminin tarihinde ilk kez, diğer pek çoğuyla özdeş bir komplonun bir maskaralıktan başka bir şey olmadığı resmen kabul ediliyordu. İlk kez işkence yönteminin kullanıldığı kabul ediliyordu. İlk kez, Sovyet istihbaratının önemli şeflerinin sahte komplolar düzenledikleri işkence yolu ile alınan itiraflar ürettikleri kabul ediliyordu. Ansızın her şey karmakarışık görünmeye başladı.

Özellikle pek çok fesat ve dava bakımından açıklığı yeniden sağlamak için olanlara «bir çizgi çekmek» gerekebilirdi. Merhumun mirasçılarının üst düzeyde bir günah keçisi bulmaları gerekiyordu. Bir başlangıç olarak, faturayı, gizli polisin yüksek şefinden daha iyi dolduracak kimse yoktu. Yeni Azev'in[70] maskesinin düşürülmesi ile birlikte, her şey bir kez daha, Batı Ko-

---

rı çizdiğini bildirdi. Stalin, misafirine, Rus köylüsünün kurtlara çok alışık olduğunu, onların nasıl öldürüleceklerini bildiğini, ama kurtların da öldürmeyi bildiklerini anlatmıştı. Ayrıca, bk., Pierre Brouè, **Le Parti bolchevique**, s. 460-62.

76. Mayer Azev Çarlık polisinin paralı ajan-provokatörü idi. Dört yıl için (1904-7) Rus teröristlerinin lideri olmayı başardı. Polis komploların çoğunu son anda önledi, fakat devrimcilere karşı kullandığı şiddeti kamuoyu gözünde haklı çıkarmak

münizm'inin rehber partisinin politik bürosunun bildirdiği gibi, basit biçimde açıklandı:

«Fransız Komünist Partisi'nin politik bürosu, uluslararası emperyalizmin ajanı Beria'nın maskesini düşürmek sureti ile, uluslararası işçi hareketi davasına bir diğer büyük hizmette bulunan Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi ile tam bir dayanışma içindedir. Fransız Komünist Partisi, Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi'ni onaylar ve kutlar:

(a) Beria'nın nihai olarak kapitalizmi restore etmek amacı ile parti ve devlet liderliğini ele geçirme planlarını önlediği için;

(b) Bu caninin Sovyet tarımının pekişmesini ve gelişmesini sabote etmesini, Sovyetler Birliği'nin besin maddesi tedarikinde zorluklar yaratma girişimi içinde kolhozları zayıflatmasını engellediği için;

(c) Emperyalistlerin bu ajanının SSCB halklarının dostluğunu, çok uluslu sosyalist devletin bu esas temelini hasara uğratmasını imkânsız hale getirdiği için.

Emperyalistlerin ajanlarının Beria'ya bağladıkları umutlar boşa çıktı. Her zamankinden daha birleşik ve daha güçlü olan bütün Komünist ve işçi partilerinin modeli şanlı Sovyetler Birliği Komünist Partisi'ni, Komünizm'in inşasına giden yolda ileri doğru yürüyen Sovyetler Birliği'ne önderlik etmekten hiçbir şey menedemez.»[77]

Yine de, Marx'ın düsturu, **de omnibus dubitandum** (her şeyden kuşkulanın) binlerce Komünist'in bilincine ilk köklerini salmıştı. Stalinist monolitizmde Yugoslav devrimi ile açılan gedik genişlemeye başladı.

---

için bunların bazılarına göz yumdu. Ocak 1953'te bir Fransız Komünist yazar, Halk Demokrasileri'ndeki duruşmalarda şaşılacak bir şey olmadığını kanıtlamak için bu örneği kullandı (**Le Pensèe**, 46 (1953).

77. **Cahiers du Communisme**, 8-9 (1953), s. 25.

8

Doğu İnisiyatifi Ele Alıyor

«Kanı ve canı ile büyük Çin ulusunun bir parçası olan Çin Komünistleri için, Çin'in özelliklerinden kopuk biçimde Marksizm'den söz etmek soyut bir Marksizm, boşlukta bir Marksizm olur. Bu yüzden Marksizm'i Çin'de somut olarak uygulamak... bütün parti için acilen anlaşılması ve çözülmesi gereken bir sorun haline gelmektedir. Yabancı taklitçiliği ortadan kaldırılmalı... doğmatizm terk edilmeli ve bunun yerine... Çin tarzı ve ruhu korunmalıdır... Enternasyonalist özü ulusal biçimden ayırmak enternasyonalizmden hiçbir şey anlamayanların pratiğidir.»

MAO ZEDUNG, 1938

Aralık 1947'de, iki Avrupa'da Komünist partileri Kominform'un kasvetli dönemine girerlerken ve kapitalizm bütün Batı'da yeni bir enerji kazanırken, Mao Zedung Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi'ne şu bildirimde bulunuyordu:

«Çin halkının devrimci savaşı şimdi bir dönüm noktasına varmıştır. Yani, Çin Halk Kurtuluş Ordusu, Amerika Birleşik Devletleri'nin bekçi köpeği Chang Kayşek'in milyonlarca gerici askerinin saldırısını geri püskürtmüş ve saldırıya geçmiştir... Bu tarihte bir dönüm noktasıdır... Çin'de yüz yılı bulan emperyalist hâkimiyet için, büyümeden yok olmaya doğru bir dönüm

noktasıdır bu. Bu önemli bir olaydır. Önemlidir, çünkü, nüfusu 475 milyon olan bir ülkede meydana geliyor ve bu olay bütün ülkede kesinlikle zafer ile sonuçlanacaktır. Ayrıca, bu olay, Doğu'da, bir milyardan fazla insanın —insanlığın yarısı— emperyalist baskı altında olduğu yerde meydana geldiği için önemlidir.»[1]

1947'nin ikinci yarısında Çin iç savaşındaki dönüm noktasının tarihsel bir olay olduğu doğru idi. Bu noktadan itibaren devrimci ordunun saldırısı, devrimin bütün ülkede zafere ulaşmasına kadar kesintisiz olarak devam etti. 1 Ekim 1949'da Çin Halk Cumhuriyeti resmen kuruldu. Batı'daki işçi sınıfı hareketi, kapitalizmin ikinci büyük krizinin sağladığı olağanüstü fırsatı kaçırdıktan sonra reformizmin yolunda debelenirken, bir köylü ordusu esas olarak entelijensiadan gelen Komünist liderler ile birlikte Pekin ve Şanghay'ı, Nanking ve Kanton'u işgal ediyordu. Avrupa ve Amerikan kapitalizminin Asya'nın doğu ucundaki köprübaşları tarihin en büyük tarımsal ve anti-emperyalist devriminin eline geçiyordu. Ve bu devrimin amacı —ya da, daha kesin olarak, Ekim 1949'da iktidarı sayesinde ele geçirdiği partinin hedefi— sosyalist bir devrime geçmekti.

1917'ye kadar Lenin dahil bütün Marksistler Asya toplumlarının kapitalist aşamadan kaçınılmaz olarak geçmek zorunda kalacaklarını düşünmüşlerdi. Komünist Enternasyonal'in İkinci Kongresi'nde Lenin bu konudaki fikrini değiştirdi ve «ileri ülkelerin proletaryasının yardımı ile» Asya devrimlerinin kapitalist aşamayı atlayabileceklerini öne sürdü.

Çin Komünist Partisi şimdi bu görüşü ilk kez sınavdan geçirmek için hazırlıklarını yapıyordu[2]. İleri

1. Mao Zedung, **Selected Works**, IV. Pekin, 1961, s. 157-8. Aşağıda Mao'dan yapılan bütün alıntılar, aksi belirtilmedikçe, **Selected Works**'ün İngilizce Pekin baskısından alınmıştır.

2. ÇKP programında, Kuomintang rejimi ile sosyalist inşa

ülkelerin proletaryasından yardım görme konusunda kesinlikle hayalleri olamazdı. Bu proletarya sadece söz konusu ülkelerde iktidarı ele geçirmeyi başaramamakla kalmamış, aynı zamanda, Chang Kay-şek'in desteğindeki Amerikan müdahalesini önlemek için en küçük bir çaba harcamamıştı. Öte yanda, Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri vardı. Sovyetler Birliği'nin Nazi Almanyası'na karşı kazandığı zafer, Çin devriminin zaferini mümkün kılan uluslararası durumun yaratılmasındaki belirleyici faktörlerden biri olmuştu. Sadece Japonya'nın yenilgisindeki rolünden ötürü değil, kendi varlığından ötürü de, Sovyetler Birliği'nin askeri gücü Çin'deki Amerikan müdahalesine önemli fren olmuştu[3].

Bununla birlikte, şimdi başlayan dönemde Sovyetler Birliği'nden yardım sağlama olanağı Çinli parti liderlerinin gözünde güçlüklerle dolu olmalı idi. Stalin'in kendi özerkliğini ve özgünlüğünü korumaya cü-

---

arasında bir ara aşama olarak tanımlanan «yeni demokrasi», kapitalist özel sektör, içinde var olmaya devam etse bile, bir kapitalist gelişme aşaması olarak düşünülmez. Merkez Komite'nin ÇKP'nin Sekizinci Kongresi'ne raporunda (Eylül 1956) şöyle denir. «Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşu, ülkemizde burjuva demokratik devrim aşamasının fiilen tamamlanması, proleter sosyalist devrim aşamasının, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin başlangıcı anlamına gelir» (**Eighth National Congress of the Communist Party of China**, I, Pekin, 1956, s. 19).

3. Birleşik Devletler'in Japonya'ya atom bombası atmalarından hemen sonra Sovyetler'in Japonya'ya savaş ilan etmeleri ve Mançuryada Japon ordusuna saldırmaları aynı etkiyi yaratmış olmalı idi. Bununla birlikte, daha sonra göreceğimiz gibi, İkinci Dünya Savaşı'ndaki Sovyet zaferlerinin Çin devrimi üzerinde yarattığı etki çelişkindi. Bir yanda, Amerikan emperyalizminin müdahalesi frenlendi, ama öte yanda, Stalin, ÇKP'nin Kuomintang'a teslim olmasını sağlamak ve onu zorlamak, Birleşik Devletler ile varmak istediği geniş kapsamlı anlaşmanın yolunu açmak için bu zaferlerin sağladığı güç ve prestijden yararlandı.

ret eden devrime karşı açtığı «soğuk savaş» yine Stalin'in diğer Halk Demokrasileri'ni denetlemek ve bir örnekliğe indirgemek için kullandığı yöntemlere ek olarak, yeni Çin için iki rol bırakan kesin bir örnek oluşturuyordu. Kremlin yeni Çin'i ya vasal ya da düşman olmayı seçmeye zorlayabilirdi.

Mao ve yakın çevresi bu alternatifin farkında mıydı? Kesin bir yanıt vermeye yeterli bilgi yoktur. Ne var ki, Mao'nun gurubu Moskova ile ilişkilerde (Tito ve beraberindekilerin kurtuluş savaşındaki tecrübelerine benzer ve bazı bakımlardan Yugoslavya'dakinden daha geniş) tecrübeli idi. Bu tecrübe onların Sovyet-Yugoslav anlaşmazlığını kavramalarına yardımcı olmuş olmalı. Çin Partisinin öncü gurubunun aynı yönde eğilim gösteren bazı ideolojik formasyon ve politik faaliyet özellikleri vardı. Bu özellikler Çin devriminin objektif karakteristiklerinden çıkıyordu ve Mao'nun parti liderliğini ele geçirdiği andan itibaren bilinçli olarak geliştirilmişti. Birinci Bölüm'de Çin devriminin ilk aşaması hakkında söylenenleri burada tekrarlamak gerekmez. Burada, daha sonraki dönemde bu sorun ile doğrudan ilgili bazı momentleri çok şematik olarak ele alacağız.

ÇİN DEVRİMİ VE «BÜYÜK İTTİFAK»

Birinci Bölüm'ün sonunda Mao'nun 1943'teki demecinden söz etmiştik. Buna göre Komünist Enternasyonal Yedinci Kongresinden sonra Çin partisinin iç sorunlarına yeni müdahalelerde bulunmamıştı. Bu olgunun, 1935'ten itibaren Çin Komünist Partisi'nin birleşik anti-Japon cephe politikası ile Komintern'in halk cephesi politikası ve dönemin Sovyet dış politikası arasında ortaya çıkan çakışma ile açıklanabileceğini öne sürmüştük. Ama bu çakışma önemli ayrılıkları dışlamadı. Komintern'in halk cephesi politikası Sovyet dış politikasının gereklerini yakından izlerken, aynı şey,

Çin partisinin birleşik anti-Japon cephe politikası için geçerli değildi. Maoist liderlik için bu taktik, Kuomintang ile geçici ittifak içinde devrimci güçlerin hâkimiyetini sağlamak için sürekli mücadeleyi gerektiriyordu. 1937'de Sovyet hükümeti Kuomintang hükümeti ile bir pakt imzalamıştı. Buna göre Kuomintang hükümetine askerî malzeme ve uzman sağlanacaktı[4]. Sovyet hükümetinin başlıca arzusu, Chang Kay-şek'in ordusunu Komünist üslere karşı geniş çaplı saldırıya geçirecek yerde Japonya'ya karşı topyekün savaşa sokması idi. Fakat Chang için baş düşman Komünistlerdi. Bir keresinde belirttiği gibi, «Japonlar bir cilt hastalığıdır, Komünistler ise bir kalp hastalığı.»[5] Çin Komünist Partisi ile Kuomintang arasındaki ilan edilmemiş iç savaş, ancak Mao'nun temel konularda tavizler vermesi, Kuomintang liderliğine boyun eğmesi ve kuvvetlerini Chang'ın ordusu içinde dağıtması halinde sona erebilirdi. Kremlin'in Wang Ming gibi Stalin'in politikalarını kayıtsız şartsız destekleyen eski parti militanlarını kullanarak Mao'yu kabul etmeye zorladığı çizgi buydu[6]. Bu baskı Almanya'nın Sovyet-

4. Guillermaz'a göre (**A History of the Chinese Communist Party, 1921-1949**, Methuen, Londra, 1972, s. 305) Sovyetler Birliği General Cherbachev'in komutasında, yaklaşık 300 subay ve teknik görevli gönderdi. Sovyet E5 ve E16 uçakları ve pilotlar da buna dahildi.

5. Alıntı, Andrè Fontaine, **History of the Cold War From 1917 to Korean War**, s. 369.

6. Mao yönetimi ele almadan önce Wang Ming partinin esas lideri idi. Kendisi Komintern ajanı idi. Yerini Mao alınca 1938'in başında Yenan'dan ayrılarak Moskova'ya döndü. Partinin diğer önde giden simaları ile birlikte, Kuomintang'a daha büyük tavizler verilmesini, partinin askeri birimlerinin Kuomintang ordusu ile tamamen bütünleştirilmesini, bu örgüte saygı gösterilmesini vb. önererek Mao'nun politikasına muhalefet etti. Wang Ming Japonya'ya karşı direniş savaşına ancak Kuomintang'ın önderlik edebileceğini düşünüyordu. Bir diğer deyişle, Moskova'nın bir yansıması olan politik tavrı direniş dönemi sırasında Avrupa Komünist partilerinin tavrına —Yugoslav-

ler Birliği'ni işgalinden sonra daha doğrudan oldu.

Nisan 1941'de Moskova Resmî Çin ile önceki ittifak politikasından vazgeçerek Japonya ile saldırmazlık anlaşması yaptı. Çin partisi kendisini Alman-Sovyet paktından sonra Avrupa Komünist partilerininkine benzer bir duruma sokan bu eylem karşısında anlamlı bir sessizliğe büründü. Nisan anlaşması Japonya'nın Çin'de kazandığı mevzileri pekiştirmesini ve genişletmesini kolaylaştırdı ve özellikle ülkenin kuzeyini işgal altında tutan Japon güçlerinin üzerindeki baskıyı kaldırdı. Şimdi bu bölgelerde başlıca Komünist üslere karşı saldırıya geçilebilirdi[7] Stalin'in Japonlar ile anlaşmaya karar verdiği zaman Çinli Komünist liderlere danışmadığını belirtmeye gerek yok. Eldeki bilgilere bakılırsa, Stalin'in Kuomintang'a yardım sağlarken bir önceki dönemde (1937-40) Komünistlere hiçbir askerî yardım göndermediği görülür[8]. Fakat Almanya SSCB'ye saldırdığında ve anlaşmaya rağmen Japonların da aynı şeyi yapabilecekleri anla-

---

ya hariç— benziyordu: Anti-Faşist burjuvazinin liderliği altında «ulusal birlik». Bk. Hu Chiao-mu, **«Trente Annèes du Parti communiste en Chine,** Pekin, 1957, s. 72-3; Guillermaz, op. cit., s. 204, 366-7. Şimdiki Çin-Sovyet polemiğinin harareti içinde, Sovyet Komünist Partisi'nin ana yayın organı **Kommunist,** bu dönemde Wang Ming ve diğer liderlere, Komintern'in ve Sovyet partisinin görüşlerini savundukları için saldırıldığını doğruladı (bk. Haziran 1968 sayısı, «Some Questions in the History of the CPC»).

7. ÇKP'nin Yedinci Kongresi'ne raporunda Mao, bu döneme atıfta bulunarak şöyle diyordu: «Bu yıllarda Kuomintang cephesinde gerçek anlamda hiçbir ciddî savaş olmadı. Japon saldırısının sivri ucu esas olarak kurtarılmış bölgelere yöneltildi» (**Selected Works,** III, s. 268).

8. ÇKP'nin bu dönemde veya daha sonraki Japonya'ya karşı savaş döneminde Sovyet askerî yardımından söz eden hiç bir dokümanı yoktur. Kuşku yok ki, eğer böyle bir yardım olsaydı, Sovyetler 6. notta sözü edilen **Kommunist**'teki makalede bunu kullanmayı ihmal etmezlerdi.

şıldığında, Stalin Çinli Komünistlerin varlığını hatırladı. Şimdi onlardan çok daha güçlü Japon kuvvetlerine karşı bütün askerî güçlerini kullanmalarını istiyordu. Onlardan Kuomintang ile birliği güçlendirmek için (Kuomintang ancak bu sayede işgalciye karşı bütün güçlerini yoğunlaştırabilirdi) çaba harcamalarını —bu aslında taviz anlamına geliyordu— istedi. Bu, Sovyet partisinin yayın organı **Kommunist** tarafından yakın zamanda açığa çıkarıldı:

«Mao ve beraberindeki sekterler, partimizin Japon güçlerinin ortak eylem ile (ÇKP-Kuomintang) felce uğratılması ve Hitlerci ordunun Alman-Sovyet sınırında kısa vadeli başarılar kazanmakta olduğu bir sırada SSCB'ye yönelik saldırının önlenmesi önerilerini sabote ettiler... Uluslararası proletaryanın çıkarlarının anti-Faşist harekâtların azami ölçüde hızlandırılmasını gerektirdiği bir sırada, Mao'nun Japonlara karşı savaşta gösterdiği pasiflik, sayısız olgular ile gösterilmiştir. 1941'den 1942'ye kadar Japonlara karşı kullanılan Halk Ordusu birliklerinin sürekli güç kaybına uğratıldığını hatırlamak yeterlidir. Ocak 1943'te Yenan'daki Sovyet muhabiri, bütün birliklere Japonlara karşı düzenlenen harekâtlara katılmama ve temas sağlanması halinde geri çekilme emrinin verildiğini bildirdi. Onların görevi düşman ile mümkün olduğu kadar uzun bir ateşkes sağlamaktı.»[9]

Kommunist'in bu yorumu çarpıtılmış ve aslında iftira olan bir biçim içinde, Mao'nun stratejisi ile Stalin'inki arasında gittikçe büyüyen gerçek çatışmayı ortaya koyuyor.

Japonların silah ve normal askerî örgütlenme bakımından ezici bir üstünlüğe sahip olduklarını anlayan Mao sistematik biçimde Halk Ordusu'nun konvansiyonel çatışmalara girmesini önledi. Kiangsi dönemi kadar erken bir tarihte bir teori içinde oluştu-

9. **Kommunist,** Haziran 1968, s. 93-108.

rulan ve geliştirilen gerilla savaşı taktiğini geniş çapta uyguladı. En iyi Batılı gözlemcilerden birine göre,

«Komünist birliklerin askerî harekâtları, kısmen, politik hedeflerinin onları halk ile ilişki kurmak için mümkün olduğu kadar geniş bir alana yayılmaya yöneltmesinden, kısmen de, silahlarının ve ekipmanlarının Japonlarınkine kıyasla sınırsız derecede zayıf olmasından ötürü, aşırı ölçüde parçalı idi. Verdikleri gerilla savaşı düzenli savaştan öyle uzaktı ki, Kiangsi seferleri sırasında bile bu kadar değildi. Asla bir alaydan daha büyük olmayan küçük birimler içinde çalışıyorlardı.»[10]

Bu savaşma yöntemi yeni devrimci iktidarın Japonların işgali altındaki eyaletlerin kırsal bölgelerinde tutunması ile çok yakından bağlantılı idi. Kısaca, Mao 1938'de geliştirdiği «uzun savaş» teorisini uyguluyordu. Daha sonraki bir aşamada hareketli savaşa geçişi dışlamıyordu:

«Savaş uzadıkça ve amansızlaştıkça, gerilla birliklerinin çelikleşmeleri ve kendilerini derece derece düzenli kuvvetlere dönüştürmeleri mümkündür. Ve böylece harekâtlarının biçimi derece derece düzenli hale gelir ve gerilla savaşı hareketli savaşa dönüşür.»[11]

---

10. Guillermaz'ın çok ayrıntılı belgeleme temelinde yaptığı bu tanım (op. cit., s. 330) ÇKP'nin ürettiği resmî versiyonlar ile çakışır.

11. **Selected Works**, II, s. 107. ÇKP'nin Japonya'ya karşı savaş sırasında kurduğu askerî örgüt çok karmaşık ve çeşitlenmiş bir sistemdi. Bu örgüt, tümenler, tugaylar ve bölükler temelinde örgütlenmiş, geniş bir harekât özgürlüğüne sahip, belirli bir bölge ile sınırlı olmayan Sekizinci Ordu'yu ve yeni Dördüncü Ordu'yu kapsıyordu. Ayrıca, Japonların işgalindeki eyaletlerde, özellikle belirli bir bölge içinde faaliyet gösteren birlikler ve genel olarak çok yetersiz silahlarla donatılmış ve yöresel olarak üslenmiş silahlı kitle örgütleri, halk milisleri vardı. Yedinci Kongre sırasında (bahar 1945) Halk Ordusu toplam 910 000 askeri ve 2 220 000 halk milisini kapsıyordu. O sırada Kurtarılmış Bölgelerde toplam 95 milyon kişi yaşıyordu. Mao'-

Hiroşima'dan sonra Japonya'nın ansızın çöküşü Japonya'ya karşı savaşta bu aşamanın meydana gelmediği anlamına geliyordu, ama Mao'nun stratejisi sadece bu savaş düşünülerek tasarlanmış değildi. Uzun vadeli perspektif gerici Kuomintang güçlerine karşı silahlı mücadelenin (Japonlara karşı savaş sırasında bile pek kesintiye uğramayan bir mücadele) kaçınılmaz devamlılığı idi. Stratejik plan, güçleri, erken doğmuş bir harekete kurban etmemek, nihaî bir iç savaş için bir araya toplamaktı. Bir diğer deyiş ile, Mao'nun stratejisinin nihaî hedefi bir ulusal kurtuluş hedefi ile sınırlı değildi; toplumsal devrimi içeriyordu. Bu iki özellik arasındaki yakın bağlantının Çin'de Komünist zaferin sırrı olduğu çok iyi bilinir.

Mao'nun politik-askerî stratejisi Stalin'inkine farklı düzeylerde karşı geliyordu. Sovyet Uzakdoğusu'na bir Japon saldırısı tehlikesi var olduğu sürece, yani yaklaşık 1943'e kadar, anlaşmazlık, şimdilerde Kommunist'in de kabul ettiği gibi esas olarak askerî taktikler üzerine bir anlaşmazlık olarak görülüyordu. Mao, güçleri yedekte tutar ve onları yaklaşan Çin devrimi için hazırlarken, Stalin, hem Mao'nun hem de Chang'ın bütün askerî birliklerini Japonlara karşı harekete geçirmelerini istiyordu. Amerikalılar, Pasifik'teki savaş çabalarını bir ölçüde rahatlatması için bu konu ile aynı ölçüde ilgileniyorlardı.

Kendi hesabına Chang Kuomintang ordusunu Komünistler ile kaçınılmaz hesaplaşma için yedekte tutuyordu. Savaşın başlangıcında Chang Japonların Komünistleri yok etmesi için kendisine yardım edebileceklerini düşünmüştü. O sırada Halk Ordusunun ulusal hükümetin resmî otoritesi altında olması avanta-

---

nun karargâhının kurulu olduğu ve dışında kalan Bölgede Japan işgalinin sürdüğü Şensi-Kansu-Ningşa (Yenan) sınır bölgesi, Kurtarılmış Bölgeler'in sadece küçük bir kısmını kapsıyordu. En geniş kısım teorik olarak işgalcilerin veya Kuomintang rejiminin denetimindeki eyaletlerde idi.

jından yararlanarak bu ordunun işgalci güçlerin esas kuvvetlerine saldırmasını istedi[12]. Mao bu tuzağa düşmedi. Daha sonra Stalin'e nasıl itaat etmediyse, Chang'a da aynı şekilde itaat etmedi. 1941-3'te Stalin'in ısrarına boyun eğmiş olsaydı, devrimci ordu kendisini geniş çapta yıpratmış olacaktı ve Japonlar teslim olduklarında Çinli Komünistler kendilerini Kuomintang'ın ve Amerikalıların insafına terk edilmiş durumda bulacaklardı. Japonya'ya karşı savaş dönemi boyunca Çinli Komünistlerin Sovyetler'den hiç askeri yardım almamaları temel bir unsur olarak akılda tutulmalıdır. Stalin, Çinli Komünistlerin Japon ordusuna karşı askeri harekâtlarını şiddetlendirmelerini istedi, ama onların silah bakımından içinde bulundukları trajik durumu düzeltmek için hiçbir şey yapmadı[13].

Daha genel bir politik düzeyde, Mao'nun stratejisi Kremlin'in uzun vadeli hedefleri ile çatışıyordu. Çin partisinin devrimci kararlılığı —Çin'de Komünizmin zaferi için— Stalin'in Avrupa'da olduğu kadar Asya'da da «etki alanları»nın bölünmesi temelinde Birleşik Devletler ile bir anlaşmaya varma umudu ile zor bağdaşabilirdi. Böyle bir bölünme, en iyimser bakış açısından bile, Çin'de Komünistlerin Chang Kay-şek'in önderliğindeki ulusal burjuvazinin denetimine girdikleri bir rejimin kök salması halinde Asya'da müm-

12. Bk. **Trente Annèes du PCC**, s. 68-9.

13. Not. 8'de belirtileni tamamlamak için, şu da kaydedilebilir ki, Mao pek çok kez gerek konuşmalarında gerekse makalelerinde dış yardımın eksikliğini ısrarla belirtmiştir. Bk., örneğin, **Selected Works**'un c. IV'ü ve özellikle 13 Ağustos 1945'te parti eylemcilerinin Yenan'daki bir toplantısında yaptığı konuşma (ibid., s. 22): «Son sekiz yıl içinde Kurtarılmış Bölgeleri'mizdeki, dışardan hiçbir yardım almayan ve sadece kendi güçlerine dayanan halk ve ordu geniş bölgeleri kurtardı ve işgalci Japon güçlerine ve pratikte bütün kukla birliklere karşı direndi ve onları durdurdu.» («Kukla birlikler»den Çinli «işbirlikçiler» kast ediliyor.)

kündü. Stalin'in ÇKP liderliğine Kuomintang ile bu tür bir uzlaşmaya varması için yaptığı baskıyı asla kesmemesinin sebebi budur. Aynı zamanda, Chang Kay-şek'i köklü anti-Komünizminden vazgeçirmeye çalışan ve Çin partisinin Kuomintang rejimi ile bütünleşmesini kolaylaştırmak için bazı tavizler sağlamaya uğraşan Amerikan politikasını destekliyordu.

1944 gününde Roosevelt General Hurley'i Chang'a elçi olarak gönderdi. Hurley Moskova'ya uğradı ve Molotov ile Çin'deki durumu gözden geçirdi. Bu görüşmeye dayanarak, Çinli diktatörü aşağıdaki noktalarda «ikna» etmeyi başardı: «(1) Rusya Çin'deki Komünist Parti'yi desteklemiyor, (2) Rusya Çin'de kavga veya iç savaş istemiyor, ve (3) Rusya Çin ile daha uyumlu ilişkiler istiyor.»[14] Hurley (15 Nisan 1945) ve Hopkins (28 Mayıs 1945) ile yaptığı konuşmalarda, Stalin, Sovyet amacının Chang Kay-şek'in denetimi altında Çin'in yeniden birleştirilmesi olduğunu ilan etti. Hopkins Stalin'in söz verdiğini Truman'a bildirdi: «Chang Kay-şek'in yönetimi altında Çin'in birliğini sağlayabilmek için gerekli her şeyi yapacak.» Ve şunu ekliyordu: «Hiçbir Komünist lider Çin'i birleştirebilecek kadar güçlü değil.»[15] (Haziran 1944'te Stalin Harriman'a şöyle demişti: «Komünistler, Çinli Komünistler mi? Margarin ile tereyağı arasında ne kadar fark varsa, onlarla Komünizm arasında da o kadar fark var.»)[16]

Amerikalı politikacılar tarafından Stalin ve yardımcılarına atfedilen bu ifadeler, diplomatik bir kurnazlık olarak alınsa bile, diğer olgular ve Stalin'in «büyük ittifak» politikasının bütünü bu görüşü des-

---

14. Bk., American Blue Book, **United States Relations with China,** Washington, 1949, s. 73.

15. Alıntı, Fontaine, op. cit., s. 375. (Hopkins Truman'ın dışişlerinde baş danışmanı idi.)

16. Bk. Herbert Feis, **The Chinese Tangle,** University Press, Princeton, 1953, s. 140.

teklemez. 14 Ağustos 1945'te Moskova Chang Kay-şek ile bir «Çin-Sovyet dostluk ve ittifak anlaşması» imzaladı. SSCB bu anlaşmanın şartlarına göre ve Yalta'da yapılan gizli anlaşmaya uygun olarak, Çarlık Rusyası'nın Çin'den çalmış olduğu ve 1905 Rus-Japon savaşında kaybettiği üsleri ve imtiyazları geri aldı. Chang'ın hükümeti bu Rus taleplerine şiddetle karşı çıktı —bu, Batılı güçlerin Çin'deki eski imtiyazlarından birbiri ardısıra vazgeçtikleri ve Çin'e büyük bir güç ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi daimi üyeliği statülerinin verildiği bir dönemdi— ve ancak Stalin'in Çinli Komünistleri desteklememeye söz vermesinden sonra direnmekten vazgeçti.

Bu, en azından, bazı tarihçilerin versiyonudur[17] Japonya'nın teslim olmasını izleyen olaylar tarafından bir noktaya kadar desteklenirler, ama ancak bir noktaya kadar. Örneğin, Mançurya'yı kurtaran Sovyet ordusu, bu bölgeyi ele geçirebilmeleri için Çinli Komünistlere yardım etmedi. Bölgenin sanayi tesislerini —Çin'in en büyük tesisleri— onlara teslim edecek yerde ordu bunları söktü ve savaş ganimeti olarak Rusya'ya gönderdi. Sovyet yetkilileri, başlıca demiryolu kavşağı ve Mançurya'nın sanayi merkezi olan Mukden (Şenyang)'de ve diğer kentlerde Komünistlerin iktidarı almalarına izin verecek yerde Chang ile bir anlaşma yaparak bütün bunları onun birliklerine teslim etti. Halk Ordusu birliklerini Pekin'e ve Kuzey Çin'in diğer kentlerine ulaştırabilecek durumda olmalarına rağmen, bunu yapmadılar ve sonuç olarak milliyetçiler Amerikan gemileri ve uçakları ile taşınarak bu bölgelere yerleşebildiler.

Öte yandan, Sovyet askeri yetkilileri Halk Ordusu'nun ve Çinli Komünist örgütlerin Mançurya'nın tarımsal bölgelerine yayılmalarını, Changşun ve Harbin gibi şehirleri ele geçirmelerini engellemedi. En önemlisi —Stalin'in Çinli Komünistlere büyük armağanı—

17. Bk., Fontaine, op. cit., s. 375.

Sovyet komutan Mançurya'daki Japon ordusundan sağlanan silahların bir bölümünü Mao'nun birliklerine teslim etti[18]. (Kuşkusuz, aksi yönde hareket etmek,

18. Halk Ordusu başkomutanı Chu Teh 10 Ağustos 1945'te Japon birliklerini ve Japonya yanlısı Çinli orduları silahlarını teslim etmeye çağırdı. Hemen bütün Japon birlikleri bu çağrıyı duymazlıktan geldiler ve Müttefik Ordusu Yüksek Komutanlığı (SCAP)'nın emirlerine uydular —yani, İngiliz-Amerikan yüksek komutanlığının, Müttefik Komutanlığı onlara yalnızca Chang Kay-şek'in birliklerine teslim olmalarını emretti ve ara dönemde düzeni koruma sorumluluğu verdi. Bunun sonucu olarak, Japon askeri ekipmanının büyük kısmı, Amerikalılar'ın gönderdikleri otuz dokuz tümeni en modern silahlarla donatmaya yetecek miktardaki ekipmana ek olarak Chang Kay-şek'in birliklerine geçti. Bu bilgi, daha önceki hiçbir Çin hükümetinin bu miktarda güçlü ve modern askeri ekipmana sahip olmadığını da belirten Guillermaz'dan alınmıştır, op. cit., s. 378. Yaklaşık bir değerlendirme 1945 sonunda Chang Kay-şek'in 199 tümeni olduğunu ortaya koyar. Ek olarak 500 uçağa sahipti. İç savaş boyunca Komünistler asla hava desteğine sahip olmadılar.

Sovyetler'in Mançurya'dan aldıkları sanayi ekipmanının yerinde değeri bir Amerikan komisyonu tarafından 858 milyon dolar olarak değerlendirildi ve ekipmanın yerleştirilme maliyeti 2 milyar doları buluyordu. Guillermaz'a göre bu Sovyet eylemi, «Ruslar'ın Sibirya ekonomisi için hayatî öneme sahip olan bu bölgenin gelecekteki işgalcilerine zorla ekonomik işbirliği sunmak niyetinde oldukları «anlamına geliyordu» (s. 379).

Sovyetler'in Halk Ordusu'na teslim edebilecekleri veya bu ordunun işgal etmesini kolaylaştırabilecekleri şehirler hakkında Guillermaz şunları kaydeder: «Komünistler sadece Kuzey Çin'deki bu bölgelerde yer alan büyük şehirleri —Pekin, Tientsin, Teingtao, Tayuan ve Kalgan— işgal etmiş olsalardı, bu onlara hükümete karşı oynayabilecekleri çok değerli bir kart sağlayacak ve bir bütün olarak dünyada önemli bir etkiye sebep olacaktır» (s. 376). Fakat Çin-Sovyet anlaşması «Nanking hükümetinin Mançurya üzerindeki egemenliğinin... kesin olarak tanınmasını sağladı» (s. 379). Guillermaz şunu da ekler: «Ruslar yolu Çinli Komünistler için açık bırakarak Mançurya'yı Ekim ve Kasım aylarında dereceli olarak terk etmek niyetinde

Japon silahlarının bir kısmını, bunların büyük bir bölümü Kuomintang'a geçmişken, Komünistlere teslim etmeyi reddetmek uluslararası Komünizm'in lideri için tam bir skandal olacaktı.)

Bir diğer deyişle Stalin bir eli ile Mao'yu diğeri ile Chang'ı tutuyor ve onları anlaşmaya doğru itiyordu. Chang'ın Çin devletinin başı olarak tanınmasını onaylıyor ve Kuzey'de otoritesini sağlamlaştırması için ona biraz yardım ediyor, ama Chang'ın, Komünistleri hükümetine alması için de ısrar ediyordu. (Çin-Sovyet anlaşmasının imzalanmasından kısa süre sonra ve Moskova ile Washington'ın ortak baskısı altında Chang Kay-şek Çin Komünist Partisi'nin hükümete katılmasını tartışmak için Mao Zedung'u davet etti.) Stalin Mao'nun silah bakımından içinde bulunduğu durumu biraz düzeltmesini sağladı, ama karşılığında Kuomintang'ı taviz vermesi için ona baskı yaptı.

DEVRİMCİ SAVAŞ YA DA «ULUSAL BİRLİK»

Stalin'in Mao'ya yaptığı baskı hakkında bilgi sağlayan birinci sınıf bir kaynak vardır. Bilgimizin çoğunu borçlu olduğumuz bu kaynağın yorumu Moskova tarafından asla reddedilmemiştir. Kardelj'e göre Şubat 1948'de Stalin ona ve Dimitrov'a aşağıdaki değerlendirmeyi yaptı:

«... savaştan sonra Çinli yoldaşları Moskova'ya davet ettik ve Çin'deki durumu tartıştık. Onlara açıkça, Çin'deki ayaklanmanın gelişiminin hiçbir umut ta-

---

ldiler. Bölgeyi bütünü ile yeniden işgal etme planını tamamlamamış olan merkezî hükümetin ricası üzerine, çekilmeyi Nisan'a ertelemeyi kabul ettiler» (s. 380). Bir diğer deyişle, Sovyet ordusu, Chang Kay-şek'in birlikleri Amerikan uçakları ve gemileri ile gelene kadar Mançurya'daki şehirleri Çinli Komünistler'in eline geçme tehdidine karşı korudu.

şmadığını, Çinli yoldaşların Chang Kay-şek ile bir **modus vivendi** (geçici anlaşma) aramaları gerektiğini ve Chang-şek hükümetine katılmaları ve ordularını dağıtmaları gerektiğini anlattık. Çinli yoldaşlar burada, Moskova'da, Sovyet yoldaşların gözü önünde bunları kabul ettiler, fakat Çin'e döndüler ve tam aksi yönde hareket ettiler. Güçlerini topladılar, ordularını örgütlediler ve şimdi, gördüğümüz gibi, Chang Kay-şek'in ordusu ile savaşıyorlar. Şimdi Çin olayında hata yaptığımızı kabul ediyoruz.»[19]

Mao ile Chang arasında Eylül 1945'te başlayan görüşmeler hiçbir pratik sonuç sağlamadı. Görüşmeler devam ederken Chang birliklerine Komünistlerin elindeki bölgelere saldırma emri verdi. Mao ise direnme ve saldırganları ezme emri verdi[20]. 1945 güzünde iç savaş reddedilemez bir olgu idi. Çin'de karşı karşıya gelen iki silahlı güce bir «ulusal birlik» çözümü dayatmayı amaçlayan Sovyet ve Amerikan baskısı arttı. Aralık 1945'te yapılan Dışişleri Bakanları konferansında «Üç Büyükler», «bir ulusal birlik hükümeti tarafından yönetilen ve demokratik unsurların ulusal hükümetin bütün organlarında geniş çapta bütünleşmesini ve iç karışıklıklara son verilmesini temel alan birleşik ve demokratik bir Çin'e gerek olduğu konusunda anlaştılar[21]. Kuomintang ile Çin Komünist Par-

---

19. Alıntı, Dedijer, op. cit., s. 331. Yugoslav ve Bulgar Komünist liderler ile yapılan bu toplantıda Stalin, Yugoslavlar'ı Yunan ayaklanmasına yaptıkları yardımı, bu ayaklanmanın başarısızlığa mahkûm olduğu bahanesi ile, durdurmaları için zorlamaya çalıştı. İzlediği çizgi esas olarak şöyle idi: «Çin konusunda hata yaptığımı kabul edebilirim; bu durumda **siz** de Yunanistan konusunda hata yaptığınızı kabul edebilmelisiniz.» Ne var ki, Stalin'in Çinlilerin izledikleri politika ile hiçbir ilişkisi olmadığını göstermek —ve Amerikalıların da bunu görmelerini— istemiş olması ihtimali dışlanamaz.

20. Bk. Mao Zedung, op. cit., IV, s. 54.

21. Sovyet basınındaki versiyonu tekrarlayan **Mundo Obrero**'dan (Ocak 1946) alınmıştır. Marshall'ın Çin'e verdiği bu

tisi arasında görüşmeler gittikçe acil hale geldi ve yeniden başladı. Ocak 1946'da bir Danışma Niteliğinde Politik Konferans toplandı ve burada ateşkes kararı alındı. Konferans bir dizi karar aldı. Bunların «Üç Büyükler»in üzerinde anlaştıkları koşulları yerine getirmek için alındıkları görülüyordu. Ama bunlar, aslında, Chang'ın devrimci güçlere karşı yeniden saldırıya geçmek için ve Komünistlerin karşı devrimci güçlerin saldırısına etkin biçimde direnmek için yaptıkları hazırlıkları örtmekten başka bir işe yaramadı. Bu arada, Washington'da Çinli diktatöre yapılan yardımın artırılmasını —askerî güç sayesinde durumunu sağlamlaştırabilmesi için— savunanlar güç kazandılar. 1946 yazında iç savaş bütün ülkeye yayıldı ve fırsat düştükçe görüşmeler için yeni çabaların gösterilmesine rağmen, Kuomintang'ın topyekün çöküşüne kadar şiddetini sürekli arttırarak devam etti.

Chang Kay-şek Temmuz 1946'da tekrar saldırıya geçti. Bu sırada Chang'ın ordusu düzenli birliklerin sayısı ve silah bakımından ezici bir üstünlüğe sahipti. Çoğunun pilotu Amerikalı olan 500 uçağa sahiptiler, oysa zaferi kazanana kadar Halk Ordusu'nun hiç uçağı olmadı. Chang'ın ordusu binlerce Amerikalı subay ve uzmandan yardım görüyordu ve Washington tarafından mali bakımdan çok cömertçe destekleniyordu. Bir yıl için, 1947 yazına kadar, milliyetçilerin zaferden zafere koşmakta oldukları görüldü. Aslında Halk Ordusu'nun, ustaca bir stratejiyi izleyerek, savunmadıkları şehirleri işgal ediyorlardı. İletişim hatlarının uzamasına yol açıyorlar ve devrimci ajitas-

---

misyonun, bu hedefin «Üç Büyükler» tarafından paylaşılan geriplanına ters düştüğü görülebilir. Çin konusunda Amerikan ve Sovyet politikası kuşkusuz farklı hedeflere sahipti, fakat her ikisi de «ulusal birlik» çözümünden yana idi. Bu çözüm etkinlik için verilen savaşı, iç savaşın yol açabileceği komplikasyonlar olmaksızın, sürdürmeyi sağlayacaktı.

yon sayesinde düşman hale getirilmiş ve delik deşik edilmiş bölgelerde güçlerini dağıtıyorlardı. Halk Ordusu sadece açık bir üstünlüğe sahip olduğu yerde savaşıyordu. Yeni iktidarı çok daha geniş kırsal bölgelere yaydı ve sağlamlaştırdı. Buralarda tarım devrimi otomatik olarak elle tutulur bir gerçeklik halini alıyordu. Halk Ordusu şehirleri kuşattı, iletişim hatlarını kesti ve milliyetçi birlikleri tecrit etti. Komünistler, aynı zamanda, Kuomintang'ın çürümüş politik ve askerî aygıtları içindeki kararsızları kazanarak ve muhaliflerden yararlanarak düşmanın elindeki kent merkezlerinde sürdürdükleri yeraltı faaliyetini arttırdılar.

Güçler ilişkisi çok kısa sürede Komünistlerin lehine döndü. 1947 yazı ile 1948 yazı arasında Halk Ordusu, Mançurya'da, Kuzey Çin'de ve Orta Çin'de sürekli saldırı halindeydi. Mao'nun «uzun savaş» teorisinde tasarladığı aşama, gerilla savaşından hareketli savaşa geçiş, başlıyordu. 1948 güzünde birçok gözkamaştırıcı zafer birbirini izledi. Halk Ordusu Mançurya'yı kurtardı, yüz binlerce tutsak aldı ve çok miktarda savaş malzemesini ele geçirdi. Silah ve düzenli birlik üstünlüğü (uçak eksikliğine rağmen) devrimci güçlere geçti. Ocak 1949'da Halk Ordusu Pekin'e girdi. Baharda ordu Yangze ırmağını geçerek Nanking ve Şanghay'a girdi. Sonbaharda Kanton'a vardı. O yılın sonunda, kısa zaman sonra kurtarılan birkaç sınır bölgesi dışında kıta Çininin tamamı yeni devrimci iktidarın denetimi altında idi.

1947 yazında meydana gelen iç savaşın yön değiştirmesi, devrimci ordunun bir yıl içinde Mançurya'dan Kanton'a yayılan hızlı ve muzaffer saldırısı, Komünistlerin yirmi beş yıllık devrimci savaş tecrübesinin sonucu olarak politika ve askerî taktik bakımdan geliştirdikleri beceri ile, basit bir biçimde, açıklanamaz. Ne de Komünistlerin devrimci savaş ruhu, disiplini, fedakârlığı ve harekât etkinliği ile, tek başına, açıklanabilir. Bütün bu faktörler olmaksızın zafer müm-

kün olmayabilirdi, ama bunlar tek başlarına tam bir açıklama değildirler ve özellikle, karşı-saldırının hızını açıklamazlar.

Çin devriminin bu dönemini inceleyenlerin hepsi, Kuomintang'ın başlıca çöküş sebepleri arasında, bu örgütün içsel zayıflamasını, yetersizliğini ve çürümesini işaret ederler. Çinli Komünist liderlerden ayrı olarak bunu ilk anlayanlardan biri Marshall idi. Dışişleri Bakanlığı görevini Şubat 1947'de ele almadan önce Çin'e görevli olarak gönderilmesi ona Chang rejimini içerden tanıma olanağı sağladı. 1947'de bakanlararası bir toplantıda bu rejimin çöküşünü önceden tahmin etti. Şubat 1948'de Ulusal Güvenlik Konseyi'nde, «şimdiki karışıklık, çürüme, etkisizlik ve yetersizlik koşulları altında» Çin sorunlarının «pratikte çözümsüz» olduğunu söylüyordu[22].

Ama Chang rejiminin yetersizliği ve bozulması sadece daha derin bir gerçekliğin yansıması, Çin toplumunun «devrimcileştirilmesi»nin ileri aşaması idi. Devrim Halk Ordusu ile örgütlendi, programlandı ve şekillendi ve Çin Komünist Partisi, gösterdiği gelişme sırasında, yaygın, kendiliğinden ve her yerde aynı anda meydana gelen bir devrimle temas sağladı. Otuz yıl süren iç savaşlardan, köylü ve işçi ayaklanmalarından, devrimci gerilla savaşından, Japon işgalinden ve ulusal kurtuluş savaşından sonra, bu gelişme halkın zihninde yerini bulmuş ve geleneksel yapıları şiddetle kırıp atmıştı.

Japon işgali değişen Çin'in sorunlarını çözebileceğini iddia eden bütün politik güçler için canalıcı bir sınavdı. Kuomintang 1925-27'de kendisini tarım devriminin düşmanı olarak ortaya koyduktan sonra 1937-45'te ulusal direnişi örgütleyebilecek yetenekte olmadığını gösterdi. Pek çok durumda düşmanla doğrudan veya dolaylı işbirliği yaptı. Öte yandan, birinci ve ikinci içsavaş sırasında devrimin partisi olarak tanınan

22. Alıntı, Fontaine, op. cit., s. 383.

Çin Komünist Partisi Japonlara karşı savaş sırasında da ulusal bağımsızlığın partisi olarak tanınır hale geldi. Onunla Kuomintang arasında yalpalayan politik ve toplumsal guruplar ya onun safına geçtiler ya da gerçek bir ittifak kurmak istediler. Japonya teslim olduğu zaman Chang Kay-şek'in hükümeti ülkenin belirleyici gerçekliği ile ilgisiz bir dizi faktörü hesaba katmaksızın ülkenin geniş bir kesiminde iktidarını kurabilecek durumda değildi. Bunlar, Japon güçlerinin sadece Chang'ın birliklerine teslim olmalarını gerektiren ABD - Japon anlaşmasını, Chang'ın birliklerinin (ülkenin güney batısında tecrit edilmişlerdi) Amerikan gemileri ve uçakları ile Orta ve Kuzey Çin'e sevk edilmelerini, Chang hükümetinin («Üç Büyükler» tarafından Çin'in yegâne yasal hükümeti olarak tanınmıştı) uluslararası statüsünü, milliyetçi hükümeti devrimci güçler ile mücadelesinde güçlendiren Ağustos 1945 Çin-Sovyet anlaşmasını, Sovyet ordusunun kuzeyde ve Mançurya'da bu anlaşmayı destekleyici davranışını ve nihayet Amerikan hükümetinin Chang'ı doğrudan takviye eden her türlü aktif yardımını kapsıyordu.

Kuomintang rejimi gerçekte yapay olarak restore ve rejimin önleme niyetinde olduğu şeyi, iç barışı, radikal toplumsal değişiklikleri ve gerçek ulusal bağımsızlığı talep etmekte olan bir ülkeye, empoze edildi. Japon boyunduruğundan kurtulma anından itibaren Kuomintang iç savaşın, bütün toplumsal değişimin düşmanı ve yeni bir yabancı egemenliğinin yani Birleşik Devletler'in arası olarak kendini ortaya koydu. Zaman içinde iktidarını pekiştirmesini sağlayabilecek sadece iki olanak vardı: Ya Komünistleri askerî güçle ezeceklerdi ya da Komünistler politik olarak teslim olacaklar, rejime «entegre» edilmelerine izin verecekler, askerî güçlerini dağıtacaklar, Chang Kay-şek'in liderliğine boyun eğecekler ve bütün pratik amaçları bakımından devrimci programlarından vazgeçeceklerdi. Kuomintang'ın bakış açısından, daha önce sözü

edilen görüşmeler zaman kazanmak, ikinci olanağın mümkün olup olmadığını araştırırken, askeri güçleri birinci çözüm için hazırlamak amacını taşıyordu. Eğer Çin partisinin liderliği Stalin'in taleplerine boyun eğmiş olsaydı, ikinci olanak gerçekleşebilirdi. Bu durumda Komünistler kendilerini 1925-7'de olduğu gibi bir kez daha Kuomintang hapisanelerinde bulacaklardı ve bu dönemin trajedisi her an tekrarlanabilirdi. Batı Avrupa'da «ulusal birlik» Komünist bakanların ihracına ve bu partilerin tecritine yol açtığına göre, Çin koşullarında benzer tipte bir «ulusal birlik» büyük ihtimalle yeni bir Komünist katliam ile sonuçlanacaktı.

Mao'nun ve beraberindekilerin tarihsel meziyetlerinden biri dönemin dokümanlarında ortaya çıkan bu sorun üzerinde tam bir açıklığa varmış olmalarıdır. Gerek Japonya'nın teslim olmasından hemen önceki dönemde ve gerekse bunu izleyen dönemde Mao hiç hayale kapılmadı; iç savaşın kaçınılmaz olduğunu düşünüyor ve partiyi bununla karşı karşıya gelmeye hazırlıyordu. Japonya'nın teslim olmasından iki ay önce partinin Yedinci Kongresi'ne raporunda şöyle diyordu:

«Bugün için Kuomintang'taki baş hâkim klik, diktatörlük ve iç savaş gerici politikasında ısrar ediyor. Belirli bir müttefik ülkenin güçleri Japon saldırganlarının anakarasının önemli bir kısmını temizler temizlemez iç savaşı başlatma hazırlıklarının uzun süredir yapılmakta olduğunu ve şimdi bu yönde adımlar atıldığını gösteren pek çok belirti vardır. Aynı zamanda bazı müttefik ülke generallerinin, İngiliz General Scobie'nin Yunanistan'da yapmakta olduğu aynı işi Çin'de yapacakları umuluyor.»[23]

Daha ilerde 1927 deneyine değiniyordu:

---

23. Mao Zedung, op. cit., IV, s. 275. General Scobie 1944'te Yunan direnişini ezen İngiliz keşif gücünün komutanı idi.

«1944'te Kuomintang hükümeti, Komünist Parti'nin Kurtarılmış Bölgeler'deki silahlı güçlerin beşte dördünü 'belirli bir zaman sınırı içinde' dağıtması gerektiğini öne süren bir sözde memorandum sundu. 1945'te, en son görüşmeler sırasında Komünist Parti'nin Kurtarılmış Bölgeler'deki bütün silahlı güçleri teslim etmesini talep etti; bundan sonra Komünist Parti'ye 'yasal statü' garanti edecekti.

«Bu insanlar Komünistlere, 'Silahlarınızı teslim edin, size özgürlük vereceğiz,' diyorlar. Onların teorisine göre özgürlükten herhangi bir orduya sahip olmayan bir politik parti yararlanmalıdır. Ancak Çin Komünist Partisi'nin 1924-7'de sadece küçük bir silahlı güce sahipken yararlandığı özgürlük Kuomintang hükümetinin 'parti içi temizlik' ve katliam politikaları ile yok edildi.»[24]

Mao Kongre'de yaptığı kapanış konuşmasını şu sözlerle bitirdi:

«Şu anda Çin'de iki ayrı Kongre toplanıyor, Kuomintang'ın Altıncı Ulusal Kongresi ve Komünist Parti'nin Yedinci Ulusal Kongresi. Bunların hedefleri tamamen farklıdır: Birincisinin hedefi Komünist Partiyi ve Çin'deki bütün diğer demokratik güçleri tasfiye etmek ve böylece Çin'i karanlığa sürüklemektir; diğerinin hedefi Japon emperyalizmini ve onun uşaklarını, Çinli feodal güçleri devirmek ve yeni bir demokratik Çin kurmak ve böylece Çin'i aydınlığa götürmektir.»[25]

Eylül görüşmelerinden hemen sonra Mao parti militanlarının katıldığı bir toplantıda şunu söyledi: «Kuomintang ve Komünist Parti görüşmelerin başarısız olacağına, savaşın başlayacağına ve birbirlerinden kopacaklarına emindirler.» Ama görüşmeler gerekli idi. Bunları kabul etmek sureti ile Komünistler,

24. ibid., III, s. 295.
25. ibid., III, s. 323.

«Kuomintang'ın yaydığı, Komünist Parti barış ve birlik istemedi söylentisini boşa çıkarmış» oldular[26].

ÇİN «TİTOİZMİ»NİN HAYALETİ

Maistler bu yıllarda parti içinde meydana gelen mücadelelerin tarihini henüz açıklamadılar. Yukarda alıntı yapılan Nisan 1944 dokümanı[27] gibi halen elde bulunan dokümanlar ÇKP'nin bazı etkin liderle-

---

26. ibid., V, s. 54, 56. ÇKP'nin Japonlar'ın teslim olmasından hemen önceki dönemde izlediği politika Mao'nun Yedinci Kongre'ye raporunda anlatılmıştır. Japonlar'a karşı birleşik ulusal cephe çizgisi, partinin hazırladığı «yeni demokrasi» programını destekleyecek bütün politik güçleri ve eğilimleri kapsayan bir koalisyon hükümeti planına dönüştürüldü. Bu programda, burjuva demokratik önlemler («işleyene toprak» ilkesi vb. temelinde tarım reformu) Mao'nun «sosyalist faktörler» dediği diğerleri, ekonomide bir devlet sektörünün (esas olarak yabancı sermayenin kamulaştırılması ve **komprador** burjuvazinin mülksüzleştirilmesi temelinde) ve bir kooperatif sektörün kurulması ile yan yana yer aldı. Bu önlemlerin sosyalist karakteri, devletin «proletaryanın kontrolu» altında olacağı olgusundan kaynaklanıyordu. Bir diğer deyişle, pratikte bu, devletin ÇKP'nin kontrolu altında olacağı anlamına geliyordu. Kuşkusuz, böyle bir koalisyon hükümeti ve böyle bir program, bu fikirleri destekleyebilecek bazı ilerici unsurları içerse bile, Kuomintang için bütünüyle kabul edilemezdi.

Japonların teslim olmasından sonra başlayan görüşmeler sırasında Mao bir dizi taviz verdi. Bunların en önemlisi, gücüne rağmen ÇKP'nin Kuomintang'a karşı azınlıkta kalacağı bir koalisyon hükümetinin kurulmasını öngörüyordu. Mao partinin silahlı güçler üzerindeki denetimi ve devrimci iktidarın Kurtarılmış Bölgeler'deki kapsamı hakkında esnek değildi. Doğal olarak Kuomintang liderliği bunu kabul edemezdi. Bu nedenle kopuşma kaçınılmazdı.

27. Bk., not. 75 («Devrim ve Etki alanları» Bölümü) ve ilgili metin, Kültür devrimi sırasında bir çok parti liderinin bu dönemdeki teslimiyetçi eğilimlerinden söz edildi, fakat bu meselede Stalin'in müdahalesine değinilmedi.

rinin Stalin'in baskı yaptığı çözümü, yani Chang Kayşek ile ne pahasına olursa olsun bir **modus vivendi**'ye (geçici anlaşma) varılması gerektiğini, destekliyorlardı. Onların gözünde devrimci savaş, Kremlin Birleşik Devletler ile bir uzlaşma aramaya başladığı andan itibaren yenilgiye mahkûmdu. Muhtemelen Stalin'in Çin partisinin liderleri üzerindeki baskısı 1946 sonuna veya 1947 başına kadar sürdü. Aralık 1946'da Stalin Roosevelt'in oğluna Sovyet hükümetinin «Birleşik Devletler ile Uzakdoğu sorunları üzerine **ortak** bir politika izlemeye» hazır olduğunu söyledi[28]. 1945 ve 1946 yıllarında Sovyet ve Batı Avrupa Komünist basını Çin Halk Ordusu, kurtarılmış bölgelerde ve ülkenin geri kalan kısmında meydana gelen devrimci değişiklikler hakkında hemen hiç haber yayımlamadı. Kendilerini Birleşik Devletler'deki «gerici çevreler»in Kuomintang içindeki «gerici çevreler»e sağladıkları desteği lanetlemekle, bu desteği bir «ulusal birlik» politikasının önündeki esas engel olarak göstermekle sınırladılar. Ve yukarda da gördüğümüz gibi Jdanov'un Kominform'un kuruluş toplantısına sunduğu rapor sadece bu müdahale ile ilglii olarak Çin'den söz ediyordu. İç savaşın devrimci özünden söz edilmiyordu ve uluslararası proletaryanın Çinli devrimciler ile dayanışması sorunu gündeme getirilmiyordu. Çin Komünist Kominform'a üye olmaya davet edilmemişti. Mao'nun politikalarının, tıpkı kurtuluş savaşı sırasında Tito'nun izlediği politikalar gibi Stalin'inkiyle aynı dalga boyunda olmadığı açıktı. Mao çizgisinin 1949'daki görülmemiş zaferi Stalin'in asabını bozmaktan başka bir şeye yol açamazdı. Tito endişe verici bir anı idi.

Olayların Mao'nun stratejisinin olaylar tarafından doğrulanmasının ötesine geçmesi karşısında Stalin'in endişesi daha da keskinleşmiş olmalı. Zihniyeti, ideolojik formasyonu ve iç gelişmesi Sovyet partisininkinden önemli ölçüde farklı bir Komünist parti ilk kez

28. Bk., not. 73 (agy)

büyük bir ülkede iktidara ulaşmıştı. Bu, özgünlüğünün ve dünya çapındaki öneminin farkında olan bir parti idi. Stalin'in düzenli olarak tekrarlanan dileklerine ve Marksizm'in «Çinlileştirilmesi»nin eşlik ettiği fikirlerine rağmen parti liderliği, bu farklılıkları, Moskova ortodoksluğu ile üstü kapalı bir çatışma içinde on yıldan fazla bir süredir sistematik olarak beslemişti. **Kommunist**'teki, yukarda adı geçen makale 1941 ile 1945 arasında Yenan'da bir çok aşamada örgütlenen «tarzın düzeltilmesi hareketi»ne Moskova'nın bu açıdan baktığını gösterir. Bu «hareket» partiye Marksist yöntemi kullanmayı, doğmatik görüşleri, subjektivizmi ve formalizmi reddetmeyi, bir diğer deyişle, Marksist teori ile Çin devriminin pratiğini birleştirmeyi öğretme amacı ile bir dizi ideolojik, politik ve örgütsel problemin incelenmesinden ve tartışılmasından ibaretti. «4 Mayıs Hareketi sırasında eski basmakalıp yazıya ve eski doğmatizme karşı mücadele etmek nasıl devrimci ve gerekli idiyse,» diyordu Mao, «bugün de yeni basmakalıp yazıyı ve yeni doğmatizmi eleştirmek için Marksizm'i kullanmamız aynı şekilde devrimci ve gereklidir.»[29] Binlerce eylemci parti içinde Marksist fikirleri yaymanın, Mao'nun komutası altında saflara tutarlılık kazandırmanın bir aracı olan bu okuldan geçtiler. Mao'nun devrimci savaş, «yeni demokrasi», parti içindeki çelişkileri ele alma tarzı vb. üzerine teorileri Çin için geçerli Marksizm olarak yüceltildi. «Çin Marksizm» veya «Marksizm'in çinlileştirilmesi» terimleri işitilmeye başlandı. Şimdi **Kommunist** Wang Ming ve diğerlerinin «Rus Marksizmi»ne doğmatik yaklaşımları nedeniyle eleştirildiklerini açığa vuruyor.

---

29. Mao Zedung, op. cit., III, 54. 4 Mayıs 1919'da Paris Barış Konferansı'nın, Çin'in Şantung eyaleti üzerinde Almanya'nın sahip olduğu hakları Japonya'ya devreden kararına karşı öğrenciler Pekinde bir protesto gösterisi yaptılar. Bu olay **ancient règime**'e ve eski fikirlere karşı yıllarca gelişen ve bu gösteriden sonra daha radikal ve daha geniş bir zemin kazanan politik ve entellektüel bir muhalefet hareketine ismini verdi.

Bu ideolojik hareket —anti— doğmatik niyetlerine rağmen Mao kültünün başlangıcı olarak düşünülebilir— Çin partisinin Yedinci Kongre'sinde zirveye vardı. Liu Şao-şi'nin «Parti üzerine» raporu aşağıdaki pasajı içerir:

«Parti Tüzüğü'nün Genel Programı Mao Zedung Düşüncesi'nin Partimizin bütün faaliyetine rehberlik etmesini öngörür. Bizzat Tüzük Marksizm-Leninizm'i ve Mao Zedung Düşüncesi'ni kavrama çabasının her Parti üyesinin görevi olduğunu ortaya koyar. Şu sırada Tüzük'te yaptığımız değişikliğin en önemli tarihsel karakteristiği budur.»[30]

(Gerçekten de bu öyle bir «karakteristik» idi ki, böyle bir dil herhangi bir diğer Komünist partinin tüzüğünde düşünülemezdi.) Rapor şöyle devam eder:

> «Çok büyük talihsizlikler yaşayan Çin ulusu ve halkı bir yüzyıldan fazla bir süredir kendi kurtuluşu için verdiği kanlı mücadeleler boyunca ölçülemeyecek kadar zengin bir tarihsel tecrübe kazandı. Onların pratik mücadeleleri ve tecrübesi, Çin ulusunun sadece savaşma yeteneğine sahip olmakla kalmadığını aynı zamanda bir modern bilimsel devrimci teoriye sahip bir ulus olduğunu göstererek kendine ait büyük teorilerin yaratılması sonucuna, kaçınılmaz olarak götürdü...
>
> «... Bu teori Mao Zedung Düşüncesi'nden, Mao Zedung Yoldaş'ın Çin tarihini, Çin toplumunu ve Çin devrimini ele alan teori ve politikasından başka şey değildir.
>
> «Mao Zedung Düşüncesi Marksist-Leninist teoriyi Çin devriminin pratiği ile birleş-

30. Liu Shao-chi'nin raporundan bölümler için bk., H. Carrère d'Encausse ve Stuart Schram, **Marxism and Asia**, Allen Lane The Penguin Press, Londra, 1969, s. 259-61. Buradaki ve daha sonraki alıntılar bu kaynaktan sağlanmıştır.

tiren düşüncedir. Bu, Çin Komünizmi, Çin Marksizmi'dir.»

Bu yeni ayrılış noktasının gücü ve özgünlüğü ağırlıklı olarak vurgulanır:

> «... Çin'in toplumsal ve tarihsel gelişmesindeki çok büyük ayırt edici özellikler ve onun bilimdeki geriliği vb. gibi çeşitli koşullar nedeniyle, tek ve zor görev Marksizm'in Avrupalı biçiminden Çinli bir biçime dönüştürülerek sistematik biçimde Çinlileştirilmesini sağlamak, bir diğer deyişle, çağdaş Çin devriminin çeşitli sorunlarını çözmek için Marksist bakış açısı ve yöntemi kullanmaktır. Bu süreç içinde karşılaşılan sorunların pek çoğu dünya Marksistleri tarafından daha önce asla ortaya atılmış veya çözülmüş değildi... Bu asla, bazılarının sandığı gibi Marksist eserleri tekrar tekrar okuyarak, onları ezberleyerek ve onlardan alıntılar yaparak gerçekleştirilemez. Marksizmin Çinlileştirilmesi tek ve zor görevini böylesine dikkat çekici ve başarılı biçimde yerine getiren, Mao Zedung Yoldaş'tan başkası değildir. Bu dünya Marksist hareketinin tarihindeki en büyük kazanımlardan birini oluşturuyor.»

Bu metinlerdeki, reddedilemez bir olgunun farkına varmışlık —Çin devrimi, bütün büyük devrimler gibi kendi teorisini üretme sürecinde idi— Leninizm'de olduğu gibi, çeşitli yeni fikirlerin doğmatikleştirilmesine götürecek bir kültün başlangıcı ile birleşir. Ama burada bu metinleri analiz etmeyeceğiz; burada bizi ilgilendiren Stalin'in Çin Partisi'nin Yedinci Kongresi'nin aksiyomlarını veya Mao'nun politik askeri stratejisini kabul etmesinin beklenemeyeceği olgusudur. Çin devrimi Stalinist ortodoksluğa ilk önemli meydan okuma idi; pratik çizgisinin de «büyük ittifak»ın çizgisine bir meydan okuma olması gibi. Bu

dünya çapında bir meydan okuma idi, çünkü Liu Şaoşi'nin raporunda denildiği gibi, yeni teori, «Marksizm'in sömürge, yarı-sömürge ve yarı feodal ülkelerdeki ulusal demokratik devrimde daha ileri bir gelişmesi» anlamına geliyordu ve bu, «bütün ülkelerdeki halkların ve özellikle Doğu halklarının kurtuluş davasına büyük ve yararlı katkılar»da bulunacaktı. 1945'ten itibaren Çin Komünist Partisi, fikirlerinin ve tecrübelerinin statüsünü geri ülkelerde devrim için bir model olarak ortaya koymaya başladı. Kendini Sovyet partisinin halefi olarak sunmaya başladı.

1949 zaferi görülürken ve özellikle bu yıl boyunca, Sovyet doktrinel yayınlarında i'lerin üzerine ihtiyatlı biçimde nokta koyan bir dizi makale görüldü. Mao'nun yazılarından alıntılar yapılıyordu. Bu alıntılarda Mao, Sovyetler Birliği'nin rolüne ve örneğine, Lenin ve Stalin'e sadakatini belirtiyordu. Sovyet yayınlarında Marksizm'in «Çinlileştirilmesi»nden söz edilmiyor, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerde devrimin özgün gelişmesi hakkındaki Maoist tezlerin üstü kapalı eleştirisi yapılıyordu. Bu makalelerden birine göre:

«Toplumsal gelişmenin genel yasaları gerek Doğu gerekse Batı ülkeleri için özdeştir. Ancak bu gelişmenin hızındaki veya özel biçimlerindeki farklılıklardan söz edilebilir. Bu anlamda, Doğu'daki halk demokrasileri Batı'daki halk demokrasilerinden temel çizgilerinde farklılık göstermez...

«Ulusal mücadelenin ve sömürgelerdeki mücadelenin bütün gidişatı, Doğu Asya'daki demokratik güçlerin kazandıkları sınırsız zaferler Lenin'in ve Stalin'in ulusal ve sömürge sorunu üzerine öğretilerinin doğruluğunu başından itibaren ortaya koyar ve Marx, Engels, Lenin ve Stalin'in bütün ezici fikirlerinin zaferini kanıtlar.»[31]

31. E. Zhukov'un Sovyet ekonomi yayın organı **Voprosy Ekonomiki**'de yer alan «Questions of the National and Colonial

Bu Sovyet teorisyeni açısından Mao'nun fikirleri, basit biçimde, mevcut değildi. Ve bir diğer makaleye göre:

«Yoldaş Stalin'in çalışmaları ve özellikle Çin sorunu üzerine çalışmaları partinin doğru bir Marksist-Leninist politika formüle etmesi bakımından muazzam öneme sahiptir. Çin'deki durumun derin bir teorik analizi için bu çalışmaları temel alan Yoldaş Stalin, Çin devriminin karakteristiklerini, bu devrimin çizgisini parlak biçimde kestirerek ve onu başarıya götürebilecek koşulları göstererek tanımladı.»[32]

Kasım 1949'da, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanından kısa süre sonra, Dünya Sendikalar Konfederasyonu Pekin'de bir toplantı yaptı. Çinli konuşmacılardan biri, Liu Şao-şi, Maoist tutumu sert biçimde savundu:

«Çin halkının emperyalizmi ve onun uşaklarını yenilgiye uğratırken ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni kurarken izlediği yol, pek çok sömürge ve yarı-sömürge ülkenin ulusal bağımsızlık ve halk demokrasisi için savaşırken kendi ülkelerinde izlemeleri gereken yoldur... Bu yol Mao Zedung'un yoludur.»[33]

Çin örneğini izleme arzularını ifade eden bazı Asyalı Komünistler'in bildirileri Dünya Sendikalar Federasyonu'nun yayın organı tarafından yayımlanan toplantı özetinden çıkarıldı.

Muazzam genişlikteki bir bölgede yer alan Çin'deki devrimin, tıpkı küçük Yugoslavya'daki devrim gibi sapma tehlikesini içerdiği açıktı. 1 Ekim 1949'da Kominform'un Yugoslavya Halk Cumhuriyeti'nin «casuslar ve caniler»in elinde olduğunu ilan etmesinden kısa süre önce— Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanı,

Struggle after the Second World War» başlıklı makalesinden: özetler için bk., Carrère d'Encausse ve Schram, op. cit., s. 265-7.

32. G.V. Astafiev, «From a Semi-Colony to a People.s Democracy», **Krizis Kolonial'noy Sistemy**, Moskova, 1949: özetler için bk., Carrère d'Encausse ve Schram, s. 267-9.

33. Carrère d'Encausse ve Schram, s. 269-73.

Ekim devriminden bu yana emperyalist sisteme indirilen en ağır darbe olmakla kalmıyor, aynı zamanda Kremlin'in Balkanlar'daki Titoizm'den kıyaslanamayacak kadar daha tehlikeli olan bir Asya Titoizm'i kâbusu ile yüz yüze geldiği anlamını taşıyordu. Bazı Batılı gözlemciler, kısa süre içinde olmasa da, bu kâbusun gerçeklik kazanabilme olanağını işaret ediyorlardı[34]. Kominform partileri de bu tür «spekülasyonlar»a bir son vermek gerektiğini düşündüler. Örneğin, Fransız Komünist Partisi yayın organı Mart 1950'de şunları yazıyordu: «Proletarya enternasyonalizmi Çin Komünist Partisi'ne derin biçimde kök salmıştır ve emperyalistlerin bağırlarına bastıkları bir «Çin Titoizmi» umutlarının acı bir düşkırıklığına mahkûm olduğuna güvenebiliriz.»[35]

ÇİN-SOVYET İTTİFAKI

Ve bu kâbus yıllarca uzak tutuldu. Uluslararası durum gerek Mao gerekse Stalin üzerinde aralarındaki iyi ilişkileri sürdürmelerini sağlayacak şekilde güçlü bir baskı yapıyordu. «Soğuk savaş» en yüksek noktasına varıyordu. Mao Birleşik Devletler'in Tayvan'da sürgünde bulunan yenik Chang Kay-şek'i nereye kadar destekleyeceğini bilemezdi ve Amerikan emperyalizmi her durumda yeni Çin'e yönelik ana tehditi oluşturuyordu. Kendi hesabına Stalin uluslararası güçlerini pekiştirme ihtiyacı duyuyordu. Nisan 1949'da Atlantik Paktı imzalanmıştı. Mayıs'ta Sovyet hükümeti Batı Berlin'deki ablukayı kaldırmak zorunda kalmıştı. Japonya Sovyet Uzak Doğu'suna karşı bir Amerikan askerî üssü haline geliyordu. Ayrıca, ilk Sovyet

34. Örneğin, bk., Robert Guillain'in 20-28 Aralık 1949 tarihli **Le Monde**'da yer alan, «La Chine sous le drapeau rouge» başlıklı makalesi.

35. Marius Magnien, **Cahiers du Communisme**, Mart 1950, s. 57.

atom bombasının aynı yılın Temmuzunda patlatılmasına rağmen, Amerika'nın bu alandaki avantajı Sovyetler'in konvansiyonel askerî güçlerdeki avantajı kadar açıktı. Mao ile Stalin arasında Aralık 1949'da Moskova'da başlayan görüşmeler Şubat 1950'de otuz yıllık bir Çin-Sovyet «dostluk, ittifak ve karşılıklı yardım» anlaşmasının imzalanması ile sona erdi. Haziran 1950'de Kore savaşı patlak verdi ve bu, üç yıl için yeni ittifakı güçlendiren bir bağ oluşturdu.

Bu uluslararası koşullara ek olarak, diğer faktörler de bir rol oynamış olmalı. İki parti arasındaki ilişkiler henüz devletlerarası ilişkiler düzeyinde sınanmamıştı. (Yugoslavya örneğine benzer biçimde savaş sırasında ortaya çıkan ayrılıklar bir kopuşmaya varmadı; yeni Yugoslav devleti varlık kazandığında ve bu devletin egemenliği ile Komintern'in yöntemleri ve politikaları arasındaki uzlaşmazlık pratikte açığa çıktığında ilişkiler düşmanca hale geldi.) Mao, beş yüz milyon nüfusa, savaş yeteneklerini kanıtlamış milyonlarca askerden oluşan bir orduya sahip Çin gibi bir ülkeye karşı Stalin'in Doğu Avrupa'nın küçük ülkeleri örneğindeki gibi davranma konusunda daha dikkatli olacağını düşünmüş olabilirdi.

Ek olarak Çin'in ekonomik durumu neredeyse yirmi beş yıl kesintisiz süren savaştan sonra tam bir felaket durumunda idi. Çinli Komünistler SSCB'nin acilen ihtiyaç duydukları yardımı sağlayacağını düşündüler. Hazır olmadıkları ağır ekonomik ve teknik sorunlarla karşı karşıyaydılar. Maoist «yeni demokrasi» teorisi, farklı sınıfların ilişkilerine ve rollerine, yeni rejimin karakterine ilişkin genel bir tavrı ortaya koyuyordu, ama bu «yeni demokrasi»yi inşa etmek daha fazla bir şeyi gerektiriyordu. Çin Komünist Partisi, çözümü, Sovyet devletinin kuruluş modelinde ve tecrübesinde bulduğunu düşündü. Zaferin hemen öncesinde Mao sorunu şu terimlerle tartışıyordu:

> «Ekonominin inşası ciddî bir görev olarak önümüzde duruyor. Yakında iyi bildi-

ğimiz bazı şeyleri bir yana bırakacak ve iyi bilmediğimiz şeyleri yapmak zorunda kalacağız. Bu da, güçlüklerle karşılaşacağımız anlamına gelir. Emperyalistler, ekonomimizi yürütemeyeceğimizi sanıyorlar; tetikte durup, bizi izleyerek başarısızlığa uğramamızı bekliyorlar... Önceleri Sovyet Komünistlerinden bazıları ekonomik meseleleri ele almada pek o kadar başarılı değillerdi ve emperyalistler onların da başarısızlığa uğramalarını bekliyorlardı. Ama Sovyetler Birliği Komünist Partisi muzaffer oldu ve Lenin ile Stalin'in önderliğinde, sadece devrim yapmayı değil, ekonominin nasıl inşa edileceğini de öğrendi: Büyük ve eşsiz bir sosyalist devlet inşa etti. Sovyetler Birliği Komünist Partisi bizim en iyi öğretmenimizdir; ondan ders almalıyız.»[36]

Bu samimi bir inanç mıydı yoksa yeni aşamayı göz önüne alan diplomatik bir ifade mi? Mao Moskova ile doğrudan çatışmalara girmemek için daima büyük bir beceriyle manevra yapmıştı. Aynı zamanda, Çin partisi içinde Moskova'nın emirlerini ve Çin devrimi hakkındaki görüşleri kayıtsız şartsız kabul etme yanlısı kişilere ve eğilimlere karşı çıkarken, SSCB'nin ve Stalin'in uluslararası Komünist hareket içindeki öncü rollerini kabul etmiş ve bunu açıklamıştı[37] SSCB'nin

36. «On the People's Democratic Dictatorship», 30 Haziran 1949, **Selected Works** içinde, IV, s. 422-3.

37. Anti-Japon savaş ve İkinci Dünya Savaşı sırasında Mao'nun politikası ile Stalin'inki arasındaki çelişkilerin Sovyet çıkarları üzerinde ciddi bir etki yaratmamış olması Mao'nun taktik becerisine yardımcı oldu. Yalta ruhu Washington ve Moskova arasındaki ilişkilerde yaşayabilseydi, bu çelişkiler Japonyanın teslim olmasından sonra düşmanca bir karakter kazanabilirdi. Ne var ki, iki süper güç arasındaki ilişkilerin hızla kötüleşmesi Mao ve Stalin arasındaki ayrılıkların keskinliğini bir ölçüde ortadan kaldırdı.

iç sorunları veya Stalin'in Batı Komünist hareketi içindeki politikaları üzerine en ufak bir eleştirel ifade kullandığını bile gösteren bir belirti yoktur. (Hayatı hakkında elde bulunan bilgilerden hareketle görülür ki, Mao bu sorunlar hakkında diğer Komünist liderlerin Çin ile ilgili sorunlar hakkında olduğu kadar yanlış bilgilendirilmişti.)

Yaklaşık 1949'da ortaya konduğu kadarı ile Mao'nun Marksizm'i Çin'e adapte edişi ile Stalin'in Rus versiyonu arasında Maoist özgünlüğün sabırsız savunucularının şimdi teslim ettiklerinden çok daha geniş bir ortak zemin alanı vardı. Esas ayrılık alanları, devrimci savaşın sorunları, strateji ve Çin devriminin yıkıcı aşamadaki biçimleri ve yöntemleri idi. Yapıcı aşamanın sorunları zorunlu olarak gündeme geldiğinde bunların önemi doğal olarak azaldı. Öte yandan, üçüncü dünyada kurtuluş mücadelesi geliştikçe bu ayrılıklar uluslararası önem kazandı.

Ne var ki, şimdilik Kore savaşı ve Çin'in iç sorunları, emperyalizmin ezdiği ülkelerde devrimin izleyeceği yollar konusunda Stalinist ortodoksluk ile Maoist teoriler arasındaki ayrılıkların ikinci plana itilmesi anlamına geliyordu. İç inşa çalışması için Çinli Komünistler, Mao'nun tavsiyesine uyarak, Sovyet partisinin deneylerinden öğrenmeye koyuldular. Deney —1925 ile 1927 arasında devrimci taktikler konusunda olduğu gibi— öğretmenlerinin yeni rejimin inşasında yardım etmek bakımından eşit derecede yetersiz olduklarını öğrencilere öğrettiği zaman durdular.

1949'da, ifade edilen faktörler Mao'yu Stalin ile mümkün olan en yakın anlayış birliğine yöneltti ise, Stalin de, Amerika'dan gelen tehdide ek olarak Yugoslavya ile olan anlaşmazlığı aklında tutmak zorunda kaldı. Stalin'in, kazandığı büyük zafer uluslararası Komünist hareket içinde ve bütün ezilen halklar arasında kendisine muazzam prestij kazandıran Çin partisi ile benzer bir sorun yaratmaktan kaçındığını farzetmek için sebepler vardır. Stalin'in ilgisi, aslında,

bu prestijden yararlanmaktı. Kominform'un ve Komünist partilerinin bütün propagandası Çin devriminin zaferini Stalin'in esin kaynağı olan liderliğinin, onun görüşlerinin ve stratejisinin, tavsiye ve direktiflerinin meyvesi olarak gösteriyordu. Model şudur: «Çin devriminin ve ulusal kurtuluş mücadelesinin her aşamasında Stalin, sorunları işaret etmek için, hataların düzeltilmesine yardımcı olmak, proletaryanın egemenliği temelinde sakınılması gereken tehlikeleri ve izlenmesi gereken doğru yolu işaret etmek için, oradaydı.» (1949'da Çin'deki sanayi proletaryası nüfusun yüzde birinin altında idi ve 1927'deki müthiş baskıdan sonra devrimci mücadelede pek rol alamadı. Yine 1949'da ÇKP içinde işçilerin oranı yüzde üçün altındaydı ve öncü eylemcilerin ezici çoğunluğu aydınlardan geliyordu[38]. Kominform versiyonuna göre, proletarya Çin devriminin hegemonik gücü olmuştu. Stalin mucizeler yaratmıştı.) Makale şöyle devam ediyor:

«Stalin'in Çin durumunun ayırt edici özellikleri üzerine yaptığı analizler ÇKP'ye, programını, stratejisini ve savaş taktiklerini üzerinde inşa edeceği temeli kazandırdı... Stalin Kuomintang'ın ihanetini bilimsel olarak öngördü (1927'de)... Stalin, sömürge ve yarı-sömürge ülkeler hakkındaki Leninist-Stalinist teoriyi Çin'e uygun biçimde geliştirdi... Çin partisinin işçi sınıfı içinde etkisini arttırması da Stalin'in tavsiyesi sayesinde olmuştur... Stalin Çin devrimini Troçkizm'den korudu... Ancak Stalin'in teorik görüşlerinin incelenmesi ve özümlenmesi Çin Komünist Partisi'ni, yolunu açıkça görmeye, hatalarını düzeltmeye, devrimi ve devrimci savaşı zafere ulaştırmaya muktedir kıldı.»[39]

---

38. Bu bilgi SBKP yüksek parti okulunda kullanılan ders kitabından alınmıştır. **History of the International Working-Class Movement and the National Liberation Movement,** c. 3, s. 250.

39. Yukarda, not 35'te adı geçen makaleden, «The Victory of Stalin's Policy'in China».

Böyle ifadelerin Çinli liderler üzerinde yarattığı etki kolayca tahmin edilebilir; ama o sırada bunlardan etkilenmemiş göründüler. Bu dönemde pek çok hakareti yutmak zorunda kaldılar ve bunu hep aynı kayıtsızlıkla yaptılar. Stalin'in ölümüne kadar Çin-Sovyet ilişkilerinin ayrıntılarına girmeden, şunu belirtmeliyiz ki, 1950 antlaşmasına ek olarak belirlenen anlaşmalar uyarınca Mançurya demiryolunun Çin hükümetine iadesi, bu arada SSCB ile Japonya arasında barış antlaşması imzalanmadığı için, 1952'ye ertelendi. Sovyet birliklerinin Port Arthur deniz üssünden çekilmesi de aynı tarihe bırakıldı ve Dairen sorunu barış antlaşmasının sonuçlanmasından sonra ele alınmak üzere bekletildi. Çin hükümeti Dış Moğolistan'ın «bağımsızlığı»nı, yani buradaki Sovyet kontrolunun devamını kabul etmek zorunda kaldı[40]. Çinliler Yugoslavların reddettikleri tipte iki karma şirketin Sinkiang'da kurulmasını kabul etmek zorunda kaldılar. 1954'te Mao bu şirketlerdeki Sovyet mallarının tam olarak ve derhal Çin'e transferini istedi[41].

Ekonomik kredilere gelince, Çinli liderler ihtiyaçlarını 2 ile 3 milyar dolar arasında hesapladılar. Mos-

40. **La politique ètrangere sovietique, textes officiels (1917 -1967)**, Moskova, 1967, s. 131-4. Dış Moğolistan'ın «bağımsızlık»ının kabulü Vişinski ile Chou En-lay arasında nota alışverişi ile kaydedildi.

41. F. Fejto, **Chineen URSS, la fin d'une hegemonie**, Plon, Paris, 1964, s. 93. Aşağıdaki öykü S. Bialer'den alınmıştır («I Chose Truth», **Eeast Europa**, Temmuz 1956): «Temmuz 1955'te Sovyet Komünist Partisi Merkez Komitesi'nin çok önemli bir toplantısında Molotov Yugoslavya ile yakınlaşmaya karşı çıkarken, Mikoyan Stalin diplomasisinin bu eski şefinin görüşlerine sert bir saldırıda bulundu. Bu sırada, 1954 Pekin görüşmeleri sırasında Mao Zedung'un söylediklerinden alıntı yaptı (görüşmeler Kruşcev ve Mikoyan ile Çinli liderler arasında yapılıyordu); Mao, ortak şirketleri, bunların «Çin'in ekonomik hayatına Rus müdahalesinin bir biçimi» olduğunu söyleyerek, sert biçimde eleştirmişti. Mikoyan dışardaki Sovyet uzmanlarının kibirli tavrından söz edilirken duyduğu utancı anlattı.»

kova'dan beş yıl için yılda 60 milyon dolar kredi sağladılar. Bu 300 milyon dolarlık toplam Sovyet hükümetinin kısa süre önce Polonya'ya gönderdiğinden daha azdı[42]. Çin'e gönderilen Sovyet uzmanlarına gelince, Yugoslavya'da gördüğümüz sorun burada da ortaya çıktı: Bu uzmanların maaşları Çinli meslektaşlarınınkinden çok daha fazla idi. Halkın ekonomik düzeyi ve Çinli Komünistlerin içinde yerleştirildikleri tutumluluk alışkanlıkları dikkate alındığında, böyle bir durumun kaçınılmaz olarak yaratacağı psikolojik ve politik etkiler kolayca tahmin edilebilir. Ve kuşkusuz «Çin-Sovyet dostluğu» hakkında resmî klişelerle çelişen daha birçok şey vardı. Bununla birlikte Macaristan ve Polonya'da 1956 güzünde meydana gelen olaylara kadar Çinliler bu saf görünüm hakkında herhangi bir kuşku belirtmediler. Aralık 1956'da Mao şunları söyledi:

> «Stalin birçok belirli soruna getirdiği çözümlerinde büyük güç şovenizmine eğilim gösterdi ve halkların eşitliğine yeterince dikkat etmedi. Kadroları tevazu ruhuyla eğitmedi ve bazan haksız olarak kardeş ülkelerin ve partilerin içişlerine müdahale etti. Bunun pek çok ağır sonuçları oldu.»[43]

Fakat Maoistler, ne o zaman ne de daha sonra, Çin devriminin farklı aşamalarında ve özellikle 1949-53'te Stalin'in (ve yönetici Sovyet bürokrasisinin) yaptığı müdahalelerin objektif ve dokümanlara dayanan bir tarihsel analizini yapmadılar. Bunun bir sebebi, böyle bir analizin Mao'nun kendi faaliyetinin bazı yönle-

42. **La Politique ètrangere sovietique**, s. 135-6. Polonya'ya sağlanan krediler ile kıyas için., Fejto, **Chine-URSS**, s. 73.

43. «Nouvelles Considèrations sur l'experience historique de la dictature du proletariat», Paris, 1957, s. 10. Bu **jemminjipao** (Halkın Günlüğü)'nun 29 Aralık 1956 tarihli sayısında yer alan bir makalenin Fransız Komünist Partisi tarafından yayımlanmış Fransızca bir versiyonudur.

rinin eleştirel bir incelemeye tabi tutulmasına yol açabileceği düşüncesi, olabilir. Mao'nun düşünce ve kişilik kültü pekişirken böyle eleştirel bir inceleme çok zor iştir. Fakat bu çalışma yapılana kadar Çinli Komünistlerin Sovyet partisi ile şimdiki anlaşmazlığa ikna edici bir açıklama sağlayamayacakları da bir gerçek olarak kalmaya devam eder[44].

Ülkeyi politik olarak birleştirmek ve planlı bir ekonomi yaratmak Çin'in koşullarında kaçınılmaz olarak 1917'de Rusya'dakinden bile daha geniş çapta bir bürokratlaşma sürecine yol açabilirdi, fakat ithal Sovyet modellerinin yaratacağı etkinin bu süreci her alanda (parti ve devlet, ekonomi ve ideoloji) ancak şiddetlendirebileceği ve hızlandırabileceği hakkında hiçbir kuşku olamaz. Çin sorunlarının aşırı karmaşıklığı ve böyle bir ülkede sosyalizmi gerçekleştirme girişimi, objektif olarak, sürekli bir tartışmanın başlamasını, kitlelerin ve entellektüel eylemcilerin geniş katılımı ile sansürden arınmış bir araştırmanın gelişmesini ve Sovyet girişimlerinin eleştirisini gerektiriyordu. Bunun yerine, Sovyet modeli doğmatikçe tek mümkün biçim olarak kabul edildi.

---

44. Lin Piao'nun ÇKP'nin Dokuzuncu Kongresi'ne (Nisan 1969) raporunda ve Kültür Devrimi'nden kalan diğer pek çok metinde Lin Şao-şi, sadece anti-Japon savaş ve üçüncü devrimci iç savaş (1946-9) sırasında değil, iktidarın ele geçirilmesi ile Stalinin ölümü arasındaki dönem için de Stalin'in işlediği suçların günah keçisi olarak kullanılır. Liu'ya atfedilen politik tutumların eleştirisinde (Liu'ya kamuoyu önünde kendini savunma fırsatı verilmediği için bunları kabul etmek mümkün değildir) neyin doğru olduğunu bulmaya çalışmaksızın, bunların Stalin'in farklı dönemlerde ÇKP'ye empoze etmeye çalıştığı politik çizgi ile tam olarak uyuştuğunu söyleyebiliriz. Belirtmek gerekir ki, bu raporda Çin Halk Cumhuriyeti'nin eski başkanına yapılan, onun bir düşman ajanı olduğu, bir işçi sınıfı haini olduğu ve birinci devrimci iç savaş zamanından beri emperyalizmin bir uşağı olduğu şeklindeki suçlamalar, Stalin'in, Troçki, Bukharin, Zinovyev ve diğerlerine yaptığı suçlamalar ile her bakımdan benzeşiyor.

Çin partisinin bu dönemde Stalin'e boyun eğmesinin bir diğer sonucu, Çin devriminin iktidar mücadelesi sırasında kazandığı büyük tecrübenin ve bundan çıkan teorik ve pratik derslerin uluslararası Komünist hareketin ve özellikle de sömürge ve yarı-sömürge ülkelerdeki Komünistlerin malı haline gelememesi idi. Çin'le geleneksel bağlara sahip Vietnamlı Komünistler ve Güney Doğu Asya'daki bazı Komünist guruplar gibi istisnalar vardı, ama genelde Çin devrimi dünyanın geri kalan kısmında bir Sovyet versiyonu olarak bilindi. Bu versiyonun ortaya koyduğu geniş yorum yukarda alıntı yapılan makalede canlandırılmıştır. Yaratıcı Stalin'di ve Çinli Komünistler onun fikirlerini ve emirlerini uygulamaktan başka şey yapmamışlardı. Her şey Stalin'in yazılarında yer alıyordu: Çin gerçekliğinin Marksist analizi, devrimin çizgisi, devrimi zafere götüren strateji ve taktikler vb. Bu yıllarda Çin deneyi Marksist devrim teorisini zenginleştirmekten çok Stalinist doğmatizmi güçlendirmeye, bu deneyin yaratıcısına şeref kazandırmaya eğilim gösterdi. Çin Komünist Partisi'nin zaferi Batı'daki Komünist hareket için bir teselli olarak iş gördü ve Avrupa devriminin başarısızlığa uğramasının sonuçlarını ve Amerikan Komünizmi'nin doğuştan taşıdığı güçsüzlüğü gözlerden sakladı. Ayrıca, «Çin-Sovyet dostluğu»nun sergilenmesi ve Sovyetler Birliği'nin Çin'e sağladığı yardımın şerefi Sovyet-Yugoslav anlaşmazlığı hakkındaki Kominform versiyonu için destek olarak paha biçilmez bir değere sahipti. Doğal olarak Mao ile sorun yoktu; kendisi bir enternasyonalist olduğu için, bu, enternasyonalizmin köşetaşını, yani SSCB'ye sarsılmaz sadakati ortaya koyuyordu. Bu, anlaşmazlıktaki hatanın Stalin'e ait olmadığını gösterdi. Komünistler vicdan huzuru içinde olabilirlerdi.

Bütün bunlara rağmen Kominform döneminde Çin partisinin Moskova'ya bağımlılığı Avrupa'daki Halk Demokrasilerinin bağımlılığından mutlak anlamda çok daha azdı. Stalin belirli bir ihtiyatla hareket edi-

yordu ve Mao'nun arkasında, Kızıl Ordu sayesinde iktidara gelen Komünist liderlerin sahip olmadıkları bir güç vardı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanından bir yıl sonra, Çinli «gönüllüler»in Kore savaşına katılması, Kremlin'e olduğu kadar Batılı hükümetlere de Çin Komünizmi'nin önde giden dünya güçleri arasında olduğunu eşsiz biçimde gösterdi.

Stalin'in ölümünden kısa süre sonra varisleri Çin devriminin gücü ve prestiji gibi reddedilemez bir olguya bazı ayrıcalıklar tanımak gerektiğini anladılar. Aynı zamanda bu olguyu, büyük otokratın ölümünün yarattığı hassas durumda kendi konumlarını —hem iç hem de uluslararası— güçlendirmek için kullanmaya çalıştılar. Çin'e ekonomik ve teknik yardımı önemli ölçüde arttırdılar ve Çin partisinin dünya Komünist hareketi içindeki statüsünü yükselttiler ve ilk kez Mao'ya «Marksizm ve Leninizm'in büyük teorisyeni» ünvanını bahşettiler[45].

Ama olaylar kısa süre sonra gösterdi ki Moskova Pekin'i dünya Komünizm içinde parlak bir ikinci sınıf olmanın ötesinde tanıma isteği duymuyordu ve bunun tek şartı da, Pekin'in sadaketle Moskova'yı yankılaması ve hiçbir alanda Sovyet ortodoksluğuna gölge düşürmemesi idi. Müritler, ustanın 1945 ile 1947 arasında Tito'ya yaptığı manevrayı bir ölçüde tekrarladılar. Ortaya benzer sonuçlar çıktı, ama Çin çapında. Büyük Rus milliyetçiliği inadı Çin milliyetçiliğini alevlendirdi, tıpkı daha önce Yugoslav milliyetçiliğini alevlendirdiği gibi. «Çin Titoizmi» kâbusu muazzam boyutlarda bir gerçeklik halini aldı. Ama bu sorun daha sonra tartışılacak.

Çin devrimi 1917'de başlayan dünya devrimci sürecinin ikinci büyük hareketi idi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra emperyalizmin —ve, önemle, Amerikan emperyalizminin— ilk büyük yenilgisi oldu. Sömürge ve yarı-sömürge halklarının ulusal ve toplumsal kur-

45. Bk., Fejto, **Chine-URSS**, s. 88-9.

tuluş mücadelesine şimdiki hızlarını kazandırdı. Çin devriminden esinlenen bu mücadele, henüz tamamlanmayan bir dönem için devrimci eylemde öncü rolünü ileri kapitalist dünyanın proletaryasından devraldı. Fakat Çin devriminden sonra dünya devrimi çizgisinin «kent dünyası»nın (ileri kapitalizm bölgesi) «kır dünyası» (azgelişmiş kıtalar) tarafından kuşatılmasından ibaret olacağı iddiası, Çin devriminin aktüel çizgisinden çıkarılmış yersiz bir genellemeden ve yukarda belirtilen gerçek ve gözle görünür bir olgunun, yani devrimci eylemde öncü rol bakımından «Batı»nın «Doğu» ile yer değiştirmesi olgusunun fütürist bir projeksiyonundan başka şey değildir. Bunun rollerin son kez değişmesi olacağını öne sürmenin zemini yoktur. Aksine, teori ve eylem düzeylerinde bazı zayıf belirtiler Batı proletaryasının —Marx ve Lenin'e aşina olandan çok farklı, hem emekçi hem entellektüel bir proleter tipi— tarih sahnesinde öncü rolü yeniden oynayabileceği işaretini vermektedirler. Ayrıca unutulmamalı ki, «sosyalist» denilen ülkelerdeki proletaryanın da (yine «yeni» bir proletarya) söyleyecek sözü olacaktır. Dünya devriminin gidişi hâlâ pek çok sürprizle ve pek çok rol değişikliği ile dolu.

9

Yeni Dünya Dengesi

«BARIŞ SAVAŞÇILARI»

Jdanov'un 6. Bölüm'de analiz edilen raporunun ortaya koyduğu gibi, Stalin'in 1947'de Batı'daki Komünist partilerine empoze ettiği yeni «genel çizgi», önceki oportünizminin düzeltilmesi değil, bu oportünizmin farklı bir biçimde sürdürülmesi idi. Bu «genel çizgi» Washington'un yayılmacılığına Kremlin'in vermek istediği karşılığa bu partilerin politikalarının adaptasyonu oldu. Sosyalist hedefler bir kez daha belirsiz bir süre için ertelendi. Aynı hedefler daha önce Hitler'e karşı büyük koalisyon yararına bir kenara itilmişti. Şimdi de anti-Amerikan cephe uğruna benzer bir akıbete uğratılıyorlardı. Bu cepheyi Kremlin, dünya çapında bir anlaşmayı, «etki alanları»nın Sovyet çıkarlarını tatmin edecek şekilde tahsis edilmesi temelinde Beyaz Saray'a empoze etme çabası ile oluşturmaya çalışıyordu.

Yeni çizginin taktik plandaki temel fikri, Amerikan yayılmacılığı ile. Avrupa'nın veya diğer bölgelerin ulusal burjuvazileri arasındaki çelişkilerden azamî ölçüde yararlanmak ve Jdanov'un belirttiği gibi, «ulusal onur ve bağımsızlık davasını savunmaya hazır bütün güçler»i birleştirmek ve bir üçüncü dünya savaşı tehlikesine karşı bütün «barış yanlıları»nı harekete geçirmekti. Esas hedef, Amerikalı liderlerin ak-

lını başına getirmek ve onları Yalta politikalarına dönmeye zorlamak için mümkün olan bütün güçleri seferber etmekti. Batı'daki Komünist partilerinin 1947'ye kadar izlenen ulusal birlik politikasına, barışçı, parlamenter sosyalizm yoluna dönmeleri böylece sağlanacaktı.

Yukarda açıklanan nedenlerden ötürü, emperyalistlerarası çelişkilerden yararlanma girişimi, en azından Stalin'in ölümüne kadar çok az bir başarı sağladı. «Ulusal onur ve bağımsızlık davasını savunma» çağrıları Komünist partilerinin ve dar bir entellektüeller çevresinin dışında pek yankı uyandırmadı. Yeni çizginin sadece propaganda olarak kalsa bile bir gerçeklik kazanan tek yönü «barış mücadelesi» idi. Berlin krizi (Haziran 1948 Mayıs 1949- «soğuk savaş»ta birbirini izleyen dönüm noktalarının ilki oldu; uluslararası gerilimi arttırdı ve bir üçüncü dünya savaşı tehlikesini görünür hale getirdi. Nisan 1949'da NATO andlaşması imzalandı. Bunu, ittifak üyelerine 1 milyar 500 milyon dolarlık silah sağlanması önerisinin Birleşik Devletler Kongresi tarafından Eylül'de kabul edilmesi izledi.

25 Eylül'de TASS ajansının yayımladığı bir bülten Sovyet atom bombasının patlatıldığını doğruladığı —bunu ilk kez Truman birkaç gün önce açıklamıştı— ve SSCB'nin 1947'den beri bombaya sahip olduğunu açığa çıkardı. Haziran 1950'de Kore savaşı başladı. Kasım 1949'da toplanan Kominform toplantısında emperyalizmin SSCB'ye «doğrudan saldırı» tehlikesi karşısında «barış mücadelesi», Komünist hareketin bütün diğer görevlerden üstün tutulması gereken merkezi görevi olarak tanımlandı.

Öncelikler sırasında, Yugoslavya'ya karşı «soğuk savaş» «barış mücadelesi»nden hemen sonra geliyordu. İki görev arasında yakın bir bağ vardı, çünkü yukarda da gördüğümüz gibi, Titoizm «sosyalist kamp» ve Komünist partileri tarafından Sovyetler Birliği'ne

karşı saldırı hazırlıklarında Amerikan emperyalizminin temel üslerinden biri olarak görülüyordu.

«Barış hareketi»nin örgütlenmesi 1948'de başladı. O yılın Ağustos'unda Polonya'da Aydınlar Dünya Barış Kongresi, Kasım'da Fransız «Barış Savaşçıları» ulusal kongresi ve izleyen aylarda birçok Avrupa ülkesinde aynı tipte çeşitli toplantılar yapıldı. 20-25 Nisan 1949'da Paris ve Prag'da[1] yetmiş iki ülkenin temsil edildiği «Barış Savaşçıları» Dünya Kongresi ilk kez toplandı. Kongre dokümanlarına göre bu tarihte 600 milyon **örgütlü** «barış savaşçısı» vardı. Ne var ki, bu etkileyici sayının SSCB, Çin ve bütün diğer Halk Demokrasileri'ndeki bütün «barış savaşçıları»nı kapsadığı açıklanmalıdır... İnsan soyunun buralarda yaşayan üyeleri, ışıldayan yeni pasifist ordunun üyeliği için yeterli koşula sahipti. Dünyanın geri kalan kısmında, belirli bir değişkenlikle, «barış savaşçıları» Komünist partilerin ve bunların kontrolu altındaki kitle örgütlerinin sendikalar, kadın, gençlik ve kültür örgütleri) üyelerine indirgenmişti.

Bilim ve sanat dünyasından katılan ve Komünist olmayan birçok tanınmış kişi, şöhret olmaya niyetli, denetlenmesi imkânsız kişiler enflasyonu ile birlikte, hareketin Komünistlerin etkilediği normal politik ve toplumsal alanın ötesinde olduğu izlenimini verebiliyordu. Aslında Komünist partilerinin öncü çevrelerinin tamamen farkında oldukları gibi, gerçek hiç de böyle değildi. Şehirlerde, bölgelerde, fabrikalarda vb, kurulan «barış Komiteleri» —birkaç istisna ile— Komünistlerden ve onların sempatizanlarından oluşuyordu.

«Barış savaşçıları»nın başlıca faaliyeti, kamuoyuna, hükümetler, parlamentolar ve Birleşmiş Milletler vb. gibi yapılara hitap eden sayısız dokümana imza toplamaktan ibaretti. Bunlar, atom bombasının yasak-

1. Kongre iki kesimde yapıldı: Sovyetler Birliği ve Halk Demokrasileri'nden gelen delegeler Prag'da, Fransız yetkililerin vize vermeyi reddettiği diğerleri Paris'te.

lanması, genel silahsızlanma için çağrıda bulunuyor, Atlantik ittifakını ve Almanya'nın yeniden silahlanmasını protesto ediyor, bu arada Sovyet diplomasisinin başarılı girişimlerini destekliyorlardı (bu konuda orkestra şefinin kimliği hakkında her türlü kuşkuyu ortadan kaldıran bir senkronizasyon). Barış savaşçılarının başlıca silahı imzalardı. Mart 1950'de Stokholm'de toplanan Dünya Kongresi daimi komitesi atom bombasının yasaklanması için bir kampanya açmaya ve bu amaçla imza toplamaya karar verdi. Yetmiş dokuz ülkeden 500 milyon imza toplandı. «SSCB'nin ve Halk Demokrasileri'nin bütün yetişkin nüfusu ve 223 milyon Çinli» imzalayanlar arasındaydı[2]. Bir diğer deyişle, yurttaşları seçimlerde etkileyici bir randıman ve oybirliği ile tek bir listeye oy veren on bir ülkede 400 milyon imza. Geriye kalan 69 ülke, Fransa ve İtalya'dan sağlanan toplam 31 milyon dahil (sırasıyla 14 ve 17 milyon. tam 100 milyon imza verdi. Sayılar diğer kapitalist ülkelerde umut kıracak şekilde düştü: Birleşik Devletler'de iki milyon, Batı Almanya'da iki milyon, Birleşik Krallık'ta bir milyon vb.[3] Bütün bu imzaların güvenilir olduğu kabul edilse bile —çok safça bir tahmin— sonuç pek etkileyici değildi. Belirtilmeli ki, imzaların resmi sayısı, Dünya Kongresi'ne göre sadece var olanları değil, örgütlü olanları da kapsayan «barış savaşçıları»nın toplam sayısından 100 milyon daha azdı. Bununla birlikte operasyon ,girişimcileri tarafından «gerçek bir evrensel halklar referandumu» olarak betimlendi[4].

«Barış savaşçıları» Stokholm başvurusu için vargüçleri ile imza toplarlarken Kore savaşı patlak verdi. Kasım 1950'de Varşova'da toplanan ikinci Dünya Barış Kongresi halklara yeni bir çağrı yapılmasını

2. **Bol'shaya Sovyetskaya Entsiklopediya**, 2. bs., c. 13, s. 456.
3. ibid., c. 13, s. 458.
4. ibid., c. 41, s. 23.

kabul etti. Atom bombasının yasaklanması, genel silahsızlanma vb. gibi olağan sloganlara Kore savaşına son verilmesi için bir çağrı eklendi. Bilindiği gibi, savaşın başından itibaren Kore'ye Amerikan müdahalesi Birleşmiş Milletler —o sırada tamamen Birleşik Devletler'in kontrolu altındaydı— bayrağı altında gerçekleştirildi ve diğer üye ülkelerden sağlanan birlikler ile desteklendi. Bununla birlikte, «barış savaşçılarının» ikinci Dünya Kongresi, Birleşmiş, Milletler'e, «bütün halkların hayati çıkarlarına uygun sağlam ve kalıcı bir barış sağlamak için sahip olduğu yüksek sorumluluğu yerine getirmesi» amacı ile bir başvuru yapmakta sakınca görmedi[5]. Tam o sırada Çinli «gönüllüler» saldırıya geçmişlerdi ve Aralık'ın sonuna doğru Amerikan birlikleri ve diğer birlikler felaketin eşiğine geldiler. Fakat atom şantajı yüzünden Stalin'in hedefi —bu durumda Çinliler ve Koreliler tarafından da kabul ediliyordu— Kore'de devrimci bir zafer değil **status quo** temelinde düşmanlıklara son verilmesi, yani ülkenin bölünmesi idi. Komünist hareket, barış hareketi aracılığı ile veya doğrudan, kendini, bu sonuca yönelik baskı ile sınırladı. Kore'de ateşkes kararı Stalin'in dünya çapında sağlamaya çalıştığı anlaşmayı daha yakına getirecekti. Bu hedef Şubat 1951'de Dünya Barış Konseyi'nin (ikinci Dünya Barış Kongresi'nde kurulmuştu) eylemine rehberlik etti. Böylece Konsey «beş büyükler» arasında bir «barış paktı»nın imzalanması için bir hareket başlattı ve bu önerinin desteklenmesi için (öneri Sovyet hükümeti tarafından kısa süre sonra benimsendi) gerekli görülen imza kampanyasını örgütledi. SSCB, Çin ve Halk Demokrasileri'nin «yetişkin nüfus»larındaki artış sayesinde, imzaların toplamı bu kez 600 milyona ulaştı.

Beş yıl (1948-52) barış uğruna ulusal ve dünya barış kongreleri ve konferansları, toplantıları, mitingleri, festivalleri, başvuruları, ricaları ve kararları ve

5. ibid., c. 13, s. 456.

milyonlarca imza (daima aynı!), ikinci Dünya Kongresi tarafından benimsenen «Barış Beklemez, Barış Hemen Kazanılmalı!» şeklindeki savaş sloganı altında aralıksız birbirini izledi. Barış imzalar sayesinde kazanılacaktı. İmza toplayıcıların büyük dünya ordusu, bu haçlı seferindeki tarihsel rolü ressam Bielopolski tarafından ölümsüzleştirilen —ardında yoğun bir kalabalık, bir elinde kalem, diğerinde Stokholm duyurusunu tutan ve böylece insanlığa sağlam ve kalıcı bir barış için izlenmesi gereken yolu, imza yolunu gösteren muazzam bir Stalin figürü— barışın yanılmaz Dümencibaşı'nın önderliği altında zaferden zafere koştu[6].

Stalin «barış hareketi»nin hedeflerini şöyle betimliyordu:

«Şimdiki barış hareketi, halk kitlelerini, barışı koruma ve yeni bir dünya savaşını önleme mücadelesine çekme amacını taşıyor. Bu nedenle hareket, kapitalizmi yıkmaya ve sosyalizmi kurmaya çalışmaz; kendini, barışı koruma mücadelesi içinde demokratik hedefler ile sınırlar. Bu bakımdan, şimdiki barışı koruma hareketi, Birinci Dünya Savaşı sırasında var olan, emperyalist savaşı bir iç savaşa dönüştürmeye çalışarak daha da ileri giden ve sosyalist hedeflere sahip olan hareketten ayrılır.»[7]

Sovyet diplomasisine kayıtsız şartsız destek vermek için Stalinist çizgiyi benimseyen Komünist partileri, aslında kendilerini, sadece sosyalist hedefleri değil anti-emperyalist hedefleri bile dışlayan tipik bir pasifist kampanyaya bağlamışlardı. Örneğin, Latin Amerika'daki başlıca Komünist partilerin liderleri barış hareketi içinde ulusal bağımsızlık sorununu tartış-

---

6. Bk., **Bol'shaya Sovyetskaya Entsiklopediya**'da s. 456-7 arasındaki illüstrasyon.

7. Stalin, **Derniers Eorits (1950-1953)**; Editions Sociales, Paris, 1953, s. 125-6.

maya karşı çıktılar[8]. Bu konuda Suslov'un (Jdanov'un ölümünden sonra Sovyet Komünist Partisi'nin politik bürosunda uluslararası Komünist hareketi örgütleme sorumlusu olmuştu) Kasım 1949'da yapılan Kominform toplantısında belirlediği kuralı pratikte uyguluyorlardı. Kural şuydu: «Komünist ve İşçi partileri kalıcı v euzun süreli bir barış sağlamak için verilen mücadelede her aracı kullanmalıdırlar; bütün faaliyetlerini günümüzün bu en yüksek görevine tabi kılmalıdırlar.»[9]

Örneğin, Fransız partisinde bu tabi kılma partinin Nisan 1950'da toplanan Onikinci Kongresi'nde kabul edilen «ulusal güvenlik programı»na yansıtıldı. Burada sosyalist alternatiften, uzak bir hedef olarak bile bahsedilmemekle kalınmıyor, 1947'ye kadar son derece önemli olan ulusallaştırma ve diğer demokratik reformlar programından da vezgeçiliyordu. PCF «her politik görüşten yurtseverler»i kapsayacak bir «birleşik barış cephesi»nin kurulması için çağrı yapıyordu[10].

İtalyan Komünist Partisi'nin Yedinci Kongresi'nde Togliatti şunu ilan ediyordu: «Barış sorunu... Bütün sorunların en önemlisi haline geldi ve bütün diğerlerinin çözümü ona bağlı.» Bu yüzden şöyle diyordu:

«İtalyan burjuvazisinin şimdiki hükümetine muhalefette en güçlü parti olan Komünist Parti, kaçınılmaz olarak savaşa yol açacak yükümlülüklerden ülkeyi kurtararak, İtalya'nın dış politikasını radikal viçimde değiştirecek bir başka hükümetin kurulması ha-

---

8. Bk., Brezilya Komünist Partisi Sekreteri Luis Carlos Prestes'in, Kominform yayın organı **For Lasting Peace, for People's Democracy** (5 Haziran 1953)'deki makalesi.

9. M. Suslov, «Defence of Peace and the Fight Against the Warmongers», **Meeting of the Information Bureau of Communist Parties in Hungary in the Latter Half of November 1949,** Moskova, 1950, s. 21.

10. **Cahiers du Conımumisme,** 5 (Mayıs 1950), s. 49-50, 53.

linde, **hem parlamentoda hem de sokaklarda muhalefetten vazgeçmeye hazırdır.»**

Togliatti böyle bir çözümün «farklı politik ve toplumsal guruplar arasındaki gerilimde bir azalma» sağlayarak ve «ulusal birlik» politikasının devamını mümkün kılarak, ülke içinde sağlayacağı yararlı sonuçları vurguladı. «Savaş sonunda ülkede yürürlüğe koyduğumuz politikanın temel unsurları,» diyordu PCI'nin lideri, «politik koşullar değişmiş olsa bile hâlâ uygulanıyor.» Thorez'in aksine Togliatti sosyalist perspektife değinmekten çekinmiyor, ama bundan sadece, sosyalizme ulaşmak için önerdiği yolun, «ekonomik yapının derin bir dönüşümüne dereceli olarak yol açacak» bir yol olduğunu ısrarla belirtirken söz ediyordu. Bu da, PCI'nin sosyalist hedeflerinin, neden «barış politikası izleyen bir hükümete muhalefetten vazgeçme teklifi ile bağdaşmaz» olmadığını ortaya koyuyordu. Togliatti devam ediyordu:

«Daha kesin ve daha özgül olmak için, şunu öne sürüyorum ki, toplumsal ve ekonomik yapıları, tasarladığımız ve İtalya'nın refahının bağımlı olduğuna inandığımız şekilde dönüştürecek ve barışı savunacak bir hareket için gerekli politik platform halen vardır. Bu program İtalyan Cumhuriyeti'nin anayasasıdır.»[11]

Bir diğer deyişle, Avrupa Komünizmi'nin «İki Büyüğü»nün işçi sınıfı hareketine önermek zorunda olduğu yegâne politika, 1944 ile 1945 arasında izlenen, Avrupa kapitalizminin iyileşmesine, bu kapitalizmin Amerikan tekellerine bağımlılığına ve Komünist partilerinin tecritine yol açan çizgiye bir dönüştü.

Avrupa Komünist partileri tarafından benimsenen bu pasifist ve reformist strateji, ayrıca, dikkati çekecek ölçüde gerçeklikten uzaktı. Çeşitli ulusal burjuvazilerin Amerikan koruyucularına ekonomik, politik ve askeri bağımlılık dereceleri bakımından, bu gu-

11. **VII congresso del Partito Communista Italiano**, Roma, 1954, s. 21-2, 32 (vurgular eklendi).

ruplardan tek bir fraksiyonun bile Thorez ve Togliatti'nin albenisine kıymet vereceğini ummak bir hayaldi. Ve aslında bunlar boşlukta kalan fikirlerdi. Bu gerçeklik yoksunluğunun kaynağı Stalin'in bu dönemde emperyalistler ve kapitalistlerarası çelişkilerin durumunu hatalı değerlendirmesine kadar gidebilir. Aslında, Avrupa kapitalizminin gelişme olanağı —dolayısıyla reformist bir politikanın da— kaçınılmaz biçimde Birleşik Devletler'e bağımlılığı gerektiriyordu. Ve Amerikan kontroluna karşı etkin bir mücadele, anti-kapitalist, devrimci ve anti-pasifist olmak zorunda kalacaktı —objektif olarak, başka türlü olamazdı. Bu dönemde Avrupa'da anti-Amerikan bi rulusal kapitalizm fikri tamamen ütopyacı idi Gaullizm'in uğradığı başarısızlığın gösterdiği gibi). Fakat Sovyet diplomasisi her yerde Amerikan politikasına karşı muhalefet zorunluluğu ile karşılaştığı için ve bu diplomasinin hedefi, etki alanlarının karşılıklı kabulü, Amerikan etki alanında devrimci politikaların geliştirilmesi ile bağdaşmadığı için, Avrupa'daki Komünist partilerine başka bir politika izleme olanağı kalmadı. Bu politikanın gerçeklik yoksunluğu, özde sağ-kanat oportünizmin, biçim ve yöntemlerde sekter ve bazen maceracı bir oportüniz mile bilreşiminde yansıdı.

Barış hareketi, denildiği gibi, bir bukalemun kıyafetine ve bunun yan ürünlerine indirgendi. Öteki güçler bu işte gerçek bir rol alamazlardı; şu basit nedenle ki, barış hareketi Sovyet dış politikasının her dönüşüne katı biçimde bağımlı olmak durumunda idi. Bu harekette sosyalist hedefleri öne sürmek imkânsızdı —sosyalist alternatif «sağlam ve uzun süreli» bir barış için yegâne temel değilmiş gibi— çünkü, bu hedefler o dönemde Sovyet diplomasisinin benimsediği hedefler ile çelişiyorlardı. Öte yandan, bir «barış savaşçısı» statüsü Titoizm'e karşı sempati veya taraf-sızlık ile bağdaşamazdı.

Halk Demokrasileri'ndeki yargılamalar SSCB'ye karşı bir emperyalist komplonun varlığının kanıtları

olarak ortaya konulan başlıca «bulgular» olarak yer alıyorlardı. Gerçek «barış savaşçısı» tıpkı bir Komünist gibi bunlara inanmak zorunda idi. «Sosyal Faşizm» günlerini hatırlatan bir dil kullanılarak Sosyal demokrasinin —ulusal burjuvazi ile işbirliği yüzünden değil de, Amerikan politikası ile işbirliği yüzünden— «düşürülmüş»tü.

Ekonomik grevleri politize etme girişimleri, ulusal koşullar temelinde genel bir sosyalist stratejinin parçası olarak değil de, genel silahsızlanma, atom bombasının yasaklanması vb. kampanyasının sloganları çevresinde yapıldı.

İmza kampanyasının etkisizliği, pasifist politikanın içine düştüğü boşluk, Komünist partileri fırsat düştükçe ters yönde aşırı noktalara, gerekli temel politik koşulların olmadığı durumlarda sokaklarda şiddet eylemleri girişimine götürdü. Amerikalı General Ridgway'in Paris'e gelmesi üzerine PCF'nin örgütlediği gösteri bunun bir örneğidir. Bu eylemin yegâne sonucu, partinin tecrit durumunu, bu soyut anti-Amerikan hareketin işçiler arasında hiçbir yankı uyandırmadığını göstermesi oldu[12]. Öte yandan PCF, Fransız hükümetinin Vietnam'daki sömürge savaşına karşı hiçbir kitle eylemi örgütlemeye girişmedi.

Sovyet liderlerinin Komünist harekete empoze ettikleri politika için öne sürdükleri başlıca mazeret Sovyetler Birliği'ne yönelik ciddî bir tehdidin varlığı idi. (Ancak iki süper gücün doğrudan çatışması şeklinde kavranabilecek bir üçüncü dünya savaşı tehdidini de bu arttırıyordu.) Kominform'un Kasım 1949 toplantısına raporunda Suslov tam da şöyle diyordu: «Kuzey Atlantik Bloku Doğu Avrupa'daki demokratik ülkelere ve öncelikle de Sovyetler Birliği'ne karşı **doğrudan doğruya saldırmayı** tasarlıyor.»[13] Konuşmanın genel

12. Bk., Fauvet, **Histoire du PCF**, II, s. 242-3.

13. Suslov, «Defence of Peace», s. 32. Siğer alıntıalr s. 51, 52, 43 ve 47'den.

tonu tehlikenin çok yakında olduğunu gösteriyordu. Suslov'a göre Washington ve Londra hükümetleri «son hızla savaş hazırlığı yapıyorlar»dı. İzleyen aylarda, Komünist partilerinin propagandası bu endişe verici tonu güçlendirdi. Thorez Nisan 1950'de PCF'nin Onikinci Kongresi'nde «Barış tehdit altında,» diyordu.

Fakat Suslov'un aynı konuşma sırasında yaptığı güçler dengesi analizi böylesine dramatik öngörüleri tam olarak haklı çıkarmıyordu. Suslov, emperyalist kampın içinde bulunduğu durumun daha felaketli olamayacağına inandırılmış gibi idi. «Hem Amerika hem de Avrupa,» diyordu, «karşı konulmaz biçimde olgunlaşan bir ekonomik krizin içindedir.» Herkes, «Marshall Planı'nın en ateşli hayranları ve methiye düzücüleri bile» Marshall Planı'nın başarısızlığa uğradığını kabul etmek zorunda kaldılar. «Avrupa'nın Marshallaştırılmış ülkelerinin» ekonomileri «tam bir dengesizlik durumunda» idiler. SSCB'nin 1947'den beri atom bombasına sahip olduğunun resmen duyurulması «emperyalistlerin ve savaş kışkırtıcılarının kampında şaşkınlık ve dehşet»e yol açmıştı ve bu kampın «gücünü azaltmış»tı. «Kapitalist ülkeler arasındaki uzlaşmaz çelişkiler ve öncelikle ABD ile Büyük Britanya arasındakiler» daha da keskinleşiyorlardı. «Wall Strest ve City emperyalistlerinin pervasız dış politikaları» «yenilgi üstüne yenilgi» alıyordu. «'Atom diplomasisi'nin çöküşü, Marshall Planı'nın başarısızlığa uğraması, emperyalistlerin güney-doğu ve orta Avrupa'daki yıkıcı tasarılarının çöküşü, Amerika'nın Çin politikasının iflası»; bütün bunlar «emperyalistlerin dış politikası»nın uğradığı başarısızlıklardan sadece birkaç tanesi idi. «Barış, demokrasi ve sosyalizm kampı» bunun tam aksine ileri atılıyordu. «Sovyetler Birliği'nin ekonomisi yıldan yıla, aydan aya sürekli olarak gelişiyor» ve tarım «sürekli yol alıyor» idi. Halk Demokrasileri, ekonomik ve politik gelişmede «büyük başarılar» kazanıyorlar ve SSCB ile ilişkilerini «güçlendiri-

yorlar»dı. «Sömürgelerdeki ve bağımlı ülkelerdeki ulusal kurtuluş hareketi» «muazzam başarılar» kazanıyordu (Suslov'un burada Çin zaferinin taşıdığı öneme değinmesi raporundaki nadir objektif olgulardan biridir). Demokratik Alman Cumhuriyeti'nin kuruluşu «barış ve demokrasi kampı için büyük bir zafer ve emperyalist kampın bir kez daha yenilgiye uğraması» idi. Tanrı'nın kampının gücünü, Şeytan'ın kampının ise zayıflığını gösteren bir diğer «dokunaklı» kanıt «Komünist partilerin başını çektiği demokratik hareketin ve özellikle de işçi sınıfı hareketinin her yerde gözlemlenen ilerleyişi, Komünist partilerinin kitleler arasında artan etkisi» ve nihayet «00 milyon örgütlü barış savaşçısı»nın varlığı idi. Sonuç: «Uluslararası arenadaki güçler ilişkisi, barış, demokrasi ve sosyalizm kampı lehine temelden değişti ve değişmeye devam ediyor.»

Ne var ki, Suslov güçler ilişkisindeki, ifade ettiklerinden çok daha büyük ağırlık taşıyan ve daha fazla gerçeklik kazanmış olan bir başka unsura hiçbir şekilde değinmedi. Bu, Sovyetler Birliği'nin Avrupa'daki çok iyi bilinen askerî üstünlüğü idi. Stalin'in askerlerinin bir savaş durumunda Batı'ya giden yolda hiçbir engel ile karşılaşmayacaklarını anlamak için askerî meselelerde uzman olmaya gerek yoktu. Bu konudaki bütün kuşkuları ortadan kaldırmak için Thorez, Şubat 1949'da (Atlantik Paktı'nın imzalanmasından birkaç hafta önce) bir «yoldaş»ın tam zamanında sorduğu şu soruyu kendi adına yanıtladı: «Sovyet ordusu Paris'i işgal etse idi parti ne yapardı?» Thorez'in yanıtı aşağı yukarı şöyle oldu: Fransız işçileri onları kollarını açarak karşılarlardı. Birkaç gün sonra benzer bir soru bu kez İtalya hakkında Togliatti'ye soruldu ve benzer bir yanıt alındı[14].

14. Bk., **La Nouvelle Critique,** 50 (1953), s. 131. Togliatti'nin konuşmalarına yapılan referanslar için, Rusça baskı, Moskova, 1965, I, s. 560.

Kuşkusuz, bu garip epizodun önemi yanıtlardan çok, üstü kapalı biçimde sorularda yatıyor. Savaşın çıkması halinde ne olacaktı? (1951-2'de Batı basını, «SSCB'den gelecek bir saldırı»ya karşı NATO Komutanlığı'nın hazırladığı planların ayrıntılarını yayımladı. Bütün planlarda Fransa'nın derhal kaybedileceği tasarlanıyordu[15]. 1955'te Kruşçev Amerikalı gazetecilere SSCB'nin 1950'de Batı karşısında üstünlüğe sahip olduğunu açıkladı.)[16]

Suslov, durumun bu temel yönü hakkında sessiz kaldı; ama yine de, yaptığı güçler ilişkisi analizi Birleşik Devletler ve müttefikleri tarafından, SSCB ve müttefiklerine karşı «doğrudan saldırı» olasılığı hakkında çıkan kuşkulara çare olamıyordu. Suslov bu kuşkuları dağıtmak için aşağıdaki argümanı öne sürdü:

> «Anti-demokratik emperyalist kampın gittikçe zayıflaması olgusundan savaş tehlikesinin azalmakta olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Böyle bir sonuç derin biçimde hatalı ve zararlı olur.
>
> «Tarih tecrübesi öğretir ki, emperyalist gericiliğin daha umutsuz pozisyonu onu daha çılgın hale getirir ve askeri maceralara atılma tehlikesi daha büyük olur.
>
> «Dünya arenasındaki güçler ilişkisinin barış ve demokrasi kampının lehine değiş-

15. Bk. **La Pensèe**, 44 (Eylül-Ekim 1952), s. 4.

16. **For Lasting Peace, for People's Decorarcy**, 18 Şubat 1965, Amerikalı gazeteciler, W.R. Hearst, J. Kongsbury Smith ve F. Connif'in 5 Şubat 1955'te Kruşcev ile yaptıkları bir röportaja yer verir. Kominform gazetesi Kruşçev'in şu sözlerini alır: «Sovyetler Birliği Hitlerizm'e karşı mücadelede müttefiklerinin zararına hareket etmek istemedi. Bilindiği gibi, beş yıl önce Birleşik Devletler bugüne kıyasla çok daha az hareketli idi. Eğer Sovyetler Birliği Batı'ya saldırmak istese idi, o sırada bir saldırının saldırana en büyük avantajı sağlayacağını düşünenlerin bakış açısına göre, bunu o sırada yapması gerekirdi.»

mesi, emperyalist ve savaş kışkırtıcısı kampı yeni ve çılgınca öfke patlamalarına götürür.»[17]

«Tarih tecrübesi»nden geniş örnekler verilebilir, ama burada çok büyük bir ağırlık veriliyor. SSCB'nin hedef alındığı iki doğrudan saldırı örneği Suslov'un argümanını desteklemez, tam aksini ortaya koyar. 1918'de İtilaf kampının emperyalistleri tam anlamıyla umutsuz bir durumda değildiler ve Nazi emperyalistleri 1941'de, Avrupa'nın bütününü fethettikleri ve yenilmez olduklarını düşündükleri bir sırada saldırdılar. Dünya kapitalizminin liderliği «çılgınca öfke»yi stratejilerinde belirleyici faktör haline getirmeyecek kadar tarih «tecrübe»sine sahiptirler. Fakat emperyalist kampın SSCB'ye yönelttiği ciddi bir «doğrudan saldırı» tehdidinin varlığını kanıtlamak için bir yol bulmak gerekiyordu. Bu yüzden, Kremlin teorisyenlerine göre emperyalist kamp çözümsüz bir ekonomik krize yakalanmıştı ve izlediği politikalar yenilgiden ye-

17. Bu «teori» ile Stalin'in Sovyetler Birliği'nde ve Halk Demokrasileri'nde sosyalizmin inşası yönünde ileri gidildikçe sınıf mücadelesinin kaçınılmaz olarak keskinleşeceği «teori»si arasında bir bağlantı vardır. Bu teoriler bilimsel değerden tamamen yoksun olmaları bir yana faydacı bir karaktere sahiptirler. Stalin'in teorisi, diğer pek çok gerici eylemler arasında, bürokratik veya otokratik (veya, şimdiki durumda, bürokratik ve lidersiz) rejime muhalif Komünistlere ve öteki yurttaşlara karşı uygulanan baskıyı haklı çıkarmak için kullanıldı ve kuşkusuz, kullanılmaya devam ediliyor. Bu teori, birincisi «antisosyalist», ikincisi «sosyalist» etiketli olan, rejim içindeki ilerici ve tutucu eğilimler arasında süren mücadeleyi gizemlileştirmek için kullanıldı (hâlâ da kullanılıyor). Suslov'un teorisi (aslında Stalin'in, çünkü Suslov sadece bir sözcüdür) Stalin'in Komünist partilere empoze ettiği çizgiyi, sosyalizm için mücadeleden vazgeçilmesini, Tito'ya karşı kampanyayı, davaları vb. haklı çıkarmak için 1950'lerde kullanıldı. Bunun taslağı günümüzde, daha önce Budapeşte'ye tank gönderilmesinin haklı çıkarılması gibi, 1968 Çekoslovakya işgalinin haklı çıkarılması amacı ile yeniden ortaya çıkıyor.

nilgiye uğruyordu. En önemlisi atom tekelini kaybetmişlerdi —reddedilemez bir olgu— ve konvansiyonel güçlerinin yetersizliği açığa çıkmıştı. Diğer ülkelerde, bir diğer dünya çapında katliama, bu kadar yakına gelmesi halinde, sürüklenmeye razı olmayacak kadar uyanık bir kamuoyu da vardı.

«SOĞUK SAVAŞ»TA PAT DURUMU

Amerikan emperyalizminin gerçek planı, Sovyetler Birliği'nin etkin askerî gücüne rağmen bir maceraya atılmak değil, kontrolunu «hür dünya»nın tamamına yaymaktı. Kapitalizmi Batı Avrupa'da ve özellikle Almanya'da pekiştirmek, aynı zamanda burayı ekonomik, politik ve askerî bakımlardan kendine bağımlı hale getirmekti. Akdeniz havzasında benzer bir operasyonu, Latin Amerika'daki sömürüyü daha etkin hale getirmeyi, müttefiklerin sömürge alanlarına sızmayı, Sovyetler Birliği'nin sınırları dışındaki devrimci hareketi durdurmayı tasarlıyordu. Bir diğer deyiş ile, Amerikan emperyalizmi, dünyanın polisi ve sömürücüsü rolünü oynamaya niyetli idi.

Daha özgül olarak, Amerikan politikasının esas hedefi, öteki «kamp»ı zayıflatacak hiçbir olanağı, kuşkusuz, ihmal etmeden, Jdanov'un «emperyalist kamp» dediği şeyi pekiştirmekti. (CİA'nın en iyi müttefikinin Stalin'in uydularda izlediği politikalar olduğunu bu bağlantı içinde kabul etmek gerekir.) Ama Moskova'nınki gibi, Washington'un global stratejisi de, iki süper güç arasında bir uzlaşma arayışını içeriyordu.

Son tahlilde sorun, iki tarafın gerçekçi ve bu nedenle benzer bir güçler ilişkisi değerlendirmesine varmadıkları sürece hiçbir uzlaşmanın mümkün olmadığı değildir. Savaşı izleyen ilk yıllarda, sadece askerî teknik ve doktrinlerde atom bombasının ortaya çıkmasının yol açtığı devrim açısından değil, dünyanın pek çok kesiminde ortaya çıkan aşırı politik istikrar-

sızlık nedeni ile de böyle bir uzlaşmaya varmak kolay değildi. «Soğuk savaş» düşmanın güçleri ve niyetleri hakkında daha kesin bilgi kazanmak için yapılan bir çeşit keşif veya sondajdı. Birleşik Devletler'de bombayı Sovyet sinir merkezlerine bırakmaya istekli bol miktarda maceracı general ve politikacı vardı, ama resmî politika bu değildi. Resmî politikayı oluşturanların ve uygulayanların, Sovyetler Birliği, Çin ve Avrupa'daki Halk Demokrasileri'nin temsil ettikleri muazzam askerî gücün farkında olanların bakış açısından bomba, bir «caydırma» aracı idi. Sorun, Sovyet liderlerini Batı mevzilerine karşı doğrudan bir inisiyatiften caydırmak değil (Sovyet dış politikasının temeli, doktrini ve pratiği hakkında biraz bilgisi olan herhangi biri için böyle bir inisiyatif olacak şey değildi), onları Komünist hareketi —bu hareketi gerçek anlamda kontrol eden onlardı— devrimci bir yöne çevirmekten vazgeçirmek, kendilerinin var oldukları yerlerdeki devrimci mücadeleleri teşvik etmekten ve bunlara pratik yardım sağlamaktan vazgeçirmekti. Yunanistan en açık ve en fazla skandala yol açan örnekti; ama bu örnek, sadece atom «caydırıcılığı»nın ne kadar etkili olduğunu göstermekle kalmıyordu.

Daha genel düzeyde «barış mücadelesi», Komünist partilerinin bütün faaliyetlerini barışı koruma merkezî görevine tabi kılma, politikasının tamamına atom şantajı hâkim olmuştu. Aynı tarzda, Amerikan politikasının tamamı da Sovyet bloğunun askerî gücü ile doğrudan bir silahlı çatışmadan ne pahasına olursa olsun sakınma ihtiyacının hâkimiyeti altında idi.

«Soğuk savaş» sırasında dünyanın büyük bir çatışmanın eşiğine geldiği izlenimini veren en ciddî iki «sondaj» yapıldı. Bunlar, Berlin krizi ve Kore savaşı idi. Aslında, her iki olay da, iki süper gücün İkinci Dünya Savaşı sırasında kazandıkları mevzileri koruma ve bu mevzileri birbirine karşı savaş yolu ile değiştirme girişiminde bulunmama konusunda sağlam bir kararlılık içinde olduklarını gösterdi. Amerika'nın

Batı Almanya'yı Atlantik Paktı'nın politik askerî kampına entegre etmek için yaptığı hareketlere Stalin, Berlin'in batı mıntıkasını ablukaya alarak karşılık verdi. General Clay askerî bir konvoy ile bir geçit açmayı önerdi, ama Washington yeni bir savaşı kışkırtabilecek bir önlemden sakınmaya karar verdi ve Birleşik Devletler kendini, meşhur hava koridorundan Berlin'e besin maddesi sağlamak ile sınırladı. Sovyet yetkilileri buna engel olmadılar. Başlangıçta, bu yolla Batı Mıntıkası'na besin maddesi sevkiyatının sürdürülemeyeceğini düşündüler. Birkaç ay sonra, operasyonun başarıya ulaştığını görebildiklerinde, görüşmeyi tercih ettiler. Abluka Mayıs 1949'da sona erdi[18]. «Avrupa cephesi»nde güçler ikilisi «sondaj»ı bir pat durumu ile sona erdi.

«Soğuk savaş»ın ikinci —ve en ciddî— büyük çatışması Kore savaşı idi. Düşmanlıkları kimin başlattığını kesin olarak söylemek hâlâ imkânsızdır[19]. Sovyet ve Amerikan askerî güçleri bir yıldan fazladır, artlarında sadece danışmanlardan ve eğitimçilerden oluşan guruplar bırakarak, ülkeden çıkmışlardı. Fakat Washington'un gerici Syngman Rhee rejimini ve 38. paralelin güneyini kontrol altında tuttuğu, bu arada Moskova'nın kuzeyde kurulan devrimci rejimin kararlarında son sözü söylediği açıktır. Eğer savaşı kuzeylilerin başlattığı doğru ise —eldeki bulgular bakımından en büyük olasılıkla böyle olduğu görülüyor— alınan karar ulusal ve devrimci bakış açısından tamamen haklı idi. Halk Ordusu'nun yarımadanın güney ucuna hızla ilerlemesi, aynı zamanda Amerikalıların desteklediği hükümetin zayıflığını açığa vurdu. Sınır çizgisindeki ilk «provokasyon»un güneylilerden geldi-

18. Bk., Fontaine, **History of the Cold War from 1917 to the Korean War,** s. 359-65.

19. Bk., Fontaine, **History of the Cold War from Korean War to the Present,** Secker and Warburg, Londra, 19»0, s. 9-10; Fejto, **Chine-URSS, la fin d'une hègemonie,** s. 77.

ği farzedilse bile, kuzeylilerin hızlı ve muazzam karşılığı ve saldırıyı geliştirmeleri, güneyi silah zoru ile kurtarma kararının daha önce alınmış olduğunu ve operasyonun dikkatle hazırlandığını ortaya koyuyordu. Moskova'nın onayı ve işbirliği olmadan bu mümkün olmazdı. Aksini gösteren kesin bulguların yokluğunda en muhtemel hipotez şudur ki, Stalin, Koreli devrimci güçlerin ülkeyi birleştirme meşru taleplerini bu amaç için kullanarak Birleşik Devletler'in Uzak Doğu'daki güçlerini ve niyetlerini sınamaya karar verdi. Mümkündür ki, Birleşik Devletler'in «savunma sahası» içinde Güney Kore'nin yer almadığı şeklindeki resmî Amerikan ifadelerini sınamak istedi[20].

Fakat Washington müdahale etmeye ve Birleşmiş Milletler'i de güneyin safına çekmeye karar verir vermez Kremlin çok ihtiyatlı bir tutum aldı. Sovyetler kuzeyli güçlere hava desteği bile vermediler. Oysa bu güçler esas olarak Amerikan gemileri ve uçakları yüzünden yenilgiye uğruyorlardı. Moskova'ya danıştığı neredeyse kesin olan Mao hükümeti MacArthur'un birlikleri 38. paraleli geçmedikçe müdahale etmeyeceklerini bildirdi. Bunun anlamı çatışmanın çözümlenmesi için **status quo**'ya dönülmesi idi. Ama bu kez de Washington Sovyet niyetlerini ve güçlerini sınamaya karar verdi ve Birleşmiş Milletler'i saldırının Çin sınırına doğru sürdürülmesini oylamaya zorladı. Çinli «gönüllüler»in müdahalesi askerî harekâtları bir kez daha 38. paralelin güneyine geçirdi ve kabadayı Mac Arthur'un ordusu felaketin eşiğine geldi. Mac Arthur Mançurya'ya atom bombası atılmasını önerdi ve Moskova bombanın atılması halinde Sovyet birliklerinin müdahale edeceklerini bildirdi. Washington, Amerikan kamuoyunda Pasifik kahramanı olarak kazandığı prestije rağmen Mac Arthur'u ciddiye almadı ve Moskova, Çin piyadesine emperyalist birlikle-

20. Fontaine, **History of the Cold War from the Korean War to the Present**, s. 9-10.

ri denize dökmesini sağlayacak hava desteğini vermedi. Amerikan birlikleri yeniden tertiplenebildiler ve bir kez daha 38. paralele ulaştılar.

Ateşkes görüşmeleri Temmuz 1951'de başladı. Bir barış anlaşması imzalanana kadar yıllar geçti ve bu süre içinde bu garip savaş tarafların hiçbiri kazanma niyeti beslemeksizin devam etti. Kısaca «Asya cephesi»nde iki blok arasındaki güçler ilişkisinin sondajı, «Avrupa cephesi»ndeki gibi bir pat durumu ile sona erdi. Savaşın bedeli bir milyonu Koreli ve bir milyonu da Çinli olan yaklaşık iki milyon ölü ve yaralıya çıktı.

1951'in ikinci yarısında ve 1952 boyunca iki süper güç birbirinin gücü ve niyeti ve dünyada kurulmuş olan yeni denge hakkında açık bir fikre sahip olmaya başladılar. Öncelikle bir askerî denge vardı. Amerikalılar «caydırma» güçlerinin hidrojen bombasının geliştirilmesi ile arttığını gördüler, ama artık atom bombası tekeline sahip değildiler ve Sovyetler'in kısa süre sonra hidrojen bombasına da sahip olacağı açıktı. Bundan başka, Çin Halk Cumhuriyeti'nin sahneye çıkışı Sovyet bloğunun konvansiyonel askerî güçlerdeki üstünlüğünü önemli ölçüde arttırdı. Politik bir denge de vardı. Süper güçlerin hayatî olarak gördükleri «etki alanları» politik bakımdan güvenli idiler. İki Avrupa'nın ve iki Almanya'nın varlığı, Marshall Planı'nın «başarısızlığı» (!) nın bir sonucu olarak yeni bir büyüme dönemine giren Avrupa kapitalizmini doğrudan bir devrim tehlikesi ile artık tehdit etmiyordu. Uydu ülkelerde Sovyet kontroluna yöneltilen her türlü muhalefetin ezilmiş olduğu görülüyordu. Yugoslavya'ya karşı «soğuk savaş» başarısızlığa uğramıştı ve artık Moskova **fait accompli**'yi (oldu bittiyi) kabul etmekten başka bir şey yapamazdı. Geriye, canlı bir mayalanma içinde olan sömürge dünyası kalıyordu. Ama burada da iki süper gücün çıkarları henüz doğrudan karşı karşıya değildi.

Görüşme zamanı gelmişti. 1952'de Stalin, savaş

tehlikesinin azaldığını ve büyük güçlerin liderleri arasında yapılacak bir toplantının yararlı olabileceğini bildirdi[21]. Eylül'de, kapitalist ülkeler arasındaki çelişkilerin sosyalizm ve kapitalizm kampları arasındaki çelişkiden «pratikte» daha güçlü olduğunu ve bu nedenle, kapitalist ülkeler arasında savaşların, kapitalizm ile sosyalizm arasında çıkacak bir savaştan daha fazla olasılık taşıdığını, söyledi[22]. Aralık'ta yeni Amerikan yönetimi ile görüşmeler yapma fikri ile ilgilendiğini gösterdi (Eisenhower Başkanlık'a henüz seçilmişti)[23]. «Soğuk savaş» «barış içinde bir arada yaşama»ya giden sürece girdi. Stalin'in ölmesi ve Birleşik Devletler'de başkanların değişmesi bu süreci hızlandırdı, ama gerçek sebep bir başka yerde yatıyordu. Yine de, Stalin'in ölümünün Sovyet liderleri açısından getirdiği ağır sorunların Sovyet dış politikasının 1953' ten sonra aldığı yön üzerinde önemli bir etki yarattığı reddedilemez. Geleneği izleyen bir dönüş Komünist hareketin genel çizgisinde de benzer bir dönüş meydana getirdi.

KOMİNFORM DÖNEMİ DEĞERLENDİRMESİ

Yirminci Kongre'den sonra Kominform'un faaliyeti Komünist hareket içinde eleştirilmeye başlandı. Geleneksel pratiğe uygun olarak sorunun aktif tartışması olmadı, ama parti dokümanlarında, liderlerin demeçlerinde ve tarihsel yazılarda eleştirel ifadeler göründü. Bunlar yetkin bir Sovyet kaynağından alınan şu bölüm ile özetlenebilir:

> «Kominform'un faaliyetinde kısa süre içinde olumsuz eğilimler görüldü. Stalin'in barış, savaş ve devrim sorunları, Komünist-

21. Stalin, **Derniers Ecrits**, s. 80-81.
22. ibid., s. 124-5.
23. ibid., s. 190.

ler ve Sosyal demokratlar arasındaki ilişkiler, ulusal burjuvazinin rolü vb. hakkındaki doğmatik görüşlerinin etkisi altında birçok parti basmakalıp stratejiler geliştirdi ve Halk Demokrasileri'nde sosyalist inşaya rehberliklerinde veya işçi hareketine veya ulusal kurtuluş hareketine liderliklerinde zaman zaman hatalar yaptılar. Kişilik kültü ile birleşen keyfi **diktat** (diktatörlük) politikası Komünist partileri arasındaki ilişkilerde Marksist-Leninist ilkeleri bozdu ve bütün Komünist harekete ağır zarar verdi. Uluslararası işçi sınıfı hareketinin ve ulusal kurtuluş hareketinin acil sorunları bakımından yaratıcı gelişmeyi engelledi ve Komünist partilerini işçi kitlelerinden tecrit etti.»[24]

Bu eleştiride ima edilen teorik ve politik görüşler bu kitapta öne sürülen analizden çok uzaktır[25], ama

---

24. **Istoriya mezhdunarodnovo rabochevo i natsionalnosvobitelnovo dvisheniya** («History of the International Workers' and National Lâberation Movement»), III, Moskova 1966, s. 592. Bu kitabın, çeşitli kereler belirtildiği gibi, resmî ortodoksluğa özel bir otorite kazandıran SBKP yüksek parti okulunda ders kitabı olarak kullanıldığı hatırlanmalıdır.

25. Bu, Yirminci Kongre'nin, savaşların kaçınılmaz olmadığı, sosyalizme barışçı geçiş, yoksul ülkelerde millî burjuvazinin anti-emperyalist rolü, sosyal demokratlar ile birlik vb. konulardaki doğmaları yerine Stalin'in doğmalarının mahkûm edilmesidir. Hem yeni hem de eski doğmalar —doğaçlama ve pragmatizm bakımından aynı metodolojik soydan gelirler— aynı stratejik hedefe hizmet ettiler: Amerikan emperyalizmi ile sürekli ve uzun bir uzlaşma —Kominform'un barış kampanyasının «sürekli ve uzun barış»ı— sayesinde «barış içinde birarada yaşama»nın pekişmesi. Bu ise, Kominform eleştirisi yukarda belirtilen bu versiyonun ikilemini açıklar: «faaliyet»i ağır biçimde mahkûm edilirken, «genel çizgi»si bütünü ile doğru olarak betimleniyordu. Ayrıca, Kominform olayında, daha önemli diğer sorunlarda olduğu gibi Stalin, «kişilik kültü»nün bütün

bunların kamuoyuna duyurulma olgusu, Kominform döneminde Komünist partilerinin büyük çoğunluğunu etkileyen gerilemenin boyutunu gösterir.

Bu kitabın birinci bölümünde ortaya konulan Komünist hareketin genel gelişmesi 1947'den sonra birkaç istisna ile genel bir çizgi halini aldı. Esas istisna, yani Çin devrimi, tarihsel önemde idi. Öteki istisna, Çin Komünistleri dışında doğrudan yardım almayan Vietnamlı Komünistlerin ulusal devrimci savaşı idi. Batı kapitalizmi içinde sadece İtalyan Komünist Partisi üyelerini ve etkinliğini sürdürebildi. Bu üç örneğin dışında, bu dönemde zayıflama göstermeyen bir Komünist Partisi bulmak zordur. Batı Komünizmi'nin öteki «dev»i neredeyse üyelerinin yarısını kaybetti. Uydu ülkelerde iktidarda bulunan Komünist partileri 1956 krizinin hemen gösterdiği gibi bu dönemden ağır bir sarsıntı geçirerek çıktılar. Sovyetler Birliği de nasibini aldı.

Savaşın sona ermesinden itibaren gizlice beslenen yenilenme umutlarının kırılması görülmemiş bir politik kayıtsızlığa yol açtı. Çin'de bile, zaferi izleyen yıllarda partinin gösterdiği gelişmenin ardından, bir önceki döneme kıyasla dikkat çekici bir gerileme görüldü. Fakat, Komünist hareketin kapitalist dünyadaki gerilemesi gözle görülebilecek durumda iken, aynı şey «sosyalist» ülkelerde bürokratik devlet diktatörlüğünün, gerçek gelişmeyi gizemlileştiren propagandanın gerisinde saklı kaldı — Yirminci Kongre'ye kadar.

Sanayileşmede ve ekonomik yeniden inşada sağlanan gerçek ilerleme biriken çelişkilerin ve darboğaz-

---

hataları açıklayan sihirli bir formül haline getirilmesi gibi, önceki politikaların hoş olmayan çeşitli sonuçları için bir günah geçisi olarak kullanıldı. Böylece, hem «sosyalist» ülkelerde hem de Komünist harekette Stalinist sistemin yapısı içinde kısıtlanan, belirleyici sebeplerin eleştirel, Marxist analizi ihtiyacı bir yana bırakıldı. Bu ise, geçmiştekine çok benzeyen politika ve yöntemlerin oluşturulmasını kolaylaştırdı.

ların gizlenmesini mümkün kıldı. Kısaca, Komünist harekette, genel dünya çapında bir gerileme vardı. Bugünden katıldığında bunun gerçek anlamı görülür; bu konjonktürel bir fenomen değil, Stalinist tipte Komünist partinin geri çevrilemez tarihsel çöküşünün başlangıcı idi. Belirleyici sebepler bu partinin tarihinde yer alır, ama bu dönemde —daha önceki ve sonraki dönemlerin her birinde olduğu gibi— bunlar kendi özgül biçimlerini aldılar.

Genel politik planda, «sosyalist kamp»ın sınırları dışında meydana gelen bu gerilemenin başlıca sebebi, dünya polisliği konumunun yeni heveslisi tarafından önderlik edilen gerici güçlerin saldırısı olarak görüldü. Aslında bu saldırının açıklanması —bu saldırının olasılığı ve farklı ülkelerde değişen başarı dereceleri— bir önceki dönemde İngiliz-Amerikan koalisyonuna ve «anti-Faşist» burjuvazilere uygulanan taviz politikasında, nihai olarak, bulunmaktadır. Bu politika Faşizm'e karşı zafer nedeni ile kitle hareketi içinde gelişen coşkuyu azalttı. Komünist partilerinde hâlâ varolan devrimci eylem kapasitesini içerden zayıflattı. Seçim, parlamenter kretenizm, «büyük ittifak»ın sürekliliği hakkında hayaller yolu, bir diğer deyişle ulusal ve uluslararası çapta sınıf işbirliği yolu, hareketi silahsızlandırdı, direniş ve kurtuluş yıllarında katılan yeni militan grupları demoralize etti. Amerikan emperyalizminin saldırısına ve günlük ekonomik talepler alanı dışında ulusal burjuvazilere —1944-5'ten 1947'ye kadar yer altında, daha sonra açıktan— muhalefet eksikliğinin nedeni budur.

Bu alandaki esas rolü sanayileşmiş kapitalizm içinde Sosyal Demokrasi'den daha iyi yerine getirebilecek sadece iki Komünist partisi vardı: Fransa ve İtalya'dakiler. Bu yüzden, Fransız partisi, yukarda gördüğümüz gibi, militanlarının çoğunu kaybetse bile; işçi sınıfı içindeki etkinliklerinin çoğunu elde tutmayı başardılar. Devrimin partisi olmadıklarını göstermişler, ama öte yandan, günlük çıkarlar uğruna

verdiği mücadelede işçi sınıfı için yararlı olabileceklerini ortaya koymuşlardı.

Öteki »ileri ülkeler»deki Komünist partileri bir kez daha büyük Sosyal Demokrat partilerin ve reformist sendika federasyonlarının yanında güçsüz, küçük marjinal guruplar haline geldiler. Batı Almanya'da yeniden kurulan Komünist partisi bile uzak geçmişteki halinin bir gölgesinden başka şey değildi[26]. Birle-

---

26. Kominform dönemi sırasında Batı Avrupa'daki Komünist partilerin gelişmesi hakkında bazı ayrıntılar aşağıdadır.

İtalyan Komünist Partisi

1946: oyların (parlamento seçimlerinde) % 19'u.

1952:2 093 540 üye.

1947: 1 889 505 üye.

1953: oyların % 22.7'si.

Fransız Komünist Partisi

1946: dağıtılmış 1 034 000 parti kartı, 804 229 üye.

1954: dağıtılmış 506 250 parti kartı.

(1946'dan sonra PCF. üyelerin aldıkları kartların sayısını değil, sadece Merkez Komite'nin federasyonlara dağıttığı parti kartlarının sayısını yayımladı. Bu iki sayı arasında 1946'da ortaya çıkan fark dikkate alındığında,

1954'te militan sayısının 400 000'in altında olduğu sonucuna varmak mümkündür.)

1946: parlamento seçimlerinde oyların % 28.6'sı.

1956: % 25

1947: Bu yıl içinde parti basını, günlük basının toplam 11 000 000 olan tirajı içinde 2 770 000 tiraja sahipti. (Aynı yıl içinde PCF 30 adet yerel günlük ve haftalık yayın çıkarıyordu.)

1952: Tiraj 900 000'e düştü. (Parti bir dizi yerel yayın organını kaybetti ve L'Humanitè'nin tirajı düştü.) Günlük Fransız gazetelerinin toplam tirajı hâlâ 11 000 000 idi.

Avrupa'daki Küçük Yasal Komünist Partileri

	faal üyeler	
Avusturya	150 000 (1948)	28 000 (1951)
Belçika	100 000 (1945)	14 000 (1954)
Danimarka	75 000 (1945)	21 000 (1953)
Finlandiya	150 000 (1946)	50 000 (1952)
Büyük Britanya	47 513 (1944)	34 801 (1953)

şik Devletler'deki Browder'in ihracından sonra çok küçülen (geniş bir militanlar gurubu partiyi terk ettikten sonra) Komünist Parti, işçilerin büyük çoğunluğunun kayıtsız kaldığı bir durumda Mc Charty baskısının kurbanı oldu. İspanyol Komünistleri gerilla mücadelesini bırakmak zorunda kaldılar. Verdikleri mücadele, 1939'da uğranılan korkunç yenilginin, bunu izleyen terörün ve «demokrasilerin ihaneti»nin yeni bir örneği yüzünden demoralize olan halk kitlesinden ne yeterli destek görmüş ne de yeterli sayıda taraftar toplayabilmişti. Yunanlı Komünistlerin uğradıkları trajedi daha önce anlatıldı.

1947'de Birleşik Devletler, Latin Amerika'da genel bir anti-Komünist saldırının başlangıcı olarak Latin Amerikan oligarşileri ile Rio de Janerio paktını kurdu. «Büyük ittifak» politikasından etkilenen —bu etki Browder çizgisinin etkisi ile bir ölçüde hızlandı— Komünist partilerinin çoğunluğu önceki yıllarda anti-emperyalist mücadeleyi pratikte terk etmişlerdi. Bun-

---

Hollanda	53 000 (1946)	16 000 (1955)
Norveç	45 000 (1945)	13 000 (1953)
İsveç	48 000 (1946)	28 000 (1953)
İsviçre	13 500 (1945)	8 000 (1953)
Batı Almanya	bilinmiyor	

	oy % si			
Avusturya	1945:	5.4	1953:	5.4
Belçika	1946:	12.7	1954:	3.5
Danimarka	1945:	12.5	1953:	4.3
Finlandiya	1945:	23.5	1951:	21.6
Büyük Britanya	1945:	0.4	1955:	0.1
Hollanda	1946:	10.5	1952:	6.2
Norveç	1945:	11.9	1953:	5.1
İsveç	1944:	10.3	1952:	4.3
İsviçre	1947:	5.1	1951:	2.7
Batı Almanya	1949:	5.7	1953:	2.2

(Yukardaki bilginin çoğu Branko Lazitch'ten alınmıştır, **Les Partis communistes d'Europe.** Fransız Komünist basını hakkında, Anna Kriegel, **Les Communistes français.**)

lar yer altına çekilmeye zorlandılar ve etkin bir direniş örgütleyemediler. Hemen hepsi politik güçsüzlüklerini daha da arttıran iç krizlere sürüklendi[27]. Endonezya, Burma, Malaya ve Filipinler'deki Komünist partileri Çin deneyinden etkilendiler. Ama bu dene-

---

27. Sovyet tarihçilerine göre bütün Latin Amerikan Komünist partileri 1947'de 500 000 üyeye sahipti (**Istoriya mezhdunarodnovo... dvisheniya,** III, 385). 1964'te üye sayısı 300 000 den fazla değildi (Ponomarev, **Le Mouvement rèvolutionnaire international de la classe ouvrière,** Moskova, s. 359). Bir önceki kaynağa göre 1956'dan sonra büyük bir ilerleme kaydedildiğini dikkate alırsak, Latin Amerikan Komünist hareketinin Kominform döneminde kaydettiği dramatik zayıflama hakkında bir fikir edinebiliriz.

Bütün bu dönem içinde söz konusu partilerde iç krizler yaşandı. 1953'te Reinoso «fraksiyon»u, anarko-sendikalist görüşlerin yayılması ile suçlandıktan sonra Şili Komünist Partisi'nden ihraç edildi. 1955'te Uruguay partisi kendi Genel Sekreteri Gomez Chiribao'yu milliyetçilik suçlaması ile ihraç etti. Venezuela Komünist Partisi eski Genel Sekreter Fuenmayor'un önderlik ettiği «fraksiyon»u ihraç etti. 1952'de Kolombiya Komünist Partisi sol sapma ile suçladığı bir guruba karşı harekete geçti.

En ağır kriz Arjantin Komünist Partisi içinde idi. Bu partinin Codovilla'nın hakimiyeti altındaki liderliği daima Avrupalı Komünist partileri taklit etme endişesi ile göze çarpmıştı. Bu taklitçilik partiyi Peronizm'i Faşizm olarak sınıflamaya ve ona karşı Halk Cephesi taktikleri için çağrı yapmaya götürdü. Liderliğin en iyi üyesi Jose Real bu politikayı eleştirdi ve işçi sınıfının büyük çoğunluğunu etkileyen Peronizm içindeki anti-emperyalist eğilimler ile ittifakı temel alan yeni bir strateji önerdi. Juan Josè Real ve diğer militanlar ihraç edildiler ve Codovilla kliği onlara karşı rezil bir iftira kampanyası örgütledi.

Tam bu sırada (1948) Liberal lider Gaitain'in katledilmesi üzerine Kolombiya iç savaşı patlak verdi. Kolombiya Komünist Partisi 1958'e kadar süren iç savaşa aktif biçimde katıldı.

Bir sonraki kitapta Latin Amerikan Komünist hareketinin sorunlarını ve onun tarihsel gelişimini ayrıntılı olarak incelemeye çalışacağım.

yi özümlememişlerdi. Önceki yıllarda izledikleri ve elverişsiz bir pozisyona gelmelerine yol açan ulusal burjuvaziye itaat şeklindeki oportünist politika ile ve yeterince hazırlanmadan silahlı mücadeleye atıldılar. Silahlı hareketler ya ezildi veya uzun süreli gerilla savaşı verceekleri tecrit edilmiş bölgelere çekilmek zorunda bırakıldı. Hindistan Komünist Partisi bu dönemde sağ ve sol kanatlar arasında şiddetli bir iç mücadele ile sarsıldı. Önceki dönemde hâkim olan sağkanat oportünist fraksiyon partiyi ulusal burjuvazinin bir eklentisi haline getirmişti; bu arada sekter solcu guruplar burjuva kesimler arasında ayrım yapmıyorlardı. Bunlar köylü kitlelerin taşıdığı devrimci potansiyel hakkında Çin deneyinin öğrettiği dersi kavramayı başaramamışlardı[28]. Japon Komünist Partisi iç mücadeleler yüzünden benzer biçimde zayıf düştü ve ek olarak Kore savaşı sırasında Amerikan işgalcilerinin uyguladıkları baskıcı önlemlerin kurbanı oldu.

Komünist partilerin iç örgütlenmeleri bakımından Kominform dönemi bürokratik merkeziyetçiliğin artması ve ideolojik bir örnekliğin gelişmesi ile belir-

28. Bu yıllarda, Güney ve Güney-Doğu Asya'daki Komünist partileri içinde, silahlı mücadele sorunları ve milli burjuvaziye karşı tavır konusunda sert bir fraksiyon mücadelesi meydana geldi. Gördüğümüz gibi, Çin Komünist Partisi'nin stratejisi, bağımsızlığı ve devrimci güçlerin denetimini korurken milli burjuvazinin anti-emperyalist kesimleri ile bir ittifakı teşvik etmekte idi. Stalin'in «soğuk savaş»ın başlangıcında izlediği politikalar, Amerikan stratejisinin anti-sömürge politikasının milli burjuvazi üzerinde yarattığı etkinin bir sonucu olarak, bu partileri söz konusu sorunla ilglii sekter tutumlara itti. Ayrıca, Mao'nun silahlı mücadele stratejisi daima taktik bir hedef tarafından belirlenmişti ve erken ayaklanma girişimlerinden dikkatle sakınılmıştı. Güney ve Güney-Doğu Asya Komünist partilerinde Çin devriminin etkisi altında gelişen sol-kanat eğilimler silahlı mücadeleye girme konusunda asla bu kadar tedbirli değillerdi ve yeterli hazırlık yapılmadan bu mücadeleye giriştiler. Aynı zamanda millî burjuvaziye bir blok olarak saldırdılar.

lendi. Bu, söz konusu partilerin, ilkinde Troçkizm'e karşı savaş adı altında gerçekleştirildiği gibi, bu kez de Titoizm'e karşı savaş adı altında bir çeşit ikinci kez «Bolşevikleştirilmesi» idi. Standart uygulama ihraçlardı. Denetledikleri yapılarda, ek olarak daha alt safları da etkileyen krizler yaşamayan birkaç parti vardı. İç politik faaliyet, direniş ve kurtuluş yıllarında bu partilere sızan temiz havayı yok eden bir rutin mesele haline getirildi. Bu ikinci «Bolşevikleştirme»nin yol gösterici ilkesi, birincisine hâkim olan ilkenin aynısı idi: Hareketi Moskova «Marksizm»inin liderliği altında monolitik katılığa zorlamak. O sırada bu katılık —Yugoslav sapmasının gösterdiği gibi— savaşın ve Komintern'in kapatılmasının güçlendirdiği ulusal ve milliyetçi hareketler tarafından tehdit ediliyordu. Kominform bu eğilimlere karşı mücadelede politik ve örgütsel bir araç olarak hareket etti.

Öteki, özgül olarak ideolojik araç Stalin kültü idi. Kuşkusuz bu fenomen, geliştiği oranda, Marksizm'in terk edilmesi ve onun pragmatizmin ve praktisizmin eşlik ettiği bir çeşit akide ile yer değiştirmesi anlamına geliyordu. Ne var ki, bütün bunlar aynı zamanda bu kültün merkezkaç eğilimleri tutma aracı olarak sahip olduğu pratik işleve ekleniyorlardı. Ulusal Komünist liderlerin kendi kültlerinin paralel gelişmesi daha karmaşık bir fenomendi. Her partinin Stalin'e sadık bir lider çevresinde monolitik birliğinin garantisi buydu; ama aynı zamanda bu, Sovyet yönetiminin kültüne ulusal ve milliyetçi tepkinin belirsiz bir ifadesi idi —bazı durumlarda bilinçsiz, bazılarında ise daha az bilinçsiz. (Stalin kültü, ötekinin, daha derin köklenmiş Moskova liderliği kültünün, kişiselleştirilmesi idi. Birincisinin mahkûm edilmesinden sonra pitoresk Nikita'da yeni bir kişiselleşme bularak devam etti.)

Kominform faaliyetinin yukardaki eleştirel değerlendirmesi şunu teslim ediyordu: «Keyfi dikta politikası... Uluslararası işçi sınıfı hareketinin ve ulusal

kurtuluş hareketinin acil sorunları bakımından yaratıcı gelişmeyi engelledi.» Buradaki «engelleme» Kominform dönemini karakterize eden «yaratıcı gelişmeler» alanındaki tam sterilite dikkate alındığında oldukça hafif kalıyor. Bu bakımdan bir kötüleşmenin olduğundan söz edilemez; önceki durum basit biçimde sürüyordu. Ne var ki, durumun sonuçları gittikçe daha ağırlaştı, çünkü bu sırada savaşın radikal biçimde dönüştürdüğü dünya, gelişmeye ve çok daha karmaşık sorunlar yaratmaya devam ediyordu.

Tekelci devlet kapitalizminin yayılması, kapitalizmin bu yeni aşamasında işçi mücadelesi, yeni proletarya devrimleri ve sömürgeciliğin ezdiği halkların ayaklanması gibi sorunlarla yüz yüze gelen Komünist hareket geçmişin formüllerini ve klişelerini savurmaya devam etti. Araştırma yoktu, gerçek tartışmalar yoktu ve yeni fikirler yoktu. En çok, eski reformist ve pasifist fikirler zayıf biçimde ele alınıyor ve canlandırılıyordu. Partilerin iç örgütlenmesi insanların en yumuşak değişim önerilerini bile engelliyordu. Ve bir öneri şansı ortaya çıksa bile —Komünistlerin beyinlerini katılaştıran yirmi yıllık ideolojik bir örneklikten sonra zor bir süreç— doğmadan öldürülüyordu. Yeni fikirler öne sürme yeteneğine —ve hakkına ancak Büyük Teorisyen'in sahip olduğu kabul ediliyordu. (Doğu Avrupa'da birçok iktisatçı, tarihçi ve felsefeci bu kuralı az da olsa ihlal etmelerini ağır biçimde ödediler.) 1950'de Büyük Teorisyen linguistikte, Marksist alt ve üstyapı teorisini «zenginleştirme» sürecinde bir otorite haline geldi. 1952'de, kapitalizmin şimdiki durumu ve geleceği hakkında teşhislerde bulunmayı bırakırken, «sosyalizmin iktisadi sorunları»nı halletti.

Stalin'in bu son katkılarının teorik saçmalığı o kadar iyi biliniyor ki, ayrıca zaman harcamaya gerek yok. Şunu belirtmek yeterli olacak: Stalin, «tek ülkede sosyalizm» doktrininden çıkardığı bir dünya devrimi şemasını yeni duruma uyguluyordu. Sovyetler

Birliği'nde sosyalizmin inşasının tamamlanmış olduğu öncülünden hareket eden Stalin, kapitalizm ve emperyalizm dünyanın geri kalan kısmında («sosyalist kamp»ın dışında) var olmaya devam etse bile, Komünizm'i Sovyet bölgesi içinde aynı tarzda inşa etmenin mükemmel biçimde mümkün olduğunu savunuyordu[29] Ve Avrupa'daki Halk Demokrasileri'nde ve Asya'da da SSCB'nin yardımı sayesinde sosyalizmin tam inşası mümkün olacaktı. Stalin'e göre bu ülkelerin sanayi gelişim oranı öyle idi ki, «bu ülkelerin... Artık kapitalist ülkelerden ithalat ihtiyacı duymayacakları (bir aşamaya)... Kısa sürede geçilecek» idi[30] Sovyetler Birliği ile yapılan ticaret bu ülkelerin bütün ihtiyaçlarını karşılayacaktı.

Aynı zamanda kapitalizm hızla mezarına doğru gidiyordu. Başlıca kapitalist ülkeler «'Marshall Planı', Kore'deki savaş, çılgınca silahlanma ve sanayinin militarizasyonu ile bu güçlükleri dengelemeye çalışıyorlar. Ama bu daha çok bitmiş bir adamın son çırpınışlarını andırıyor.» Stalin'in bu sonuçlara varırken üzerinde durduğu zemin şuydu: «İki karşıt kampın varlığının ekonomik sonucu, bütün dünyayı kapsayan tek bir pazarın bölünmesi idi; böylece şimdi, aynı zamanda birbirine karşı iki paralel dünya pazarına sahip bulunuyoruz.» «Sosyalist dünya pazarı» sürekli olarak genişlerken «dünya kaynaklarının başlıca kapitalist ülkeler tarafından sömürüldüğü alan, genişlemeyecek fakat daralacak... Bunların sanayileri gittikçe da-

29. 1946'da Stalin ilk kez şu görüşü ifade etti: «Tek ülkede Komünizm, özellikle Sovyetler Birliği gibi bir ülkede mükemmel biçimde akla uygundur» (**Sunday Times**'la röportaj, 17 Eylül 1946).

30. Stalin, **Economic Problems of Socialism in the USSR**, Moskova, 1952, s. 36. Aynı sayfada Stalin şunu iddia ediyordu: «Bu işbirliğinden çıkan deney gösteriyor ki, tek bir kapitalist ülke Halk Demokrasileri'ne, Sovyetler Birliği'nin sağladığı kadar etkin ve teknik olarak yetkin yardım sağlayamazdı.»

ha düşük kapasitede çalışacak.» Bu durum bu ülkeler arasındaki çelişkilerde bir kızışmayı kışkırtacak ve kendi aralarında savaşları kaçınılmaz hale getirecek; bu arada kapitalist ve sosyalist bloklar arasında bir savaş her geçen gün biraz daha güçleşecek.

SSCB'nin önderlik ettiği «kamp»ta sosyalizmin ve Komünizm'in muzaffer gelişmesini ve Birleşik Devletler'in önderlik ettiği «kamp»ta kapitalizmin sürekli olarak gerilemesini, sonuçta, sosyalizmin doğal ve kaçınılmaz olarak dünya çapında kazanacağı zafer izleyecekti. Bu yüzden, bu karşıkonulamaz tarihsel gelişmeyi sağlamak için çözülmesi gereken esas problem, kapitalist güçlerin —Suslov'un belirttiği gibi gittikçe zayıfladıkları için «öfke patlamaları»na yol açıyorlardı— «sosyalist kamp»a saldırmalarını ve böylece bu «kamp»ın Komünizme doğru muzaffer yürüyüşünü kesintiye uğratmalarını önlemekti. İki süper güç arasında «istikrarlı ve uzun süreli» bir uzlaşma olmaksızın kavranması imkânsız olan «istikrarlı ve uzun süreli» bir barışı garantilemek, sonuç olarak, Komünist partilerin başlıca amacı haline geldi.

Bunun mantıksal bir sonucu, kapitalist ülkelerde sosyalist devrim mücadelesinin ikinci plana atılması ve özellikle dünya barışının tehlikeye atılmaması gibi yüksek bir düşünceye tabi kılınması oldu. Esas olan, bütün ülkelerdeki Komünist partilerinin, bütün barış taraftarlarını, Sovyetler Birliği'ne karşı Birleşik Devletler'den gelecek savaşçı eğilimlere karşı bir duvar gibi, ve bütün ulusal bağımsızlık taraftarlarını kapitalist güçler arasındaki çelişkileri derinleştiren bir araç olarak, birleştirmeleri idi. Bu iki görev, çeşitli burjuvazilerin, yurtsever, demokratik veya pasifist kesimleri için kabul edilemez olan iç toplumsal ve politik hedeflerin savunulması ile daha fazla zorlaştırılmayacaktı. Stalin'in, Komünist partilere son tavsiyesinde (Ekim 1952'de Sovyet Komünist Partisi'nin Dokuzuncu Kongresi'nde yaptığı konuşmada) kapitalist ülkelerde sosyalist hedefler için verilen mücadeleye

değinmemesinin sebebi budur. Kongre'ye katılan Batılı Komünist liderlere Stalin şöyle diyordu: «Eğer yurtsever olmak ve ülkenizde öncü güç haline gelmek istiyorsanız, ulusal bağımsızlığın ve ulusal egemenliğin, burjuva demokratik özgürlüklerin ve barışın bayrağını yükseltmelisiniz.»[31] Sosyalizmin bayrağı ihtiyatla sarılıp, bırakılacaktı.

31. Stalin, **Derniers Ecrits**, s. 188.

10

Epilog

«Evrensel tarihte insanların eylemleri, planladıkları ve başardıkları şeyden, dolaysız bilgilerinden ve niyetlerinden farklı sonuçlara sahiptir. Amaçlarına ulaşırlar, ama aynı zamanda, bunların içinde gizli üretilmiş, bilinçli olarak farkında olmadıkları ve hesaba katmadıkları bir şey vardır.»

HEGEL

Stalin'in ölümü ile birlikte Komünist hareket tarihsel zayıflama dönemine, genel kriz aşamasına girdi. Bu kitabın osnraki iki cildinin konusu bu olacak. —Üçüncü ciltte SBKP'nin Yirminci Kongresi ile Çin-Sovyet çatışması arasındaki dönem ve dördüncüsünde şimdiki dönem. Bu aşama hakkındaki analizimize Sovyet rejiminin Stalin dönemindeki iç çelişkilerine genel bir bakışla başlayacağız; çünkü bu çelişkiler, Komünist hareketin merkezinde ilk ciddî karışıklığı üreten büyük karizmatik liderin ortadan kalkması ile kritik bir noktaya geldi. Bu karışıklığın şok dalgaları, «sosyalist kamp»ın rejimlerinde, «kamp»ın dışındaki Komünist partilerinde ve devletler ile partiler arasındaki ilişkilerde, ideolojik, politik ve örgütsel bariyerleri kaldırdı. Gizli kalmış çatışmalar ve merkezkaç eğilimler serbest kaldı. Mitler ve doğmalar dağıldı. İnsanların kafası kuşku, hattâ kederle doldu. Kısmî ve

çevresel krizler, bütün Komünist hareketin genel krizini oluşturarak Sovyet merkezinin krizi ile birleşti.

Bu ilk iki ciltte, Komünist hareketteki krizin tarihsel olarak bu hareketin periferisinde başladığı olgusundan hareketle Sovyet rejiminin Stalin yönetimi altında gelişmesinin genel bir analizinin yapılması esas alınmadı. Gördüğümüz gibi, krizin ilk belirtisi Komünist Enternasyonal'in hem sömürge hem de kapitalist dünyada uğradığı başarısızlıktı. Bu daha sonra kendisini Avrupa'daki Komünist hareketin kapitalizmin 1940'lardaki felaketli krizini devrimci bir sonuca ulaştırmadaki güçsüzlüğünde ve daha sonra Yugoslavya ile kopuşmada ve Halk Demokrasilerinin itibar kaybetmesinde (duruşmaların inanılmaz aynasında yansıdı) gösterdi. Bu arada Stalin rejimi, yoluna çıkan bütün engelleri, gerek kulakların gerici muhalefetini, gerekse Bolşevik eski muhafızların devrimci muhalefetini amansız biçimde ezerek kuruldu ve Sovyet sınırları içinde pekişti. Bu rejim sadece tarih için değil, Marksizm'in teorik kehanetleri için de tamamen yeni bir toplumsal sistem olarak biçimlendi ve gelişti. Ne kapitalist ne de sosyalist olan bu rejim, yıkılmış ve açlık çeken bir ülkede en yararlı ve en doğrudan işlevleri, ekonominin örgütlenmesini ve kontrolunu ele geçirebilen unsurlardan hareketle gelişmeye başlayan yeni tipte bir toplumsal sınıfın başlıca üretim araçları üzerindeki sömürüsünü temel aldı. Bu rejimin sosyalizmi inşa etmekte olduğuna ve proletaryanın diktatörlüğünü cisimleştirdiğine, Marksizm'i pratikte uyguladığına, subjektif olarak —en azından bir süre için— inanılırken; bu yeni hâkim sınıf üretim araçlarının, işçi kitlesinin her türlü müdahalesine ve kontroluna bağışık gerçek yararlanıcısı haline geldi ve dereceli olarak bir hâkim sınıfın subjektif karakteristiklerini kazandı.

1917 Sovyet demokrasisinin yıkımından doğan bu rejim, üretici güçleri geliştirme, ülkeyi ekonomik ve kültürel gerilikten çıkarma ve onu, insanlık tarihin-

de görülmemiş oranlarda sanayileştirme yeteneğini gösterdi. 1940'ların sonunda —Yirminci Kongre'nin kabul ettiği gibi— sosyo-politik yapılar, üretici güçlerin ulaştığı düzey ve onları daha da geliştirme ihtiyacı ile daha şimdiden çelişme durumuna girmişti. Klikler arasında birbirini izleyen mücadelenin kötü şöhretli amansız niteliği —demokrasinin her türünden yoksun, içindeki diktatörlüğün kalıtsal olmadığı, devrim için gerekli koşulların henüz olgunlaşmamış olduğu bir politik sistemde devamlılık sorununu çözmenin yegâne yolu— tamamen kişisel hırslar ile açıklanamaz. Bu mücadelenin temel bir sebebi, hemen yukarda belirtilen, belirli bir şiddet derecesine ulaşmış, sadece Sovyet devleti değil bütün «sosyalist kamp» ve Komünist hareket içindeki diğer çatışmalar ve gerilimler ile etkileşmiş olan çelişki idi.

Bu durumda bizzat iktidar mücadelesinin dialektiği Kruşçev'in «gizli rapor»unu, sistemin süregelen yapısı hakkında kaba bir ifşaatı —kasten sürdürülen mistifikasyonlara rağmen— üretti. Bu noktaya kadar Komünistlerin burjuvazi ve «hainler» tarafından uydurulmuş iftiralar olarak gördükleri şey, şimdi yeni Genel Sekreter tarafından resmen doğrulanıyordu. «Sosyalizmin vatanı»nda iktidarın işçilerin elinde, hattâ işçileri temsil etme iddiasındaki partinin bile elinde olmadığı —ve uzun süredir olmamıştı—, her yerde var olan bir polis gücünün hizmet ettiği, tam yetkili bir diktatörün elinde olduğu şimdi açığa çıkıyordu. Bu diktatörün başlıca yönetme yöntemleri politik cinayet ve kitlelerin ideolojik manüplasyonu idi. Yugoslav devrimine karşı yürütülen kampanyanın, tıpkı Halk Demokrasileri'ndeki duruşmalar gibi Stalin ve O'nun polisi tarafından gerçekleştirilmiş rezilane bir tertip olduğu da şimdi açığa çıkıyordu. Buradan hareketle, Halk Demokrasileri'nde iktidarı elde tutanın işçiler veya onları temsil etme iddiasındaki partiler değil, yeni Rus otokratı ve onun siyasi polisi olduğu sonucu çıkabiliyordu. Komünist hareketin genel poli-

tikasının ne üye partiler ne de «öncü parti» tarafından belirlenmemiş olduğu, çünkü bu «öncü parti»nin en yüksek organlarının (Kongre ve Merkez Komitesi) Kremlin'in efendisinin kaprisleri ve, kendileri de kaçınılmaz gizli polisin denetimi altında tutulan asistanlar kliği tarafından manüple edildikleri, şimdi açığa çıkıyordu.

Ve bu böylece devam edip gidiyordu. «Gizli-rapor» şu merkezi olguyu teslim etti (ya da en azından okuyanın çıkarın yapmasını sağladı): Stalin'in dünyasının her alanında —ülkeler, partiler, ideoloji, politika, ekonomi, kültür— son söz gizli polise aitti. Muazzam bir polis mekanizmasının en yüksek başı, ama aynı zamanda kurbanı, Stalin'di.

Bu zamana kadar Sovyet rejiminin etkisi, bu rejimin ne olduğuna değil de, neyi iddia ettiğine ve nasıl göründüğüne bakılarak onun çevresinde gelişen bütün Komünist harekete yayılmıştı. Bu rejim, Komünist harekete kendi doğmalarını ve modellerini empoze edebilmekte, onu kendi ulusal politikasına tabi kılabilmekteydi, çünkü dünyadaki bütün devrimcilerin gözünde, sosyalizmin ilk cisimleşmesi ve Marksist düşüncenin en yüksek noktası idi. Böyle görünebilmekteydi, çünkü baskı ve sömürünün spesifik tarihsel biçimlerinin —kapitalist ve feodal biçimler— tasfiyesi ve sanayileşme ile eğitimdeki niceliksel başarılar, eski Çarlık dünyasına kıyasla gerçek bir kurtuluştu. Bu gerçek kurtuluşun sağlanması —rejimin «Marksizm»i bu amaca adapte ederek bizzat ürettiği gizemlileştirilmiş ideolojinin yardımı sayesinde— insan yabancılaşmasının yeni biçimlerine, bazı bakımlardan «ileri» kapitalizmdeki benzer biçimlerden bir gerilemeyi ifade eden baskı ve sömürüye bir perde olarak iş gördü. Bir kez daha tarihin hareketi, teorik kehanetlerin en basiretlisinin tasarladığından çok daha karmaşık ve çelişkin olduğunu bizzat gösterdi.

Sovyet rejiminin gelişmesine, onun görünümüne ve gerçekliğine bu bakış Komünist hareket içindeki

krizin ilk tarihsel dışavurumlarının analizi boyunca devamlı ortaya konuldu ve hareketin krizindeki, onun yenilgilerindeki ve başarısızlıklarındaki çeşitli faktörlerin ana kaynaklarını, analizin gerektirdiği ölçüde açıklamaya çalıştık. Bunlar Sovyet rejiminin sosyalist özüne, onun sosyalist devlet ve devrimci parti modeli olarak kullanılmasına, onun ideolojisinin, her Komünist partisinin taktiklerinin, stratejisinin, programının ve politikalarının temeli, Marksizm'in nihai gerçekliği olarak kutsallaştırılmasına ve dünya stratejisinin, önce Komintern'in ve sonra Komünist hareketin, Sovyet devletinin uluslararası politikasına boyun eğdirilmesine inancı kapsar.

Fakat, 1953-6 olaylarının başlaması (Beria'nın suçlanması ve gizli polisin yöntemleri hakkında ilk açıklamalar, «gizli rapor», Polonya ve Macaristan Ekimleri, Stalinist emperyalizmin ayaklanan bir halka karşı ilk silahlı müdahalesi) ile birlikte Sovyet rejimi bütün Komünist harekete her geçen gün biraz daha, o zamana kadar göründüğü gibi değil de, gerçekte olduğu gibi görünmeye başladı. İsabetsizliklerine rağmen yeni ideolojik mazeretlerin (Stalin'in büyük bir günah keçisi olarak kullanılması, mutlakçılığının «kült» ile, «kült»ün ise yine O'nun mutlakçılığı ile açıklanması, «gizli rapor»da betimlenen şaşırtıcı gerçekliğin rejimin «sosyalist özü»nü ve onun «Marksizm»inin bilimsel esasını olduğu gibi muhafaza etmesi) pek çok Marksist'i tatmin ettiği ve böylelikle onların yaşayan Marksizm ile ilişkiyi kaybetmiş olduklarını gösterdiği doğrudur. Diğerleri, bu argümanları, hareketin yenilenmesine yol açabilecek eksik bir ilk özeleştiri olarak değerlendirdiler. Fakat yeni bir gerçeklik gözler önüne serilmişti ve bunun iktidarı doğrudan gizemsizleştirmesi, bütün doğmaları ve mitleri yıkıma uğratması subjektif bariyerler ile durdurulamazdı. O zamana kadar Komünist partilerinin başarısızlıkları, yenilgileri ve güçsüzlükleri —elde «objektif faktörler» bulunmadığı zaman— daima onların

Sovyet modeli ile ilişkideki kusurları, yetersiz «Bolşevikleşme», Sovyet partisinin ideal teorik düzeyine kıyasla teorik gerilik vd. ile açıklanmıştı. O andan itibaren, azar azar, bir bütün olarak Komünist partilerin ve hareketin uğradığı zayıflamanın, tam tersi bir nedenden, bunların Sovyet modeline benzemelerinden ötürü gerçekleştiği görüşü zemin kazandı.

Böylelikle, Sovyet partisinin krizi her Komünist partinin krizini ve uluslararası Komünist hareketin krizini yansıtan bir ayna haline geldi. Bu çalışmanın üçüncü cildinin neden yukarda değinilen genel analiz ile başladığını bu durum açıklar. Bu genel analiz bizi Komünist hareketin genel krizinin tarihsel habercisine, Yirminci Kongre'ye götürecektir.

Bu çalışmanın ikinci cildini, Komünist hareketteki krizin ve bunun Komintern döneminde ve Enternasyonal'in kapatılması ile Stalin'in ölümü arasındaki on yıl içinde izlediği çizginin tarihsel kökeni hakkında genel bir anlayışa ulaşmak için bizce önemli olan çeşitli noktaları bir araya getirerek bitireceğiz.

1. Birinci cildin 2. Bölüm'ünde («Teorinin Krizi») görüldüğü gibi, Komintern'in kuruluşu, politik platformu, örgütsel karakteristikleri, stratejik ve taktik görüşleri, kesinlikle, Leninist Rus devrimi ve dünya devrimi teorisi tarafından koşullandı. Fakat ileri kapitalizmde olayların gidişatı, kısa süre içinde, Lenin'in dünya devriminin olgunlaşma derecesi ve izleyeceği çizgi hakkındaki hipotezini çürüttü. Tarihin daha sonraki bütün gidişatı, bu çürütmenin Lenin'in Batı kapitalist toplumu hakkındaki teorik modelindeki boşlukların ve hatalı tahminlerin bir sonucu olduğunu, gittikçe daha açık biçimde gösterdi. Bu toplum tipinde sosyalist devrim sorununun tamamını yeniden düşünmenin objektif bir gereklilik haline gelmiş olduğu açıkça görüldü.

Ne var ki, bu objektif gereklilik Komintern çevresinde guruplaşan güçler tarafından, sınırlı bir form içinde ve öncelikle taktik nedenlerden ötürü olanlar

hariç, teslim edilmedi veya kabul görmedi. Devrimin ileri kapitalizmde başarısızlığa uğraması, Marksist teorinin, ne klasik ortodoks biçimindeki ne de Lenin'in yorumladığı kadarı ile, ortaya koyduğu öngörülere bir itiraz sebebi oluşturmayan geçici bir şey olarak —öncelikle Sosyal Demokrat liderlerin «ihaneti»nden dolayı— görüldü. Aynı zamanda, devrimin kapitalist sistemin hayati bölgesinin kıyısındaki geri, yarı-kapitalist ve yarı-feodal bir ülkede ilk zaferi kazanması, Marksist devrim teorisinin Lenin'in yorumladığı şekli ile en yüksek bilimsel mükemmellik derecesine ulaşmış olduğuna mutlak bir kanıt olarak yorumlandı. Sovyet sistemi proletarya diktatörlüğünün pratik bir modeli idi, ve Lenin'in stratejisi ve taktikleri bütün Komünist partileri için sadece ayrı ayrı ulusal koşullara adapte edilmesi gereken bir strateji ve taktikler modeli sağlıyordu. Ne var ki, bu adaptasyon bile ulusal partilere sadece kısmen bağımlı idi; Komintern Yürütme Komitesi, bir diğer deyişle Bolşevik merkez nihaî kararı verme yetkisine sahipti. Kısaca, Rus devriminin gerçekliği, her mıntıkada, birkaç küçük ayarlamadan daha fazlasını gerektirmeyen bir devrim gerçekliği haline geldi.

Bu evrensel gerçekliğe sahip olan Komintern işçi sınıfı hareketi içindeki diğer eğilimlere ve guruplaşmalara «Bolşevik kararlılık» ile karşı çıktı. Onları üye yapmamakla kalmadı, onlarla işbirliğini veya tartışmayı imkânsız hale getirdi. Tam da uluslararası iç savaş hayali dağılırken ve Sovyet devleti ile kapitalist devletler arasında az çok bir barış içinde bir arada yaşama anlayışı oluşurken, işçi sınıfı hareketi içinde bir iç savaş iklimi yaratıldı. Komintern, bir yanda Rus devrimcilerinin ve öte yanda Batılı işçi sınıfı hareketinin tecrübeleri ve fikirleri arasında verimli bir karşılıklı alışverişi geliştirebilirdi. Bunun yerine, sadece reformist eğilimlere karşı değil (bunlarla ilişkiler yeterince kötü idi, çünkü bunlar proletaryanın çoğunluğunu kapsıyorlardı ve ancak bu kitleler ile gerçek bir

bağlantı reformizme karşı ideolojik ve politik mücadeleye içerik kazandırabilirdi) aynı zamanda anarşist veya anarko-sendikalist tipteki devrimci eğilimlere ve hattâ Luxemburgizm veya Ordine Nuovo ve Sosyal Demokrasi'nin solundan gelişen diğerleri gibi gerçek Marksist köklere sahip bir çok eğilime karşı dikilmiş bir bariyer haline geldi. Rosa Luxemburg'un Rus devrimine ve Bolşevik parti modeline eleştirisi uzak görüşlü idi; Bolşevizm'in uluslararası Komünist hareket bir model olarak zorla benimsetilmesinin yol açacağı ağır sonuçlar hakkında yaptığı uyarı kâhince idi. Ne var ki, hem Rosa'nın Almanya durumu bakımından strateji ve taktikler üzerinde fikirleri, hem de Gramsci'nin ilk teorik çalışması, bütünü ile reddedildi veya sessizlik içinde geçiştirildi.

Sonuç, tarihin gerçek hareketinin Lenin'in devrim teorisi ve Marx'ın teorisi için ortaya çıkardığı rahatsız edici soruların yanıtsız kalması oldu. Daha kötüsü, bu sorular kabul edilmediler. Göz kamaştırıcı Ekim devrimi olgusu açığa çıkmış olan teorik krizin karanlıkta kalmasına yardımcı oldu. Proletaryanın tarihteki ilk zaferine duyulan doğal coşku, birkaç küçük örnek dışında, devrimci Marksizm'in eleştirel fakültelerini köreltti veya önemli ölçüde zayıflattı. Yine de, yeni ortodoksluğun yüceltilmesi Komintern içinde, özellikle partinin yapısı ve Rus liderliğinin kabulü konusunda direnişle karşılaşmaksızın gerçekleşmedi. Ne var ki, Bolşevik liderlerin, özellikle de Lenin'in prestiji sayesinde ve «dünya partisi»nin örgütlenme sisteminin bu örgütün öncü organlarına verdiği olağanüstü yetkinin bir sonucu olarak, büyük güçlükle karşılaşılmaksızın bu direnişin üstesinden gelindi. Ama Lenin ölür ölmez, bu «Marksist-Leninist» ortodoksluk Marksizm'in daha önceki tarihinde görülmemiş bir doğmatizme dönüşerek dejenere oldu ve Stalinist sanayileşme sırasında üretilen yeni egemen sınıfın çıkarlarını ifade eden ve bunlara hizmet eden bir yabancılaştırma ideolojisi haline geldi.

2. Yeni ortodoksluğun temellerinden biri, esasta ekonomist, özde ise felaket tesbiti yapan taşlaşmış bir kapitalizm anlayışı idi.

Komintern ve Bolşevik partisi içinde düşünce ve tartışma özgürlüğünün bir ölçüde var olduğu 1920'lerde, sosyalizmin inşasının ortaya çıkardığı problemler Sovyet teorisyenleri arasında önemli tartışma ve araştırmalara yol açtı. Aynısı, daha küçük boyutlarda olmakla birlikte Komintern içinde sömürge ülkelerdeki problemler hakkında oldu. Her iki durumda da, ama özellikle birincisinde, bunların Marksist klasiklerde pek az değinilen yeni problemleri kapsadığı açığa çıktı. Bu çalışma, diğer alanlarda olduğu gibi, Stalin kendi steril ideolojik bir örnekliğini empoze edene kadar devam etti. Ama kapitalizm problemi bakımından böyle bir yaratıcı aşama bile yoktu. Bu konuda başlıca buluşların Marx, tekeller ve emperyalizm bakımından da Lenin tarafından yapılmış olduğu farzedildi. Hem Marx'ın mirasına hem de Lenin'in analizine ekonomizme ve felaket haberciliğine dayanan doğmatik bir yorum katan bir eğilim bu pozisyonun daha da kötüleşmesini sağladı. Bu yoruma göre, tekelci kapitalizmin yapıları üretici güçlerin gelişmesine karşı konulmaz bir engel oluşturuyordu. Bu nedenle, sistemin ekonomik mekanizması, görece kısa bir dönem içinde, büyük bir ihtimalle yeni bir emperyalist savaşın sonucu olarak devrimi kışkırtacak kaçınılmaz bir çöküşe mahkûmdu.

Marx'ın bazı ifadelerinin ve analizlerinin kapitalist dialektiğin, ötesine geçemeyeceği yapısal bir sınırı postüle ettiği bilinmektedir: «Üretim araçlarının merkezileşmesi ve emeğin toplumsallaşması, sonunda bunların kapitalist kabuklarına uymaz hale geldikleri bir noktaya varır. Bu kabuk parçalanır.»[1] Ne var ki, bir bütün olarak Marx'ın devrim teorisi, onun fikirlerinin

1. **Marx, Capital** (Moore-Aveling çevirisi). I, Londra, 1970, s. 763.

ekonomist ve felaket tesbiti yapan bir yorumuna izin vermez. Yine de bu fikirler, İkinci Enternasyonal zamanında, sadece, başlangıç aşamasındaki Kautskyci ortodoksluk tarafından değil, solun teorisyenleri tarafından da, bu şekilde yorumlanmışlardır.

Lenin'in analizleri de, bazı özellikleri bakımından Marksizm'in yaratıcı bir gelişmesi olsa da, bu geçmişin etkilerinden tamamen kurtulmaz. Örneğin Lenin emperyalizmi parazit, çürümüş bir kapitalizm, çöküş halinde bir kapitalizm olarak karakterize ettiğinde ve özellikle emperyalizmin «ekonomik özü»nü «cançekişen kapitalizm»[2] kavramında topladığında, sermayenin yoğunlaşmasının ve emeğin toplumsallaşmasının Marx'ın kehanetindeki «kapitalist kabuk» ile bağdaşamayacak bir sınır noktasına varmış olduğu fikrini öne sürmüyor mu? Emperyalist savaş sadece bu olgunun felaket biçiminde ifadesi idi. Ve Lenin'i dünya devriminin «objektif koşulları»na tamamen olgunlaşmış olarak bakmaya ve hattâ dünya devriminin Rus devrimi ile birlikte başladığını düşünmeye sevk eden O'nun bu teorik perspektifi değil miydi? Lenin'in bu dönemdeki bir dizi ifadesi bu görüşü ve bizzat katıldığı veya belgelerini onayladığı Komünist Enternasyonal'in ilk dört kongresinin dokümanlarını destekler. Dördüncü Kongre Üçüncü Kongre'nin yaptığı kapitalizm tanımını onayladı. Bu Kongre'de yapılan özet şudur:

«Üçüncü Dünya Kongresi, dünya ekonomik durumu hakkında bir araştırmadan sonra güvenle şunu öne sürebilir ki, kapitalizm, üretici güçleri geliştirme misyonunu yerine getirdikten sonra artık, sadece tarihsel gelişmenin şimdiki gereklerine değil, en elementer insanî ihtiyaçların karşılanmasına da tamamen ters düşmektedir... Bugün kapitalizm bir gerile-

2. Karşılaştırın, Lenin, **Collected Works**, c. 22, Londra ve Moskova, 1964, s. 302; «cançekişen kapitalizm»i aktarır.

me dönemindedir. Kapitalizmin çöküşü kaçınılmazdır.»[3]

İlk üç kongre aynı geri çevrilemez çöküş teşhisinde bulundu. Birinci Kongre güvenle şunları öne sürdü:

«Hâkim sınıfların halkların kaderini belirlemeye devam etmedeki tam kapasitesizliği... Finans kapitalizmin tahrip olmuş ekonomiyi yeniden inşa etmedeki yeteneksizliği... Kapitalizmi eski temeller üzerinde yeniden inşa etmenin imkânsızlığı... kapitalist sistemde emtia dolaşımını etkileyen öldürücü genel kriz... Sadece serbest rekabete değil, tröstlerin, kartellerin vb. yönetimine de bir geri dönüşün imkânsızlığı.»

İkinci Kongre şu tesbitte bulunuyordu: «Avrupa ve onunla birlikte bütün dünya tahrip oluyor. Kapitalizmin temelleri üzerinde kurtuluş yoktur.»[4] Üçüncü Kongre'ye göre, «Üretici güçler eğrisi şimdiki yapay düzeyden aşağı doğru sapıyor. Büyüme kısa süreli ve spekülatif bir yapıda oluyor. «Bu kapitalist dengenin yeniden kurulmasının mümkün olduğunu gösterse bile, «Avrupa'nın yüksek refah olarak görülebilecek şimdiki durumuna kıyasla ekonomik tükeniş ve barbarlık koşulları altında» olacaktı. «Daha yüksek bir hayat standardı kapitalist sistemin şimdiki durumu ile hiçbir şekilde bağdaşamaz.»[5] Kapitalist dünya ölüm sancıları içindeydi ve bir kez daha dünya savaşına doğru yalpalıyordu. Leninist Enternasyonal'in

---

3. **Resolutions and Theses of the Fourth Congress of the Communist International, Held in Moscow Nov. 7 to Dec. 3, 1922,** Communist Party of Great Britain, Londra, tarihsiz, s. 23-4.

4. **Manifestes, thèses et resolutions des quatre premiers congrès mondiaux de l'Internationale Communiste, 1919-1923,** Paris, 1969, s. 19, 20, 25, 31, 74 (Fransızca'dan çeviri).

5. **Decisions of the Third Congress of the Communist International... July 1921,** Communist Party of Great Britain, Londra, tarihsiz, s. 81, 90, 91; karşılaştırın, **Manifestes... des quatre premiers congrès,** s. 87, 91, 94.

kapitalizm anlayışının özü, temel ve yapıdan kaynaklanan çelişkilerin sistemin işlemesi ile tam bir bağdaşmazlık noktasına ulaşmış olması idi. Bu dönemde «kapitalizmin cançekişmesi» kavramının spesifik özü buydu.

Lenin'in yazılarında bu görüşle çelişen ifadelerin bulunabileceği doğrudur. Proletarya bir **coup de grace** (öldürücü darbe) pozisyonunda olmadıkça burjuvazi daima bir kaçış yolu bulabilir; kapitalizmin zayıflaması üretimin belirli bir işkolunda veya belirli bir ülkede, ekonominin belirli bir diğer kolunda veya diğer ülkelerde tersi olsa bile, artmayacağı anlamına gelmez. Bu dalgalanmalar «eşitsiz gelişme yasası» ile açıklanır. Ama Lenin'de çelişki sadece görünüştedir. Bütün bu dalgalanmalar son aşamada meydana gelir. Bu aşamada sistemin temel çelişkisinin açığa çıktığı farz edilir. Hangi yöne gidilirse gidilsin dalgalanmalar bu çelişkiyi ancak arttırabilir. Üçüncü Kongre'ye göre bu aşağıdaki paragrafın nedenini açıklar:

«Kapitalist evrim eğrisinin geçici yükselişlere rağmen sürekli olarak **aşağı doğru** ilerlemesi, devrim eğrisinin ise bazı duraksamalara rağmen sürekli olarak **yukarı doğru** çıkması zamanımızı kuşkuya yer bırakmayacak şekilde belirleyen bir göstergedir... Bu duraksamalar cançekişme durumunda olan kapitalizme, onun gençlik ve olgunluk dönemlerinde olduğu gibi, eşlik ediyor.»[6]

1924'te kapitalist ekonomideki yeni büyüme çevrimi başlamışken Beşinci Komintern Kongresi'nin dünya ekonomik durumu hakkındaki kararı, krizin büyük kapitalist ülkelerde kronik bir endüstriel kriz biçiminde ve bütün dünyada bir tarım krizi biçiminde devam etmekte olduğunu ısrarla belirtiyordu: «Sosyal Demokrat teorisyenlerin (Hilferding) kapitalizmin savaş sonrası krizin üstesinden geldiği ve boom'a gir-

6. **Decisions of the Third Congress**, s. 95-6.

mekte olduğu görüşleri temelsizdir.»[7] Birkaç ay sonra bütün üyelerin hazır bulunduğu bir Komintern yürütme toplantısı büyümenin varlığını kabul etmek zorunda kaldı, ama bunu kapitalizmin «göreli stabilizasyonu» olarak betimledi. Temel görüş değişmeden kaldı. Altıncı Kongre'nin kabul ettiği program şu pasajı içeriyordu:

«Emperyalizm çağı kapitalizmin ölüm çağıdır. 1914-18 dünya savaşı ve kapitalizmin bu savaşa yol açan genel krizi şunu kanıtladı ki, sosyalizmin maddî öngerekleri kapitalist toplumun rahminde halen olgunlaşmıştır. Bunlar kapitalist kabuğun insanlığın daha ileri gelişmesine katlanılmaz bir kısıtlama haline geldiğini kanıtlıyor... Bir bütün olarak kapitalist sistem nihaî çöküşüne yaklaşıyor.»[8]

1929 ekonomik krizi bu anlayışla ele alındı. Pek çok yazar krizi önceden gördüğü için Komintern'i över, ama aslında, kuruluşundan beri Komintern'in büyük ölçekli bir ekonomik krizin yakınlığı kehanetinde bulunmayan sadece birkaç ekonomik analizi vardır. Kapitalist gelişmenin çevrimsel karakteristikleri nedeni ile bu, bir gün mutlaka gerçekleşmek zorunda olan bir kehanetti. Fakat 1929 için yapılan başarılı kehanet hiçbir olumlu politik etkiye yol açmadı, çünkü bu hâlâ bir hatanın içine gömülü idi ve «cançekişen kapitalizm» dünya ekonomik krizini, pek çok kez ilan edilen ve uzun süredir beklenen, «sistemin nihaî krizi» olarak gören anlayışın ürünü idi. Bu, Kremlin'in iç ve dış politikası ile bağlantılı diğer faktörler ile birlikte, Komintern'in bu dönemdeki aşırı solcu çizgisini üretti. Bu çizginin başlıca özellikleri, Faşizm tehlikesini azımsaması, Sosyal Demokrasi'ye («Sosyal Faşizm» olarak betimleniyordu) bakışta baş döndürücü bir sekterizm, Çin Komünist Partisi'ne da-

7. Jane Degras, ed., **The Communist International (1919-1943): Documents, OUP**, Londra, 1956-65, II, s. 114.

8. Degras, op. cit., II, s. 472, 481.

yatılan maceracı taktikler (bu partiye daha önce Chang Kay-şek'i izlemesi söylenmişti) ve İspanyol devriminin başlangıç aşamasında (1930-33) izlenen anlamsız çizgi idi.

Lenin'de, yukarda belirtilen ekonomist ve felaket tesbitine varan özellikler kendi devrim teorisinin kapsayıcı karakteri ile dengelenmişti. Bu teoride, politik faktörler, parti ve sınıf mücadelesi açık bir öncelik taşımaya devam ediyordu. Söz konusu özellikler Lenin'in her sorunun incelenmesine dialektik yaklaşımı, politik eylemin gereklerini daima spesifik bir durumun spesifik olarak incelenmesi temelinde karşılamak için düzeltmelerde bulunma kapasitesi sayesinde denetleniyordu (Lenin'in bakış açısının bazı önemli özellikleri bu dialektik yaklaşıma zarar veren bir eğilimi taşısa da). Bütün bunlar daha sonra tartışılacak. Leninizm Komintern'in teori ve pratiğinde bir doğmalar seti haline geldikçe, onun her bir parçası özerk bir var oluş kazanmaya başladı ve dialektik bir bütünün içinde bir unsur olarak ele alınmalarına son verildi. Ekonomist ve felaket tesbiti yapan unsura da aynı şey oldu. Kapitalizmin «ekonomik yasaları» sanki sınıf mücadelesini aşmışlar gibi manüple edildi ve bunlar tarihin gidişatını kaçınılmaz olarak belirleyen «objektif güçler» haline geldi. Özellikle kâr oranının düşmesi «yasası» ve işçi sınıfının artan yoksullaşması «yasası» Marx'ın dikkati çektiği karşıt yöndeki eğilimlerden soyutlanarak kullanıldı. Komintern analizlerinde kapitalizmin eşitsiz gelişme «yasası» evrensel bir kanıtlayıcı güç halini aldı. Bu «yasa» hem SSCB'de sosyalizmin tamamen inşa edilmesinin mümkün olduğunu «kanıtlamak» için ve hem de belirli bir kapitalist ülkenin ekonomik büyümesinin —kapitalizmin «cançekişmesi»ne rağmen— veya bir diğerindeki stagnasyonun yeterince açıklanması olarak kullanıldı. Aynı zamanda bu, her konjonktürde «en zayıf halka»nın seçilmesi için, yeni bir savaş tehlikesini göstermek ve

hasımların sıralanışını kestirmek için kullanılabiliyordu.

Nazizmin zaferine kadar, ekonomist ve felaket tesbiti yapan bakış açısı Komintern'in temel stratejik öncülünü gerçek durum ile bağdaştırma şeklindeki ideolojik —pejoratif anlamda «ideolojik»— fonksiyonunu yerine getirdi. Bu öncüle göre dünya devrimi kısa süre içinde eski çizgisini alacaktı.

Ne var ki, gerçek durum, Avrupa ve Amerikan kapitalizminde sınıf mücadelesinin, Sosyal Demokrasi'nin ve reformist sendikaların görülmemiş gelişmesinde yansıyan gevşemesi ile belirleniyordu. Öte yanda, Komintern'in üye sayısında ve etkinliğinde çok keskin bir azalma vardı. Ekonomist ve felaket tesbiti yapan bakış bu politik ve toplumsal gelişmeyi geçici bir fenomen olarak yorumlamayı mümkün kıldı. «Ekonomik yasalar»ın aksiyonu, bunun hemen altında, kapitalizmi «nihai kriz»in kıyısına doğru karşı konulmaz biçimde itmeye devam ediyordu. Bu, Rus devriminin gelecekteki itibarını güçlendirdi ve Komintern'in, yaklaşan dünya devrimine önderlik etmeye hazır, aşırı merkezi ve yarı-askeri bir dünya partisi olarak varlığını haklı çıkardı.

3. Umulacağı gibi, ekonomizm ve felaket tesbiti üzerinde temellenen kapitalizm anlayışı ve bunun yapısındaki mekanik metodoloji Komintern'in ileri kapitalist ülkelerdeki devrimci mücadele hakkındaki stratejik ve taktik tartışmalarını olumsuz bir yönde etkiledi. Bunun Komintern'in Birleşik Devletler ve Büyük Britanya gibi kapitalizmin hayati merkezlerindeki proletaryayı etkileme kapasitesizliğinin esaslı bir sebebi olduğu kuşku götürmez. Aynı zamanda bu, Komintern'in bir diğer önemli merkezde, Almanya'da, belirli proleter güçleri, burada sağlam bir zemine sahip olmasına ve Alman kapitalizminin savaş yenilgisinden ve 1918 devrimci fırtınasından sonra zayıflamasına rağmen, cezbetme yeteneksizliğini açıklar. Bir diğer deyişle Komintern'in gelişmiş kapitalizmdeki büyük

proleter kitlesi ile ortak bir dil ve onların ihtiyaçlarına uyan eylem ve örgütlenme biçimleri bulma yeteneksizliğinin kaynağı budur.

Ekonomist ve felaket tesbiti yapan görüş, Komintern'in Faşizm fenomenini neden kapitalizmin çaresiz zayıflığının marazi ifadesi, «cançekişme» sırasındaki son mücadelesi ve New Deal'ı yapısal çelişkilerinin üstesinden gelmek için yaptığı bir diğer boş girişim olarak yorumladığını açıklayacak kadar uzun bir yol kateder. Yukarda belirtildiği gibi, Hitler'in iktidara gelişine kadar geçen yılların aşırı sol ve sekter çizgisini esinleyen bu görüş, daha sonra, halk cepheleri döneminde başlatılan ve «büyük ittifak» döneminde üst noktasına ulaşan sınıf işbirliği çizgisi için ideolojik kamuflaj olarak işgördü. Yakın bir ekonomik felaket teorisi Stalin saltanatının sonuna kadar Komünist harekete hâkim olmaya devam etti ve o zaman bile ortadan kalkmadı. Stalin'in 1952'deki «ekonomik yazılar»ı buna teorik bir form kazandırmak için yapılan yeni bir girişimdir.

Bu teorik öncüller Komintern taktiklerinin sürekli ve esaslı özelliklerinin temeli idi. İlk planda, «elementer» ekonomik talepler için verilen mücadeleye atfedilen önemi belirlediler. B udurum Üçüncü Kongre'de kabul edilen taktik tezlerden alınan aşağıdaki pasajda özetlenir:

«Şimdiki dönemin devrimci karakterinin özü, proletarya açısından en sıradan yaşama koşullarının kapitalist toplumun varlığı ile bağdaşmazlığı olgusundan ibarettir. Bunun bir sonucu olarak, en sıradan talepler için mücadele Komünizm için verilen bir mücadelenin boyutlarını kazanır.»[9]

Komintern'in yaptığı bütün politik dönüşler içinde bu görüş onun eyleminin taktik ilkelerinden biri olarak kalmaya devam etti. Komintern, «en sıradan talepler için mücadele»ye sadece sınıf bilincinin geliş-

9. **Manifestes... des quatre premiers congrès,** s. 100.

me sürecindeki ilk halka ve işçi sınıfının en geniş grupları içinde örgütsel birlik olarak değil, aynı zamanda, kapitalist üretici mekanizmanın çöküşünü hızlandırmanın en etkin aracı olarak bakıyordu. Bu, reformist liderlerin etkisini de durduracaktı. Bunu kanıtlamak için şu argüman kullanılıyordu: Eğer kapitalistler «sistem»lerinin «cançekişmesi» sırasında işçilerin «en sıradan» ekonomik taleplerine bile izin veremiyorlarsa, reformist liderler —burjuvazinin açık ajanları— ekonomik talepler için gerçek bir mücadeleyi objektif olarak teşvik edemezler ve bu mücadeleye önderlik edemezler.

Pratikte, 1929'a kadar ekonomik mücadeleden en fazla yararlanan Sosyal Demokrasi oldu; Komintern ise, büyük dünya krizi yıllarında bile, ciddi üye kayıplarına uğradı[10]. Sadece halk cephesinden sonra Fransız partisi, kısa bir süre için Çek partisi ve 1945'-ten sonra İtalyan partisi, Sosyal Demokrasi ve reformist sendikalar ile bu zeminde rekabetten ve ancak reformist bir bakış açısını kabul etme pahasına, bir şeyler kazanmayı başarabildi. Yine de bu deney, incelemekte olduğumuz dönemde ekonomik talepler için mücadelenin kapitalizme karşı devrimci eylem bakımından hiçbir önem taşımadığını göstermez. Basit bir biçimde, ekonomist ve felaket tesbiti yapan görüşün atfettiği kadar önem taşımadığını gösterir. Bu deney, belirli bir nicel sınırın altında, sistemin işleyişi ile mükemmel biçimde bağdaşmakla kalmadı, sistemin teknolojik ve örgütsel gelişmesi bakımından önemli bir güç oluşturdu. Bu sınırın ötesine geçmek için, «en sıradan talepler» uğruna mücadelenin tek başına yaratamayacağı bir devrimci bilinç derecesi ve devrimci politikleşme gerekiyordu, çünkü bu mücadelede kazanılan başarılar reformist hayalleri azaltacağı yerde şişiriyordu. Farklı bir sonuç sağlamak için ekonomik

10. Komünist Enternasyonal'in üye sayısı (SSCB hakkında sayı yok) 1928'de 445 300'den 1931'de 318 176'ya düştü. Bk., yukarda, 3. Bölüm.

mücadelenin, bazıları eski, bazıları yeni olan çelişkiler ve problemler temelinde yürütülecek politik ve ideolojik bir kampanyanın parçası olarak ele alınması zorunlu olacaktı. Kitleler nezdinde bu çelişkiler ve problemler, «bir kabuk ekmek» uğruna verilen ve özgün dramatik karakterini kaybetmiş olan mücadeleye oranla daha büyük bir önem kazanıyordu. Fakat esasta ekonomik olan «cançekişen» kapitalizm görüşü, merkez çekirdeği politik ve toplumsal demokrasi problemi olarak özetlenebilecek bu yeni problemler dizisinin azımsanmasına yol açtı.

İşçi kitlelerinin, işçi örgütlerinin yasal varlığına, yasal greve, evrensel oy hakkına vb. izin verildiği andan itibaren kendi kazanımları olarak gördükleri burjuva demokrasisi devrimci bir tarzda kullanılabilirdi (ve hâlâ kullanılabilir). Ama bu, aynı zamanda, hem ideolojik ve politik düzeyde ve hem de günlük talepler uğruna mücadele düzeyinde reformizmin başlıca kaynaklarından birini oluşturur. Bu etki, bu demokrasinin formel yönlerinin soyut biçimde açıklanması ile değil, ancak toplumsal hayatın bütün yönlerinde gerçek bir demokrasi için pratik mücadele sayesinde nötralize edilebilir.

Komintern bu sorunu azımsamakla kalmadı. Yedinci Kongre'sine kadar buna karşı temelde soyut ve olumsuz bir tavır aldı. Programatik düzeyde burjuva demokrasisi Sovyet tipinde proletarya demokrasisi ile karşı karşıya getirildi. Ne var ki, salık verilen bu özel model reformist (veya anarko-sendikalist) sendikalar ve Sosyal Demokrat partilerde işçi kitleleri arasında coşku yaratmak bakımından zorluklara sahipti. Çünkü bu kitleler kendi örgütleri tarafından «Sovyet demokrasisi»nde meydana gelen gelişmeler hakkında enforme —kuşkusuz, her zaman sempatik olmayan biçimde— edilmişlerdi. Batı'daki işçi kitleleri, sendikaların militarizasyonunun, politik özgürlüklerin —sadece burjuvazi için değil, proletarya için de— baskı altına alınmasının, üretimin hiyerarşik ve Taylorist

tarzda örgütlenmesinin nasıl olup da formel burjuva demokrasisine üstün bir demokrasi biçimini temsil ettiğini anlamakta zorluk çekiyorlardı. Burjuva demokrasisi en azından işçilere yaşama koşullarını savunabilmeleri için bazı yasal fırsatlar veriyordu. Yedinci Kongre'deki çizgi değişikliğine kadar Komintern, belirli bir ülkede devrimci durumun geliştiğine hükmeder etmez daima «sovyetler»in kurulması çağrısında bulundu. Fakat geleneksel deneyimin baskısı altında kitle hareketinin aldığı özgül biçimlerle bağlantısı olmayan soyut biçimde idarî olan bu tavsiye kapitalist ülkelerde pratikte bir etki yaratmadı. Etkin eylem, kitle mücadelesinin her alanında, özellikle çalışma alanında ve sendikalarda proletarya demokrasisi biçimlerini geliştirmek için sürekli bir çabayı kapsayan farklı bir politik stratejiyi gerektirecekti. Komünist partileri, kitleler ile bağlar kurma biçimlerinde, politika oluşturma tarzlarında ve kendi iç örgütlenmelerinde bu yeni demokrasinin taşıyıcıları olmak zorunda kalacaklardı.

Teorik ve örgütsel temelleri, kapitalizme karşı aktüel mücadele sürecinde proletarya demokrasisini daha ileri düzeyde geliştirmeye yönelen Avrupa'daki deneyleri ve hareketleri dar bir bakış açısı ile reddetmesi yüzünden Komintern bu tip bir stratejiyi hayal bile edemezdi. Yedinci Kongre'den sonra, SSCB'yi savunma ve Faşizm'e karşı mücadele gereklerini izleyen Komintern ve seksiyonları demokrasinin ama burjuva demokrasisinin savunulması tutumunu benimsedi. Komünist partileri kitlelerle bağlarını onarmayı ve birkaç nadir durumda işçi sınıfı içinde ağır basan partiler haline gelmeyi bu temelde başardılar. Ne var ki, bu, «büyük ittifak»ın çerçevesi içinde güç toplamakta ve yayılmakta olan neo-reformist trendin başlangıcı idi.

«Cançekişme» şeklindeki kapitalizm anlayışı ve buna tekabül eden Faşizm yorumu Komünist partilerinin burjuva demokrasisi, parlamentarizm ve lega-

lizm zeminine kaymalarına izin vermenin mazereti olarak da kullanıldı. Bu kez şöyle bir kanıt getiriliyordu: Kapitalizmin sürmesi burjuva demokrasisinin korunması ile bağdaşamazdı ve bu nedenle, bu demokrasinin savunulması —kitlelerin doğrudan ekonomik çıkarlarının savunulması gibi— kaçınılmaz olarak sistemi son bulmaya götürüyordu.

4. 1920'lerin ortasında Komintern ortodoksluğu tek ülkede sosyalizm doktrininin getirilmesi ile «zenginleştirildi». Bu doktrin ekonomist ve felaket tesbiti yapan görüş ile benzer bir ideolojik işleve sahipti: Hem Rus devriminin geleceğine ve hem de dünya devriminin kaçınılmazlığına güveni arttırmak. Yine de bu doktrin Stalinist fraksiyonun dünya devrimi hakkında duyduğu kuşkunun bir ifadesi idi. Bu kuşku Stalinist doktrinin, «son tahlilde» aradaki iç bağlılığı korumakla birlikte, Rus devrimini dünya devriminden bağımsız hale getirme eğiliminde ifadesini buluyordu.

Bu teorinin iddia etmekte olduğu şey, sosyalizmin, ileri kapitalist ülkelerde devrim gerçekleşmese bile Rusya'da tamamen inşa edilebileceği idi. Yine de bu devrimin bir dış saldırıya karşı Rusya'da «tam sosyalizm»in güvenliğinin nihaî bir garantisi olarak zorunlu olduğu hâlâ teslim ediliyordu. Bu temelde tek ülkede sosyalizm doktrini Komintern'in hazırladığı metinde dünya devrimi beklentisi ile birleştirildi (bu beklentinin metinlerden çıkarıldığı 1934 dönüşüne kadar). Ne var ki, bu yeni unsur, dünya devrimi teorisinin gerek Leninist gerekse Marx'çı versiyonlarındaki başlıca yönlerin bir revizyonunu gerektirir.

(a) Stalinist doktrin şu postulayı (sosyalizmin maddî koşulları hakkında Marx'ın yönteminde temel olan varsayımlar ile çelişiyordu) getirdi: Sosyalizm tek bir bölgede tamamen inşa edilebilirdi ve bütün dünya alanını gerektirmiyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Stalin Komünizm'in SSCB sınırları içinde bile inşa edilebileceğini iddia etti. Her iki durum-

da da bunlar ciddî bir teorik temelden yoksun ve otoriter bir tarzda empoze edilen soyut önermelerdi. Bundan tamamen ayrı olarak, Stalin döneminde kazanılmış olduğu farz edilen «tam sosyalizm»in ampirik kanıtı Marx'ın görüşlerine dayanıyordu. Ne var ki, burada bu sorunun özünü tartışmayacağız; Bölüm 2'de söylenenlerden ayrı olarak, Stalin'in revizyonunun bu yönü bu çalışmanın üçüncü bölümüne bırakılacak.

(b) Marx ve Lenin dünya devriminin esas ilerlemesinin gelişmiş kapitalist ülkelerde meydana geleceğini savunuyorlardı. Onların görüşüne göre, kapitalist sistemin periferisindeki çeşitli devrim tipleri çok önemli olabilir ve proletaryaya sistemin hayati merkezlerinde devrimci zafer için yardım edebilirdi; ama ancak bu final zafer tam bir sosyalist toplumun kurulması için gerekli ekonomik ve politik koşulları yaratabilirdi. (Dünya devriminin dialektiği içinde periferi devrimlerinin rolü hakkında ilk kapsamlı teori, Rus devrimi ve ilk sömürge devrimleri tecrübesine sahip olan Lenin tarafından üretildi; ama Marx'ta da aynı yönü gösteren analizler vardır.)

Lenin'in ölümüne kadar Rus devriminin dünya devrimi içindeki yeri ve işlevi daima bu şekilde anlaşıldı ve Sovyetler Birliği'nin sınırları içinde bir sosyalizmin inşasına, gelişmiş kapitalist mıntıkadaki devrim ile birleşmedikçe tamamlanamayacak ve gerçek bir sosyalist toplum üretemeyecek bir görev olarak bakıldı. Sovyetler Birliği'nin görevi, kapitalist ülkelerdeki proletarya iktidarı ele geçirmediği sürece, bu yönde mümkün olduğu kadar ileri gitmek ve aynı zamanda bu proletaryaya hedefe ulaşmasına yardımcı olmak için mümkün olan her türlü yardımı sağlamaktı.

Tek ülkede sosyalizm doktrini strateji anlayışlarında radikal bir değişim getirdi. SSCB'de sosyalizmin inşası —Komünist Enternasyonal'in Altıncı Kongresi'ne göre —«proletarya devriminin enternasyonal lokomotifi... Dünya tarihindeki en önemli faktör... Prole-

taryanın uluslararası kurtuluşundaki esas faktör» haline geldi. SSCB ile kapitalist dünya arasındaki çelişki dünya devriminin ilerlemesini belirleyen «yeni temel çelişki» haline geldi. Bir başka tarzda, Ponomarev'in yakın zamanlarda yaptığı gibi koyarsak, SSCB'de sosyalizmin inşası «uluslararası işçi sınıfının devrimci mücadelesi içindeki belirleyici cephe» onun «en önemli uluslararası görevi»[11] olarak yapılandırıldı. Bir diğer deyişle, Komintern'in birinci görevi kapitalizmi hayatî merkezlerinde yıkmak için devrimci mücadele değildi artık; Sovyet devletini, «tam sosyalizm»i kurarken dışardan gelen her türlü saldırıya karşı korumaktı.

(c) Marx ve Lenin'e göre, devrimci proletaryanın uluslararası örgütü özü bakımından, ulusal bir çıkara boyun eğdirilemezdi. Komünist Enternasyonal bu ruhla kavranıyordu. Sovyet iktidarı dünya devrimci mücadelesinin çıkarlarına ve taleplerine tamamen bağımlı bir güç olarak, Komünist Enternasyonal'in bir ünitesi olarak görülüyordu, onun üzerinde bir güç olarak değil. (Kızıl Ordu ilk yıllarında Enternasyonal'e sadakat andı içiyordu.) Pratikte, bu çalışma boyunca ortaya çıktığı gibi, başından itibaren Komünist Enternasyonal Sovyet devletinin liderlerine tabi kılındı ve, Lenin, Troçki ve diğer Bolşevik liderlerin gerçek enternasyonalizmlerine rağmen, teori ile aktüel pratik arasında artan bir kopukluk oldu. Yine de Lenin, kendi enternasyonalizm anlayışının tamamına ters düşen bu bağımlılığın taşıdığı tehlikeyi gördü; bu, Komintern'in Dördüncü Kongresi'nde yaptığı ve Enternasyonal'in görevleri üzerine karar metnini «fazla Rus» olmakla eleştirdiği konuşmasında görülebilir.

Stalin'in yönetimi altında bu bağımlılık pratikte

---

11. Altıncı Kongre'nin dili hakkında bk., 1. Kitap, «Teorinin Krizi», Not. 56. Ponomarevden alıntılar **La Nouvelle Revue Internationale** (Şubat 1969)'de Komünist Enternasyonal'in yıldönümü hakkındaki makalesinden yapılmıştır.

artmakla kalmadı; buna aynı zamanda tek ülkede sosyalizm doktrini içinde teorik bir temel sağlandı. Tek ülkede sosyalizmin inşası dünya devriminin belirleyici cephesi olarak betimlendiğinde ve bu hedefi dış tehditlerden korumak Enternasyonal'in birinci görevi haline geldiğinde, Enternasyonal'in faaliyetinin, SSCB'de sosyalizmin inşasının doğrudan sorumlusu olanlar tarafından denetlenmesi mantıklı ve kaçınılmaz hale geldi.

(d) Bir bütün olarak Stalinist revizyon «Marksist-Leninist» devrim teorisini, ekonomist ve felaket tesbiti yapan bakışın etkisi altında olduğundan daha fazla determinist yaptı. Yeni bakışa göre, eğer «cançekişme» durumundaki kapitalizm üretici güçlerde kalıcı ve uzun vadeli bir gelişmeyi garanti edemiyor idiyse ve öte yandan, eğer bu güçler SSCB'de sınırsız gelişebiliyor ve «tam sosyalizm»in maddi temelini yaratabiliyor idiyse, kapitalist ülkelerdeki proletarya henüz devrim yapacak yetenekte olmasa bile, bir bütün olarak dünyadaki güçler ilişkisinin nihayet sosyalizm lehine döneceği o an kaçınılmaz biçimde gelecekti. Sonunda kapitalist ülkelerdeki proletaryanın devrimi, tek ülkede sosyalizm ağacından olgun bir meyve gibi düşecekti.

5. İyimser olduğu kadar hayalci olan bu tutum Komintern stratejisinin temeli haline gelmişken, farklı ve bu kez çok gerçekçi bir tutum Sovyet devleti ile kapitalist dünya arasındaki ilişkilerde dikkati çekmeden oluşuyordu.

Marx (ve Lenin de) devrimin kapitalist ülkelerin herhangi birinde kazanacağı zaferin, aynı tipteki diğer ülkelerde kapitalizmin varlığının devamı ile bağdaşamayacağını —dünya ekonomisinin düzeni, ileri üretici güçlerin karakteri ve uluslararası ilişkiler sistemi nedeniyle— tahmin etmişlerdi; bunu, kaçınılmaz olarak ölümüne bir mücadele izleyecekti. Bu kehanetin sağlam temellere dayandığı hakkında kuşkuya yer olamaz. Proletarya devriminin 1918'de Almanya'da ba-

şarıya ulaşması halinde neler olabileceğini düşünmemiz yeterlidir. İtilaf güçleri kendilerini Rus devrimine müdahalelerine benzer bir orandaki müdahale ile sınırlarlar mıydı? Bu devrimi ezmek için azamî ekonomik ve askerî gücü seferber etmezler miydi? Başlangıçta Bolşevikler Rus devriminin kaderi hakkında bu görüşü benimsemişlerdi ve İtilaf güçlerinin müdahalesi onların haklı olduğunu kanıtlar gibi idi. Ülke içinde karşı-devrimin ve dışardan gelen müdahalenin yenilgiye uğratılmasının hemen ardından gelen az çok barış içinde bir arada yaşama durumuna Bolşeviklerin gösterdikleri ilk tepkilerde işitilebilen kuşku ve hayretin kaynağı budur. Her an çok daha geniş çaplı yeni bir müdahalenin olabileceği korkularının kaynağı da budur. İşçilerin uluslararası seferberliği ve diğer politik faktörler, bu müdahalenin başarısızlığa uğramasını sadece kısmen açıklar. Gerçek neden, kuşkusuz, Çarlık Rusyası'nın dünya ekonomisinde başlıca kapitalist ülkelerle aynı derecede öneme sahip olmaktan çok uzak bulunması idi. Mekanizma bu «parça» olmadan da mükemmel biçimde işlemeye devam edebilirdi ve belki de, dünya sahnesine çıkmakta olan bu yeni ve geniş devlet korporasyonu ile ticaret yapma fırsatı biçiminde bir ikramiye bile sağlanabilirdi.

Öte yandan, kapitalsit güçler kendi sınırlarının ötesinde sosyalist devrimleri «kışkırtan» bir Sovyet Rusya'yı kabul edemezlerdi. Kapitalist dünyadaki devrimci harekete, teorik, politik ve maddî yardım sağlamakla kalmayan, aynı zamanda, çalışan halkın ekonomik, politik ve kültürel kurtuluşuna yönelik gerçek ilerleme sağlayan bir politik sistem yaratmak suretiyle dünya proletaryasına patlayıcı bir örnek veren bir Rusya'yı kabul edemezlerdi. Lenin ve yoldaşlarının kapitalist dünya ile uzun süre bir arada yaşama olanağına duydukları güvensizliği de bu açıklar. Onlar için Sovyet Rusya, öncelikle, bir bütün olarak dünya devriminin itici gücü idi.

Bu bakımdan tek ülkede sosyalizm doktrini, gös-

termiş olduğumuz gibi, temel bir tutum değişikliği getirdi. Sovyet devletinin kapitalist devletler ile ilişkilerinden bağdaşmazlık unsurunu tasfiye etmek için teorik bir olanak sağladı; çünkü, ileri kapitalist ülkelerde devrimin SSCB'de sosyalizmin inşası için artık gerekli koşul olmadığını öne sürüyordu. Kuşkusuz, bu olanağı bir gerçekliğe dönüştürmek için Sovyet liderliğinin proleter enternasyonalizminden vazgeçmesi ve «ulusal sosyalizm»e doğru gerilemesi gerekiyordu. Yine, bu «ulusal sosyalizm»in yukarda betimlediğimiz patlayıcı örneği oluşturmaya son vermesi gerekiyordu.

Uluslararası burjuvazi, tutumunu, Sovyet devletinin ve bu devletin politikalarının gelişmesine göre ayarladı. Rusya'nın sanayileşmesi burjuvazinin belli başlı ekonomik çıkarları bakımından fark etmiyordu ve hattâ kâr olanakları bile açabilirdi. Ayrıca, Sovyet demokrasisinin yıkılması ve işçilerin politik ve sendikal haklarının kısıtlanması, burjuva ve Sosyal Demokrat propagandaya sadece Sovyet rejimini değil, devrimci Marksizm'i, devrim ve sosyalizm fikrini işçilerin büyük çoğunluğunun gözünde itibardan düşüren mükemmel argümanlar sağladı. Bu süreç sağlam biçimde yerleştiği ve Sovyet örneği Batılı işçi sınıfı hareketinin geniş kesimleri için giderek daha az esin kaynağı olduğu ölçüde, burjuva politikacıları ve ideologları Sovyet liderlerini kendi sınırlarının dışında devrim kışkırtma niyetlerinden vazgeçirmek için çabalarını yoğunlaştırdılar. 1927'nin sonunda Bukharin, dünya burjuvazisinin tonunu Chamberlain'in şu sözünden hareketle mükemmel biçimde yakaladı: «Sizinle ticaret yapmaya hiçbir itirazımız yok, ama Komünist Enternasyonal'i halletmeyi düşünür müsünüz?»[12]

Hitler'in iktidara gelmesine kadar Sovyet liderleri dünya burjuvazisinin bu talebini reddettiler. Yeni hâkim sınıf henüz tam olarak oluşmamıştı. İçteki ikti-

12. Bk., 1. Kitap, «Teorinin Krizi», Not. 74.

dar mücadelesinde, eşit ölçüde zorlayıcı aşamalarla başlıca ekonomik hedeflerin, zorunlu kollektifleştirme ve sanayileşmenin sağlanmasında, Stalinist fraksiyon, kendini dünya devrimi ideolojisi ile sarmalayabilme ihtiyacı duydu. Yine, Versailles antlaşmasının ezdiği bir Almanya ile zayıf bir ittifak hâlâ sürerken, Sovyet liderler, saldırı tehdidini iç ve dış politikanın motifleri olarak kullansalar bile, kendi sınırlarının görece güvenli olduğunu düşünüyorlardı. Sonuç, SSCB'de sosyalizmin inşasını dünya devriminin itici gücü ve Komünist Enternasyonal'i de bunun başlıca aracı olarak açıkça göstermek oldu. Yukarda gördüğümüz tarzda düzeltilen ve revize edilen dünya devrimi teorisine en tutarlı —ve en doğmatik— formülasyon, Komintern'in Altıncı Kongresi'nin kabul ettiği programda verildi. Bu teori hem kapitalist hem de sömürge dünyalarında hiçbir şekilde işlemeyen bir **praxis**'e yol açacaktı. Çin'de felakete ve nihayet Almanya'da felakete götürdü, ama yine de kutsal alev canlı tutuldu. Bunlar Stalinist Komintern'in kahramanlık ve aşırı sekterlik yıllarıdır.

1934 yılı tarihsel bir dönüm noktası idi. SSCB'de bu yıl Stalin'in diktatörlüğünü pekiştiren büyük terör ve aynı zamanda yeni hâkim sınıfın oluşma yılı oldu. İttifaklarda geniş bir altüst olma meydana geldi. Birleşik Devletler ve Avrupa kapitalizmi Hitler tehlikesi karşısında SSCB'nin potansiyel müttefikleri haline geldi. 1935 yılında Fransız-Sovyet paktına, Sovyet devleti ile kapitalist bir devlet arasındaki ilk askerî anlaşmaya tanık olundu. Yeni ittifakların kurulması tavizler gerektiriyordu ve Stalin, izlediği politikanın daha sonraki gidişatının da gösterdiği gibi, kendisini taktik tavizler ile sınırlamadı. Stalin, şimdiki durumda yeni imtiyazlı sınıfın çıkarları ile özdeşlenen «SSCB'nin çıkarları» sunağında gereken her şeyi —gereğinden de fazlasını— dünya devrimci hareketi pahasına kurban etmeye götüren yol boyunca daha da ileri gitti. İlk adım dünya devrimi teorisinin rafa kal-

dırılması idi. Altıncı Kongre'de törensel biçimde ilan edilen bu program evrensel bir anti-Faşizm, barış ve demokrasi programı ile yer değiştirdi. (Demokrasinin tipi artık belirtilmiyordu.) «SSCB'de sosyalizmin inşası» artık dünya devriminin itici gücü olarak sunulmuyordu; dünya demokrasisinin itici gücü ve barışın nihai garantisi haline gelmişti. O sırada hiçbir şey, SSCB'nin potansiyel müttefiki olan «demokratik» Avrupa'da bir proletarya devriminden daha az elverişli olamazdı.

İspanya'da 1936'da proletarya devrimi patlak verdiğinde ve Fransa'da bu yönde bir gelişme görüldüğünde, Komintern'in İspanyol devrimini ısrarla burjuva demokrasisinin çerçevesine itmeye ve Fransada devrim olanağının gerçekleşmesini önlemeye çalışmasının nedeni budur. Bu, Faşizme karşı mücadele ve savaş tehlikesine devrimci bir yön verme konusunda 1936'da ortaya çıkan olanağın, incelenmeden reddedilmesi anlamına geliyordu. İspanyol Cumhuriyeti'ne Sovyet devletinin yardımı, onunla büyük dayanışma hareketi gibi, Kremlin'in dış politikasının yeni yönelimine uygun sınırlar içinde tutuldu. Komintern'in kapatılması Yedinci Kongre'ye kadar erken bir tarihte düşünülüyordu. Fakat yeni halk cephesi politikasının uygulanmasına ve dünya Komünist hareketinin reformizme doğru yaptığı büyük dönüşe yardımcı olmak için ertelendi. Komintern'in devrimci prestiji devrimden vazgeçilmesini maskelemek ve subjektif olarak ondan vazgeçmemiş olan güçleri denetlemek için hâlâ kullanılabilirdi. Devrimden vazgeçilmesi Komintern militanlarının ve örgütçülerinin geniş çoğunluğu için değil, Stalinist klik için bilinçli bir eylemdi.

Eski şemaları bütün özlerini boşaltarak grotesk biçimde canlandıran —bunun tek fonksiyonu Stalin'in Nazi Almanyası ile kalıcı bir anlaşmaya varma amacını gizlemekti— kısa süreli Nazi-Sovyet paktından sonra, Komünist hareketin başlangıçtaki devrim-

ci amaçlarından teorik ve pratik bakımdan vazgeçilmesi «büyük ittifak» yıllarında gelişiminin en olgun aşamasına varacaktı. Komintern'in kapatılması bunun sembolü idi. Komünist Enternasyonal uluslararası devrimci mücadeleyi örgütleyen ve denetleyen bir sistem olarak elverişsiz —gerçekten öyleydi— görüldüğü için feshedilmedi; 1943 kararında gösterilen gerekçe buydu, ama gerçek neden devrime artık ilgi duyulmaması idi. Komünist Enternasyonal Almanya'nın yenilgiye uğratılması için gerekli bir koşulu yerine getirmek için feshedilmedi; bu, dünyanın Stalinist devlet ile onun kapitalist müttefikleri arasında bölünmesinin gerekli koşulu idi. Komünist Enternasyonal ayrı ayrı ülkelerdeki Komünist partilerinin devrimci eylemlerini kolaylaştırmak için değil, onların burjuva demokrasisinin çerçevesi içindeki reformist eylemlerini kolaylaştırmak için feshedildi. Kriz içinde olduğundan ötürü değil, kriz içinde olmasına rağmen hâlâ proletarya devrimini sembolize ettiği için feshedildi.

Komünist partilerinin bütün politikası —Moskova'nın liderliğine başkaldırmaya başlayan birkaçı dışındaki— bizzat Stalin'in (tartışmasız otoritenin dökümanlarının kanıtladığı gibi) diğer iki büyük güçle Avrupa'nın ve dünyanın «etki alanları»na bölünmesi için ilk görüşmeleri yapmasından itibaren saptadığı hedef tarafından belirlendi. Bu, Komünist partilerinin anti-Faşist savaşı sosyalist bir devrime dönüştürme yönündeki her girişimlerini reddetmeyi gerektirdi. Komünist partilerinin izledikleri politikaların böyle bir olanağı teşvik etmemesi, aksine aktif olarak engellemesi olgusunu bizzat bu reddediş belirledi. Onların ittifaklar, yeni anti-Faşist iktidarın yapısı ve bunların kurulma tarzları hakkındaki anlayışları, direnişin en ileri güçlerinin ulusal anti-Faşist burjuvazinin ve SSCB'nin «yiğit müttefikleri»nin politik ve ideolojik denetimi altına sokulması yönünde idi.

Ve o sırada, her şeye rağmen, Stalin'in uzlaşmalarına ve Komünist harekete empoze ettiği genel çiz-

giye rağmen, devrim, Yugoslavya ve Yunanistan'da bir olgu, Fransa ve İtalya'da bir olasılık haline geldi. Hitler ordusunun nihai ve geri çevrilemez çöküşü sırasında Avrupa'daki askeri üstünlük kesin biçimde Sovyet ordusuna geçti. Direnişin sol kanadı, proletaryanın büyük çoğunluğunu ve küçük burjuvazinin geniş kesimlerini beraberinde çekerek etkinliğinin en yüksek noktasına ulaştı. Bu iki faktörün birleşmesi —kıtadaki Sovyet askeri üstünlüğü ve direnişin radikal kanadının duruma hâkim olması— işçi sınıfının ve sol-kanat küçük burjuva güçlerin liderliği altında, en azından, ileri anti-Faşist üslerin oluşmasını mümkün kıldı.

Bu gerçek fırsat ortaya çıktığında —Avrupa'da kıta çapında özgün bir devrimci gelişmede ilk mümkün aşama— Moskova'dan gelen ve neredeyse bütün ulusal Komünist liderlikler tarafından desteklenen emirler bu olanağı bütünü ile bertaraf etmek, hareketi geri tutmak, «Üç Büyükler»in uygun kararları hakkında hayaller beslemek için tasarlanmıştı. Bu kararlar Avrupa'nın batısında ve güneyinde İngiliz—Amerikan otoritesini güçlendirdi, Fransa'da Gaullistlerin ve İtalya'da Hıristiyan Demokratların otoritesini kabul etti. Ve devrimci bir gelişme, Yunanistan'da olduğu gibi, bir olanaktan çok bir gerçeklik halini aldığı zaman Stalin ayaklanmanın ezilmesi için İngiliz askeri müdahalesini kolaylaştırmakta duraksamadı. (Stalin sadece Churchill'le o meşhur uzlaşmaya varmakla kalmadı, Yunanlı Komünist liderlik üzerinde teslim olması için baskı yaptı.)

Sonuç, Avrupa'daki anti-Faşist savaşın devrime dönüşmesinin sadece Yugoslavya'da meydana gelmesi oldu. Burada, Komünist liderler başından beri bunu kendileri için hedef olarak belirlemişler ve bu politikayı Moskova'dan gelen baskılara karşın ısrarla sürmüdürmüşlerdi. Sovyet Ordusunun işgal ettiği ülkelerde de aynı şey oldu; buralarda eski rejimlerin yıkılması Sovyet savunma bariyerinin kurulması için

gerekli bir koşuldu. Ne var ki, bu tür devrimler yakın zamanda sağlanan ulusal bağımsızlığın kaybedilmesine yol açtı ve iktidar, halka, veya Komünist partilerine değil de —bu partiler bu ülkelerin çoğunda sadece bir azınlıktan ibaretti— Moskova'ya boyun eğen küçük guruplara geçti.

Sömürge ve yarı-sömürge bölgelerdeki Komünist partilerinin çizgisi aynı tarzda «büyük ittifak» politikasına adapte edildi. Latin Amerikalı Komünistler ABD emperyalizmi ile, Hintli Komünistler İngiliz emperyalizmi ile işbirliği yapmak zorunda kaldılar. Ve, herkesin bildiği gibi, Maoist liderlik Fransa ve İtalyadaki örnekleri izleyerek Stalin'in istediği gibi Chang Kay-şek ile «ulusal birlik» politikasını kabul etmiş olsaydı Çin'de devrim olmayacaktı.

Sovyetler Birliği bir dünya gücü, bir süper güç haline gelmiş, stratejik sınırlarını Avrupa'nın içlerine doğru yayınıştı ve bu kapitalist devletler tarafından değiştirilemez bir gerçeklik olarak kabul edilmiş ve saygı görmüştü. SSCB bu temel üzerinde katı biçimde yeni status quo'ya uyum sağladı ve öteki süper güç ile global bir anlaşma arayışı uluslararası politikasının esas amacı haline geldi. «Soğuk savaş» bu arayışın Amerikan emperyalizminin dünya liderliğine soyunmasının kışkırttığı tehlikeli bir aşamasından başka şey değildi. Bu Stalin'in tavrında anti-emperyalist veya devrimci bir dönüşü temsil etmiyordu. Aynısı Kominform'un kuruluşu için de geçerlidir. Kominform'un gerçek amacı uyduları daha kolay denetlemek ve Kremlin'in uğraştığı uzlaşmayı kabul etmesi için Beyaz Saray'a baskı yapmak amacı ile Komünist hareketi bir araç olarak seferber etmekti.

Doğu'da büyük Çin devrimi Üçüncü Dünya'da ayaklanma dönemini açarken, Batı'da sosyalizm umudu teoriye indirgendi —Komünist hareket içinde uygulanması mümkün olduğu ölçüde— uzak ve belirsiz bir geleceğe ertelendi ve sosyalizmi gerçekleştirmedeki belirleyici faktör, iki sistem arasında Sovyet «Komünizmi»nin zaferi ile taçlanmaya mahkûm «ekono-

mik rekabet» olarak anlaşıldı. Devrim rahatsız edici ve hattâ arzulanmayan bir ihtimal haline geldi; ana görev **pax Sovieto-Americana** (Sovyet-Amerikan barışı)'nın korunması idi. Teori düzeyinde resmî Marksizm tamamen katı bir doğmalar ve basmakalıp formüller sistemine dönüştürüldü; teorik düzeyde ise özünde reformist dar bir amprisizm haline geldi. Böylece Stalin saltanatının sonunda, yaşayan Marksizm'in, devrimci teori ve pratiğin yok edilmesi, eski Sosyal Demokrat ortodoksluğa kıyasla çok daha ileri bir aşamaya ulaştı. Ve Komünist hareket Bernstein'in son yüzyılın sonundaki formülasyonunu artık teslim alabilirdi: «Sosyal demokrasi geçmişteki ifade tarzından kurtulma cesaretine sahip ve gerçekte olduğu gibi, bir demokratik ve toplumsal reformlar partisi olarak görünmeye istekli olmalıdır.»

Ama şimdi ortaya çıkan reformizm eskisinden birçok önemli özelliklerde farklı idi. Birincisi, bu reformizmin oluşumu, öncelikle, Komintern'in Sovyet dış politikasına boyun eğmesi, bu boyun eğmenin bir unsuru olarak Komintern'e verilen görev, yani SSCB'nin savunulması, tarafından belirlendi. Halk cepheleri döneminde bu görevin gerekleri anti-Faşist mücadelenin ihtiyaçları ile çakışmıştı; ama ancak —Stalin'in SSCB'nin savunulmasından anladığı şey nedeni ile— bu mücadelenin SSCB'nin müttefiki olan veya olabilecek ülkelerdeki burjuva sistemine yönelik bir tehdit oluşturmaması koşulu ile. Daha açık söylenirse, Faşizm'e karşı mücadeleye bir sınıf işbirliği ruhu ile yaklaşmak gerekiyordu. Bu gereklilik İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra da sürdü, çünkü Stalin'in politikasının «Soğuk savaş» sırasında bile esas amacı Birleşik Devletler ve onun uyduları ile kalıcı bir anlaşmaya ulaşmaktı. Ama bu temel karakteristik, zaman geçtikçe, her ülkedeki neo-reformist politikaların iç gerekleri ile gittikçe artan bir çelişkiye düştü.

İkincisi, Komünist partilerinin şimdi angaje olmaya başladıkları reformist **praxis**, tek ülkede sosyalizm

doktrini (savaştan sonra «birçok ülkede» veya «sosyalist kampta sosyalizm») ve daha önce belirtildiği gibi, Stalin'in ölümüne kadar muhafaza edilen ekonomist ve felaket tesbiti yapan görüş sayesinde sosyalist bir perspektif ile bağdaştırılmaya devam edildi. Daha sonra, bu sosyalizme duyulan inanç, «gizli rapor», «duruşmalar»ın mahkûm edilmesi, Macaristan ayaklanması ve Polonya Ekimi ve diğerlerinden öldürücü bir darbe yedi. Üretici kapasitesinin son sınırlarındaki kapitalizm görüntüsü, Avrupa, Amerikan ve Japon kapitalizminin görülmemiş gelişmesi karşısında ciddî bir sarsıntıya uğradı. İdeolojik temellerinin böylesine ağır bir sarsıntı geçirmesi yüzünden Komünist neo-reformizm, geleneksel reformizminkine daha yakın bir dokrtinel temel aramaya başladı.

Üçüncüsü, yeni reformizm, esinlenildiği iddia edilen ve Stalinist Rusya'ya ait olmaya devam eden toplum modelinin geleneksel versiyonundan farklılaştı. Demek ki, Komünist partileri ile ittifak eden her gurup ve bu «sosyalizm»in gelişine katkıda bulunan herkes, Komünist Parti'den ayrı eğilimler, guruplar veya partiler olarak kendi mezarlarını kazıyorlardı. Halk Cepheleri döneminin Moskova duruşmaları ve savaştan sonra Halk Demokrasileri'ndeki duruşmalar potansiyel yol arkadaşları üzerinde sürekli bir fren oluşturdu. Stalinist dönemde bu, Komünist partilerinin yeni çizgilerinin en duyarlı yanı idi. Yirminci Kongre'den sonra her gün biraz daha iyi anlaşıldı ki, Stalinist «sosyalizm» modeli reddedilmedikçe neo-reformizm politikası bir çıkmaz sokak olarak kalacaktı.

Yeni reformizmi eskisinden ayıran son özellik bu reformizmi destekleyen parti tipi idi. Dönüş başladığında, Komintern seksiyonları yüksek bir ideolojik ve örgütsel bir örneklik derecesine —«Bolşevikleştirme» ve birbirini izleyen sürgünler sayesinde— varmıştı. Bunun üzerine Yedinci Kongre bu durumu, seksiyonların «olgunluk»larının bir ifadesi olarak kutladı. Bu sayede seksiyonlar büyük sorunlarla karşılaşmak-

sızın yeni yolu izleyebildiler ve gerek direniş gerekse kurtuluş sırasında katılan yeni militanları özümleyebildiler. Komünist partilerinin örgütsel sistemi yeni reformizmi bazı bakımlardan daha etkin kıldı ve ideolojik birörneklik ile birlikte devrimci bir çizgi için iç mücadeleyi Sosyal Demokrat partilerdekinden daha zor hale getirdi. Fakat Komünist partilerinin bu karakteristikleri, özellikle ideolojik birörneklik ve iç demokrasinin yokluğu, yeni çizginin gerektirdiği ittifaklar politikası ile çelişti.

Özetle denebilir ki, bu kitapta incelenen dönemde görülür hale gelen ve daha sonra ileri derecede gelişen «Komünist» neo-reformizmin büyümesi, geleneksel reformizm yönündeki bir hareket ile belirlendi. Bu eğilim Komünist hareket içinde açığa çıkan krizin en genel belirtilerinden biridir.

6. Bölüm 2'de gösterilmeye çalışıldığı gibi, Komünist hareketteki krizin objektif başlangıç noktası, Komünist Enternasyonal'in kurulması sırasında, Lenin'in düşüncesinin tersine, sosyalist devrimin objektif koşullarının ileri kapitalizmde gelişmemiş olması ve Enternasyonal'in yine de bu var olmayan koşullar içinde eylem yapmak için tasarlanması olgusudur. (Belirtmek gerekir ki, buradaki «objektif koşullar» terimi bu dönemde Batı'daki proletaryanın genel bilinçlilik durumunu içerir; bu terime verilebilecek saf anlamda ekonomik özü içermez. Yine belirtilebilir ki, Batı toplumunda devrimin bu anlamda «az gelişmişlik»inin en çarpıcı belirtisi, savaşın kitlelere empoze ettiği her türlü muazzam fedakârlığa rağmen, emperyalist savaşın —kapitalist sistemin ilk genel krizi— reformizmin işçi sınıfı hareketi üzerindeki etkisini sadece pek az gavşetmiş olması şeklindeki ampirik olgudur.) Dünya kapitalizmine karşı doğrudan bir saldırının karargâhı ve öncü birliği olarak kavranan Komintern proletarya kitlesini devrimci olmayan koşullarda bir devrimci politikaya kazanmak için harekete geçtiğinde kendini radikal olarak farklı bir görev ile yüz yüze

buldu. Mantıksal olarak bu görev Enternasyonal'in tam bir reorganizasyonunu gerektirecekti, ama, yukarda da denildiği gibi, bu düşünülmedi bile. Bunu açıklamak için, bu özetin birinci maddesinde dikkat çekilen faktöre, Ekim devriminin başdöndürücü prestijine dönmek yeterli değildir. Leninist Parti anlayışından ve bu anlayış ile Marx'ınki arasındaki farklılıktan başlamalıyız.

Marx'ın yazıları proletarya partisi hakkında sistematik bir teori içermez, ama önce Komünist Birlik'te ve daha sonra Birinci Enternasyonal'de veya Alman Sosyalist Partisi'nde sürdürdüğü militan faaliyet ile bağlantılı olan bu konudaki görüşleri tutarlı ve anlamlı bir bütünü oluşturur. Marx'ın proletaryanın politik partisi hakkındaki fikri Komünist devrimi işçi sınıfının kendi kurtuluşunu sağlaması olarak anlamasının doğal bir sonucudur. Marx'a göre hiçbir dış güç —karizmatik lider, konspiratör gurup, politik parti— işçi sınıfının devrimci «olgunluğu»nun yerini alamaz. Komünist devrim ya bu sınıf tarafından yapılacaktır ya da gerçekleşmeyecektir. Marx'ın devrim teorisine göre bu olgunluk, proletaryaya kapitalist üretim ilişkileri içindeki kaçınılmaz yeri tarafından zorlanan sınıf mücadelesinin pratiği tarafından üretilebilir ancak. Bu mücadelenin deneyimi proletaryaya örgütlenmek ve dayanışmak gerektiğini öğretir. Mücadele onlara ortak çıkarlarını ve ortak düşmanlarını gösterir ve onları derece derece, bir gurup birey, «kendiliğinden sınıf» olmaktan, kendisi ile kapitalist sistem arasında var olan radikal antagonizmanın farkında bir «kendisi için sınıf» haline dönüştürür. «Devrimci sınıfa katılan» ve «kendilerini tarihsel hareketi bir bütün halinde teorik olarak kavrama düzeyine yükselten»[13] burjuva kökenli entellektüellerin geliştirdikleri teori

13. Karl Marx ve Friedrich Engels, «Manifesto of the Communist Party», **Selected Works in Three Volumes**, Moskova, 1969, s. 117.

bu farkındalığın gelişmesine katkıda bulunur, ama onun harekete geçirici sebebi değildir. Marx için bilinci yaratan devrimci eylemdir ve daha sonra bilinç eylemi genişletir ve aydınlatır. Aynı faaliyetin bu iki yönü arasında Feuerbach'ın üçüncü tezinde betimlenen dialektik etkileşim var olur.

Marx 1848 devrimlerinde proletaryanın çabalarının yenilgiye uğramasının ardından devrimci ruhun zayıflamasını yaşamış, İngiliz işçi sınıfının «burjuva» haline gelmesini gözlemlemişti. Proletaryanın devrimci bir sınıf olarak «olgunlaşma» sürecinin düz bir çizgi değil de, tam aksine derin biçimde çelişkin, ilerlemeler ve gerilemeler, yanılsamalar ve düşkırıklıkları ile belirlenen; hâkim burjuva ideolojisi ile oluşum halindeki proletarya ideolojisi arasında süren, sürekli bir mücadele olduğunun tamamen farkındaydı. Bu süreci —1860'da yazdığı gibi— «terimin geniş tarihsel anlamında» proletarya partisinin, «her yerde modern toplumun toprağından kendiliğinden fışkıran»[14] proletarya partisinin oluşum süreci olarak görüyordu. Marx, proletaryanın «kendi faaliyeti»nin aldığı bütün biçimleri (politik, kültürel, sendikal) bu sürece katıyordu. Bir diğer deyişle, Marx, proletaryanın devrimci partiyi, sınıftan ayrı bir varlık olarak değil **bir sınıf olarak** oluşturduğunu ve bu partinin kesinlikle sınıfın üzerinde yer almadığını düşünüyordu. Bu görüşe terimin doğal anlamında «kendiliğindenci» denemez, çünkü kapitalist toplumda proletaryanın objektif durumunun belirlediği süreç kendiliğinden meydana gelirken, bu sürecin yapısından bilincin gittikçe daha önemli hale gelmesi gerektiği çıkar. Bu da bilincin,

---

14. Marx ve Engels, **Works**, 2. Rusça bs., c. 30, s. 400-401, 406. Aynı fikir **Komünist Manifesto** kadar erken ortaya çıkar. **Manifesto**, proletaryanın bilinçli bir sınıfa dönüşme sürecini betimledikten sonra devam eder: «Proleterlerin bir sınıf içinde ve nihayet bir politik parti içinde örgütlenmeleri...» (Marx ve Engels, **Selected Works in Three Volumes**, I, s. 117).

sonraki aşamaları gittikçe daha fazla belirlemesini ve bu aşamalara, onların hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için gerekli araçları gittikçe daha kesin biçimde betimlemek suretiyle örgütlü bir karakter vermesini gerektirir.

Olağan anlamda politik işçi sınıfı partileri, Marx için, terimin geniş tarihsel anlamındaki proletarya partisinin, sendikalar veya işçi sınıfının diğer örgütlenme biçimleri ile aynı tarzda, kısmî ve geçici —Marx'ın deyişi ile «episodik»[15]— ifadeleridir. Marx sendikaların rolünü —«ekonomizm» eğilimlerini sert biçimde eleştirmekle birlikte— çok önemli görüyor; bu arada, pek çok durumda, politik işçi sınıfı partilerine rezervasyonlar koyuyordu. 1869'da şöyle yazıyordu: «İstisnasız bütün politik partiler işçiler kitlesinin coşkusunu sadece bir dönem için geçici olarak yükseltirler, oysa sendikalar kitle desteğini sürekli olarak kazanırlar. Ancak sendikalar gerçek bir işçi partisi oluşturma ve sermayenin gücüne karşı bir bariyer dikme yeteneğindedir.»[16] Bu yorum ve buna benzeyen diğerleri sınıf mücadelesinin politik boyutunun azımsandığını göstermez —Marx sürekli olarak sendikaları faaliyetlerini politikleştirmeye ve iktidar sorununu düşünmeye çağırıyordu. Sınıf mücadelesinin ekonomik ve toplumsal yönünün özgül olarak politik yönden ayrılmasına, politik grupların kendilerini sınıftan ayırma şeklindeki doğal eğilimlerine ve kendi grup görüşleri ve çıkarları doğrultusunda sınıfa önderlik etme ve onu biçimlendirme eğilimlerine karşı uyarılarda bulunan Marx'ın ta kendisidir.

---

15. Marx ve Engels, **Works**, 2. Rusca bs., c. 30, s. 400-401.

16. Marx'ın Hamann'a yazdıkları, Kostas Papaioannou'nun **Les Marxistes**'i içinde yer alır (s. 223). Marx ve Engels'in eserlerinin ikinci Rusca basımı, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin gazetesi **Der Volkstaat** tarafından değiştirildiği gerekçesi ile bu metinde yer almaz (c. 16, s. 774). Ne var ki, Marx'ın **Der Volkstaat**'da yayımlanan versiyona sahip çıkmadığına dair bir kayıt yoktur.

Bir militan olarak faaliyeti boyunca Marx her fırsatta bu eğilimlere karşı savaştı. 1850'de Komünist Birlik'in «devrimci proletaryayı örgütlemekle yetinmeyen» ve «işçilere kendi sınıf çıkarlarını açıklamaktan ibaret olan teorik faaliyeti derin biçimde hakir gören,» ve kendilerini «devrimci sürecin gelişmesini beklemeye ve yapay olarak krizi hızlandırmaya» hasreden üyelerine karşı saldırıya geçti. Marx acı bir ifade ile ekliyordu ki, bunlar «eski simyacıların kafa karışıklığını ve saplantılara götüren inatçılıklarını bütünü ile paylaşan devrim simyacıları» idiler[17] Marx 1873'te, kendilerini «devrim **fikri**nin imtiyazlı temsilcileri» olarak gördükleri, «kendilerini bir genel kurmay yerine koydukları» ve fesatçı, diktatörce araçlar kullanarak kendilerini «doğmatizm ve körü körüne itaat»e «Cizvit Topluluğunun **perinde ac cadaver***»ine varan bir «düşünce ve eylem birliği» halinde Enternasyonal'e empoze ettikleri için Bakuninistleri eleştirdi[18]. 1870'te Marx ve Engels Alman Sosyalist Partisi'nin öncü çevrelerinde ortaya çıkmaya başlayan oportünist eğilimleri ve özellikle de «işçi sınıfı kendini kurtaracak yetenekte değildir» fikrini protesto ettiler[19].

Marx ve Engels'in «sol» veya «sağ» olsun, kendini işçi sınıfının gerçek hareketinin yerine geçirmeye kalkışan, ona politikalar dikte ettirmeye veya teori empoze etmeye çalışan her guruba sistematik olarak karşı çıktıklarını gösteren daha pek çok örnek verilebilir. Marx Komünistlerin, yani kendi teorik görüşlerini paylaşanların faaliyetini, asla, işçi sınıfının dışında yer alan, Leninist anlamda imtiyazlı bir liderlik fonksiyonuna sahip bir partinin faaliyeti olarak görmedi. **Komünist Manifesto** şunu ilân eder:

---

17. Marx ve Engels, **Works**, 2. Rusca bs., c. 7, s. 287-8.

* **perinde ac cadaver:** bir cenaze gibi (ÇN).

18. ibid., c. 18, s. 342.

19. Marx-Engels, **Werke**, c. 19, Berlin, 1962, s. 161.

«Komünistler diğer işçi sınıfı partilerine karşı çıkan ayrı bir parti oluşturmazlar.»

«Onlar proletarya hareketini biçimlemek ve bir kalıba dökmek için kendilerine ait sekter ilkeler belirlemezler.»

«Komünistlerin doğrudan hedefi bütün diğer proletarya partilerininki ile aynıdır: Proletaryanın bir sınıf halinde oluşması, burjuva üstünlüğünün yıkılması, politik iktidarın proletarya tarafından fethedilmesi.»

Komünistler «ayrı bir parti» değil, işçi sınıf hareketinin bir «seksiyon»u, «en kararlı» seksiyonudurlar. «Teorik olarak, proletarya hareketinin sınır çizgisini, koşullarını ve nihai genel sonuçlarını açık biçimde kavrama avantajına.. sahiptirler.» Bunun anlamı şudur ki, «onlar daima ve her yerde bir bütün olarak hareketin çıkarlarını temsil ederler.»[20]

Bu teorik «avantaj»ın ve hareketin çıkarlarının bir bütün olarak «temsili»nin en azından bir eğilim olarak, sınıftan kopma ihtimalini, Komünistlerin «ayrı bir parti» olmama, «sekter ilkeler» ile hareketi biçimlendirme hakkını üstlenmeme şeklindeki ilk ilke ile çelişkiye düşme ihtimalini taşıdığı doğrudur. Komünistlere bu «avantaj»ı sağlayan teorinin, proletaryanın kapitalizm koşulları altında bizzat üretemeyeceği bir bilimsel gelişme düzeyini gerektirmesi bu tehlikeyi daha da büyütür. Bu düzeyi birkaç istisna dışında hâkim sınıflardan ve burjuvaziden gelen entellektüeller sağlarlar. Proletarya hareketi üzerinde bir «bilim» diktatörlüğü ihtimalinin kaynağı budur ve teorisyenlere, bir gurup olarak, gerçek kontrol tekelini kazanma konusunda daha büyük bir şans verir. Marx'ın liderlerin militanlar tarafından seçilmesine ve sürekli denetlenmesine dayanan, her türlü otorite veya liderler kültüne karşı mücadeleyi gerektiren gerçekten demokratik bir parti örgütlenmesi üzerinde

20. Marx ve Engels, **Selected Works in Three Volumes**, I, s. 119-20.

ısrar etmesi bu tehlikeye karşı korunmak içindi. Bakuninistlere karşı polemiklerinde Marx otoriter bir iç yapıya ve resmî bir ortodoks doktrine sahip her türlü hiyerarşik örgütlenmeye karşı olduğunu açıkça belirtti. Enternasyonal ve onun seksiyonları içinde teorik ve politik farklılıkların meşruluğunu, basında, birliklerde ve kongrede tam bir tartışma özgürlüğünü savundu[21]. Aynı zamanda herhangi bir «parti» kriterinin bilimsel araştırmaya empoze edilmesine karşı çıktı[22]. Bilim kendi sonuçlarını işçi sınıfı hareketine empoze edemezdi ve ne de işçi sınıfı hareketi içindeki kurumlar biilmin üzerinde yer alan otoriteler olarak kendilerini cisimleştirebilirlerdi.

Özetle Marx'ın politik proletarya partisi anlayışı son derece esnek, duyarlı ve açıktır: Demokrasinin en az formel ve en radikal anlamında demokratik. Bunun belirli bir andaki aktüel biçimi «geniş tarihsel anlamda», politik proletarya partisinin oluşumunun bir fonksiyonu olmalıdır. Marx'ın görüşünde, tarihsel eylemde, devrimde, gerçek unsur sınıftır. Politik proletarya partisi bu rolde sınıfın yerini asla alamaz; onun aracı ve onun kontrolu altında olmalıdır. Partinin aldığı belirli biçim —ister Komünist Birlik veya Birinci Enternasyonal— ne zaman Marx ve Engels'e sınıfın gerçek hareketi ile çelişkiye düşüyor gibi görünse, Marx ve Engels onun ortadan kaldırılmasını önermekte duraksamadılar. Politik parti Leninist anlamda sınıfın «lideri» değildir: Bilimsel sınıf mücadelesi anlayışı ve toplumsal gelişme ile proletaryanın özerk ey-

21. Bk., 1. Kitap, s. 119-20'deki alıntılar.

22. 11 Ağustos 1884'te Lafargue'a yazdığı bir mektupta Engels, Marx'ın bu konudaki tavrını şöyle açıklar: «Marx ona atfettiğimiz 'politik, toplumsal ve ekonomik ideal'i protesto ederdi. Bir 'bilim adamı'nın ideali yoktur, ama o, bilimsel sonuçlar üretir ve eğer bir partiye bağlanırsa bunları pratikte uygulamaya çalışır. Ama insan bir ideale sahipse bilim adamı olamaz, çünkü önceden sahip olduğu bir konumu vardır» (**Correspondence Engels-Lafargue**, I, Paris, s. 235 (Fransızca).

lemi arasında teorik ve pratik bir aracıdır —gerçek hareketin bir sonucu olarak sürekli kendi durumunu düzeltir. Politik partinin misyonu sınıfın liderliğini bizzat ele almak değil, onun önderliğine yardımcı olmaktır. Lenin'le tartışırken ve Marx'ın düşüncesini sadakatle yansıtırken Rosa Luxemburg'un dediği gibi, «sosyal demokrasi işçi sınıfı örgütü ile bağlantılı değildir; işçi sınıfının aktüel hareketidir.»[23]

Kapitalizmin tekelci ve emperyalist aşamaya girmesi ile birlikte, işçi sınıfı hareketi içinde, Marx'ın proletaryanın devrimci sınıfa dönüşmesi hakkındaki kehanetleri ile çeliştiği görülen bir gelişme başladı. Proletaryanın verdiği mücadelelerin baskısı altında kapitalizm pek çok işçinin yaşama koşullarında kalıcı iyileşmeler sağlayabilecek yetenekte olduğunu gösterdi. Anti-kapitalist bilincin daha önce gösterdiği ilerlemelerin yavaş yavaş azaldığı veya tersine döndüğü ve işçi sınıfının geniş kesimleri arasında yayılan bir intibak ve reformizm ruhuna vardığı görüldü. Bu eğilimin hem yansıması hem de kaynağı olan Doktrinel revizyonizm, devrimci perspektifin bu şekilde terk edilmesini, işçi sınıfı hareketinin kendiliğindenliğine secde ederek haklı çıkardı.

Ortodoks Marksizm, proletaryanın sosyalist bilincinin kaynağı olarak gösterdiği «bilimsel sosyalizm» teorisinin rolünü yücelterek tepki gösterdi. Kautsky şu meşhur ifadeyi kullandı: «Sosyalist bilinç proletaryanın sınıf mücadelesi içinde kendiliğinden gelişen bir şey değil, bu mücadeleye dışardan getirilen bir şeydir.»[24] Sözcük anlamı ile alındığında bu, Marx'ın görüşü ile bağdaşmayan bir ifadedir. (Ve Kautsky'nin bu ifadeyi kullanırken Marx'tan alıntı yapmaması an-

23. Rosa Luxemburg, «Centralisme et dèmocratie», **Marxisme et dictature** broşürü içinde, Paris, 1948, s. 21.

24. Alıntı, Lenin, **What Is To Be Done?, Collected Works,** c. 5, s. 384.

lamlıdır; sorunun ve ifadenin kullanıldığı bağlamın önemi nedeni ile, Marx'ın bu görüşü destekleyen bir pasajı olsaydı, mutlaka alıntı yapardı.) «Sözcük anlamı ile alındığında» denilmesi uygundur, çünkü bu ifadenin kullanıldığı doküman okunduğunda görülür ki, Kautsky «sosyalist bilinç» terimini «sosyalist doktrin»e, yani kapitalizm ve sosyalizmin bilimsel teorisine eşit olarak kullanır. Kautsky'nin belirsiz ifadesini **Ne Yapılmalı**'da devralan Lenin kendi argümanında aynı kavram karışıklığını yaratır ve daha kötüsü, bunu kendi devrimci parti teorisinin temeli haline getirir.

Lenin'in bu görüşünün sebebi, basit bir biçimde, **Ne Yapılmalı?**'yı yazdığı sırada Kautsky'i Marksizm'in en yüksek otoritesi olarak görmesi olgusu değil, aynı zamanda, Marksizm'in Rusya'ya giriş ve yayılış tarihinin Lenin'in parti teorisini içinde oluşturduğu bağlam ile birlikte O'nu bu yönde itmesidir. Bu, Rusya'da Marksizm'in zemin kazanmaya ve «Halkın İradesi»nin başarısızlığa uğramasından sonra yeni yollar arayan genç devrimci entellektüeller arasında pek çok taraftar bulmaya başladığı dönemdi. «Halkın İradesi» hareketi Rus proletaryasının 1896 grevleri ile birlikte politika sahnesine gerçek anlamda ilk çıkışını belirlemişti. Bir önceki dönemin populist entelijensiyasının kitle temelini mujiklerde bulması gibi, on dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılının Marksist entellektüelleri de —1843'teki genç Marx gibi— geç gelişen Rus kapitalizminin üretmeye başladığı işçileri yeni felsefelerinin «maddi silahları» olarak gördüler. Sınıf mücadelesinin henüz embriyonik biçimde bile uyandıracak vakit bulamadığı «sosyalist bilinç»i işçilere «taşıdılar». Bu ampirik olgu Lenin'e Kautsky'nin teorisinin doğrulanması olarak görüldü. Lenin teorinin idealist geriplanını bile vurgulayarak şöyle diyebiliyordu: «Rusya'da Sosyal Demokrasi'nin teorik doktrini işçi sınıfı hareketinin **bağımsız olarak kendiliğinden** gelişmesi ile birlikte yükseldi; devrimci sosyalist entelijensiya ara-

sında **gelişen düşüncenin doğal ve kaçınılmaz bir sonucu** olarak yükseldi.»[25]

Bundan başka, Lenin'in politik ve toplumsal bağlamı anlayışı —1905 devrimini biçimlendiren olayların kısa sürede doğruladığı bir anlayış— devrimci güçlerin, özellikle de proletaryanın, politik ve örgütsel hazırlığını acil bir mesele haline getirdi. Bu durumda, en dikkat çekici biçimde «ekonomist» Marksizm tarafından temsil edilen «kendiliğindenlik kültü» yasalara karşı çıkma gücünden biraz yoksun göründü. Aynı zamanda Lenin Rus devriminin Marksist anahtarına sahip olduğuna inanıyordu. Bütün bunlar Lenin'in devrimci Marksist çizgi olarak gördüğü şeyden bir milimetre sapan her fikre karşı giriştiği saldırının şiddetini ve uzlaşmazlığını açıklamaya yardımcı olur. O'nun teori ve örgütün rolünü yüceltme ve kendiliğindenliğe verilen her türlü tavizi toptan mahkûm etme eğilimini açıklamaya da yardımcı olur.

Lenin'e göre, «işçi sınıfı hareketinin **kendiliğinden** gelişmesi.. bu hareketin burjuva ideolojisine boyun eğmesine götürür,» çünkü kendiliğinden sınıf mücadelesi, sadece «sendikalizm»i üretim ve «sendikalizm burjuvazinin işçileri ideolojik bakımdan köleleştirmesi anlamına gelir. **Bu nedenle**, görevimiz, Sosyal Demokrasi'nin görevi, kendiliğindenliğe karşı savaşmak, işçi sınıfını burjuvazinin kanatları altına giren bu kendiliğinden sendikalist çabadan uzaklaştırmak ve onu devrimci Sosyal Demokrasi'nin kanadı altına sokmaktır.»[26]

Gurubunu «kendi programlarını harekete karşı şekilsiz bir kaos üzerinde uçuşan bir ruh gibi oluşturmak» ile suçlayanlara Lenin şu yanıtı veriyordu: «Peki Sosyal Demokrasi'nin işlevi, sadece kendiliğinden hareketin üzerinde uçuşmakla kalmayan, aynı zamanda bu hareketi **'kendi programı'nın düzeyine yük-**

25. Lenin, op. cit., c. 5, s. 375-6 (italikler benim).
26. ibid., s. 384-5.

selten bir 'ruh' olmak değilse, nedir?»[27] Lenin, işçi sınıfı hareketinin aldığı yönün sosyalist ideoloji (Marksist entellektüellerin oluşturduğu ve işçi sınıfı hareketine taşıdığı) ile, hem eski ideoloji ve hem de devlet ile hâkim sınıfların pek çok araçlarından biri olarak muazzam bir güce sahip bulunan burjuva ideolojisi («Marksist» varyantları ile birlikte) arasındaki mücadelenin sonucuna bağlı olacağını söyler. Bu fikir Marx'ta da bulunabilir, ama şu önemli farkla ki, Marx işçi sınıfı hareketini sosyalist ideolojiye kendiliğinden yönelen eğilim olarak, proletaryayı ise ideolojik mücadeledeki merkezî unsur olarak görür. Marksizm teorik mücadele içinde bir fonksiyona da sahiptir, ama bu, esas harekete geçirici gücün, proletaryanın devrimci faaliyetinin yerini almakta değil, proletaryanın devrimci bilincinin oluşmasına katkıda bulunmaktadır.

Lenin'in yazılarında, tam aksine, proletarya, Marksist teorisyenler ile burjuva ideologları arasındaki ideolojik mücadelede **nesne** olarak görülür. Ve bir özne olduğu ölçüde proletaryanın eğilimi «burjuvazinin kanadı altına girmek»tir. Aynı zamanda Lenin, devrimci teori silahını, hem burjuva ideolojisine karşı hem de işçi sınıfı hareketinin salgıladığı kendiliğinden ideolojiye karşı keskin tutabilecek güçlü bir araca, bu kendiliğindenlik eğilimini ters çevirebilecek bir araca ihtiyaç duyar. Meşhur Leninist düsturu, «Devrimci teori olmadan devrimci parti olamaz,» yerine getirecek olan araç budur. Bu düsturun **Ne Yapılmalı?** daki bağlam içinde esas özü şöyledir: Devrimci hareket teori **temelinde**, «bilimsel sosyalizm»in taşıyıcıları olan Marksist entellektüellerin ileri düzeyde oluşturdukları ilkeler, bir politika ve plan üzerinde yaratılmak zorundadır. Bu güçlü araç Lenin'e göre partidir. Kendiliğindenlik kültüne karşı duran Lenin, Marksizm ortodoksluğunun tarihine, sosyalist bilincin

27. ibid., s. 396.

taşıyıcısını, işçi sınıfının örgütçüsünü ve öncüsünü ve devrimin kesin aracını getirdi.

Lenin parti anlayışının temel teorik ilkesini —parti sınıfa dışardan sosyalist bilincin taşıyıcısı olmalıdır— Kautsky'den aldı ise, örgütlenme ilkesini de, kısmen, «yetmişlerde devrimcilerin sahip oldukları ve bize bir model olarak hizmet etmesi gereken muazzam örgüt»e duyduğu hayranlıktan türetti. Bu sadece bir kaynaktır; bir de, göreceğimiz gibi, Alman örneği vardı. Lenin'in görüşünde Sosyal Demokratlar «**Zemlya i Volya**'nınki kadar iyi bir devrimciler örgütü, hattâ -kıyaslanamayacak kadar- ondan daha iyi bir örgüt kurma görevi» ile yüz yüze idiler[28]. Aslında Lenin bu modeli izledi ama onu geliştirdi. Merkezî figürü aynı idi; birkaç istisna dışında yetmişlerin profesyonel devrimcileri ile aynı toplumsal kökenden gelen profesyonel devrimci, intelijensiya. Lenin'in ileri ve eğitimli işçileri profesyonel devrimcilere dönüştürme (onları fabrika işinden alarak) ihtiyacı üzerinde ısrar etmesine rağmen, sonuçlar, özellikle öncü gurup bakımından önemsizdi. (Ekim devrimi sırasında Bolşevik partisi merkez komitesinde sadece bir işçi vardı.) Öncü guruba girmek için partinin gerekli gördüğü teorik düzey ve Rus proletaryasının ortalama kültür düzeyi dikkate alındığında bu, mantıksal bir sonuçtu.

Partinin genel örgütlenme projesi aynen yetmişlerin populist modelinden alındı. Lenin bunu Plekhanov'un analizine uyarlayarak şu şekilde betimliyordu: «O sırada iyi örgütlenmiş ve fevkalade disiplinli bir merkez vardı; bu merkezin çevresinde yine onun kurduğu çeşitli kategorilerde örgütler vardı; bu örgütlerin dışında kalan kaostu, anarşi idi.»[29] Lenin Marksist parti için benzer bir yapı önerdi: Profesyonel devrimcilerden oluşan bir merkezî örgüt, bunun çevresinde ve buna tabi «profesyonel olmayan» devrimci-

28. ibid., s. 474-5.
29. ibid., c. 7, s. 258.

lerden oluşan örgütler. Bütün yapı katı biçimde merkezileştirilmiş, hiyerarşik ve disiplinli olacaktı. Kafasındaki örgüt tipi hakkında kuşkuya yer bırakmayan Lenin askeri bir dil kullanıyordu: «İhtiyacımız olan şey askeri bir militanlar örgütüdür.. » taktik plan'ımız.. sürekli bir orduyu toplamaya, örgütlemeye ve seferber etmeye yönelik her türlü çabayı talep etme(yi).. kapsar.» Bu «ordu»nun görevi «düşman kalesine etkin kuşatma uygulamak» ve saldırıyı hazırlamak olacaktı; saldırı anı geldiğinde onlar «kitlelerin katılacağı değil, onların başına geçecek birlikler» olacaklardı.[30]

Lenin'in tasarladığı örgütlenme tipi, örgütlenme ilkeleri bakımından düşmanınkine benzer. Lenin bunun «en küçük ayrıntılarda (bile) tek bir iradenin önderlik ettiği... bütünüyle askeri, katı biçimde merkezileşmiş (bir) örgütlenme» olarak betimledi[31]. Düşmanın örgütlenmesindeki başlıca araçlardan biri siyasi polisti ve Lenin işçiler kitlesinin siyasi polise karşı etkin biçimde savaşacak yetenekte olmadığını iddia ediyordu; çünkü, «siyasi polise karşı mücadele özel nitelikler gerektirir; profesyonel bakımdan en az polis kadar eğitilmiş olan.. **profesyonel** devrimciler gerektirir.»[32]

Bu tavır Çarlık'ın politik sistemini kapsayan otokratik ve bürokratik ilkenin partinin işleyişine aktarılması yönünde bir girişim izlenimini kolayca verir. Bu yüzyılın ilk yıllarında öncü Rus Marksistleri arasında bu duygu öylesine güçlüydü ki, çoğu —Plekhanov'dan Troçki'ye kadar— bunu Lenin'e karşı polemiklerinin en açık unsuru haline getirdi. Ama Lenin, Sosyal Demokratların merkezi bir liderlik veya bir plan olmaksızın çalıştıkları dönemin analizi temelinde, sağlam argümanlarla karşılık verebiliyordu. Çarlık'ın polis rejimi altında parti içi demokrasinin imkânsız olduğunu göstermek O'nun için kolaydı. Savun-

30. ibid., c. 5, s. 515, 510, 512.
31. ibid., s. 490.
32. ibid., s. 450, 466.

duğu örgüt tipi, çok açık biçimde, Çarlık rejimi altındaki devrimci mücadelenin özel taleplerine tekabül ediyordu. «Profesyonel olmayan» devrimcilerin yardımcı örgütleri ile desteklenen profesyonel devrimciler örgütü, kendiliğinden harekete, yapılanmamış işçi sınıfı örgütlerine, öğrenci hareketine ve köylülere Lenin'in oluşturduğu politik çizgiyi taşımak için, bu kaosa ulusal bir örgütlenmenin esaslarını getirmek için etkili bir araçtı. İşçi hareketini ve bir bütün olarak devrimci hareketi, teorinin ve bilincin sahibi olan, kesin bir planı ve hedefleri olan partinin liderliğine bağımlı hale getirmek için etkili bir araçtı. Bu, önemli simaların düşmanlığına rağmen Lenin'in neden Rus Marksistlerinin önemli bir kesimi tarafından desteklendiğini açıklar.

Bunun ötesinde, Lenin'in devrimci dehası, belirli bir durumun ayrıntılı analizini yapma yeteneği, O'nu **Ne Yapılmalı?** daki normlarda ve fikirlerde düzeltmeler yapmaya yöneltti. O sırada 1905 devrimi, kendiliğinden kitle hareketinin kaçınılmazlıkla «burjuvazinin kanadı altına girme» eğiliminde olmadığını, muazzam devrimci inisiyatifler gösterebildiğini ortaya koymuştu. 1905 ve daha sonraki yazılarında Lenin bu inisiyatiflerin büyük önemini vurgular. Kasım 1905'te «İşçi sınıfı içgüdüsel olarak, kendiliğinden Sosyal Demokrat'tır,» diyecek kadar ileri gitti[33]. 'Ne var ki, bu dil bir sonraki dönemde daha az kullanılır. Lenin, kendiliğinden hareketin sendikal bir bilinçten daha fazlasını yaratamayacağı ve burjuvazinin hâkimiyeti altına girme eğliimi göstereceği görüşünü düzeltmedi.) Devrim sayesinde hükümetten sağlanan sınırlı politik özgürlüğün ardından Lenin partinin iç örgütlenmesinin bir ölçüde demokratikleştirilmesini önerdi ve Tammerfors Konferansı «demokratik merkeziyetçilik» ilkesini benimsedi. Ne var ki, bu kararın pratik etkisi, geniş çapta, politik koşullar ile sınırlandı.

Bu düzeltmeleri **Ne Yapılmalı?, Bir Adım İleri, İki Adım Geri** ve bu dönemin diğer yazılarında öne sürü-

len parti anlayışında temel bir revizyon olarak yorumlamak yanlış olacaktır. Parti ile sınıf arasındaki esas ilişki değişmeden kalır. Parti hâlâ, Kautsky'nin verdiği ve Lenin'in asla reddetmediği anlamda teorik gerçekliğin ve bilincin muhafazıdır. Sınıf, parti liderliği —«liderlik» sözcüğünün en güçlü ve en doğrudan anlamında— olmaksızın devrimci sınıf haline gelemez ve ancak parti sınıfa sosyalist bir bilinç verir ve onu politik olarak eğitir. Sınıfı denetleyen partidir ve bunun başka yolu yoktur. Sınıf her ne zaman partinin belirlediği yoldan ayrılırsa parti onun yerine geçer; sınıf onu kendi temsilcisi olarak tanımasa bile parti daima sınıfın otantik temsilcisidir. Bir diğer deyişle, değişmeyen şey, partinin proletarya ile ilişkisinin dış karakteridir. Bu ilişki sınıftan değil sınıfın dışında geliştirilen bir teoriden çıkan liderliğin kökeni bakımından dışsaldır. Sınıf ile ilişki kurma tarzı bakımından da dışsaldır. Bu durum normal ifadelere yansır; buna göre parti yenilmez olmak için sınıfı «kendine temel» almalıdır, onunla «bağlar kurmalı»dır, o, partinin «liderliği altında yer almalı»dır vb. Bu dışsal karakter Lenin'in parti ile işçi sınıfının kitle örgütleri, özellikle de sendikalar arasında yapılmasında ısrar ettiği ayırımlarda da yansır. Bu farklılık bağımlılıktan kaynaklanır. Bütün kitle örgütleri parti liderliği altında olacak ve onun otoritesini kabul edecekti. Lenin'in gözünde Sovyetler partinin otoritesi altında yer almadıkça işçi sınıfı iktidarının gerçek organları olamazlardı. Bir diğer deyişle parti devrimin merkezî unsurudur; sınıfın faaliyeti olsa olsa ikincildir.

İkinci olarak, örgüt olarak parti anlayışındaki esas unsur da değişmeden kaldı. Leninist «demokratik merkeziyetçilik» anlayışında «merkeziyetçilik» daima «demokrasiye»ye öncelik taşıdı (Stalinist dejenerasyon ikinci terimin tamamen ortadan kaldırılmasından ibaretti), çünkü «merkeziyetçilik» öncü organlar için Lenin'e göre temel olan olağanüstü yetkiler ile, liderlerin taşıdığı önemin, onların sürekliliğinin

ve iktidarının abartılması ile ilintili hale geldi. Liderlerin iktidarı, tabandan ve alt saflardan «demokrasi»nin koşullarını —normal koşullarda karşıkonulmaz biçimde— belirlemelerini sağlıyordu. Lenin işçilerin «dışardan politik bilgi ve devrimci tecrübe taşıyan herkes»e karşı güvensizlik duymalarına yol açan «demagoglar»a öfkeleniyor ve argümanını Alman Sosyal Demokratlar'a bir referansla destekliyordu:

> «Politik düşünce Almanlar arasında yeterince gelişmiştir, ve onlar profesyonel olarak eğitilmiş, uzun tecrübelerden geçmiş ve mükemmel bir uyum içinde çalışan güvenilir ve yetenekli (ve yetenekli insanlar yüzlerce doğmuyor) 'bir düzine' lider olmadan, modern toplumda hiçbir sınıfın kararlı bir mücadele veremeyeceğini anlayacak kadar politik tecrübe kazandılar.»[34]

Lenin 1914 «ihanet»ine kadar Alman Sosyal Demokratlar'ın örgütüne, liderliğin otoritesi ve istikrarı nedeni ile hayranlık duymaya devam etti.

Lenin örgütsel anlayışlarının esasının özgül olarak Rusya koşullarını, bu koşullar temelde siyasi polise karşı mücadeleden çıkarak bu anlayışlara bazı karakteristik özellikler vermiş olsalar bile, yansıttığını düşünmedi. Bir kez daha Kautsky'yi izleyerek, örgüt konusunda Marksist ortodoksluk ile revizyonizm arasındaki temel farklılıkların «demokrasiye karşı bürokrasi» formülü ile özetlenebileceğini ilan etti. (Burada «bürokrasi» üyelerin partinin farklı faaliyetlerinde uzmanlaşmaları temelinde, merkezileşmiş, hiyerar-

34. ibid., c. 5, s. 462-3, 461 (çeviri biraz düzeltildi) **One Step Forward, Two Steps Back** (Bir Adım İleri, İki Adım Geri)'te Lenin aynı fikirleri farklı sözcüklerle ifade eder: «Şimdi örgütlü bir parti haline geldik; bu, otoritenin kurulması, fikirlerden gelen gücün otoriteden gelen güce dönüştürülmesi, alt parti organlarının üst parti organlarına tabi olması anlamına gelir» (ibid., c. 7, s. 389).

şik ve profesyonel olarak örgütlenmiş bir örgüt anlamına gelir.)

«Demokrasiye karşı bürokrasi aslında özerkliğe karşı merkeziyetçiliktir; oportünist Sosyal Demokrasi'nin örgütsel ilkesine karşı devrimci Sosyal Demokrasi'nin örgütsel ilkesidir. Birincisi dipten yukarı doğru gelişmeye çalışır ve bu nedenle mümkün olduğu her yerde ve mümkün olduğu ölçüde, anarşizm noktasına varan özerkliği ve 'demokrasi'yi yükseltir (büyük bir gayretle). İkincisi, yukardan aşağı doğru gelişmeye çalışır ve merkezin haklarının ve yetkilerinin kısımlar ile ilişki içinde genişlemesini destekler.»[35] Rosa Luxemburg, eleştirisinde, revizyonizmin (teoride ve politikada) demokrasi ile (örgütsel meselelerde) bu özdeşliğini ele aldı ve kuşku duyulamaz ki, Rusya dışında Sosyal Demokrasi'nin en kalifiye temsilcisinin bu eleştirileri Marx'ın fikirlerinin güvenilir bir yansıması idi.

Nihayetinde, partinin yapıları ve işleyişi, Lenin'in savunduğu kadarı ile, partinin sınıfa hâkim olan bir dış güç olarak kavranmasının örgütsel cisimleşmesinden başka bir şey değildi. Bunlar partiye —aslında öncü guruba— bağımsızlık sağlamanın ve onun karar gücünü, sadece özgül politikaları belirlemek ve pratiğe uygulamak için değil, aynı zamanda teorik ortodoksluğu oluşturmak için korumanın bir aracı idi. Bu yüzden partinin ,işçi sınıfınınkinden ayrı, kendi örgütüne sahip olması yeterli değildi, çünkü örgüt kitlelerle bağ kurmak ve böylece dış etkilere açılmak zorunda kalacaktı. Ayrıca örgüt «kendiliğindenci» ideolojiden korunmak zorunda idi ve bunu sağlamak için, karar yetkisi, küçük ve özellikle «sıkı» bir çekirdek içinde ve bu çekirdeğin içinde de gurubun tutarlılığının kaynağı olarak görülen liderde yoğunlaştırılmalı idi. 1904 gibi erken bir tarihte Troçki bu parti anlayışının mantığını mükemmel biçimde özetlemişti: Parti sı-

35. ibid., s. 396-7.

nıfın, Merkez Komite partinin ve lider Merkez Komite'nin yreini alma eğilimi gösterir[36].

Ekim 1917 Bolşevik zaferi Lenin'in parti teorisini kutsadı. Aynı tarzda, Alman Spartakistlerinin ve İtalyan işçi konseylerinin yenilgisi Rosa Luxemburg'un ve Gramsci'nin Marx'ınkine yakın olan fikirlerini itibardan düşürdü. Komünist Enternasyonal bütün olarak Lenin'in teorisini temel aldı ve bu teorinin kazandığı ulus-ötesi karakter parti ile ilişkinin Leninist modelin bir unsuru olan dışsal karakteristiğini güçlendirdi ve vurguladı. Profesyonel devrimcilerden oluşan merkezi yapı (Enternasyonal'in Yürütme Komitesi, delegeler ve eğitmenler şebekesi vb.) her üye ülkenin işçi sınıfı hareketine uzak ve gizemli bir dünya idi. Her ulusal seksiyonun profesyonel devrimcilerinin yaptıkları işin bir parçası olarak merkez organa gösterdikleri sadakat onları Bolşevik profesyonellere kıyasla kendi işçi sınıflarından çok daha uzak tutuyordu.

Komintern seksiyonlarının kuruluş tarzı da bu eğilimi güçlendirdi. Bolşevik partinin özerk bir teorik ve politik çalışma temelinde kendi ulusal devrimci hareketinin özgüllüğünden çıkmış olmasına rağmen, Komünist partilerinin oluşumu, daha çok veya daha az bir ölçüde, kendi ülkelerinin devrimci geleneklerinden ve tecrübelerinden bir kopuşu temsil etti. Bolşeviklerin oportünizmin Rus biçimleri ile kopuşmaları karmaşık ve uzun bir ideolojik ve politik mücadelenin sonucu idi. Oysa Komintern ve seksiyonları Batılı oportünizm ile üyelik için «Koşullar»ın sembolize ettiği otoriter ve bürokratik yöntemlerin kullanılması ile kopuştu.

Pek çok durumda yeni partilerin işçi sınıfı hareketi içinde yapılanma çabalarında karşılaştıkları olağanüstü zorlukların kaynağı buydu. Yine de varlıklarını sürdürebilmeyi ve bazı —pek az— durumlarda önemli sayıda üye sağlamayı başardılarsa, bunun ne-

36. Bk., Troçki, **Nos Tâches politiques (1904)**, Dencel-Gonthier, Paris, 1970, s. 121.

deni, Ekim devriminin prestijini paylaştıkları ve —bundan daha az önemli olmayan— Sovyet devletinden mali destek sağladıkları için proletaryanın en radikal gruplarını cezbeden devrimci bir iradeyi cisimleştirmeleri idi. Ne var ki, bu son iki faktör, aynı zamanda, her seksiyonun Moskova'da kurulan ve fonları denetleyen, kendini Ekim devrimine sadakat ile özdeşleyen denetleyici yapıya bağımlılığının artmasına yardımcı oldu.

Ayrıca, Komintern'in yönetici Bolşevik çekirdeği sahip olduğu teorik otoriteyi 1903'teki Bolşevik guruba kıyasla çok daha tartışmasız görüyordu; çünkü bu otorite büyük 1917 zaferi tarafından geçerli hale getirilmişti. Ne dünyadaki gerçek hareketin ve işçi sınıfı örgütlerinin özelliğinin onların fikirlerine direnişi ne de olayların aktüel gidişatının Lenin'in ileri kapitalizmde devrimin olgunlaşma derecesi hakkındaki teorisini boşa çıkarması, tarihin bilimsel yorumlanması için gerekli olan anahtara sahip oldukları şeklindeki inançlarını sarstı. Olayların bu gidişatı, onlara göre, ancak yüzeysel, episodik bir sapma, Komintern'in stratejisinin iç yapılarının ve prosedürünün uygun olarak tasarlanmış olduğu teorik kehanetlerden bir sapma, olabilirdi. Yeni oluşumu yeniden biçimlendirme ihtiyacı yoktu; tam tersine —onun ideolojik saflığı ve örgütsel yapıları, her ne pahasına olursa olsun, zamana karşı, dünya devriminin gelişeceği ve öngörülen biçimleri alacağı, çok uzak olmayan ana kadar muhafaza edilmeli idi. Bu nedenlerden ötürü, Moskova merkezinden bir ölçüde politik ve örgütsel bağımsızlık için savaşan bütün hareketlere —ilk yıllarda Komintern'in çeşitli seksiyonlarında çok sayıda vardı— «Bolşevik kararlılık» ile direnildi. Yeni ortodoks dünya devrimi anlayışı» «dünya partisi»nin örgütsel biçimlerinin olduğu gibi korunmasını gerektirdi ve bunlar o sırada açık biçimde düşman hale gelen dış dünyanın etkilerine karşı yeni ortodoksluğa ideal bir koruma sağladılar. Bu, dış karakter, boyun eğme eğilimi ve Leninist parti mode-

lindeki katı merkeziyetçilik ve hiyerarşi üzerinde artan bir gerilime yol açtı. Bunun kapsayıcı etkisi Komintern ile gerçek dünya arasında artan bir bölünme idi.

7. Komintern içinde özerklik için mücadele eden guruplar Bolşevik parti içindeki Stalin gurubuna karşı muhalefette doğal bir müttefik buldular. Bu muhalefet bürokrasiye karşı mücadele açtı ve «Leninist normlar»a saygı, proletarya demokrasisinin yeniden kurulması için talepte bulundu ve bu nedenle, Lenin'in ölümünden sonra Stalin'in ve müttefiklerinin Troçkizm'e ve Bolşevik parti içindeki diğer muhaliflere karşı mücadelesi, doğal olarak, Komintern içindeki merkezkaç eğilimlere karşı mücadele ile yakından bağlantılı idi. Ne var ki, aslında bu durum, herhangi bir anda daha tehlikeli görülen her kim olursa onu yenilgiye uğratmak için gerekli ve ayrı ayrı ittifakları dışlamıyordu. Bu yüzden, Bolşevik parti içinde «sol»a veya «sağ»a karşı mücadele Enternasyonal'in belirli bir seksiyonundaki «sol»a veya «sağ»a karşı mücadele ile daima aynı ayarda görülemez. Bu etiketler mücadelenin gerçek yapısını gizler; çoğu kez önceden belirlenmiş politik pozisyonlar eşlik etse de, aslında bu, ideoloji ve örgütte merkezileşme süreci ile merkezkaç eğilimler arasında çatışmanın ürünü idi. Özerkliğin kazanılması gerçeklik üzerinde bir etkiye sahip olabilecek, devrimci veya reformist herhangi bir politikanın oluşması için zorunlu önkoşul haline geldi. Moskova'nın dikte ettirdiği politikalar garip biçimde ölmekte olan bir niteliğe sahipti: Ne devrimci ne de reformist, ama soyut ve etkisiz idiler.

«Bolşevikleşme» kesin olarak bu anlamı taşıyordu. Özerklik kazanma çabaları Komintern'in, tek ülkede sosyalizm doktrini sayesinde kendisine ideolojik bir haklılık verilen Stalinist fraksiyona tam boyun eğmesini sağlamak için, sonunda, ezilecekti. Bu, Komintern ile farklı ülkelerdeki devrimci mücadelenin talepleri arasındaki zaten ileri düzeydeki çelişkiyi keskinleştir-

di. Komintern'in kapatılması ile ilgili bölümde gösterildi ki, Komintern yürütmesinin bu kapatma olayını haklı çıkarırken kullandığı argümanlar, aslında, Komintern'in «ulusal faktör» konusunda iflas etmiş olduğunu teslim ediyordu. Ne var ki, bu teslimiyet, sadece Komintern'in örgütsel karakteristiklerini temel alıyor, bu örgütsel karakteristiklerin Leninist dünya partisi anlayışının ayrılmaz bir parçası olduğu veya Komintern ile «ulusal faktör» arasında bu anlayıştan kaynaklanan çelişkinin, Komintern Stalinist devletin karşı konulmaz bir aracı haline geldiği zaman dikkat çekici biçimde daha da keskinleştiği hakkında söz söylemekten kaçınmak için büyük bir dikkat sarfediyordu.

Komintern'in likidatörleri (tasfiyeciler) uluslararası devrimci örgütlenmenin bir biçimini ortadan kaldırmalarını savunurlarken, Komintern ile her düzeydeki devrimci hareketin ihtiyaçları arasındaki bu çelişkiyi işaret ettiler. Ne var ki, gerçekte, Komintern deneyi ulusal ihtiyaçlar ile Enternasyonalizmin teoride veya pratikte kurumlaşmış veya örgütlü bir biçimi arasında bir çelişki olduğunu kanıtlamıyordu. Bu deney, Komintern biçiminin başarısızlığından, uluslararası proletaryaya empoze edilen ve bir ulusal devletin ihtiyaçlarına tabi kılınan bir dışsal biçimin başarısızlığından başka bir şeyi kanıtlamıyordu. Bu deneyin başarısızlığı, proleter enternasyonalizminin bütün düzeylerde (teorik, politik, örgütsel) ifadesinin ancak kendi içinde farklılığı kabul edilen uluslararası devrimci hareketin organik ürünü olabileceği inancını destekler. Marx'ın Birinci Enternasyonal hakkında yukarda belirtilen fikirleri bu olanakla büyük bir uygunluk taşır.

Komünist Enternasyonal'in, Sovyetler demokrasisinin harabeleri üzerine kurulmuş yeni hâkim sınıfın hizmetindeki yabancılaşmış ve yabancılaştırıcı bir kuruma dönüşmesi, kendi içinde çatışma kaynakları olan grupların, fikirlerin veya kişilerin başarılı tasfiyesi ile sağlandı. Bu süreç Enternasyonal'in bütün ilk üye-

lerinin «yeniden eğitimi»ni sağlamadı. Üye sayısındaki hızlı düşüşün başlıca nedenlerinden biri budur. Özümlenemeyecek olanlar ya atıldılar ya da kendiliklerinden ayrıldılar. Yeni gelenler hem daha fazla koşullanmış hem de daha fazla koşullayıcı bir ortama girdiler, ama onların arasında da benzer bir eleme süreci meydana geldi. Üye girişlerinin ve ayrılışlarının sebep olduğu ve Komintern'in bütün organlarını kesintisiz etkileyen muazzam dalgalanmanın kaynağı budur.

1921 ile 1928 arasında Komintern üyelerinin yarıdan fazlasını kaybetti. Yukarda belirtilen dalgalanma bakımından bu, ilk militanların büyük çoğunluğunun Enternasyonal'i ya terk etmiş ya da ihraç edilmiş oldukları anlamına gelir. Bunlar her ülkedeki öncü gurupların önemli bir bölümünü kapsıyordu. Daha sonra katılıp da kalan üyeler, sadece, ideolojik yabancılaşma dereceleri, doğmalara ve liderlere kayıtsız şartsız bağlılıkları —hemen neredeyse güçlü bir fedakârlık ve saldırganlık ruhu ile birlikte— yeterince «yüksek» olanlardı. Anti-Faşizm'e kayış sırasında Komünist Enternasyonal Marx'ın «sect» (mezhep) sözcüğü ile kast ettiği bütün karakteristiklere sahipti. Marx'ın kendi tanımı ortaklaşmacı Proudhonculari, Lasallcıları ve Bakuninistleri kast ediyordu. Bunların «kendilerini gerçek işçi sınıfı hareketinin karşısına koymaya çalışan» bir set (mezhep) olduklarını söylüyordu[37]. Ne var ki, bu karakteristikler Enternasyonal içinde çok daha güçlü biçimde gelişti; Komintern'in iç örgütlenmesi, doğmaya bağlılık, bir otorite kültü, mekanik disiplin ve bir gizlilik mazisi bakımından çok daha ileri gitti.

Anti-Faşizm yıllarında Enternasyonal'e giren ve daha önce katılanlar gibi onda Ekim devriminin bayrağını, devrimci Marksizm'in muhafızını gören genç

37. Alıntı, Michel Lowy, **La Thèorie de la revolution chez le Jeune Marx**, Maspero, Paris, 1970, 175.

insanlar dalgasını alan ve eğiten işte bu mezhepti. Yeni gelenler Komintern'e Faşizm'e nefret ve Eski Rusyanın harabeleri üzerinde ötekini izleyen bir beş yıllık plan ile yükseldiği görülen yeni dünyaya sınırsız bir coşku ile dopdolu giriyorlardı. Bu yeni Komünistlerin Faşizm'e duydukları düşmanlığa ek olarak ayırt edici özellikleri Sovyet etiketi taşıyan herşeye yönelik tam bir eleştirel ruh eksikliği, teoriye kayıtsızlık —bütün önemli sorunlar «yukardan» çözüldüğü için— ve parti jargonunda «pratikçilik» olarak bilinen şey idi. Teori ile ilgilenenler temel gıdalarını Stalin'in çalışmalarından alıyorlardı. Stalin'in aracılığı olmadan Lenin'e başvuran yoktu. Marx çok arkadan, üçüncü planda geliyordu. Direniş, kurtuluş, «ulusal birlik», «soğuk savaş», Halk Demokrasileri vb. döneminde orta saflardaki örgütçüler ve liderlerin pek çoğu bu kuşaktan çıktı. Bu olgu Komintern'in kapatılmasından sonra çoğu Komünist partinin davranışını anlamak bakımından temeldir.

Bütün bunlardan sonra Komünistlerin geniş çoğunluğunun otuzlu yıllarda Moskova duruşmalarının resmî versiyonunu bütünü ile kabul etmeleri şaşırtıcı değildir. Stalinist terörün bu akut aşamasının yeni anayasa çevresinde oluşturulan büyük propaganda kampanyası ile birleşmesi onların bu tavrını daha da cesaretlendiriyordu. Stalin'in iddiasına göre bu anayasa, «SSCB'nin yeni bir gelişme aşamasına, sosyalist bir toplumun inşasının tamamlanması ve Komünist topluma dereceli geçiş aşamasına girmiş olduğu (şeklindeki bir) çağ yapıcı olgu»ya yelken açıyordu[38]. Tam da terörün Sovyet toplumunu vurduğu bir sırada Stalin bu toplumu, yurttaşlarının «ifade, basın, örgütlenme özgürlüğü... kişi dokunulmazlığı, konut dokunulmazlığı, özel haberleşme ve tam demokratik seçim sis-

38. **History of the Communist Party of the Soviet Union. (Bolsheviks): Short Course.**

temi»nden yararlandığı bir özgürlük cenneti olarak betimliyordu.

Bütün bu özgürlükler gerçekti, çünkü bunlar insanın insan tarafından sömürülmesi ile ihlal edilmiş değil, ama «üretim araçlarının sosyalist mülkiyeti» üzerinde temellendirilmişti. Stalinist propagandaya göre, bu mükemmel sosyalist demokrasi ile Bolşevik eski muhafızların en seçkin temsilcilerinin tasfiyesi arasında hiçbir çelişki yoktu; çünkü, tarihin gösterdiği gibi, her devrim kendi döneklerini yaratırdı. Tarihin en büyük devriminin, Stalininist bilimsel terimlerle çok sayıda «şeytan», «Faşist uşağı» ve «yabancı istihbarat servisi» ajanı taşımasında şaşılacak ne vardı? Ekim devrimi kahramanları «halk düşmanları» haline geldikleri andan itibaren, Stalin'in kendi sözleri ile, «Beyaz Muhafız cüceleri»ne, «böcekler»e dönüştürülüyorlardı[39]. Dünya Komünistlerinin gözünde, ancak profesyonel iftiracılar, burjuvazinin veya Faşizm'in ajanları Stalin'in öyküsüne kuşku düşürebilirlerdi. Ve sadece Komünistlerin gözünde değil, aynı zamanda, Sovyet rejiminin bazı özelliklerini onaylamazken yine de onu sosyalist olarak gören anti-Faşistlerin ve geniş bir işçiler gövdesinin gözünde de. Sosyalizm Troçkistlerin, burjuva liberallerin, Sosyal Demokratların ve her tipten gericinin iddia ettikleri kadar korkunç yalanlar ve cinayetler ile bağdaşabilir miydi? Komünistler duruşmalar hakkındaki Stalinist değerlendirmeye inanmakla kalmadılar ,onu ideolojik ve politik formasyonlarının esaslı bir parçası haline getirdiler. Stalin'e, o ileri görüşlü lidere ve onun şaşmaz uyanıklığına ve bilgeliğine göre, işçi sınıfı hareketinin teori ve pratiği, yeni fenomenlerin, Marx'ın öngörmemiş olduğu fenomenlerin —sınıf düşmanının sosyalizmin muzaffer yürüyüşünü durdurma çabaları sırasında başvurabileceği şeytanca araçlar— kavranması ile zenginleştiriliyordu. Bu okulda biçimlenen Komünistler Hitler'e kar-

39. ibid.

şı kazanılan zaferin harareti içinde partilere katılan yenilere, soğuk savaş yıllarında bu fenomenlerin tekrarını, Halk Demokrasilerinin öncü kadrolarının çok sayıda yeni «şeytan»a ve emperyalizmin bütün istihbarat servislerinin ajanlarına dönüştürülmelerini ilerde «kavratmak» ve «yorumlamak» için hazırlanıyorlardı.

Stalinist partinin birbirini izleyen devrimci kuşaklar üzerindeki muazzam yabancılaştırıcı gücünün gizi büyük bir efsanenin cisimleşmesi olan statüsü idi. Bu efsane, proleter kitlelerin ve bütün ilerici güçlerin umutlarını ve hayallerini yirminci yüzyılda herhangi bir diğerinden daha fazla yükselten olaydan, Ekim devriminden kaynaklanıyordu. Bu efsaneye göre Sovyetler Birliği'nde insanın insan tarafından sömürülmesini temel almayan ilk toplum, gerçek eşitliği ve özgürlüğü temel alan ilk toplum kuruluyordu. Bu büyük efsane bir diğerini yarattı: Stalinist parti devrimci Marksizm'in tartışılmaz taşıyıcısı idi. Bu nedenle, Stalinist partinin krizi, önce Komünist Enternasyonal'de ve daha sonra ulusal partilerde, bu kitapta analiz edilen süreç içinde kendini göstermeye başladığı zaman bile, kriz, büyük efsane dağılana kadar son aşamasına giremezdi. Kruscev'in «gizli rapor»unun tarihsel önemi budur. Kruşçev'in raporu Komünist hareket içinde genel kriz sahnesini başlatır. Bu bir sonraki kitabın konusu olacak.

İÇİNDEKİLER

5. DEVRİM VE ETKİ ALANLARI 5
Komintern'den Kominform'a 6
Hedefine Ulaşmayan Devrim (Fransa) 17
Hedefine Ulaşmayan Devrim (İtalya) 56
İzinsiz Devrimler: Fransız ve İtalyan Oportünizmine Eleştiriler 92
«Büyük İttifak»tan «İki Kamp»a 115
Sorular ve Tahminler 179

6. KOMİNFORM 205
Uydu Devrimler 205
Kominform ve Yeni Taktikler 219
Batıdaki Komünist Hareketin Genel Geri Çekilişi 230

7. YUGOSLAV İHTİLÂLİ 237
Uydularda Bürokratik Polis Diktatörlüğünün Kuruluşu 237
Çizgi Dışı Devrim 245
Duruşmalar 287
Batılı Komünist Partilerde Titoizme Karşı Kampanya 314

8. DOĞU İNİSİYATİFİ ELE ALIYOR 332
Çin Devrimi ve «Büyük İttifak» 335
Devrimci Savaş ve da «Uyusal Birlik» 345
Çin «Titoizmi»ni[illegible]layaleti 353
Çin-Sovyet İttifakı 360

9. YENİ DÜNYA DENGESİ 371
«Barış Savaşçıları» 371
«Soğuk Savaş»ta Pat Durumu 385
Kominform Dönemi Değerlendirmesi 390
EPİLOG 403

Komintern'den Kominform'a
Stalinizmin Doruğu
FERNANDO CLAUDIN

"Stalinist partiyi bütünü üzerine devrimci kuşaklar üzerindeki mutlaksal [illegible] gücünün gizi buydu bu efsanenin cisimleşmesi olan statüsü idi. Bu efsane, proleter kitlelerin ve bütün ülke güçlerinin umutlarını ve heyecanlarını birincil düzeyde kanalize bir değerinden daha fazla [illegible] yoksundu. Ekim devrimi'nden kaynaklanıyordu. Bu efsaneye göre Sovyetler Birliği'nde insanın insan tarafından sömürülmesini sonsuza dek sona erdiren ilk toplum, gerçek eşitliği ve özgürlüğü temel alan ilk toplum kuruluyordu. Bu büyük efsane bir diğerini yaratıyordu: Stalinist parti devrimci Marksizm'in tartışılmaz taşıyıcısı idi. Bu nedenle, Stalinist partinin krizi, önce Komünist Enternasyonal'de ve daha sonra ulusal partilerde, bu kitapta analiz edilen süreç içinde kendini göstermeye başladığı zaman bile, kriz, büyük efsane dağılana kadar son aşamasına giremezdi. Kruşçev'in "gizli rapor"unun tarihsel önemi budur. Kruşçev'in raporu Komünist hareket içinde genel kriz sahnesini başlatır."

belge yayınları

Türkçesi: Yunus ALOCAKLI

KTB 0251445 ALL